

תוכן ענינים

1	תוכן ענינים.....
2	הקדמה.....
3	השותפין.....
19	לא יחפור.....
31	חזקת הבתים.....
65	המוכר את הבית.....
75	המוכר את הספינה.....
94	המוכר פירות.....
105	בית כור.....
110	יש נוחלין.....
142	מי שמת.....
160	גט פשוט.....

הקדמה

מידות ומשקלות (פ"ח – צ'). אחריו לפלוני (קל"ו קל"ז). מאיזה גיל אדם יכול למכור וכדומה (קנ"ה).

ד' אלו דברים כלולים במכירת דברים מסוימים. (ס"א – ק"ו). בית או שדה (ס"א – ס"ו, ס"ט – ע"ב), חצר או בית הבד או מרחץ (ס"ז), עיר (ס"ח), ספינה (ע"ג), קרון ופרדות וצמד ובקר וחמור וכליו (ע"ז), חמור וכליו ובהמה ובנה ואשפה ובור וכוורת ושובך (ע"ח), פירות שובך (פ'), קבר (ק' – ק"ב), מתי נקעים וסלעים נמדדים עם השדה (ק"ג). המוכר בית כור ופיחת או הותיר (ק"ג – ק"ו).

ה' דיני ירושה. (ק"ח – קל"ה). מזונות הבנות מהירושה ועוד מדיני ירושה. (קל"ט – קמ"ד).

ו' מתנת שכיב מרע. (קל"ה – קל"ח, קמ"ו – קנ"ו, קע"ה).

ז' דיני כתיבת גיטי נשים ושטרות ממון וחתימות העדים. (ק"ס – קע"ג).

נושאים נוספים- דיני צדקה ומעלותיה (ח' – י"א). כתבי הקודש (י"ג – י"ז). דיני מלמדי תינוקות (כ"א). כללי ההכרעה בממון המוטל בספק (ל"ד ל"ה). מסירת מודעה כשאדם אנוס למכור או לתת מתנה (מ'). פסול נוגע בשותפים ובמוכר (מ"ב – מ"ה). מתי מועיל דבר שנעשה בכפיה (מ"ז מ"ח). דיני הבעל בנכסי אשתו (מ"ט – נ"ב). אם הולכים בממון אחר הרוב (צ"ב צ"ג). דיני יין שמרים וחומץ למכירה ולברכה ולקידוש וכדומה. (צ"ה – צ"ח). דיני ערבות. (קע"ג – קע"ו).

מסכת בבא בתרא היא המסכת האחרונה בשלשת הבבות הפותחות את סדר נזיקין, ועוסקות בדיני ממונות שבין אדם לחבירו. מסכת בבא קמא עוסקת בתביעות נזיקין וגזילות, מסכת בבא מציעא עוסקת במחלוקות בענייני בעלות בכסף או במטלטלין, כגון בעלות במציאה ופקדון, דיני קניינים, הלואאות, ודיני שמירה שאלה ושכירות וקבלנות. ומסכת בבא בתרא עוסקת בדיני תביעות שבין אדם לחבירו בקרקעות (כגון נזקי שכנים, חלוקת קרקעות משותפות, דיני חזקות בקרקע, ונזקי קרקע), דיני מכירה וקנייניה, ודיני ירושה וצוואה, ודיני כתיבת גיטי נשים ושטרות ממון וחתימות העדים. וכתב הרמב"ם (הקדמה לסדר זרעים) שהדינים שבמסכת זו 'כולם קבלה ודברי סברות ולא התבארו מן התורה'.

הנושאים העיקריים הנדונים בארוכה במסכת בבא בתרא:

א' הלכות שכנים: והיינו הזק ראייה וחויב בניית כותל בין שכנים. (ב' – ו'), השתתפות בהוצאות משותפות (ז' ח'), חיוב הרחקת דבר שעשוי להזיק לשכן (י"ז – כ"ז). מתי יש לאחד חזקת תשמישין על שכנו (ו', נ"ז – נ"ט).

ב' חלוקת שותפות (י"א – י"ג).

ג' חזקת ג' שנים בקרקעות כנגד מרא קמא. (כ"ח – נ"ז).

קניינים. קנין חזקה בקרקע (נ"ב – נ"ו). קנין מטלטלין (ע"ה – ע"ז, פ"ד – פ"ח). כמה צריך לשייר הקונה עצים לקציצה, ומתי הקונה אילנות נחשב שקנה קרקע (פ' – פ"ג). מתי יכולים הלוקח או המוכר לחזור בהם מהמכירה (פ"ג – פ"ח), ענייני

השותפין

אם נוהגים לבנותו מהוצא לולבי דקלים (ובע"ב פירש נצרים) ודפנא ענפי עץ ערמונים, יבנו מהוצא ודפנא (ד). וכתבו התוס' שאם נהגו בגויל יותר מו' אינו מחויב, וכן בכולם, ואם נהגו פחות מהוצא ודפנא לא יכול לעשות כך, דמנהג הדיוט הוא, וכן בשאר מקומות דכתיב הכל כמנהג המדינה אין לסמוך על מנהג הדיוט. ולהלן ג. יבואר מהו גויל וגזית וכו'.

ב: - ג. האם שותף יכול לכפות את שותפו להשתתף

בבנית הכותל - איתא במתני' "השותפין שרצו לעשות מחיצה בונים את הכותל באמצע" - לל"ק מחיצה היינו גודא - כותל (וכמו שמצינו לשון זה לגבי כלאים וכדלהלן), והא דלא קתני בונים אותו באמצע, קמ"ל שאין די במסיפס אלא צריך כותל, ולפי זה בהכרח דס"ל לתנא דמתני' שהזק ראייה לא שמיה הזק, ולכן רק אם רצו צריכים לבנות מחיצה, וקמ"ל מתני' שאף אם אחד שכנע את השני לבנות כותל ונתרצה, בונים את הכותל באמצע, ואינו יכול לטעון שנתרצה רק לחסימות האויר ע"י מחיצה דקה כגון של נסרים, המספיקה למניעת הזק ראייה, או שיבנה כמעט את כל הכותל ברשותו, ולא נתרצה לבנית חצי הכותל ברשותו ולמעט מקום תשמישו. וכתבו התוס' שלישנא זו מספיק שיקנו וישעבדו נכסיהם לעשיית הכותל, וא"צ קנין ברוחות או בחזקה. עוד כתבו התוס' ששומר חנים יכול להתנות להיו כשואל, והוי קנין גמור שמחייב עצמו לשלם על אונס.

וללשנא בתרא כוונת מתני' "השותפין שרצו לעשות מחיצה" היינו שנתרצו לעיקר החלוקה (ומחיצה היינו פלוגתא כדכתיב "ותהי מחצת העדה"), ולשון מתני' הוא כלשון בני אדם האומרים בא נעשה חלוקה, ומש"ה לא קתני שרצו לחצות, ואיירי בחצר שאין בה דין חלוקה - ח' אמות, והא שאין יכולים לחזור, הטעם הוא משום דאיירי שעשו קנין (ברוחות שכל אחד ברר לו חלק וע"י הקנין קנו כל אחד חלק, ולרב אשי איירי שכל אחד החזיק בחלקו רפק ביה פורתא, וקרעק נקנית בחזקה אחרי שהסכימו בשעת חלוקה, (וכתבו התוס' שהחידוש של רב אשי הוא שא"צ לומר לך חזק וקני). אבל קנין על החלוקה גרידא אינו מועיל דאין חליפין קונים אלא דבר ממשי), וסיבת הכפיה לבנות כותל היא משום דס"ל דהזק ראייה שמיה הזק, ואף דכבר תני שבאין בה דין חלוקה רק אם רצו יחלוקו, קמ"ל מתני' שאחרי שנתרצו לחלוק אין די במסיפס אלא בונים כותל.

מתי נאסרה התבואה כשנפרצה מחיצת הכרם הסמוכה לשדה - אם נפרצה מחיצת הכרם הסמוכה

מסכת בבא בתרא מתחילה בדין שותפין, משום שבסוף בבא מציעא איירי בחלוקת האבנים בבית ועליה שנפלו, ובב' גינות זו ע"ג זו, (וטעם זה נצרך אף אם כולה נזיקין לאו חזא מסכתא, אף שלענין מחלוקת ואח"כ סתם אין סדר למשנה, משום שפעמים שנה רבי את המסכת האחרונה לפני הראשונה). תוס'.

בנית מחיצה בין חצרות השותפים

הנדון בסוגיא היא על חיוב בנית כותל בין ב' חצרות גינות או שדות, אם חייב לבנות משום הזק ראייה, או דאיירי בנתחייבו ע"י קנין, (ונסתעף מזה הנדון אם הזק ראייה שמיה הזק), וכשבונים כותל ממה בונים אותו ומהו גובהו ועוביו, ולמי שייך המקום והאבנים אם נפל הכותל, ומה עושים לסימן כשרק אחד מהם בונה את הכותל.

ב. מקום בנית הכותל - שותפים בחצר שבת שניהם פתוחים לחצר, ורוב תשמישם בחצר, שבאים לעשות מחיצה ביניהם, בונים את הכותל באמצע שכל אחד נותן חצי מקום עובי הכותל.

חלוקת האבנים והמקום אם נפל הכותל - כיון שכשבאים לבנות שניהם משתתפים באבנים ובמקום (לל"ק שניהם חייבים לבנות משום הזק ראייה, ולל"ב איירי שאנו זוכרים שהקנו זה לזה לעשות מחיצה. תוס') לפיכך כאשר נפל הכותל לאחר שנים רבות שניהם מתחלקים באבנים ובמקום הכותל, ואין אחד יכול לומר שנבנה בשלו והאבנים היו משלו. ואיתא בגמ' ד. דקמ"ל דאע"ג דנפל לרשות אחד או שאחד מהם פינה את האבנים לרשותו, מ"מ חולקים, דשותפין לא קפדי אהדדי. וכתבו התוס' דכיון שאין חזית לא לזה ולא לזה, פשיטא דחולקים באבנים ובמקום הכותל אע"פ שנפל הכותל לרשות אחד מהם, ולא דמי למחליף פרה בחמור דמי שמוחזק זוכה, דהתם מתחילה היה הדבר מבורר וברשות אחד מהם נולד הספק, אבל כאן גם לפני נפילת הכותל אם היו באים לחלוק היו חולקים בשוה, אפי' לרבנן דפליגי אסומכוס. ולא אמרינן הכא כל דאליס גבר משום דאיכא דררא דממונא, והחידוש הוא שאע"פ שנפלו לרשות אחד מהם ושהו ברשותו הרבה, אינו נאמן שהם שלו במיגו שהיה יכול לומר לקחתיה ממנו, דמיגו במקום עדים הוא, דאנן סהדי שלא עשאה לבדו כיון שחבירו היה חייב להשתתף עמו. ולרש"י (ד. בקושיט הגמ' פשיטא איירי שנפלו האבנים לרשות שניהם בשוה).

ממה בונים את הכותל - בונים את הכותל כפי מנהג המקום, שאם נהגו לבנות מגויל בונים מגויל ואין אחד יכול לומר שאינו חפץ אלא בגזית, וכל אחד נותן מחלקו ג' טפחים, ובגזית כל אחד נותן ב' טפחים ומחצה, ובכפיסין כל אחד נותן ב' טפחים, ובלבנים כל אחד נותן טפח ומחצה. ואפי'

משום שבעל החצר טוען שכיון שאין תשמיש הגג קבוע אינו יודע מתי ישתמש כדי להסתיר עצמו משא"כ חצר שתשמישה בכל שעה אין עושים בה דברי הצנע.

ובחצר גופא אם היה שם כותל שנתרצו הראשונים לעשותו ונפל מחייבים אותם לבנות כותל (משום שהורגלו לעשות דבר הצנע בחצר בלא לזהר זה מזה. תוס'). ואין חייבים לבנות יותר מגובה ד' אמות, אף אם הכותל הישן היה גבוה יותר.

ללישנא בתרא הזק ראיא שמיא הזק והיכא שחולקים את החצר חייבים שניהם להשתתף בבניית הכותל, ואין די במסיפס בעלמא.

חלוקת כתבי הקודש - כתבי הקודש של שותפין והיינו ס"ת או נביאים וכתובים הכתובים בכרך אחד לא יחלקו אותם אע"פ ששניהם רוצים.

גויל גזית כפיסין לבנים - גויל היינו אבנים לא משויפות, גזית הם אבנים משויפות, והם טפח יותר מגזית מחמת הבלטות שבצדדים כפיסין הם אריחים ואריח הוא חצי לבינה, והלבינה ג' טפחים, ונותן אריח מכאן ואריח טפח טיט ביניהם, לבנים הם לבנים שלמות המונחות לעובי הכותל. ודווקא בטיט מספיק טיט ברוחב טפח, אבל בריכסא טיט המעורב באבנים דקות צריך יותר מטפח, וי"א שברכסא צריך טפח, ובטיט מספיק פחות, ונפקא מינה למקבל עליו לבנות כותל לחבירו.

כמה עובי נצרך כדי להעמיד כותל - כותל של גזית בגובה ד' אמות צריך שיהיה עוביו ה' טפחים כדי שיעמוד, ואם גובהו יותר מזה צריך ששה טפחים, וכן היה הטרקסין בבית המקדש הראשון להבדיל בין ההיכל לקדשי הקדשים שהיה גבוה ל' אמות והיה עוביו טפח, וא"צ לכל גובה ד' אמות עוד רוחב ה' טפחים, אמנם מקדש שני שהיה גבוה יותר שהיה ק' אמה (דכתיב "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון", וי"מ דקאי לענין השנים שהיה קיים שהראשון היה קיים ארבע מאות ועשר שנים והשני ארבע מאות ועשרים ושני הדברים נכונים), לכן עשו פרוכת ולא כותל, ולא עשו כותל ל' אמה והשאר פרוכת, דגם ל' אמה אינו עומד אלא ע"י כובד התקרה ומעזיבה, ולא עשו פחות מל' משום דגמירי דבעינן שיהיה הכל או מכותל כמו בבית המקדש או מפרוכת כמו במשכן. וכתבו התוס' שלתירוץ זה א"צ לתירוץ הקודם. עוד כתבו שהגדון בסוגין הוא לענין כותל מגזית העשוי לימים רבים, אבל שייך לעשות כותל חלש יותר ברוח פחות מהנזכר בסוגיא. וטרסקין י"מ דהיינו מפסיק וסוגר (את הלוחות שניתנו בסני שהיו בקודש הקדשים), וי"מ דהיינו פנים וחוש (שיש ספק אם אותה אמה מקודשת כפנים או כחוץ, ולכן בבית שני היו ב' פרוכות).

לשדה לבן של חבירו, וסמך את זרעיו לגדר, ובלי גדר צריך להרחיק ד' אמות כדי עבודת הכרם, דבשיעור זה היו כלאים, אומר לו לבעל הכרם לגדור כדי שהגפנים לא יאסרו את התבואה, וכתבו התוס' שבעל הכרם חייב לגדור משום שהוא המזיק, ואפי' לרבי יוסי דס"ל שעל הניזק להרחיק את עצמו, מודה הכא דהמזיק ירחיק משום שזה גירי דיליה. ואם חזרה ונפרצה אומר לו גדור, ואם נתייאש מלגודרה נאסרה התבואה אם הוסיפה וגדלה בשיעור אחד ממאתים, וחייב בעל הכרם באחריותה. ואם לא נתייאש מלגודרה ועוסק כל שעה לגדור לא נאסרה, וכמו שמצינו שאם האדם מחזר לקטוף את הירק הוא לא נאסר, וטעמא משום דכתיב "לא תזרע" דומיא דזריעה דניחא ליה. (תוד"ה נתיאש). ואם לא אמר לו לגדור אינו חייב באחריות, וגם אם נפרצה צריך לחזור ולומר לו גדור, ואם חזרה ונפרצה מסתפק ר"י אם צריך לחזור ולהתרותו בפעם השלישית. ואם הוסיפה התבואה אחד ממאתים בב' הפעמים יחד, אין מצטרפים לאסור. (תוד"ה אומר לו). עוד כתבו התוס' דהכא לא חשיב הזק שאינו ניכר, שהרי ניכרים הגפנים בשדה, (אבל מטמא אינו ניכר אם הוכשרו).

הזק ראיא אי שמיא הזק ונפקא מיניה לחיוב בניית כותל

במתני' נתבאר דין בניית כותל בין ב' שותפים, בניית כותל נצרכת בשביל למנוע הזק ראיא, וממילא הדבר תלוי אם הזק ראיא שמיא הזק או לא, וכדלהלן.

ללישנא קמא הזק ראיא לאו שמיא הזק ואין מחייבים אדם לבנות כותל בין החצרות, ודי במסיפס בעלמא, לרש"י היינו יתדות עץ התחובים בארץ, וכתבו התוס' שאם נתרצו לעשות כותל עושים אותו מגויל או גזית עם הרבה חלונות, או שאינו גבוה עשרה טפחים.

ומ"מ **בגינה** שמגדלים בה ירק לאכילה וכל שעה היא עומדת בקמותיה חייב לבנות כותל (ובבבבקה אינו חייב לבנות כותל מפני שרק חודש בשנה היא עומדת בקמותיה, ובחודש זה אסור לעמוד שם. תוס'), משום דאסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה שלא יזיקנה בעין רעה (והדימוי חצר לגינה הוא מאיזה אבנים בונים את הכותל).

וכן מחייבים אדם להשתתף בבניית **בית שער** (צורת עיגול עם פתח בצד שלא יראו בני רה"ר לתוך החצר) ודלת לחצר, דהזיקא דרבים שאני, דזימנין דדחקי רבים ועיילי להתם, ולרשב"ג כופים רק על בניית הדלת משום שיכולים לראות מרחוק. תוס'.

וכן מחייבים אדם להרחיק **כותל מחלונות** ביתו של חבירו ד' אמות, (אם הכותל גבוה יגביהו מלמעלה ד' אמות כדי שלא יציץ וישחה ויראה, ומלמטה ד' אמות כדי שלא יעמוד על הכותל ויראה, וממול הבית ד' אמות כדי שלא יחשיך את הבית) דהזיקא דבית שאני משום שאדם עושה בביתו דברי הצנע.

וכן בגג הסמוך לחצר צריך לעשות לגג מעקה ד' אמות,

שהם אומרים שאין מלך אלא "מקרב אחיך", ושייר את בבא בן בוטא כדי להוועץ בו, וגרם שיהיה עוור, וניסה לגרום לו שיקלל אותו ולא הסכים, וגילה לו הורדוס שזה הוא עצמו, ואמר לו שאם היה יודע כמה רבנן זהירים לא היה הורגם, ואמר לו בבא בן בוטא שתקנתו שיעסוק בבנין ביהמ"ק, ושישלח לשאול את המלכות של רומי שהיו כפופים אליה אם יכול לבנות ובינתיים יבנה, וכן עשה, ואמרו שמי שלא ראה את בנין הורדוס לא ראה בנין יפה מימיו, ובנאו בשיש ירוק ולבן וי"א גם כחול שורה נכנסת שורה יוצאת, ואמרו לו חכמים שלא יצפה את האבנים זהב, כי עדיף כך שזה נראה כגלי הים. (ואף שדניאל נענש על שהשיא עצה לנבוכדנצר שחתכוהו מגדולתו, וי"א מה שזרקוהו לגוב האריות, מ"מ הורדוס היה עבד שהוא חייב במצוות, או משום שבית המקדש לא יכל להבנות בלי המלכות).

ד. בנית כותל בגינה ובבקעה - סתם גינה שהזק ראייתה קשה כמקום שנהגו לגדור ומחייבים אחד את השני לגדור, אבל סתם בקעה כמקום שנהגו שלא לגדור, ואין מחייבים אחד את השני לגדור. ועיין בגמ' בדברי אביי וברשי' ותוס' ובקושית רבא.

בנית כותל במקום שנהגו שלא לגדור

אם רק אחד רוצה לעשות כותל יבנה את הכותל כולו ברשותו, ויעשה חזית מבחוץ, ועל כן אם נפל הכותל המקום והאבנים של שלו.

מהי חזית - לרב הונא ללישנא קמא הכונה שיעשה בליטה שיעבה את הכותל ע"י אבנים וטיט לתוך של חבריו, שאם יעשה לתוך שלו חבריו יוכל לעשות ג"כ ברשותו, אבל לחתוך את הבליטה הוא דבר ניכר. ולל"ב יעשה בליטה לתוך שלו, ואין חוששים שגם חבריו יעשה לתוך שלו מפני שזה ניכר, אבל החיתוך אינו ניכר, ומש"ה ס"ל שלא יעשה לתוך של חבריו. והגמ' שואלת על זה מלשון "ועושה חזית מבחוץ", וכתבו התוס' דמ"מ אינה תיובתא, ד"ל שהכונה מחוץ לכותל. ולרבי יוחנן חזית היינו לטוח את האמה העליונה בטיט מבחוץ, שאם יטוח בשלו חבריו יטוח ג"כ, ואין חוששים שיקלף את הטיח, מפני שהקילוף ניכר.

ד: ובכותל העשוי מהוצא לרב נחמן יכוון את ראשי ההוצא לצד חבריו, ולר"ח יוציא את ראשי הקנים המעמידים את כותל ההוצא, ויטוח אותם בטיט כדי שלא יחתכם דבהוצא אין החיתוך ניכר. תוס'. ואין לחוש שיקלף משום שהקילוף ניכר. ולאביי אין תקנה להוצא אלא שיכתוב שטר.

ג: השיעורים האמורים במתני' לעובי הכותל, הגמרא מסתפקת אם הכונה לשיעור האבנים עם הסיד שעליהם, או לא כולל הסיד. ורנב"י אמר שמסתבר שזה כולל את הסיד, והגמרא דוחה ראייתו.

איסור סתירת בית הכנסת

אסור לסתור בית כנסת לפני שבונים חדש, אא"כ יש ביטחון **תיוהא** ביקוע שיש חשש שיפול, (ורב אשי הכניס מיטתו לשם עד שהתקינו את המרזבים כדי שלא יתייבש מלבנות את החדש). וכתבו התוס' שישן סמוך לבית הכנסת במקום שהאורחים רגילים לישן ולאכול, אבל בבית הכנסת עצמו אסור לאכול ולשתות או להכנס שם מפני החמה והגשמים, ולא אמרין שבתי כנסיות שבבל על תנאי הם עשויות, אלא לענין שאחרי שחרבו מותר לעשות שם מה שירצה, חוץ מקלות ראש.

טעם האיסור - י"מ משום פשיעוּתא שיארע אונס ויפשעו ולא יבנו אחר, וי"א שהטעם משום שבינתיים לא יהיה להם מקום להתפלל, ונפקא מיניה כשיש מקום אחר להתפלל.

מרימר ומר זוטרא סתרו ובנו בית הכנסת של קיץ בחורף ושל חורף בקיץ, ושל חורף היה נמוך וכתליו רחבים וחלונותיו מועטים מפני הצינה, ושל קיץ היה אחר שהאוויר שולט בו. וכתבו התוס' שההתר הוא דהוי כמו שיש בו תיוהא, ואם היו בב' מקומות צ"ל דאיירי שהיה בו תיוהא, או דנימא שאם יש בית כנסת אחר מותר (ולעיל איירי שיש מקום להתפלל אבל אינו בית הכנסת), או דנימא שאין לחוש שיפשעו כיון שיש קור וחום, או כיון שזה לזמן גדול.

איסור סתירת בית הכנסת הוא אפי' אם מוכן להם כסף ביד הגבאי לבנית השני, דשמא ישתמשו בכסף לפדיון שבויים, וחשש זה שייך אפי' אם האבנים מסודרות והקורות מוכנות, דשמא ימכרום, אבל כשבית כנסת החדש כבר בנוי מותר לסתור את הישן מפני שאין דרך אדם למכור דירתו, וא"צ להמתין עד שיתפללו בחדש. תוס'.

מה שיעץ בבא בן בוטא להורדוס לסתור את ביהמ"ק, צ"ל שהיה ביטחון תיוהא, או שמלכות לא חוזרת בה, אפי' אם אמר המלך שיעקור הר.

הורדוס היה עבד של בית חשמונאי, ורצה לישא נערה מבית חשמונאי, וכששמע בת קול שמי שימרוד יצליח הרג את כל אדוניו חוץ מאותה נערה, וכשראתה הנערה שהוא רוצה לישא אותה עלתה לגג והכריזה שמי שיאמר שהוא מבית חשמונאי אינו אלא עבד, (וכתבו התוס' שלפי זה מה שאמרו לאגריפס 'אחינו אתה', היינו לפי שעבד חייב במצוות) ונפלה מהגג ומתה, והטמינה הורדוס בדבש ז' שנים, וי"א שבא עליה וטמנה כדי ליישב יצרו, וי"א שלא בא עליה וטמנה כדי שיאמרו שנשא בת מלך. והרג את כל החכמים (כתבו התוס' דלאו דווקא כולם דהא אישתיירו בני בתירא) כיון

אדם שלא יסייע לרביעית כדי שיהיה גדור מד' רוחותיו.

ה. רבינא הקיף את רוניא מד' רוחות ולא רצה רוניא לשלם, וכשהראה שאכפת לו משמירת התמרים, אמר לו רבינא שא"כ הוא חייב לשלם, שהרי לכל הפחות היה צריך לשכור שומר, ואמר רבא לרוניא שיפייס את רבינא באגר נטירא, דאל"כ יחייבו לשלם כפי שווי הגדר כרב הונא אליבא דרבי יוסי דכן הלכה.

מדיני בר מצרא – רב ספרא בריה דרב ייבא אמר לרבינא שלא יסלק את רוניא משדה שקנה סמוך לשדהו, מדינא דבר מצרא, כיון דאמרי אינשי "ארבעה לצלא ארבעה לצללא". י"מ דרצען עני נצרך לד' ככרות ליום כמו עשיר, וא"כ מדין "ועשית הישר והטוב" צריך ג"כ לוותר לעני. וי"מ דשכרו מועט מפני שצריך לשלם ד' לקנית העור וד' לעבדנים, ועל כן יש לוותר לו. ורש"י מבאר שכיון שהיה לו עוד שדה בתוך שדותיו של רבינא יוותר לו, כי בכמה דברים הוצאות שדה אחת שווה לב' שדות. והתוס' הקשו דאין מרחמין בדין, ור"ת מפרש שרבינא היה מצרף מג' רוחות ורוניא מרוח אחת, ועל זה אמר רב ספרא שאין חילוק ביניהם. ור' אברהם מפרש שרוניא היה אריס בשדות שהיו לרבינא במצרא, ועל זה אמר רב ספרא שגם לאריס יש דין מצרף.

כותל חצר שנפל חייב להשתתף בבנייתו עד גובה ד' אמות דבהכי סגי להזק ראיא, ואם בנה גדר יותר מד' אמות אין חייב השני לשלם, אמנם אם סמך כותל אחר לכותל זה, אע"פ שעדיין לא שם תקרה, מגלגלין עליו את הכל דגלי דעתיה דניחא ליה בהגבהה. וכתבו התוס' שאע"פ שבזה נהנה וזה לא חסר פטור הכא חייב, דגלי דעתיה דניחא ליה בהגבהה, או משום דחשיב חסר, כיון שהיה צריך להגביה את הכותל מחמת ההזק ראיא.

מתי אדם נאמן לומר שפרע את חובו

אדם שהיה חייב לשני ממון, מחמת הלואה או כתשלום עבור בניית כותל, והוא נאמן לטעון פרוע, יש לדון האם הוא נאמן לטעון זאת עוד לפני שהגיע זמן הפרעון, או שאינו נאמן מפני שלא מסתבר כלל שאדם יפרע חובו לפני שהגיע הזמן.

ה: **בהלואה** – לריש לקיש אינו נאמן לומר שפרע בתוך זמן ההלואה, והלואי שיפרע בזמנו, וכן עשה מר בר רב אשי. ולאביי ורבא אף בתוך הזמן נאמן, ד"ל שפרע בתוך הזמן כדי שלא יטרידו, וכן עשו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע. והלכה כריש לקיש.

אף **יתומים** אינם נאמנים לומר שהחוב שולם כשהלוה מת בתוך זמנו, וגובה בלא שבועה (אע"פ שאין ליפרע מנכסי יתומים אלא בשבועה), דחזקה דלא עביד איניש לפרוע בתוך הזמן. ודווקא ביתומים גדולים, אבל בקטנים אינו גובה אפי' תוך זמנו, דשמא התפיס צרי לפרעון. תוס'.

ואם שניהם נתרצו לעשות כותל יבנו אותו באמצע, ויעשו חזית משני הצדדים, ועל כן אם נפל הכותל המקום והאבנים של שניהם. לרב אשי יכולים ג"כ שלא לעשות חזית כלל, ומתני' איירי שקדם אחד ועשה חזית, ולרבא מפרזיקא מתני' לא תני תקנתא לרמאי, ועל כן פירש רבינא דאיירי בהוצא, וקמ"ל שאף הוצא מועילה עשית חזית, ודלא כאביי.

חוב הפנימי להשתתף בהוצאות בנית כותל ע"י החיצוני

המקיף את חברו מג' רוחותיו שקנה ג' שדות מסביב לשדה חברו, **והחיצוני גדר את ג' רוחות, אין מחייבים את הפנימי לשלם כלום**, דסתם בקעה הוא מקום שנהגו שלא לגדור, ולא מהני ליה מידי שהרי יכולים להכנס מהצד הרביעי.

ואם עמדו המקיף או הניקף וגדרו את הצד הרביעי חייב הפנימי לשלם מחצה, ואף דהזק ראיא לא שייך בבקעה, מ"מ צריך גדר גבוהה י' טפחים למנוע כניסת בהמות.

שיעור החיוב לרבי יוסי ולת"ק – איתא במתני' "רבי יוסי אומר אם עמד ניקף וגדר את הרביעית מגלגלין עליו את הכל", וצריך לבאר כמה חייב לשלם ומה סובר ת"ק.

שיטת רב הונא שלרבי יוסי משלם לפי הכותל שנבנה בפועל וישלם לו חצי מכל ההוצאות שהוציא, ולת"ק משלם דמי קנים בזול רש"י מבאר הטעם מפני שטוען שגדר כזו מספיקה לו. והתוס' כתבו דלא דמי ליורד דשמיין וידו על התחתונה, דסגי ליה בנטירא בת זוזא, אמנם אנן סהדי שהיה מתרצה לשלם דמי קנים בזול.

לחייא בר רב לרבי יוסי משלם דמי קנים בזול, וא"כ צריך לבאר מה סובר ת"ק. הגמ' מבארת שלת"ק אינו חייב לשלם אלא שכר שמירה – דבר מועט מה שהיה צריך לשלם לשומר בכל שנה כשהיא בקמותיה. או דס"ל שאינו משלם אלא על הצד הרביעי ולא על הג' הראשונים מפני שכבר יצא זכאי בדיון כיון שהיו ימים רבים ולא הועילו לו. או שנחלקו היכא שהמקיף גדר את הרביעית, שלת"ק אינו משלם אלא על הרביעית, אבל על הראשונות פטור, לרש"י טעם הפטור משום שכבר יצא זכאי בדיון שהיו שם ימים רבים ולא הועילו לו, וכתבו התוס' דקצת קשה דא"כ לא ישלם אלא טפח אחרון, והתוס' ביארו שמתרצה לשלם על הרביעית על מנת שיהיה גדור מד' רוחות, אבל כשהניקף גדר חייב על הכל דגלי דעתיה דניחא ליה, ולרבי יוסי אף במקיף מגלגלין עליו את הכל. או שלת"ק אף בגדר מקיף מגלגלין עליו את הכל, ולרבי יוסי דווקא כשהניקף גדר מגלגלין עליו את הכל, אבל כשגדר מקיף לא יהיב ליה מידי. ובתוס' הביאו גירסא דלא יהיב ליה אלא דמי רביעית, וביארו התוס' דאף דסגי ליה בנטירא בת זוזא, מ"מ אין לך

בעדים א"צ לפורעו בעדים, (ואם טוען ששילם בתוך הזמן תלוי בספק הנ"ל), ואם טוען להד"מ חייב, דכל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי, מפני שמי שאינו לווה אינו פורע. וכתבו התוס' דטעם זה הוא כדי שלא נאמר שכוונתו כאילו לא לויתי לפי שפרעתי, ובאומר לא לויתי ובאו עדים שלוה ופרע, ג"כ הוי כאומר לא פרעתי, ואין העדים נאמנים.

מתי חייב להשתתף בבניית הכותל בסמך לו כותל אחר-

נתבאר לעיל שהבונה כותל גבוה מד' אמות בינו לבין חבירו השני פטור על התוספת, ואם סמך כותל אחר חייב. ואם סמך רק לחלק מהכותל בגובה או ברוחב-

לרב הונא חייב על הכל, א"כ בנה בקרנא ולופתא בחיבור שבקין זוית, והיינו שהכותל הראשון הוא ממשיך את כותל הבית מצד אחד, ובנה כותל כנגדו בקרן השניה, ופטור כיון שכותל כזה אינו עשוי להמשיכו. והתוס' מבארים קרנא ולופתא הם ב' דברים, קרנא היינו שעשה כותל קצר ובסופו זוית, ולופתא היינו זוית בראשו מפני הגשמים, והם הכר שלא ימשיך עוד את הכותל.

ולרב נחמן אינו חייב אלא על מה שסמך, אמנם באפריזא לרש"י היינו שנתן על הכותל שבנה (שאינו גבוה ככותל חבירו) קרש ארוך המשמש להניח עליו ראשי קורות לבניית עליה, חייב על כל הגובה, דסופו להגביהו כשיעור העליה, ולתוס' היינו שבסוף הכותל יש אבן בולטת ואבן שוקעת, וכן בקבעתא דכשורי שעשה בכותל שבנה מקום להנחת קורות המשמשים לבניית עליה חייב וכו"ל.

אף אם הראשון השאיר בכותל שבנה חלונות או נסרים הכנה שיוכל השני להניח שם קורות אין השני נאמן מחמת כך לומר ששילם, דטוען הראשון שעשה כך כדי שלא יצטרך אח"כ כשישלם לקלקל את הכותל.

חזקת תשמישין

חזקת תשמישין שונה מוחזקת קרקעות, דחזקת קרקעות היא כח כנגד מרא קמא הטוען שהקרקע שלו, שאם לא עברו ג' שנים המרא קמא זוכה בקרקע אא"כ יש למחזיק שטר או ראיה אחרת שהוא קנה או קיבל במתנה את הקרקע, ואילו חזקת תשמישין עניינה הוא שאם אדם החזיק בקרקע שמוסכם שהיא של חבירו לאיזה תשמיש מסוים, הוא יכול להמשיך להשתמש שימוש זה, ונחלקו הראשונים אם גם בחזקה זו צריך טענה או לא, וכן נחלקו הראשונים אם גם בחזקה זו צריך להחזיק ג' שנים. ולהלן (נ"ז – נ"ט) יפורטו שאר דיני חזקת תשמישין.

הנחת קורות על כותל חבירו – המחזיק להניח קורות כבדות על כותל חבירו הרי זה חזקה גם לקורות דקות, ואם החזיק לקורות דקות לרב יוסף יש בזה חזקה גם לקורות כבדות, ולרב נחמן ל"ק לא הוי חזקה, ולל"ב הוי חזקה.

אם תבע את הלווה לאחר הזמן וטוען שפרע בתוך הזמן, הגמ' מסתפקת אם אומרים "מה לי לשקר" שהרי היה יכול לטוען שפרע בזמנו, וממילא נאמינו בשבועה שפרע בתוך הזמן אף שזה נגד חזקה, או שלא אומרים מה לי לשקר נגד חזקה.

כמה פרטים וביאורים מדברי התוס' בסוגין-

א' בסתם הלוואה לא חשיב תוך ל' תוך הזמן. ב' דווקא אם יש עדים על ההלוואה עם הזמן אינו נאמן לריש לקיש לומר שפרע, דאל"כ נאמן במיגו שיכל לומר לא לויתי או לא קבעת לי זמן.

ג' בכור בתוך ל' הוי בחזקת שלא נפדה לכו"ע, משום שאינו חייב עד ל' יום לפדותו, ושמוא ימות בתוך ל' ויפטר. וה"ה שוכר אינו נאמן לומר ששילם בתוך הזמן, דשמוא יפול הבית ויצטרך לצאת ד' אף למ"ד המלוה את חבירו בעדים צריך לפורעו בעדים, אם לזה שלא בעדים והודה בפני עדים א"צ לפורעו בעדים. וכן למ"ד זה דווקא אם לווה בעדים צריך לפורעו בעדים משום דלא הימניה, אבל כשלא לווה בעדים אף שיש אנון סהדי שחייב א"צ לפורעו בעדים. תוס'.

טענת פרעתי בתשלום על בנית כותל-

מבואר במתני' שאם יש ויכוח ביניהם אם השני שילם לאותו שבנה את הכותל, אם הנדון הוא על הד' אמות הרי הוא בחזקת ששילם, שכיון שידוע לכל שהוא חייב לשלם לא היה בונה משלו אלא היה תובעו בבית דין, אא"כ יביא התובע ראיה שלא שילם והיינו שתבעו ולא נתן לו.

ולריש לקיש הא דנאמן לא איירי בטוען ששילם בזמן, דזה פשיטא שנאמן, אלא איירי לפני סוף בנית הכותל, ומ"מ נאמן כיון שכל רגע הוא זמנו.

ומהאי טעמא ג"כ אין ראיה לספק הנ"ל אם נאמן לאחר הזמן לומר שפרע בתוך הזמן, ד"ל שאינו נאמן, והכא לא חשיב פריעה בתוך הזמן כיון שכל רגע הוא זמנו.

ואם הנדון הוא על יותר מד' אמות כשסמך כותל אחר בזה יש חזקה שלא שילם, וצריך להביא ראיה ששילם שכיון שאינו ידוע לכל שהוא חייב לשלם, אינו עשוי לשלם עד שיחייבוהו בית דין. וכתבו התוס' דאיירי שידוע שסירב להשתתף מתחילה, ולכן הוי בחזקת שלא נתן, וא"צ להעמיד בשעשה חזית.

ואף שאם טוען ששילם בזמנו נאמן הכא אינו נאמן, ואף לאביי ורבא שבהלוואה נאמן אף בתוך הזמן, דאומר שאולי חכמים לא יחייבו אותו לשלם.

1. ומהאי טעמא אין מכאן ראיה שאם טוען לאחר הזמן ששילם בתוך הזמן אינו נאמן, דהכא אין סברא שישלם דמי יימר דמחייבו ליה רבנן.

התובע מנה מחבירו והלה מודה בפני עדים, ולמחרת טוען ששילם, פטור אפי' אם לווה בפני עדים, דהמלוה את חבירו

גג הצמוד לגג של אחר לשמואל א"צ לעשות מחיצה ביניהם מפני שגג אין תשמישו קבוע (אבל כשהגג הוא בצד השני של רה"ר אינו מרגיש בחבירו כדי להזהר ממנו. תוס'). ולרב נחמן צריך מחיצה י' טפחים כדי שיהיה נתפס עליו כגגב אם יעבור את המחיצה, ולא יוכל לומר שגג לו משהו לשם, ולא די לזה מסיפס, (אבל לגדיים וטלאים מספיק בכדי שלא יזדקר בבת ראש).

שתי חצרות זו למעלה מזו לרב הונא התחתון בונה גדר עד גובה העליון, ומשם משתתף העליון כדי שלא יפסיד מחמת שפלות קרקעו של תחתון, ולרב חסדא העליון צריך לסייע מלמטה. וכתבו התוס' בשם ר"ת דאייירי שקרקע התחתון גבוהה יותר בהמשך, דאל"כ אינו צריך להשתתף במה שגבוה יותר מד' אמות מקרקעו, ולר"י אף בלאו הכי צריך התחתון לסייע כיון שהוא מזיק לעליון כשהוא עומד שם.

ז. דין בית ועליה ששקעו - בית ששקע ואין יכול התחתון להכנס לדירתו בלא להתכופף, אין התחתון יכול לכופף את העליון להשתתף בבניית הבית והעליה מחדש, ואף אם בעל הבית מוכן לשלם בעצמו אינו יכול לכופף לשכור דירה אחרת לזמן הבניה, אפי' אם בעל הבית משלם את דמי השכירות. אמנם אם גובה הבית הוא פחות מ' טפחים יכול לכופף. ואם התנו על כך מראש סותרים את הבית והעליה ובונים אותם מחדש, י"א דהיינו כשגבהו הוא חצי ארכו וחצי רחבו כמו ההיכל, וי"א כדרך שרגילים לדור, והיינו בכדי להסתובב בבית עם חבילת קנים של מחוזה - ארוכים.

הבונה כותל סמוך לחלונות חבירו וטוען בעל החלונות שהוא מחשיך לו את החלונות, אין בעל הכותל יכול לכופף לעשות לו חלונות חדשים גבוהים יותר, ואף לא לחדש את הכותל אפי' לא את כל הכותל, מפני שישן וחדש בכותל או בבית אינם מתקיימים יפה ביחד, ואפי' אם רוצה להחליף לו את כל הבית אינו יכול לכופף, מפני שאינו רוצה לטרוח לעבור למקום אחר, ואפי' אם מדובר באוצר של תבן או עצים מפני שאינו רוצה לטרוח להעבירם למקום אחר.

אחים שחלקו בירושה ואחד נטל איספלידא לרש"י היינו טרקלין, ולערוך היינו מערה, ור"י מפרש דהיינו אכסדרא שפרוצה מרוח אחת ויש שם הרבה אור. והשני נטל גינה, יכול השני לבנות כותל בגינה בשלו סמוך לאספלידא, ואין הראשון יכול לטעון שהוא מאפיל עליו, מפני שכשחלקו שמו רק את ההפרש במחיר מחמת הלבנים והקורות, ולא את ההפרש שמחמת האויר, ולא החזיק באורה ג' שנים. ואף שסיכמו שיקבל "איספלידא" עדיין שמה עליה אע"פ

נפילת מי גשמים לחצר חבירו - המחזיק שיטפטפו מי הגשמים בחצר חבירו על פני כל אורך הגג ללא מרזב, הוי חזקה אף להנחת מרזב לשם דעדיף לבעל החצר שהכל יקלח למקום אחד, ואם החזיק להנחת מרזב, לרב נחמן ללישנא קמא אינו חזקה לטפטוף על פני כולו, ולרב יוסף הוי חזקה לטפטוף, וללישנא בתרא דרב נחמן הוי חזקה לטפטוף, אמנם לא יעשה שם צריפא דאורבני והיינו גג מעצי ערבה, שמתוך שהטיפות סמוכות אין בעה"ב יכול להשתמש תחתיהם, ולרב יוסף גם זה מותר, וכן הורה רב יוסף למעשה.

ז. קורה העשויה לצל הוי חזקה רק אחר ל' יום, אבל קודם לכן לא מוחה מפני שסבור שיסלקה, וכתבו התוס' שעד ל' יום הוי בחזקת שלא נתן, ואח"כ הוי בחזקת שנתן. **ובסוכת מצוה אחר ז' ימים** (ושמיני עצרת. תוס') שכיון שהשאירה יותר מהצורך היה לו למחות, וא"כ י"ל ששילם לו להשאירה שם לעולם, ולא דמי לסוכה לצל שאינה חזקה עד ל' יום, דדרכם היה לקבוע סוכתם לצורך כל השנים, ואם חיברה בטיט הוי חזקה מיד.

השוכר חדר בבית משותף יכול להשתמש בזיזים ובכתלים מבחוץ עד ד' אמות אף שלא כנגד החדר שלו, ואם שכר עליה יכול להשתמש בעובי הכותל במקום שנהגו כך והיינו בראש הכותל, ובגינה שממול הטרקלין אסור מפני שהיא עשויה לנוי ולא להכנס לשם, ורב נחמן מתיר, אבל ברחבה שאחורי הבתים אסור, ורבא מתיר.

עוד בדיני מחיצה לגגות וחצרות

לעיל נתבאר מתי שותפים חייבים לעשות מחיצה בין חצרות או גינות, ולהלן יבואר מה הדין בזה לגבי גגות.

מחיצה בין ב' גגות - אם יש ב' בתים משני צידי רה"ר, כל אחד עושה חצי מחיצה לגגו, ומעדיף יותר מחצי כדי שלא יראה בהדיא לגגו של חבירו, וכן הדין כשיש ביניהם רה"ר, וקמ"ל שאף שצריך בלאו הכי להצטנע מבני רה"ר, מ"מ מוטל עליו להשתתף במחיצה, כיון שהרבים אינם רואים בלילה וכשהוא יושב ובלא עיון, משא"כ גג. ואף אם אחד הקדים ובנה חצי מחיצה חייב חבירו לבנות חצי, ואינו יכול לשלם לראשון שיעשה עוד חצי בטענה שהיה מוכן לעשות הכל ברשותו, אבל אינו רוצה לחזר אחר פועלים בשביל דבר מועט, דטוען שגם הוא לא רוצה שיתרועעו יסודותיו מכובד הבנין, ואם באו לדין מתחילה או שכל אחד יעשה חצי, או שאחד יעשה והשני ישלם לו על ריעוע היסודות. וכתבו התוס' דקמ"ל שאינו יכול לומר שיעשו הכל ברשות אחד מהם ויריחו את ההעדפה.

גג הסמוך לחצר צריך לעשות לו מחיצה ד' אמות משום הזק ראייה. ואם היתה החצר למעלה מהגג א"צ בעל החצר לעשות מחיצה כיון שגג לא קביע תשמישתיה, ונח להזהר שלא יראוהו.

יש לחלק כדלהלן: א' איירי התם בבית שער שבתון החצר. ב' הבית שער מבחוץ אלא שיש לו דלת אבל כשהוא בפנים אפי' יש לו דלת ופותחת הוא רע, כיון שאין העני יכול לבוא אלא עד פתח החצר. תוס'. ג' יש לו דלת ופותחת ומפתח תמיד שם והעני פותחה ונכנס. ד' הפותחת מבפנים.

חומה דלתים ובריה - כל אחד מבני העיר חייב להשתתף בבניית חומה דלתים ובריה, ולרשב"ג דווקא עיר הסמוכה לספר צריכה חומה, (ולת"ק בכל מקום שייך שיזדמנו גייסות).

אין מחלקים את התשלום - לל"ק אמר רבי יוחנן שגובים לפי מזון ולא לפי נפשות, כיון שאין בזה סכנת נפשות אם לא יעמדו נגדם. (ובטעו במדבר מחשבים לפי נפשות כיון דאיכא סכנת נפשות) תוס'. ולל"ב אמר רבי יוחנן שגובים לפי קירבת הבתים שהבתים הקרובים לחומה יותר צריכים אותה, והני מילי כששניהם עניים או עשירים, אבל עשירים רחוקים משלמים יותר מעניים קרובים. תוס'. ואין לזוז מהלכה זו.

ח. רבנן לא צריכי נטירותא - תלמידי חכמים א"צ להשתתף בבניית החומה ובהעמדת הדלתות בחומה, ובתיקון החומה, ובשכירת פרש ושומר, דרבנן לא צריכי נטירותא, דכתיב "אספרם מחול ירבו" שמעשיהם של צדיקים כשהם מרובים מגינים עליהם כחול המועט המגן על הים, והא דכתיב "אני חומה ושדי כמגדלות" לריש לקיש ורבא הכונה שכנסת ישראל כחומה, ובתי כנסיות ומדרשות כמגדלות, וי"מ שהכונה שהתורה כחומה והת"ח כמגדלות.

תלמידי חכמים פטורים מתשלום מס, דכתיב "אף חובב עמים כל קדושי בידך" - לשומר, וכתיב "גם כי יתנו (יהיו שונים בתורה) בגויים עתה אקבצם, ויחלו (יהיו בטלים) מעט ממשא מלך ושרים", וכתיב "מנדה בלו והלך (מיני מיסים) לא שליט למרמא עליהם".

יתומים צריכים להשתתף בהוצאות שמירת העיר, וכן שאר דברים שיש להם הנאה מהם, ואין פוסקים צדקה עליהם אפי' לפדיון שבויים (שהיא חשובה משאר צדקה ומוכרים ס"ת לפדיון שבויים כמו ללמוד תורה ולישא אשה. תוס'), אך מותר לגבות מהם צדקה כדי להחשיבם.

חפירת באר - יתומים אפשר לחייבם בהוצאות חפירת באר, אמנם אם לא מצאו מים יש להחזיר להם מה ששילמו, דלאו בני מחילה נינהו. ות"ח משתתפים בהוצאות חפירת הבאר שהכל צריכים למים, אבל אם בני העיר חופרים בעצמם א"צ להשתתף בחפירה, שאין דרכם בכך, ולר"ח איירי לענין הסרת גבשושית מרחוב העיר.

רבי אמר שהוא נותן פת רק לבעלי מקרא בעלי משנה

שאינו כשאר איספלידא, וכמו שהמוכר בית כור עפר לפי חשבון סאתים כחצר המשכן, יכול לתת לו שטח של לתך אם המקום נקרא בית כור, וכתבו התוס' דאיירי שהלוקח יודע שיש לו קרקע קטנה שנקראת בית כור, אבל בלאו הכי אע"פ שראה את הקרקע בשעת המכירה צריך להשלים לו לבית כור ממש. עוד כתבו דאיירי ששילם לו פחות מדמי לתך, דליכא למימור הדמים מודיעים, או שנתן לו דמי לתך והנדון הוא אם חייב להחזיר לו מעותיו. וכן המוכר פרדס יכול לתת לו מקום שנקרא פרדס אע"פ שאין שם רימונים, וכן המוכר כרם יכול לתת לו מקום שנקרא כרם אע"פ שאין בו גפנים.

ואינו יכול לטעון שהוא רוצה לגור שם כמו שגרו אבותיו, וכמו שאמר שמואל שהאחים שחלקו אין להם זה על זה לא דרך אע"פ שלאב היתה שם דרך, (דהמוכר בעין יפה הוא מוכר וממילא כל אחד לא שייך לעצמו כלום. תוס'). ולא חלונות לערער על סתימת אורו, ולא סולמות לרש"י היינו שאינו יכול לקבוע סולמות כדי לעלות לעליה, בחצר שנטל אחיו, ולתוס' איירי שגם החצר שלו וקמ"ל שלא ישעין את הסולם על הבית, ולא אמת המים להעביר מים מהנהר דרך רשות אחיו, (ולרב יש להם). וכתב ר"י דאיירי שעדיין יש לו אור אך לא אור גדול הנצרך לאכסדרא, ולר"ת אינו מחסר מהאור אלא גורם שלא יוכל לראות משם את שדותיו.

אחים שחלקו בירושה ואחד נטל כרם והשני נטל שדה לבן, יש לבעל הכרם ד' אמות בשדה לבן לעבודת הכרם, מפני שעל מנת כך חלקו, וחישבו את ההפרש בשעת החלוקה.

ז. יתומים שיש להם שטר ויצא עליו שובר, אינם יכולים לגבות ע"י השטר כיון שיש שובר, ואמר רב חמא שלא קורעים את השטר שמא כשיגדלו יביאו ראיה ויפסלו את השובר, וי"א שקורעים את השטר מפני שאין מחזיקים את העדים כשקרנים, ולרב חמא ממה שיצא השובר רק לאחר מיתה משמע שזה מזויף.

השתתפות בהוצאות משותפות

להלן יבואר איזה הוצאות עבור צורכי כלל בני החצר או העיר, חייבים כולם להשתתף בהם, ולפי מה מחלקים את התשלום (ממון או נפשות), ומי פטור מהוצאות אלו, וממתי תושב חדש נחשב כבני העיר לענין זה.

בית שער ודלת לחצר - כל אחד מבני החצר חייב להשתתף בבניית בית שער שישב שם שומר ומרחיק את בני רה"ר מלהציץ בחצר, וכן חייב להשתתף בבניית דלת לשער חצר לנועלו, ולרשב"ג א"צ בית שער אלא בחצר הסמוכה לרה"ר, (ולת"ק בכל מקום, דזימנין דדחקי רבים לשם).

ואף שמצינו שאלוהי הנביא הפסיק להתגלות לחסיד שעשה בית שער לחצרו לפי שעניים הצועקים אין קולם נשמע,

ולריצב"א הכונה שבית דין אין נענשים או שאין מכין עד שתצא נפשו אבל כופין.

מתחלקת בשלשה כדיני ממונות שצריך לתת לכל אחד לפי הילדים התלויים בו, ומתחלקת רק לעניי העיר, אבל לגביה א"צ שלשה לפי שידוע כמה כל אחד צריך לתת. תוס'.

רשאים בני העיר לנהוג בקופה כמו בתמחוי אם ירבו עניי עולם, ולשנותה לכל מה שירצו (כגון לעשות מחצלות לבית הכנסת, וכתבו התוס' שמותר לבני העיר לשנותה אפי' לדבר הרשות ואפי' באה ליד גבאי, אבל לגבאי אסור, וכן הנודב שרגא לבי כנישתא אסור לשנותה לדבר הרשות), ושמואל אמר שאפשר לגבות בכיס אחד גם לעניי עולם, ורבה התנה שיוכל לתתם לעניי עולם, ורב אשי אמר שאינו צריך להתנות כיון שנותנים על דעתו.

גבאי צדקה אינם רשאים לפרוש זה מזה שלא יאמרו שדעתו לגנוב, אא"כ זה לשער וזה לחנות ושניהם נראים כאחד, ואם מצא מעות בשוק או שהחזירו לו חוב בשוק, לא יכניסם לכיסו שלא יאמרו שהוא גונב מעות צדקה, אלא יכניסם לכיס של צדקה וכשיבוא לביתו יטלם, ואם אין עניי לחלק פורטים מפורטות נחושת המחליות לפרוטות כסף לאחרים ולא לעצמם שלא יחשדו שפורטים בזול, (וגבאי תמחוי מוכרים לאחרים ולא לעצמם), ואין מונים את המעות שתיים שתיים אלא אחד אחד שלא יאמרו שנוטל שניים ומונה אחד.

דיני תמחוי – התמחוי נגבה בכל יום, ואף גבייתו בשלשה כדי שלא יצטרכו לחפש שלישי לחלוקתו שהיא באותו יום. התמחוי מתחלק אף לעניי עולם, ומותר להחליפו לקופה.

"והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע" זה דין שדן דין אמת – שלא יפסקו על פי עדים שיודעים שהם משקרים לאמיתו – שלא יטו את הדין (וי"א אף גבאי צדקה), וכתבו התוס' שהרקיע מזהיר יותר מהכוכבים, שהרי מי שלא מצא בת ת"ח ישא בת גבאי צדקה, ואם לא מצא ישא בת מלמדי תינוקות, וי"מ דהיינו רקיע שע"ג החיות שאורו כאור החמה, **"ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד"** י"א גבאי צדקה, וי"א מלמדי תינוקות שמלמדים ומחנכים אותם בדרך טובה, ומלמדים בנאמנות (כרב שמואל בר שילת שלא ראה את גינתו י"ג שנה, ואח"כ כשראה ג"כ היה דעתו עליהם), **"ואוהביו כצאת השמש בגבורתו"** אלו תלמידי חכמים.

ט. רשאים בני העיר לשנות את המידות, ולקבוע שערים ושכר פועלים, ולקנוס את העובר על כך, אמנם אם יש אדם חשוב בעיר אין בכוחם להתנות אלא בפניו, ולכן ב' טבחים שסכמו שמי שישחט ביום של חבירו יקרע לו את עור הבהמה ועשו כך, חייבם רבא לשלם.

גמרא הלכה אגדה, ולא לעמי הארץ, מפני שאין פורענות באה לעולם אלא בגללם, (וכמו שמצינו שהטיל המלך על בני טבריה להביא דמי הכתר, ואמר רבי שרבנן לא צריכים לשלם, וכשברחו בני העיר האחרים מחל המלך על התשלום לפי כמה שברחו). אמנם כשראה רבי שרבי יונתן בן עמרם נכנס כאילו הוא עם הארץ, לפי שלא היה נהנה מכבוד תורה (ואמר פרנסני ככלב וכעורב שחם הקב"ה על הכלב שאכילתו מועטת ושווה במיעוט ג' ימים, ומזמן אוכל לבני העורב), אמר שכולם יכנסו לקבל.

אחרי כמה זמן נחשב כאנשי העיר – לגבי תשלומין המוטלים על בני העיר, אחרי י"ב חודש נחשב מבני העיר, ואם קנה בית דירה הרי הוא כאנשי העיר מיד, (ולרשב"ג י"א שמספיק שיקנה קרקע כל שהוא, וי"א שצריך שיקנה קרקע הראויה לבית דירה. י"א). והא דבעינן י"ב חודש היינו לגבי חיזוק שערי העיר, אבל לקבורה של עניי העיר שהוא יציאה יתירה ט' חודשים, ולכסות עניי העיר ששה, ולקופה ג', ולתמחוי ל' יום. ולגבי עיר הנידחת שיירה עוברת שלנה שם והודחו עמהם חייבים סקילה כיחידים וממונם פלט, ואם שהו ל' יום הרי הם כיושבי העיר והם בסייף וממונם אבד, וכן מצינו לגבי נדר שאם נדר מ"אנשי העיר" אסור ממני ששה בעיר י"ב חודש, ואם נדר מ"יושבי העיר" אסור ממני ששה ל' יום.

דיני צדקה ומעלותיה

הגמרא (ז: - י"א). מאריכה לבאר הרבה מדיני גביית צדקה ודרך חלוקתה, וכן מבארת את המעלה הגדולה של צדקה, ולמה זוכה הנותן צדקה.

רב יוסף קיבל ארנקא דדינרי מאיפרא הורמיז – לשון חן מאת המקום. תוס'. ונתן את הכסף לפדיון שבויים לפי שהוא מצוה רבה, ואף שאין מקבלים צדקה מהעכו"ם, קיבל משום שלום מלכות, ולא יכל לתת לעניי עכו"ם משום שאסור לגנוב דעת העכו"ם, אבל להלן י: נתנו לעניי עכו"ם משום שאף הגויים יודעים שישאל מפרנסים גם עניי עכו"ם, ולקבל מהם שרגא לבי כנישתא מותר כמו שמקבלים מהן נדרים ונדבות.

ח: דיני קופה של צדקה –

נגבית מערב שבת לערב שבת.

נגבית בשניים דאין עושין שררה על הציבור בפחות משניים, דכתיב "והם יקחו את הזהב", (אבל נאמנות יש גם לאחד, ולכן אפשר לקחת ב' אחים), והשררה בזה היא משום שממשכנים על הצדקה (ואפי' בערב שבת שיש פתחון פה לבעה"ב לומר שהוא טרוד), ואם אינו אמיד אין ללוחצו. וכתבו התוס' שאף שמצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בית דין מזהירים עליה, הכא כופין היינו בדברים, או שקיבלו עליהם שיכופו אותם, ולר"י כופין בצדקה משום לאו ד"לא תאמץ",

לתת להם צדקה, כדי לקבל עליהם שכר. כל הרגיל בצדקה זוכה לבנים בעלי חכמה בעלי עושר בעלי אגדה שמתוך שהם דרשנים ומושכים את הלב כולם מכבדים אותם.

טומאת אדם – שרץ מטמא אדם דכתיב "או איש אשר יגע בכל שרץ", שכבת זרע מטמאה אדם דכתיב "או איש" לרבות את הנוגע, מצורע בימי ספורו בשבעת ימים שבין טהרת הציפורים להבאת קרבנותיו מטמא אדם, דילפינן מימי חילוטו (שבשניהם נאמר כבוס בגדים), ובימי חילוטו הוקש למת שמטמא אף באוהל. (ודווקא לענין זה ילפינן, אבל בכמה דברים ימי חילוטו חמורים מימי ספורו. תוס'). ואין ללמוד ממה שמטמא בגדים, דדילמא טומאה בחיבורים שהוא לובש שאני, אבל אם נגע באדם, היה אפ"ל שלא מטמא. ובגדים שאינו לובש לרש"י לא חשיב חיבורים, ולתוס' לא ממועט אלא אדם וכלי חרס, וכתבו שיש לגרוס טומאת בגדים שאני, שאע"פ שמטמא בגדים אין ראיה שמטמא אדם. (וכשדנו בענין זה גרס רב אחדבוי בר אמי חלישות הדעת לרב ששת, ונעשה רב אחדבוי אילם ושכח תלמודו, וביקשה אמו (לרש"י אמו של רב ששת, ולר"ח אמו של רב אחדבוי שהיתה מניקתו של רב ששת) שיתפלל עליו ולא הסכים, עד שאמרה לו שיכיר טובה לשדיים שינק מהם, והתפלל ורב אחדבוי התרפא, ונקרא "עולא משגש ארחתיה דאימיה").

י. פרנסת עניים היא רצון השם – אין לטעון שאין לנו לפרנס עניים, שאם לא היה רוצה הקב"ה שיהיו עניים היה מפרנסם בעצמו, דמה שעשאם עניים הוא כדי שאנו ננצל ע"י הצדקה מדינה של גיהנום, והדבר דומה למלך בשר ודם שכעס על בנו (ולא על עבדו) והכניסו לבית האסורים, וציווה שלא יאכילוהו ולא ישקוהו, שהמלך ישגר דורון למי שהאכילו והשקהו.

ע"י הצדקה לא מפסיד ממונו – כשם שמזונותיו של אדם שכר שיתפרנס ממנו קצובים לו מראש השנה עד ראש השנה, כך חסרונותיו הפסדים שעתיד להפסיד קצובים, זכה למזל טוב נותנם לצדקה, לא זכה יפסיד כסף זה. וכמו שמצינו בבני אחותו של רבי יוחנן שראה רבי יוחנן בחלומו במוצאי יו"כ שהיו עתידים להפסיד באותה שנה ז' מאות דינרים, וכפה אותם בדברים כל השנה לתת צדקה (ולא אמר להם כדי שיעשו המצוה לשמה) ונתנו פחות י"ז ממה שנגזר, ולקחו בית הקיסר מהם י"ז דינרים.

כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודת כוכבים, ורב פפא כמעט נענש על כך בסקילה.

מה גורמת הצדקה

אין מחשבין עם גבאי צדקה ולא עם גזברי הקדש, לומר היכן נתתם מעות שגביתם, והנותן מעות לגזבר נאמן שבביתו, ימנה את מה שנותן לו אע"פ שאינו עושה עמו חשבון אח"כ.

אם צריך לבדוק את המבקש אם הוא עני – לרב הונא למזונות בודקים, אבל לכסות לא בודקים. ולרב יהודה למזונות לא בודקים ולכסות בודקים, ונחלקו בסברא אם בכסות לא בודקים משום בזיון, או שבמזונות לא בודקים משום צער, או שנחלקו בביאור הפסוקים "הלא פרוס לרעב לחמך", ו"כי תראה ערום וכיסיתו", ותניא כוותיה דרב יהודה.

כמה יתנו לעני – עני העובר ממקום למקום אין פוחתין לו מככר של רובע קב הלקוח בפונדיון כשלוקחים ארבעה סאין בסלע, ואם לן שם נותנים לו מיטה וקר, ולשבת נותנים לו מזון ג' סעודות. וכתבו התוס' שככר בפונדיון הוא מזון ב' סעודות, ואע"פ שרגילות שיש לו מזון סעודה אחת, מ"מ כיון שאין מחלקים תמחוי בלילה (לפי שא"א לראות למי נתנו ולמי לא), לכן צריך שיהיה לו סעודה ליום וסעודה לילה, ועוד סעודה שיטול עמו ולא ילך ריקם (ויהיה רעב מפני שאין לו פת בסלו), ובשבת צריך עוד סעודה בשביל סעודה שלישית, ואף שלר"ע מי שיש לו מזון י"ד סעודות לא יטול מן הקופה, דעשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, הכא שכבר הצטרך ליטול נוטל גם לסעודת שבת.

עני המחזור על הפתחים אין נותנים לו מקופה של צדקה מתנה מרובה, אלא מתנה מועטת, דכיון שלמד לחזר על הפתחים דיו בכך.

לעולם אל ימוע אדם עצמו מלתת שליש שקל בשנה.

מעלות הצדקה

שקולה צדקה כנגד כל המצוות.

הזוכה לתת צדקה מתקיים בו "הלא פרוס לרעב לחמך" ואם לא זכה מתקיים בו "ועניים מרודים תביא בית" ממשתל רומי שצועקת תמיד הבו הבו שאנו צריכים.

גדול המעשה אחרים לתת צדקה מנותן הצדקה.

צדקה מכפרת בזמנו כמו שקלים בזמן ביהמ"ק, ואם לא נותן יקחו ממנו העכו"ם בזרוע, ומ"מ נחשב זה לצדקה.

ט: כל פרוטה ופרוטה של צדקה מצטרפת לחשבון גדול.

גדול העושה צדקה בסתר יותר ממושה רבינו, לענין שהצדקה בכוחה לכפות אף, אמנם חימה אין הצדקה כופה, ולר"א כופה. ויש שדורשים שכל דיין הנוטל שוחד מביא חימה בעולם.

כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך ב"א ברכות.

כל הרוזף אחר הצדקה הקב"ה ממציא לו מעות ועושה בהם צדקה, וי"א שהקב"ה מזמין לו בני אדם מהוגנים

עושים אלא כדי לחרף אותנו, ולרבי נחניא בן הקנה קריאת הפסוק היא "צדקה תרומם גוי וחסד" והיינו לישראל, ו"לאומים חטאת", ולרבי"ז כוונת הפסוק שהצדקה מכפרת על העכו"ם כשם שהחטאת מכפרת על ישראל.

רבי אמי לא קיבל צדקה מאיפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא, דס"ל שאין להרבות זכויות לעכו"ם, דכתיב "ביבש קצירה תשברנה" שכשתכלה זכות שבידם ישרו ורובא קיבלם משום שלום מלכות, ונתנם לעניי עכו"ם.

י"א. בנימין הצדיק הוסיפו לו כ"ב שנה על שנותיו, לפי שנתן צדקה משלו (אחרי שנגמר בקופה של צדקה), והציל אשה ושבעה בניה בשני בצורת, וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא ולפיכך נברא האדם יחידי, וכתיב שאמר הקב"ה לקין "קול דמי אחיך" דמו ודם זרעיותיו, ומידה טובה מרובה.

מונבז המלך (בנה של הילני מזרע החשמונאים) בזבז אוצרותיו ואוצרות אבותיו בשני בצורת, ואמר שהוא גונז אוצרותיו למעלה, במקום שאין היד שולטת בו, והוא דבר שעושה פירות, והוא גונז נפשות במקום ממון, וגונז לעצמו במקום לאחרים, וגונז לעוה"ב במקום לעוה"ז.

חלוקת שותפין

המשנה והגמרא ממשיכים לעסוק במה שעסקנו בתחילת המסכת, והיינו דיני שותפים, ומבארת את דיני חלוקת השותפות, מתי אחד השותפים יכול לחייב את שותפו לחלוק ומתי לא, ובאיזה אופן אחד השותפים מקבל שטח נוסף מלבד חלקו היחסי בשותפות (בגלל הפתח שיש לו לחצר), והאם באופן שאין שיעור חלוקה יכול אחד לומר לשני גוד או איגוד, והיינו טול אתה הכל ותשלם לי עבור חצי, או שאני אטול הכל ואשלם לך עבור חצי.

כמה צריך שישאר לכל אחד בשביל לכפות חלוקה- בחצר ד' אמות, ובשדה ט' קבין ויש מקומות שמספיק ט' חצאי קבין ואע"פ שבפחות מזה נחשב שדה, מ"מ אינו חשוב לטרוח לחרוש ולזרוע אלא בשיעור זה (תוד"ה ולא), ובגינה חצי קב ולר"ע בית רובע, ובטרקלין ומורן (-מיני פלטיין) ושובר וטלית ומרחץ ובית הבד ובית השלחין שיש לו מעין ויכולים לזרוע בו שאר זרעים ממילא יש בו דין חלוקה גם בפחות משדה, צריך שישאר שיעור חשוב לכל אחד, וישאר שמו עליו אחרי החלוקה. ואם שניהם רוצים להתחלק יכולים אפי' בפחות מזה, חוץ מכתבי הקודש כ"ד ספרים הכתובים גליון כס"ת שלנו, שאין חולקים אע"פ ששניהם רוצים משום שגנאי הדבר לחותכם.

ד' אמות לפתח הבית-

צדקה וחסד מביאים שלום בין ישראל לאביהם שבשמים.

הצדקה מקרבת את הגאולה.

הצדקה מצילה ממות, (הר קשה ברזל מחתכו, ברזל קשה וכו').

הצדקה מצילה ממיתה משונה (אם נותן לארנקי של צדקה, שממונה עליה אדם נאמן כרבי חנניא בן תרדיון אבל א"צ שיהיה צדיק כמותו. תוס'). והוא אינו יודע למי נתנה והעני לא יודע ממי קיבלה), ומדינה של גיהנום, וכתבו התוס' שאף שדינה של גיהנום הוא רע ביותר, מ"מ זה יותר חידוש שמציל ממיתה משונה בעוה"ז, לפי שרוב הדברים אין עומדים לאדם אלא לאחר מיתה, ובעוה"ז אין עומדים לאדם אלא מצוות גדולות.

הנותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה (משא"כ הנותן דורון גדול למלך בשר ודם שיש ספק אם יקבלוהו, וגם אם יקבלוהו ספק אם רואה פני המלך), ורבי אלעזר היה נותן צדקה לפני התפילה. (ת"ח המגידים שינה מעיניהם בעוה"ז הקב"ה משביעם מזיו השכינה לעוה"ב).

הנותן צדקה הוי כמלוה לקב"ה וכביכול יש בזה עבד לוה לאיש מלוה.

הצדקה מרוממת את קרן ישראל, ואת קרן הנותן.

י: מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים, יפזר מעותיו לעניים, וי"א ישמח את אשתו לדבר מצוה.

איזהו בן עולם הבא 'כל שכנגד זקניו כבוד' שחולקים להם כבוד מחמת חכמת זקנתם, וכמו שאמר רב יוסף בריה דרבי יהושע, שפרחה רוחו וראה עליונים שכאן הם עליונים מחמת עושרם, שם הם למטה, ותחתונים שכאן הם שפלים מחמת עוניים, שם הם למעלה, והתוס' כתבו שקבלה ידם שראה את שמואל יושב לפני תלמידו רב יהודה. והבעלי תורה חשובים בעוה"ב כמו שהם חשובים בעוה"ז, והיו אומרים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, ועוד היו אומרים שהרוגי מלכות (והיינו הרוגי לוד שלא היה להם אלא זכות אחת, והם לוליינוס ופפוס שמסרו נפש להציל בת ישראל) אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם.

צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת- כשישראל עושים צדקה קרנם מתרוממת, אבל חסד לאומים חטאת, שאין עושים אלא כדי להתגדל, ואע"פ שהאומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני או בשביל שאהיה בן עוה"ב הרי זה צדיק גמור על דבר זה ומחשבה זו, הני מילי בישראל שלבו לשמים, ואף אם לא יחיה אינו מהרהר אחר מידת הדין, אבל בעכו"ם לא מפני שאינו נותן אלא על מנת זה, ואם לא מתחרט. וי"מ שחסד עכו"ם הוא חטא לפי שאין עושים אלא כדי שתמשך מלכותם, וי"מ לפי שאין עושים אלא כדי להתייהר, (וכל המתייהר נופל בגיהנום), וי"מ לפי שאין

מטמא את כל סביביו לרש"י מטמא כדין קבר שטימא חכמים ד' אמות סביבותיו כדי שלא יתקרבו לשם עושי טהרות, והתוס' כתבו שבית אינו מטמא את סביבותיו כיון שמחיצותיו ניכרות ואין לחוש שיעלה ויאהיל עליו, אלא הכונה לזיזים הבולטים, שאם פרץ את פצימיו הכלים שתחתם טמאים שמו משם יצא המת, ואם לא פרץ את פצימיו אינו מטמא כיון שמסתבר שיצא מפתח זה.

פרנסת האכסניא (לרש"י היינו חיל המלך שמוטל על בני העיר לתת להם אכסניא בבתיהם, ולר"ח היינו זבל של שיירא שחנתה במקום אחד) מתחלקת לפי בני אדם הדרים בבית, ולא לפי פתחים. וזבל שבחצר הנצרך ליבל שדות מתחלק לפי פתחים לפי שהשליכו את הזבל דרך הפתחים.

אחד מבני המבוי שרוצה לסתום כנגד פתחו, לרש"י היינו להקיף מחיצה סביבות ד' אמות שיש לו במבוי כנגד פתחו, ולתוס' אין ד' אמות במבוי אלא בחצר, ואיירי שרוצה לסתום כל מה שכנגד פתחו, לרב הונו יכולים כל בני המבוי לעכב עליו לרש"י מפני שמאריך את הדרך למי שרוצה ללכת עד סוף המבוי, ולתוס' מפני שאם יהיו אנשים רבים במבוי לא יהיה להם מקום, והגמ' שואלת ממה שמבואר בברייתא שכשיש כמה חצרות הפתוחות למבוי, כל חצר יכולה להשתמש עם החצרות החיצוניות יותר כיון שהדרך שלהם היא משם, אבל לא עם הפנימיות כיון שדרך החיצוניות אינו שם, וא"כ למה החצרות החיצוניות יכולות לעכב, והגמ' אומרת שחסורי מחסרה, ורשב"א חולק וסובר שגם החיצוניות יכולות להשתמש עם הפנימיות.

י"ב. אם יכולים לסגור את המבוי למעבר-

מבואות המפולשות לעיר אחרת יכולים אנשי עיר אחרת לעכב את אנשי העיר מלסותמם, אפי' אם יש להם דרך אחרת, משום שמיצר שהחזיקו בו רבים ברשות אסור לקלקלן, אבל שלא ברשות אמרינן "לנקוט פזרא וליתב. תוס'.

וכן במבואות המפולשים לרה"ר אם רוצים לשים במבוי דלתות, יכולים בני רה"ר לעכב בעדם, ולא דווקא בד' אמות הסמוכות לרה"ר, והטעם משום שפעמים דחקי רבים ועיילי להתם.

המשך דיני חלוקה

חלוקת שדה- אין חולקים את השדה אלא עד שיהיה בה כדי לזה וכדי לזה, כל מקום לפי עניינו, במקומו של ת"ק היה השיעור ט' קבין לכל אחד, ובמקומו של ר"י שהקרקע היתה חשובה ט' חצאי קבין לכל אחד, ובבבל כדי שיעור חרישת יום אחד בשעת הקציר, ובשיעור זה בשעת הזרע שהחרישה קלה יכול לחרוש פעמיים, ומיירי במקום שכך נהגו, ולל"ב כדי שיעור חרישה בימי הזריעה, ואיירי

אין שותף יכול לדרוש לחלק את החצר, אא"כ יש בה ד' אמות לכל אחד לתשמישין, חוץ מד' אמות שיש בפתח הבית שהם צורך הבית לפרק המשא שעל החמור, ובבית א"א לפרק מפני שיש בו כלים.

אם מתחשבים במספר הפתחים- כשמחלקים חצר לרב הונו מחלקים לפי שיעור הפתחים, וביאר רש"י דאיירי באב שחילק נכסיו על פיו, ונתן לאחד בית עם ב' פתחים ולשני פתח אחד, שכשבאים הבנים לחלוק את החצר זה נוטל שני שליש וזה שליש. ולרב חסדא כל פתח מקבל ד' אמות, ואת השאר חולקים בשוה, ותניא כוותיה דרב חסדא, ועוד מבואר בברייתא שאם הפתח רחב ח' אמות, יטול ד' אמות על שמונה כנגד הפתח.

מי שיש לו בחצר **פירא דסופלי** חפירה שנותנים בה גרעיני תמרים למאכל בהמה מקבל ד' אמות מכל צדדיה, אא"כ יש לו פתח מיוחד לשם וממנו משליך את הגרעינים ונוטלם, שאז מקבל רק ד' אמות לפני הפתח.

י"א: ד' אמות לפני הפתח למי שיש לו אכסדרא- מי שיש לו לפני פתח הבית אכסדרא (לרש"י אכסדרא אין לה דפנות, ולתוס' יש לה ג' דפנות) אינו מקבל לפני ד' אמות, כיון שיכול לפרק משאו באכסדרא. ואכסדרא דבי רב (לרש"י יש לה דפנות המוקפות חלונות, ולתוס' הדופן הרביעית גבוהה ד' אמות או י' טפחים) פשוט שנחשבת כחדר ומקבל ד' אמות, ואף באכסדרא רומייתא (לרש"י יש שם דפנות נמוכות שאינם מגיעות לתקרה ולתוס' הדופן הרביעית גבוהה י' טפחים או פחות) מקבל ד' אמות.

בית שער בית קטן שלפני פתח הטרקלין ו**מרפסת** שעולים לשם בסולם ופתוחים לשם כמה פתחי עליות, מקבלים ד' אמות לרגלי הסולם, וגם אם כמה בתים פתוחים למרפסת מקבלים רק ד' אמות.

לול של תרנגולים אין לו ד' אמות מפני שא"צ לפרוק משא, אלא התרנגול מטפס ועולה ומטפס ויורד.

בית שחציו מקורה אע"פ שקרויו כלפי חוץ אינו מקבל ד' אמות, מפני שיכול לפרק בפנים.

בית שסתמו את הפתח יש לו ד' אמות, ואם פרץ את פצימיו אין לו ד' אמות.

אחד מבני מבוי שרוצה לפתוח פתח במבוי אחר, יכולים אנשי המבוי לעכב עליו, ואם היה לו פתח סתום אין בני המבוי יכולים לעכב עליו, אא"כ פרץ את פצימיו. וכן לגבי בית שיש בו מת אם סתם את הפתח אינו מטמא את כל סביביו אלא כנגד הפתח, אבל אם פרץ את פצימיו

יורש שיש לו שדה ליד אחת השדות של אביו לרבה נוטל את השדה הזו בירושה משום שכופין על מידת סדום וכתבו התוס' בשם ריצב"א דאינו דין דאורייתא שהרי יכול לטעון שרוצה דווקא רוח זו, ועוד שהרי בזה נהנה זה לא חסר אין הדין אלא שאינו יכול לתבוע ממנו ממון, אבל פשיטא שיכול למחות שלא יכנס לגור בביתו, אלא כופין מתקנת חכמים. ולרב יוסף יכולים לומר שקרקע זו חשובה עבורם כנכסי דבי בר מריון שהיו מעולות. וכתב רש"י דדווקא בשדה בעל שפעמים זו מתברכת יותר מזו, אבל בשדה בית השלחין לא, והתוס' כתבו שגם שדה שצריכה השקיה שייך שתתברך יותר מאחרת. והתוס' פירשו נכסי בר מריון היינו שלא מסכימים למכור לו זכות זו אלא בדמים יקרים.

ואם שתי השדות סמוכות כל אחת לאמת מים אחרת ולאחד יש שדה סמוכה לאחד מהם לרבה נוטל שדה זו שהרי גם לשניה יש אמת המים, ולרב יוסף יכולים לומר שאולי האמה השניה תתייבש, ולכן הם מעדיפים לקבל בשני השדות או שישלם להם, וכן הלכה. והתוס' פירשו דלא איירי שהאחד מהאחים מצרין, אלא באים לחלוק ב' שדות, והנזון הוא אם לחלק כל שדה לחצי או לכל אחד שדה שלימה, וכן במקרה הבא.

ואם שתי השדות סמוכים לאמת מים אחת לרב יוסף כופין על מידת סדום, וכן הלכה, ולאביי יכול לטעון שרוצה שיהיו יותר אריסים לאחיו ע"י שיש לו ב' שדות אחד מכאן ואחד מכאן ותהיה השדה שלו משתמרת.

י"ג. ב' שדות הסמוכים לאמת המים ולנהר חולקים אותה באלכסון לפי שהנהר טוב מאמת המים, והסמוך למים טוב מהרחוק, ומחלקים באלכסון לח' חלקים, ואז מקבלים חלקים שווים. ולר"ח איירי שהנהר בצד מזרח צפון והנהר בצד מערב דרום, ולכן חולקים את השדה לשתיים באלכסון.

גוד או אגוד

חלוקה בדבר שאין בו כדי חלוקה - לרב יהודה יכול אחד השותפים לכפות את שותפו למכור את חלקו או לקנות ממנו את חלקו, ולרב נחמן אינו יכול לכפותו על כך. שיטת ר"י שלרב יהודה יכול לקצוב סכום יקר יותר מהשווי האמיתי, ולומר גוד או אגוד. ולריצב"א דווקא בשווי האמיתי.

בכור ופשוט שהוריש להם אביהם עבד או בהמה טמאה שא"ל לחלקם לרב נחמן משתמש הבכור ב' ימים והפשוט יום אחד. לרש"י נקט דווקא בכור ופשוט משום דטריחא מילתא להיות שותפים, ולר"ת הטעם משום שהבכור שמקבל ב' ימים מקבל יותר מפי שניים, שיכול לשלוח את העבד למקום רחוק יותר שמרויחים שם יותר, וקמ"ל שאף בזה חולקים לימים. ולר"י החידוש הוא שכיון שמצינו ששניים שנשתתפו בשור לאחר שיהיה כל אחד חורש יום אחד אע"פ שלאחד יש שני שליש, וא"כ ה"ה הכא, קמ"ל דלא, דשאני התם שעל דעת כן נשתתפו.

אמנם אף לרב יהודה היכא שאחד הצדדים לא יכול

בקרקע קשה שתקח חרישתה בשעת הקציר ב' ימים. רש"י מביא גירסא אחרת, שלל"ק איירי בימי הזריעה, וצריך יומיים כי נהגו לחרוש פעמיים, ולל"ב איירי בימי הקצירה, ואיירי בקרקע קשה שבימי הזריעה צריך יום שלם. ולר"ח בהדורי היינו שבחזרתו הוא זורע תוך כדי חרישה שניה.

בור שדולים ממנו מים להשקית שדה, שיעור חלוקתו הוא כדי דליית יום אחד, שכל אחד יוכל להשקות שדה ביום אחד, משום שכר הפועל.

פרדס שיעור חלוקתו הוא ג' קבין לכל אחד, וכן מצינו שהמוכר לחבירו חלק בכרמו צריך לתת לו לפחות ג' קבין, (ואמר רבי יוסי שאין אלו אלא דברי נביאות), ובבבלי צריך שיהיה שלש קבוצות של י"ב גפנים, שזה כמה שאפשר לעדור ביום אחד.

מיום שחרב בית המקדש אע"פ שניטלה נבואה מן הנביאים לא ניטלה מן החכמים, וחכם עדיף מנביא, וראיה ממה שפעמים גברא רבה מחדש דבר וטעמו עמו, וכן נאמר מהלכה למשה מסיני, (אבל ממה שכיוון לדברי אמורא אחר, אפי' הוא גדול ממנו, אין ראיה שזה נבואה, דדילמא לענין זה הם בני אותו מזל).

י"ב: מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לשוטים ולתנינוקות, וכמו שמצינו שהיה שוטה שאמר שימנו לריש מתיבתא במתא מחסיא את החותם באגרת שמו טביומי, והלך מר בר רב אשי, ובאו הרבה שליחים להמלך בו ליטול עצה ורשות אם למנות את רב אחא, וכשהיו עשרה (שאינן פותחין בכלה פחות מעשרה) דרש בפניהם מר בר רב אשי ומינוהו, ואמר רב אחא שכל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו, וכשראה שעבר זמן ולא מינוהו אמר כל המריעין לו, לעולם אין מטיבין לו. תוס'. וכל המטיבין לו לא במהרה מריעין לו. ותינוקות מצינו שאמרה שתנשא גם לרבא וגם לרמי בר חמא.

קודם שיאכל אדם וישתה יש לו שתי לבבות, ואח"כ יש לו לב אחד.

הרגיל בין אפי' אם ליבו אטום כבתולה יין מפקחו.

קדימה בירושת שדה סמוכה

בכור נוטל את ב' החלקים שלו סמוכים זה לזה דהרי הם כחלק אחד.

יבם שקם תחת אחיו לנחלה ונוטל ב' חלקים, לאביי נוטל את ב' החלקים שלו סמוכים זה לזה, ד"בכור" קרייה רחמנא, ולרבא אינו נוטלם סמוכים זה לזה דאינו בכור אלא לגבי הויה, דכתיב "והיה הבכור" ולא לגבי חלוקה.

ששניהם רוצים, ואמר שמואל דהיינו דווקא בכרך אחד, אבל בשני כריכות כגון תורה בכרך אחד ונביאים בכרך אחד חולקין. אביי מוכיח מכאן דס"ל לשמואל דאמרינן גוד או אגוד, ורב שלמן דוחה דאייירי בששניהם רוצים, וכתבו התוס' שאם אין שניהם רוצים אף אי אמרינן גוד או אגוד אין חולקים, דתרוויהו צריכי להאי ולהאי.

כתבי הקודש

אגב שנתבאר דין חלוקת כתבי הקודש, מבארת הגמרא (עד סוף הפרק י"ז). עוד כמה דינים בכתבי הקודש, מי כתבם, משה איוב, ועוד.

כתיבתם בכרך אחד - לר"מ ורבי אפשר לכתוב תורה נביאים וכתובים בכרך אחד ואע"פ שאסור להניח נ"ך על תורה, כשהם מדובקים ביחד מותר. (ונביאים וכתובים מותר להניחם זה ע"ג זה אף בשני כריכות) תוס'. ולר"י צריך לכתוב כל אחד מהם בפני עצמו, שלא יראה הכל כמו תורה או נביאים. תוס'. ולחכמים כל אחד מספרי הנביאים והכתובים צריך להיות בפני עצמו שלא יראה הכל כמו נביא אחד. (תוד"ה רבי יהודה) ובבביתא אחרת מבואר שאפשר לדבק תורה נביאים וכתובים.

שיור קלף חלק - צריך לשייר בראש הספר קלף חלק כדי לגלול ע"ג העמוד של עץ, ובסופו כדי לגלול את ההקף מפני שיש לו רק עמוד עץ אחד וגוללו מתחילתו לסופו, והקשו התוס' שהרי כתבי הקודש נגללים מסופם לתחילתם, ועל כן גרס ר"י שעושה בראשו כדי הקף העץ ובסופו כדי לגלול עמוד, ובשם רשב"א כתבו דהכא איירי בספר שיש בו תנ"ך, ולכן גוללים אותו מתחילתו לסופו, שלא יהיה נראה שסתורה שומרת את הנ"ך, ואמר רב אשי שבס"ת השיעור בתחילתו ובסופו שוה, משום שכל הספרים נגללים מתחילתם לסופם, ויש להם עמוד אחד, וספר תורה נגלל לאמצע ויש לו ב' עמודים.

שיעור ההפסקה בין ספר לספר - בין חומש לחומש ובין נביא לנביא צריך להניח ד' שיטין, ובתרי עשר ג' שיטין, ואם מסיים למטה יכול להתחיל את הנביא שאחריו למעלה וא"צ להניח ריוח חלק ביניהם, משום שאם בא לחתוך חותך, ולא יניח ד' שיטין דגנאי הוא שעמוד אחד יהיה משונה מחבירו, רש"י. וכתבו התוס' שדין זה הוא רק בנביא שאפשר לחותכו. ולריצב"א אף אם מתחיל מלמעלה צריך לשייר ד' שיטין, ודווקא בנביא, אבל בס"ת לא יסיים מלמטה ויתחיל מלמעלה אפי' בהנחת ד' שיטין שמא יבוא לחתוך. עוד כתבו שאף שאין חותכין בשביל חלוקה, מ"מ מותר לחתוך לא בשביל חלוקה.

י"ד. אורך והקף הס"ת - לא יהיה ארכו יותר מהקפו ולא הקפו יותר מארכו אלא צריך לצמצם את גודל הכתב לפי עובי הקלפים שיהיה אורכו כמו חוט המקיף את עביו, ואמר רבי ששיעורו ארכו כשהכתב בינוני בגויל שהוא עור שלא ניתקן אלא שהשירו את השיער וכותבים בו במקום השיער ששה טפחים, ובקלף שחותכים את הגויל והחלק שלכיוון השיער קרוי קלף

לקנות את חלקו של השני אינו יכול לכפותו למכור לו את חלקו, ועל כן **חציו עבד וחציו בן חורין תיקנו שכופין את רבו לשחררו** וכותב העבד שטר על חצי דמיו, (מפני שאינו יכול לישא לא שפחה ולא בת חורין, והעולם נברא לפריה ורביה. וב"ה אמרו שעובד את רבו יום אחד ויום אחד לעצמו, וחזרו להורות כדברי ב"ש), מפני שאין האדון יכול לקנות ממנו את חלקו.

כמה ביאורים מדברי התוס'

עבד אין לו חיים ואינו מקיים לא פרו ורבו ולא שבת, ומ"מ אין כופין את רבו לשחררו כיון שמקיים שבת כל דהו, והוא אנוס. ו"שבת" שייך אף בצד עבדות, ופרו ורבו שייך רק בצד בן חורין. שפחה כפו לשחררה רק מפני שנהגו בה מנהג הפקר, י"ל משום שאפי' כשתהיה בת חורין לא תקיים שבת, כיון שאינה מצווה על פריה ורביה.

עשה דפרו ורבו אינו דוחה לאו דלא יהיה קדש, משום שהוא עובר על הלאו בהעראה, והעשה מתקיים רק בגמר ביאה, ועוד שהרי היא לא מצווה, ועוד דאפשר לקיים שניהם ע"י כפיה.

אע"פ שהמשחרר עבדו עובר בעשה, מ"מ משום מצוה רבה כופין לשחררו.

לא אמרינן שימכור עצמו בעבד עברי, משום שאסור למכור עצמו בעבד עברי. ואינו יכול לבעול חציה שפחה וחציה בת חורין, משום שגם בזה אתי צד עבדות ומשתמש בצד בן חורין. ולא אמרינן שישא ממזרת, משום שאין זה תקנה להרבות ממזרים בישראל. ולישא נתינה אסור.

י"ג: וכן אם אחד הצדדים לא יכול לקנות את חלק השני אינו יכול לכפות את השני שיקנה את חלקו, ולכן עני ועשיר שירשו בית המרחץ ובית הבד, אין העני יכול לכפות על העשיר לקנות את חלקו, (ואם עשאו להשכרה או שאפשר להשכירו. תוס'. השכר לאמצע).

וכן בב' שפחות שאחת יודעת לאפות ולבשל ואחת יודעת לטוות ולארוג (ו"א תכשיטי ספסלים) אין יכול לכפות, מפני שיכול לומר שהוא צריך את שני הדברים, וטעם זה שייך גם בב' כתבי הקודש.

איתא בבביתא "כל שאילו יחלק ושמנו עליו חולקים, ואם לאו מעלים אותו בדמים", והגמ' מוכיחה מזה שאומרים גוד או אגוד, והגמ' אומרת שנחלקו בזה תנאים, דאיתא בבביתא שאם אומר לשותפו כגון בחצר שאין בה דין חלוקה שישטול כשיעור חלוקה והוא יטול פחות שומעין לו, ולרשב"ג אין שומעין לו, וכיון שאין סברא שרשב"ג יחלוק בזה, א"כ חסורי מחסרא ונחלקו בגוד או אגוד כשלא רצה למחול כלום. והגמ' דוחה ד"ל שטעמא דרשב"ג שאין לו מעות לשלם על מה שמקבל יותר מחלקו, ואינו רוצה מתנה משום ששונא מתנות יחיה.

חלוקת כתבי הקודש - אין חולקין כתבי הקודש אע"פ

י"ד: וכן לר"מ ולר"י היו מונחים בארון השם וכל כינויו, דכתיב "אשר נקרא שם שם ד' וכו'".

כתבי הקודש, המשך-

סדרן של נביאים- יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיה ויחזקאל ישעיה ותרי עשר. והושע היה הראשון מתוך ד' נביאים של אותה תקופה והם ישעיה עמוס ומיכה, ומה שהקדימו את ישעיה להושע משום שנבואת הושע נכתבה יחד עם חגי זכריה ומלאכי שהיו סוף הנביאים בתחילת בית שני, ולא כתבוהו בפני עצמו כיון שהוא קטן ויכול להאבד. ואף שישעיה קודם לירמיה ויחזקאל, מ"מ סידרו את ירמיה שהוא עוסק בחורבן, ואח"כ את יחזקאל שתחילתו בחורבן וסופו בנחמה, ואח"כ את ישעיה שכולו נחמה.

סדרן של כתובים- רות תהילים איוב משלי קהלת שיר השירים קינות דניאל אסתר עזרא ודברי הימים, רות קדמה לדוד, ואיוב כמ"ד שהיתה בימי מלכת שבא, ואח"כ ג' ספרי שלמה. ולמ"ד שאיוב היה בימי משה לא הקדימו את איוב לפי שאין מתחילים בפורענות, ורות אע"פ שהיא פורענות יש לה אחרית, ונקראת רות על שם שיצא ממנה דוד שריווהו להקב"ה בשירות ותשבחות, ומשלי וקהלת הם שני ספרי חכמה, ושיר השירים אמרו שלמה לעת זקנתו, וקינות אמרם ירמיה שהיה אחר שלמה, ודניאל היה בגולה אחרי ירמיה, ואסתר אחריו בימי אחשוורוש, ועזרא אח"כ בימי דריוש השני. וכתבו התוס' שאע"פ שגם באיוב יש אחרית, שאני רות שהיא אחרית של כל ישראל, ועוד דאיכא למ"ד שלא כפל הקב"ה שכרו אלא כדי לטורדו מן העולם. עוד כתבו התוס' שלא כתבו את איוב אחר רות, משום שתהילים הוא האחרית של רות. ולמ"ד שאיוב מעולי גולה, מ"מ כתבוהו אחרי תהילים משום שהוא דומה לו, שהם שירה ומקראות קצרים וניגון אחד, ולר"ת הוא דומה לתהילים משום שנכתב ע"י ד' זקנים, ודוד כתב ספרו ע"י י' זקנים.

מי כתב את הספרים-

תורה- משה כתב את התורה כולל פרשת בלעם, ח' הפסוקים האחרונים של התורה י"א שכתבם יהושע וי"א שמשוה כתבם בדמע מפי הגבורה (ורב שאמר שיש לקוראם באדם אחד יכול לסבור כשתי השיטות, לרבינו משולם אין לש"ץ לקרוא פסוקים אלו, ור"ת כתב שהכונה שלא יחלקום לב' עולים. ועכשיו נוהגים שאין העולה קורא כדי שלא יתבייש מי שאינו יודע לקרוא, והסרסור אינו קורא אלא קורא את אלו שיש להם לקרות, כדי שתנתן התורה ע"י סרסור, ויכול להיות שקצת מסייע לו בנחת).

יהושע כתב את ספרו והשלימו פנחס.

שמואל כתב את ספרו (והשלימוהו גד החוזה ונתן הנביא) ואת **שופטים** ורות.

(והשני דוכסוסטוס) וכותבים במקום החתך איני יודע. ורב הונא כתב ע' ס"ת ולא איתרמי ליה שיהא ארכו כרחבו אלא אחד.

הארון הלוחות והס"ת

הגמרא מביאה ברייתא שבה מבוארים מידות הארון שעשה משה, והאם היו מונחים בו רק הלוחות או גם ספר תורה, כדי לדון בדעת רבי שאורכו והקיפו של ספר תורה הוא ששה טפחים.

מידת הארון והלוחות- ארון שעשה משה היה אמותים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו. והלוחות ארכם ששה טפחים ורחבם ששה ועביים שלשה.

שיטת ר"מ- לר"מ שהאמה היא של ששה טפחים, והלוחות היו מונחות כנגד ארכו של הארון זו ליד זו, ונמצא שמקום הלוחות היה י"ב טפחים, ועובי הארון בשני הצדדים יחד היה עוד טפח, ונשאר ב' טפחים לספר תורה שכתבו משה, והיה הס"ת מונח ארכו לרחבו של הארון, וברוחב הארון היו הלוחות תופשות ו' טפחים, ועובי הארון מב' הצדדים עוד טפח, ונשארו עוד ב' טפחים כדי שהס"ת לא יכנס ויצא בדוחק, שאף שאין מוציאים אותו לקרות בו, מ"מ היו מוציאים אותו כדי לתקנו שלא יתעפש ויתקלקל, וכן משחרב משכן שילה עד שבנה שלמה את ביהמ"ק היו יכולים להוציאו. תוד"ה שלא וברש"י כתב שהיו קורין בו בעזרה פרשת המלך בהקהל וכהן גדול ביוה"כ. ואי נימא שס"ת יש בהקפו ו' טפחים, א"כ ליכא למימר שס"ת זה היה נגלל לאמצעיתו, וצ"ל שהיה נגלל לתחילתו, והיה כורך מעט למעלה. והא דכתיב "ושמתם אותו מצד ארון ברית ד'", היינו שיהא מונח בארון בצד, ולא בין הלוחות. וכן היו מונחים בארון שבירי הלוחות דכתיב "אשר שברת" "ושמתם" (ולר"י כוונת הפסוק שאמר לו הקב"ה יישר כחך ששברת), והעמודים היו מונחים בחוץ.

שיטת רבי יהודה- לרבי יהודה האמה היא של ה' טפחים -לטעמיה דקאמרו אמת כלים באמה בת חמשה טפחים, והלוחות היו מונחות בארכו של הארון על רוחבן ולא על חודן, ונשתייר בארכו חצי טפח, ועובי כל דופן היתה אצבע, וברוחב הארון תפשו הלוחות ו' טפחים ועובי הדפנות חצי טפח, ובטפח הנותר היו מונחים העמודים עמודי כסף כמו עמודי ס"ת היו שוכבים לאורכו והלוחות ביניהם, וכתבו התוס' שהעמודים הם סימן להעמדת ישראל, ולא עשאו של זהב כדי שלא להזכיר מעשה העגל, וכן היו מונחים בארון מתחת הלוחות שבירי הלוחות, דכתיב "אין בארון רק" הוי מיעוט אחר מיעוט דבא לרבות שבירי לוחות. והס"ת היה מונח ע"ג הארגז ששיגרו הפלישתים לישראל שהיה מונח ליד הארון, ולפני שהביאו הפלישתים את הארגז היה הס"ת מונח ע"ג קרש שהיה יוצא מן הארון.

יוחנן ור"א היה מעולי גולה ובית מדרשו היה בטבריה.

ט"ו: ובברייתא איתא ש"א שהיה חסיד מאומות העולם, (ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו, והביא עליו הקב"ה יסורים והתחיל מחרף ומגדף, וכפל הקב"ה שכרו בעוה"ז כדי לטרדו מן העולם הבא), ובשם ר"א איתא שהיה בימי השופטים (שהיה דור שכולו הבל והיה שופט את שופטיו, ואפי' הטובים שבהם לא היו כלום, והשופטים עצמם היו מקולקלים והתוס' הקשו דאמר בתמורה שכל האשכולות מימות משה עד שמת יוסף בן יעקב לא היה בהם שום דופי), ולרבי יהושע בן קרחה היה בימי אחשורוש, ולרבי נתן היה בימי מלכות שבא (ומלכת שבא לא היתה אשה וכוונת הפסוקים למלכות שבא), ולחכמים היה בימי כשדים נבוכדנצר, ולשיטות אלו היה מ"שאל (שהרי ביקש משה שלא תשרה שכניה על אומות העולם), וי"א שהיה בימי יעקב ונשא את דינה, ולדבריהם לא היה מ"שאל.

דורו של איוב היה שטוף בזימה.

ז' נביאים התנבאו לאומות העולם בלעם ואביו ואיוב אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבוזי. הגמ' אומרת שלא כולם היו מאומות העולם שהרי אליהוא היה מ"שאל, אלא הכונה שעיקר נבואתם היתה לאומות העולם, משא"כ שאר נביאים שאף שנתנבאו גם לאומות העולם, מ"מ עיקר נבואתם לישראל.

מעשה איוב -

השטן אמר לקב"ה שלא מצא בכל הארץ אדם נאמן כאברהם, שאע"פ שהקב"ה הבטיח לו את הארץ, והיה צריך לקנות מקום לקבור את שרה, לא הרהר.

ואמר לו הקב"ה שאיוב אין כמוהו בכל הארץ, שנאמר בו איש תם וישר ירא אלוקים וסר מרע (היינו ותרן בממונו שהיה רע בעיניו לדקדק בחצי פרוטה שאינה ממונו), ובאברהם כתיב רק ירא אלוקים.

ואמר השטן שהוא ירא אלוקים בגלל שד' שומר עליו (וכל הנוטל ממנו פרוטה מתברך, והעיזים שלו היו הורגים זאבים, והטעימו הקב"ה מעין העולם הבא הרינו ולידה ביום אחד).

ואמר לו הקב"ה שיכול ליטול את כל אשר לו אך לא ישלח ידו באיוב עצמו.

ט"ז: כששמע איוב את מה שקרה למשפחתו ולממונו לא התרעם על הקב"ה, ואמר הקב"ה לשטן שהנה איוב "עודנו מחזיק בתומתו, ותסיתי בו לבלעו חנים" (כביכול הקב"ה ניסת). ואמר לו השטן "כל אשר לאיש יתן בעד

דוד כתב את ספר תהילים ע"י עשרה זקנים (אדם הראשון מלכי צדק אברהם (והוא איתן האזרחי) משה הימן ידותון אסף וג' בני קרח, ואסף היה מן הלויים המשוררים, ויש גורסים שלמה במקום אסף, ולפ"ז אסף הוא אביאסף משלשה בני קרח, תוס').

ט"ו. ירמיה כתב את ספרו ואת ספר מלכים וקנינות.

חזקיה וסיעתו כתבו את ישעיה ומשלי שיר השירים וקהלת, ונקרא ע"ש חזקיה מפני שגרם להם לעסוק בתורה. וישעיה לא כתב את ספרו משום שהנביאים היו כותבים ספרים לפני מיתתם, וישעיה נהרג ע"י מנשה.

אנשי כנסת הגדולה חגי זכריה ומלאכי זרובבל ומרדכי וחבריהם כתבו את יחזקאל ותרי עשר ודניאל ואסתר, ויחזקאל לא כתב ספרו, שמו מפני שלא ניתנה נבואה ליכתב בחו"ל, ולכן כתבוהו אנשי כנסת הגדולה כשהגיעו לארץ, וכן כתבו אז את דניאל ואסתר. (והקשו התוס' שגם ירמיה הלך למצרים ונתנבא שם, ולא מצינו שחזר לא"י). ותרי עשר לא כתבו הנביאים עצמם מפני שהם נבואות קטנות, וכשראו נביאים אחרונים שהנבואה מסתלקת כתבו את נבואותיהם וצירפו אחרים עמם כדי שלא יאבדו מחמת קטנם.

עזרא כתב את ספרו ואת היחס בדברי הימים עד אליו (ואז עלה לארץ ישראל), והשלימו נחמיה בן חכליה.

איוב

ספר איוב הוא ספר יסודי בענייני אמונה, המחזק ומברר האמונה בידיעת ד' בנעשה בעולם, ובהשגחתו לתת לכל אדם לפי מעשיו, ובירור ענין צדיק ורע לו.

בספר מסופר כיצד איוב שהיה תם וישר ירא אלוקים וסר מרע, הצליח מאד בעולם הזה במשפחתו ובעושרו, והשטן אמר לקב"ה שצדקותיו היא בגלל הצלחתו, והקב"ה הרשה לו לנסותו, לאחר שאיוב הפסיד את כל אשר לו ובניו מתו והוא חלה בשחין רע, עלו לאיוב שאלות באמונה מדוע מגיע לו דבר זה, ושלשה מידידיו אליפז התימני בלדד השוחי וצופר הנעמתי באו לנחמו, והפסוקים מאריכים במו"מ שהיה ביניהם בענייני האמונה וקבלת היסורים, לאחר מכן הגיע אליהוא בן ברכאל הבוזי והוכיח את איוב ואת רעיו, ואח"כ הוכיח הקב"ה את איוב ואמר לו שהוא לא מבין את הנהגת הבריה, איוב קיבל את דברי הקב"ה, והקב"ה בירך את אחרית איוב כפלים מראשיתו.

בדפים הבאים (ט"ו – ט"ז): יובא דברי חז"ל בענין המעשה עם איוב, ומתי אירע דבר זה.

מתי איוב היה חי - י"א שהיה בימי משה (ומשה כתב את ספר איוב. וימי שנותיו היו משעה שנכנסו ישראל ממצרים ועד שיצאו, והיינו שאז היה חי, וי"א שחי בזמן אחר כמנין השנים שהיו ישראל במצרים), ולרבא היה בימי המרגלים, וי"א שלא היה ולא נברא אלא משל היה ללמוד ממנו תשובות למקטרגים על מידת הדין, ושאין אדם נתפס על צערו, וריש לקיש ס"ל שאיוב היה אלא שלא באו עליו יסורים, וכוונת הכתוב שאילו היו באים עליו היה יכול לעמוד בהם. ולרבי

מריבה לעולם (ולכן כשהחזיר הקב"ה לאיוב כפול ממה שהיה לו, לא נכפלו בנותיו, ולרבי יוחנן נכפלו ביופיין). ובר קפרא אמר שכמו שא"א לעולם בלי בסם ובורסי ומ"מ אוי למי שהוא בורסי, כך אוי למי שבניו נקבות.

וד' ברוך את אברהם בכל – לר"מ היינו שלא היתה לו בת, ולר"י שהיתה לו בת, ולאחרים היתה לו בת ושמה בכל, ולר"א המודעי היתה איצטגנינות (-חזקה בכוכבים) בליבו וכל המלכים היו משכימים לפתחו ליטול ממנו עצה, ולרשב"י היתה תלויה אבן טובה בצווארו, והיתה מרפאה את הרואה אותה ואף שעד יעקב לא היה חולשה, י"ל דאירי בחולי שע"י מכה, או שהכונה שלא היה חולי של מיתה. תוס'. (וכשנפטר אברהם תלאה הקב"ה בגלגל חמה), וי"מ שנתברך שלא מרד עשיו בימיו, ושעשה ישמעאל תשובה בימיו (דכתיב "ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו", שהקדים ישמעאל את יצחק לפניו, ולכן כתיב בישמעאל ויגוע וימת ויאסף, כמו שכתוב בצדיקים).

ביום שנפטר אברהם אבינו עשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים כדי לנחם את יצחק, י"מ משום שאין לה פה כאבל שאינו מדבר, וי"מ משום שהיא מגולגלת כמו אבילות שמגולגלת על כל באי עולם, ונפקא מיניה אם מועיל לנחם בביצים שאין להם פה ואינם עגולים. ובאותו יום בא עשיו על נערה מאורסה ואע"פ שלא נצטוו מ"מ מכוער הוא הדבר. תוס'. והרג את הנפש וכפר בעיקר ובתחית המתים וביזה את הבכורה את העבודה שהיא בבכורות.

י"ז. אברהם יצחק ויעקב הם הג' שהטעימן הקב"ה בעוה"ז מעין עוה"ב, (ואיוב לא הטעימו הקב"ה מעין עוה"ב אלא בחד מילתא. תוס'). ולא שלט בהם יצר הרע, (וי"א שגם בדוד לא שלט יצר הרע), והיינו שכיון שראה הקב"ה שהם דוחקים עצמם להתרחק מן העבירה, סייעם שמכאן ואילך לא ישלוט בהם היצר הרע. (תוד"ה שלשה). ולא שלט בהם מלאך המות אלא מתו בנשיקה על פי שכינה, וכן במשה אהרן ומרים, ובששה אלו לא שלטה רימה שאין הרימה באה אלא מטיפה מרה המטפטפת מסכינו של מלאך המות, וכן בבנימין, וי"א שאף בדוד לא שלטה רימה, וכתבו התוס' שאף שמי שאין לו קנאה אין עצמותיו נרקבים, מ"מ שולטת בו רימה.

ארבעה מתו בעטיו של נחש שבגלל עצתו של הנחש נגזרה מיתה על כל צאצאי אדם הראשון, בנימין עמרם ישי וכלאב בן דוד.

נפשו", והרשה לו הקב"ה לגעת בו אך לא להמיתו, (שבור חבית זו ושמור יינה).

למרות זאת לא חטא איוב בשפתיו אבל בליבו חטא, ואמר שהעולם נתון ביד רשע, י"מ שביקש לכפור בעיקר (וכפר בתחית המתים), וי"מ שלא דיבר אלא על השטן, וטען שכמו שהקב"ה ברא בבהמות סימני טומאה וטהרה וגן עדן וגיהנום, כך הקב"ה ברא צדיקים ורשעים, וא"א לשנות את הדבר וא"כ החוטאים הם אנוסים, ואמרו לו חבריו שאף שהקב"ה ברא יצר הרע ברא לו תורה תבלין, שהתורה מבטלת הרהורי עבירה, וא"כ הבריות יכולים להציל עצמם.

וטען איוב שמא התחלף לקב"ה איוב באיוב, ואמר לו הקב"ה שכמו שכל שעה יש לה גומא בפני עצמה, וכל טיפת גשם יש לה מקום בפני עצמה, וכל קול היוצא מהעננים יש לו שביל בפני עצמו, והוא מזמן נשר שיתפוס את ולד היעלה בדיוק ברגע המתאים, ומזמן נחש להכיש את האילה בדיוק בזמן הלידה, א"כ ודאי שלא נתחלף איוב באיוב.

השטן נתכוון לשם שמים שלא ישכח הקב"ה את רחמיו לאברהם, וכן פנינה הכעיסה את חנה כדי שתתפלל.

יצר הרע- מחטיא את האדם ואח"כ מקטרג עליו ונוטל את נשמתו. הוא שטן הוא יצר הרע הוא מלאך המות.

איוב היה גוזל שדה מיתומים ומשביחה ומחזירה להם, והיה שם שמו על אלמנות כדי שירצו לשאת אותם.

עפרא לפומיה דאיוב- חברותא כלפי שמיא, כלום יש עבד שמוכיח את רבו, ועל שאמר שלא הסתכל אפי' על פנויה, הרי אברהם אפי' באשתו לא הסתכל.

ט"ז: איוב לא דיבר בדעת, ומכאן שאין אדם נתפס להתחייב על מה שהוא מדבר קשה בשעת צער.

איך ידעו ג' רעיו של איוב ממה שקרה לו – י"מ ע"י הכתר שהיה להם שבכל כתר היו ג' פרצופים, וכשבאים יסורים על אחד פרצופו משתנה, וי"א ע"י ג' אילנות שהיו להם, (והיינו דאמרי אינשי או חברותא בחברים של איוב או מיתותא). והם באו לנווד לו ולנחמו, ובאו ממרחק של ג' מאות פרסאות, ונזדמנו להכנס יחד באותו שער.

לידת בנות – "ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה ובנות יולדו להם" לרבי יוחנן באה רביה לעולם שע"י הבנות מתרבה העולם לפי שממהרות להיות לה זרע, ולריש לקיש באה

לא יחפור

החפירה עצמה מרפה את הקרקע).

וכתבו התוס' (ד"ה אביי) שלפי ב' הלישנות בדעת אביי, אם אחד סמך ובא השני לחפור בור, צריך להרחיק ו' טפחים. עוד כתבו שאין השני יכול לטעון שע"י הסמיכה יצטרך להרחיק את האילן יותר כדי שיהיה כ"ה אמה, משום שהרחקת האילן היא כדי שהאילן לא יזיק, והבור לא נקרא מזיק.

ולפי לישנא בתרא אליבא דאביי הא דמבואר במתני' שיש להרחיק ג' טפחים מכותל בורו של חבירו, וע"כ לא הוזכר שם כותל אלא ללמדנו ששיעור כותל כדי הרחקת מיצר הוא, אלמא אף הראשון הוזקק להרחיק, איירי בבאו לחפור בבת אחת שאז שניהם צריכים להרחיק. ובסלע הבא בידיהם קרקע רכה שמתפוררת מאליה מודה אביי שגם הראשון צריך להרחיק ג' טפחים (ושניהם צריכים גם לסוד בסיד, וא"צ הרחקה יותר מג' טפחים).

י"ח. ביאור מתני' אליבא דרבא – לרבא שאסור לסמוך אף דליכא כותל, הא דתנן במתני' שצריך להרחיק גפת וכו' וכן זרעים וכו' וכן ריחיים ותנור, ואיתא במתני' שההרחקה היא מ"כותל" חבירו, ומשמע שאם אין כותל מותר לסמוך, (ואין לומר דשאני הכא דלא שייך טעמא דכל מרא מרפית לארעאי, דלא אמר רבא טעם זה אלא אליבא דרבי יוסי, וכאן איירי אליבא דרבנן. תוס'). צ"ל שבאמת אף אם אין כותל אין לסמוך, וקמ"ל מתני' שגפת וכו' מזיקים לכותל, וזריעה וכו' מזיקים לכותל משום מתונתא – דבר לה, ואינו יכול לטעון שיסיר כשיבוא לבנות כותל, מפני שזקק קלקול הקרקע נשאר גם אחרי שישלם, ועוד שכיון שיש טורח בסילוקם יכול לעכב מתחילה שמא אח"כ לא ימהר לסלקם. תוד"ה מרחיקין. וכן קמ"ל שריחיים קשים לכותל משום שהם מרעידים את הכותל, ותנור מזיק לכותל ע"י ההבל. והא דתנן שמרחיקים משרה מי שרית פשתן מירק של מיני מאכל, וכרישין כרתי מבצלים, חובת ההרחקה היא אף אם אין ירק ובצלים, וקמ"ל דהני קשו אהדדי.

ומודה רבא שאדם יכול לעשות בדירתו חנות של נחתומין או צבעין או רפת בקר, ורק אם לחבירו כבר יש אוצר (עליה שאוצרין בה תבואה ושמן ויין) מעל דירתו אסור, דחנות ורפת הם דירתו של אדם, ואין לנו לאסור אא"כ הנזק מוכן. נזק הרפת הוא משום הריח, ונזק החנות לרש"י הוא מפני העשן, ולתוס' משום ההבל (ועל זה אמרו שבין התירו מפני שמשביחו, והבל משביח את היין, אבל עשן מזיק ליין ולכן יין מעושן פסול לנשכים).

הרחקת נזיקין

לאחר שנתבאר בפרק ראשון דיני הזק ראייה וחיוב בניית כותל בין שכנים, והשתתפות שכנים בהוצאות משותפות, הגמרא מבארת איזה שימושים אסור לאדם לעשות בתוך שלו בסמוך לרשות חבירו, מחמת שנגרם על ידי זה נזק לחבירו. ויבואר מה גורם נזק לדבר אחר, ומהו שיעור ההרחקה הנצרך בזה, ועל מי מוטלת ההרחקה על המזיק או על הניזק, ואם חייב להרחיק כשהשני עדיין לא העמיד את הדבר הניזק.

הרחקת חפירות מבורו של חבירו – אין לחפור בור – (עגול) שיח (– ארון וצר) ומערה (– מקורה) ואמת המים ונברכת כובסין (וה"ה חריצין ונעיצין, ואין נפקא מיניה בין בור שהוא עמוק יותר, לאלו שאינם עמוקים כ"כ. תוד"ה לא), בתוך ג' טפחים לכותל בורו של חבירו, והיינו שצריך להרחיק ג' טפחים מהכותל שבתוך הקרקע, שהרחיק הראשון כשבא לחפור, ונמצא שיש בין הבורות ו' טפחים. וסד בסיד את כותל החפירה. והגמ' (י"ט). מסתפקת אם צריך גם הרחקה וגם סיד, או שמספיק אחד מהם.

בטעם ההרחקה רש"י כתב משום שהחפירה מחלישה את כותלי הבור. והתוס' (ד"ה לא) כתבו דאיירי שיש בהם מים, וטעם ההרחקה הוא משום מתונתא (רטיבות), ומה שהגמ' הזכירה שהחפירה עצמה מזיקה, היינו שאז מתחיל הנזק, ונפקא מיניה שגם לרבי יוסי חייב להרחיק משום דהוי גירי דיליה, ובלא המתונתא היה מספיק הרחקה פחות מג' טפחים.

י"ז. מתני' דקתני "כותל" אתא לאשמועינן דשיעור כותל ג' טפחים, ונפקא מיניה שהאומר לחבירו שהוא מוכר לו "בור וכותל" צריך שיהיה הכותל ג' טפחים.

אם מותר לסמוך לרשות חבירו כשאין לו בור שם – ללישנא קמא אם השדה עשויה לבורות כגון בית השלחין שצריכה השקיה באופן תדיר, אסור לכו"ע לסמוך אף כשלחבירו אין שם בור, ואם השדה אינה עשויה לבורות, לאביי מותר לסמוך כיון שאינה עשויה לבורות, ולרבא אסור לסמוך מפני שיכול גם השני לחפור שם בור.

וללישנא בתרא בשדה שאינה עשויה לבורות לכו"ע מותר לסמוך, ואם השדה עשויה לבורות – לאביי מותר לסמוך (אפי' לרבנן שמחייבים להרחיק נטיעת אילן כ"ה אמה מבור חבירו כדי שלא יזיק את חבירו, ולא אמרין זה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו. דשאני הכא שכעת אין בור), ולרבא אסור לסמוך (אפי' לרבי יוסי שמתיר ליטוע אילן בלא הרחקה, דשאני התם שכעת אין שורשים, אבל הכא

נטיעת אילן סמוך לשדה חבירו-

במתני' (כ"ו.) מבואר שצריך להרחיק נטיעת אילן משדה חבירו ד' אמות, כדי עבודת הכרם (והיינו האילן. תוס'). לחרישה במחרישה ולבצירה בעגלות, שלא יכנס לקרקע חבירו. והא דא"צ להרחיק משום הזק השורשים לעכב את המחרישה ולחפירת הבור, צ"ל דאיירי שיש בקרקע סלעים המונעים את חדירת השורשים, ומהאי טעמא אם יש גדר מותר לשניהם לסמוך את האילן לגדר דאז אינו מזיק לעבודת הכרם, ואפי' אם בצד אחד יש שדה לבן זה אינו כלאים, אע"פ שהשורשים מתפשטים מתחת לגדר, ומספיק לזה צורת הפתח. ואם אין סלעים המונעים את חדירת השורשים רשאי חבירו לקצוץ את השורשים עד עומק ג' טפחים, כדי שלא יעכבו את המחרישה. לרש"י איירי כאן שהראשון סמך שלא כדון, וכתבו התוס' בשם הריצב"א שבכהאי גוונא אין רשאי לקצוץ את האילן אא"כ נותן דמים, והתוס' כתבו דאיירי בלוקח שהסמיכה ברשות.

ואסור ליטע אילן כ"ה אמה סמוך לבורו של חבירו, ולרבא אסור אע"פ שאין שם בור, והא דתנן ש"אם האילן קדם לא יקוץ" איירי בלוקח שאדם נטע אילן בתוך שלו ואח"כ מכר חצי שדה לאחר, לרש"י האילן ביד מוכר, ולריב"ם האילן ביד לוקח, ולשני הפירושים אם המוכר גם חפר את הבור, אין נפקא מיניה מה קדם, וכוונת הגמ' שנטיעת האילן קדמה לערעור בעל הבור. ור"ח מפרש דאיירי בלוקח שהחזיק באילן ג' שנים, וטוענים ללוקח.

י"ח: הרחקת חרדל ודבורים זה מזה למסקנת

הסוגיא- אם היו לאחד דבורים ובא אחר לזרוע חרדל, והחרדל מחמת חריפותו גורם לדבורים לאכול את הדבש שלהם, לרבי יוסי מותר לו לזרוע, דס"ל על הניזק להרחיק את עצמו, וכמו שמצינו שרבי יוסי מתיר ליטוע אילן אע"פ שיש בסמוך לו בור, ולדבריו א"צ להרחיק את המשרה מן הירק, ורבי יוסי מוסיף לומר שגם אם נסבור שעל המזיק להרחיק את עצמו, יהיה מותר לזרוע חרדל, משום ששניהם מזיקים, שכמו שהחרדל מזיק את הדבורים כך הדבורים מזיקים את החרדל.

ורבנן ס"ל שעל המזיק להרחיק את עצמו אע"פ שמתחילה עשה ברשות, ולכן אסור לזרוע חרדל, וס"ל שהדבורים לא מזיקים לחרדל, משום שאת הגרעין אינם מוצאות כדי לאוכלו, ואם יאכלו את העלים אין בזה נזק כיון שחוזרים לגדול.

ביאור המו"מ בגמ'-

ביאור התוס' לשיטת רש"י- לדעת אב"י אפשר לפרש שנחלקו רבנן ורבי יוסי כשבעל הדבורים סמך תחילה, דלחכמים השני צריך להרחיק הכל כמו בבור, ולרבי יוסי כיון שסמיכת הדבורים היא קצת שלא כהוגן מפני שהשני עתיד לזרוע חרדל, להכי גם הוא יכול לסמוך, (ולא דמי לבור שהשני מזיק בידים ע"י החפירה), אבל לרבא כיון שגם הראשון היה צריך להרחיק, הגמרא שואלת איך יתכן

שנחייב את השני להרחיק הכל.

ותי' רב פפא דאיירי שזרע חרדל ומכר חצי שדהו והלוקח העמיד דבורים, דלרבנן על המזיק להרחיק את עצמו אע"פ שסמך בהתר (ולא דמי לאילן שיש בקיצצתו הפסד מרובה, דלהכי כשקוצץ נותן דמים, ולא מצינו בשאר דברים שנותן דמים), ולרבי יוסי כיון שזריעת החרדל היא כהוגן, ממילא בעל דבורים צריך להרחיק הכל.

והגמ' שואלת למה הסומך בהתר צריך להרחיק.

ותי' רבינא שלרבנן אע"פ שסמך בהתר על המזיק להרחיק את עצמו. והגמ' שואלת דא"כ לרבי יוסי על הניזק להרחיק את עצמו, וא"כ למה במשרה וירק אסור, (שהרי בעל הדבורים הוא הניזק, דלהכי לרבנן בעל החרדל צריך להרחיק, ואע"פ שגם הדבורים מזיקים, לא חשיב מזיק כיון שסמך בהתר).

מסקנת הגמ' נתבארה לעיל בדברי הגמ'.

ביאור התוס' בדברי הגמ'- שיטת התוס' שלרבינא מודה רבא לאב"י שאם אין כותל או ירק מותר לסמוך (והגמ' חוזרת בה מכל התירוצים הנ"ל), ועל המזיק להרחיק את עצמו היינו שאינו חייב להרחיק אא"כ הוא "מזיק" בפועל, ורק בחפירה צריך להרחיק בלי כותל, משום שהוא נקרא "מזיק" ע"י כל מורא ומורא. וא"כ רבא מבאר את מחלוקת רבנן ורבי יוסי כאב"י.

י"ט. הרחקת נברכת כובסין מכותל- נברכת כובסין יש

להרחיקה ג' טפחים מכותל בורו של חבירו (ואע"פ שאינה דבר קבוע), והיינו במחמצן מקום שריית הבגדים, אבל את הנדיין שמשפשים שם את הבגדים והמים ניתזים למרחוק צריך להרחיק ד' אמות.

סמיכת דברים המוסיפים הבל לכותל חבירו, והטמנה

בהם בשבת- גפת-פסולת זיתים זבל מלח סיד וסלעים שאש יוצאת מהם יש להרחיק ג' טפחים מכותל חבירו משום שההבל מזיק לחומה, או לסוד בסיד. הגמ' שואלת למה באיסור הטמנה של חמין בשבת בדבר המוסיף הבל (גזירה שמא יטמין ברמץ) המושנה לא מונה סלעים, ולמה בדין הטמנה המושנה מונה חול ובדיני הרחקה לא, ואין לומר שהטעם מפני שאין דרך להטמין בסלעים, שהרי התנא מונה אף גיזי צמר ולשונות של ארגמן אע"פ שאין דרך להטמין בהם.

אב"י מבאר שאין חילוק בין הרחקת נזיקין להטמנה בשבת, וכל אחד מלמד על מה שחסר בשני.

ורבא מבאר שאין מטמינים בסלעים כלל מפני שמשתכח קדירה י"מ ששוכרים וי"מ שמעלים חלודה, וכתבו התוס' שלפי זה התנא לא שנה אופן זה מפני שאינו שכיח, או דבאמת מותר להטמין בסלעים, דבמילתא דלא שכיחא לא גזור בה רבנן, וכן המנהג להטמין בסלעים. ור"ת מפרש משתכח שההבל מקלקל את המאכל, ולר"ח הכונה שהם מעלים עפר תיחוח מקלקלים ומחלידים את הארץ שהיא יסוד הכותל, ואינם מוסיפים הבל, ומותר לטמון בהם. ואין איסור לסמוך חול לכותל חבירו מפני שרק בקדירה חמה הוא מוסיף הבל, אבל מדבר קר הוא מתקרר, ואמנם חול לח אסור לסמוך משום מתונתא.

ולפי זה שמואל שאמר שרק אינו חוצץ, בא לחדש שגם ריק שנילוש במי פירות אינו חוצץ דמי פירות אינם מכשירים אוכל לקבל טומאה, ולר"ח איירי בשמן, וכתבו התוס' (ד"ה מי פירות) ששמן מכשיר, ודווקא מוהל היוצא מתחילה אינו מכשיר. עוד כתבו שאוכל שירד לידי קבלת טומאה אינו עולה מידי כך אלא בשינוי מעשה, ולא די במחשבה לבטלו מתורת אוכל. עוד כתבו דהוה מצי לשנוי דאיירי ברקיק פחות מכביצה שאינו מקבל טומאה.

חציצה בקופה מלאה תבן וחבית מלאה גרוגרות-
איתא באהלות שקופה מלאה תבן וחבית מלאה גרוגרות שלא הוכשרו חוצצים מפני הטומאה באופן שאם הקופה והחבית ינטלו, יכולים התבן והגרוגרות לעמוד בפני עצמם, והטעם משום שכל דבר החוצץ צריך שיוכל לעמוד בפני עצמו, דאל"כ הוי סתימת עראי, אי נמי בעינן שדבר החוצץ יעמוד ע"י דבר שאינו מקבל טומאה. תוד"ה רואין.

לשמואל שרקיק אינו חוצץ, איירי בתבן רקוב שאינו ראוי לבהמה ואפי' ע"י תיקון. תוס'. ויש בו קוצים ואינו ראוי לטיט, והוי רומסין הטיט ברגלים, והוא רטוב ואינו ראוי להסק, והסק גדול לא שכיח. ובגרוגרות איירי שהתליעו שאינם ראויים לאדם. והחבית עצמה אינה חוצצת משום שדבר המקבל טומאה אינו חוצץ, ואיירי בחבית של חרס המקבלת טומאה רק מתוכה, והיינו שפיה לכיוון הבית ששם הטומאה, או שהיא של מתכת.

וכתבו התוס' שכלי חרס אם הוא סותם את החלון לגמרי הוא חוצץ אע"פ שאינו מבטל, ואם אינו סותם את החלון לגמרי בעי ביטול, וכן כלי עץ שאינו מקבל טומאה לא בעי ביטול. עוד כתבו התוס' שאם החבית נמצאת בחלל הבית השני הרי החבית עצמה מעבירה את הטומאה, דחרב הרי הוא כחלל אף לטומאת אהל, והכא איירי שהגרוגרות מכסות את כל החבית, או שאין החבית יוצאת מחוץ לכותל.

ב. אלו דברים חוצצים בחלון, ובאיזה אופן מיירי לשמואל-

עשבים שתלשן והניחם בחלון, (לשמואל מיירי באפרזתא שאינם ראויים לבהמה מפני שהוא סם המות לבהמה), או עשבים שעלו מאליהם (לשמואל מיירי בכותל חורבה שלא יטלם אע"פ שהם קשים לכותל, או בבאים חוץ משלשה לחלון), חוצצים מפני הטומאה. והא דתנן באהלות שזרעים וירקות המחוברים לקרקע אינם מביאים טומאה ולא חוצצים בפני הטומאה (חוץ מהירקות שמונו שם) היינו שאינם נעשים אהל לחצוץ על מה שמעליהם או מתחתיהם, מחמת שהרוח מנשבת בהם, ואינם עומדים במקום אחד, והוי דומיא דעוף הפורה. תוס'.

מטלניות שאין בהם שלש על שלש שאינם מקבלים טומאה, חוצצים מפני הטומאה. ולשמואל מיירי בבד עבה שאינם ראויים להיות טלאי לבגד, והבד הוא כעין בד של שק שהוא משרט, שאינו ראוי לקנח פי מכה של הקזת דם, (ואמנם

חרישה בסמוך לכותל חבירו- אין חורשים בתוך ג' טפחים לכותל חבירו מפני שחפירה מחלישה את יסוד הכותל והוא עלול ליפול, ודין זה הוא בין בחורש לזרעים ובין בחורש מסביב לאילנות, ומהאי טעמא אין זורעים בתוך ג' טפחים לכותל חבירו, אמנם גם הזורע במפולת יד ע"י מעדר בלא מחרישה אסור לו לזרוע שם, ואיסור זה הוא מחמת הזריעה, ואסור גם באופן שאינו משקה את הזרעים, וטעם האיסור משום שהזרעים מחלידים את הקרקע ומעלים עפר תיחוח ומתמוטטת הקרקע שביסוד הכותל, אבל אין טעם האיסור משום שהשורשים מתפשטים לצדדים, שהרי מותר לזרוע סמוך לגפן המוברכת בקרקע אע"פ שאין על גבה עפר ג' טפחים, משא"כ עליה שאסור. וכתבו התוס' שטעם ההתר הוא משום שאין איסור ביניקה משותפת, אם אינם מעורבים ע"ג הקרקע, ואיירי שזה רחוק ג' טפחים מהגפן היוצאת מהקרקע, ומ"מ על גביו ממש אסור מפני שהשורשים נכנסים בתוך הגפן והוי כמרכיב זרעים באילן, וכל זה בכרם, אבל שאר אילנות שהם קשים אין שורשי הזרעים נכנסים לתוכם.

י"ט: מי רגלים- במתני' איתא שאין מטילים מי רגלים בתוך ג' טפחים לכותל חבירו מפני שהם ממסמים את הלבנים, ורבה בר בר חנה סובר שאין האיסור אלא לשפוך שם עביט מלא, אבל מותר לאדם להשתין בצד כותלו של חבירו, והגמ' מוכיחה שאף בזה צריך להרחיק ג' טפחים בכותל של לבנים מטיט שנתייבש בשמש, ובכותל של אבנים ירחיק טפח, ובכותל הבנוי בסלע א"צ להרחיק.

חציצה מפני הטומאה בחלון שבין שני בתים

שיעור חלון המעביר טומאה מבית לבית- חלון שבין שני בתים העשוי לתשמיש, אם יש בו פותח טפח הרי הטומאה שבבית אחד עוברת לבית השני, ואם נתמעט מטפח אפי' במשחו אין הטומאה עוברת לבית השני, (ובחלון זה איירי בסוגיא), וחלון לאורה אם הוא עשוי בידי אדם שיעורו כמלוא מקדח גדול של לשכה, וחלון זה אם היה בו כשיעור אינו מתמעט אם נשאר בו שתי אצבעות על אגודל, ואם אינו עשוי בידי אדם שיעורו כמלוא אגרוף של בן אבטיח שהוא כראש כל אדם, ואם חשב להשתמש בו שיעורו כחלון לתשמיש, ואם חשב עליו למאור שיעורו כעשוי בידי אדם למאור, וחלון העשוי לאויר ולשמור גינות ופרדסים שיעורו כמלוא מקדח בינוני.

חלון שיש בו דבר מאכל, האם המאכל חוצץ מפני הטומאה- שמואל מחדש שרקיק הנמצא בחלון וממעטו מטפח אינו ממעט (לחצוץ מפני הטומאה) מפני שהוא ראוי לאכילה, ודבר שראוי ליטלו משם לאחר זמן אינו חוצץ, ואע"פ שהרקיק הוא מאוס מפני שהוא דק ומתלחלח מהכותל אין אומרים שמבטלו שם, וכ"ש שעוגה עבה אינה ממעטת.

דבר שהוא מקבל טומאה אינו חוצץ מפני הטומאה,

עושים בו מחיצה מפני שמתפזר. ורובב אין עושים בו מחיצה מפני שהוא ניתן כשהוא מתחמם.

הרחקת נזיקין - המשך

הרחקת ריחיים - ריחיים יש להרחיקם ג' טפחים מן השכב שהם ד' מן הרכב מפני שהקרקע רועדת כשמוסבבים אותם. רש"י במתני'. והגמרא אומרת שהטעם משום הרעש, ואין הטעם משום נדנדוד הקרקע שהרי מצינו שריחיים של חמור שהם קטנים ואינם מנדנדים את הקרקע ירחיקם ג' מן האיסטרוביל מושב הריחיים, שהם ד' מן הקלת המשפך. לר"ח אין הכונה שחמור טוחן בריחים אלא שריחיים מונחים ע"ג עצים, וזה נקרא חמור, והאדם מסובב את הריחיים ברגליו, ולריחיים אלו אין רעש, אבל ריחיים שטוחן בהם בגופו או בידיו יש בהם רעש, ולר"י אף בריחיים של חמור טוחן ביד אלא שהוא ע"ג בנין.

הרחקת תנור

מהכותל - תנור שהוא צר מלמעלה ורחב מלמטה יש להרחיקו מן הכותל ג' מהחלק התחתון שהם ד' משפתו העליונה מפני שהבל התנור מזיק לכותל. ומכאן שתנור צריך שיהיה בסיסו רחב טפח יותר מהשפה, ונפקא מיניה למקח וממכר.

מהרצפה - אין להעמיד תנור בבית א"כ יש מעל גביו ד' אמות עד התקרה כדי שהאור לא יאחוז בתקרה, ואם מעמידו בעליה צריך שתהיה תחתיו מעזיבה - ט"ח ג' טפחים כדי שלא תבער התקרה, ובכירה טפח שאינה הסק גדול כתנור, ובתנור של נחתומים שמסיקים אותו תדיר צריך מעזיבה ד"ט, ובכירה של נחתומין ג' טפחים.

מי שהרחיק כדין והזיק לחכמים חייב ומ"מ מעכבים עליו השכנים להרחיק כשיעור, שמא ידליק בתיהם ואין לו מה לשלם. ולר"ש פטור.

הרחקה מאוצר של חבירו

אין לפתוח חנות של נחתומין ושל צבעין או רפת בקר מתחת אוצרו של חבירו.

אוצר של יין במתני' איתא שמותר לפתוח תחתיו חנות של נחתומין ושל צבעין מפני שמשביחו, אבל לא רפת בקר, ואספסתא שהיא לחה ומתחממת ומעלה סרחון דינה כרפת בקר, ובבבא אפי' עשן הנר מזיק ליין.

אם הרפת קדמה לאוצר אינו חייב לסלקה. והגמ' מסתפקת אם כיבוד וריבוי לצורך האוצר, או רבוי בחלונות כדי שיכנס אויר לאוצר שלא תירקב, או בנית עליה ע"ג הבית שהיו רגילים לבנותה לאוצר (וזה עדיף מחלונות מפני שכל הבנין לאוצר), או הכנסת תמרים ורימונים ולא יין ושמן, נחשבים כקדימה או לא.

בד של שק ממש שיעורו ד' על ד'.

אבר ובשר המדולדלים בבהמה וחיה והם עומדים ליד החלון והאבר בחלון ולא הוכשרו לקבל טומאה, **ועוף ששכן בחלון**, חוצצים מפני הטומאה. ולשמואל מיירי שהם קשורים ואינם יכולים לברוח, והם טמאים ואינם ראויים לאכילה, והם כחוששים שאינו עתיד למוכרם לנכרי, ואינו עתיד לתלוש את האבר ולזרוקו לכלבים, מפני צער בעלי חיים, ואינו עשוי לתת את העוף לתינוק משום שהוא מסרט. ואף לר"מ שבעלי חיים אינם נעשים מחיצה, מ"מ הם ממעטים בחלון. תוס'. עוד כתבו דאירי בקוף העומד לשעשוע, דאינו עתיד ליטול משם.

עובד כוכבים שישב בחלון חוצץ מפני הטומאה. ולשמואל מיירי בחבושי מלכות, ואף שעשאו חכמים כזבים לכל דבריהם, מ"מ כיון שמדאורייתא אינם מקבלים טומאה, הם חוצצים מפני הטומאה. תוד"ה ועכו"ם.

בן שמונה המונח בחלון, ואינו מקבל טומאה דהוי כאבן, חוצץ מפני הטומאה. ולשמואל איירי בשבת שאסור לסטלו (ואמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה), ואירי בגוסס שעתידי למות לפני צאת השבת ושם תהא קבורתו. תוס'.

מלח, שאינו מקבל טומאה לפי שאינו אוכל בפני עצמו, חוצץ מפני הטומאה. ולשמואל מיירי במלח מר שאינו ראוי לאדם, ויש בו קוצים ואינו ראוי לעיבוד עורות, והוא מונח על חרס שאינו מזיק לכותל, והחרס עצמו אין בו שיעור לחצוץ, והוי כמאן דליתא, וכמו שמצינו לענין הוצאת שבת ששיעורו כדי ליתן בין פצים לחבירו. והתוס' ביארו שאין בו כדי ליתן בין פצים לחבירו, וממילא אינו ראוי לכלום ולא יקחנו משם.

ב: כלי חרס שאינו מקבל טומאה לפי שאחוריו לצד אהל הטומאה, חוצץ מפני הטומאה. ולשמואל מיירי בכלי מטונף שאינו ראוי לאדם, והוא נקוב ואינו ראוי למקיצ דם.

ספר תורה חוצץ מפני הטומאה. ולשמואל מיירי בבלי שאינו ראוי לקרות בו, והוא גונזו שם.

אבל השלג והברד והגליד והכפור והמים אין ממעטים בחלון הואיל ונימוקים מאליהם, ומים בכלי כיון שאינם עומדים בלי הכלי אינם ממעטים. וכתבו התוס' דמיירי בשלג שלא חשב עליו לאכילה דאינו מקבל טומאה. וא"א לבאר שהטעם שאינם חוצצים מפני שמזיקים לכותל ועתיד ליטלם, משום שגם מלח מזיק, אלא איירי במונחים ע"ג חרס שאינם מזיקים לכותל.

מה מועיל למחיצה - כל דבר מועיל למחיצה, ואף מלח סדומית שהוא עבה וקשה כאבן, ומלח איסתרקנית אם יש עליו קורה עושים בו מחיצה, מפני שכובד הקורה מעמיד את המלח, (וכמו שאפשר להניח את קורת המבוי על שני צבורי מלח שהם גבוהים עשרה), ואם אין עליו קורה אין

אין להכות את התינוק אלא בערקתא דמוסנא מכה קלה שלא יוזק, ומי שאינו לומד לא ייסרו יותר מדאי ולא יסלקו אלא מ"מ ישב יחד עם הלומדים וסופו לתת לב.

כ"ה תינוקות ראויים למלמד אבל בפחות אין בני העיר יכולים לכוף לשכור מלמד (תוד"ה סך), וחמישים ראויים לשנים, ואם יש ארבעים מביאים מלמד ומסייעים לו לשכור ריש דוכנא שיחזור עם התינוקות מה שלמדו.

אם יש מלמד טוב יותר מהמלמד הראשון לרבא אין מסלקים את הראשון שמא עי"ז יתפאר שאין כמוהו ויבוא להתרשל שלא יחשוש שישלקוהו. ולרב דימי מנהרדעא מסלקים, דעי"ז יהיה "קנאת סופרים תרבה חכמה" שידאג מקנאת חבריו שישלקוהו, ויתן לב ללמוד יפה.

אם עדיף גמיר או דייק – אם מלמד אחד מלמד הרבה ולא מדויק, והשני מדויק ולא לומד הרבה, לרבא הראשון עדיף דשבשתא ממילא נפקא, ולרב דימי מנהרדעא השני עדיף, דשבשתא כיון דעל על, (וכמו שמצינו שיואב לא הרג את הנקבות של עמלק מפני שלמד "תמחה את זכר עמלק", ורצה להרוג את רבו משום "ארור עושה מלאכת ד' רמיה", וכתב "ארור מונע חרבו מדם, וי"א שהרגו).

כ"א: בעלי אומנויות שקלקלו – מלמד תינוקות (לרש"י בב"מ זה נחשב פסידא דלא הדר, כיון דשבשתא כיון דעל על, ולתוס' (ד"ה ומקרי) הטעם משום שבאותה שעה הם מתבטלים), והנוטע כרמים למחצה (והנטיעות לא גדלו כמו שצריך. תוס'), ושוחט, ומקיז דם, וסופר העיר לרש"י היינו לבלר ולתוס' כותב שטרות אבל לבלר יכול לתקן, הרי הם כמותרין שלא יקלקלו, ואם קלקלו מסלקים אותם בלי התראה, וכן בכל פסידא דלא הדר.

לקיחת דבר שחבירו מחזר אחריו – מרחיקין מצודת הדג מן הדג שנתן בו דייג אחר עינו והכיר חורו, כמלוא ריצת הדג, והיינו פרסה, ואין מכאן ראיה לדברי רב הונא שאמר שמי שיש לו ריחיים יכול לעכב בן המבוי מלפתוח ריחיים בטענה דקא פסקת לחיותאי, די"ל דשאני הכא שנתן שם מזונות דבטוח ילכדנו ונמצא חבירו מזיקו. וכתבו התוס' (ד"ה מרחיקין) שבדבר של הפקר אין הלוקחו נקרא רשע (פירס טליתו על הפאה, ראה את המציאה), ורק אם יכול למצוא במקום אחר (עני המהפך בחררה, פריסת מצודה), ובמעשה דרב מרי לא החזיק אלא בתורת משכון.

לרבי יהודה אין לחנווני לחלק לתינוקות קליות ואגוזים כדי להרגילם לבוא אצלו כשאבותיהם שולחים אותם לקנות, וחכמים מתירים.

אם אומן יכול לעכב שלא יהיה עוד אומן כמותו – י"א שחייט או בורסקי או מלמד תינוקות (י"א נכרים, וי"א

אלו דברים אדם רשאי לעשות בביתו-

חנות – אם בא לעשות חנות בביתו יכולים בני החצר למחות בו, מחמת קול הנכנסים והיוצאים, אבל מותר לעשות כלים בביתו ולמוכרם בשוק, ואף שיש רעש מקול הפטיש והריחיים. (לאבבי מבואר בסיפא דמתני' שדיירי חצר אחרת אין יכולים למחות).

כ"א. הרוצה להיות רופא (-מוהל) או מקיז דם או אורג (לאחרים), ולעצמו או בחצר אחרת שרי, אי נמי אף לאחרים מותר ואין אסור אלא בגרדי שיש הרבה נכנסים ויוצאים. תוס'). בני החצר מעכבים עליו מפני שמרבה את קול הנכנסים והיוצאים.

מלמד תינוקות – אחרי תקנת יהושע בן גמלא (כהן גדול בימי בית שני, וצדיק גמור היה) להושיב מלמדי תינוקות בכל מדינה ועיר, אין אחד מבני החצר יכול למחות על כך, אא"כ הוא סופר העיר לרש"י היינו שמושיב מלמדים תחתיו ומורה כולם מה לעשות ויש מזה רעש גדול, ולתוס' הכונה כותב שטרות. ומה שמצינו שיכולים לעכב ביד מלמדי תינוקות היינו תינוקות עכו"ם, ולמכור לסתם עכו"ם אסור אם יש ישראל שרוצה לקנות. תוס'.

מלמדי תינוקות

התקנה להעמיד מלמדי תינוקות – בתחילה לא למדו תורה אלא אלו שיש להם אב, דכתיב "ולמדתם אתם" יש שגורסים "ולמדתם" דמשמע מעצמכם. תוס'. ואח"כ התקינו להושיב מלמדי תינוקות בירושלים, דכתיב "כי מציון תצא תורה" שהיה מושפע ביראת שמים ובתורה מהקדושה והעבודה. תוס'. ואמנם לא עלו לירושלים אלא אותם שיש להם אב, ולכן התקינו להושיב מלמדי תינוקות בכל פלך, והיו מכניסים את הבנים בגיל ט"ז וי"ז, ומי שרבו היה כועס עליו היה מבעיט בו ויוצא, ולכן התקין יהושע בן גמלא להושיב מלמדי תינוקות בכל מדינה ועיר ולהכניסם בגיל ו' בבריא ז' בכחוש, והא דתנן בן ה' למקרא היינו בבריא לגמרי. תוס'. ובזכותו לא נשתכחה תורה מישראל.

מלמד בכל עיר – מתקנה זו ואילך אין מביאים תינוק מעיר לעיר שמא יוזק בדרך מפני שהשטן מקטרג בזמן הסכנה, אלא כופים את בני העיר לשכור מלמד, (ואיירי שיש כאן כ"ה תינוקות, שראוי לשכור בשבילם מלמד. ואיירי שבעיר השניה יש שני מלמדי תינוקות, שלפני התקנה היו יכולים להושיב חצי בפני זה וחצי בפני זה. תוד"ה מתקנת). אבל מביאים מבית כנסת לבית כנסת, אפי' אם יש ביניהם נהר ויש עליו גשר רחב, ואם אין על הנהר אלא גמלא – לוח צר לא.

מגיל ו' יש לספות לתינוק בעל כרחו כתורא, אבל לפני גיל ו' אין לקבלם.

את הכותל החדש ד' אמות, משום שדריסת הרגל מועילה לכותל כיון שיסוד הכותל מתחזק (ביאור רבא במתני'). ודין זה שייך בכותל גינה שכיון שאין דריסת הרגל בפנים צריך דריסת רגל בחוץ, או בכותל חצר בעיר חדשה שעדיין לא דרסו שם, (ובית הוי כגינה לפי שנותנים מיטה וכלים ליד הכותל, ועוד שאין שם רבים. תוד"ה אבל). אבל כותל חצר בעיר ישנה א"צ להרחיקו ד' אמות.

כתבו התוס' (כ"ב. ד"ה וקמא היכי סמיך) שהראשון שבא לבנות כותל יכול לסומכו לרשות חבירו, אף לרבא (י"ז:) שגם הראשון צריך להרחיק, דלא אסור רבא אלא בדבר שהוא מביא את הנזק, אבל כאן אינו נזק אלא גורם למעט בדריסת הרגל.

בניית כותל סמוך לחלונות חבירו - הבא לבנות כותל סמוך לחלונות של חבירו, צריך להרחיק ד' אמות מלמעלה כדי שלא יציץ לכיוון מטה ויראה בבית חבירו, ומלמטה כדי שלא יעמוד על הכותל ויראה, ואם בא לבנות כנגד החלונות צריך להרחיק ד' אמות משום דריסת הרגל וכנ"ל (רבא), ואם בא לבנות מן הצד שרוחב הכותל מכוון כנגד אורך הכותל הראשון, שאין בני אדם עוברים במקום קטן כזה מספיק להרחיק כמלוא רוחב חלון והיינו טפח, כדי שלא יאפיל, ואם בא לבנות משני צדדים של החלון זה כנגד זה צריך להרחיק ד' אמות. והגמ' דנה מה מועילה ההרחקה הנ"ל להגביה את הכותל ד' אמות, והרי הוא מציץ כיון דסמוך הוא, והגמ' מעמידה במדיר את כותלו שראש הכותל באלכסון כמדורן לצד החלונות באופן שא"א לעמוד עליו. ולא מהני להגביה כותלו ד' אמות דעדיין יכול להציץ. תוד"ה במדיר.

בניית כותל ליד מרזב - הבא לבנות כותל ליד מזחילה של חבירו המונח לאורך הכותל צריך להרחיק ד' אמות, כדי שחבירו יוכל להעמיד סולם בשיפוע כדי לנקות את המזחילה מעפר וצורות, וכתבו התוס' (ד"ה כדי) דאיירי שמכר ונתן לחבירו זכות לזקוף את הסולם בחצירו. ואיירי במזחילה שהתקרה משופעת -בולטת מכותל הבנין לתוך החצר, שיכול ללכת מתחת השיפוע, אבל בלאו הכי צריך להרחיק ד' אמות מחמת דריסת הרגל וכנ"ל.

הרחקת סולם משובך - הבא להעמיד סולם ליד שובך חבירו הנמצא בחצר חבירו סמוך לכותלו צריך להרחיק ד' אמות, כדי שלא תקפוץ נמיה לשובך ותהרוג את היונים, ואף לרבי יוסי דס"ל שאדם רשאי לעשות בתוך שלו וא"צ להרחיק, הכא אסור לסמוך דחוששים שהנמיה תקפוץ ברגע הנחת הסולם, דאז הוי גיריה דיליה -חיצים הבאים מגופו דמודה רבי יוסי שצריך הרחקה, ואע"פ שזה גרמא מ"מ גרמא בנזיקין אסור ויכול חבירו לעכב כשבא להעמיד.

מה נחשב גירי דיליה - לרש"י הרבה מדיני הרחקות שהוזכרו במתני' ג"כ אינם כרבי יוסי. והתוס' (ד"ה לימא) כתבו שמשמע

ישראל וכבר יש מלמד אחר. תוד"ה כופין) או שאר בעלי אומנויות יכולים לעכב שלא להביא אומן נוסף שאינו מבני המבוי, אבל אם הוא מבני המבוי אינו יכול לעכב, ולכן יכול להעמיד ריחיים או לעשות חנות או מרחץ ליד של חבירו, וי"א שאף אם הוא מבני המבוי יכול לעכב שלא יעסוק באומנותו, ורב הונא בריה דרבי יהושע פשיטא ליה שיכולים לעכב על בן עיר אחרת אא"כ משלם מיסים כאן, ומסתפק אם יכול לעכב על בן העיר ממבוי אחר או שגם הוא נקרא שכנו.

כ"ב. ובמלמד תינוקות מודה רב הונא שאינו יכול לעכב, כדי שיזהרו באומנותם שיראו זה מזה משום "קנאת סופרים תרבה חכמה".

ורוכלים מעיר אחרת יכולים לחזר בעיירות (תקנת עזרא כדי שיהיו תכשיטים מצויים לבנות ישראל), ומ"מ אינו יכול לקבוע חנות בעיר, אא"כ הוא צורבא מרבנן שהוא טרוד בגירסא ואין דרכו לחזר, וזה לפני משורת הדין, וביום השוק יכולים לבוא מעיר אחרת למכור בשוק, כיון שגם הלוקחות מעיר אחרת וימכור לאלו הבאים מעיר אחרת. תוס'. אבל לא יסתובבו למכור בעיר, ורב כהנא התיר למכור לאלו שהיו חייבים להם מעות, כדי חייהם, עד שיגבו את החוב.

ת"ח שבא למכור סחורתו מעכבים את האחרים עד שימכור. ורב דימי מנהרדעא רצו לברר אם הוא ת"ח, ושאלוהו אם פיל שבלע כפיפה מצרית סל של ערבה והקיא דרך בית הרעי, בטל ממנו שם כלי דהוי ככלי גללים ואינו מקבל טומאה. רש"י. ולתוס' הפיל בלע הוצין ונטלם אדם ועשה מהם סל, אבל אם נטמא ככלי לא בטלה ממנו קבלת הטומאה, ולא ידע ואף דלא איפשטא היה לו להביא את הראיות לדון בזה. תוס'. ולא הקדימוהו למכור והפסיד, ואמר רב יוסף שהקב"ה לא ישהה מלהעניש, ומת רב אדא בר אהבה, ונתאונו החכמים וכל אחד סבר שמחמתו מת, וכל מי שחבירו נענש על ידו אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה. (תוד"ה אנא). וסבר רב יוסף שמחמתו מת בגלל שקיללו, ורב דימי סבר שמת מחמתו כיון שהפסידו, ואביי סבר שמת מחמת שהוא הקפיד על שאמר שעדיף ללמוד אצל רבא, ורבא סבר שמת מחמת שזלזל בכבודו של רבא, ורנב"י סבר שמת מחמת שפעם אחת התאחר מלבוא אליו לפני השיעור להכינו יחד, ומסתבר כדבריו.

הרחקת נזיקין - המשך

כ"ב: בניית כותל סמוך לכותל חבירו - הבא לבנות כותל סמוך לכותל חבירו, צריך לבנותו במרחק ד' אמות, וכן אם נפל הכותל שהיה בריחוק ד' אמות, צריך להרחיק

אע"פ שכשבא לבנות צריך לכנס לתוך שלו, (וצריכא דביזים וגוזזטראות י"ל שכנס לתוך שלו ומחלו לו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר. (תוד"ה אחילו). ובשובך י"ל שכיון שהוא יחיד פייסו או שמחל לו, אבל ברבים מאן פייס ומאן מחל).

רוב וקרוב

כ"ג: רוב וקרוב- לרבי חנינא הכרעה על פי רוב עדיפה מהכרעה על פי קרוב, אע"פ שהכרעת קרוב ג"כ מדאורייתא, דכתיב "היתה העיר הקרובה אל החלל", וכתוב "אחרי רבים להטות".

וכתבו התוס' (ד"ה רוב) שאף שמצינו שהולכים אחר הרוב בחנויות, ומשמע שאפילו אם החנות העשירית קרובה יותר הולכים אחרי הרוב, קמ"ל שאף היכא דליכא תרי רובי (דלתות המדינה נעולות) רוב עדיף. ור"י מפרש דקמ"ל רבי חנינא שאפי' בקורבא דמוכח אזלינן בתר רוב, וט' חנויות הוי קורבא דלא מוכח, ורב (כ"ד.) ס"ל שרק בקרוב דאינו מוכח אזלינן בתר רוב.

והא דמצינו בעגלה ערופה שהעיר הקרובה אל החלל צריכה להביא עגלה ערופה, איירי שאין עיר אחרת גדולה יותר ברוב עם, וכן איירי שהעיר יושבת בין ההרים שאין דרך רוצחים לבוא ממקומות אחרים לכאן, דאל"כ אזלינן בתר רובא דעלמא. והקשו התוס' (ד"ה בדליכא) שכאן משמע שהעיר שמסתבר שממנה יצא הרוצח מביאה עגלה ערופה, וא"כ צ"ב למה אם העיר הסמוכה אין לה בית דין, מביאה עיר אחרת שיש לה בית דין.

ניפול הנמצא-

אם הניפול נמצא בתוך נ' אמה לשובך, אם אין שובך בתוך נ' אמה הרי הוא של מוצאו דאזלינן בתר רובא דעלמא, דהיכא דליכא חזקה הולכים אחר הרוב (ובאבידה לרשב"א חייב להכריז אף בעיר שרובה כנענים, דזה תקנת חכמים לקיים השבת אבידה, והמאבד לא מתייבאש דשמא מוצאו ישראל ויכריז). תוד"ה חוץ. עוד כתבו (ד"ה בדליכא) דאי איכא שובך בתוך ל' ריס, אזלינן בתר רובא דעלמא.

ואם יש שובך בתוך נ' אמה הרי הוא של בעל השובך, ואין תולים בעוברי דרכים כיון שהם נזהרים שלא יפלו להם היונים, ורק היכא דודאי נפל תולים בעוברי דרכים. (תוד"ה ודא). ולרבי חנינא דס"ל שרוב עדיף מקרוב צ"ל דאיירי במדדה, דאינו יכול לדדות אלא נ' אמה ואם הלך יותר מנ' אמה הרי אינו בכלל מדדה אלא מפריח, והולכים בו אחרי רובא דעלמא, (אבל באינו מדדה ואין שובכים אחרים הרי הוא של בעל השובך אפי' אם הוא רחוק נ' אמה מן השובך).

ר' ירמיה הסתפק מה הדין כשרגלו אחת מחוץ לנ' אמה, ועל שאלה זו הוציאווהו מביהמ"ד. לרש"י לפי שהיה מטריח עליהם. וכתבו התוס' (ד"ה ועל דא) שאין הטעם משום שדבר זה אינו מצוי, שהרי מצינו דינים כאלו במשניות, אלא הוציאווהו מפני שאינו

ששאר המשניות הם כרבי יוסי, דהוי גירי דילה, כיון ששייך שיבוא הנזק מיד, ורבי יוסי חולק רק באילן.

חיוב תשלומין בגרמא ובגרמי- כתבו התוס' (ד"ה זאת) דהנה הכא ובעוד מקומות מבוואר שגרמא פטור, ומאידיך מבוואר בכמה מקומות שגרמי (כגון שורף שטרותיו של חבירו) חייב, וצ"ל שגרמי היינו שהוא עצמו עושה את הנזק, משא"כ גרמא. עוד י"ל שגרמי היינו שהנזק בא מיד, ובגרמא הנזק בא אח"כ. וריצב"א מבאר שגרמי חייב מטעם קנס, וקנסו רק בנזק מצוי (שלא יזיק כל אחד לחבירו, ויתכן שקנסו אף בשוגג).

כ"ג. גרמא בנזיקין אסור- אין למקזיז דם לשבת מתחת

דקלים אף אם הם יושבים בשלהם (תוד"ה אתו), אם ע"ז באים עורבים ואוכלים את הדם ומזיקים את הדקל. ואף אם החזיקו לעשות כך (לרבי"ם החזקה היא שמחל להם, ולתוס' (ד"ה והא) איירי שטוענים שהקנה להם), אין חזקה לנזיקין לר"ת (תוד"ה אין) אפי' אם הקנה יכול לחזור בו דהוי קנין בטעות, דהיה סבור שהוא יכול לקבל ועכשיו הוא רואה שאינו יכול לקבל. ולתוס' אם יש לו ראייה שקנה אין הניזק יכול למחות. והני מילי לאיסטניס, אבל לאדם רגיל הוי חזקה, וכדאיתא במתני' שהמחזיק בשובך הוי חזקה אפילו אם לא הרחיק כדבעי, ורק בנזק של עשן של כבשן שהוא גדול ומזיק ביותר (תוד"ה בקוטרא), וריח בית הכסא שלהם שהיה למעלה מן הקרקע והיה מסריח ביותר (תוד"ה בקוטרא), אין חזקה לנזיקין.

הרחקת שובך- הבא לעשות שובך צריך להרחיקו מהעיר נ' אמה (לרש"י היונים מפסידיים את זרעוני הגינות, ולתוס' (ד"ה מרחיקין) מפסידיים את התבואה ששוטחים בגגות), (ואע"פ שהם עפות יותר וכדלהלן, מ"מ אינם אוכלות אלא עד נ' אמה דמתמלא כריסם), ומשדות אחרות לת"ק צריך להרחיק נ' אמה, ולר"י בית ד' כורין, כשיעור פריחת היונה בפעם אחת. והלוקח שדה עם שובך אפי' אם אין סביבו אלא רובע קב הרי הוא בחזקתו.

פריסת מצודות ליונים- אין פורסים נשבים ליונים כדי

שלא ילכדו בהם יונים, אלא במרחק ל' ריס – ד' מילין, ובישוב אפי' במרחק ק' מיל לא יפרוס, י"מ דהיינו ישוב כרמים שפורחים הרבה מכרם לכרם, וי"מ ישוב שובכים מפני שהיונים מדלגות משובך לשובך, ואיירי שהשובכים האחרים הם שלו או של כנעני או של הפקר שאינו לוכד יונים של אחרים.

טוענים ליורש וללוקח- הטוען שהקרקע שלו בירושה

או בקנין והמוריש או המוכר החזיק ג' שנים, אינו צריך טענה, אבל בסתם מחזיק אם אינו טוען שקנאה אלא אומר שאף אחד לא מחה בו, אינה חזקה. והקונה שדה עם שובך הרי הוא בחזקתו אפי' אינו רחוק אלא בית רובע, וכן הקונה או יורש. תוס'. חצר עם זיזים וגוזזטראות הבולטים לה"ר הרי זה בחזקתה

הבעלים, (ואי רוב עדיף מותר, אע"פ שרוב העולם נכרים לא היו יין נסך, דרוב גנבי ישראל. תוד"ה ואצנועי). אמנם ענבים אסורים באכילה, דדרך להצניעם קרוב.

המוצא נודות יין בין גפנים של ישראל היין מותר בשתיה (וכתבו התוס' (ד"ה ב') דהכא הוי קורבא דמוכח), ולרבי חנינא איירי שרוב שופכי היין לנודות הם ישראל, אמנם בנודות קטנים חוששים שהם של עובדי דרכים, אא"כ יש עמהם נודות גדולים דליכא למיחש לרובא דעלמא מעוברי דרכים נפל, שאז י"ל שהניחום כדי להשוות את המשא.

הרחקה מן העיר

הגמרא מבארת אלו דברים (אילן, גורן, ודברים שיש להם ריח רע) צריך להרחיק מן העיר מפני שהם מזיקים לעיר, וכמה צריך להרחיקם.

כ"ד: שיעור ההרחקה – הבא ליטוע אילן צריך להרחיקו מן העיר כ"ה אמה, משום נוי העיר שנוי העיר שיהיה מרחב פנוי לפניה, וחרוב ושקמה שענפיהם מרובים יש להרחיקם מן העיר נ' אמה, ולאבא שאול כל אילן סרק יש להרחיקו נ' אמה מפני שהוא גנאי לעיר.

ואף שלרבנן יש להשאיר סמוך לעיר אלף אמה מגרש ואלף אמה שדה, ואין עושין שדה מגרש ולא מגרש שדה, מתני' כר"א שמתיר לעשות שדה מגרש או מגרש שדה דס"ל שאין האיסור אלא בערי הלויים, ובכ"ה אמה הסמוכים לעיר אסור משום נוי העיר, או דמתני' כרבנן ואין האיסור אלא בזרעים, אבל אילנות מותר, ובכ"ה אמה הסמוכים לעיר אסור. וכבר מצינו חילוק בין אילן לזרעים, שקרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה, אם נזרע רובו דינה כגינה שאין הקיפה לדירה ואסור לטלטל בתוכו, ואם ניטע רובו אין האילנות מבטלים תורת דירתו ממנו ודינו כחצר שלפני הבתים שהקיפה לדירה ומותר לטלטל בו.

אם צריך לשלם לבעל האילן –

אם האילן קדם לעיר צריך לקוצצו, אך נותנים לו דמים, ואין יכול בעל האילן לבקש שישלמו לו לפני שיקצוץ, משום ד"קדירה דבי שותפי לא חמימא ולא קריא" שכל אחד יסמוך על השני שישלם, ובעל האילן נח לו להשאירו, ונמצא האילן עומד והעיר מגונה ואין זו תפארת ארץ ישראל, לפיכך יקוץ ואח"כ יגבה מעותיו בבית דין. וכתבו התוס' (ד"ה מ"ש) שאף שצריך לקוץ אף בלי הדמים, מ"מ פעמים שלא ישמע אם לא ידע מי ישלם לו. עוד כתבו דאם האילן קדם אין לחוש אם לא יקצוץ, כיון שסמוך בהתר.

ואם העיר קדמה צריך לקוצצו ואינו מקבל דמים, ואף שהנוטע אילן סמוך לבור צריך בעל הבור לשלם אף שהבור קדם, שאני הזיקא דרבים מהזיקא דיחיד.

מדדה אפי' רגל אחת יותר מחמישים אמה, דכל מדות חכמים הם כך.

ואם נמצא בין ב' שובכות בתוך חמישים לשניהם הרי הוא של הקרוב, ולרבי חנינא שרוב עדיף מקרוב איירי ששניהם שווים, ואיירי שהגוזל נמצא בשביל של כרמים, שאין הגוזל מדדה אא"כ הוא רואה את קינו ומהאי טעמא ליכא למימר שהוא מעלמא שאינו רואה קינו שהכרמים מפסיקים, (וכתבו התוס' דהוי מצי למימר ששאר השובכים יותר מנ' אמה, שרק בשובכים אלו שייך לומר שמדדה ע"י הכרמים), אבל בלאו הכי אזלינן בתר רובא דעלמא, ואם יש רק ב' שובכין בתוך ל' ריס אין הולכין אחר רובא דעלמא. תוס'.

כ"ד. דם שנמצא בפרוזדור בין כותלי בית הרחם מבחוץ (בגג

הפרוזדור מן הלול ולפנים. תוד"ה אמר), הרי הוא טמא, שחזקתו שבא מן המקור, ואע"פ שדם העליה קרוב ודם העליה טהור. וכתבו התוס' (ד"ה ואף) שכאן זה קורבא דמוכח, שמן המקור אינו יכול לבוא לשם אא"כ שחתה ביותר. ורבי חייא אמר שחייבים עליו על ביאת מקדש ושורפים עליו את התרומה דהוי דין ודאי.

רבא סבר שדין זה הוא אף אי נימא שקרוב עדיף מרוב, דכיון שדם המקור הוא גם רוב וגם מצוי דמיו רבים יותר ותדירים יותר אזלינן בתריה לכו"ע, וחזר בו רבא, והוכיח מרבי חייא שרוב עדיף מקרוב, ושרוב הוא דין דאורייתא אפי' ברובא דליתא קמן. תוס'. וכן הוכיח כדברי רבי זירא שאע"ג שדלתות המדינה נעולות אזלינן בתר רובא, והיינו בתשע חנויות שמוכרות בשר כשר ואחת מוכרת בשר טרף, שחתכה שנמצאה הולכים אחר הרוב, אע"ג דליכא אלא חד רובא של אותה העיר, ואין לצרף לזה רוב טבחים שסביבות המדינה שהם ישראל, משום שדלתות המדינה נעולות, והכא נמי באשה ליכא אלא חד רובא ואזלינן בתר רובא. וכתבו התוס' (ד"ה ושמע) שאע"פ שתי רובי זה גזירה דרבנן, היה מקום לגזור בחנויות, שמא יקח מן הקבוע. ובאשה היה מקום לגזור שלא לשרוף מן הלול ולפנים אטו מן הלול ולחוץ.

חבית יין שצפה בנהר אם נמצאת כנגד עיר שרובה

עכו"ם אסורה, ואם נמצאת כנגד עיר שרובה ישראל לרב מותרת אפי' נמצאת סמוך לבית עכו"ם. ולשמאל אסורה אפי' נמצאת כנגד עיר שכולה ישראל. תוס' (כ"ג: ד"ה רוב). דשמא התגלגלה מעיר אחרת. הגמ' אומרת שאין הכרח לומר שנחלקו בדין רוב וקרוב, ד"ל שלכו"ע רוב עדיף מקרוב, ונחלקו אם חוששים שהתגלגלה בזרם הנהר החזק שבמרכזו, או שהיתה טובעת בעיקולי – מערבולות המטביעות את מה שמגיע לשם, ופשוטי – מי הפשרת שלגים, המעכבים את מה שמגיע לשם.

המוצא חבית יין בכרם ערלה היין מותר בשתיה ואין חוששים שהוא ערלה, ואף אי קרוב עדיף מרוב, הכא אין דרך הגנב להצניע סמוך למקום הגניבה שמא ימצאוהו

(שהיה מאור עיניים ואמר לשמשו שיעמידו להתפלל לכל צד, חוץ ממזרח שאע"פ שגם שם יש שכונה, מ"מ עובדי ע"ז מתפללים לשם). וס"ל כרבי ישמעאל, ודלא כהב"ת שצריך להתפלל לכיוון ירושלים, דכתיב "והתפללו אליך דרך ארצם". תוס'.

"יערוף כמטר לקחי" וכו' - הגמ' דורשת פסוק זה על ד' רוחות שכוונו שם א"א לעולם בלא רוחות, כך א"א לעולם בלא תורה.

רוחות - ד' רוחות מנשבות בכל יום, ורוח צפונית מנשבת עם כולם, ואלמלא כן אין העולם יכול להתקיים, ורוח דרומית קשה מכולם, ואלמלא בן נץ (-מלאך הדומה לנץ) מעמידה היתה מחריבה את כל העולם. רוח מערבית באה מעורפו של עולם י"מ מחוזקו של עולם, וי"מ מאחוריו של עולם (ונקרא אחור משום ששכינה במערב ופניה למזרח, ולמ"ד ששכינה בכל מקום נקרא מערב אחור מפני שהשכינה בביהמ"ק במערב ופניה לישראל משתתחים במזרח. תוס'). רוח צפונית מוזילה את הזהב מפני שמחממות ומביאה שרב ומגיע רעבון לעולם. רוח מזרחית מסערת את כל העולם והיינו כשהיא באה לפורענות, אבל בסתמא היא נוחה מכל הרוחות. רוח דרומית מביאה מטר ומגדלת עשבים, ומיום שחרב ביהמ"ק לא באו גשמים מרוח דרומית (ואין הגשמים יורדים מאוצר טוב), וכשהמטר יורד בזעף הוא בא מרוח מזרחית.

כ"ה: סדר מהלך החמה בעולם - לר"א העולם כאכסדרא שאינו מוקף בצד צפון, וכשהחמה מגיעה לצפון מערב היא נכפפת ועולה מעל הרקיע ומהלכת ברוח צפונית. ולרבי יהושע העולם מוקף מכל צידיו כקובה, והולכת ממזרח לדרום ומזרח למערב וממערב לצפון וכשהחמה מגיעה לצפון מערב היא מקיפה וחוזרת מאחורי הכיפה דרך חלון, שמהלך החמה ביום הוא דרך דרום אפי' ביום קצר, ובלילה דרך צפון אפי' בלילה קצר, ומזרח ומערב לפעמים החמה מסבבת בלילה, כשהימים קצרים, והחמה יוצאת בקרן מזרחית דומית ושוקעת בקרן מערבית דרומית ומהלכת בלילה ג' רוחות, ולפעמים מהלכת ביום, בתקופת תמוז שהימים ארוכים, יוצאת בקרן צפונית מזרחית ושוקעת בקרן מערבית צפונית, ומהלכת בלילה ג' רוחות, דכתיב "הולך אל דרום וכו'".

הרוצה שיחכים ידרים יחזיר פניו בתפילתו לצד דרום, והרוצה שיעשיר, לרבי יצחק יצפין, ולרבי"ל ידרים שמתוך שמתחם מתעשר שנאמר "בשמאלה עושר וכבוד", והיינו שיצדד אצדווי מעט לצד דרום, דהא ס"ל ששכינה במערב. ובבל שהיא לצפונה של ארץ ישראל יתפללו לצד דרום לצד ירושלים, דכתיב "והתפללו אליך דרך ארצם".

שיטת רבי יוסי בחרדל ודבורים נתבארה לעיל י"ח:.

ובספק מי קדם צריך לקוצצו ואין נותנים לו דמים. ואף שבבור אם יש ספק לא קוצצים, התם אם האילן קדם לא יקוץ ועל כן ספיקו נמי כשבא לקוץ צריך ראיה, אבל הכא כיון שאף כשנטע כדין קוצצים ממילא אף בספק קוצצים, ולגבי הממון עליו להביא ראיה.

הרחקת גורן-

הבא לעשות גורן קבוע צריך להרחיקו מן העיר נ' אמה כדי שלא יזיק שהמוץ שיוצא בזריה מזיק לבני העיר ומייבש את הזרעים, וכן הבא לעשות גורן בתוך שלו לא יעשה אא"כ יש לו נ' אמה לכל רוח, וכן ירחיק נ' אמה מנטיעות חבריו, ומנירו (-חרישה שחורשים בקיץ וממתינים מלזרוע עד החורף כדי שימותו שורשי העשבים) מפני שעושהו גלל שמרבה את הזבל יותר מדאי ושורף את הזרעים, ומדלועיו ומקשואיו מפני שהאבקה מייבשתם.

אביי מבאר סיפא דמתני' שאם בא לעשות גורן שאינו קבוע, והיינו כל שאינו זורה ברכת, צריך להרחיקו מנטיעותיו של חבריו ומנירו בכדי שלא יזיק פחות מנ' אמה.

כ"ה. הרחקת דברים שיש להם ריח רע - מרחיקים נבילות קברות ובורסקי נ' אמה מהעיר, ואין עושים בורסקי אלא במזרח העיר מפני שבדרך כלל הרוח המזרחית חלשה ואינה מביאה את הריח לעיר. ובתוס' כתבו שהרוח המערבית תרחיק את הריח מן העיר, וכמו שמצינו שהישן למזרח הגורן דמו בראשו, מפני שהרוח מכניסה את הקש בחוטמו. ולר"ע מותר גם בצפון ודרום, וצריך להרחיק נ' אמה, אבל במערב אסור מפני שהיא תדירה בהשראת השכינה, וכדלהלן.

מקום שכינה-

לרבי אבהו **שכינה במערב** ולכן נקרא "אוריה" - כך קורין למזרח בלשון לע"ז והיינו שהשכינה במערב ופניו למזרח נמצא המזרח אוירו, וי"מ שאוריה היינו מערב בלשון פרסי. וכן לרבי"ל שכינה במערב, וכדכתיב "וצבא השמים לך משתתחים" שהשמש והירח העומדים במזרח משתתחים למערב" ואף שבליילה משתתחים למזרח, אין ללמוד אלא ממה שאנו רואים. תוס'. ולרבי אחא בר יעקב אין משם ראיה, דשמא הם משתתחים למזרח והולכים לאחוריהם כעבד שנוטל פרס מרבו וחוזר לאחוריו ומשתתחוהו. (ואין ללמוד ממה שהשכינה בבית המקדש היתה במערב, ד"ל שהשכינה בכל מקום, ומ"מ ארון וכפורת חייבים להיות רק במקום אחד, ולריצב"א אף שקודש הקדשים היה במערב, הארון היה במזרח קודש הקדשים. תוס').

ולרבי אושעיא **שכינה בכל מקום** (ששלוחי המקום מחזירים שליחותם לומר עשינו שליחותך מהמקום שלשם נשתלחו דאף שם השכינה שרויה), וכן ס"ל לרבי ישמעאל (דכתיב "ומלאך אחר יוצא לקראתו"). וכן ס"ל לרב ששת

שלפעמים היא קופצת בזמן הנחת הסולם. ועוד י"ל שבעלי חיים חמירי מרור.

הרחקת אילן משדה חבירו

שיעור ההרחקה – הבא ליטוע גפנים או שאר אילנות צריך להרחיקם משדה חבירו בין שדה לבן בין שדה אילן ד' אמות, כדי עבודת הכרם שכשיחרוש לא יצטרך להכנס לשדה חבירו, והני מילי בארץ ישראל, אבל בבבל שמחרשתם קצרה ד' בב' אמות (ובדורא דרעותא בעינן ד' אמות, משום שהיתה להם מחרישה כמו בארץ ישראל. תוס'). וכן באילן הסמוך לאילן או גפן הסמוך לגפן, אבל הבא ליטוע אילן ליד גפנים צריך להרחיקם יותר, מפני שהציפורים יושבות על העצים ומזיקות את הענבים, וכתבו התוס' (ד"ה אבל) שדין זה הוא דווקא כשנוטע אילן, ולא כשנוטע זרע, דממילא זה גדל ולא הוי גיריה דיליה. (ורבא בר רב חנן לא רצה לקצוץ בעצמו משום שאסור לקצוץ דקל שעושה קב פירות, והא דאיתא במתני' קוצץ ונותן דמים, י"ל דאייירי באילן סרק, או שמכחישים יותר מדאי. תוס'. ורבי חנינא אמר שבנו מת בגלל שקצץ תאנה, ואמר לרב יוסף שהוא יקצוץ).

לרש"י (י"ח). נקט הכא גפנים לומר שאין איסור כלאים אם יש גדר באמצע, והתוס' הק' דהכא איירי בגפנים הסמוכים לגפנים, ועל כן כתבו דנקט גפנים וכל אילן דלא נימא שרק בגפנים צריך ד' אמות כמו לענין כלאים.

ואם יש גדר כל אחד יכול לסמוך אילנו לגדר, ואם השורשים יוצאים לשדה חבירו רשאי בעל השדה שיצאו לתוכה השורשים לקוצצם עד עומק ג' טפחים כדי שלא יעכבו את המחרישה, ואם בעל השדה חופר בור שיח ומערה יכול לקצוץ את השורשים כפי הנצרך לחפירת הבור, והעצים שלו.

כ"ו: קציצת שורשי אילן של אחר – רב הונא בריה דרבי יהושע קצץ את שורשי הדקלים שהיו לרב פפא בסמוך לשדהו, ואמר שעושה כך מפני שבא לחפור שם, ואמר לו רב פפא שמיצר של יחיד שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו, ולאחר שיצא רב פפא אמר רב הונא שהיה יכול לומר לו שמחוך לט"ז אמה יכול לקצוץ שאע"פ שהשורשים מתפשטים כ"ה אמה, אינם יונקים אל בט"ז אמה. רש"י.

והתוס' (ד"ה עד) מבארים שבני רה"ר החזיקו לעבור בגבול שדהו של רב הונא, וברשותו החזיקו, ולשם היו יוצאים השורשים של רב פפא, ורב הונא חפר שם וקצץ את השורשים, וטען לו רב הונא שכיון שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו, וממילא אסור לו לקצוץ את השורשים, ואמר רב הונא שיכל לומר לו שכיון שנשאר ט"ז אמה למעבר הרבים אין בזה משום מיצר שהחזיקו בו רבים. ובאופן אחר ביארו התוס' שהנזון היה למי שייכים השורשים, ואמר רב פפא שאף שאין לו חזקה כרבים שהחזיקו במיצר לענין לננוע את הקציצה, מ"מ אין זה סיבה שלא יהיו השורשים שלו, ורב הונא יכל להשיב לו שאין השורשים של בעל האילן אלא בתוך ט"ז אמה.

הרחקת אילן מבור

שיעור ההרחקה – הבא ליטוע אילן צריך להרחיקו מבורו של חבירו כ"ה אמה, וחרוב ושקמה ששורשיהם מרובים יש להרחיקם נ' אמה, והרחקות אלו הם בין אם האילן גבוה מהבור שאז השורשים יורדים למטה ומזיקים לבור, בין אם הוא נמוך מהבור שאז השורשים מרפים את הקרקעית של הבור, ובין אם הם באותו גובה.

אם צריך לשלם – אילן ובור הסמוכים יותר מהשיעור הנ"ל, אם הבור קדם יקצוץ את האילן וישלם עבורו דכיון שנטע ברשות, ואין האילן מזיק אלא אחרי זמן מרובה, לא חייבוהו חכמים לקוץ בלא דמים, בשביל הזיקא דיחיד, ואם האילן קדם או שיש ספק מי קדם לא יקצוץ.

שיטת רבי יוסי בהרחקת נזיקין שאף כשהבור קדם לא יקצוץ, שזה חופר בתוך שלו, וזה נוטע בתוך שלו. והלכה כרבי יוסי שעל הנזיק להרחיק את עצמו. ומודה רבי יוסי שאם הוא מזיק בגירי דיליה צריך להרחיק, וכגון אדם שגר בעליה ונוטל ידיו ונופלים המים מידו ממש על התחתון, (אבל אי פסקי והדר נפלי לא הוי גיריה דיליה).

ועל כן **כותשי שומשמיין שהבית מתנווד מכח הכאתם צריכים להתרחק מן הבית, כפי השיעור שהמכסה שעל הכד מתנווד**, לרש"י היינו כד המונח על החומה, ולתוס' היינו שהבנין מתנווד כמו שמתנווד מכסה כד האחוז ביד אדם. עוד כתבו התוס' שאע"פ שבונה הבית היה עני, וא"כ סמכו בהתר דלא היה להם לחשוב שיעשיר ויבנה בית, מ"מ כיון דהוי גיריה דיליה צריכים להרחיק, כיון שאין תשמישם קבוע כ"כ, ואמנם ברפת בקר וחתות של נחתומין אם סמכו בהתר א"צ להרחיק, כיון דתשמישם קבוע.

כ"ו. חיוב במזיק ע"י רקתא –

המנפץ פשתן והנעורת עפה ומזיקה, לרבינא לא חשיב גיריה דיליה כיון שהרוח היא מעיפה את הנעורת, ואף שהמזיק ע"י גץ שיצא מתחת הפטיש חייב אע"פ שהרוח מוליכתו, שאני התם שהוא מעונין שהגץ יצא החוצה כדי שלא ישרוף את ביתו. ולמרירמר המנפץ חייב, וכמו שמצינו לגבי שבת שהזורה ורוח מסייעתו חייב, ורבינא ס"ל דשאני שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה, אבל בנזיקין גרמא פטור, ומרירמר ס"ל דכיון גרמא בנזיקין אסור ילפינן מזורה. תוד"ה מאי.

והקשו התוס' (ד"ה זיקא) למה אינו חייב מטעם אש, דהא איירי הכא ברוח מצויה, ות' ר"י שרק כאשר הוא עשה אש והרוח הולכתה והזיקה חייב, אבל אם הרוח עשתה את האש פטור, דהוי כליבה וליבתו הרוח, ובגץ שיצא מתחת הפטיש הגץ יוצא ומתרחק מכוחו לבד, וחייב על מה שגומר והולך ברוח מצויה. ואמנם כל זה לרבי יוסי, אבל לרבנן חייב להרחיק אפי' כשמזיק ע"י הרוח, כמו לעיל לגבי גורן. עוד כתבו התוס' שמחלוקת רבי יוסי ורבנן אינה לענין חיוב הרחקה, אבל לענין תשלומין לא פליגי, ולהכי לא מצי לאוקמי מה שחייב בגץ כרבנן. עוד כתבו שבנמיה חייב להרחיק אפי' לרבי יוסי, משום

סאה לאורכו ולרוחבו בשוה, אף שהם של ג' בני אדם נחשבים שדה אילן שמותר לחרוש את כל הבית סאה בשבילם בערב שביעית עד עצרת, דאילו שדה לבן מותר רק עד הפסח, ואם הם מפוזרים יותר אין חורשים מפסח עד עצרת אלא תחת האילן וחוצה לו כמלוא אורה וסלו, ולפי שיעור זה לכל אילן יש שמונה מאות ושלושים ושלושה ושליש אמה, ודלא כעולא, ואין לומר דלא דק, דהא הוי קולא לפוטרו מביכורים. הגמ' מבארת ששיעורו של עולא הוא בעיגול, וריבוע של אלף וכ"ד אמה יוצא שבע מאות שישים ושמונה בעיגול (שהרי המרובע יתר על העיגול רביעי), ונמצא שעולא הוסיף חצי אמה שההפרש הוא ס"ה אמות מרובעות, שהם חצי אמה על ק"ל אמה, שהם מקיפים את הל"ב אמה על הל"ב אמה, ונמצא יניקת האילן ט"ז וחצי אמה, ולא דק לחומרא, (אך באמת גם מעל ט"ז אמה פעמים אינו מביא ביכורים. תוס'). ואמנם כיון ששיעורו של עולא הוא בעיגול שיעור ההפרש הוא שני שלישי אמה, ולא דקדקה הגמ' בזה, ויש גורסים תרי תילתי. וע"ע בתוס' מה שביאר, ואכמ"ל.

שיעור היניקה לדין ביכורים בלוקח אילן – לעולא שאילן הסמוך למיצר ט"ז אמה אינו מביא ביכורים, הא דתניא שהקונה אילן וקרקעו מביא ביכורים וקורא, איירי בקנאו עם ט"ז אמה שסביביו. ואם קנה ג' אילנות קנה עמם קרקע בשיעור זה, ומביא וקורא, ואם נופם יותר מט"ז אמה קונה תחתיהם וחוצה להם כמלוא אורה וסלו. תוס'. ובב' אילנות מביא ואינו קורא ולר"מ קנה קרקע ומביא וקורא. ואף שלמ"ד קנין פירות כקנין הגוף הקונה קנין פירות מביא וקורא, שאני הכא שאם יתייבש האילן מיד אין הקרקע שלו, ועוד שהרי אינה קנויה לו לשטוח בה פירות. תוס'.

והא דתניא שקרקע כל שהוא חייבת בביכורים איירי בחיטים שהרי כל ז' מינים חייבים בביכורים. ואף שחיטה יניקתה ג' טפחים כדאשכחן לענין כלאים, מ"מ עיקר יניקתה אינו אלא כנגדה. תוס'. (וכן קרקע כל שהוא חייבת בפאה, וכותבים עליה פרוזבול, וקונים מטלטלין אגב קרקע זו שאם קנה את הקרקע בכסף שטר או חזקה, קונה אף את המטלטלין אע"פ שמטלטלין אינם נקנים בכסף אלא במשיכה. ואין לגרוס ובידיו שאין וידיו אלא במעשר ואינו תלוי בקרקע, אבל התוס' כתבו שבידיו שלמי מבואר שאף לידי צריך קרקע).

פרוזבול הוא תקנת הלל שלא ימנעו מלהלוות מפני השביעית, ויעברו על "השמר לך וכו'", וגופו של פרוזבול הוא "מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה", ומוקמינן לה בשביעית בזמן הזה שהיא דרבנן. ולא תיקן הלל פרוזבול אלא כשיש ללווה קרקע, דלווה בלא קרקע לא שכיחא. רש"י. ופירש רשב"ם דהא דמהני קרקע כל שהוא מפני שאין אונאה לקרקעות והוי כמשכון על הכל, והתוס' הקשו דביטול מקח יש בקרקעות ביותר מפלגא, ועל כן פירשו הטעם מפני שיכול לגבות ולחזור ולגבות. עוד כתבו שעצין נקוב כותבין עליו פרוזבול, אע"פ שיכול לכלותו, דלא פלוג רבנן במקרקעי.

שיעור יניקת שורשי אילן ונפקא מיניה לכמה דינים

שיעור היניקה לדין מעילה בהקדש – שורשי אילן של הדיוט שנכנסו לתוך קרקע של הקדש, או של הקדש שנכנסים לשל הדיוט, אף שאסור להנות מהם מדרבנן, אין בהם מעילה אם נהנה. הגמ' רוצה לפשוט מהרישא שהשורשים שנכנסים לרשות חבירו הם של בעל האילן ולא של בעל הקרקע, והגמ' אומרת דא"כ בסיפא מבואר שהם של בעל הקרקע, ועסקינן בגידולים הבאים לאחר מכאן וסבר שאין מעילה בגידולים, וא"כ אין ראיה מכאן של מי השורשים, והא דלא אשמועינן שאף שורשי הקדש בשדה הקדש אין בהם מעילה, משום דאתא לאשמועינן שאין נהנין אפי' שאין הכל של הקדש. תוס'. ור"ח מפרש שאפשר לפשוט שהשורשים הם של בעל האילן, דא"כ ליתני ברישא של הקדש בשל הקדש, והגמ' באה לבאר את הסיפא, ששל הקדש שנכנסו לשל הדיוט אין בהם מעילה, כיון שאין מעילה בגידולים. ולרבינא לא קשיא מפני שיש חילוק בין תוך ט"ז אמה דאזלינן בתר אילן, לחוץ מט"ז אמה שאם יצאו ט"ז אמה לתוך של הדיוט אין מועילין בהם.

שיעור היניקה לדין ביכורים – אילן הנמצא בתוך ט"ז אמה למיצר, לעולא גזלן הוא מפני שיונק משדה חבירו, ואין מביאים ממנו ביכורים רש"י כתב שא"צ להביא ביכורים (אע"פ שמותר לסמוך) דבעינן "אשר תביא מארצך". ולר"ח (תוד"ה גזלן) הטעם מפני שאין מביאים גזל על המזבח. ולרב דימי כך סובר גם רבי יוחנן (כ"ז:), ולרבינן רבי יוחנן סובר שבין אילן הסמוך למיצר ובין אילן הנוטה לרשות חבירו מביא ביכורים וקורא, שעל מנת כן הנחיל יהושע את הארץ שהתנה עמהם שלא יקפידו על כך. רש"י. חשיב "מארצך". תוס'. רש"י כתב שנוטה היינו נופו, והתוס' הביאו מדבריו דאיירי בשורשים.

אף לעולא יש שורשים עד כ"ה אמה, ומ"מ אינם מכחישים בקרקע אלא ט"ז אמה (כ"ז:).

וכתבו התוס' דהלכה כרבי יוסי שזה חופר בתוך שלו וזה נוטע בתוך שלו, ועולא ס"ל כרבנן, והא דבעו רבנן רק ד' אמות היינו היכא דמפסיק צונמא.

שיעור היניקה לדין חרישה בערב שביעית

עשר נטיעות המפוזרות בבית סאה לאורכו ולרוחבו בשוה מותר לחרוש עבורם עד ר"ה של שביעית, מפני שהם צריכים את כל הבית סאה, והלכה למשה מסיני היא. (ופחות מעשר נטיעות א"צ חרישה כ"כ, ויותר מ' אין חורשים לפי שעומדים ליעקר. תוס'). ובית סאה הוא חמישים אמה על חמישים אמה, ולפי החשבון יוצא שלכל אילן יש מאתים וחמישים אמות מרובעות, וזה דלא כדברי עולא שאילן יונק ט"ז אמה לכל רוח, והיינו ל"ב אמה על ל"ב אמה, שזה יוצא אלף וכ"ד.

כ"ז. ג' אילנות גדולים היונקים יותר מנטיעות, ומפוזרים בבית

קציצת ענפים הנוטים לרה"ר - אילן הנוטה לרה"ר, לת"ק קוצץ את הענפים התחתונים כשיעור שיוכל לעבור שם גמל ורוכבו. לריש לקיש דין זה הוא לר"א הסובר שמותר לעשות חלל תחת רה"ר אם יכולה עכשיו להלך שם עגלה טעונה אבנים אע"פ שיתכן שתתליע אה"כ, ולרבי יוחנן אף לרבנן שאין עושין חלל תחת רה"ר היינו שמא הכיסוי יתליע ולא ידע מכך, אבל כאן יכול לקצוץ כל ענף שיגדל.

לרבי יהודה די בשיעור שגמל טעון פשתן או חבילי זמורות יעבור שם, ואם יצטרך לעבור שם גמל ורוכבו יכול להתכופף.

לרבי שמעון יקצוץ כל מה שנוטה לרה"ר מפני אהל הטומאה - שמא יפול כזית מת מתחת האילן ויאהילו הענפים על עוברי הדרכים ויטמאום, ואין החשש שמא יזרוק עורב טומאה על האילן, דא"כ סגי בדיחלולי בעלמא, לרש"י היינו לחתוך ענף אחד מכל שני ענפים, כדי שהטומאה לא תיעצר שם, ור"ח מפרש דדחלולי היינו עץ בצורת אדם המברח את העופות, דחיישין שמא כשיברח העוף ישאיר שם את הטומאה.

כ"ז: יניקת אילן שמקצתו בארץ ומקצתו בחו"ל - לרבי טבל וחולין מעורבים זה בזה ואין סומכין על הברירה לומר שרק אלו הגדלים לצד הארץ חייבים, ולרשב"ג הולכים לפי מקום הגידול, ונחלקו אם יש ברירה. ולעולא שהאילן יונק ט"ז אמה, וא"כ אף אילן שכולו בחו"ל והוא בתוך ט"ז אמה הוא יונק מא"י, צ"ל דאיירי שיש הפסק צונמא בין השורשים שבא"י לשורשים שבחו"ל, וטעמא דרבי משום שמעל הקרקע הגזע חוזר ונעשה אחד, ונחלקו אם גם היניקה מתערבבת או לא.

קציצת ענפי אילן

קציצת ענפים הנוטים לשדה חבירו - אילן שענפיו נוטים לשדה חבירו, יכול בעל השדה לקצוץ מלא המרדע ע"ג המחרשה שלא יעכבוהו להוליך מחרשתו שם, ובחרוב ובשקמה שצילם מרובה ומזיקים לשדה יכול לקצוץ כל מה שנוטה לשדהו, ולאבא שאול ה"ה בכל אילן סרק, ובנוטה לתוך בית השלחין כל אילן יקצוץ כל מה שנוטה מפני שהצל מזיק לבית השלחין.

חזקת הבתים

חזקה בקרקעות

שלה). ושיטת התוס' שבג' חודשים ראשונים מספיק או זריעה בלא קצירה, או קצירה של מה שזרע הראשון, ובג' חודשים אחרונים מספיק זריעה (ולר"ע מספיק שיגדל ברשותו קצת והיינו חודש אחד), אמנם בג' חודשים אלו אין מספיק שיזרע יום או יומיים, אלא צריך שיאכלה שחת, ומה שמצינו (ל"ו) שאכילת שחת אינה חזקה, היינו כשאינה חוזרת לבוא, דאינו חזקה כדמחזקי אינשי, אבל אם אכלה באופן שאינה מתקלקלת הוי חזקה. ובשדה אילן שיין שבאותם ימים יזמור ויעכב את העצים לעצמו, או שינעל ויגדור ולא יניח לאדם להכנס לשם, דאי איכא גם זריעה מהני, אע"פ שנעילה לבד אינה חזקה.

חזקת שדה אילן – שדה אילן שפירותיה נלקטים לפרקים (ולא בפעם אחת כשדה לבן) לרבי ישמעאל א"צ ג' שנים, ואם כנס את תבואתו – יין, ומסק את זיתיו, וכנס את קייצו – תאנים, שעשאן קציעות והכניסם לבית, הוי חזקה כאילו הן ג' שנים. וביארו התוס' (ד"ה כנס) את סדר הדברים, שאע"פ שעיקר יובש התאנים הוא לפני בצירת הענבים, מ"מ קציצת התאנים היא אח"כ, או שבאמת הלקיטה היא לפני הבצירה, אך הלקיטה אינה חזקה מפני שמייבשים את התאנים במקום שגדלו, ואין החזקה אלא באיסוף שהוא מביאם לביתו. ולר"ח סדר המשנה הוא תבואה בתשרי זיתים בשבט ותאנים באב, והיינו חזקה בשנה אחת, שהשנה מתחילה בתשרי.

מקור דין חזקת ג' שנים

ילפותא משור המועד –

הולכי אושא אמרו שחזקת ג' שנים לומדים משור, שכמו ששור ע"י ג' נגיחות נהפך מתם למועד, כך ע"י ג' שנים יצאה הקרקע מרשות מוכר לרשות לוקח.

ואף ששור אינו חייב נזק שלם עד **נגיחה רביעית**, אין הטעם משום שאינו מועד אלא בנגיחה רביעית, דבשלישית נעשה מועד אלא שאין לו על מה לשלם. והא דפליגי אביי ורבא אי איירי קרא אף בנגיחה שלישית, משמעות דורשין איכא ביניהן, אבל לכו"ע אינו חייב נזק שלם אלא בנגיחה רביעית. ולר"ח עזרא נחלקו אם חייב כשנגח את הנגיחה הרביעית ביום השלישי. תוד"ה אי.

כ"ח: ומ"מ חזקה שאין עמה טענה שאינו טוען שקנאה,

אלא שלא אמר לו אדם דבר מעולם, אינה חזקה, ולא אמרינן דהוי בחזקת שלא ימחה עוד כי כבר מחל לו, או דאיירי כשטוען שקנה מאחר שקנה מהבעלים, והוא לא ראה שהמוכר קנה מהבעלים או שדר בה אפי' יום אחד. (תוד"ה אלא). דמה שאחר ג' שנים הקרקע ברשות המחזיק הטעם הוא דשמא טענתו שקנאה נכונה, ואז חזקת ג' שנים מעמידה את הקרקע ברשותו, אבל אם

המחזיק במטלטלין (שאינן עשויים להשאיל או להשכיר), ובאדם אחר וטוען שהם שלו, המוציא מחבירו עליו הראיה, ובלא ראייה משאירים את הממון ביד המחזיק, אע"פ שלפני כן זה היה של האדם הטוען לבעלות במטלטלין אלו. לעומת זה בקרקע אין המחזיק בקרקע זוכה בה אם בא אדם אחר וטוען שהיא היתה שלו, אלא כל המוקדם בבעלות בקרקע (מרא קמא) יכול להוציא אותה מיד המחזיק בה כעת, ורק כאשר אדם מחזיק בקרקע ג' שנים, ויש עדים על כך, הוא נאמן לטעון שהוא קנה אותה מהמרא קמא, אף שאין בידו שטר מכירה המוכיח טענה זו.

בפרק זה יבואר אלו דברים צריכים חזקה ג' שנים שלימות, ובאלו דברים מספיק פחות, מה מקור או טעם הדין של חזקת ג' שנים, האם ג' השנים צריכים להיות רצופות, והאם צריך עדים גם על הלילות, איזה טענת בעלות צריך המחזיק כדי שהחזקה תועיל, איזה טענה של המרא קמא מועילה כנגד המחזיק, מה נחשב מחאה כדי לבטל את החזקה, האם כמה אנשים שהחזיקו בקרקע מצטרפים לג' שנים, למי אין חזקה כלפי המרא קמא מפני שאי ראייה מהחזקתו שהוא החזיק בה כבעלים, ועוד מדיני חזקה.

עוד יבואר בפרק זה דיני מעשה קנין של חזקה בקרקעות, דיני חזקת תשמישין, ועוד דינים.

כ"ח. אלו דברים צריכים חזקה ג' שנים שלימות –

בתים בורות שיחין ומעורות מעורות שובכות מרחצאות ובית הבד, ובית השלחין שעושה פירות תדיר בגלל ההשקיה, והעבדים, וכל דבר שהוא עושה פירות תדיר, כל אלו צריכים חזקה ג' שנים, ובעינן באלו חזקה מיום ליום דבעינן שיחזיק ג' שנים בכל הראוי לצאת ממנה באותם שנים. ואם החזיק בהם ג' שנים שלימות, וערערו הבעלים הראשונים, והמחזיק טוען שקנאה ואבד שטרו מועילה החזקה.

חזקת שדה הבעל – שדה הבעל הגדילה ממי הגשמים ואינה

עושה פירות אלא פעם אחת בשנה, לרבי ישמעאל אם החזיק ג' חודשים בסוף שנה ראשונה (שיש הממהרים לזרוע אז), וג' חודשים בתחילת שנה שלישית, וי"ב חודש בשנה האמצעית, הוי חזקה שאין אדם רואה את חבירו זורע את שדהו לאכול פרי העשוי לשנה שלימה ושותק. ולר"ע מספיק חודש בסוף ראשונה וחודש בתחילת שלישית וי"ב חודש בשנה.

וכתבו התוס' (ד"ה שלשה) שמרש"י משמע שצריך גם לזרוע וגם לקצור בג' חודשים ראשונים, והקשו א"כ למה לא מספיק שיזרע ויקצור ג' פ"ט"ו חודשים, ות"י דבעינן אכילה חשובה של י"ב חודשים באמצע, (ואספסתא מספיק ג' אכילות של ג' חודשים כיון שזה הזמן

מכאן ראייה שחזקה היינו ג' שנים.

כ"ט. ואין לומר שצריך ג' שנים משום שאדם מוחל על פירות קרקעו לאדם האוכלם עד ג' שנים, דא"כ תחזור הקרקע ולא הפירות שהרי מחל עליהם הבעלים, ורב נחמן אמר שצריך להחזיר גם את הפירות.

ע"כ פירוש רש"י זצ"ל, מכאן ואילך פירוש רשב"ם.

ואין לומר שעד ג' שנים אין אדם מקפיד על הירידה לקרקע ללא רשותו (אמנם על הפירות אינו מוחל), אבל אם שילש באיוולתו ושתק ולא מיחה ודאי מכרו לו, דא"כ לפי זה משפחת בר אלישיב שמקפידים אפי' על מעבר בקרקע שלהם, הוי חזקה מיד, וא"כ נתת דברך לשיעורים.

אלא טעם חזקת ג' שנים משום שעד זמן זה נזהר בשמירת השטר אבל אחרי ג' שנים אינו נזהר לשמור שטרו, אא"כ השני מוחה על החזקתו בקרקע. ואמנם גם מחאה שלא בפניו (והם בעיר אחת, שאם הם בעיר אחרת י"ל אדרבה שגם החזקה אינה חזקה, שהרי אינו צריך לבוא מעיר אחרת למחות. תוד"ה אלא) מועילה, ואינו יכול לטעון שלא נזהר בשטר כיון שלא שמע על המחאה, דחברא חברא אית ליה וכו'.

ג' שנים רצופות

כפי שנתבאר לעיל בכדי לזכות בקרקע כנגד מרא קמא שטוען שהיא שלו, צריך להחזיק בה ג' שנים, ולהלן יבואר האם צריך ג' שנים רצופות, והאם צריך עדים גם על הלילות.

מלבד מה שצריך ג' שנים מיום ליום ולא מקוטעות, צריך שאותם הימים יהיו רצופים ולא מפוזרים, דאל"כ יטעון הבעלים הראשונים שבזמן שלא השתמש גילה דעתו שהקרקע אינה שלו, ולכן לא מוחה.

ואמנם במקום שיש שנוהגים לזרוע שנה ולהוביר שנה כדי שלא להכחיש את הקרקע הוי חזקה דהא אחזיק כדמחזקי אינשי, ואמנם שנה שהובירה אינה עולה לחשבון ג' שני חזקה, וצריך לשמור שטרו יותר מג' שנים, ואין הבעלים הראשונים יכול לטעון שלא מוחה מפני שראה את השדה ריקנית, כי יטען המחזיק שאע"פ שלא זרעה היה עושה בה ניר שלאחר הקציר, והיה עליו להבין שלא זרעה משום שלא היה משתלם לו לשכור שומר לשדה אחת שהיא עומדת בין שדות בורות כמותה, או כדי שתעשה יותר בשנה הבאה.

אם צריך עדים גם על הלילות-

המחזיק בביתם צריך עדות גם על הלילות (אבל בשדה וכדו' א"צ, מפני שאין דרך לעשות בהם מלאכה בלילה), ואין הבעלים הראשונים יכול לטעון שלא מוחה מחמת שראה שאינו דר בה בלילה, ובזה גילה דעתו שהיא אינה שלו, דאיירי כגון שיעידו השכנים גם על הלילות, או שהעדים שכרו את הבית ומעידים

הוא לא טוען למה שאנחנו נטען עבורו. וכתבו התוס' (שם) דסוגיא דהכא כמ"ד (ב"ק כ"ד). ליעודי תורא, ואמנם דברי הולכי אושא יתכנו גם למ"ד ליעודי גברא, שע"י ג' התראות נעשה מועד, ועוד שהרי גם למ"ד ליעודי גברא חייב נזק שלם בנגיחה רביעית, כיון שהודיעוהו ג"פ שנגח וחייב לשמור שורו, דחיובא דשור תלוי במה שהוחזק ליגח.

ומ"מ מחאה שלא בפניו אלא אמר בפני עדים דעו שפלוני מחזיק בקרקע שלי בגזילה, הוי מחאה, ואע"פ שבשור בעינן "והועד בבעליו" וההעדאה שהיא התראה לשמור שורו, היא כמו מחאה שהיא התראה לשמור את השטר והראיה, יש לחלק, שההעדאה באה לחייבו ממון ולכן צריך בפניו כדי שיוכל להכחיש או להזים את העדים, אבל מחאה אינה אלא כדי שישמור את השטר, וזה מועיל אפי' שלא בפניו, הכא חברא חברא אית ליה עד שיגיע הדבר לאוזניו, ויזהר בשטרו. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שלהו"א כמו שהעדאה שלא בפניו לא מועילה, א"כ לא אמרינן קלא אית ליה, ה"ה מחאה לא תועיל, ונקט מחאה ולא חזקה כי חזקה נשמעת יותר מהעדאה. ומשני שיש קול גם למחאה וגם להעדאה, ומ"מ אף ששמע באלף עדים שהועד שורו גזירת הכתוב דבעינן העדאה בפניו.

ואף לר"מ שמחייב בקירב נגיחותיו, לא מהני חזקה ע"י שיאכל ג"פ ביום אחד ג' תאנים שכל אחת התבשלה אחרי הקודמת, דבנגיחה כל נגיחה נפרדת מהנגיחה הקודמת, וכאן ג"כ צריך שהפרי השני לא יהיה בזמן אכילת הפרי הראשון, ואף בצלף שאכלו ג' ימים והרי הפרי קטן מאד בזמן אכילת הראשון. (תוד"ה כגון צלף). הרי תחילת הפרי היתה כבר ביום הראשון. ואכילת אספסתא שגוזזים אותו ג' פעמים בל' ימים אינה מועילה, לפי שאכלה לפני שנגמר גידולה, ואם אכלה ג' חודשים שעקרה כל חודש זרע אחרת, לפי הטעם של הולכי אושא צריך להועיל לחזקה, וא"כ הולכי אושא היינו רבי ישמעאל שאמר שבשדה האילן אם כנס תבואתו ומסק זיתיו וכנס קיצו הוי חזקה כמו ג' שנים. וכל זה לרבי ישמעאל שהדבר תלוי בג' אכילות, כמו חזקה בג' נגיחות, אבל לרבנן שהדבר תלוי בשיהוי זמן אין שייך ללמוד משור המועד. תוס' כ"ט. ד"ה שתא.

ילפותא מאזהרת הנביא- אין לומר שלרבנן טעם חזקת ג' שנים הוא ממה שאמר ירמיה הנביא "שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום" והיה זה בשנה עשירית למלכות צדקיהו, והזהירם על אחת עשרה - לכתוב שטרות ולהחתים עדים, כיון שיגלו בשנה האחת עשרה ולא יספיקו להחזיק ג' שנים אלא שנתיים, (ולגירסת ר"ח (תוד"ה ודלמא) הנביא עמד בשנה תשיעית והזהיר שבשנה י"א תילכד העיר ויאבדו השטרות ויסמכו על חזקת ג' שנים). דדילמא שנה אחת הוי חזקה, ועצה טובה קמ"ל שיהא שטרו מוכן לראיה ולא יצטרך את העדים, כמו שמה ששלח ירמיה לאותם שגלו עם יכניה י"א שנה לפני גלות צדקיהו "בנו בתים וישבו ונטעו גנות ואכלו את פריהם" כיון שלא תצאו משם אלא אחרי שבעים שנה, היה זה עצה טובה, וכן יעץ להם "ונתתם בכלי חרס למען יעמדו ימים רבים", וא"כ אין

התוס' (ד"ה אבל) שביתומים החמירו שע"טדא לא מועילה.

מחזיק שאכל יבול כל השדה חוץ מבית רובע קנה את השדה חוץ מאותו בית רובע, ואם אותו בית רובע אינו בר זריעה, לרב הונא בריה דרבי יהושע קנאו אגב שאר הקרקע, ורב ביבי בר אביי סובר שלא קנאה עד שיעמיד שם בהמות וישטח שם פירות, כדרך שקונים צונמא.

חזקה שיש עליה ערעור

אם הבעלים הראשונים טוען שהיה גר בשכונ גוואי בחזרים הפנימיים והיה עובר דרך החזרים החיצוניים, ולכן לא מחה, לרב נחמן צריך המחזיק לברר שהחזיק כדין, כמו שהלוקח בשטר צריך ראייה שהשטר נעשה כדין אם המוכר מערער על השטר, וכן בכל חזקת ג' שנים שהמחזיק צריך להביא ראיה. וכתבו התוס' (ד"ה אמר) דאירי שיש לו עדים שהיה דר בחזרים הפנימיים, אבל בלא עדים אינו יכול לטעון כך, שאין לעידי חזקה לדעת שלא היה המערער בבית כלל באותם שנים. וכתב הרשב"ם שכל דברי רב נחמן הם כשיש עדות שהיתה של המערער, אבל בלא עדות נאמן הלוקח אף לרב נחמן, דאי בעי אמר שלי הוא מעולם, והפה שאסר הוא הפה שהתיר. ולרבא המוציא מחבירו עליו הראיה, והמוכר הוא המוציא שהרי הלוקח מוחזק, ואין לחוש שהמערער היה גר שם כיון שלא שמענו זאת בלתי היום. והלכה כרב נחמן.

2. האומר לחבירו כל נכסי דבי בר סיסין מזבנינא לך, וטוען שקרקע שנקראת "דבי בר סיסין" לא קנאה מבר סיסין אלא כך שמה וירשה היא לו מאבותיו, לרב נחמן הרי היא של הלוקח, שכיון שהיא נקראת דבי בר סיסין ונראים הדברים שנקראת כך לפי שקנאה מבר סיסין, ולכן על המוכר להביא ראיה שלא קנאה מבר סיסין, ואם יביא ראיה תהיה הקרקע של המוכר, דפשיטא שלא מכר לו אלא קרקעות שקנה מבר סיסין. ולרבא גם בזה המוציא מחבירו עליו הראיה, דאירי שהמוכר מוחזק בקרקע זו. והלכה כרב נחמן.

אדם שהחזיק בקרקע ג' שנים וטוען המערער בשוקי בראי הואי במקום רחוק שאין השיירות מצויות, ולכן לא ידע שהחזיק ולא מחה, וטוען המחזיק שיש לו עדים שהמערער היה כאן ל' יום בכל שנה, וטוען המערער בשוקאי הוה טרידנא למכור ולקנות ולא ידע שהוא דר בביתו, ויש לו בית אחר שהיה מתאכסן שם, לא הוי חזקה. וי"מ שהיה טרוד בשוק ולא היה לו זמן למחות, והרשב"ם דוחה פירוש זה. וכתב הרשב"ם שדין זה הוא כשהיה במדינה אחרת, או באותה מדינה בשעת חירום, אבל במקום שהשיירות מצויות הוי חזקה, דכמו שמחאה שלא בפניו הוי מחאה דחברא חבא אית ליה, כמו כן אמרו לו שאדם מוחזק בקרקע שלו.

חזקה בטענה שהמוכר קנאה מהמערער

שדרו שם ביום ובלילה, ואירי שכסף השכירות אצלם והנדון הוא למי צריכים לשלם, דאל"כ הוה נוגעים בעדותם, משום שצריכים לשלם לבעלים הקודמים, ואע"פ שיכולים לטעון ששילמו, ושבועת הסת עדיין לא נתקנה אז, אין כאן מיגו מפני שיראים שהמחזיק יזכה בדין, ויתבע מהם לשלם פעם שניה. תוד"ה הני.

למר זוטרא אם הבעלים רוצה עדים גם על הלילות

וטוען טענת ברי שלא היה דר שם בלילות **טענתו טענה** אבל אנחנו לא טוענים לו, ופשיטא ליה למר זוטרא שאע"פ שצריך ג' שנים רצופות, א"צ להביא עדים שיעידו בפירוש על הימים והלילות, דבסתם אמרינן שהיה דר גם בלילות, ורק אם טוען המערער ברי שלא היה דר בה בלילות, צריך להביא עדים להכחישו. **רשב"ם**. וכן תי' התוס' (ד"ה אמר) על קושית ריב"ם. **ולר"ת** כונת מר זוטרא שא"צ עדים על כל יום ולילה, ומספיק שיעידו שכל שעה שהיו נכנסים ביום ובלילה היו רואים אותו בביתו. **ור"ח פ'** שמר זוטרא מדבר על הענין הקודם שהשוכרים נוגעים בעדות, ואמר שאם המחזיק מביא עדים שטוענים שדרו בה ביום ובלילה ותובע שישלמו שכירות, ועכשיו דרים שם אחרים, נאמנים, שהרי הם לא נוגעים בעדות, ואם הם טוענים שדרו וישלמו למחזיק נאמנים, שהרי יכלו לטעון שלא דרו בבית.

כ"ט: ומודה מר זוטרא שאם הוא רוכל המחזר בעיירות

בית דין טוענים עבורו. **לרשב"ם** איירי שהמערער הוא רוכל, ובאופן זה מודה מר זוטרא שצריך להביא עדים על כל הימים והלילות אף אם אינו טוען זאת, דדילמא המחזיק החזיק בבית כיון שהבעלים לא מצוי בעיר, וכשחזר לעיר יצא מהבית, והבעלים לא ידע ולכן לא מחה. **ולר"ת** (תוד"ה אמר) איירי שהעדים הם רוכלים, דאז א"צ להעיד שראו ממש שהרי אינם יכולים להעיד זאת, אלא יעידו שבחזקתו היה הבית ג' שנים ימים ולילות. **ולר"ח** אם העדים שגרו בבית הם רוכלים מספיק שיעידו הבית היה בחזקתם ג' שנים רצופות, אף שימים רבים לא היו בבית.

וחנויות העשויות לשימוש רק ביום א"צ עדים גם על

הלילה מפני שאין דירתם אלא ביום. וכתבו התוס' (ד"ה ומודה) שבאופן זה מועיל אף ג' שנים שאינם רצופות, אך צריך שבסך הכל גרו שם ממש ג' שנים, לפי שבני אדם שאינם חנוונים דרים שם יום ולילה, ולא דמי לשדות ובית הבד שג' שנים כוללות לילה, דשאני התם שכולם משתמשים כך בשדה ובבית הבד.

שניים שהחזיקו לסירוגין - שניים שהחזיקו ו' שנים

לסירוגין בשפחה, כדי שלא יהיה חזקה לאחד על השני, (שאף ששותפין אין להם חזקה זה על זה, עשו כך כדי שלא תשתכח השותפות, אבל אם אין עדים על השותפות יכול המחזיק בשנה ראשונה לטעון שהיא שלו. תוד"ה דלא), אינה חזקה גם כלפי הבעלים הראשונים, אא"כ כתבו עיטדא שטר חלוקה בעדים, דקלא אית ליה ולכן אינו יכול לטעון שלא מחה משום שהחזיקו לסירוגין, שהרי השטר מוכיח שמחזיקים בדילוג מחמת החלוקה, והוי חזקה אחרי ג' שנים בשניהם יחד. וי"מ שכיון שיש לשטר קול הוי חזקה מיד, דהוי כמו שמכרו את הקרקע בפניו ולא מיחה, וי"מ דהוי חזקה אחרי ו' שנים, והרשב"ם דוחה ב' פירושים אלו. וכתבו

ואם טוען המחזיק שהמערער ביקש ממנו לפני הקניה שיקנה עבורו שדה זו, יכול המערער לטעון שהיה מעוניין לקנותה אע"פ שהיא שלו כדי שלא לעמוד בדין ומחלוקת. ור"ח מפרש "איזנב דינאי" ששילם כדי לקנות את המריבה ולא לריב, אע"פ שהקרקע שלו.

מחזיק שטען שהחזיק בקרקע "שני חזקה" ולא שמר יותר את שטרו, והמערער טוען שיש לו שטר שקנאה מהמוכר הזה לפני ד' שנים והוא לא מכרה לו וממילא הוי חזקה שאין עמה טענה, יכול הלוקח לטעון שכוונתו היתה ליותר מג' שנים ויש לו על זה עדים, ולא חשיב חוזר וטוען (אבל אי הוי חשיב חוזר וטוען אף שיש לו עדים על שבע שנים אינו נאמן, כיון שהוא הכחישם בהודאתו. תוס'). אך צריך שיחזיק ג' שנים לפני אותו שטר, דאל"כ מכירת השדה אין לך מחאה גדולה מזו, והיה עליו להזהר בשטר עד שיוציא את השטר מיד השני ויקרענו. וי"א שא"צ עדים אלא על ג' שנים אחרונים, ואינו נראה. וכתבו התוס' (ד"ה אבל) שאם החזיק ג' שנים אינו נאמן במיגו שהיה אומר מינך זבינתה, כיון שכשטען לא ידע שיש למערער שטר שקנאה.

חזקה נגד עדים שהקרקע של אבותיו, ודין חוזר וטוען

ל"א. אדם שהחזיק בקרקע עם עדים, וטוען שהיא ירושה לו מאבותיו, והשני מביא עדים שהקרקע היתה של אבותיו, לרבה נאמן המחזיק במיגו שיכל לומר ממך קנייתה, ולאבבי לא אמרינן מיגו במקום עדים, ואינו זוכה מכח החזקה, שהרי אין עמה טענה כי אם טענת שקר, והודה רבה לדברי אביו. וכתבו התוס' (ד"ה מה) שאין אומרים שהיתה של אבותיו וקנאה מהם, ד"ל של אבותי" משמע שהיתה שלהם מעולם, אא"כ מפרש דבריו.

ואם חזר וטען שבאמת היא של אבותיו של השני וקנאה מהם, וכוונתו היתה שהוא סומך על קרקע זו כאילו ירשה מאבותיו לפי שהחזיק בה בשופי ובעדים, לנהרדעי אינו חוזר וטוען, ולעולא חוזר וטוען היכא דאינו סותר דבריו הראשונים לגמרי.

אך אם מעיקרא אומר של אבותי ולא של אבותיך, אינו חוזר וטוען, שהרי סותר לגמרי דבריו הראשונים. וכן אם טען את הטענה השניה אחרי שיצא מבית דין אינו נאמן כיון שמכחיש קצת את דבריו הראשונים, מפני שחביריו יעצו לו לטעון כך, ור"י מסתפק מה הדין כשיצא מבית דין וחזר, אם חוזר וטוען או לא.

ואם טען אבותי קנאוה מאבותיך נאמן אף לנהדרעי מפני שאינו עוקר דבריו הראשונים כלל, וזכה בה המחזיק במיגו שהיה יכול לטעון שקנאה ממנו, וכתב הרשב"ם שא"צ להביא עדים שאביו החזיק בה אפי' יום אחד, אמנם סתם יורש צריך ראיה שאביו החזיק

המחזיק בקרקע בטענה שקנאה מפלוני, שאמר לו שקנאה מהמערער כיון שהוא מודה שהמערער היה בעלים, והמחזיק לא קנאה ממנו, אינו בעל דין.

ואפי' אם החזיק בה ג' שנים מוציאין אותה מידו דהוי חזקה שאין עמה טענה, ויחזור ויתבע את מעותיו מהמוכר אע"פ שאין עדים למערער, ואין המחזיק נאמן במיגו שהיה יכול לומר שקנאה מהמערער, דאף שנאמין לו ע"י המיגו שקנאה ממי שמכרה לו, עדיין אין אנו יודעים שהיא של המוכר (על פי הרא"ש), וכיון שהוא מודה שהיתה של המערער ושאינו יודע שמכרה או שהחזיק בה המוכר, הודאת בע"ד כמאה עדים.

ואם המחזיק טוען שהמכירה היתה בפניו או שראה שהמוכר החזיק בשדה אפי' יום אחד, לשיטת הרשב"ם נאמן במיגו דאי בעי אמר ממך קנייתה, אבל התוס' (ד"ה לאו) כתבו שאינו נאמן, דמיגו למפרע לא אמרינן, שהרי כבר הודה לפני כן שלא קנאה ממנו, ורק אם טוען מעיקרא ממך קנייתה או שדר בה בפניו יום אחד נאמן, והוכיחו כדבריהם מהם דאמרינן בסנהדרין (ל"א.) שאין נאמנת בטענת פרוע במיגו דאי בעי קלתיה, כיון שהחזק השטר בבית דין, אע"פ שהיתה יכולה לשורפו מקודם. וכן מבואר בשבועות (ל"ח:) שאם הודה בשטר אין להאמינו בטענת פרוע מיגו שהיה אומר אתמול להד"מ. אמנם כתבו התוס' בשם רשב"א שאף שאין כאן מיגו אם יביא המחזיק עדים שהמוכר היה דר בה יום אחד נשאת הקרקע בידו, דטענינן ללוקח, שהרי המוכר היה נאמן שקנאה במיגו שהיה טוען שהיתה שלו מעולם, ואף שהלוקח מודה שהיתה של המערער, מ"מ אמרינן מיגו.

וכתבו התוס' בשם הגאונים שהמחזיק אינו בעל דין בקרקע אלא המוכר, ובשם רשב"א כתבו שגם הוא בעל דין, דמה מכר ראשון לשני כל זכות שתבוא לידו.

חזקה בטענה שהמערער ידע מהמכירה

ל: המחזיק בקרקע ג' שנים וטוען שקנאה מפלוני, ומביא עדים שנמלך במערער שאמר לו לקנות את השדה, יכול המערער לטעון שהראשון גזלן, ואמר לו לקנותה כי נח לו יותר להתעסק עם הלוקח ולהוציא ממנו בדין. ואף אם החזיק בה ג' שנים בלא מחאה אינה חזקה, דהוי חזקה שאין עמה טענה, שאף אם נאמינו שקנאה מהמוכר הוי כיש לו שטר על כך, וכיון שאין ראיה שהיא של המוכר א"כ אינה של הלוקח. לפירוש הרשב"ם איירי שאין למחזיק עדים שהמוכר החזיק בקרקע, שאם החזיק בה אפי' יום אחד טוענים ללוקח. אבל התוס' (ד"ה מפלניא) כתבו דאיירי שהמערער הביא עדים שהמוכר גזלן, וא"כ אף אם יש למחזיק עדים שהמוכר החזיק בה יום אחד לא הוי חזקה.

ודין זה אינו רק לשיטת אדמון שהמערער על שדה שהוא חתום על מכירתה יכול לטעון שחתם מפני שנח לו יותר להתעסק בדין עם הלוקח, אלא אפי' לרבנן (והכי קיימא לו) דס"ל שהמערער איבד את זכותו, הכא שאני שלא עשה מעשה אלא דיבורא בעלמא, ועביד איניש דמיקרי ואמר.

ב' עדים אחד מכל כת, וכן מבואר מדברי רב נחמן הנ"ל, שאם רב נחמן מכשיר באותה העדות, כ"ש בעדות אחרת, (ומה שאמר רב נחמן (כתובות י"ט) ששטר שיש תרי ותרי אם החותמים היו אנוסים או קטנים או פסולי עדות, אין גובים בו ממון, איירי באופן שאין להם חזקת כשרות, שמעולם היו קטנים או קרובים, ואנוסים היינו מחמת נפשות, שזה אינו סותר את החזקת כשרות. תוד"ה ורב). ולרבא י"ל שרק באותה עדות אינם נאמנים, ולרב חסדא שתי הכתות פסולות לעדות דאוקי ממונא אחזקתיה, ולדבריו כ"ש שגם באופן הנ"ל בטלה גם העדות על החזקה.

וכתבו התוס' (ד"ה וזו) שאין הכת השניה נאמנת לפסול את הראשונה במיגו שהיו יכולים להזימם, מפני שהם יראים שמו יוזמו גם הם. ואין להאמינם במיגו שיכלו לפסול את הראשונים בגזלנותא, מפני שכח מיגו אינו חזק מוכח עדות, וטעם נוסף משום שאין להאמין שניים במיגו, מפני שיתכן שהשני לא רצה לטעון טענה זו.

הכחשה בעדות אשה - שני עדים שמעידים שהבעל מת והאשה מותרת להנשא לאחר, או שמעידים שהבעל גירש ואם מת בלא בנים אינה זקוקה ליבם, ואם הוא חי מותרת להנשא לאחר, ושניים אחרים אומרים שלא מת או גירש, לת"ק לא תינשא דאוקי תרי לכהדי תרי והאשה נשארת בחזקת איסור אשת איש, ובדיעבד אם נישאת לא תצא, והיינו כשינשאת לאחד מעידיה והיא אומרת ברי שמת, אבל בלאו הכי חייבים אשם תלוי, ולרבי מנחם ברבי יוסי אם באו עדים לפני שנישאת תצא שהרי נישאת באיסור, אבל אם באו אח"כ לא תצא דחיישין לזילותא דבי דינא. וכתבו התוס' (ד"ה ואם) שאם לא נישאת אסורה ואין כאן זילותא, שהרי אוסרים אותה על כל העולם, וממילא ה"ה שאסורה לעדים שלה, אבל אם נישאת שהיא כבר אסורה על כל העולם מחמת הנישואין, איכא זילותא במה שאוסרים אותה על העדים.

ל"ב. עדות לדיני כהונה - לרבי יהודה עד אחד אינו נאמן להעלות אדם לכהונה לאכילת תרומה ולעבודה ולנשיאת כפים, ולרשב"ג אם אין עוררין אלא קול בעלמא עד אחד נאמן, ואם עד אחד מערער, הרי אמור רבי יוחנן שאין ערער בפחות משניים ועד אחד נאמן להכשירו. רשב"ם. והתוס' (ד"ה והאמור) כתבו שעד אחד גרוע מקול ואינו פוסל כלל, ורבי יוחנן דיבר על משנה זו, ואיירי שיש קול לפסול ועד אחד להכשיר, ובהא קאמר שאין ערער פחות משניים, ואין לומר שרק כשיש עד אחד אין ערער פחות משניים, שהרי הקול חזק יותר מהעד.

ונחלקו באופן שאביו היה מוחזק לכהן, ויצא קול שהבן הוא בן גרושה או בן חלוצה, והורידוהו דמעלה עשו בכהונה, ובא עד אחד והכשירו, והעלוהו דעד אחד נאמן כנגד קול, ומה שאין בזה זילותא דבי דינא, הרשב"ם פ' משום שלא הורידוהו אלא כדי לברר את הדבר, והתוס' (ד"ה ונפק) כתבו שלא הורידוהו אלא ממילא ירד, או דליכא זילותא אלא כשהורידוהו ע"פ עדים, אבל ליכא לפרש דליכא זילותא בפעם אחת, דבשמעתתא מוכח שגם בפעם אחת איכא זילותא. ואף שאין מבטלין קלא, הכא שאין לו תקנה מבטלין, אי נמי בתרומה דרבנן הקילו. (תוד"ה ואתא). ואח"כ באו ב' עדים שהוא בן גרושה או בן חלוצה, והורידוהו, ובא עוד עד והכשירו. לפי ההו"א לכו"ע מצטרף העד המכשיר עם

בה יום אחד. ודעת התוס' שאף אם אינו יודע שאבותיו לקחוהו, אם טוען שראה שדרו בה יום אחד, טוענים לו שמא לקחוהו אבותיו.

וכן אם הטענה הראשונה היתה מוחזק לבית דין אין בזה משום חוזר וטוען אפי' אם עוקר טענותיו הראשונות לגמרי, דעביד איניש שאינו מגלה טענותיו אלא בבית דין כדי שחבירו לא יתן ליבו מה להשיב עליהם (אמנם המודה מוחזק לבית דין בפני עדים שהוא חייב מנה לפלוני, אינו יכול לכפור בבית דין).

והלכתא טוען וחוזר וטוען היכא שמכחיש דבריו הראשונים קצת אך אינו עוקר לגמרי.

דיני הכחשה בעדות וחשש זילותא דבי דינא

אם אחד מביא עדים שהיא של אבותיו והחזיק בה, והשני מביא עדים שהחזיק בה באותם ג' שנים שהחזיק הראשון, והוי הכחשה, לרב נחמן בטלה העדות על החזקה, והקרקע בחזקת זה שהעידו שהיא של אבותיו כיון שעדות זו אינה מוכחשת, ולרבא כל העדות מוכחשת כיון שאחת הכתות פסולה לכל העדויות שבעולם. (והגמ' משייכת מחלוקת זו למחלוקת בשני כיתי עדים המכחישים זו את זו, וכדלהלן).

ממתי עד זומם נפסל - הנה לרבא עד זומם אינו נפסל אלא משעת עדותו והלאה, ודין זה הוא גם כאשר ב' העדויות היו בתוך כדי דיבור (כגניבה וטביחה ומכירה), והקשו התוס' (ד"ה אמר) אמאי הכא הוכחשה כל העדות. וכתבו שהגמ' (ב"ק ע"ב) מביאה ב' טעמים לדברי רבא, א' כיון שזה חידוש אין לך אלא משעת חידושו, ב' משום פסידא דלקוחות. וצ"ל דסוגיינתו סוברת כהטעם הראשון וממילא הכא דלא הוי חידוש נפסל למפרע, אבל לטעם דפסידא דלקוחות אף היכא דליכא פסידא דלקוחות אינו נפסל למפרע. וריב"א מתרץ שגניבה וטביחה ומכירה הם שני דברים ובזה אינו נפסל למפרע, אבל הכא הוי עדות אחת, מפני שאם לא החזיק בה היינו מעמידים אותה בחזקת השני.

ל"א: אם חוששים לזילותא דבי דינא בשינוי הדין

באופן הנ"ל אם בא השני והביא ג"כ עדים שהיא של אבותיו, לרב נחמן מוציאים אותו מהקרקע ויהיה הדין כל דאליה גבר. רשב"ם. והתוס' כתבו שאם השני החזיק בה קודם מוציאים אותו ומעמידים אותה בידי המחזיק. ואין חוששים לזילותא דבי דינא שילגלו על בית דין ססותרים את דבריהם. ואף שהקשו על רב נחמן מברייתא (נישאת ואח"כ באו עדים וכדלהלן), עבד ביה עובדא משום שכך מבואר מדברי ר"י ורשב"ג (גבי ערער וכדלהלן).

שני כיתי עדים המכחישים זו את זו כגון ששניים מעידים על הלוואה ושניים אחרים מעידים שהלווה היה במקום אחר, ובזה לא האמינה תורה לאחרונים יותר מהראשונים (אבל כשהעידו שהעדים היו עמם במקום אחר הוי הזמה לעדים הראשונים), לרב הונא שתי הכתות כשרות לעדות כל אחת בפני עצמה דאין מוחזקים פסול מספק, דאוקי גברא בחזקתיה, אבל אין מצרפים

וממילא הדין המוציא מחבירו עליו הראיה. ור"י מבאר (תוד"ה והלכתא) דאמרינן מיגו להחזיק ממון, וממילא בקרקע ע"י המיגו זוכה המחזיק בקרקע, ובמעוות אין להוציא ממון ע"י המיגו.

ערב התובע מהלוח את החוב שפרע עבורו כגון בערב קבלן
או שאמר בשעת ההלוואה שיפרע ממי שירצה, וטען הלוח שפרע לו, וטען הערב שלקח את המעוות בחזרה והלוה לא הודה בכך, והנדון הוא האם כיון שחזר ולקח את המעוות כאילו לא פרעם לערב, או שכיון שמוודה שפרעו ממילא נמחל שעבוד השטר והוי כחספא בעלמא, והכריע אב"י שמעמידים את המעוות בחזקת הלוח, שהרי הלכה כרב יוסף במעוות, אמנם אם החזיר את המעוות ללוה מחמת שלא היו יוצאים בהוצאה, עדיין השטר בתוקפו, והוי כטוען לא פרעת.

ל"ג. החזקת קרקע של יתומים במיגו שהיה יכול לטעון לקוחה היא ביד- רבא בר שרשום החזיק בקרקע שיצא הקול של עדות אמת שהיא של יתומים, וטען שקיבלה מאביהם במשכנתא דסורא שאחרי מספר שנים הקרקע חוזרת לבעלים בלא לפרוע את החוב, ואכל מקרקע זו ג' שנים בימי אביהם, וכבר אכל את שני המשכנתא, אבל אביהם היה חייב לו חוב נוסף, וכעת מעלים את שטר המשכנתא, (שהרי במשכנתא אינו יכול לטעון לקוחה היא ביד, שהרי לאומן ולאריס אין חזקה, וכן בדברים העשויים להשאיל ולהשכיר, או היכא שיודעים שבא לידו בתורת גזילה. תוד"ה אכבשיה), ואוכל מהקרקע עבור החוב השני כדי שלא יצטרך להשבע עליו, כדין הבא ליפרע מנכסי יתומים שאמרו רבנן שצריך להשבע, ואע"פ שיש לו שטר (ומקטנים אינו נפרע אף בשבועה, וכוונתו היתה להרויח שלא יצטרך להשבע כשיגדלו. וס"ל שהטעם שאין נפרעים מנכסי יתומים הוא משום חשש שאביהם התפס לו צררי, וכן הלכה, אבל אם הטעם משום שאינם מצווים בפריעת החוב לא היה יכול לעכב את הקרקע), ורוצה להיות נאמן על החוב השני בלא שבועה (דאין נשבעין על הקרקעות, ועוד שהחזקה עומדת במקום שטר, וכתבו התוס' (ד"ה מיגו) שלא היה צריך להשבע שבועת הסת, כיון שהיתומים לא טוענים ברי), במיגו שיכל לטעון לקוחה היא ביד שהיה אכלה ג' שנים בחיי אביהם.

ואמר לו אב"י שאינו נאמן בטענה זו, דאינו יכול לטעון לקוחה כיון שיצא הקול שהיא של יתומים, ופי' הרשב"ם שכיון שיצא קול ועדות אין לך מחאה גדולה מזו, והיה עליו להזהר בשטר. והתוס' (ד"ה לקוחה) פ' שאם היה טוען לקוחה היה נאמן, אך במיגו דלקוחה אינו נאמן כיון שאינו מעיז פניו. ועליו להחזירה ליתומים, וכשיגדלו יתבע אותם על החוב הנוסף וישבע ויטול, אבל כשהם קטנים לא, והא דאמרינן שאין הקטן מוכר בנכסי אביו עד גיל כ', לפרוע חוב אביו פורע מגיל י"ג, וגם במלוה על פה אם יש לו עדים ישבע שלא פרעו ויטול. וכל זה כשיצא קול שהיא של היתומים אבל אם יצא קול שהיתה של אביהם יכול לטעון לקוחה היא ביד. תוד"ה נפק.

העד הראשון שהכשיר אע"פ שהעידו זה שלא בפני זה, ונחלקו אי חיישין לזילותא דבי דינא, או לא וכיון שיש ב' עדים מול ב' עדים, מעמידים אותו בחזקת כשרות.

ורב אשי מקשה דא"כ ה"ה בשנים. ולכן מבאר רב אשי שלכו"ע לא חיישין לזילותא דבי דינא, ונחלקו אם מצטרפים לעדות אחת. וכדאיתא בברייתא (לת"ק אין העדות מצטרפת עד שיראו ב' העדים כאחד לאפוקי אחד אומר בפני הלוה והשני אומר בפני הודה שהוא חייב לו, ולרבי יהושע בן קרחה מצטרפים אפי' אם ראו בזה אחר זה שאחד ראה הלוואה ביום ראשון והשני ראה הלוואה ביום שני, דתרווייהו אמנה קמסהדי, וכן) לת"ק צריכים להעיד כאחד, ולרבי נתן אפי' בזה אחר זה.

דין תרי ותרי- רש"י (קידושין ס"ו) מבאר שמה שבינאי לא הכשירוהו בתרי ותרי, משום שהחזקה היתה על האם ולא על ינאי, אבל התוס' (ד"ה אנו) סוברים שמדאורייתא החזקה מועילה גם על הבן, ובכל תרי ותרי הולכים אחר חזקה, ומ"מ מדרבנן הוי ספק ובסוגין איירי בתרומה דרבנן. והא דבנישאת לאחד מעדיה לא אמרינן שתצא משום חזקת אשת איש, משום דחזקה דאשה דייקא ומינסבא מערערת את חזקת אשת איש.

גביה בשטר שאינו אמיתי מכח מיגו

ל"ב: הטוען שהקרקע שלו ויש לו שטר, וטוען המערער שהשטר מזויף, ובעל השטר לא החזיק בקרקע ג' שנים, והודה לפני הדיין לטענת המוכר שהשטר מזויף, וטען שהיה לו שטר טוב והוא אבד, לרבה נאמן במיגו שיכל לומר שהשטר אינו מזויף, ולרב יוסף אף ע"י מיגו אין לסמוך על שטר מזויף. וכן נחלקו רבה ורב יוסף במלוה שתובע ממון על פי שטר והודה לדיין שהשטר מזויף.

למה אין נאמן במיגו שהיה טוען שהשטר אינו מזויף- הרשב"ם
מבאר דלא מהני מיגו אלא להאמינו בטענה אחרת שיכולה להיות אמיתית, אבל כאן הודה שהשטר מזויף, והודאת בע"ד כמאה עדים. וריב"א (תוד"ה אמאי) תי' דלא אמרינן מיגו להוציא ממון, וחזקה בקרקע אינה כלום דקרקע בחזקת בעליה עומדת כשאין לו לא שטר ולא חזקה. ור"י תי' שלא אמרינן מיגו היכא שהוצרך לשקר תחילה. אי נמי משום דהוי חוזר וטוען שהרי טען שזה השטר ועכשיו טוען שהיה לו שטר אחר.

מה הכונה שטר מזויף- שיטת ר"ח שאין הכונה שהשטר מזויף ממש, אלא שטר אמנה שנכתב על מכירה אחרת, והעדים מכירים חתימתם. עוד פ' הרשב"ם שהשטר מזויף ממש והעדים סבורים שזו חתימתם, או שחתמו לו עדים שקרנים, ויכול לקיים את השטר ע"י עדים אלו, ופירוש ראשון עיקר.

פסק ההלכה- רב אידי בר אבין פוסק בקרקע כרבה,
ותישאר הקרקע ביד המחזיק, דבספיקא דדינא לא אולנין בתר חזקת מרא קמא, ובמעוות פוסק כרב יוסף וישארו המעוות ביד המחזיק. הרשב"ם מבאר דמספקא ליה מה מסתבר יותר

שטר. ואמנם אם מתחילה טען שהקרקע שלו אינו נאמן לומר שמכר לו את הפירות, דאינו טוען וחוזר וטוען.

וכמו שמצינו שהמלקט פירות מדקל חבירו ואין ידוע לנו שהבעלים מוחים בדבר, ואין לו עדים או שטר, נאמן לומר שמכר לו את הפירות ואם באו הבעלים אחרי שליטת את הפירות ואמרו להד"מ אינו חייב אלא שבועת היסט, דלא חציף איניש לאכול פירות שאינם שלו. ואם בא לקצוץ את הדקל אינו נאמן, שאין דרך בני אדם למכור לקוץ. תוס'.

נסכא דרבי אבא

ל"ד. החוטף נסכא מחבירו אם היו ב' עדים על החטיפה מוציאים אותה מידו, ואינו נאמן לומר שהיא שלו בלא ראיה, דאמרינן העמד ממון על חזקתו, והחוטף גזלן גמור, ואם אין עדים על החטיפה נאמן לומר שאת שלו חטף במיגו שהיה אומר שלא חטף, ואם יש עד אחד על החטיפה, אם הוא מכחיש שחטף נאמן בשבועה, ואם טוען החוטף שחטף את הנסכא שלו, א"א לחייבו לשלם מחמת שמודה שחטף שהרי יש לו מיגו, ואמנם אף שאין עד אחד מחייב לשלם, מ"מ מחייבו שבועה שלא חטף, דכתיב "לא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת", והיינו שעד אחד אינו נאמן לחייבו ממון שהוא כופר, אלא נשבע להכחיש את העד, ואין לו להשבע שאת שלו חטף, שאין זו השבועה שהעד מחייבו, ולהשבע שלא חטף אינו יכול שהרי הודה בחטיפה והוי כגזלן וגזלן פסול לשבועה, ומתוך שאינו יכול להשבע משלם.

למה אינו נאמן לומר ידידי חטפי במיגו שהיה יכול לומר לא חטפתי- תי' התוס' דלדעת ר"ת ז"ל דליכא מיגו היכא שבטענה השניה יהיה מחויב שבועה דאורייתא. ור"י תי' שאע"פ שהיה מעיז פניו בפני העד לומר ידידי חטפי, מ"מ לא היה מעיז פניו להשבע על כך. ושיטת ריב"ם שבאמת רב ושמאול (שבועות מ"ז) פוטרים מטעם מיגו, ורבי אבא סובר שהתורה חייבה בעד אחד דווקא שבועה להכחיש את העד או שישלם, ולא מהני מיגו.

המחזיק בקרקע ג' שנים ויש לו רק עד אחד על החזקה אין לדמות מקרה זה לנסכא דרבי אבא ולומר שכיון שיש עד אחד שאכל פירות צריך להשבע, ואינו יכול להשבע שהרי מודה שאכל, ומתוך שאינו יכול להשבע משלם, דאין הנדון דומה לראיה, שהרי שם העד מעיד נגד החוטף ואילו היו שניים היו מוציאים מידו, אבל כאן העד מעיד לטובת המחזיק ואילו היו שניים היה זוכה בקרקע ואין לחייבו שבועה ולומר מתוך ע"י עד שבא לחזק את כוחו. ומ"מ למעשה הוא מפסיד את הקרקע כיון שאין לו עדים על החזקה.

ומקרה זה דומה להיכא שעד אחד מעיד **ההחזיק בקרקע ב' שנים ואכל פירות**, שגם כאן אם היו ב' עדים שאכל פירות חייב להחזיר את הקרקע והפירות, ואם אין עדים מחזיר את הקרקע שהרי אין לו עדים על החזקה, ועל הפירות נאמן במיגו שהיה יכול לומר שלא אכל, ואם יש עד אחד שאין כאן ב' עדים לחייבו את הפירות, והודאתו לא מחייבת שהרי טוען שזה שלו, אך צריך לישבע

אנא קריבנא טפי- אדם שמת ויש שניים הטוענים שהם הקרובים יותר למת, והם יורשים שלו כי אין לו בנים, או שיש לו בנים אבל ציווה לתת את הדקל לקרוביו. תוס'. והדין בזה הוא כל דאלים גבר, והחזיק בה אחד שהיה אלם יותר, ולבסוף אחרי שנה או שנתיים הודה המחזיק שהשני קרוב יותר, לרב חסדא א"צ להחזיר את הפירות שאכל, כיון שהשני אינו זוכה אלא מכח ההודאה, ולאביי ורבא צריך להחזיר את הפירות כיון שהודה.

הרשב"ם מבאר שלר"ח זוכה בפירות דהוי כנותן לו את האילן במתנה ולא מן הדין, והתוס' (ד"ה ה"ג) כתבו שלפי גירסא זו כשהודה טען שלא אכל פירות, והיו עדים שאכל, וס"ל דאמרינן מיגו במקום עדים, ולאביי ורבא לא אמרינן מיגו במקום עדים. והביאו התוס' שיש שגורסים לסוף אודי ליה, ולא גורסים דאיהו קרוב טפי, והיינו שנתן לו את הדקל בחינם בשביל שלא להיות איתו במחלוקת, ולפי זה אביי ורבא סוברים שמסתמא לא היה מוחל אם לא היה קרוב יותר. וגירסת ר"ח לסוף אייתי סהדי דאיהו קריביה, וכיון שרב אידי הוא ודאי קרוב והשני ספק זוכה הודאי בקרקע, אבל בפירות אינו זוכה דיש להאמינו שהוא קרוב במיגו שהיה אומר שלא אכל, ולאביי ורבא אינו נאמן במיגו כיון שהדקל יוצא מתחת ידו, ועל הדקל אין לו מיגו, והלכה כאביי ורבא.

ל"ג: מיגו במקום עדים- שניים שטוענים שהקרקע היתה של אבותיהם, לאחד יש עדים שהיתה של אבותיו ולא מכרוה לאבותיו של זה, ולשני יש עדים שהחזיק בקרקע, לרב חסדא נאמן במיגו שהיה יכול לטעון ממך זבינתה ואכלתיה שני חזקה, ונאמן אע"פ שמכחיש את העדים. ולאביי ורבא לא אמרינן מיגו במקום עדים, דכל היכא שאנו מאמינים מכח מה לי לשקר אינו נאמן נגד עדים, שהרי העדים מעידים שטענתו שקר. וחזקתו אינה חזקה דהוי חזקה שאין עמה טענה.

המחזיק בקרקע וטוען שהחזיק בה ג' שנים, ולא מצא עדים אלא על ב' שנים, הרי הקרקע חוזרת לבעלים הראשונים, וכן צריך להחזיר את הפירות שאכל בב' השנים שהביא עליהם עדים, שהרי לא טען לפירות ירדתי, (ואין לו מיגו שהיה טוען לפירות ירדתי, שהרי בא לזכות בקרקע ולא רק בפירות), והיינו כשיש עדים שאכל, אבל אם אין עדים אף שאינו נאמן על הקרקע כיון שאין לו שטר או עידי חזקה, מ"מ על הפירות נאמן במיגו שהיה טוען שאכל רק מעט פירות הנצרכים לחזקה בקרקע, וגם הקרקע לא הוברר שאינה שלו, וצריך להשבע שבועת הסת על הפירות.

ואם מחזיק בקרקע וטוען שמכר לו את הפירות כאריס או שמכר לו פירות י' שנים נאמן למפרע על מה שאכל, וישבע שבועת הסת שמכרם לו, ואע"פ שיש עדים שאכל פירות, מ"מ נאמן כיון דלא חציף איניש לרדת לקרקע חבירו ולאכול פירות בחינם, (וכתבו התוס' שסברא זו נצרכת להיכא שאין הפירות ברשותו, אבל אם הם ברשותו זוכה בהם שהרי הוא תפוס). אבל מכאן ולהבא אינו יכול לאכול, דא"כ כל אדם יכנס לקרקע חבירו ויאמר לפירות ירדתי, שאף שעל הקרקע אינו נאמן בטענה דלא חציף איניש, משום דאמר ליה אחוי שטרך, על הפירות אין רגילות לעשות

ואם תפסוה ולא מצא עדים ותפסוה כרב הונא, או כרב יהודה ואיירי ששניהם אמרו לתופסה, ואמר שיוציאוה ויהיה הדין כל דאלים בראיות או בכח גבר, לרב יהודה אין בית דין מוציאים אותה מידם שאין בית דין מפקירים ממון של ישראל שבא לידם, ולכן לר"י מעיקרא לא תופסים אותה כי הבעלים מפסיד, ושמא הוא הטוען שקרן וכוונתו להפסיד לבעלים, אלא הדין כל דאלים גבר, ושמא יזכה בה הבעלים, ולרב פפא מוציאים אותה מידם שתפסוה עד שיתברר אם יש לו עדים. ולהלכה בית דין לא תופסים אותה, ואם תפסו אין מוציאים אותה מידם.

זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי בספינה או בקרקע, ואין לאחד עדות או חזקה יותר מהשני, לרב נחמן הדין כל דאלים גבר. ואין הדין בזה כדלהלן ל"ה. בשני שטרות, דשם הדבר לא עשוי להתברר משא"כ הכא.

ואם בא אדם שלישי והחזיק בקרקע (לקמן ל"ה:), לנהרדעי אין מוציאים אותה מידו, דתני ר' חייא גזלן של רבים לאו שמיה גזלן לכופו בד"ינים להוציא את מה שגזל, וכתבו התוס' (ד"ה אין) שאפי' אם כתבו הרשאה זה לזה אין מוציאים, כיון שהן רשעים, (ואמנם הגזל מאחד מחמשה מוציאים מידו). ולרב אשי גזלן של רבים שמיה גזלן ומוציאים אותה מידו כיון שאין לו טענה, ומעמידים אותה בפני השניים הראשונים, וכוונת ר' חייא לאו שמיה גזלן היא שלא ניתן להשבון והוא חמור מגזלן רגיל, שכיון שבאה לידו צריך להחזירה לבעלים, ואינו יכול להפקירה לשניהם שמא יזכה בזה מי שאינה שלו, וכן גזל הרבים לא ניתן להישבון, שאינו יודע למי יחזיר. רשב"ם. והתוס' כתבו שרב חייא איירי בגזל מאחד מחמשה, שצריך להחזיר לכל אחד ואחד וכו"ע. והביאו פירוש אחר דאיירי בחנוני שמכר במידה שאינו ישרה, שלא ניתן להשבון לפי שאינו יודע למי גזל, ואף שיכול לעשות בזה צרכי ציבור, זה לא השבה מעליא.

ל"ה. שני שטרות היוצאים ביום אחד על שדה אחת, שאין אחד מוחזק יותר מהשני, וגם אם יתברר שאחד היה בבוקר והשני בערב, אין הראשון קודם כיון שלא כתבים שעות בשטר ונמצא שלא זיכהו עד הערב, ואין לומר שמא אחד נמסר יום או יותר לפני השני, דמסתמא נמסרו ביום שנכתבו. לרב יחלוקו דהוי ספק ואין כאן מוחזק דנימא המוציא מחבירו עליו הראיה, ולשמואל עושים שווא דדייני.

ביאור מחלוקתם - הגמ' בכתובות צ"ד אומרת שרב סובר כר"מ שעדי חתימה כרתי, ושמואל סובר כר"א דעדי מסירה כרתי. וביאור התוס' שלרב עדי חתימה כרתי, וכיון שמתוך החתימה לא ניכר מי קודם יחלוקו אפי' אם יש עדים שלאחד נמסר קודם, (אך כל זה בשטר קנין, אבל בשטר ראיה מודה רב דאמרין שווא, דא"צ שיהיה ניכר מי קדם), ושמואל סובר כר"א דעדי חתימה כרתי וזכה זה שהמסירה שלו קדמה (אמנם לגבי שעבוד כיון שאין מוכח מהשטר אם חל השעבוד בבוקר או בערב, לא חל השעבוד אלא ממחרת), ודווקא ששניהם באותו יום, אבל ביום אחר זכה המוקדם בחתימה, דאע"פ שנמסר לו אח"כ זוכה כבר משעת חתימה, דעדי בחתומי זכין לו. ומדברי הרשב"ם מבואר שבין לרב בין לשמואל כיון ששניהם

שלא אכל להכחיש את העד, ומתוך שאינו יכול להשבע משלם.

מתי אומרים מתוך שאינו יכול לישבע משלם - בשבועות (מ"ז). איתא שאם התובע והנתבע חשודים, לרבי יוסי יחלוקו, ולר"מ חזרה שבועה למקומה. לרב ושמואל כוונת ר"מ שחזרה שבועה לסיני, והמוציא מחבירו עליו הראיה, ולרבי אבא חזרה שבועה למחויב לה, ומתוך שאינו יכול לישבע משלם. והק' התוס' שמדברי רב נחמן מבואר שפסק הלכה כרבי יוסי, וקיימא לן כר"נ בדיני, בשמעתין משמע שהלכה כרבי אבא. ות"י התוס' שדווקא בששניהם חשודים פסק רב נחמן כרבי יוסי ש"יחלוקו, משום שקונסים את השכנגדו לפי שהוא חשוד, ובזה מודה רבי אבא, אבל בנסכא דרבי אבא ובחמישים ידענא וחמישים לא ידענא, מודה רב נחמן שמתוך שאינו יכול לישבע משלם. והא דאמר התם דעבד כרב ושמואל עבד ודעבד כרבי אבא עבד, היינו דווקא ביתומים שבאים להפרע מן היתומים (חוב של אבותיהם) שלרב ושמואל אם מת מלוה בחיי לווה לא יפרעו אלא בשבועה, אבל אם מת לווה בחיי מלוה, שכבר נתחייב שבועה לבני לווה, ואין אדם מוריש לבניו ממון שהוא מחויב עליו שבועה, חזרה שבועה לסיני והמוציא מחבירו עליו הראיה, ולרבי אבא היורשים נשבעים ונוטלים, דווקא בזה קיימא לן כרב ושמואל בדיעבד, משום תקנת היתומים שחסים עליהם שלא להפרע מהם בלא שבועה מעלייתא, אבל בשאר דינים הלכה כרבי אבא דמתוך שאינו יכול לישבע משלם. רשב"ם ותוס'.

כללי ההכרעה בממון המוטל בספק

ממון המוטל בספק בין שני אנשים, ישנם בזה כללי הכרעה שונים, (יחלוקו, המוציא מחבירו עליו הראיה, כל דאלים גבר, שווא דדייני, יהא מונח עד שיבוא אליהו), והדבר תלוי במצב הדבר שמוטל בספק (אם אחד מהם או שניהם מוחזקים, אם יש דררא דממונא, אם החלוקה יכולה להיות אמת, וכו'), והכללים בזה נתבארו בכמה מקומות (ב"מ ב' ג', ב"מ ק', ועוד). ולהלן יבוארו כמה דינים בזה.

ל"ד: ההוא ארבא -

ספינה ששני בני אדם טוענים שהם הבעלים, ושניהם אינם מוחזקים בה, הדין בזה הוא **כל דאלים גבר**, ואם תפסה אחד אינה חזקה דאנן סהדי שבתורת חטיפה באה לידו. וכתבו התוס' דבשניים אוחזים בטלית הדין **יחלוקו** כיון ששניהם מוחזקים בטלית, וכן בשניים שהפקידו זה מנה זה מאתים, חשיב שהנפקד תופס בחזקת שניהם. ורבי"א סובר שאף אם אינם מוחזקים הדין יחלוקו, אך במקום שיש ודאי רמאי הדין כל דאלים גבר. ועוד פי' רבי"א שבאווחזים אומרים יחלוקו אפי' אם יש ודאי רמאי, כמו בשניים אדוקים בשטר.

ואם בא אחד מהם וביקש מבית דין שיחזיקו בה עד שיביא עדים שהיא שלו כדי שחבירו לא ימכנה, לרב הונא בית דין תופסים אותה, לרשב"ם הטעם הוא כיון שהבעלים לא מפסיד כלום, שאם לא ימצא עדים יוציאוה בית דין, וכרב פפא, ולתוס' הטעם הוא משום שמאמינים לו שיביא עדים, ותופסים אותה אף למ"ד דלא מפקינן. ולרב יהודה לא תופסים אותה, לרשב"ם הטעם דס"ל לא מפקינן, ולתוס' הטעם הוא שמא לא יביא עדים ולא ידעו בית דין למי לתת אותה.

שסייע לו בעל הקרקע והגביה לו סל פירות על כתפיו, הוי חזקה מיד דהוי כהודאה על המכירה. ור"ח מבאר דאיירי שהלוקח מביא עדים שהוא נתן לבעלים מתנה סל עם פירות מהשדה, שזה ראייה שהשדה שלו, וכתב הרשב"ם דאינו נראה. והקשו התוס' למה אינו נאמן במיגו שיכל לומר לפירות הורדתיו, ות' דהוי מיגו במקום עדים, אי נמי אינו רוצה לטעון כך כי רוצה לתבוע גם את הפירות.

ואם טען המערער אחרי שהגביה לו סל פירות **שהורידו לפירות** כאריס, נאמן, ודווקא בתוך ג' שנים שהיה על הלוקח להזהר בשטר, אבל אם החזיק ג' שנים הוי חזקה אפי' אם לא הגביה סל פירות, ואם האמת כדבריו שהורידו לפירות היה עליו למחות ולומר כל ג' שנים בפני עדים לפירות הורדתיו לכך וכך שנים וגוף הקרקע קנוי לי, ולא יכול המחזיק לומר אבד שטרי, דכיון שמחה היה עליו להזהר בשטרו, וא"צ דווקא מחאה שאומר שהמחזיק גזלן, דא"כ משכנתא דסורא שהמלוה אוכל פירות מהקרקע י' או כ' שנים ואח"כ הקרקע חוזרת לבעלים, הוי חזקה אם יחביא את שטר המשכנתא ויטען שהוא קנה את הקרקע, והרי תיקנו חכמים לעשות כך, (כדי שלא יהיה באכילת הפירות ע"י המלוה משום ריבית, ואע"פ שהפירות שווים כפלים מותר, דהוי קרוב לשכר ולהפסד, שהרי גם אם יהיה שדפון ינכה לו מן החוב).

ישראל הבא מחמת עכו"ם - ישראל שהחזיק בקרקע ג' שנים והוא טוען שקנה את הקרקע מנכרי שקנאה מהבעלים, דינו כנכרי שאינו נאמן ע"י חזקה אלא ע"י שטר, דסתם עכו"ם גזלנים הם והישראל ירא למחות, והיה על הלוקח לבקש מהנכרי את השטר מכירה, וחזקת הישראל הוי כחזקה שאין עמה טענה. ולא מהני שיאמר שהנכרי אמר לו שקנאה ממנו, שהרי הנכרי עצמו אינו נאמן בטענה זו. אמנם אם טען הישראל שהוא עצמו נאמן את המכירה לנכרי או שראה את שטר המכירה לנכרי, נאמן במיגו שהיה טוען שהוא עצמו קנאה מהבעלים, והיה נאמן שהרי החזיק בה ג' שנים. ודווקא שטוען שקנאה מנכרי, אבל אם טוען שקנאה מישראל, אע"פ שהמוכר לא דר בה אלא יום אחד, נאמן אם הטוען החזיק בה ג' שנים.

ל"ו. המלקט פירות מדקל חבירו נאמן לומר שמכר לו את הפירות, דלא חציף איניש לאכול פירות שאינם שלו (נתבאר לעיל ל"ג).

המחזיק בקרקע שנמצאת מחוץ לגדר שיש שמשיררים מחוץ לגדר מקום שזורעים בו, כדי שהחיות יאכלו משם ולא יכנסו לתוך השדה, לא הוי חזקה כיון שבלאו הכי יאכלוהו החיות ולכן לא אכפת לבעלים שיאכל משם ולכן לא מחה, ולא החזיק כדרך המחזיקים.

האוכל פירות ערלה אפי' שנה אחת מתוך השלש, או כלאים, לא הוי חזקה דלא אכפת לבעלים שהוא אוכל כיון שהדבר אסור, וכן האוכל פירות שביעית לא הוי חזקה כיון שהשדה הפקר לכל. ור"ח גורס שבג' אלו הוי חזקה, ואיירי שהחזיק ע"י שהשתמש

ביום אחד אין נפקא מיניה (חוץ מבירושלים שכותבים שעות) למי נמסר קודם, (ואין חוששים שנמסרו בב' ימים), ולכן לרב חולקים כיון שאין מוחזק, ולשמואל כיון שאין דרך לעולם לברר עם מי הדין עושים שודא, דביחלוק ודאי זכה אחד בחצי שלא כדין.

שודא דדייני - הרשב"ם מבאר שהדיין נותן למי שנראה יותר שהנותן רצה לתת, (וכתבו התוס' שבזה אומר של אבותי שייך שודא לתת למי שנראה יותר אמיתי בדברים). והתוס' כתבו שבשודא הדיין נותן למי שירצה, אך אינו יכול לתת למי שישלם לו, דכל דיין שמקבל שכר אינו דייין. והביאו בשם ר"ח שרק בקרקעות אומרים שודא, אך בגיטין מבואר שאומרים שודא גם במעות. עוד הביאו בשם ר"ח שרק דיין מומחה עושה שודא.

המחליף פרה בחמור וילדה וקנה את הפרה בחליפין ע"י משיכת החמור, ונקנתה הפרה בכל מקום שהיא, (אבל מעות אינם קונות, ואם משך ברשות הלוקח קיימא, ואין יכול המוכר לטעון שברשותו ילדה), ואיירי שהפרה באגם שאם היא ברשות אחד מהם אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה, או המוכר שפחתו בכסף וילדה, וכל אחד טוען שהלידה היתה כשהיתה שלו, יחלוקו. ואף לרב נחמן לא אמרינן הכא כל דאלים גבר, כיון שלכל אחד יש דררא דממונא, הרשב"ם מבאר שהגמ' באה לבאר למה לא אומרים כל דאלים גבר כמו שרב נחמן אמר בזה אומר של אבותי, שהרי יכול הדבר להתברר ע"י עדים ברשות מי ילדה, ות' הגמ' הוא שכאן הפרה והשפחה היו של שניהם בזה אחר זה, וכל אחד טוען שברשותו ילדה, וגם אם ילדה בשעת החליפין ממש אין דרך לברר של מי הולד, משא"כ לעיל שאינה אלא של אחד מהם ולא היתה של השני מעולם. והתוס' מבארים שבודל יש דררא דממונא והיינו שבלא טענותיהם יש ספק לבית דין, (וכן בשור שנגח את הפרה ונמצא עובר בצידיה, או בשור הרודף אחרי שור אחר והוזק, וכן בשאר מחלוקות סומכוס ורבנן), אבל כשהספק מחמת הטענות אומרים כל דאלים גבר. וכתב הרשב"ם דליכא למימר שודא דדייני, שלא שייך כאן לראות את מי אהב יותר כמו במכירה או מתנה. וי"מ ששאלת הגמ' מכאן על דברי שמואל, שאומר שבשני שטרות היוצאים ביום אחד יחלוקו, והרשב"ם דוחה ביאור זה.

להלכה, מתי אומרים יחלוקו ומתי המוציא מחבירו עליו הראיה - כתבו התוס' דאין הלכה כסומכוס שאומרים יחלוקו, אלא אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה, (שור שנגח את הפרה ונמצא עובר בצידיה, השוכר מרחץ ב"ב זהובים לשנה ודינר זהב לחודש, שטר משכון שלא כתוב בו מס' השנים), אמנם דליכא חזקה (מחליף פרה בחמור) מוזים רבנן שאומרים יחלוקו.

דיני חזקה באופנים שונים

הגמרא חוזרת לדון בדיני חזקה ג' שנים שנתבארה במתני' כ"ח. , ומבארת באיזה אופנים הוי חזקה מיד כיון שזה ראייה שזה שלו, ומאידיך באיזה אופנים לא הוי חזקה אפילו אחרי ג' שנים, כיון שאין זה ראייה שהקרקע שלו. עוד מבארת הגמרא את המחלוקת שהובאה במשנה האם בשדה הבעל שייך להחזיק ג' פעמים של תבואה, למרות שאין זה ג' שנים ממש.

ל"ה: המחזיק בקרקע וטוען לקוחה היא ביד, ומביא עדים

בחודש אחד, או דבעינן פירא רבא כשנגמרה כל התבואה, וכגון שעורים ושיבולת שועל ועדשים שגדלים בג' חודשים. ואין לבאר שנחלקו אם ניר הוא חזקה (וכדלהלן), דא"כ יספיק אפי' יום אחד והיינו י"ב חודש באמצע ויום אחד בראשונה ובאחרונה.

ובשיטת חכמים נחלקו רב ושמואל, לרב צריך ג' שנים מיום ליום דטעמא דג' שנים הוא משום שעד זמן זה האדם נזהר בשטרו, ואין הולכים אחרי לקיטת פירות ג' שנים. ולשמואל צריך ג' גדירות או בצירות או מסיקות, ונפקא מיניה בין רב לשמואל בדקל נערה ילדה, שטוענת ג' פעמים בפחות מג' שנים, לשמואל הוא חזקה בג' פעמים, ולרב לא הוא חזקה עד ג' שנים. ור"ח מפרש נערה שמשירה פירותיה לפני שנגמרו, שלרב מספיק ג' שנים, ולשמואל בעינן ג' גדירות, ולפי זה גם לשמואל אין חזקה בפחות מג' שנים, והכי קיימא לן. עוד פירש ר"ח דקל דיופרין שעושה פירות פעם בחצי שנה, דלשמואל הוא חזקה בשנה וחצי ולרב בג' שנים. וכתבו התוס' שג' בצירות בב' שנים משמע שאין מועיל אפי' לשמואל. עוד י"ל דאיכא בינייהו חרפי ואפלי (שהם פחות או יותר מ"ב חודש).

חזקה ע"י חרישה – ניר, וכגון שחרש שדה בעל שנה ולא זרעה, וזרעה שנתיים, או שחרש שנתיים וזרע שנה באמצע, (אבל חרישה ב' שנים רצופות אינה חזקה לכו"ע, מפני שאין בזה תועלת). תוס'. לא הוא חזקה, מפני שהבעלים רוצה בחרישת הקרקע כדי שיוכל לזרעה אח"כ, וכן מבואר מדברי רבי ישמעאל ור"ע במתני', וכן סוברים רב ושמואל, ולר' אחא בשם כל גדולי הדור הוא חזקה דאין אדם רואה שחורשים את שדהו ושותק.

בשדה האילן לרבי ישמעאל אם כנס את תבואתו ומסק את זיתיו וכנס את קיצו בשנה אחת הרי אלו ג' שנים.

ל"ז. חזקה בקרקע ע"י האילנות –

אם החזיק רק בחלק מהאילנות – אביי מוכיח מדברי רבי ישמעאל דאף לרבנן הוא חזקה אם יש בשדה ל' אילנות, ובכל בית סאה יש עשרה והחזיק כל שנה בעשר אחרים, שהרי לדברי רבי ישמעאל מין פרי אחד כנס תבואתו או מסק זיתיו הוא חזקה לשאר המינים – מקום הזיתים מועיל למקום התבואה והקיץ כאילו החזיק בשלשתם. ואמנם כל זה אם האילנות שאכל מפוזרים בכל השדה ג' בכל בית סאה דנמצא מחזיק כל השדה, וכן בעינן דווקא שהאילנות האחרים לא הוציאו פרי וכגון בנות שוח שמוציאים פירות פעם בג' שנים (אבל בשאר פירות אינו מצוי כלל שכל שנה אילנות אחרים יעשו פירות, ובבנות שוח שייך חזקה, אע"ג שצריך ש"בעידנא דאיתא להאי פירא ליתא להאי פירא" כיון שעדיין נשאר שנה עד גמור הפירות באילנות האחרים. תוס'). אבל אם אינם מפוזרים לא הוא חזקה דכל בית סאה הוא שדה בפני עצמו, וכן אם הוציאו פרי ולא אכל לא הוא חזקה שבזה הראה שהשדה אינה שלו וירא להחזיק בה לגמרי, ולכן המערער לא מיחה.

בזמורות או בעצים שהם מותרים, ומה שמוצינו שגם הזמורות נאסרות היינו כשגדלו באיסור, אבל אם זרע כלאים אחרי שגדלו הזמורות אינם נאסרים אא"כ הוסיפו אחד ממאתים, ואיירי הכא שרק הפירות הוסיפו אחד ממאתים ולא הפירות, דהכי הוא אורחא. תוס'.

האוכל את התבואה בעודה שחת לא הוא חזקה דכיון שלא אכל כדרך בני אדם רגלים לדבר שבגזל ירד בה ולכן הבעלים לא מוחה, אמנם במקום שרגלים לאוכלה שחת הוא חזקה.

המחזיק בקרקע מלאה בקעים לא הוא חזקה שמפני רעתה לא הקפיד למחות, ור"ח מפרש דאיירי שהחזיק בלא חרישה, אלא זרע בבקעים שנוצרו משמש ורוח שהיו אחרי הגשם.

הזורע כור וקוצר כור לא הוא חזקה שכיון שאין כאן רווח לא חשש למחות.

חזקת אנשי ריש גלותא אינה חזקה דמחמת פחד לא מיחו בהם, וצריך הלוך להזהר בשטרו, והמחזיק בשלהם נמי לא הוא חזקה שכיון שיש להם הרבה הם לא מוחים, והם מעדיפים שיתקנו את שדותיהם, ואינם חוששים למחות כיון שיכולים ליטול את שלהם בכח. וי"מ הטעם משום שהם עסוקים בצרכי ציבור ולא יודעים מי מחזיק בשלהם, ולא נהירא.

חזקה בעבדים וגודרות –

עבדים וגודרות (-בעלי חיים) אין המחזיק בהם יכול לטעון שהם שלו, שכיון שהם מהלכים יתכן שנכנסו מעצמם לביתו או שהמחזיק הכניסם, ואין המחזיק יכול לטעון לקוחים הם בידי כמו לגבי שאר מטלטלין שאין יכולים להלך ואין עשויים להשאיל ולהשכיר, אמנם לאחר ג' שנים יש בהם חזקה מפני שהיה למערער למחות ולא מיחה.

עבד ותינוק קטנים המוטלים בעריסה יש להם חזקה לאלתר כיון שאינו יכול להלך, ואינו עשוי להשאיל ולהשכיר, ואין אומרים שאמו הכניסתה לשם ושכחתו, דאין אמא שוכחת את בנה.

והמחזיק בעיזים וטוען שהם אכלו משדהו והבעלים חייב נזק שלם כדין שן ברשות הניזק, פסק בזה אבוב דשמואל בנהרדעא שהוא יכול לתבוע עד כדי דמיה ונאמן בשבועה, מיגו שיכל לטעון לקוחים הם בידי, שאף שאין חזקה בגודרות, עיזים הם נמצאות ביד הרועה, ואף בבוקר ובערב לא היו מניחים אותם בנהרדעא ללכת לבד, דטייעי (-ישמעאלים גנבים) שכחי'.

ל"ו: ג' שני חזקה –

לרבי ישמעאל מספיק בשדה בית הבעל ג' חודשים בראשונה ובאחרונה, וי"ב חודש באמצע, ולר"ע מספיק אפי' חודש בראשונה ובאחרונה, וי"ב חודש באמצע. ונחלקו אם פירא זוטא הוא חזקה כגון שחת או ירקות הגדלים

אחר שיבשו האילנות שיקח את האילנות, אמנם אף אי לא מכחשי ארעא יכול לומר לו שסלקם כיון שיבשו, ועוד שהוא רוצה לזרוע במקום האילן. תוס'.

וכתב הרשב"ם שגם אם שייר רק ב' אילנות יש לו חלק בקרקע, דדווקא לוקח לא קנה קרקע בב' אילנות, אבל המוכר משייר לעצמו קרקע כדי מחיית האילנות וצורכם, ואם מתו יכול ליטע אחרים.

ל"ז: ואם מכר אילנות ושייר קרקע שפירש להדיא שאינו מוכר קרקע לר"ע דס"ל שהמוכר בעין יפה מוכר, ממילא יש ללוקח חלק בקרקע ליטע אילנות אחרים כשתייבשו אלו, ואפי' לרב זביד דס"ל ששניים שקנו קרקע ואילנות אין לבעל האילנות חלק בקרקע, שאני התם שטוען בעל הקרקע שכמו שאין לי חלק באילנות לא בעצם ולא בפירות כך לך אין חלק בקרקע וכשתייבשו תעקרנו ותלך. ולרבנן אין ללוקח חלק בקרקע, דמוכר בעין רעה הוא מוכר כדי לשייר לעצמו, ואפי' לרב פפא שסובר שבשני לקוחות יש ללוקח האילנות חלק בקרקע, שאני התם שטוען לוקח האילנות שכמו שמכר לבעל הקרקע בעין יפה לעולם היא ופירותיה, כך מוכר גם לו בעין יפה שיאכל פירות לעולם, שאם ימותו יטע אחרים, שאין אדם חוטא ולא לו למכור לזה בעין יפה ולזה בעין רעה. לרשב"ם איירי שמכר ב' אילנות, אבל בג' הכל מודים שקנה קרקע. ולתוס' איירי שמכר ג' אילנות, אלא דאיירי שיש רק ג' אילנות והמוכר פירש שמשייר לעצמו קרקע, או שיש יותר קרקע והמוכר פירש שמשייר לעצמו את כל הקרקע, דלכו"ע אין ללוקח את גוף הקרקע, ומ"מ לר"ע קנה קרקע לענין שאם יבש יכול ליטע אילן אחר, כיון שמוכר בעין יפה מוכר. (ולענין מקדיש עיין בסוגיא ע"ב. ובתוס' כאן ושם).

המחזיק אילנות רצופים הנתועים בצפיפות ט"ו בבית סאה, לנהרדעי אין לו חזקה שכיון שהם עומדים להעקר הרי לא החזיק כדמחזקי אינשי, ולרבא יש לו חזקה. אמנם הלוקח אילנות רצופים כגון יותר מ' בבית סאה לר"ש אין ללוקח חלק בקרקע דהכא לא אמרין הקונה ג' אילנות קנה קרקע, דלא הוי שדה אילן כיון שעומדים להעקר, אבל לענין חזקה יש בזה חזקה, כמו ששייך חזקה במישרא דאספסתא, ולחכמים יש לו חלק בקרקע, וכמו שמצינו שנחלקו ר"ש ורבנן בכרם הנתוע שיש בין השורות פחות מד' אמות, שלר"ש אין לו דין כרם והזורע שם אינו לוקח משום כלאים ומותרים באכילה, (וחוזר עליו מהמלחמה משום "מי האיש אשר נטע כרם". תוס'), ולחכמים רואים את האמצעיים כל שורה בין שתי שורות כאילו עומדים ליעקר.

בביאור הראיה מאספסתא ביאר הרשב"ם שהראיה ממה שיש לו חזקה אע"פ שהיא זרועה רצופה, אך זה אינו ראייה דשאני אספסתא דהוי אורחא ולא מכחשי בארעא, משא"כ אילנות רצופים. ועוד פי' הרשב"ם שהראיה היא שהרי עומד לעקור חלק מהאילנות ולפזרם, וממילא אין לו חזקה דאין זה עיקר גידולם, וכן באספסתא דרך לזרוע ולעקור ולמלא מהם ערוגה גדולה.

ואם יש י' אילנות בפחות מבית סאה להרשב"ם הוי יער ולא הוי חזקה, והתוס' כתבו שלרבא הוי חזקה, ויש לחלק דרבא איירי שאכל את כולם, אבל כאן שאכל חלק חלק הרי יש שנה שאכל את אלו העומדים להעקר. ואם יש יותר מבית סאה לעשרה לרשב"ם לא הוי חזקה אלא בקרקע הצריכה לאילנות, ולתוס' לא קנה קרקע כלל. עוד כתבו התוס' שאם יש ט' אילנות גדולים, ג' לכל בית סאה, לא הוי חזקה אם החזיק כל פעם בג' אחרים, דלא חשיב מפוזרים.

שיעור קרקע לאילנות לענין מכר ולענין הקדש - כתבו התוס' די"ל ששיעור י' לבית סאה הוא לענין חזקה, דכל שיונקים מכל הקרקע הוי חזקה, אבל לענין מכר לא קנה קרקע אלא בשיעור שדרך בני אדם להרחיק, והיינו רווח שבין ח' אמות לט"ז אמות. ולענין הקדש מבואר לקמן ע"ב. שאם הקדיש י' אילנות ממטע י' לבית סאה הקדיש את הקרקע, אבל פחות או יותר לא הקדיש את הקרקע, והרשב"ם שם פ' שמכירה תלויה בדעת מוכר והקדש תלוי ביניקה, ולקמן פ"ג פירש שאין חילוק בין מכר להקדש, שאם קרובים יותר מכדי שיהא הבקר עובר וכליו, או רחוקים יותר מותר מבית סאה לעשרה, לא חל ההקדש או המכר על הקרקע. והביריתא בע"ב. פליגא.

בעלות בקרקע מכח בעלות באילנות

אם אחד החזיק באילנות והשני החזיק בקרקע, לרב זביד זה קנה אילנות וזה קנה קרקע, ולרב פפא זה קנה אילנות וחצי קרקע וזה קנה חצי קרקע.

לרשב"ם איירי במכירה לשני בני אדם שאחד קנה אילנות ואחד קנה קרקע, והאילנות צריכות את הקרקע שהיו נטועות כדין שדה אילן, וכל אחד החזיק בשלו, והשאלה היא לגבי עצם הקנין ולא לגבי חזקת ג' שנים, ולרב זביד קנה הראשון רק את האילנות, וטען רב פפא שא"כ אף שכל זמן שהם טוענים פירות יכול להשאירם בקרקע, מ"מ אם יבשו האילנות לא יטע אחרים במקומם, ואפי' בג' אילנות שהמוכרם מכר גם קרקע, הכא שמוכר לשניים לא מכר קרקע, כמו שלבעל הקרקע אין כלום באילנות, ולרב פפא קונה האילנות קנה גם חצי מהקרקע, והיינו תחתיהן וביניהם וחוצה להם כמלוא אורה וסלו, שזה הנצרך לאילנות, אי נמי היכא שכל הקרקע נצרכת לאילנות בזה קנה כל אחד חצי מהקרקע, שלשניהם מכר בעין יפה. **ולתוס' איירי לענין חזקת ג' שנים** שלרב זביד לא קנה המחזיק באילנות כלום בקרקע, ואם יבשו לא יטע אחרים במקומם, ולרב פפא קנה קרקע לענין שאם יבשו יוכל ליטע אחרים במקומם.

המוכר את הבית לא מכר את היציע ולא את הבור וההדות, לר"ע צריך המוכר **לקנות לו דרך**, דמוכר בעין יפה מוכר, ולחכמים א"צ לקנות לו דרך, דמוכר בעין רעה מוכר.

המוכר קרקע ושייר לעצמו אילנות אפי' לר"ע דס"ל מוכר בעין יפה הוא מוכר, הני מילי לגבי בור ודות שאינם מכחישים את הקרקע אפי' אם זרע על שפת הבור, ולכן המוכר לא אסיק אדעתיה לשייר לעצמו כלום, אבל באילנות שמכחישים השורשים את הקרקע וגם מעכבים את המחרישה ודאי שייר לעצמו בקרקע, כדי שלא יאמר לו בעל הקרקע

שרחוקה מהלך שנה (ויותר ממהלך שנה אין דרך להרחיק מביטו. רשב"ם. ואם הרחיק יותר לא פלוג. תוס'). בכדי שיחזיק שנה וילכו ויודיעוהו שנה ויבוא בשנה השלישית, ולכן קבעו שחזקה היא ג' שנים, וס"ל שאין חוששים לשעת חירום. וס"ל שאין טעם הג' שנים משום שזה הזמן שנוהר בשטרו, דאפי' שעה אחת אדם לא שותק אם מחזיקים בקרקע שלו, וטעם הג' שנים הוא למקרה שהבעלים הלך רחוק.

ל"ח: חזקה בנכסי בורח-

שיטת רב- ללישנא קמא שיטת רב שאין מחזיקים בנכסי בורח והיינו שאם החזיק לא היו חזקה, דס"ל שמחאה שלא בפניו לא היא מחאה, כרבי יהודה. וללישנא בתרא שיטת רב שמחזיקים בנכסי בורח, דס"ל שמחאה שלא בפניו היא מחאה, וממילא כיון שלא מחה הפסיד, דאנן סהדי שכיון שהשיירות מצויות נודע לו מהחזקה, דחברא חברא אית ליה. וכתב הרשב"ם דה"ה בכל אדם שהלך מקרקעו, ואורחא דמילתא נקט, שאין דרך בני אדם להחזיק בקרקע של אחרים בגזל אלא בקרקע בורח. והתוס' כתבו דדווקא בבורח איירי, אבל בסתם אדם היו חזקה כיון שיכול לבוא ולמחות. ואמר רב ענן שרוב בא ללמדנו שאפי' מיחה בפני שניים שאין יכולים לומר למחזיק כגון שהם חגרים או שמתרחקים משם היו מחאה, משום דחברא חברא אית ליה וכו'.

שיטת שמואל דפשיטא שמחזיקים בנכסי בורח כמבואר במתני', שהרי מחאה שלא בפניו היא מחאה, וממילא כיון שלא מחה היו חזקה. וכתבו התוס' דדווקא בבורח מחמת ממון, אבל בורח מחמת מרדין מודה שמואל שאין מחזיקים בנכסיו. אמנם אם מחה בפני שניים שאין יכולים לומר למחזיק לא היו מחאה.

שיטת רבא שבבורח מחמת ממון היו חזקה, דמחאה שלא בפניו היא מחאה, והוא יכול למחות, שאינו בורח אלא להשתמש עד שיהיה לו לשלם, ולא רודפים אחריו כיון שאין לו מה לשלם, וממילא אינו ירא למחות, אבל בבורח מחמת מרדין שהרג אדם, וירא למחות פן יבוא גואל הדם ויהרגהו לא היו חזקה, וכן הלכה.

כתבו הרשב"ם והתוס' **שיטת רבי יהודה במתני'** שמחאה שלא בפניו לא היא מחאה, ועל כן בעינן "ויבוא לשנה אחרת" שימחה בפניו, ואין לומר שכוונת ר"י שיבוא למדינה שהוא בה וימחה אפי' שאינו בפניו, ולא מועילה מחאה במדינה אחרת, דאפי' שחזקה נשמעת למרחוק המחאה אינה נשמעת, דא"כ היה לר"י לומר ויבוא לשנה אחרת וימחה ויודיעוהו.

נוסח המחאה שלא בפניו- צריך לומר פלניא גזלנא הוא, דנקיט לה לארעאי בגזלנותא, ולמחר תבענא ליה בדינא, שכיון שאומר שקרקע זו גזולה ולא מכרה לו עלי להזהר בשטרו, אבל אם אמר רק פלניא גזלנא הוא, לא היו מחאה, שאין המחזיק יודע על מה הוא קורא לו גזלן, ואינו נזהר בשטרו. ואם אמר דנקיט ליה לארעאי בגזלנותא, ולא אמר ולמחר תבענא ליה בדינא,

ל"ח. הקונה דקל לנהרדעי קנה את כל הקרקע עד התהום, וביאר הרשב"ם שאפי' שהוא דקל יחידי ולא קנה סביביו, דתנן שאפילו בב' לא קנה קרקע, מ"מ תחתיו קנה כיון שהאילן נצרך לקרקע שתחתיו כדי להתקיים, ויכול ליטוע אחר במקומו גם אם ימות, וגם אין בעל השדה יכול לחפור מתחתיו אפי' בעומק אלף אמה, ולתוס' לא יכול ליטוע אחר במקומו, וקנה תחתיו רק לענין שהמוכר לא יכול לחפור שם, ולרבא בסתמא לא קנה קרקע, ואינו יכול ליטוע אחר במקומו שלא מכר לו אלא להניח האילן בקרקע כל זמן שהוא צריך לה, אבל אם הלוקח טוען שהתנו בשטר שיקנה גם את הקרקע ליטע אחר במקומו, ואכלו שני חזקה, וכבר לא נזהר בשטרו, קנה משולי האילן עד התהום, דאם לא מכר לו את הקרקע היה עליו למחות בתוך כל ג' שנים, להודיע שלא מכר לו קרקע, וע"י המחאה ידע להזהר בשטרו, ומחאה מועילה אפי' שהמחאה מודה שהוא אוכל פירות כדן כמו במשכנתא דסורא שמוטל על הבעלים למחות, כדי שלא יחביא את שטר המשכנתא ויטען לקוחה היא בידי.

מחאה שלא בפניו

המחזיק ג' שנים בקרקע חבירו והמרא קמא מחה במחזיק לא היו חזקה. ולהלן יבואר מה הדין כשהמרא קמא היה במקום שלא היה יכול למחות במחזיק, או היכא שהוא מחה בפני עדים ולא בפני המחזיק, האם היו חזקה או לא.

אם המחזיק נמצא במדינה אחרת מהמערער מבואר במתני' דהוי חזקה, והגמ' מבארת שהטעם הוא משום שמחאה שלא בפניו היא מחאה שאם מחה בעל הקרקע בפני שניים מן השוק אפי' שלא בפניו, היו מחאה, דחברא חברא אית ליה, וישמע המחזיק שמחה ועליו לשמור על שטרו, וא"צ לשלוח לו שליח למחות בפניו, ואפי' לא שמע המחזיק מהמחאה היו מחאה. (ולא נקט חזקה שלא בפניו, מפני שאין דרך המחזיק לברר אם יש מחאה, אבל הבעלים דרכם לברר אם החזיקו בשלהם. תוס').

והיכא דאיכא **שעת חירום** שיש תגרות, וממילא אין שיירות מצויות מזו לזו, לת"ק צריך להחזיק באותה מדינה, אבל במדינה אחרת אפי' שלא מיחה לא היו חזקה, שכיון שאין המחאה נשמעת לא מחה, ואין המחזיק יכול לטעון למה לא מחית, והיה עליו להזהר בשטרו, (אמנם ב' עיירות באותה מדינה אין ביניהם תגרה, וי"א שגם בזה בשעת חירום לא היו חזקה), וארץ ישראל מחולקת לג' ארצות- יהודה, עבר הירדן והגליל, ובאותה מדינה מעיר לעיר היו חזקה, וה"ה שאר ארצות שיש חירום ביניהם, ונקט ג' אלו ללמדנו שבאלו בסתמא בשעת שלום היו שעת חירום שאין השיירות מצויות מזו לזו, אבל בשאר מלכויות בשעת שלום היו חזקה.

וכתבו התוס' שאף שלגבי גט נחשב מצויים לקיימו מחמת העולי רגלים או הבתי דינים, שאני הכא שאין דרך המחזיק לחזור אחר המחאה. ומאידך לגבי גט במחוזא כיון דניידי לא חשיב מצויים לקיימו, שאני הכא שבדרך הליכתם מספרים המחאה לאחרים.

שיטת רבי יהודה שג' שנים היו חזקה אפי' באספמא

שלשה שע"י שלשה יודעים כאילו כל העולם יודעים, או דלא הוי מחאה ומהני בפני שניים שיעידו שמחה בפניו, וכיון שמחה בפניו אין לך גלוי מילתא גדול מזה.

ולישנא בתרא לכו"ע מחאה שלא בפניו הויא מחאה כדאוקימנא מתני' וכדפסק הלכתא, ואית להו דרבה בר רב הונא, ונחלקו אי בעינן עדות על המחאה, וביאר הרשב"ם שצריך למחות באופן שיוכל הדבר לבוא לאוזני המחזיק, ולא יתרה בהם שלא יפרסמו את הדבר, והתוס' כתבו שכיון שזה דבר שאין מסתירים אותו כמו לשון הרע ממילא הוא מתפרסם אפי' באחד, וצריך שניים מדין עדות. או דבעינן גלוי מילתא וכיון שנודע הדבר לג' יודע הדבר לכל העולם וממילא יודע גם למחזיק, אבל בשניים מסתמא לא ידע. ופסק ר"ח שמחאה בפני שניים.

כל כמה זמן צריך למחות – גידל בר מניומי מחה כל שנה, דס"ל שאם לא מחה כל שנה איגלאי מילתא ששלא כדן מחה בשאר הפעמים, ואמרו לו שאם מחה בשנה הראשונה א"צ לחזור ולמחות כל שנה, אמנם שיטת ריש לקיש שצריך למחות כל ג' שנים שלא יהיו ג' שנים בלא מחאה, כיון שאדם נזהר בשטר ג' שנים אחרי המחאה, (אבל אין הטעם כדי שלא יוכל לטעון שמכר לו אחרי המחאה, דאינו נאמן לטעון כך כיון שע"כ מודה שמעיקרא לא ירד לקרקע בתורת מכירה), וכן הלכה, אך לרבי יוחנן א"צ למחות כל שלש, דהרי הוא כגזלן ואין לו חזקה והיה על המחזיק להזהר בשטרו כל הימים עד שילכו לדין או שיראה את שטרו לבית דין אחרי המחאה. ופסקו הר"ח והרשב"ם כריש לקיש, והתוס' פסקו כרבי יוחנן.

אם המערער שינה את טענתו במחאה השניה כגון שבראשונה טען שהמחזיק גזלן, ובשניה טען שהיא אצלו במשכנתא, מועילה החזקה דבמחאה השניה יש הודאת בעל דין שהראשונה אינה נכונה, והמחאה השניה כ"ש שאינה מחאה כיון שהוחזק כפרן, ואפי' ב' המחאות היו בתוך ג' שנים הוי חזקה.

דברים הנעשים בפני אחרים ונכתבים בשטר

מחאה צריכה להיות בפני שניים, וא"צ לומר להם שיכתבו את המחאה אלא יכולים לכתוב שלא בפניו ושלא ברשותו, דזכין לאדם שלא בפניו. וכתבו התוס' דקמ"ל שאף שלא אמר להם לכתוב והם כתבו שאמרו להם לכתוב כשר, ולא מחזי כשיקרא, דבסתמא כוונתו שיכתבו.

מ. קנין סודר צריך לעשותו בפני שניים, וא"צ שלשה דאינו כמעשה בית דין אע"פ שע"י הקנין מוציאים מזה ונותנים לזה, אלא הוי עדות בעלמא, וכתבו התוס' דא"צ שניים לקנין אלא לראיה, אבל עצם חלות הקנין א"צ שניים. וא"צ לומר להם כתובו, דסתם קנין לכתובה עומד דכיון שאינו ממתיך למשיכה אלא גומר את הקנין מיד, מתכוון להקנותו בעין יפה, ומסתמא רוצה שיכתבו לו. ואם אמר לעדים שיכתבו ולא עשה קנין, יש מ"ד שצריך להמלך בו אע"פ שציוו להדיא. וכתבו התוס' דמ"מ אם חוזר בו ולא רוצה שיכתבו אין כותבין.

הודאה על חוב ממון היא בפני שניים, וצריך לומר להם

לשיטת ר"ח לא הוי מחאה, דלא הוי אלא כנותן פגם בחבירו, ושיטת ר"י בר יקר דהויא מחאה, אלא שצריך שיזכיר שהקרקע גזולה ממנו דווקא, וכן הסכימו הרשב"ם והתוס'.

ל"ט. ואם מחה, ואמר להם או שהם אמרו לו שהם

לא יאמרו למחזיק, לרב זביד לא הוי מחאה שהרי לא יאמרו לו, והיה עליו למחות בפני אחרים ומדלא מיחה הפסיד, ולרב פפא הוי מחאה, דרך למחזיק לא יאמרו, אבל יאמרו לאחרים וחברא חברה אית ליה וכו', וכוונתם רק שלא ילכו למקומו לומר לו עצמו. וכתבו התוס' שאף לשמואל שאם מיחה בפני בני אדם שאין יכולים להלך לא הוי מחאה, היינו דווקא בזמן או חולה שאין יכולים להלך, אבל כאן ילכו ויגידו לבני העיר ובני העיר יאמרו למחזיק. ואם אמר להם שלא יצא מפיהם דבר המחאה דמשמע לא לו ולא לאחרים, אמר רב זביד דלא הוי מחאה וכן הדין לכו"ע. ואם אמר להם לומר לו והם אמרו מעצמם שלא יאמרו כלל, אף לרב פפא לא הוי מחאה, ולרב הונא בריה דרבי יהושע הוי מחאה, דמילתא דלא רמיא עליה דאיניש שאינו מוטל עליו, ולא יפסיד אם יאמר, אינו נותן אל ליבו שלא לאומרו, ואמר לה ולאן אדעתיה. והלכתא בכל גוונא הוי מחאה, חוץ ממתני שאמרו להם שלא יצא הדבר מפיהם.

אף אם מחאה שלא בפניו הוי מחאה, וכן סוברים רבא ורב נחמן, מ"מ **עצה טובה** למערער שימחה בפני המחזיק, כדי שיקבל את הקרקע והפירות, שאם לא ימחה בעצמו ויוציא את הקרקע והפירות, יהיה קשה לו להוציא אח"כ את הפירות, כיון שכבר אכלם המחזיק, וקשה גזל הנאכל. ולפי זה רבי יהודה לא מצריך לבוא למחות, אלא אמר עצה טובה איך יוכל המערער להוציא את הפירות.

בפני כמה צריך למחות –

י"א בפני שניים וי"א בפני שלשה.

ל"ט. הגמ' רוצה לבאר שנחלקו בדברי רבה בר רב הונא

שאמר שדבר שנשמע בפני שלשה אין בו משום לשון הרע דחברא חברה אית ליה, וכל מילתא דעבידא לגלויי אין בו משום לשון הרע, והמ"ד שמספיק שניים סובר שגם בשניים עבידא לגלויי ואין בזה משום לשון הרע, ולגבי חזקה הוי מחאה, וי"א שמחאה נמי יש בה משום לשון הרע, כיון שאומר שפלוני גזלן, והרשב"ם כתב דאינו נכון, שעיקר המחאה היא כדי שהמחזיק ישמע ויזהר בשטרו. לרשב"ם התר זה בלשון הרע הוא שהשומעים יכולים לומר לו שכך אמר עליו פלוני, והתוס' כתבו שכונת הגמ' שהראשון שסיפר לשלשה לא עבר איסור, כיון שמראה שאינו חושש שישמעו הדברים לאותו אדם. עוד כתבו התוס' שמלוה על פה אינו גובה מן הלוקחות דלית ליה קלא, אע"פ שנעשה בפני כמה עדים, דשאני התם דדרך ללוות בצניעא, ועוד שאין העדים יודעים מי יקנה את הקרקע כדי שיגידו לו.

והגמ' דוחה דכו"ע סבירא ליה כרבה בר רב הונא.

ונחלקו אם מחאה שלא בפניו הויא מחאה, וממילא צריך

ובמודעה זו צריך שיכתבו במה נאנס. ומעשה דפרדיסא הוא שהמלוה איים על הלוה שאם לא ימכור הוא יחביא את שטר המשכנתא, ויטען שהפרדס לקוח בידו ואמר זאת לא בפני העדים, דאל"כ יעידו על מה שאמר ולא יהיה נאמן לטעון לקוחה, וצריכים העדים לשמוע שהוא טוען לקוחה היא בידו, ואח"כ יסכמו ביניהם שיכתוב לו שטר מכירה שלא בפניו כדתנן כותבין שטר למוכר אע"פ שאין לוקח עמו, ושישלם לו על הקרקע כשיביאו השטר, ואח"כ יכתבו העדים מודעה שהמכירה שלא ברצונו, ואחרי המכירה יביא המוכר את העדים שהוא טען לקוחה, וממילא יתברר שהמכירה היתה באונס.

מתנתא טמירתא - האומר לעדים שיכתבו את שטר המתנה בהחבא, אין גובין בו את המתנה, שמא נתנה לאחר כבר או שכונתו לעשותה מודעה לשטר אחר, ואם אמר להם בסתמא שיכתבו לל"ק גובים בו, וכן סובר רבינא, ולל"ב אין גובין בו עד שיאמר להם שיכתבו בפרסום, ורב אשי סובר שחוששים לזה ואין גובים בו, ואם גבו אין מחזירים, דספק הוא, וכן הלכה. ולכן צריך לכתוב בשטר "וכן אמר לנו כתבוה בשוקא וחתמוה בברא", ומהני אפי' אם אמר בסתמא, דכוונתו שיכתבו כתקנת חכמים. רשב"ם. ור"ח גורס שאמר להם לא תיתבו בשוקא ובברייא, והיינו שלא אמר להם להתחבא אלא שלא יפרסמו, אבל בסתמא ודאי כשר, והרשב"ם דוחה דבריו.

ב' שטרות סותרים - י"א ששיטת רבא שמתנתא טמירתא הוי מודעה לבטל שטר אחר שהיה אח"כ שטר מתנה או מכר בגלוי, שהכונה בשטר הראשון היתה כדי שלא יחזיק בה השני, ודבר זה למדו ממה שהיה באשה שלא הסכימה להתקדש אא"כ יכתוב לה את כל נכסיו, ואמר לעדים שיכתבו בהחבא שטר לתת נכסיו לבנו לפני השטר לאשה, והורה רבא שאף אחד לא קנה הראשון בגלל שזה מתנתא טמירתא, והשני בגלל המודעה. ואמר רב פפא שאין ללמוד משם, דשאני התם שודאי כתב לה מחמת אונס ולא גמר בדעתו להקנות לה, אבל בב' שטרות אין ראייה שהשני נכתב באונס, והמכירה הראשונה לא חלה כי היא טמירתא ואינו רוצה שיקנה, והשניה חלה כיון שהשטר שלה כשר.

חזקה שאין עמה טענה

מ"א. המחזיק בקרקע בלא טענה, כגון שטוען שלא אמר לו אדם דבר מעולם, לא הוי חזקה, בין חזקת ג' שנים בקרקעות ובתים, בין חזקת יום אחד בתשמישים, ואין שואלים את המחזיק אם כוונתו שהיה לו שטר ואבד, ועה כן כדי שלא ישאלו אותו היכן שטרו, דכיון שלא מיחה ג' שנים ודאי מכר לו או מחל. תוס'. כיון שאינו טוען זאת בעצמו, ואמנם אם טוען זאת בעצמו נאמן, ולא חשיב חוזר וטוען. רשב"ם. ואם טוען שקנאה מפלוני שקנאה מהמערער לא הוי חזקה, עד שיאמר אתה מכרת לי. תוס'.

אבל אם טוען שהבעלים או אביו מכרו או נתנו לו במתנה

שיכתבו דחוב הוא לו, ויתכן דלא נחא ליה לעשותו מלוה בשטר, מפני שלא יוכל לטעון פרעתי בלי עדים, דאפילו בכתב ידו שגובה רק מבני חורין אינו יכול לומר פרעתי, כ"ש בשטר שיש בו עדים.

קיום שטרות אם חושש שילכו העדים למדינת הים או ימותו, ויטען הלוה פרוע או מזויף, בפני שלשה שהעדים מעידים בפני ג' על חתימת ידיהם, וכותבים בסוף השטר למטה מחתימת העדים - במותב תלתא וכו', וג' הדיינים חותמים, ולא מהני שניים אפילו בדיעבד, אע"פ ששניים שדנו דיניהם דין אלא שנקראים בית דין חצוף, דאין בזה תוספת יותר מחתימת העדים עצמם, ועד מפי עד פסול, אבל ג' ניכר שהם בית דין ודומה לפסק דין.

איזה תוקף יש לשטר שנעשה שלא מדעתם - כתבו התוס' שאף שאין תוקף שטר אא"כ נעשה מדעת המתחייב, ואין תוקף עדות בכתב דהוי "מפי כתבם", מ"מ תיקנו חכמים לגבי חזקה דחשיב עדות כדי לבטל את החזקה, שמספיק לזה עדות כל דהו, וכן במודעה תיקנו חכמים דחשיב שטר כדי להציל את הנאנס, וקיום שטרות מהני מדין מעשה בית דין שא"צ דעת המחייב. ודעת ר"ת שאין פסול מפי כתבם אלא באילם שאינו ראוי להגדה, אבל בעלמא יכולים עדים לשלוח עדותם לבית דין בכתב, ובעד אחד י"ל דאינו מועיל.

דיני מודעה

מודעה היינו שאדם שאונסים אותו למכור או לתת מתנה, מוסר מודעה לעדים שהוא אנוס בדבר, ושלא יהיה ממש בשטר שיעשה, ושיתבע אותו לבית דין וירע את השטר על פי העדים. ואין מועילה מודעה אלא לפני עשית השטר. ואם כותבים ביטול מודעה בשטר המכירה או המתנה לא מועילה המודעה. רשב"ם. ולהלן יבואר דיני מודעה.

מודעה היא בפני שניים, וא"צ לומר להם כתובו דזכות הוא לו.

על מי כותבים מודעה - לרבה ורב יוסף אין כותבים אלא על מי שלא ציית דינא, דאל"כ יאמרו לו למה אינך תובעו בדין, (והקשו התוס' על איזה שטר מדובר, שהרי גיטין ומתנה כותבין דודאי הוא אנוס שאין יכול לתבוע בבית דין, ועל מכר אין כותבין מודעה כלל). ואב"י ורבא אמרו שכותבין "אפי' עלי ועליך", מפני שפעמים אין בית דין מזומן מיד.

מ: כתיבת האונס במודעה - מודעה על גט ומתנה א"צ

לכתוב בה שהם יודעים במה נאנס פלוני, דאינו אלא גלוי מילתא שהרי אם לא היה אנוס לא היה כותב גט או שטר מתנה כלל, (משא"כ מכר דשמא הוא דחוק למעות ורוצה שיוכל להחזיר את המעות ולקבל מה שמכר), ומשום הכי תיקנו בגיטין שיכתבו שהבעל מבטל את כל המודעות שמסר. ואם מבטל את הגט לפני כן לא הוי ביטול, דאנן סהדי שגמר בליבו בשעת מעשה לעשותו גט גמור, ואינו ביטול אלא כשביטלו אחר כתיבה. ובמכר לרבא אין כותבין מודעה דס"ל תליוה וזבין וזבינה זביני, והיינו כשאנסוהו למכור שדה אחת מתוך שדותיו והוא בירר איזו שדה, אבל אם אנסוהו למכור שדה מסוימת יביא עדים שאנסוהו והמכר בטל גם בלי המודעה. אמנם היכא שנאנס כהמעשה דפרדיסא כותבים מודעה ששם אם לא יכתבו מודעה יפסיד בטענותיו,

סבור שקנאה מהבעלים, לר' חייא אם יש לו עדים שהמוכר דר בבית אפי' יום אחד יש לו חזקה, וא"צ להביא עדים על המכירה הראשונה, דטוענים לירוש וללוקח, וכן יכול לטעון שהמכירה הראשונה היתה בפניו, דהוי חזקה שיש עמה טענה, ונאמן מיגו שיכל לטעון שהוא עצמו קנאה מבעה"ב, אבל בלא זה לא הוי חזקה.

רבא רוצה להביא ראיה לרבי חייא ממה שהבא משום ירושה וה"ה משום לקיחה א"צ טענה, ומשמע שראיה צריך. והגמ' דוחה שאין מזה ראיה דדילמא א"צ גם ראיה, והכונה א"צ טענה שא"צ אלא לטעון מאבי אני יורשה. או שאע"פ שירוש צריך ראיה שדר בה המוריש יום אחד, לוקח א"צ ראיה, דאי לא בירא ליה שהמוכר קנאה מבעליה, לא שדי זוזי בכדי.

ואם המוכר רק נראה בקרקע למדוד את אורכה ורוחבה, לאביי גם זה מספיק, ולרבא אין ראיה מזה שהקרקע היתה שלו דעשוי אדם למדוד ולבסוף לא לקנות.

צירוף כמה אנשים לחזקה

ג' שהחזיקו בקרקע בזה אחר זה וטוען המערער שלא מחה כיון שאף אחד מהם לא החזיק ג' שנים כדרך החזקה, אם יש שטר שמכרו זה לזה אף שלראשון אין שטר שקנאה מהמערער הוי חזקה, דמכירה בשטר יש לה קול כיון שמתאספים לחותמו, וא"כ המערער ידע, ומדלא מחה הפסיד, אבל במכירה בלא שטר אין מצטרפים, דמכירה בעדים אין לה קול.

מ"ב. ואף דס"ל שרב שאף במכירה בעדים באחריות גובה ממשעבדי, אע"פ שאין קול ממילא רק אם יפשפשו ויחקרו הדבר, שאני התם שהיה על הלקוחות השניים לברר היטב אם לא מכרה, אבל בחזקה לא היה על המערער לברר, אם לא יצא קול ממילא.

ואמנם **במלוה בעדים** מודה רב שאין גובה ממשעבדים מיורשים או מלקוחות דשעבודא לאו דאורייתא, אבל מבני חורין גובה אם הלוח מודה שלא פרע (דאל"כ נאמן דא"צ לפרוע בעדים. אמנם להלכה גובה מיורשים ולא מלקוחות), דשאני מלוה שאדם לוה בצינעא, ומבקש שלא יפרסמו כדי שלא יוזלו נכסיו, משא"כ במכירה מוכר בפרהסיא כדי שיקפצו עליה קונים, (ובמלוה בשטר גובה ממשעבדים אפי' אין בשטר אחריות, הרשב"ם כתב הטעם דסתם שטר לאחריות נכתב, ובתוס' כתבו הטעם כדי שלא תנעול דלת בפני לווי, ובמכר מפני תקנת השוק).

אב ובן שהחזיקו בקרקע זה שנה וזה שנתיים אחרי מות האב, ולא מחה המערער, מצטרפים לחזקה דירוש כרעיה דאבוא, דהכל יודעים שדרך הבן לירש את האב, וכן אב ובן **ולוקח** שקנה מהבן בשטר שכל אחד החזיק שנה מצטרפים, כיון שיש קול למכירה.

את הקרקע הוי חזקה. ואם בא מכח ירושה שאומר שאביו היה מוחזק בה ביום מותו אינו צריך טענה דאין אדם בקי אין הגיעו הקרקעות לאביו, ומ"מ צריך להביא ראיה שהחזיק בה אביו יום אחד.

חזקה בבנית כותל בתוך השדה הסמוכה - כותל שבין ב' שדות שנשטף ע"י בידקא (-שטף מים), והלך בעל הכותל ובנה כותל חדש בתוך השדה הסמוכה, אע"פ שיש לו עדים שסייע השני בבנית הכותל, והחזיק יום או יומיים, אינו חזקה, ולא הוי כאילו אמר ליה לך חזק וקני, דלא עשו כך אלא מחמת טעות. והתוס' ביארו שהמחזיק טען בתחילה לקוחה היא ביד, וכשראה שאינו נאמן טען שסייע לו, והיה לו עדים שסייע או שהיה מודה בכך.

מחילה בטעות - שיטת רב נחמן שמחילה בטעות לא הוי מחילה, וכן מצינו שלרב נחמן קנין בטעות חוזר, ושומא בטעות אינה שומא, ואין אונאה בטעות, ומה שמבואר באיזהו נשך שמחילה בטעות הוי מחילה, במוכר פירות דקל שאע"פ שלא הוי מכירה מ"מ א"צ להחזיר את הפירות, הטעם הוא דניחא ליה למוכר לעמוד בנאמנותו. תוס'.

המחזיק בפני הבעלים לרבי יהודה דמתני' דתלי טעמא דג' שנים כדי שיהיה באספמא וכו', ולרבי ישמעאל ברבי יוסי בסוף הפרק, לאלתר הוי חזקה, ולית הלכתא כוותייהו.

מ"א: בכלל מאתים מנה בעדויות שונות - אם יש ב' עדים על מקום הגדר, אחד אומר שהכניסה ב' שורות לשדה חבירו, והשני אומר שהכניסה ג' שורות, לרב יהודה צריך לשלם על שתי שורות, ואף שהעדים מכחישים זה את זה, ס"ל כשיטת רשב"א שהלכה כמוהו ואליבא דב"ה דס"ל שכששני **כיתי** עדים נחלקו על שיעור החוב ושניהם מדברים על אותו מקום ואותה זמן, לכו"ע יש בכלל מאתים מנה ועל המנה השני פטור דאוקי תרי לבהדי תרי ואוקי ממון בחזקתו, אבל בכת אחת לב"ש נחלקה עדותן ולב"ה יש בכלל מאתים מנה, ולא סמך רב יהודה על השמועה של רב כהנא שאין הלכה כרשב"א.

וכתבו התוס' ששיטת רב יהודה שאם עד אחד אומר שהארנקי היתה לבנה והעד השני אומר שהיתה שחורה מצטרפים, אבל באחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן אין מצטרפים, ולנהדרעי אף בזה מצטרפים, ומחלוקתם היא אליבא דרשב"א, אם צבע המנה הוא חלק מגוף המעשה, וכמו אחד אומר חבית יין ואחד אומר חבית שמן, או שאינו מגוף המעשה.

והקשו התוס' לב"ש שפוסלים כת אחת שאחד אומר מנה ואחד אומר מאתים, למה בשני כיתי עדים כשר, ואין בזה דין נמצא אחד מהם קרוב או פסול. ות' דב"ש סוברים שבדיני ממונות לא בטלה כל העדות, אלא תתקיים העדות בשאר. עוד ת' דאירי שכשראו לא התכוונו להעיד. עוד ת' שכשסותרים אחד את השני אין דין נמצא אחד מהם קרוב או פסול.

קשתא בעיליתא - מחזיק שטוען שקנאה מפלוני שהיה

שבח המגיע לכתפים - לרש"י איירי בענבים העומדות ליבצר, והתוס' הוכיחו דלא איירי בעומדות ליבצר (שהרי איתא שבעל חוב גובה שבח המגיע לכתפים, ובעל חוב אינו גובה בעומדות ליבצר), וכתבו דכוונת רש"י שסופן ליבצר, אבל לא עכשיו. ור"ת מפרש מגיע לכתפים היינו ע"י טורח, ורק בזה נוטל כאריס, אבל לא בשבח הבא בשדה מעצמה. והתוס' דנים בהא דאיתא לקמן קל"ה: היכא שאחד מהאחים טוען על אדם שהוא אחיהם, ואח"כ מת אותו אדם, שאם השביח את הקרקע שבח המגיע לכתפים כל האחים חולקים בזה, כמו אם קיבל אותו אדם נכסים ממקום אחר, ור"ת מסתפק מה הדין בדקל שגדל או קרקע שהשביחה מעצמה, והתוס' דנים מה יבארו שם רש"י ור"ת.

מ"ג. עדות שותפים זה לזה - שותפים אין מעידים זה על זה אם בא אחד לערער על בעלות השותף מפני שהם נוגעים בעדותם שהרי שניהם עלולים להפסיד, ונמצא דלעצמו מעיד, אמנם אם המעיד כתב לו דין ודברים אין לי על שדה זו, ואין לי עסק בה, וידי מסולקות הימנה, ועשו על כך קנין סודר, וקיבל עליו אחריות שאם יגבו את השדה מחמתו בגלל חוב שהוא חייב לאחרים, יחזיר לו את מה ששילם, ועי"ז אינו נוגע בעדות ונאמן. אבל בלא קנין אינו מועיל לשון דין ודברים אין לי דאין זה לשון מתנה אלא תפילה שכך יהיה, וזה אינו מועיל אלא בדבר שעדיין לא זכה בו, ששם אינו זוכה בו בעל כרחו, ואם לא כתב לו אחריות עדיין הוא נוגע, כיון שע"י העדות אם יבוא בעל חוב שהלואה לו מעות לפני כן יוכל לגבות את הקרקע ויפטר מחובו, ולא יהיה "לוח רשע ולא ישלם", אבל בלא העדות אינה שלהם ולא יוכל בעל חוב לטורפה, שהרי כל מוכר שדה אפי' שלא באחריות אינו נאמן להעיד עליה עם עד נוסף, אם אין לו קרקע אחרת, מפני שהוא נוגע לענין בעל חובו. וכתבו התוס' דלשון אין לי עסק כך מהני לגבי עבד, דמשמע תהא לעצמך, אבל בשדה שלא שייך שתהיה לעצמה לא הוי אלא סילוק. עוד כתבו התוס' שבלא מה שמעמידה בפני בעל חובו, לא חשיב נוגע במה שלא ניהא ליה שיהיה לו תרעומת עליו, דאין זה פוסל לעדות, אי נמי נפקא מיניה במכיר שאינה שלו דליכא תרעומת.

סילוק בדברים המשותפים לבני העיר - מבואר הכא דמהני סילוק ע"י קנין בשותפים, ומ"מ לענין ספר תורה של בני העיר שנגנב אינו מועיל סילוק כדי שאנשי אותה העיר יהיו עדים או דיינים, דשאני ספר תורה שהוא עומד לשמיעה וא"א להסתלק כיון שהוא נהנה ויוצא בו בשמיעת קריאת התורה, אא"כ ילך לדור בעיר אחרת. אבל האומר תנו מנה לבני עירי לצורכי העיר ואינו לצורך ספר תורה, מועיל סילוק, ולא חשיב תחילתו בפסלות, כיון שאינו אלא פסול ממון. תוס'. וכן באומר תנו מנה לעניי עירי מועיל סילוק לדיינים או עדים שהם עניים, מלבד לענין ספר תורה, ושאר בני העיר אם לא מוטל עליהם לפרנס את העניים א"צ סילוק, ואם מוטל עליהם לפרנס את העניים לל"ק יכולים לתת את הסכום הקצוב עליהם ולדון או להעיד אף בלא סילוק,

המחזיק בפני האב והבן אחרי מות האב בפני אחד שנה ובפני אחד שנתיים, או שהחזיק בפני אב ובן ולוקח שקנה מהבן בשטר כל אחד שנה, הרי זו חזקה. הגמ' מבארת דאיירי במוכר שדותיו שהיו של אביו סתם שאומרים לו שהמכירה לא כללה שדה זו, אבל במכירה רגילה שמוכר שדה זו בפני עצמה, יש לה קול, ואין לך מחאה גדולה מזו, והיה על המחזיק להזהר בשטרו, עד דמרע לשטרא דלוקח, ואפי' החזיק יותר מג' שנים אחרי המכירה לא הוי חזקה. וכתבו התוס' דמוכח מכאן שהמחזיק בנכסי יורש גדול הוי חזקה, ורק ביורש קטן אמרינן שאין מחזיקין בנכסיו.

חזקה באומן - אומנים שמולכים את הכלים לביתם לתקן אין להם חזקה, והכא לא מיירי בחזקת קרקעות, דסתם אומן לא שייך אלא במטלטלין, וכוונת מתנ"י שאע"פ שמוטלטלין הרי הם בחזקת מי שהם תחת ידו אפי' שעה אחת, ואפי' יש למערער עדים שהיו שלו, דסתם לוקח קונה בלי עדים ובלי שטר, מ"מ בדברים העשויים להשאל ולהשכיר אין חזקה, ואומן הוי כדברים העשויים להשאל ולהשכיר, כיון שטוען שהביא לו לתקן, ויש לו עדים שזה היה שלו. אפסטרופוס אין לו חזקה.

דיני שותפים זה לזה

מ"ב: חזקה בשותפים - שותפים בקרקע, שהחזיק אחד בכל הקרקע ג' שנים, לרב אין להם חזקה זה על זה שדרך שאחד יאכל כמה שנים והשני יאכל אחריו, ולשמואל יש להם חזקה זה על זה (ואומן שאני שאין לו חלק בו, ואין לומר מיגו שהיה לו חלק קנה הכל).

והא דאמר שמואל **דשותף כיורד ברשות דמי**, ומשמע שאין לו חזקה, יש לחלק בין אם מחזיק בכל הקרקע, לבין אם מחזיק בחצי המזבח וטוען שחילקו ביניהם את הקרקע, וי"ל שדווקא במחזיק בכולה יש להם חזקה שדרך השותפים לאכול יחד מפירות השדה, וכיון שאכל לבד יש לו חזקה, אבל כשאכל מחצי כך דרך השותפין, ואחר כמה שנים יאכל השני מחצי זה, וי"ל שדווקא במחזיק בחצי הוי חזקה דלא היה לו לברר הפירות אלא יחלקו את כל הפירות, אבל במחזיק בכולה המנהג הוא שכל אחד אוכל כמה שנים. ולרבינא שניהם איירי בנחית לכולה, ולא הוי חזקה אלא ביש בה דין חלוקה ד' אמות לזה וד' אמות לזה, שאז לא היה לו להניח לו לאכול הכל, אבל באין בה דין חלוקה כיון שאינו כדאי לחלק כל אחד אוכל כמה שנים שלימות, (ולפי זה בשפחה כיון שאין בה דין חלוקה אין לשותפין חזקה זה על זה, אמנם אם המחזיק יטען שאינו שותף ואין על זה עדים הוי חזקה. ומהאי טעמא החזיקו רמי ורב עוקבא בני חמא בסירוגין בשפחה שקנו).

שותף נוטל שבח המגיע לכתפים אפי' בשדה שאינה עשויה ליטע כדין אריס שיוור ברשות הבעלים שנוטל כשאר אריסי העיר, ואע"פ שהשותף יורד בלא רשות חבירו, אבל אדם אחר היורד שלא ברשות נוטל את השבח או היציאה וידו על התחתונה.

וא"כ לא הוי נוגע. ואם שמעון העיד שהיתה של אבותיו של לוי אינו נאמן, שהרי יכול לטעון אח"כ שקנאה מלוי, וראובן גולה ממנו ומכרה ללוי, וממילא הוי נוגע. תוס'.

מ"ד. ולא העמיד רב ששת בגזלן עצמו שלא מכרה,

ששמעון הנגזל פסול להעיד לטובת ראובן הגזלן, **דבסיפא איתא שבפרה וטלית נאמן**, ואם לא מכר דליכא אלא יאוש, אין שמעון נאמן שהרי החפץ חוזר אליו, ורק אם מכר שקנה הלוקח ביאוש ושינוי רשות וכגון ששמעון שהיאוש היה לפני השינוי רשות (ויאוש אחרי שינוי רשות יש בזה מחלוקת אי קניא), **נאמן**, כיון שאינו נוגע שהרי לא יוציאו את החפץ מהלוקח.

וכתב הרשב"ם דאייירי במכירה שלא באחריות, וביאור התוס' דאי איכא אחריות הוי נוגע, דאף אם יש יאוש ושינוי רשות יכול שמעון להוציא מלוי כיון שאין לו הפסד בכך.

ובביאור החילוק בין קרקע לפרה וטלית הרשב"ם מבאר שאין יאוש ושינוי רשות קונים בקרקע, דקרקע אינה נגזלת. והתוס' סוברים שיאוש קונה בקרקע אע"פ שאינה נגזלת, אלא החילוק הוא שבקרקע איירי בלא יאוש, דהכי אורחא שלא יתייאש, שאם לא יוציאנה ממנו יוציאנה מבנו, אבל בפרה וטלית איכא יאוש.

ואייירי שמת הגזלן, דפטורים היורשים מלשלם וכ"ש הלוקח דבהתירא אתי לידיה, אבל אם הגזלן חי הרי לא התייאש מדמי החפץ, והוי נוגע, דעל ידי עדותו יוכל לתבוע את דמי החפץ מראובן, שאילו היה נוטלה בעדים נמצא שלא היה לשמעון חלק בהך פרה וטלית, ולא היה גובה מראובן כלום.

הגמ' שואלת **למה לא העמיד רב ששת ביורש** (המקרה כנ"ל אלא שלי הוא יורש של ראובן ולא לוקח, והשינוי רשות הוא לרשות היורש) למ"ד רשות יורש כרשות לוקח, (אבל למ"ד לאו כרשות לוקח דיורש כרעה דאבוא הוא אין כאן שינוי רשות ולא קנה ביאוש גרידא, וחוזרת הגזילה לנגזל אם היא בעין, וא"כ היורש הוא נוגע בעדות אף בפרה וטלית). וכתבו התוס' דאייירי הכא כשהאב לא עשה תשובה, שאין היורשים חייבים להחזיר, אבל אם עשה תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת חייבים להחזיר, והוי נוגע.

עוד הקשה אב"י דבבב"תא משמע שהנדון הוא האחריות, ולא אם הקרקע או המטלטלין יכולים להיות של המעיד.

הגמ' מבארת ביאור אחר בבב"תא, ולא פליגי לדינא אלא בבאור הברייתא, דאייירי במוכר שלא באחריות, ויש ערעור על בעלות הלוקח, שאין המוכר נאמן להעיד שהיא של הלוקח, כיון שע"ז יגבה ממנה בעל חובו, והוא לא יהיה "לוה רשע ולא ישלם", וכנגד הלוקח אינו רשע שהרי מכר שלא באחריות, והוי נוגע, ובפרה וטלית שלא באחריות נאמן, כיון שהלוקח לא יכול לגבות מהם, דאין מטלטלין משועבדים לבעל חוב, ואפי' כתב שיגבה גם ממטלטלין שאז גם הם משועבדים לו, אינו גובה אלא כשהם אצלו ולא כשמכרם, ואפי' עשאם אפותיקי, דלית ליה קלא ולא יזהרו הלוקחות, דאי נימא שיגבה

וללישנא בתרא לא מהני כיון שיש להם רווח במה שיש לעניים מעות נוספים שהרי א"צ לתת לעניים כל זמן שיש להם.

מ"ה: שותפים הם שומרי שכר זה לזה וחייבים אם נגנב

מאחד מהם, ושכרו הוא שגם חבירו ישמור כשיעור הזמן שהוא שומר (ולא אמרינן דהוי שומר חנים כיון שבלאו הכי היה צריך לשמור הכל משום חלקו), ודווקא כשאמר שמור לי היום ואשמור לך למחר שכיון שלא שמרו יחד ליכא שמירה בבעלים, אבל בלאו הכי הוי שמירה בבעלים דפטור בעליו עמו אף שנאמר בשואל לומדים גם לשומר שכר. וכתבו התוס' דאייירי שהתחילו לשמור יחד, דאז א"צ שיהיה בעליו עמו בשעת שבורה ומתה, ואם התחילו לשמור בזה אחר זה הראשון חייב והשני פטור. ואם אמר אשמור לך למחר לא חשיב בעליו עמו כיון שאינו משתעבד אלא למחר.

מתי המוכר נוגע ופסול להעיד לטובת

הלוקח

מבואר בבב"תא **שהמוכר בית או שדה פסול להעיד לו עליהם** עם עד אחר להעמידם בידו, מפני שחייב באחריות, ואם מכר פרה או טלית כשר להעיד עליהם, מפני שאינו חייב באחריות.

הגמ' אומרת שאין הכונה כפשוטו שהנדון הוא אם הוא נאמן או נוגע בעדות כיון שיצטרך לשלם לו, דא"כ מאי שנא רישא מאי שנא סיפא שאין החילוק בין קרקע למטלטלין, אלא בין מכירה באחריות למכירה שלא באחריות.

רב ששת מבאר דאייירי רישא **שראובן גזל שדה משמעון ומכר אותה ללוי, ויהודה טוען שהיא שלו** ומביא עדים או שטר, ששמעון אינו נאמן להעיד שהיא אינה של יהודה כגון שיעיד שהעדים של יהודה פסולים, או שיהודה הודה שאינה שלו, ועי"ז תהיה השדה ביד לוי, כיון שהוא נוגע, שע"ז יוכל להוציאה מלוי ע"י ראייה שהיא שלו. אבל במטלטלין דאיכא יאוש ושינוי רשות נאמן וכדלהלן מ"ד.

ואף שאם יש לו ראייה יוכל להוציאה באותה ראייה גם מיהודה, י"ל דניחא ליה להוציאה מלוי מאשר מיהודה, כי יהודה הוא גברא אלימא וא"א לדון עמו, ואין מכשירים אלא עד דודאי אינו נוגע בעדות. או דאייירי שיש עדים גם לשמעון וגם ליהודה, שהדין הוא שמעמידים את הקרקע ביד המחזיק, (וכמו שמצינו בזה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי, ובתרי ותר), וממילא שמעון הוי נוגע, שאם תהיה הקרקע אצל לוי יוכל להוציאה מידו ע"י עדים ולא יוכל יהודה להוציאה מידו, אבל אם תהיה אצל יהודה לא יוכל להוציאה מידו, כיון שמתחילה ירד בדין שהרי ודאי אינה של לוי.

ואם שמעון מעיד שהיא של לוי נאמן, שכיון שהודה הודאת בע"ד כמאה עדים, ולא יוכל להוציא אותה ממנו,

יהיה "לוה רשע ולא ישלם", וכלפי הלוקח לא אכפת לו שגבו ממנו את הקרקע, דלהכי מכר שלא באחריות כדי להפטר מכל אחריות שבעולם. ומה שמרויח שלא יהיה צריך לפרוע כשיתעשר לא חשיב נוגע, כיון שעכשיו לא מרויח כלום. (תוד"ה מאי). ואם יש למוכר קרקעות אחרות נאמן, כיון שהלוה יגבה ממנו ולא מהלוקח, דאין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין, ואפי' הם זיבורית. וכתבו התוס' דהוה מצי לשנוי' כגון שעשאה אפותיקי שאינו גובה מקרקע אחרת, וא"כ הוא נוגע שהרי אם תפול ביד המערער יצטרך לפרוע מקרקע אחרת.

לרבא או רב פפא המוכר חמור לחבירו ובא עכו"ם ולקחו וטען שהוא שלו, ואין לעכו"ם עדים, צריך המוכר להציל את הלוקח מהעכו"ם שיביא עדים וידון עם העכו"ם אולי יוציאנו מידי, דממה שלא לקח את האוכף (וכדלהלן) מוכח שזה באמת שלו. ואם לקחו ישראל א"צ המוכר להצילו, אלא יתבענו בדיו. אמנם אם הלוקח מכיר שהיא "בת חמורו" של המוכר אין המוכר צריך להצילו דסתם עכו"ם אנס הוא, וכן אם העכו"ם לקח גם את האוכף, אין המוכר צריך להצילו. ולאמימר בכל גוונא פטור, דסתם עכו"ם "פיהם דיבר שוא וימינם ימין שקר". וכתבו התוס' דמייירי שדן עמו בדיני עכו"ם זוכה בזה, אבל בלאו הכי יכול לומר לו שיביא ראיה שלקח ממנו בדיו וישלם לו.

חזקת מטלטלין באומן

אע"פ שמטלטלין הרי הם בחזקת מי שהם תחת ידו אפי' שעה אחת, ואפי' יש למערער עדים שהיו שלו, מ"מ בדברים שיש סיבה שהם יהיו תחת יד אדם אחר, כדברים העשויים להשאל ולהשכיר, אין ראיה מהחזקתם שהם של המחזיק. ולהלן יבואר מה הדין באומן שטוען שהחפץ שבידו שלו, ולבעלים יש עדים שזה היה שלו והוא טוען שנתן אותו לאומן לתקן, האם יש לאומן חזקה או לא.

שיטת רבה להוה אמינא - אם הבעלים מסר את החפץ

לאומן בלי עדים יש לו חזקה, אם אין רואים אותה בידו נאמן שזה שלו במיגו שיכל לטעון החזרתו, או שיטען להד"מ ויהיה נאמן בשבועת הסת, ואפי' אם רואים את הטלית אצלו נאמן במיגו שהיה אומר (שלא בא לידו בתורת אומנות אלא קנאו. תוס'. או) שקיבלו מאחר שקנאה ממנו, ולא דמי לדברים העשויים להשאל ולהשכיר שאינו נאמן לומר לקוחה היכא שיש למערער עדים שהיתה שלו, אע"פ שאין עדים על השאלה והשכירות, דשאני שאלה ושכירות שאדם רגיל להשאל או להשכיר לכל שכניו, אבל באומן יטען שאינו רגיל לתקן בגדיו אצלו. רשב"ם. ור"י פירש שאפי' אם רגיל לתקן אצלו יכול לתת לעדים או לאדם נאמן, ולכן בלא עדים יש לו חזקה, אבל בשאלה ושכירות אינו יכול לבקש עדים, כיון שע"ז יהיה לו שם רע בשכניו. ואם מסר לו בפני עדים אין לו חזקה, דס"ל לרבה (להו"א) דהמפקיד אצל חבירו בעדים צריך לפרועו בעדים, ולכן אינו נאמן במיגו דהחזרתו לך, וכ"ש שאם רואים אותה בידו אינו נאמן לטעון לקוחה היא בידו, שהרי יש עדים שבא לידו בתורת פקדון. ואמנם נאמן לטעון החזרתו לך בפני פלוני ופלוני והלכו למדינת הים, אך טענה זו לא נותנת לו כח מיגו, משום שירא לטעון כך שמא יחזרו ממדינת הים ויכחישוהו.

מטלטלין אף אחד לא ירצה לקנות מטלטלין שמא יגבום ממנו, וממילא נאמן דלא הוי נוגע, (אבל עבד שיש בשעבודו קול גובה ממנו באופותיקי דהלוקחות אפסדו אנפשיהו. וכתבו התוס' דצריך אפותיקי למלוה על פה, אבל מלוה בשטר גובה אף בלי אפותיקי למ"ד עבדא כמקרקעי דמי. עוד כתבו שאם הקדיש את המטלטלין פקע השעבוד אפי' בהקנה אגב מקרקעי).

מ"ד: ומה שאין חוששים ששיעבד לבעל חוב

מטלטלין אגב קרקע ע"י קנין, דמיגו דחייל שעבוד על הקרקע חייל אמטלטלי וגובה גם ממטלטלין (אם כתב לו דלא כאסמכתא דאל"כ כיון שאין זה מכירה גמורה אלא שעבוד דמי לאסמכתא דקאמור ליה אם לא אפרעך לזמן פלוני תגבה מכאן, ואסמכתא לא קניא, ודלא כטופסא דשטרא – שטר העשוי להעתיק ממנו ולא לגבות בו), וממילא הוי נוגע שהרי מעמידם בפני בעל חובו, ואמאי מעיד בפרה וטלית.

צ"ל דאיירי שהעדים יודעים שלא היתה לו קרקע

מעולם ולא היה יכול לשעבד מטלטלי אגב מקרקעי, ונאמן להעיד אפי' אם לא קנה ומכר לאלתר, וכתב ר"ח שצריכים העדים להעיד שלא פרשו מאיש זה מעודו עד היום ויודעים כל מה שקנה, דאל"כ י"ל שקנה קרקע ולא ידעו. דאי נימא שקנה ומכר לאלתר, ניוחש דילמא שיעבד לו גם מה שיקנה אח"כ (דאיקני) אגב קרקע, ויהיה מכאן ראיה בדאיקני אי מכר או הוריש לא משתעבד דאין אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לידו אע"פ שעתידי לבוא, והיא בעיא דלא איפשטא.

התוס' מוכיחים מסוגין ומעוד מקומות ששייך אדם שלא יהיה לו קרקע, ומה שכותבים בהרשאות "ונתתי לו ד' אמות בחצרי", כיון דחוב הוא לו, שע"י הקרקע מקנה לחבירו, הודאת בע"ד כמאה עדים, ולא חיישין למחזי כשיקרא. אמנם הכא אין חוששים שהודה לו שיש לו קרקע ושעבד לו אגב הקרקע, דכולי האי לא חיישין, אמנם בזמננו שרגילים לכתוב כך הוי נוגע אף שיש עדים שאין לו קרקע.

המוכר שדה או מטלטלין לחבירו שלא באחריות

ונמצא שאינם שלו אלא זה גזול, ובא הבעלים ונטלה ממנו, לרב פפא חוזר הלוקח ומוציא מיד המוכר את דמיהם, ולא דמי לטרפה בעל חוב דעביד איניש דזבין ארעא בשביל פירות יום אחד, שאין הבעל חוב גובה אלא את השבח ולא את הפירות, אבל בגזילה הבעלים גובה גם את הפירות, אף שאם בא בעל חוב וגבה אינו מוציא את הדמים מיד המוכר, (ולדבריו איירי הבריייתא שהלוקח מכיר ומוודה בפני עדים שהפרה היא של המוכר והודאת בעל דין כמאה עדים, והמערער מנסה להוציא בעדים שקרנים או טועים, דאל"כ אינו נאמן כיון שהוא נוגע שלא יחזור הלוקח ויגבה ממנו), ולרב זביד אינו חוזר על המוכר, דמכר לו שלא באחריות כדי שלא יחזור עליו.

מ"ה. המוכר שדה לחבירו בלא אחריות, ואין לו עוד

קרקעות, אינו יכול להעיד עליה, משום דהוי נוגע, כיון שע"י העדות יכול בעל חובו לגבות ממנה, ובלא העדות

השהה שכרו של סלע אחד. הגמ' אומרת דאיירי שאין עדים על מסירת החפץ לאומן (שאם יש עדים נשאל אותם כמה התחייב), ומה שהאומן נאמן לרבה נאמן במיגו דלקוחה, ולאביי איירי שלא ראה החפץ אצלו שיכול לומר להד"מ. וכתבו התוס' שמה שכשאיין עדים בזמנו נשבע ונוטל, ואינו נאמן במיגו שהיה אומר לא שכרתיך מעולם, י"ל דלא ס"ל האי מיגו, או שכיון שהוא מודה במקצת לית ליה מיגו, דאינו מעיז לכפור הכל.

דיני אומן

מ"ו. אדם שהביא לו האומן כלים של אדם אחר מותר לו להשתמש בהם ולא הוי שואל שלא מדעת, עד שיבוא הלה שנטל את טליתו מהאומן ויטול את שלו, דאיכא למימר שהבעלים אמר לו למכור טלית זו, והאומן מכר בטעות את טליתו של זה, והוא נותן לו טלית זו בינתיים עד שיוציא ממנו את שלו, וכל זה דווקא כשנתנה האומן עצמו, אבל כשנתנו לו את הטלית אשתו ובניו של האומן לא, דאיכא למימר שטעו, ודווקא כשהאומן אמר לו הילך טלית, אבל אם אמר לו הילך טליתך לא דכסבור שהיא שלו וטעות הוא, ואסור להשתמש שלא מדעת. ואם נתחלפו בגדיו בבית האבל או בבית המשתה אסור להשתמש בכלים האחרים דלא שייך בזה טעם ההתר הנ"ל, וכן הלכה.

אומן שטוען שלא מסרו לו טלית לתקן והבעלים טוען שיש לו עדים שראו את טליתו ביד האומן אך לא הכירו יפה אם היא שלו. רשב"ם. ובתוס' כתבו שראו בה סימנים כעין שלו, אך אינם מכירים בטביעות עין שהיא שלו. והאומן מסרב להראותה להם בטענה שהיא של אחרים, צודק האומן בטענתו ואין הכרח שזו טענת רמאות, דאף כשרים יכולים לטעות כך, ויכול הבעלים לומר לו שכיון שתפסה עבור חוב שיוציאה וישומו אותה, ואז לא יהיה האומן נאמן, דבראה אין לאומן חזקה אך יכול האומן לומר לו שכבר שמאזה אחרים. ואם טוען האומן לקוח הוא בידי אינו נאמן, דאין לו מיגו שיטען להד"מ או החזרת, מפני שהוא ירא לומר כך כיון שיש עדים שראו טלית כזו בידי. תוס'.

מ"ו: חזקה לאריס-

סתם אריס יש לו חזקה, שהרי עד עכשיו אכל רק חלק מהפירות ועכשיו אוכל את כולם שלש שנים, ואין זה דרך אריסים, והיה על בעה"ב למחות.

אריסי בתי אבות שרגילים הם ואבותיהם לשמור שדות משפחה זו באריסות, ואין יכולים להחליפם, והאריסים אוכלים את הפירות שנתיים או שלש ואח"כ הבעלים אוכלים, אין להם חזקה. ואם הוריד אריסים תחתיו ג' שנים, ולא עשה עמהם כלום יש לו חזקה שאין בעה"ב מסכים לזה שמה יקלקלו שדותיו, ואם האריס עובד עמהם אין לו חזקה דבכהאי גוונא אין בעל השדה

וכתבו התוס' שאם מסר חפץ לחבירו בפני עדים, ולא פירש בפניהם אם זה פקדון או מכר, נאמן המחזיק לטעון שזה היה מכר, אבל באומן כיון שרגילים למסור לו לתקן אינו נאמן לטעון שזה מכר, מדלא פירש שמוסרו לו בתורת מכר. עוד כתבו התוס' בשם ר"ח דטעמא דמ"ד שצריך לפורעו בעדים הוא, דכיון דהוי כאומר אל תחזיר לי אלא בעדים, ולא האמינו בשבועה, ממילא לא נאמן גם במיגו. והתוס' סוברים שאף למ"ד צריך להחזירו בעדים נאמן במיגו.

מ"ה: רבה חזר בו וס"ל שהמפקיד אצל חבירו בעדים

א"צ לפורעו בעדים, ואם יש עדים שמסר לאומן הדין תלוי, שאם ראה את החפץ ביד האומן אינו נאמן לומר שמכרו לו או שנתן לו במתנה כיון שאינו יכול לטעון החזרת, וכאריס ואפוטרופוס שאינם יכולים לטעון לקוח הוא בידי, אבל אם לא ראה החפץ אצלו נאמן במיגו דהחזרת (והתוס' כתבו שנאמן במיגו דנאנסו אלא שאם בא מכח מיגו זה יצטרך להשבע), ואם אין עדים יש לאומן חזקה.

והגמ' (מ"ו). מוכיחה ממתני' שאף כשאין עדים אין לאומן חזקה כשראה החפץ בידו.

אביי סובר שא"כ אפי' במסרו בעדים נאמן לומר לקוחה היא בידי מיגו שהיה יכול לומר החזרת, דהמפקיד אצל חבירו בעדים א"צ לפורעו בעדים, אמנם אם ראו את החפץ ביד האומן אין לו חזקה, שהרי אינו יכול לטעון החזרת, ואינו נאמן לומר לקוחה דדמי לדברים העשויים להשאיל ולהשכיר.

ומסקנה דשמעתין שהמפקיד אצל חבירו בעדים א"צ להחזיר לו בעדים, ואפי' הפקיד בשטר, ואם הפקדון בידו לפנינו אינו נאמן, אך אם הפקיד שלא בעדים, אע"פ שהעדים מכירים שהיא של הטוען נאמן, ואומן (בכלים שאותו אומן ראו לתקן) אע"פ שמסר שלא בעדים אינו נאמן לטעון לקוחה היא בידי אפי' לא ראה את החפץ אצל האומן, ובדברים העשויים להשאיל ולהשכיר אף אחד אינו נאמן לטעון לקוחה. רשב"ם.

ואם החפץ שמסר לאומן נמצא ביד אחר וטוען שהבעלים אמר לאומן בפניו למוכרו או לתתו במתנה, נאמן, במיגו שהיה טוען ממך לקחתי, שהרי הוא אינו אומן, ואיירי או בעבד וכגון שהחזיק בו ג' שנים, דאל"כ הוי כגודרות שאין להם חזקה של יום אחד, או דאיירי במטלטלין והחזיק בהם אפי' שעה אחת.

שכר האומן - אם האומן טוען שהתחייב לשלם לו שני סלעים, והבעלים טוען שהתחייב אחד, אם הטלית ביד האומן בעה"ב צריך להביא ראיה, ונאמן האומן עד כדי דמיו, מיגו דמצוי למימר לקוחה היא בידי, ואם נתנה לבעה"ב - בזמנו נשבע ונוטל שכר תיקנו חכמים כיון שבעה"ב טרוד בפועליו, וכתבו התוס' שהגמ' בשבועות מעמידה דין זה כר"י, אבל י"א שבקציצה נאמן בעה"ב, דקציצה מידע ידע. ואם עבר זמנו ששקעה החמה, על השכיר להביא ראיה, דהמוציא מחבירו עליו הראיה, והק' התוס' הרי הטעם שאינו נאמן לאחר זמנו הוא משום חזקה שאין שכיר משהה שכרו, ואין בעה"ב עובר על כל תלין, והכא הרי ודאי

מקפיד.

מ"ז. גזלן אין לו חזקה. לרבי יוחנן איירי כשהוחזק גזלן בשדה זו דווקא, ולרב חסדא איירי באלו ההורגים נפשות על עסקי ממון ואין לו חזקה על שום קרקע בעולם, וקיימא לו כתרומיהו.

בן הגזלן אם טוען שהוא עצמו קנאו יש לו חזקה, וכן אם טוען שראה שאביו קנאה ממנו נאמן במיגו שהיה טוען שהוא עצמו קנאה, ואם טוען שירש מאביו אין לו חזקה דהוי חזקה שאין עמה טענה שהרי לגזלן אין חזקה, ואם טוען שירש מאביו שלא היה גזלן נאמן במיגו שהיה טוען מינך זבינתה, ואפילו אם יש עדים שהמערער הודה לגזלן שהיא שלו אין לו חזקה, שלא הודה אלא מחמת פחד ולכן אין הבן נאמן, אבל בן הבן שטוען שירש מאביו שלא היה גזלן נאמן, דטוענים לירש דשמא אביו היה טוען מינך זבינתה, ואם בן הבן טוען שירש מאביו לרשב"ם אין לו חזקה, והקשו התוס' למה לא טוענים לירש שמא אביו היה טוען מינך זבינתה, ולכן גרסו דאירי בבן הגזלן שיש לו חזקה, או ד"ל שטוען שאביו אמר לו שירש אותה מאביו ולא שקנה אותה, עוד כתבו שאין טוענים לירש מילתא דלא שכיחא.

בן אומן ובן אריס אם טוענים שירשו את הקרקע מאביהם אין להם חזקה, ואם טוענים שקנאוה בעצמם יש להם חזקה, וכן אם יש עדים שהמערער הודה לאביהם שהיא שלהם יש להם חזקה, דהודאת בעל דין כמאה עדים דמי. רשב"ם. וכתבו התוס' שאם טוען הבן שבפניו הודה הבעלים לאביו שמכרה לו נאמן במיגו שהיה אומר מינך זבינתה. עוד כתבו התוס' דאין בן אומן נאמן אלא כששהו בידו שיעור שרגיל האומן להחזיר לבעלים, אבל בלאו הכי אף אם טוען לקוח אינו נאמן.

אומן שירד מאומנותו והחזיק אח"כ, וכתבו התוס' דאירי בכלים שנתן לו אח"כ, או ששהו שיעור זמן שרגיל להחזירם, ואריס שירד מאריסותו יש להם חזקה.

בן שחלק שהפליג מאביו ואינו סמוך עוד על שלחנו, כגון שנשא אשה ואינו משתדל עוד בנכסי אביו, יש לו חזקה בנכסי אביו, ולא אמרינן שמחל לו אביו על השימוש בנכסיו.

מ"ז: אשה שנתגרשה ואפי' בספק גירושין כגון שזרק גט ספק קרוב לו ספק קרוב לה אע"פ שבעלה חייב במזונותיה משום דאגידא ביה, ואיכא למימר שנתן לה קרקע זו כדי שתזון ממנה, יש לה חזקה בנכסי בעלה, דכיון שהוא שונא אותה לא היה מייחד לה קרקע, אלא נותן לה בצמצום כשיחייבוהו בית דין. והתוס' כתבו דדווקא כשייחד לה קרקע אחרת למזונותיה אין לה חזקה בקרקע זו.

אלו שנתבאר לעיל שאין להם חזקה, אם הביאו ראיה שטר או עדים על המכירה מעמידים את השדה בידם, ודין זה הוא גם בבן שלא חלק ובאשה שלא נתגרשה. תוס'. אמנם גזלן אף אם מביא ראיה אין מעמידים את השדה בידו או ביד בנו או ביד הלוקח ממנו, ולענין המעות אם העדים ראו רק הודאה על המכירה אין לגזלן מעות, שלא הודה אלא

פסול נוגע באריסות הלואה ומכירה

עדות אריס לבעלי השדה – אם יש פירות בשדה – שעדיין לא נטל האריס חלקו, אין האריס נאמן להעיד לטובת בעל השדה, דהוי נוגע כיון שאם יזכה בה המערער יטול את הפירות כדין נגזל (וידו על התחנותה. תוס'). ואם אין פירות ולא טרח האריס בשדה בשנה זו נאמן, דאי משום שמרויח שנשאר אריס בשדה זו, הרי יכול למצוא שדה אחרת, וגם הבעלים יכול להחליפו באריס אחר. (סתם רב נחמן הוא רב נחמן בר יעקב, ולא כמו שמשמע מדברי רש"י שהוא רב נחמן בר יצחק. תוס').

עדות ערב ללוה – ערב מעיד ללוה על קרקע שלו כנגד המערער אם יש ללוה קרקע אחרת שיכול המלוה לגבות ממנה ולא יגבה מהערב, ואין הערב חושש לב' חששות שמא לא יפרע הלוה בזמנו, וגם שמא יגבה מלוה אחר את הקרקע. וכן **מלוה מעיד ללוה** אם יש ללוה קרקע אחרת וכו"ל. וכתבו התוס' שאין המלוה או הערב חוששים שהקרקע השניה גזולה, כיון שעכשיו היא בידו.

ערב קבלן שקיבל המעות מיד המלוה ונתנם ללוה, והדין שממנו שירצה יפרע תחילה (משא"כ סתם ערב שאין גובים מערב, ואפי' אין לו קרקע בינונית כוותה, אא"כ העמידו את הלוה בדין וחייבוהו ואין לו ממה לשלם) י"א שדינו כערב ומעיד, וי"א שאינו מעיד דניחא ליה שתהיה עוד קרקע ביד הלוה. הרשב"ם מפרש הטעם כדי שלא יטען לו שהקרקע שלו טובה יותר משל הלוה, כגון שהיא בינונית ושל הלוה זיבורית, והתוס' הקשו שא"כ גם המלוה לא יוכל להעיד ללוה אפי' אם יש לו קרקע אחרת, ועוד שכשאין ללוה אלא זיבורית גם הקבלן לא יתן אלא זיבורית, ולכן פירשו שהטעם הוא דטריחא ליה מילתא למיקם בדינא, והוא מעדיף שיהיה ללוה הרבה קרקעות שיוכל לגבות ממנו בהררחה.

פסול נוגע בשני לוקחים – לוקח ראשון אינו מעיד ללוקח שני שקנה מהמוכר קרקע אחרת ומערערים עליה, שמא יבוא בעל חוב ויטרוף ממנו. רשב"ם. ולתוס' הטעם הוא שהלוקח חושש שהיא גזולה ויחנה הנגזל (אבל לבעל חוב אין חוששים, דאין הלוקח יודע אם יש למוכר בעל חוב). ואם יש לו קרקע אחרת נאמן כגון שקנה הלוקח השני עוד קרקע מהמוכר, או שיש למוכר קרקע אחרת בת חורין, דכיון שיש לבעל חוב מהיכן לגבות חוץ מהלוקח הראשון לא הוי נוגע. ולוקח שני מעיד ללוקח ראשון אפי' אם אין למוכר קרקע אחרת, דאין לו נפקא מיניה לענין בעל חוב שממילא יגבה ממנו, ואמנם אם הלוקח הראשון קנה באחריות חשיב הלוקח השני נוגע, כיון שאם יגבו מהלוקח הראשון יבוא לגבות ממנו. והקשו התוס' אמאי לא קאמר שלוקח יכול להעיד למוכר על קרקע אחרת אם יש לו עוד קרקע.

למי לא מועילה חזקה

להלן יבואר למי אין חזקה משום שאין ראיה מהחזקת הדבר שהוא שלו.

מחמת פחד.

עשה אינה כפרה גמורה וקבועה.

עשית דבר ע"י כפיה

מי שכפו אותו לעשות דבר מסוים, ונתרצה בעל כרחו, יש דברים שזה מועיל מפני שתולים שבסופו של דבר נתרצה, ויש דברים שזה לא מועיל מפני שהסכמה באונס לא נחשבת הסכמה ואין כאן גמירות דעת.

ישראל שקנה קרקע מסיקריקון נכרי שהורג נפשות על עסקי ממון, בזמן שהיתה הגזירה שמי שלא הורג יהודי יהרגוהו, או שישלם ד' זוזי היתה חלה המתנה אגב אונסיה, אבל בזמן שאמרו שמי שהורג ישראל יהרגוהו אם קנה ממנו ישראל וחזר וקנה מבעה"ב, אם בעה"ב אמר לו לך חזק וקני מקחו בטל ואפי' למ"ד תלויה וזבין זביניה זביני, תלויה ויהיב לא הוי מתנה, דכוונתו לתובעו בדין, וקרקע אינה נגזלת, ואם כתב לו שטר לרב קנה דס"ל שאם לא היה נותן מעות לא היה עושה שטר. תוס'. ולשמואל לא קנה כיון שכתבו מחמת אימת הסיקריקון עד שיכתוב אחריות נכסים שרק באופן זה תולים שנתן מעות. תוס'. (וכן משמע מהברייתא). ולרב הונא דס"ל דתלויה וזבין זביניה זביני, צ"ל דמודה שמואל היכא שנתן מעות. ולרב ביבי מקבל הגזלן את מעותיו בחזרה ולא קנסוהו שיפסיד את מעותיו, וס"ל דתלויה וזבין לא הוי זביני, ודלא כרב הונא אם מעידים בפנינו מנה לו ונתן לו המעות, אבל אם מעידים בפנינו הודה לו, אומרים שהודה מחמת איום. וכתבו התוס' שמי שקנה מהאיש וחזר וקנה מהאשה, לרב אם כתב שטר קנה, והיינו כשהוסיף לכתוב שטר ראיה אחר הקנין, אבל בשטר קנין עצמו לתירוץ ראשון בתוס' לא מהני, ולת' שני מהני.

במכירה - לרב הונא אם כופים אדם ע"י תליה או שייסרוהו למכור וקבל הדמים חלה המכירה, ודווקא מכר דאיכא תרתי יסורים ומתן מעות, דלא מפסיד מיד, אבל מתנה כיון שאינו מקבל כלום לא גמר ומקני. ומסקנת הגמ' שאמר רב הונא דבר זה מסברא, דאגב אונסיה גמר ומקנה. ומ"מ בעי קרא בקרבן דלא נימא שכיון שאינו מתרצה אלא ע"י כפיה הוי זבח רשעים ופסול. (תוד"ה אלא). אבל אין לדמות דין זה לסתם מכירה שמוכר מחמת אונס שהוא דחוק במעות, ד"ל דשאני אונס של עצמו מאנסוהו אחרים דלא גמר ומקני. ועיין לקמן שיטת רבא, ופסק ההלכה.

מ"ח. בקרבן - כתיב "יקריב אותו לרצונו". מדכתב "יקריב אותו" קרא יתירא, דהא כתיב לעיל "זכר תמים יקריבנו", מבואר שכופין אותו להקריב מה שנדר, ומאידך בעינן "לרצונו", הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ואין להוכיח מזה שהמוכר בע"כ הוי מכירה, ד"ל דשאני התם דניחא ליה בכפרה ואמר רוצה אני בלב שלם. וכתבו התוס' שאף שחייבי חטאות ואשמות אין ממשכנים אותם משום דלכפרה קאתו, שאני התם שהם באות על חטא, אבל נדר ונדבה אינם מכפרים, וכוונת הגמ' כפרה במה שמקיים נדרו, ועולה אף שמכפרת על חייבי

בגט - גט מעושה ע"י ישראל כשר, וכופין אותו מוכה שחין ובעל פוליוס עד שיאמר רוצה אני ד"ונתן" מדעתו משמע. ואין להוכיח מדין זה שהמוכר בע"כ הוי מכירה, ד"ל דשאני התם דמצוה לשמוע דברי חכמים וגמר בליבו לגרשה, וגם כאן לא מפסיד כלום דכיון שאשתו שונאתו לא תעמוד אצלו בלאו הכי. ואם עישהו עכו"ם מדאורייתא כשר דאגב אונסיה גמר ומגרש. רשב"ם. והתוס' ביארו דאירי באלו שכופין אותם להוציא, ואין כאן פסול "לפניהם" ולא לפני עכו"ם כיון שהעישוי נעשה ע"י דיני ישראל, ואמרו חכמים שפסול וצריכה גט אחר, ואם קיבלה קידושין מאחר צריכה גט מזה ומזה, כדי שלא תהא כל אחת הולכת ותולה עצמה בעכו"ם להחניף לו ולזנות עמו עד שיכריח את בעלה לגרשה ומפקעת עצמה מיד בעלה, ואף דבר שכופין אותו להוציא גזרו כדן אטו שלא כדן. תוס'. ואם אנו רוצים לכופו ע"י עכו"ם, חובטין אותו ואומרים לעכו"ם שיאמר לו עשה מה שישראל אומר לך.

כתבו התוס' שכל דבר שהאדם מחויב לעשות הוי כמו מכר ולא כמו מתנה, כגון קרבן או גט המעושה כדן, אבל מה שמרויח כפרה או שנפטר משאר כסות ועונה אינו סיבה להחשיבו כמכר, דא"כ אף בגט שלא כדן הוי כמכר.

מ"ח: שיטת רבא שתלויה וזבין זביניה זביני וכן מחמת אונס ממון (תוס'), דווקא שכפוהו למכור שדה סתם אחת משדותיו והוא בירר איזו, דתולים שבירר שדה רעה שאינו צריך כל כך, אבל בכפוהו למכור שדה זו לא חלה המכירה, דא"כ המוכר ספר את המעות, או שהיה בידו להשתמט באיזה השתמטות שיכולה להיות כגון המתן לי עד למחר או להטעות את האנס ולא השתמט.

והלכתא בכל גוונא חלה המכירה ואפילו בשדה זו ולא ספר את המעות ולא היה יכול להשתמט דהוי אונס גמור, ואמר רוצה אני, וכמו בקידושין שהוא כמו שדה זו שאינו חפץ כי אם בה.

בקידושין - הכופה אשה להתקדש והסכימה, י"א דהוי קידושין דדמי למכירה שמוכרת עצמה למקדש, ולמר בר רב אשי הפקיעו רבנן קידושין אלו כיון שעשה שלא כהוגן ועשו המעות מתנה דהפקר בית דין הפקר, דכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, כדת משה וישראל, וכיון שרבנן אמרו דלא הוו קידושין נמצא שלא קידשה, ובביאה שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות. וי"מ שקידושי כסף דרבנן וביאה דאורייתא, וטעות היא דקידושי כסף לומדים מגז"ש. רשב"ם. והתוס' כתבו דסוגיין ס"ל שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה, אף אם לא תלה הקידושין בדעתם, ושאלת הגמ' על ביאה היא, דכיון דאיכא עבירה וכי גם בזה עקרו, ומשני שגם בזה עקרו, והיכא שעשה כהוגן צריך לטעם דאדעתא דרבנן מקדש כדי שיפקיעו רבנן את הקידושין. עוד כתבו התוס' שאף שבמתנה תלויה ויהיב אינה מתנה, הכא בקידושי ביאה הוי כמכר לפי שמתחייב שאר כסות ועונה, שאף שלגבי גט אינו כמתנה מה שנפטר משאר כסות ועונה, שאני התם שברצונו היה נותן לה ולא מגרשה.

ארוסה דהיינו קודם שיזכה בנכסי אשתו, דאינו זוכה בפירות עד שעת נישואין, דין ודברים אין לי בנכסייך, מ"מ אין לו חזקה מפני שאין האשה מקפידה אם אוכל פירות שלא כדון, ויכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי ששתקתי, אבל לא מחלתי, (דאין דרך האשה למחות בבעלה מאחר שזן אותה. רשב"ם במתני'). וכתבו התוס' שצריך לכתוב "ובפירותיהן", דלשון "בנכסייך" לא מהני אלא לענין שאם מכרה ונתנה קיים.

מ"ט: ודוקא כשכתב לה כשהיא ארוסה שעדיין לא זכה בנכסים יכול להתנות, דאין מזכין לאדם בעל כרחו, ודוקא בדבר שיש לו מדרבנן, וכמו שיכולה אשה לומר איני ניוזנת ואיני עושה, דעיקר התקנה לטובתה היא שיתן לה מזונות, אף אם אינה עושה מלאכה, ואח"כ תיקנו שהבעל נוטל מלאכת ידיה תחתיה, כדאמר רבא שכל האומר אי אפשרי בתקנת חכמים שעשו להנאות שומעין לו, וכיון שכל יום זה חיוב חדש של מזונות מועיל בזה לשון דין ודברים אין לי וכו'. וכתבו התוס' שאשה יכולה להסתלק ממזונות אף בלשון דין ודברים וכו', דאי איירי בלשון טוב מהני אפי' אחרי שזכתה. ולר"י ראיית הגמ' היא שאפשר להסתלק מדבר שלא בא לעולם, אע"פ שלהלכה אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אפי' בלא תנאי גמור (דתנאי גמור מצינו שמועיל בעל מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה), ואפי' בלא בקשת האשה, ואין אומרים דהוי פטומי מילי בעלמא. ולריש לקיש מעשי ידיה עיקר, ומ"מ היכא דלא ספקה אינו יכול לומר לה צאי מעשי ידיך למזונותיך.

אבל אם כתב לה כך אחר שנישאת לא מהני, וכמו שמצינו שאין מועיל לומר על שדה דין ודברים אין לי וכו' דאין זה לשון מתנה, וצריך לומר לשון מכירה או נתינה או הפקר. וכתבו התוס' דהמ"ל דאיירי כשכתב לה כשהיא נשואה בלשון טוב, או שנתנו לה על מנת שאין לבעלה רשות בה, או שהבעל עצמו נתן לה, דאף באלו אין לו חזקה אף אם אכל פירות.

אי אפשרי בפירות או בפדיון – כתב הרשב"ם שהבעל יכול להתנות בעודה ארוסה לא לזכות בפירות נכסי מילוג שתיקנו לו תחת פירקונה כיון שעדיין לא זכה בפירות, דס"ל לרשב"ם שפירי עיקר, אבל שיטת תוס' דפרקונה עיקר, והא דתנן שתיקנו פירקונה תחת פירות היינו שאינה יכולה לומר איני נפדית ואיני נותנת פירות, כדי שלא תיטמע בין העכו"ם, או משום שמפקעת פירקונה לגמרי, משא"כ מזונותיה יכולה לחזור בה, וטעם נוסף שאינה יכולה להפקיע את הפירות, משום דידו כידה.

האומר דין ודברים וכו' על ירושה דאורייתא זוכה בה בעל כרחו, אא"כ יתנה לאחרים בלשון מתנה. ובירושת הבעל אע"פ שכתב דין ודברים וכו' אם מתה ירשנה, או משום דירושת הבעל דאורייתא, ולרב הטעם משום שחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה, ודוקא ירושה דשאר היורשים הוו כנכרים לגבי בעל, אבל בנכסי מילוג שזה כלפי האשה עצמה, לא עשו חיזוק כשל תורה. או דשאני ירושה שיש לה שורש מן התורה. או בפירות כיון דלא שכיח לא עשו חיזוק, אבל בירושה לא שכיח שלא יהיה לאשה נכסי צאן ברזל. תוס'.

בעל שמביא עדים או שטר שאשתו מכרה לו מנכסיה זוכה בהם הבעל, ואינה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי ולא היתה לי גמירות דעת למכור (ולא דמי לתלויה וזבין,

מודעה על מכירה באונס – לרב הונא שמכירה באונס הוי מכירה, אין העדים החתומים על השטר נאמנים לומר שמסר המוכר מודעה לפני המכירה המבטלת את המכירה דכיון שהם מודים שהשטר כשר, אינם חוזרים ומגידים, אמנם אם כתבו שטר מודעה לפני מכירת הקרקע, לא חלה המכירה, כיון ששטר המודעה קודם. וס"ל לרב הונא שכותבים מודעה על מכירה, (אבל לרבא אין כותבים מודעה על מכירה), ובמתנה לא הויה מתנה אם העדים יודעים מה האונס, ואם מוסר מודעה כותבים אפי' אין יודעים מה האונס. ואם ביטל את המודעה בשעת המכר הוי ביטול, אף אם אמר בשעת מודעה שמה שיבטל לא יהיה ביטול, דאגב אונסיה גמר ומבטל, אמנם במתנה אם יודעים מה האונס לא מועיל הביטול, אבל אם לא יודעים באונס הוי ביטול. תוס'. ולמר בר רב אשי אם אמרו מודעה היו דברינו נאמנים, מפני שדבר זה ניתן ליכתב כדי להציל את האנוס מאונסו, ונאמנים אפי' אם כתב ידם יוצא ממקום אחר, ולא חשיב חוזרים ומגידים כיון שאין פוסלים את השטר, וכמו שבאומרים תנאי היו דברינו ולא נתקיים התנאי שנאמנים, ודוקא כשאומרים שהיו קטנים או אנוסים או פסולים אין נאמנים כשכתב ידם יוצא ממק"א. רשב"ם. והתוס' כתבו שאין נאמנים לומר מודעה היו דברינו אלא כשאין כתב ידם יוצא ממק"א, ונאמנים במיגו, כיון שאין חוזרים לגמרי מעדותם.

מ"ט. עדים שאמרו אמנה היו דברינו שלא היתה הלואה וכתבו שטר והאמינו לזה למלוה שלא ישתמש בזה בלי הלואה, (ואם תהיה הלואה משעבד נכסיו מעכשיו, דלא הוי שטר מוקדם), אין נאמנים אפילו אם אין כתב ידם יוצא ממק"א וצריכים אותם לקיום, כיון שקיימו חתימותיהם, עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בבית דין, ואין חוזרים ומגידים. וכתבו התוס' דגם מיגו לא מועיל כאן דלא אתי על פה ומורע לשטרא אפי' במיגו, דמדאורייתא השטר כשר בלא קיום, ולא הצריכו רבנן קיום אלא בטענת מזויף, אבל כשאומרים קטנים או אנוסים היינו אין מודים כלל שהשטר נעשה כדון, ולהכי מהני מיגו, (ולטעון פרוע במיגו דמזויף נאמן כיון שכשטוען פרוע אינו מכחיש את השטר, ולרב הונא גם בזה אינו נאמן). וטעם נוסף כתב הרשב"ם שאין נאמנים משום שאסור להשהות שטר אמנה בביתו, וממילא תולים שלא חתמו על שטר כזה, דאין אדם משים עצמו רשע.

דין הבעל בנכסי אשתו ואמירת אי אפשרי בתקנת חכמים

להלן יבואר האם יש לבעל חזקה בנכסי אשתו, דין אשה שמכרה מנכסיה לבעלה או לאדם אחר, דין הקונה מהבעל נכסי אשתו וחזר וקנא מהאשה, דין בעל שמכר נכסי אשתו, וכיצד יכול הבעל להסתלק מזכויותיו בנכסי אשתו.

אין לאיש חזקה בנכסי אשתו שאם החזיק ג' שנים בנכסי מילוג שירשה מבית אביה, אינו יכול לטעון שקנאם ואבד שטרו, מפני שכולם יודעים שירד לקרקע רק לפירות שתיקנו לבעל תחת פירקונה, (ולא דמי למשכנתא דסורא שצריך למחות כל ג' שנים, דשם לא יזכרו העדים שירד לקרקע למשכון).

ואף במקום שאינו אוכל פירות כגון שכתב לה בעודה

לא יוקם כי כספו הוא". ולהלן יבואר מה הדין בזה כשלאחד יש קנין הגוף ולשני יש קנין פירות, על מי נאמר הפטור אם עמד יום או יומיים.

המוכר עבדו על מנת שישמשנו ל' יום והכהו אחד מהם ועמד יום או יומיים ואח"כ מות, שהדין שבישראל שאם הכה אדם ומת אפי' לסוף שנה המכה נהרג, וחובשין אותו, אבל בעבד שהכהו האדון ומת אחרי יום או יומיים פטור (ויומיים היינו יום שהוא כיומיים, והוא מעת לעת. תוס'), ואם הכהו אחר חייב, דעבד כנעני הרי הוא כישראל לכל דבריו, דילף לה לה מאשה.

לר"מ הראשון פטור (-ישנו בדין יום או יומיים), והשני חייב מפני שאינו תחת ידו וכתב "ומת תחת ידו", וקנין פירות כקנין הגוף ואותו שאין לו אלא קנין הגוף אינו כלום, דאין גופו עומד אלא לפירותיו. רשב"ם. ולולא טעם זה אין סיבה לדרוש תחת יותר מכספו. תוס'.

לרבי יהודה השני פטור והראשון חייב, מפני שהוא ממונו של שני וכתב "כי כספו הוא", דקנין פירות לאו כקנין הגוף.

נ: לרבי יוסי הראשון פטור מפני שהוא תחתיו, והשני פטור מפני שהוא ממונו, דמספקא ליה אם קנין פירות כקנין הגוף או לא וספק נפשות להקל דכתיב "והצילו העדה". רשב"ם. והתוס' כתבו דבלאו הכי לא קטלינן מספיקא, דאפי' ממונו לא מפקין מספיקא.

ולרבי אלעזר הראשון חייב מפני שאינו ממונו, והשני חייב מפני שאינו תחתיו, דכתיב "כי כספו הוא" כספו המיוחד לו, וילפינן מיתור, או מדכתיב כספו ולא כתיב כסף. וכתבו התוס' דאיתא בהחובל שלר"א מי שחציו עבד וחציו בן חורין או עבד של שני שותפין אינו יוצא בראשי אברים, וביארו דהיינו דווקא בשותפין שיש לזה גוף ולזה פירות, וחציו עבד היינו שנתן כל דמיו ואינו מעוכב אלא גט שחרור, אבל בשותפין בגוף יוצא בראשי אברים לפי חלקו.

וה"ה לגבי נכסי מילוג אף אם מכרו שניהם מכרם בטל ויכולים לחזור בהם, כאדם המוכר דבר שאינו שלו.

ולענין דין יציאה בשן ועין באיש ואשה מבואר בהחובל שתליא בפלוגתא זו, דאיתא בהחובל ש"א שיוצא רק באשה, וי"א לא באיש ולא באשה, ומסקנת הגמ' שאם קנין פירות לאו כקנין הגוף יוצא לאשה, ואם כקנין הגוף אינו יוצא לשניהם, והק' התוס' שכאן מבואר שאם כקנין הגוף ישנו בדין יום או יומיים לבעל הפירות, ותי' דהתם לא יוצא באיש משום שמפקיע בזה את הגוף של האשה, או דשאני התם שלא היה לבעל בגוף מעולם, משא"כ מוכר עבדו. ור"י בר ברוך גורס שהמ"ד שלא לאיש ולא לאשה סובר כרבי אלעזר, ואפי' שניהם יחד לא יכולים לשחרר, ולא שייך תקנת אושא.

דיני בעל ואשה בחזקה ומכירה וכו'

נתבאר לעיל שהמחזיק בקרקעות שהיו של חבירו ג' שנים, המחזיק נאמן לטעון שהוא קנה או קיבל ממנו את הקרקע, אע"פ שאין לו שטר, דאלי"כ לא היה הבעלים הראשונים שותק. אמנם באופן שאין ראייה מהחזקת הקרקע שהיא של המחזיק, כגון בעל המחזיק בנכסי אשתו או אשה המחזיקה בנכסי בעלה,

ששם יש אונס, ומחמת האונס גמר ומקני, דאיירי בנכסי מילוג שכיון שהם שלה אינה מפחדת למחות בו שלא ימכרם. (וע"ע להלן).

הקונה מהאיש וחזר וקנה מהאשה שנתן לה דבר מועט כדי שלא תטרוף ממנו את הקרקע, שכל קרקעות הבעל משועבדים לכתובתה, שהרי כתב לה "כל נכסי אחראים וערבים לכתובתך", מקחו בטל, והיינו שמכירת האשה בטלה, ויכולה לטרוף אחרי מיתת הבעל, אבל בחייו אוכל הלוקח פירות, שהרי מכר לו כל זמן שלא יבוא גיבוי לכתובתה (והתוס' מביאים בשם רש"י שבג' השדות דלהלן בטל המקח מיד, ובשאר שדות שלו רק משעת טריפה), דיכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי שלא יכעס, (ולא דמי לתלויה וזבין דהוי זביני, דכיון דהכא ליכא אונס לא גמרה בדעתה להקנות), ודין זה הוא בשדה שכתב לכתובתה שהזכירו בשטר הכתובה, או שיחד לכתובתה שאחרי הנישואין עשאה אפותיקי, אע"פ שלא נכתב בכתובה. רשב"ם. ולתוס' הכונה לנכסי צאן ברזל. או שהכניסה אותה מבית אביה ושמו אותה - נכסי צאן ברזל ששמים את שווים בשעת נישואין, ואם פחתו פחתו לו, ואם הותירו הותירו לו. רשב"ם. ולתוס' הכונה לקרקעות ששמו אותם לתוספת כתובה. ואף שכל נכסי הבעל משועבדים לכתובתה, בג' שדות הללו מקחה בטל, כיון שיותר סומכת עליהם לשיעבודה. וכ"ש שבשאר נכסי הבעל ג"כ מקחה בטל, דלא הסכימה למכור אלא משום איבה, שאם לא תמכור ללוקח יאמר לה עיניך נתת במיתה או בגירושין. אבל בנכסי מילוג מקחו קיים שכיון שהם שלה אינה מפחדת למחות בבעלה שלא ימכור, ולא מצית אמרה נחת רוח עשיתי לבעלי.

נ: באושא התקינו שאשה שמכרה נכסי מילוג בחיי בעלה הבעל מוציא מיד הלקוחות, ואפי' מכרה רק גוף ולא פירות (שהרי הפירות של הבעל והגוף שלה) לא חלה המכירה, ואע"פ שכשמתה לא שייך טעם דפירקונה, ואת הגוף הרי מכרה, מ"מ הבעל מוציא מיד הלקוחות, שכך תיקנו הסנהדרין כשגלתה לאושא, דאלמנה לשיעבודא דבעל משום איבה, ועשאוהו לוקח ראשון, ואמנם מועילה המכירה שאם הבעל ימות בחייה יטלם הלוקח.

בעל שמכר נכסי אשתו ומת, האשה מוציאה מיד הלקוחות גוף הקרקע והפירות מכאן ולהבא, שאין לבעל אלא פירות בחייה.

אם הבעל והאשה מכרו שניהם את השדה לאדם אחר שהבעל מכר פירות והיא מכרה את הגוף, או שהאשה מכרה לבעלה, לל"ק זכה הלוקח, ואינה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי, כיון שבנכסים שלה אינו מקפיד אם לא מוכרת, ובזה אם יביא ראייה בעדים או בשטר מקחו קיים. ובל"ב מבואר שדווקא אליבא דר"א (לגבי מוכר עבדו וכדלהלן) אפי' כשמכרו שניהם לא חלה המכירה, וכ"ש אם מכרה לבעלה, אבל לשאר השיטות הוי מכר, ובכחאי גוונא אם הביא ראייה המקח קיים.

קנין גוף ופירות לדין יום או יומיים

כתיב "וכי יכה איש את עבדו וכו' אך אם יום או יומיים יעמוד

שיכול להזדייף, והא דאמר לא הכשיר ר"א אלא בגיטין, הכונה לכל שטרות קנין, לאפוקי שטרות ראייה, או דאירי הכא בכתב ידו שאין יכול להזדייף. ולר"מ דעידד מסירה כרת, צריכים העדים לחתום על דבר שאינו יכול להזדייף, ואפי' אם יש עידי מסירה צריך שיהיה השטר מוכיח מתוכו, (כמו שמצינו שלר"מ אם כתב לגרש את הגדולה לא יכול לגרש אפי' אותה, כיון שאין מוכח מהשטר למי נכתב). תוס' (ד"ה רבותא). והקשו התוס' (ד"ה אע"פ) מה החידוש שמועיל שטר שאינו שוה פרוטה, בשטר קנין שאינו קונה בתורת כסף, שהרי המוכר נותן, וקרקע אינו נקנה אגב כסף.

לזה מהאשה וגירשה (או מהעבד ושחררו) וכתב שטר ושעבד נכסיו, אינו חייב להם כלום, דכוונתו לגלווי זוזי, דלא ניחא ליה להיות "עבד לזה לאיש מלוה", אבל בשטר מכר לא שייך סברא זו, ואפי' קיבל אחריות הרי עדיין לא טרפוה מהלוקח. וכתבו התוס' (ד"ה לא) שעבד אין חילוק בין לזה למכר, דמה שקנה עבד קנה רבו.

המוכר שדה לאשתו לרב נחמן קנתה, ואין אומרים שכוונת הבעל לגלווי זוזי - שרצה להוציא ממנה מעות שהטמינה ממנו, ולא התכוון למכור, וליכא גמירות דעת למכירה, ואם כתב לה שטר מכר פשיטא שקנתה דודאי אין כוונתו לגלווי זוזי, וגמר ואקני לה. ואם אמר אי בעינא בכספא איקני אי בעינא בשטרא איקני, קנתה בכסף בלא שטר, ולא אמרינן לגלווי זוזי קא בעי, וכן בכתב שטר ואח"כ נתנה דמים. תוס'.

נ"א: ולענין אכילת הפירות בשדה שהבעל מכר לה, לרב ולרב הונא בר אבין הבעל אוכל פירות דלא גרע משדה שנפלה לה בירושה, ורק במתנה ס"ל לרב שאינו אוכל פירות דנותן בעין יפה הוא נותן. ולרבי אלעזר ורבי יוחנן בין במתנה בין במכר אין הבעל אוכל פירות, מפני שכוונתו לשם מתנה, וכתב לשון מכר כדי ליפות את כוחה. ולרבי אבא ורבי אבהו וכל גדולי הדור לגירסת הספרים ס"ל שאין הבעל אוכל פירות, ולגירסת ר"ת הבעל אוכל פירות. ולר"י המוכר לאשתו לא קנתה ורק במתנה קנתה.

שיטת רבא שאם קנתה במעות טמונים שלא היו ידועים לבעל לא קנתה דלגלווי זוזי הוא דבעי, ואם קנתה במעות שאין טמונים קנתה והבעל אוכל פירות, דלא שייך כאן גלווי זוזי.

נתינת גט בחצר שהבעל הקנה לאשה - מבואר בגמרא גיטין ע"ז: שהבעל אינו יכול להקנות קרקע לאשה ולשים שם גט כדי לגרשה, משום דמה שקנתה אשה קנה בעלה. והקשו התוס' שהרי בנותן מתנה לאשה קנתה ואין הבעל אוכל פירות. ותיירך ר"ת שזכית הבעל לא תלויה באכילת הפירות אלא באם היא יכולה למכור או לתת את השדה במתנה, ובשדה שהבעל נתן לה במתנה אף שהפירות שלה, אינה יכולה למכור כיון שלא נתן לה על דעת למכור, וממילא אינה יכולה להתגרש. ואף ששכירות מועילה לקנין חצר אף שהשוכר אינו יכול למכור, שכירות עדיפה מאשה, דשכירות עוברת בירושה, אבל באשה אם מתה הבעל מוציא מיד הלקוחות. ובירושלמי משמע שזכית האשה תלויה באכילת פירות החצר. ושיטת ר"י שרק כשהשאל הבעל מקום לאשה אינה יכולה להתגרש בקנין חצר, אבל אם נתן לה קרקע במתנה קנתה ואין הבעל אוכל פירות, וכתב עוד

אין להם חזקה, ודלהלן. ואגב זה יתבארו כמה דינים בדין ודברים שיש בין בעל לאשה על נכסים או מעות שבידה.

אם הבעל החזיק בנכסי האשה והאשה לא מחתה, אין לו חזקה, אבל אם חפר בשדה שלה בורות שיחין ומעורות ולא מחתה יש לו חזקה, כיון שאין לו אלא פירות ואינו יכול לקלקל את הקרקע, ואיירי בשדה שאינה עשויה לבורות.

ומה שמצינו שאין חזקה לנזיקין ומשמע דלא הוי חזקה כלל כיון שלא החזיק כדמחזקי אינשי, היינו שאין שם דין חזקה - שא"צ ג' שנים, אלא לאלתר הוי חזקה, שאין אדם רואה שמזיקים קרקע שלו ושותק, וללישנא בתרא באמות אף בנזקין בעינן ג' שנים, ואיירי באדם העושה אפי' בשל עצמו קוטרא ובבית הכסא עשן וריח רע, דאפילו החזיק ימים רבים אין חזקתו מועילה להזיק את חברו.

אם אדם מהשוק החזיק בנכסי אשת לרב לא הוי חזקה, דיכולה לומר שסמכה על בעלה שימחה (ואפי' אם כתב דין ודברים אין לי בנכסיי ובפירותיהן, מ"מ היא סומכת עליו שימחה, כיון שאם מתה הוא יורש אותה. תוס'). או שתטען שלא אכל אלא את הפירות של הבעל ולכן לא מחתה. ולדינא גולה (-שמואל וקרנא) הוי חזקה, ואם אכל מקצת בחיי הבעל ושלש שנים אחר מיתת הבעל, נאמן לומר שמכרה לבעל וקנה מהבעל, מיגו שהיה טוען מינך זבינתה, שאע"פ שאריס אינו יכול לטעון שקנה את השדה, סתם אריס אין זמן לאריסותו, אבל כאן יכול לטעון שהבעל מכר לו אם הוא יירש אותה, שהרי כשמת בטלה המכירה, והיה עליה למחות, והוי כיווד מחדש לשדה, והאשה שתקה ג' שנים. וכתבו התוס' שאם אכל מקצת בחיי הבעל ומקצת לאחר מיתתו לא הוי חזקה.

נ"א. אשה שהחזיקה בנכסי בעלה אע"פ שייחד לה קרקע אחרת למזונותיה שאין לתלות שירדה לפירות ולכן לא מיחה הבעל, אין לה חזקה, מפני שאין הבעל מקפיד אם האשה אוכלת יותר. ואם האשה הביאה ראייה שבעלה מכר לה את הקרקע, תלוי אם חל הקנין או לא, וכדלהלן, וכן בשטר הודאה זוכה האשה בקרקע. תוס'.

קנין קרקע - נכסים שאין להם אחריות נקנים בכסף שטר וחזקה. ואמר שמואל שבמכר לא קנה בשטר עד שיתן מעות, אא"כ הוא מוכר את שדהו מפני רעתה (- שבזה גמר ומקני מיד והמעות הוו הלואה), או שנתן מתנה וכתב לו לשון מכר כדי ליפות את כוחו. לרשב"ם כותב לו גם מכר וגם מתנה כדי שיהיה לו אחריות כמכר, ולא יהיה בה דינא דבר מצרא כמתנה. והתוס' (ד"ה ולמה) הקשו שמתנה שיש בה אחריות יש בה דינא דבר מצרא, ועל כן ביארו שכותב לו שתי שטרות, ואם יבוא הבר מצרא יוציא רק שטר מתנה. או שהיפוי כח הוא לענין מה מכר יחד עם הבית, וכדלהלן ע"א. או שהנפקא מינה בלשון מתנה שאינו צריך לשלם. או שכותב לו רק מכורה או רק נתונה, ומכורה היינו יפוי כח שיהיה לו אחריות על המתנה.

קנין שטר - לר"א דעידד מסירה כרתי אפשר לכתוב שטר על חרס

אחד מהאחים שהתעסק בירושת כל האחים ויצאו שטרות קנין והלוואה על שמו, וטוען שהממון שלו מבית אבי אמו ואין אחיו מן האב יורשים עמו, לרב עליו להביא ראיה שזה שלו, דבסתמא כיון שהוא מתעסק בנכסים נרשמו השטרות על שמו, ואינו יכול להוציא את הממון מחזקת האב, ולשמואל על האחים להביא ראיה שזה לא שלו כיון שבשטר כתוב שזה שלו, וצריכים לפסול את השטר. ובברייתא מבואר כשיטת רב, ומהאי טעמא כאן הלכה כרב אע"פ שתמיד הלכה כשמואל בדיני, ורבה רב ששת נמי ס"ל כרב דמפרשי מילתיה.

נ"ב: עוד מבואר בברייתא שגם אם האשה התעסקה בירושה ויצאו שטרות על שמה, עליה להביא ראיה שהם שלה, ואע"פ שכבוד הוא לה שסומכים עליה בית דין, ובני אדם משבחים אותה על כך, מ"מ אינה נאמנת, דאדרבה יש לחוש שיש לה הוראת התר כיון שטורחת עבור היתומים. תוס'. ואיתא בירושלמי שלאחר מיתת האב או הבן או הבעל או האשה יש חזקה בנכסיהם.

בביאור שיטת רב-

רב חסדא אומר שדווקא אם אין חלוקים בשום דבר בעולם אפי' בעיטתם עליו להביא ראיה דאז אין במה לתלות שהגיע לו ממון אחר, אבל אם חלוקים בעיטתם על האחים להביא ראיה, שהרי יתכן שקימץ מעיסתו שהיה עצר ביותר ומזה נתעשר. וכתבו התוס' שאף שטוען שזה ירושה מאבי אמו, נאמן במיגו שהיה טוען שמעיסתו קימץ.

נחלקו רבה ורב ששת איזה ראיה צריך להביא, לרבה צריך להביא עדים, ולרב ששת צריך לקיים את השטר וכיון שקיימוהו ודאי חקרו כראוי, והשטר הרי רשום על שמו. ולהלכה צריך עדים.

ולשמואל רב מודה היכא שאותו אח מת, שדווקא אביהם יכול למצוא ראיה שזה שלו, אבל היתומים אינם יודעים היכן יש ראיה, וגם השטר מוכיח שהיה של אביהם. וכתבו התוס' שאין הטעם משום שטוענים ליתומים שאם אביהם היה קיים היה מביא ראיה, דא"כ למה יורשים צריכים להחזיק ג' שנים, דילמא לאביהם היו עדים, אלא הטעם משום דמוכחא מילתא שהם של אביהם כיון שרשומים על שמו, ומ"מ אביהם כיון שיכול להביא עדים, אם אין לו עדים נראה שאינם שלו.

ור"פ מקשה על שמואל שהרי אין טוענים לבן מה שאביו לא היה יכול לטעון, ומה שמצינו שחזקה ליורשים הוי חזקה אע"פ שאינם טוענים שאביהם קנאה, התם הרי אביהם היה יכול לטעון לקוח הוא בידי. וכמו שמצינו שרבא הוציא מיתומים זוגא דסרבלא וספרא דאגדתא, אף שהמערער לא הביא ראיה שהשאלים לאביהם, מחמת שהם דברים העשויים להשאיל ולהשכיר, דאינו נאמן לטעון בהם לקוחים הם בידי.

דעת התוס' (ד"ה דברים) שבדברים העשויים להשאיל

שאע"פ שאין הבעל אוכל פירות, מ"מ יקח בהם קרקע והוא אוכל פירות. תוד"ה במתנה.

נ"ב. אין מקבלים פקדונות מנשים עבדים ותינוקות שמוא גנבום מבעליהם ואדונייהם ובעה"ב שהקטנים גרים אצלו, ואסור לסייע ידי עוברי עבירה, ואם לא יקבלו מהם יחזירו למקום שגנבו, ואם קיבל מהאשה יחזיר לה שאין להחזיקה שגנבה, ואם מתה יחזיר לבעל שאף אם הם שלה הוא יורשה, ואם קיבל מהעבד יחזיר לו, ואם מת יחזיר לאדון דבסתמא כל מה שקנה עבד קנה רבו, (וה"ה אם נשתחרר העבד ואח"כ מת, דסתם עבדים גזלנים הם, אבל באשה אם נתגרשה ואח"כ מתה יחזיר ליורשיה), ואם קיבל מהקטן יעשה לו סגולה שהרי אינו יודע לשמו, וישמרם עד שיגדל, ו"מ ספר תורה ללמוד בו והקין קיים, וי"א דקל שיאכל ממנו והקין קיים, אבל בעיסקא לא שמוא יאבד הקין, ואם מת הקטן יחזיר ליורשיו, ואם אמרו בשעת מיתתן (אורחא דמילתא נקט, דבזמן אחר יכולים להחזיר בעצמם) של פלוני הם, יתנם למי שאמרו, ואם לאו - שאינם נאמנים על הנפקד, יעשה פירוש לפירושם ויחזירם לבעליהם ולא למי שאמרו, מפני שמתביישים לומר שהם של הבעלים וגנבו מהם. אשתו של רבה בר בר חנה אמרה בשעת מיתתה שהעגילים שאצלה שייכים למרתא ובני ביתו, ואמר לו רב שאם אשתו נאמנת עליו שלא גנבה ממנו כלום יחזיר להם, ואם לאו יטלם לעצמו, ואיכא דאמרי שאמר אי אמידיא לך אותם אנשים שהיא אומרת שזה שלהם, אי נמי אם אשתך יש לה אוהבים שיתנו לה ממון על מנת שלא יהיה לך חלק בו יתנם להם, ואם לאו יטלם לעצמו.

דין מעות שביד האשה - אם האשה אומרת תן מעות לפלוני שהם שלו, נאמנת במיגו שיכלה לתת להם בעצמה, ואפי' אם הבעל אומר שהממון שלו, אין לו כח להוציא מידה, ובשעת מיתתה אין לה מיגו, וכן אם תקף הבעל מידה אין לה מיגו, ודווקא במעות טמונות, אבל במעות שאין טמונות הרי הם שלה ואם תקף מוציאים מידו. ואם היא נושאת ונותנת בבית אינה נאמנת לומר שהמעות שלה או של פלוני, ועליה להביא ראיה, ואם אינה נושאת ונותנת בחיי בעלה, וממון בעלה מצוי אצלה, יש להסתפק אם דינה כנושאת ונותנת או לא. תוד"ה קיבל.

אשה שנתגרשה יש לה חזקה כשאר כל אדם.

חזקה באב ובן זה על זה - אב ובן אין להם חזקה זה על זה, ואם חלקו - שנפרדו ואין הבן סמוך על שלחן אביו ואינו מתעסק כלל בנכסי אביו, לרב יוסף אין להם חזקה דלא קפדי אהדדי, ולרבא יש להם חזקה, וכן הלכה, וכן מבואר בברייתא.

המתעסק בירושה ויצא שטר על שמו

ירושה שעדיין לא באה לידי חלוקה (-תפוסת הבית) הרי היא של כל היורשים. הגמרא מבארת מה הדין כשאחד טוען שממון מסוים הוא שלו ואינו מהירושה, האם הוא נאמן.

הוא נותן שמחמת חיבה נתן לו וניחא ליה שילך ויחזיק והוי כאילו אמר לו שיחזיק, ולשמואל אם במכר שנותן לו מעות עכשיו או אח"כ צריך לומר, כ"ש במתנה שמפסיד ממון ויש לומר שעד שהחזיק כבר חזר בו, וס"ל דלא אמרינן שנותן בעין יפה אלא לאחר שהחזיק ונתקיימה המתנה.

נ"ג. שיעור החזקה – המוסיף על הגדר והשלימה לעשרה, אם כבר קודם לא היו יכולים לעבור דרכה שהיתה בנויה בשיפוע או על מקום מדרון לא הוי חזקה דהוי בנין בלא צורך, ואם היו נכנסים בה ברווח ועכשיו נכנסים בדוחק, אף שהוסיף רק כל שהוא הוי חזקה, ודין זה הוא גם כשהשלימה לפחות מ', ואורחא דמילתא נקט. וה"ה בנעל אם סתם פירצה כל שהוא שהיו נכנסים ברווח ועכשיו נכנסים בדוחק הוי חזקה.

וכן בפירצה אם כבר לפני שהוסיף על הפירצה היו יכולים להכנס לא הוי חזקה, ואם היו נכנסים בדוחק ועכשיו כשהוסיף כל שהוא נכנסים ברווח, הוי חזקה.

הסותם נקב בנכסי הגר או בקונה מחבירו ע"י צרור ועצר את המים מלהכנס לשדה ולשוטפה, או שפותח נקב ע"י נטילת צרור ויצאו המים מהשדה, לא הוי חזקה, דאינו אלא מבריה ארי וכל ישראל נצטוו להציל ממון חבריהם מנזק, ואינו קונה אלא כשגדר או פרץ או תיקן תיקון הנצרך לגוף השדה, כגון משקה או זומר או זורע או קוצר, והסותם נקב שלא יצאו המים שבה הנצרכים להשקיית השדה, ודמי לחורש שמיפה את השדה, או שפתח פתח שיוכלו המים מהנהר להכנס לשדה הוי חזקה.

חזקה בשתי שדות סמוכות –

שתי שדות שיש מיצר ביניהם אם החזיק באחת כדי לקנותה קנה, ואם התכוון לקנות גם את השניה לא קנה אלא אותה מפני שהמיצר מפסיק, (ולולא המיצר היה קונה את הכל אף בלא כוונה אלא בסתמא), ואם התכוון רק לשניה לא קנה כלום דאין אדם קונה שלא מדעתו.

נ"ג: והגמ' מסתפקת אם כוונתו לקנות את שתיהם עם המיצר, או שהחזיק במיצר וכוונתו לקנות את שתיהם, האם קונה כיון שהמיצר הוא אחד עם הקרקע, או שכל שדה נחשבת בפני עצמה שהמיצר מופלג מן השדה גבוה או נמוך, ולא קנה אפי' את המיצר. ואף אם החזיק בשדה לא קנה את המיצר, י"ל שאם החזיק במיצר קנה את השדה, כיון שהוא משועבד לשדה לשומרו, כמו שקונה י' בהמות באפסר אחד כיון שהאפסר משמר את הבהמות, או דילמא לא קני, ולא דמי לאפסר כיון שאין איגודו בידו.

ודווקא בנכסי הגר (או במתנה. תוד"ה אותה), אבל במכר יכול לקנות י' שדות נפרדות ע"י שמחזיק באחת, דסדנא דארעא חד הוא, ודווקא כשנתן למוכר דמי כולם, ואל"כ לא קנה אלא כנגד מעותיו.

שתי בתים זה לפניו מזה יכול לקנות כל בית ע"י חזקה

ולהשכיר אינו נאמן לטעון לקוחים הם ביד, אפי' בדברים שאין דרך למכור ואין דרך להטמין, (וגרסו אחרת בגמ' שבועות מ"ו). עוד כתבו התוס' דסתם ספרים עשויים להשאיל ולהשכיר, ומה שמבואר בב"ק ק"ד שאם יצא על המחזיק שם גניבה ישבע כמה הוציא ויטול, ואינו נאמן במיגו שיטען השאלתי לך, י"ל דאיירי באדם שאין דרכו להשאיל לו, או דאינו נאמן במיגו משום דהוי מיגו להוציא, אע"פ שנוטל דמים שהוציא.

הלכה – לר"ח הלכה כשמואל דהיכא שמת על האחים להביא ראיה, שכשהגמ' מסיימת ב"קשיא" לא בטלו דברי האומר, אבל כשהגמ' מסיימת תיובתא דפלוני תיובתא בטלו דברי האומר, ולרשב"ם אין הבדל בין קשיא לתיובתא דבטלו דברי האומר, ותיובתא היינו ממשנה או ברייתא, וקשיא היינו מדברי אמוראים, ואין הלכה כשמואל.

קנין חזקה

לאחר שביארה הגמרא לעיל (כ"ח. – נ"ב:) דיני חזקת ג' שנים כשיש ויכוח על הבעלות בקרקע בין המרא קמא לבין מי שמוחזק בקרקע, עוברת הגמרא לבאר איך קונים קרקע ע"י חזקה (ונתבאר בקידושין כ"ו שלומדים קנין חזקה מדכתיב "וירשתם אותה וישבתם בה" במה ירשתם בישיבה), וחזקה זו אין היא ראייה על הבעלות כמו בחזקת ג' שנים, אלא היא מעשה קנין ע"י הוראת בעלות, והיא מועילה בין בקנין מאדם אחר, בין במחזיק בנכסי הגר שמת ואין לו יורשים. ולהלן יבוארו הרבה מפרטי דיני קנין חזקה.

כל מה שנתבאר לעיל בדיני חזקת ג' שנים איירי בחזקה שיש טענה כנגדה, אבל כשאין טענה כנגד החזקה **נעל או גדר או פרץ** בפני עדים הרי זו חזקה מיד ואינו יכול לחזור בו, וקונה במתנה או נכסי הגר או חלוקת ירושה.

הקובע מנעול בדלת לנעול בו הוי חזקה.

המוסר מפתח לחבירו למכור או להשכיר, לרשב"ם קנה, ולתוס' (ד"ה נעל) לא קנה, ולא מהני מסירת מפתח אלא שאצ"ל לומר לך חזק וקני, ורק בבדיקת חמץ חייב מי שהמפתח אצלו, מפני שהוא בידו לבדוק.

הסוגר את הדלת ונועל במפתח לרשב"ם לא הוי חזקה, דאינו אלא עושה מצוה לשמור בית חבירו, ומבריה ארי הוא, ולתוס' (שם) קנה, ולא דמי למבריה ארי דהכא מוכחא מילתא שהבית שלו, שהרי בנעילה הוא מונע מכולם להכנס. אך הקשו התוס' שלקמן (נ"ג:) מבואר שהבונה פלטרין בנכסי הגר ובא אחד והעמיד להם דלתות קנה, ומיירי התם שנעלם דאי לאו הכי לא קנה, ומשמע שנעילה לא מספיקה אם לא העמיד את הדלתות.

מתי צריך לומר לך חזק וקני – אם מחזיק בפני המוכר אין המוכר צריך לומר לו לך חזק וקני ואם נתרצה המוכר בכך וכך מעות והחזיק בפניו קנה, דניחא ליה בהאי חזקה ולכן שתק, והלוקח חייב לתת לו דמי מקחו, ושלא בפני המוכר כגון שהוא בעיר אחרת, או באותה העיר ומחזיק שלא מדעתו, צריך לומר לך חזק וקני, ובמקום שרגילים לכתוב שטר אפי' נתן מעות אינו קונה עד שיכתוב שטר, אא"כ פירש שיקנה בכסף. ורב הסתפק במתנה אולי אף שלא בפניו אצ"ל לך חזק וקני, דבעין יפה

בקרקה, ולענין השטרות עצמם הגמרא בב"ק מסתפקת אם קנאם, דשמא אין כוונתו לקנות את השטרות, דהיכא שידוע ואינו מתכוון לקנות אינו קונה שלא מדעתו. (וכן בדבר שאינו רגיל שיהיה אין החצר קונה שלא מדעתו). תוד"ה אדעתא.

המנקה את הקרקע מקיסמים ועשבים רעים, אם כוונתו ליפות את הקרקע קנה, והיינו באופן שלקח את הגדולים והקטנים, שאז אפשר לתלות שכונתו לקרקע, אבל אם כוונתו לקיסמים, והיינו באופן שלקח רק את הגדולים הראויים לשריפה, לא קנה, דלקיטת פירות לא קונה את הקרקע כיון שאין כוונתו לתקן את הקרקע. רשב"ם. והתוס' (ד"ה אדעתא) כתבו שלא קנה כיון שאינו מתכוון לקנות.

המוציא את התקלות מהקרקע שמסיר את המכשולות ומשווה פני הקרקע, אם כוונתו ליפות את הקרקע שתהיה חלקה ולא תישבר המחרישה קנה, והיינו באופן שלוקח מהתל וזורק לגומא, אבל אם כוונתו לעשות בי דרי - גורן, והיינו שהשווה את סביבות התל לתל שלא יהיה התל זקוף כ"כ, ואת סביבות הגומא לגומא, ונמצאת הקרקע מחולקת למקומות מקומות, לא קנה, דכיון שאחרי הגורן ירצה לזרוע שם ולא יוכל הוי קלקול, וכל בכל תיקון שסופו לסתור מעיקרא לאו מתקן הוא, אמנם כתב הרשב"ם שאם רצה לעשות שם גורן קבוע נראה שאין לך חזקה גדולה מזו, אבל שיטת ר"י דאורליינ"ש שאין דרך לדעת אם כוונתו לקבוע, ופירש בסוגיא דבי דרי היינו מקום להעמדת בהמות.

וכל החזקות הללו הם בין בנכסי הגר בין באחים שחלקו בין במתנה בין במכר. רשב"ם.

הפותח פתח לכניסת מים אם כוונתו להשביח את הקרקע ע"י השקית השדה, והיינו שפתח רק בצד אחד שיתעכבו המים והיו הדגים ניצודים מאליהם, קנה, ואם כוונתו לצוד דגים, והיינו שפתח משני צדדים, אחד להכניס ואחד להוציא, לא קנה.

האוכל פירות דקל ע"י הורדת ענפים רק רק מצד אחד שלו, ובא אחר ורפק תחתיו פורתא, השני קנה, מפני שהראשון לא אחזיק כדמחזקי אינשי אדעתא דדיקלי.

המצייר בכותל בית של גר שמת, צורת חיה או עוף, קנה, (דצורת חיה ועוף היא חשובה, משא"כ ציורים בעלמא מעשה ציצים ופרחים), וא"צ שיהיה אמה על אמה וכנגד הפתח.

האם קונים את כל השדה ע"י חזקה במקום אחד - שדה שמיצריה מסומנים בד' רוחותיה והכיש בה מכוש אחד והשדה עומדת לחרישה, לרב קנה את כולה בין במכר בין בנכסי הגר, ולשמואל לא קנה אלא מקום מכושו בלבד, ודווקא בנכסי הגר, אבל במכר יכול לקנות י' שדות בי' מדינות ע"י חזקה באחת, והלכה כרב. ושדה שאין מיצריה מסומנים, לשמואל לא קנה אלא מקום מכושו, ולרב קונה כשיעור חרישת צמד שוורים שורה אחת וחזרה עוד שורה, וכתב הרשב"ם ששורה היינו מקצה לקצה, וכיון שקנה שתי שורות קונה את כל

בו, ואם החזיק בפנימי יכול לקנות גם את החיצון אם לכך נתכוון כיון שיש לפנימי דריסת רגל בחיצון לצאת משם, אבל לא יכול לקנות ע"י הפנימי רק את החיצון, ואם החזיק בחיצון לא יכול לקנות גם את הפנימי כיון שאינו משועבד לחיצון.

הבונה פלטרין גדולים בנכסי גר שמת לא קנה, דליבני בעלמא הוא דמפיך דתחילת הבנין אינו עיקר אלא גמרו, ומעיקרא עיילי בה ברווח והשתא עיילי בה ברווח, ואם בא אחר והעמיד שם דלתות השני קנה, ד"נעל" היינו העמדת דלתות, אבל בנה לא קנתי. וכתבו התוס' דלא דמי לסיוד וכיור שהשביח את הבנין, אבל הכא עד הגמר לא השביח את הקרקע, עוד כתבו דמה שמועיל בקרקע רפק בה פורתא, היינו דווקא בשדה העומדת לחרישה.

המוציא פלטרין בנכסי הגר ואין לו מה להוסיף ולגמור את הבנין, וסד בהם סיוד אחד, או כיור אחד, אמה על אמה כנגד הפתח ששם רואים יותר לנוי, קנה, אבל במקום אחר צריך יותר מאמה.

המציע מצעות בנכסי הגר ושכב שם על הקרקע קנה, ואע"פ שלא תיקן את הקרקע אלא השתמש בה, והמקור של חזקה הוא מ"ושבו בעריכם אשר תפשתם" או מדכתיב "וירשתם אותה וישבתם", ושכיבה בכלל ישיבה. וכתבו התוס' שאם הלך בבית או שכב אפי' על מיטות מוצעות לא קנה, ודווקא בהציע קנה. וכמו שמצינו שקונים עבד כנעני ע"י שהעבד משמש את רבו הנעיל את מנעלו או התיר מנעלו, או שהולך כליו אחריו לבית המרחץ, או שהפשיטו או הרחיצו או סכו או גרדו או הלבישו או הגביהו להעלותו למיטתו, ושימש לרבו שנסמך עליו, וכן כשנסמך ונשען בשכיבתו על הקרקע קנאה. ואם הגביה האדון את העבד, לת"ק לא קנה שאין הגבהה קונה בבני אדם שאין דרך להגביהם, אלא במטלטלין, ולר"ש קנה, שהגבהה קונה בכל מקום אפי' ברשות מוכר, משא"כ במשיכה ומסירה, וגם קונה ברה"ר ובסימטא.

נ"ד. הזורע לפת בנקעים של קרקע הגר ולא כיסה עפר או דבר אחר, לא הוי חזקה, דהזריעה בלבד אינה משביחה את הקרקע, (משא"כ רפך ביה פורתא שהוא מעשה בגוף הקרקע שיש בו שבח), והשבח אח"כ שגדל ונשרש בקרקע הוא בלי מעשה, ואכילת הפירות אינה חזקה כיון שאין בזה תיקון לקרקע, וגם לא נהנה גופו מן הקרקע (כמו במציע מצעות בנכסי הגר).

דברים שהקנין בהם תלוי בכוונה -

הקוצץ ענפים מדקל של קרקע הגר אם בא להשביח את הדקל והיינו שקצץ משני הצדדים, קנה, ואע"פ שיתכן שהתכוון להאכיל בהמותיו, מ"מ מסתמא להחזיק נתכוון. ואם קצץ כדי להאכיל לבהמותיו, והיינו שקצץ מצד אחד שמקלקל את האילן לא קנה, ואינו יכול לטעון שנתכוון להשביח את הדקל. המחזיק בשטרותיו של גר לא קנה קרקע, מפני שלא החזיק

שנים בקרקע של ישראל, ואין לו שטר, וקנה ממנו ישראל אחר, הוי קנין גמור, אע"פ שאין לעכו"ם חזקה. אי נמי בארץ פרס במקום ג' שנים לחזקה צריך מ' שנים.

קנין קרקע ע"י תשלום המס - עשירים המשלמים את המס שעל הקרקע (-טסקא) במקום בעלי הקרקע, קנו את הקרקע, שכן דינא דמלכותא, ואין הבעלים הראשונים יכולים להחזיר להם מה ששילמו ולקחת את הקרקע, ואם שילמו מס המוטל על ראש הבעלים ולא על הקרקע (-כרגא), לרבה לא קנו את הקרקע דאין זה דינא דמלכותא, ולרב הונא בריה דרבי יהושע הכל משתעבד לכרגא ואפי' מטלטלין, וא"כ קנו העשירים את הקרקע, ואין לטעון דא"כ נכסי המוריש נחשבים "ראוי" שאין הבכור נוטל בהם פי שניים, שהרי המלך יכול לגבותם, דשעבודו עדיף משאר שעבודים והוי כגבוי, ובתוס' הוסיפו שהקרקעות עיקרם של המלך וכבר הוא מוחזק בהם, ואפי' קרקע של אלף זוז משועבדת לדבר מועט, (אבל בשאר חובות שיש לאדם הרי בעיני אדרכתא ואכרזתא ושומא וגביה), דאייירי ששילם האב את המס של כל אותה השנה לפני מותו. ולענין הלכה אף שכותבי השטרות של רבא אמרו שהלכה כרב הונא בריה דרבי יהושע, לא אמרו כך אלא כדי לקיים המכירה שמכרו קרקעות מחמת מס המוטל על הבעלים ולא על הקרקע.

אדם הבטל ממלאכה ומלימוד ומדרך ארץ ואינו עוסק בישומו של עולם כלל צריך להשתתף עם בני העיר בתשלום המס, ואייירי שבאו לגבות ממנו ובני העיר אמרו להם שיפטורוהו כי אין לו, והוי צריכים השאר לשלם יותר, אמנם באנדיסקי שמעצמם פטורוהו מחמת ששכחוהו או שסברו שאין לו ממון פטור, אע"פ שהשאר שילמו יותר, דמן השמים סייעוהו. ולתוס' אנדיסקי היינו שכותבי שטרות המלך כתבו לו שהוא פטור מהמס.

מה מחלק שדה לשנים

הגמרא (לעיל נ"ג ג' נ"ד) ביארה שהמחזיק בנכסי הגר לא קנה אלא את אותה שדה. ולהלן יבואר מה נחשב הפסק בשדה להחשיבה לב' שדות, ואגב זה יבואר מה נחשב הפסק לענין מצות פאה שצריך להניח ב' פאות, ולענין הדין בטומאה שלר"א הנכנס לשדה שיש בה טומאה הרי הוא טמא, ולענין הדין בשבת שלרבי יוסי המוציא ב' חצאי זיתים לב' רשויות מופרדות פטור, וכדלהלן.

המחזיק בנכסי הגר ויש בין השדות מיצר או חצב (-אילן או עשב, היורד ויונק כנגדו ולא מהצדדים), לא קנה את השדה השנייה, שהרי אפי' בשדה אחת יש מ"ד שלא קנה אלא מקום מכושו, ובשתי שדות לכו"ע לא קנה, דבעינן שיחזיק בכל השדות.

נ"ה: לענין פאה - נחל, שלולית מקום קיבוץ מי גשמים, וי"א אמת המים, דרך הרבים ט"ז אמה או היחיד ד' אמות שביל הרבים שהולכים שם רבים ברגליהם ולא עגלות וסוסים או היחיד שהילוכם קבוע בין בימות החמה בין בימות הגשמים שלא

השדה. והתוס' כתבו שבשדה גדולה לא היו חורשים במענה אחד את כל אורך השדה, ולא משמע בסוגיא שקונה את כל השדה, וכן צ"ב למה לא מספיק פעם אחת.

נ"ד: קנין ישראל מנכרי - נכרי המוכר קרקע לישראל ונתן הישראל מעות ועדיין לא החזיק, לשיטת שמואל הקרקע יצאה מרשות הנכרי ע"י המעות, לרשב"ם הטעם משום דעכו"ם כל קניינו בכסף, ולתוס' דווקא בעבד עברי כל קניינו של עכו"ם בכסף, אבל בעלמא אין קונה בכסף אלא במשיכה, וקונה קרקע בכסף כדאשכחן בעפרון, אבל בשטר לא קני, והישראל לא קונה עד שמוגיע השטר לידו, דאפי' מישראל אינו קונה בלא שטר, במקום שרגילים לכתוב שטר, וכ"ש עכו"ם דסתם עכו"ם אנסים הם ואין בדעתו לקנות בלי שטר, (ואנן סהדי שאין כוונתו לקנות אלא בשטר כמו שקונה מישראל, כיון שלא אמר אי בעי בכסףא איקני. תוס'). וכל המחזיק בקרקע זו זכה.

הרשב"ם מביא שיי"א שצריך להחזיר מעות ללוקח ראשון, והרשב"ם סובר עצמו שא"צ לתת מעות, ואם יכול הלוקח לתבוע את המעות מהעכו"ם יתבע, (אע"פ שע"י כך יחזור העכו"ם ויגזול את המחזיק, ולמחזיק מותר להשתמש מן העכו"ם אע"פ שהלוקח הראשון מפסיד, דבדין הוא תובעו כיון שלא נתן מעות אלא כדי שתעמוד הקרקע בידו, אבל אם המחזיק רוצה לתת מעות ללוקח, והלוקח מפקיע ממנו את הקרקע ע"י העכו"ם, הוי מסור ממש. תוד"ה (וישראל). אמנם השני נקרא רשע, דלא גרע מעני המהפך בחררה. ובלוקח מישראל אע"פ שלא קנה לוקח לא יצאה הקרקע מיד המוכר, ושניהם יכולים לחזור בהם, ואין אחר יכול להחזיק בה.

אביי שואל שדברי שמואל הללו סותרים את דעתו שדינא דמלכותא דינא, שהמחזיק על פי חוק המלך הנהוג בעיר אין בו משום גזל, והרי המלך אמר שא"א לקנות בלי שטר, וא"כ איך יזכה בה השני, אלא יזכה בה הראשון על פי דינא דמלכותא כשיגיע השטר לידו. ורב יוסף אמר שכדברי שמואל הנ"ל פסק רב יהודה, שרוב שמועותיו משמואל רבו, וס"ל לרב יוסף שאין בזה דינא דמלכותא, דלא אמרו שיקנו רק בשטר, אלא אפשר לקנות גם בחזקה. וענה לו אביי ששם בעלי השדות לא היו משלמים טסקא, וחוק המלך שמשלם הטסקא מקבל את הקרקע, וא"כ הראשון לא יכול למכור, והשני שהחזיק על מנת לתת טסקא למלך קנה, אבל קרקע שבכח הנכרי למוכרה, מוציאים אותה מהמחזיק ונותנים אותה לראשון כשיהיה שטר בידו.

שיטת ר"ח שאין הלכה כשמואל, שהרי יש סתירה בדבריו, ולרשב"ם הלכה כשמואל, כמו שפסקו כמה אמוראים.

רב נחמן סובר כשמואל שהקונה קרקע מעכו"ם בכסף הקרקע הפקר, (וכן שלח רב הונא בר אבין בשם רבותינו), וס"ל כרב שהמכיש מכוש אחד בקרקע קנה כולה.

נ"ה. דינא דמלכותא דינא מיסים וארנוניות ומנהגים שהנהיגו המלכים במלכותם הוי דינא, שבני המלכות מקבלים אותם עליהם מרצונם, תדע שהרי אנו עוברים על גשרים שנבנו מודקלים שהפקיע המלך.

חזקה של פרסיים היא מ' שנים, שאם החזיק העכו"ם מ'

אחת, ואם נקראים שדות אינם כשדה אחת. לרשב"ם איירי לענין לקנות כולה ע"י מכוש אחד, ורבי יוחנן כאן נתן שיעור אחר מרב ושמואל לעיל נ"ד, ולתוס' (ד"ה אין) איירי לענין טומאה.

גבולות הארץ-

יהושע תיחם את הארץ בין שבת לשבת ובין איש לאיש, ע"י חצב לפי שאינו יונק לא מכאן ולא מכאן.

לא מנה יהושע אלא עיירות העומדות על הגבולין, משום שבא להראות את תחומי הארץ. וכתבו התוס' (ד"ה העומדות) שהכונה לגבולות של כל שבת ושבת, ולא לגבולות הארץ, דחשיב כמה עיירות שהם באמצע.

כל מקום שהראה הקב"ה למשה דכתיב "ויראהו ד' את כל הארץ את הגלעד עד דן" חייב במעשר, דזה מקום ז' עממין, אבל מקום קיני וקניזי וקדמוני שניתנו לאברהם בברית בין הבתרים פטורים, לעת"ל, אי נמי אם כבשו מהם ישראל אחרי מות יהושע, דכתיב "זאת הארץ" למעוטי הני שנתוספו לאברהם על השבועה, וארץ רפאים לא נתמעטה, דהיינו חייו. וכתבו התוס' (ד"ה חייב) דס"ל שקדושה ראשונה קידשה לעת"ל, אבל למ"ד לא קידשה לעת"ל כל מקום שלא כיבשו עולי בבל פטור ממעשר. לר"מ היינו נפתואה ערבאה ושלמאה, ולר"י הר שעייר עמון ומואב והא דמצינו שנהגה שביעית בעבר הירדן היינו ארץ סיחון ועוג שלא היתה מעמון ומואב, או דאיירי במקומות מעמון ומואב שלא כבש סיחון. (תוד"ה הר שעייר). ולר"ש ערדיסקיס אסיא ואספמיא. ומה שמצינו שעברו שנה באסיא, אף שאין מעברים אלא ביהודה, האי עיבור היינו חישוב. תוד"ה ערדיסקיס.

עין הערה בדיון משכון של גר שמת.

עדים זוממין על חזקה

להשלמת סוגית חזקת ג' שנים שנתבאר לעיל, מבארת הגמרא מה הדין בעדים שהעידו על חזקת ג' שנים והוזמו, כמה צריכים לשלם. עוד יבואר בגמרא איך מצרפים עדים כשכל אחד מעיד על שנה אחרת מהחזקה, או כשכל אחד מקיים חתימה אחרת.

עדים שהעידו שאחד החזיק ג' שנים, ונמצאו זוממים
שבאו עדים אחרים ואמרו בזמן החזקה עמנו הייתם במקום פלוני, משלמים הכל דמי הקרקע שזממו להפסידו, חוץ מהקרקע עצמה שיטול מהמחזיק.

נ"ו: ואם על כל שנה העידה כת אחרת לתנא דמתני'
הוי חזקה, ואם הוזמו כל כת משלמת שלישי, ואין נעשים זוממים עד שיוזמו כולם, (וכתבו התוס' (ד"ה משלשין) שאף שהמעידים על נגיחה שלישית אינם חייבים אלא חצי נזק, מפני שטוענים שלא התכוונו לעשותו מועד, הכא כיון שבאו להעיד לטובתו, ודאי באו כדי להחזיקו בקרקע). ולר"ע לא הוי חזקה, דכתיב "על פי שניים עדים יקום דבר" ולא חצי דבר, ואין כאן ב' עדים המעידים על חזקה שלימה, ולרבנן ממעטים עדות של שניים על שיערה אחת בגבה ולא בדקו יותר, ושניים אחרים

זורעים שם, (לרשב"ם לא זו אף זו קתני. ולתוס' קמ"ל דרך הרבים שלאילנות אין מפסיק אלא גדר, ושביל הרבים קמ"ל שבעינן שיהיה קבוע גם בימות הגשמים), מפסיקים לפאה והיינו שצריך להניח פאה בשתי המקומות. המיצר והחצב, לרב אסי אין מפסיקים, ולרבין מפסיקים.

לענין טומאה- הנכנס בימות הגשמים לבקעה שדינה כרשות היחיד שספיקה טמא, כיון שבימות הגשמים אין מהלכים שם שלא לקלקל הזריעה, ובאחת משדותיה יש טומאה, ואינו יודע אם נכנס לשדה זו, לחכמים טמא, ולר"א טהור (התוס' גורסים רבי אלעזר) דספק ביאה טהור, ורק ספק מגע טמא, ואם יש מיצר או חצב בין השדות אליבא דר"א, לרב אסי אין מפסיקים, ולרבין מפסיקים.

ביאור מחלוקת ר"א וחכמים בספק ביאה- לרשב"ם חכמים מטמאים כיון שזה נחשב ספק אחד אם הלך עד הקבר והאחיל או לא, ולר"א יש ב' ספיקות, א' אם נכנס, ב' גם אם נכנס יש ספק אם הגיע למקום הטומאה. ולרש"י בע"ז ע. איירי בשדה מלאה טומאה שיש רק ספק אחד, וטעמא דר"א דס"ל דספק ביאה טהור, דספק טומאה ילפינן מסוטה, ושם יש ודאי סתירה, וטעמא דחכמים משום שיש רק ספק אחד. ולר"ת רבנן מטמאים אפי' בכמה ספיקות (ולומדים זאת מסוטה, ואף ששם זה רק ספק אחד, מ"מ גם בזה היה צריך להיות טהור), ולר"א אינו טמא אלא בספק אחד, דאין לך בו אלא חידושו.

לענין שבת- המוציא חצי גרוגרת לרה"ר והניחה, וחזר והוציא חצי גרוגרת, לת"ק בהעלם אחד חייב אפי' בשתי רשויות, בשתי העלמות פטור דאם נודע לו בינתים שהוא שבת ידיעה מחלקת, ולרבי יוסי אף בהעלם אחד אם הוציא לשתי רשויות פטור, ושיטת ר"ח שאם הוציא לשני רה"ר חייב, כמו שמצינו שהכותב אות אחת בציפורי ואות אחת בטבריה חייב, ורבי יוסי איירי שהוציא מִשְׁתֵּי רשויות, ולר"י נראה ששאני כתיבה שנגמרה המלאכה בכתיבת ב' אותיות, אבל בהוצאה לא חשיב הוצאה עד שיקרבם.

נ"ו. איזה הפסק יש בין שתי הרשויות- לרבה צריך רשות היחיד ביניהם, אבל כרמלית כגון בקעה לא, דמדאורייתא בטלה להכא ולהכא. ולאביי אפי' כרמלית אבל פיסלא חתיכת עץ או עמוד לא, (לרשב"ם איירי בגבוהה י' או פחות ואין ברוחבה ד', והיא מקום פטור, ומותר אף מדרבנן לטלטל משום לרה"ר או רה"י או מהם לשם, ולתוס' איירי ברוחבה ד' ונמוכה מ', והיא כרמלית אך כיון שהיא קטנה אינה חשובה להפסיק בין הרשויות), ולרבה אפי' פיסלא מפסיק דלא גרע ממיצר וחצבא, דס"ל שרשות שבת כרשות גיטין שכמו שאם הקנה לה חצירו כדי שתתגרש, ונפל הגט על הפיסלא, אינה מגורשת, מפני שלא השאיל לה אלא מקום אחד ולא שתי מקומות, ה"ה לענין שבת הפיסלא מחלקת בין הרשויות, ולשיטתו אף מיצר וחצב מפסיקים, אבל לרבי יוחנן אין מיצר וחצב מפסיקים.

אם אין מיצר וחצב, ושתי השדות נקראים שדה בלשון יחיד (בי גרגותא דפלניא - שדה שפלוני משקה מבורו) דינם כשדה

על פי האחים אלא חצי הממון. וכתבו התוס' (ד"ה הכא) שבחתימות יכול החי לחתום על חרס חתימה ויקיימו חתימתו, ואז הוא מצטרף להעיד על החתימה השניה, ורבינא סבר שאף בלא זה יכול להעיד כמו בחזקה.

חזקת תשמישין

לעיל נתבאר שהמחזיק ג' שנים בקרקע בטענה שקנה או קיבל אותה, הרי הקרקע נשאת בחזקתו. ולהלן יבואר מה הדין לגבי תשמישים מסוימים שאדם לא יכול לעשותם בלי רשות הבעלים, והוא טוען שהבעלים נתן לו רשות, מתי היא חזקה (י"א אחרי ג' שנים וי"א מיד), משום שזה דבר שודאי אם בעה"ב היה מקפיד עליו הוא היה מוחה וא"כ ודאי ברשותו עשה, ומתי לא היא חזקה משום שיתכן שעד עכשיו לא ראה צורך למחות והדבר לא נעשה ברשותו.

אלו דברים הוו חזקה מפני שהם תשמישים קבועים שאדם מקפיד עליהם שלא יעשו בלי רשותו. עשית מחיצה עשרה לבהמתו או לתנור או לכיריים או לריחים הוו חזקה על המקום שתוך המחיצות, הכנסת תרנגולים לתוך הבית, עשית מקום עמוק ג' או מחיצה גבוה ג' לזבל כדי שלא יתפזר. ובאלו אם החזיק בתשמיש זה ג' שנים ולא מחה, יכול לטעון שנתן לו תשמיש זה או מכרו לו, דודאי על פיו עשה וברשותו.

אלו דברים אינם חזקה – שהם דברים המיטלטלים ואינם קבועים, ואין בעל החצר מקפיד עד ד' וה' שנים, ויכול לטעון שעד עכשיו לא הקפיד ומעכשיו הוא מקפיד. העמדת בהמה בחצר, העמדת תנור ריחים וכיריים, גידול תרנגולים, נתינת זבל בחצר.

באיזה מקום איירי שאין מקפידים על העמדה אלא על מחיצה, דבסתמא מקפידים אף על העמדה, ומדלא מוחו הוו חזקה –

עולא רצה לבאר שרק דבר שקונה בנכסי הגר וקונה בנכסי חבירו אם אמר לו לך חזקוני, הוו חזקה, אבל דבר שאינו קונה בנכסי הגר שלא עשה שום תיקון בגוף הקרקע, לא הוו חזקה, אמנם הכנסת תרנגולים לבית אף דהוי חזקה אינה קונה בנכסי הגר, ואף אם נעל בפניהם אינו אלא מבריה ארי.

והגמ' דוחה שעשית ניר קונה בנכסי הגר, אך לא הוו חזקה כיון שאינו מפסיד שהרי הבעלים יזעק ויאכל פירות. ואכילת פירות ג' שנים הוו חזקה ואינה קונה בנכסי הגר דאין זה נעל וגדר.

נ"ז: רב נחמן רצה לבאר דאיירי בחצר השותפין שאינם מקפידים זה על זה על העמדה ואינן מוחים כל זמן שזה לא מפריע להם, אבל על מחיצה קפדי. והגמ' שואלת שגם שותפין מקפידים על העמדה, שהרי שנינו שאם שותפין נדרו הנאה זה מזה הם אסורים להכנס לחצר, ואיני נמי שאינו מקפיד הרי השדה כהפקר לענין עמידה ולא נחשב שנהנה מהשותף. ורב פפא מבאר שיש כאלו שמקפידים ויש כאלו

מעידים על שיערה אחת בכריסה ששם הם בדקו, ולולא קרא היה כשר שהרי אין מכחישים זה את זה, וראו את ב' השערות בשעה אחת (דאל"כ שמה הראשונה נשרה ואינם אלא שומא), אבל בחזקה בהכרח כל כת מעידה על יום אחד, והתוס' (ד"ה אלא למעוטי) ביארו שבחזקה יש משמעות לכל יום לענין התשלום על הפירות, אבל בשערות אין שום נפקא מיניה בשערה אחת. ואם יש עד אחד על כל שיערה הוי חצי עדות ולא חצי דבר, דאין כאן אלא עד אחד לכל שיערה, ועד אחד אינו נאמן לעשותה בת עונשין.

וכתבו התוס' (ד"ה ורבנן) דבחמשה בקר יש מחלוקת אם דורשים ולא חמשה חצאי בקר או לא, אבל הכא כיון שזה מיותר דורשים לכו"ע למעט חצי דבר, או שלא דורשים מדבר אלא מ"יקום" שמשמע שכל העדות תקום על פיהם, אבל בממון אין נפקא מיניה על כמה מעיד, דמה שגבגב ישלם. והמיעוט חצי כופר הוא שאין אדם מביא חצי כפרה, והמיעוט חמש סלעים ולא חצי חמש הוא שהמחצות לא מתקיימת בפחות.

ואם עד אחד אומר שהחזיק בשדה ע"י חטים והשני אומר שהחזיק ע"י שעורים, לרב יהודה הוי חזקה, והקשה רב נחמן דאטו עד אחד על שנה ראשונה שלישית וחמישית, והשני על שנה שניה רביעית ושישית, הוי חזקה. הרשב"ם מבאר שהבין ר"נ שחטים ושעורים זה לא באותה שנה אלא שנה אחרי שנה כמו המנהג לזרוע שנה חטים ושנה שעורים, דאף לרבי יהושע בן קרחה ששתי כיתי עדים בזה אחר זה מצטרפים, וטעמו משום דתרווייהו אמנה קמסדהי, הכא חזקה בדילוג אינה כלום. ולתוס' (ד"ה אלא מעתה) כוונתו לשאול האם גם כשעד אחד אומר שהחזיק בראשונה שלישית וחמישית ובשניה רביעית ושישית הניחה בורה, האם גם שם יהיה חזקה אע"פ שמכחישים זה את זה, כיון דתרווייהו אמנה קמסדהי.

וענה לו רב יהודה דשם כל אחד מעיד על שנים אחרות, אבל כאן מעידים על אותם שנים, דבין חטים לשעורים לא דייקי אינשי, ואע"ג דדייקי בין מנה שחור ללבן, שם צריכים לדעת איזה מנה חייב לשלם, אבל כאן בין בחטים בין בשעורים הוי חזקה. ואמנם בין חטים לקטנית עדותן בטלה כיון שאפי' בלא דקדוק אין טועים בזה. תוס' שם.

נ"ז: ואם העידו ג' אחים כל אחד על שנה אחרת ועד אחר העיד על ג' השנים, הרי אלו ג' עדויות והוי חזקה דאין כאן ב' עדים קרובים בעדות אחת, (והרי אפי' אותו אדם יכול להעיד על שלשת השנים. תוד"ה הרי), ולהזמה הוו כעדות אחת, שאם הוזמו משלשים ביניהם, ואין נעשים זוממים עד שיזומו כולם.

ואמנם שטר שהוצרך המלוה לקיימו ומת אחד העדים החתומים בו שאינו יכול לקיים חתימת עצמו אלא צריך שניים שיקיימו את החתימה של המת, והחי יקיים את חתימתו, אינו יכול להצטרף עם אחר להעיד על חתימת חבירו, דא"כ ג' רבעי הממון יצאו על פיו, וכן אין אח של העד החי יכול להצטרף עם עד אחר להעיד על החתימה של המת, משום שנמצא שג' רבעי הממון יצאו על פי שני אחים, ושאינו מעדות על חזקה שרק חצי מהממון יצא על פי האחים, והתורה פסלה קרובים משום דחשיבי כאיש אחד, וכיון שעד אחד מצטרף עמהם לא יצא

וכשיש שמש יעשנה בפנים, וכשאין שמש יעשנה בחוץ
שלא יזקוק בה האוכלים. וללישנא בתרא איירי כשיש שמש,
וביום שיוכל השמש להזהר יעשנה בחוץ כדי שלא יהיה המקום
צר לאוכלים, ובלילה שאין השמש יכול להזהר יעשנה בפנים.

נ"ח. מיטת ת"ח אין תחתיה אלא סנדלים בימות החמה
ומנעלים בימות הגשמים, דאוכלים שתחת המיטה רוח רעה
שורה עליהם אפי' מחופים בכלי ברזל, ושל עם הארץ דומה
לאוצר בלוס - מעורב, שמניחים תחתיה כל דבר אוכלים וכלים.

רבי בנאה היה מציין מערות קבורה, ולפי שהיה אדם גדול
וחשוב הותר לו להכנס בקברי צדיקים, אבל לאחר לא, והיה נכנס
ומודד ומציין למעלה היכן יש טומאה (דבקבר סתום הטומאה בוקעת
ועולה, ואף שאין קברי עכו"ם מטומאים באהל דכתיב "אדם", אברהם
ואדם הראשון נקראים אדם. תוד"ה מציין) ומציין בסיד, וכשהגיע
למערת אברהם אמר לו אליעזר (שהוא אחד מז' צדיקים שלא
מתו) שאברהם שוכב בין זרועותיה של שרה והיא מעיינת
בראשו, ואמר אברהם שרבי בנאה יכול להכנס, כיון שהוא
יודע שאין יצר הרע בעוה"ב, ונכנס רבי בנאה ועיין ויצא.
וכשהגיע למערת אדם הראשון יצאה בת קול ואמרה שדי
שנסתכל בדמות דיוקנו יעקב, ולא יסתכל בדיוקני עצמה
שאדם הראשון נברא בצלם אלוהים, וא"צ למדוד את המערה
כי גודלה כמו המערה השניה (החיצונה) ששם היו ג' אבות
ואמהות, וי"א שהשניה היתה למעלה) ואמר רבי בנאה,
ששני עקביו של אדם הראשון דומים לשני גלגלי חמה,
והא דכתיב "ואל עפר תשוב" היינו שעה אחת לפני תחית המתים.

הכל בפני שרה כקוף בפני אדם, וכן שרה בפני חוה, וחוה
בפני אדם, ואדם בפני שכינה. שופריה דרב כהנא מעין
שופריה דרב, ודרב מעין דרבי אבהו, ודרבי אבהו מעין
דיעקב אבינו, ולא חשיב רבי יוחנן משום שלא היה לו הדרת פנים.
תוס', ודיעקב אבינו מעין דאדם הראשון.

ההוא אמגושא (-מכשף) שהיה חטיט שכבי להפשיט המתים
מבגדיהם, וכשהגיע למערת רב טובי בר מתנה תפשו
בזקנו, ושחררו לבקשת אביי שהיה אוהבו, ולשנה אחרת לא
שחררו עד שגזר אביי את זקנו.

חכמתו של רבי בנאה - בירר מהי כוונת האב שצויה
מחמת מיתה לתת לבניו חבית עפר (-קרקע) חבית עצמות
(-בהמות) וחבית מוכין (-בגדים), והאב עשה כך כדי שלא ידעו
שהוא עשיר. בירר מיהו הבן שנולד מאביו ולא מזנות, שרק
הוא לא הלך לחבוט על קבר אביו שהמזרים הם עזי פנים,
ויפה דן דלא שייך הכא אלא שודא דדייני, והלשינו עליו
ואסרוהו, וכשהסביר לבית המלך מה הכונה עבדא חד וכו'
(שאמרה אשתו), וראו חכמתו, והושיבוהו בשער העיר,
ואמר להם לכתוב שכל דין שהוציאו ממנו ממוון בדין לאו

שלא מקפידים, וממילא בממוון הולכים לקולא שמותר
לשותף לעשות העמדה, (ולא היו גזלן כשואל שלא מדעת), ולא היו
חזקה כיון שיכול לטעון ששתק משום שהוא מאלו שלא מקפידים,
וכל היכא שיש טענה למערער למה לא מיחה לא היו חזקה,
ובאיסורא בנדרים לחומרא דספק דאורייתא לחומרא. ולרבינא
באמת שותפין לא מקפידים, והאיסור במודר הנאה הוא
רק לפי ר"א הסובר שאף ויתור אסור במודר הנאה, כגון
תוספת שרגיל החנוני להוסיף לכל הלוקחים, דרבנן שרו כיון
שבשביל המקח הוא מוסיף, ור"א אוסר.

וכתבו התוס' (ד"ה בשותפין) דהא דאמר לעיל מ"ב דשותפין אין
מחזיקים זה על זה, ואע"פ שמקפידים, יש לחלק בין נחית לפלגא
לנחית לכולה, כמבואר שם, או דהתם איירי בשדה, אבל בחצר שנכנס
דרכה לבית לא היה מניח לו להשתמש אם לא מכרה לו. עוד כתבו
התוס' (ד"ה רבינא) שהאיסור בנדרו הנאה זה מזה הוא בין ביש בה
דין חלוקה בין באין בה דין חלוקה, ואף שאין יכול למחות עליו
מלהכנס יכול לאסור עליו להכנס, כמו שמצינו שמשכיר יכול
להקדיש את השדה, (ואמנם בעל חוב שהקדיש יכול המלוה לגבות,
דהקרקע יוצאת מיד הלוה לגמרי). עוד כתבו התוס' (שם) דהא
דקאמר דלא קפדי אדריסת הרגל, איירי בבקעה, אבל בחצר קפדי,
ואף המודר מאכל אסור בדריסת רגל בחצר.

רב נחמן מבאר **דאיירי ברחבה של אחורי הבתים** שאין
מקפידים על העמדה אלא רק על מחיצה, אבל לפני הבתים
שצריך מקום פנוי מקפידים אף בהעמדה.

שותפים יכולים לעכב זה על זה בכל התשמישים הקבועים
בחצר, אם אחד רוצה לעשותם ושאר השותפים לא, חוץ מכביסה
שיכול לעשות בלי הסכמת השותפים, שאין דרכן של בנות
ישראל להתבזות על הכביסה בנהר, משום צניעות.

ההולך בדרך שיש בה נשים העומדות על הכביסה, אי
איכא דרכא אחרינא רשע הוא אע"פ שעוצם עיניו, שהיה עליו
ללכת בדרך אחרת, ואי ליכא דרכא אחרינא אנוס הוא אף אם
מסתכל דרך הליכתו, דאנוס רחמנא פטריה, ואמנם צריך לאנוס
את עצמו שלא להסתכל להטות עיניו לצד אחר, ואז הוא חסיד.

הנהגת תלמיד חכם -

חלוק ת"ח אין בשרו נראה תחתיו שהוא ארוך עד כף הרגל.

טלית ת"ח שמכסה בה שאר הבגדים, אין החלוק נראה
מתחתיה טפח וכ"ש שאם אינו נראה כלל איכא צניעות טפי.

שלחן ת"ח שני שלישי של רוחב השלחן מכוסים מפה לקנח
פיהם ולתת שם פת, ושליש מגולה ושם נותנים קערות וירק
שלא ילכלכו המפה ויתבזו האוכלים. וי"א שהמקום המגולה הוא
באמצע. ושלחן עם הארץ דומה למדורה וקדרות מקיפות
אותה. ולענין **מקום הטבעת** שתולים אותו בה לל"ק אם יש
תינוק ישים מבחוץ שלא ישחק התינוק בטבעת וינענע את
השלחן, ואם אין תינוק ישים מבפנים במקום הסמוך לו, ולא
בחוץ כדי שלא יכשל בה השמש. ולאב"א איירי כשאין תינוק,

לעכב, ולרבי ביסא אביו של רבי חמא יכול לעכב, וקרו עלה "והחוט המשולש לא במהרה ינתק" שאחרי ג' דורות התורה מחזרת אחר אכסניא שלה, וכתבו התוס' (ד"ה והחוט) דאירי בראו זה את זה, (וכתבו שרבי אושעיא מוזכר לפני אביו מפני שהיה גדול יותר מדאי, ולא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו).

סולם - הנותן סולם בחצר חבירו לעלות לגג, אם הוא סולם המצרי והיינו שאין לו ד' שליבות אין לו חזקה דאין בעל החצר מקפיד, ולצורי סולם גדול יש לו חזקה.

חלון - העושה חלון בכותל ביתו להביט דרך שם ולשמור פרדסו וגינתו, והחלון פתוח לחצר חבירו, והחזיק בו ג' שנים, אם הוא חלון המצרי שהוא קטן שאין ראשו של אדם יכול להכנס שם, בין למעלה מד' אמות בין למטה מד' אמות אין לו חזקה דאינו דבר קבוע, ואין השכן יכול למחות. ולר"י אם יש לו מלבן משקוף לחלון מכל הצדדים יש לו חזקה.

לרבי זירא אם החלון למטה מד' אמות מקרקע הבית יש לו חזקה, ויכול בעל החצר למחות, לרשב"ם איירי בחלון צורי, דכיון שהוא גדול ונמוך ויכולים להסתכל ממנו לחצר ודאי ברשותו עשה, ואם בא שכנו לבנות מול החלון צריך להרחיק ד' אמות, ולמעלה מד' אמות אין לו חזקה ואינו יכול למנוע מבעל החצר לבנות כנגד הכותל ואין בעל החצר יכול למחות. שיטת התוס' (ד"ה למטה) שהחילוק בין למטה מד' למעלה הוא בחלון מצרי, אבל בחלון צורי שהוא קבוע אפי' למעלה מד' יש לו חזקה. ולרבי אילעא אף למעלה מד' אמות יכול למחות, אך אין לו חזקה, ואף דס"ל דכופין על מידת סדום, מ"מ אומר לו שיתכן שישים ספסל מתחת החלון ויראה בחצירו, ור' זירא לא חייש להכי, דלא חציפי כולי האי למיעבד הכי.

חלון העשוי לאורה אפי' כל שהוא יש לו חזקה כיון שהוא דבר קבוע (דכל הימים אדם צריך לאורה) היה לבעל החצר למחות בתוך ג' שנים, ומדלא מיחה ודאי ברשותו עשה, ומתני' איירי בחלון העשוי לשמור גינות ופרדסים ולא לאורה.

נ"ט:זי

המכנים זיז (-כעין נסר או קורה הבולטים מהעליה לחוץ וראוים לתלית חפצים) לחצר חבירו, אם הזיז הוא פחות מטפח אין לו חזקה ויכול בעל החצר לבנות שם, דפחות מטפח לא חשיב, ואין בעל הגג יכול למחות בבעל החצר שלא ישתמש בזיז, דכיון שיכול לסלקו לגמרי אין לו הפסד במה שמשמש בו, אי נמי אין בעל הגג יכול למחות בבעל החצר שלא יקבע זיזים סמוך לכותלו, שהרי אין הזק ראייה, כיון שהוא עליון.

ובעל החצר לרב יהודה אינו יכול למחות שלא יכניס זיז באויר חצירו, דאף דהזק ראייה שמה הזק מ"מ כיון שאינו ראוי לתשמיש אלא לתלות עליו, והוא יחזיר את פניו בשעה שתולה עליו, שאם לא יחזיר פניו יהיה נתפס עליו כגנב, וכתבו התוס' (ד"ה ואפילו) דאין חוששים שמא יפלו דברים על בעל החצר (כדחיישין בעירובין דילמא נפיל ואתי לאתויי) כיון שבעל החצר אינו עומד שם כל הזמן, אי נמי להניח אסור אבל בתליה לא

שמייה ד"ין ופסול לדון, דגזלן פסול לדין שמא יקבל שוחד, (ואיירי שכפר, אבל אם שילם במקום להשבע כשר. תוס'), (במקום לכתוב כל שתבעוהו לדין, שהרי כל אחד יכול לתובעו). ולכתוב שהדם הוא ראש לכל המחלות שלא הקיז דם, והיין ראש לכל הרפואות אם ישתה יין כמו שצריך, (במקום לכתוב שהם הגורמים לחיים ומוות, שהרי שייך למוות בנפילה, ולא בכל מקרה יין מציל ממוות).

נ"ח: אנפק אנבג ואנטל הם מידה אחת, ונפקא מיניה למקח וממכר, ואנטל היינו רביעית של תורה ביצה ומחצה, לד' כוסות (כנגד ד' לשונות של תורה והוצאתי וכו', וכן לנזיר ועוד דברים שיעורם רביעית).

המשך דיני חזקת תשמישין

מרוזב (-צינור קטן שנותנים בסוף המזחילה כדי להרחיק את קילוח המים מהכותל) אין לו חזקה, לפי שרגילים להופכו לכל צד שירצו, ובגלל שאין לו קביעות לא מחה בעל החצר. ואיתא במתני' שיש למקומו חזקה. שמואל מבאר שאין חזקה באיזה רוח ישים אותו, ויכול בעל החצר להעבירו לצד השני, דאינו קבוע דווקא בצד זה, אבל באחד משני הרוחות יכול לשים אותו ואין יכול בעל החצר לעקורו לגמרי, דבאחד הצדדים הוא קביעות כיון שסתם בית א"א בלא מרוזב והיה על בעל החצר למחות. והתוס' (ד"ה המרוזב) ביארו בשם הר' יוסף שאם המרוזב ברוח מזרחית יכול להטותו לצפון או לדרום אבל לא למערב, ור"ח מפרש שאם הוא באמצע רוח מזרחית יכול להעבירו לשליש או לרביע הגג, אבל לא לרוח מערבית. ולרבי חנינא אין חזקה לענין שיכול בעל החצר לקצרו אם היה ארוך יותר מכדי צרכו, אך לא לסלקו אפי' לצד אחר. ולרבי ירמיה בר אבא יכול בעל החצר לבנות תחתיו שלא נתן לו בעה"ב את הקרקע שתחתיו, אך אינו יכול לסלקו ולהגביה בניינו במקום שהיה המרוזב.

מזחילה - אם בעל הגג הניח מזחילה לאורך הגג יש לו חזקה, דמיילתא דקביעות היא ומדשתיק ודאי נתרצה בדמים, ולרבי ירמיה בר אבא הנ"ל איירי במזחילה של אבנים, שאומר בעל המזחילה שאינו רוצה שתתקלקל המזחילה מקול הפטיש וכו', (אבל במרוזב לא חשיב כל כך, אי נמי סתם מרוזב הוא של עץ). אבל בסתמא מה איכפת לו שיבנה תחתיו. וכתבו התוס' (שם) שכיון שיכול בעל החצר להעביר את המרוזב לצד השני, א"כ אין החזקה אלא שלא יוכל לעקור את המזחילה ממקומה, אבל צריך להזיזה ולהגביה את הצד השני כדי שיפלו המים, או דאירי במזחילה ישירה.

נ"ט. צינור של שופכין המקלח מים לחצר חבירו, לשמואל ורבי אושעיא בעל החצר יכול לעכב על בעל הגג שלא יסתום את הצינור, משום שהחזיק במים של הגג להשקות בהמותיו, ודמי למקח וממכר ששעבדו זה תמורת זה ואין אחד מהם יכול לחזור בו, ולרבי חמא אביו של רבי אושעיא אינו יכול

אסור להגדיל את הפתח היוצא לחצר השותפין, לא מיבעיא אם היה ברוחב ארבע שאסור להגדילו לשמונה, שע"ז נוטל ח' אמות בחצר כנגד כל הפתח כמבואר לעיל י"א. אלא אפי' שתיים דשקיל נמי ד' אמות בחצר כמו בד' אמות, לא יעשהו ארבע, משום שיותר קשה להצטנע בפתח גדול. ואסור לחלק פתח אחד לשניים, לא מיבעיא אם היה ד' אמות שלא יחלקנו לשניים, מפני שע"ז יטול ח' אמות בחצר, אלא אפי' אם היה ח' אמות לא יחלקנו לשניים מפני שיותר קשה להצטנע בשני פתחים, שאף אם אחד נעול השני פתוח.

לר"ר מותר לפתוח פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון, ולהגדיל פתח או לחלקו לשניים, מפני שהוא בעצמו צריך להצטנע מבני רה"ר שרואים דרך פתח הבית, ורוכבי הסוסים רואים דרך החלונות.

הזק לבני רה"ר

אין עושין חלל תחת רה"ר אע"פ שמקבל על עצמו שישלם את הנזק, מפני שאין רוצים להתדיין עמו. ור"א מתיר אם עגלה טעונה אבנים יכולה ללכת שם דאזיל בתר השתא שהכיסוי חזק, ולרבנן אסור שמא יתקלקל המכסה ולא ישים לב.

ס: אילן הנוטה לרה"ר אם מקפידים על כך בני רה"ר מפני שמפריע לגמל ורוכבו צריך לקוצצו, ורבי ינאי היה לו אילן נוטה לרה"ר, וכשבא אחר לשאול על אילנו וראה שמקפידים בכך, קצץ את שלו, ואח"כ אמר לו לקצוץ, דכתיב "התקוששו (הסר קש מבין עיני תחילה) וקושו" קשוט עצמן ואח"כ קשוט אחרים.

אסור להוציא זיזין קורות קטנות וגזוזטראות קורות גדולות לרה"ר שמא יכשלו בהם בני רה"ר, ואם רצה כונס לתוך שלו כשיעור הזיזין ומוציא, ואם כנס ולא הוציא, לרבי יוחנן יכול להוציא, ולריש לקיש אינו יכול להוציא. וביאר רבי יעקב שלכו"ע יכול להוציא, ונחלקו אם יכול להחזיר את הכותל למקומו, שלרבי יוחנן אינו יכול להחזירו, דמיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו, ולריש לקיש יכול להחזירו, כיון שיש לבני רה"ר רווחא דסתם רה"ר מרווח.

ורבי אמי היו לו זיזים למבוי כיון שבני המבוי מוחלים, אבל לרה"ר לא דאין בזה מחילה.

ואם קנה חצר ובה זיזים וגזוזטראות הרי זו בחזקתה שודאי המוכר כנס, דטוענים ליורש וללוקח, אבל המוכר צריך להביא עדים או חזקה, ואם נפלה יכול לחזור ולבנותה.

זכר לחורבן

אסור לסייד ולכיר צורות, וי"א דהיינו סיוד לבן יותר, ולפיכך

חיישינן לנפילה. ואף שחייב בעל הגג במעקה הוא יכול להשתמש בזיז אם הוא בקרן זזית בסוף המעקה. ולרב הונא יכול למחות, שמא מתוך פחד ליפול מהגג יסתכל לחצר וממילא יסתכל גם בלא פחד יטען שהסתכל בגלל הפחד, ולא יהיה נתפס כגנב, ואיכא חזק ראיא, ולא הוי זה נהנה וזה אינו חסר.

ואם הזיז הוא טפח יכול בעל החצר למחות, ויש לו חזקה ואין בעל החצר יכול לבנות בנין ולסתור את הזיז, דמדלא מיחה איכא למימר ברשותו הוציא. וכתבו התוס' (ד"ה עד) שגם בעל הגג יכול למחות בבעל החצר, כיון שעל טפח יכול להניח דברים גדולים המכבידים על הכותל, או שיניח כלי מלא מים וישפך ויקלקל את הכותל, ואיירי לפני שהחזיק ג' שנים. עוד פירשו דאיירי אחרי ג', ויכול למחות בעל הגג בבעל החצר כיון שבעל הגג רוצה להשתמש בו, אבל בתוך ג' אין בעל הגג יכול למחות, ובעל החצר יכול למחות.

ואם הזיז הוא טפח ואורכו ארבעה יכול לשים זיז ברוחב ארבעה דכיון שנתרצה באורך של מקום חשוב נתרצה ג"כ ברוחבו, דאין מקום חשוב בפחות מד' על ד'.

פתיחת חלונות לחצר - אין לפתוח חלונות לחצר משום חזק ראיא, ואפי' לחצר השותפין אסור, (כתבו התוס' (ד"ה מאי) שלרשב"ם איירי בחצר שאינו שותף בה, ור"י סובר שגם הוא שותף, והאיסור הוא משום שעכשיו הוא מזיק לו מעוד חלון), דעד עכשיו לא היה צריך להצטנע ממנו בבית אלא בחצר שהיה נזהר בחצר שלא יראהו מפתח ביתו, ועכשיו גם בבית צריך להזהר שלא יראהו מהחלון הגבוה, אי נמי עד עכשיו לא היה נזהר אלא כשהשני בחצר, ועכשיו צריך להזהר גם כשהוא בבית. ואם פתח ולא מחו וטוען שפתח ברשות בני החצר, לרבי ישמעאל ברבי יוסי יש לו חזקה דסבר דלא תלך הוי חזקה, ולרבי חייא אין לו חזקה עד ג' שנים, אמנם מודה רבי חייא שאם בנו מול החלון ושתק הוי חזקה מיד, שאין אדם שותק כשסותמים את אורו והוי הודאה שמתחילה החזיק שלא כדין.

ס: מה אסור לעשות בחצר השותפין

רבי דיוריס - הקונה בית בחצר הסמוכה לא יפתחנו לחצר השותפין, ואפי' לביתו כדי שלא יכנסו משם לחצר השותפין. תוס'. מפני שמרבה את העוברים וליכא צניעות כדמעיקרא, אבל מותר לחלוק חדר לשניים, או לחלק גובה דירתו הקיימת ולעשות שם עליה, ולפותחם לביתו ולא לחצר השותפין שהרי יכול למלא את ביתו באנשים, אבל להוסיף על הבנין אסור מפני שמרבה את העוברים.

אסור לפתוח לחצר השותפין פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון אלא צריך להרחיק משהו, ואפי' יש לו חזקה, והטעם משום צניעות דכתיב "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו", ואמר "מה טובו אהליך יעקב", שאין פתחיהם מכוונים זה לזה, ואמר ראויים אלו שתשרה עליהם שכניה, ומחנה ישראל כחצר השותפין, שלא היה רה"ר אלא במחנה לויה.

כסא דהרסנא דגים מטוגנים בשמנם בסולת, ובתכשיטים לשייר בת צדעא שרגילות לסוד שם ולהשיר שערן, ולתת אפר מקלה (-אפר כירה השרופה באש) בראש חתנים במקום תפילין, וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה.

רבי ישמעאל בן אלישע אמר שבגלל הגזירה שלא למול היה ראוי לגזור שלא לישא אשה ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאיליו בענין טוב, ולא יבטלו מצוות, והתוס' כתבו דאיידי אחרי שהוליד בן ובת שקיים פרו ורבו. אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגים ויחשבו שאין איסור בדבר ואל יהיו מזידים, שאם יגזרו על כך לא יקיימו ויהיו מזידים. וכתבו התוס' שדין זה הוא בדבר שידוע שלא יקבלו, אבל בספק אם יקבלו צריך למחות.

צורות של מיני צבעונים, בזמן הזה, ואם קנה כך הרי זו בחזקתה, ואם נפלה (אפי' נבנתה בהתר. תוס') אינו חוזר ובונה אותה (ושאני מזיזים דהכא הוי איסורא), ואם עירב בסיד חול שמכה את הלובן לת"ק מותר ולרבי יהודה אסור, ואם עירב בו תבן מותר אף לרבי יהודה.

אחרי החורבן היו פרושים שרצו להמנע מאכילת בשר שהרי היו מקריבים ממנו ע"ג המזבח ועכשיו בטל, ולהמנע משתית יין שהרי היו מנסכים ממנו על המזבח ועכשיו בטל, ואמר להם רבי יהושע שא"כ גם בלחם הרי בטלו מנחות, ובפירות מז' מינים הרי בטלו ביכורים, ובמים הרי בטלו נסכים, ומי בורות אף שפסולים לנסכים הרי הם ממין הכשר. תוס'. וכיון שא"א לא להתאבל כלל, וא"א לגזור גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה ומסכימים לגזירה, צריך בסיד לשייר אמה על אמה כנגד הפתח, ובסעודה לשייר

המוכר את הבית

חדר פנימי הפתוח רק לבית ושימושו להצניע חפציו, אינו כלול במכירת הבית, אע"פ שסימן לו את מיצרי הבית וחדר זה בתוכם, דלא עשה כך אלא כדי לסמן לו מיצרים הניכרים. ור"י (תוד"ה לא) מסתפק אם גם ביציע אמרין מיצרים הרחב לו, או שכיון שזה אותו תשמיש קנה הכל.

ס"א: המוכר בית לחבירו בבירה גדולה שהבירה היא באמצע הבתים ואינה עשויה לתשמיש אלא לישיבה והילוך בין הבתים, ועמד באחד הבתים ומכר לו בית זה, אם הבירה כזו עם הבתים נקראת בית וכשרוצים למכור בית אחד אומרים שמוכרים בית בלא בירה (ריב"ם תוד"ה אלא, ועיין מהרש"א), ושיטת ר"י שכשמוכר בית מזכיר בית, ורק היכא שצוין המיצרים שסביבה מכר גם הבירה, גם הבירה בכלל המכירה, ואם הבירה נקראת בירה ולא בית, אין הבירה בכלל המכירה, ואם הרוב קוראים לבירה בירה ולבית שבבירה בית, ומיעוט קוראים לבירה בית, מ"מ אין הבירה בכלל המכירה, דהיה עליו לכתוב "ולא שיירית בזביני אלן כלום".

וכן לענין שדה המוכר שדה לחבירו בבקעה גדולה שיש שם הרבה שדות והם שלו, והוא עומד באחת השדות ואומר שדה זו אני מוכר לך וסימן לו את המיצרים החיצוניים שהבקעה בתוכם, אם הבקעה נקראת בקעה ולא שדה, לא מכר לו את הבקעה, ואם הבקעה נקראת שדה מכר לו גם את הבקעה, ואם הרוב קוראים לבקעה בקעה ולשדה שדה, ומיעוט קוראים לבקעה שדה, מ"מ אין הבקעה בכלל המכירה, דהיה עליו לכתוב "לא שיירית בזביני אלן קדמי כלום".

וא"א ללמוד דינים אלו זה מזה, דבקעה כולה תשמיש אחד לחרישה משא"כ בית ובירה, ומאידך בבקעה לא היה יכול לסמן גבולותיה שכולם דומים ומשום הכי הרחב המצרים, משא"כ בבית שהבתים שונים זה מזה.

מתי אומרים שהדמים מודיעים – הקשו הראשונים למה לא אמרין הדמים מודיעים בבירה או בבקעה, ות"י הרשב"ם שאין אונאה לקרקעות, והק' ר"י (תוד"ה שמע) שדין אונאה הוא גזירת הכתוב, אבל שייך הודעת דמים, ועוד שהרי ביטול מקח יש להם, והתוס' ביארו שבקרקע לא שייך הודעת דמים, דפעמים אדם קונה אותה בהרבה יותר משוויה, או דקאי כרבנן דס"ל אין הדמים ראייה.

בשטרות מכירה צריך לכתוב "לא שיירית בזביני אלן קדמי כלום", וכנ"ל, וזו תקנת חכמים כדי שלא יפסיד הלוקח, כיון שיש בני אדם שמרחיבים את המיצרים ואין מוכרים כל מה

מה כלול במכירת בית או שדה בסתמא

בסוגיות הבאות יבוארו אופנים שונים של המוכר דבר לחבירו ולא פירש בצורה ברורה מה בכלל המכירה, מה ודאי בכלל המכירה ומה אינו בכלל המכירה ומה ספק ומה הדין בספק. (ויש להסתפק אם הנדון הוא באומדן דעתם או שהנדון הוא מה נכלל בלשון).

ס"א: יציע אינו כלול במכירת בית, אע"פ שהוא פתוח לבית ותשמישו לבית.

י"מ שיציע היינו אפתא (–בנין נמוך ליד הבית בצדו או מאחוריו), וכ"ש שבדקא חלילה (–כנ"ל אלא שהוא עשוי חלונות חלונות לנוי) אינו נמכר עם הבית כיון שהוא עשוי לנוי ולהתקרה שם. וי"מ שיציע היינו בדקא חלילה, אבל אפתא שתשמישו דומה יותר לתשמיש הבית נמכר עם הבית. ובברייתא איתא שיציע נקרא גם צלע וגם תא.

ג' שמות יש ליציע (לרשב"ם ס. ד"ה ומאי) באה הגמרא לבאר שהיציע שמוזכר במשנה הוא בנין נמוך בצידי הבית או מאחוריו ואינו שוה לגג הבית. ולתוס' (ד"ה והתא) הגמרא מדברת על היציע האמור בפסוק, יציע, צלע, תא. יציע דכתיב "היציע התחתונה חמש באמה רחבה" –היו ג' שורות תאים זו ע"ג זו, וכל שורה היתה רחבה אמה מזו שתחתיה מפני שהיו גורעים אמה מעובי הכותל כדי להניח עליו את קורות רצפת התאים, כדי שלא יצטרכו לנקוב בקירות עצמם. צלע דכתיב "והצלעות צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים". תא דכתיב "והתא קנה אחד אורך וקנה אחד רחב (ומידת הקנה שש אמות) ובין התאים חמש אמות". ואי בעית אימא תא היינו בנין שמאחורי בית מדתני כותל ההיכל שש והתא שש וכותל התא חמש. ולא פרכינן דהוי כיהודה ועוד לקרא אלא היכא דתני ועוד. תוד"ה ואיבעית. והתא שש היינו שורת התאים האמצעית, אבל כנגד התחתונה היה עובי הכותל שבע, מפני שהמגרעת היתה אמה. ולשיטת ר"י המגרעות היו חצי אמה בכותל ההיכל וחצי אמה בכותל התא, ולפי זה כותל ההיכל מלמטה היה שש וחצי, והתאים היו מרובעים, התחתונים חמש על חמש, האמצעיים שש על שש, והעליונים שבע על שבע, וי"ל שהיה חילוק בזה בין בית שני לבית ראשון. תוד"ה והתא.

מור זוטרא אומר שיציע שאין בו ד' על ד' נמכר עם הבית, כיון שאין לו חשיבות בפני עצמו. ואף שבור (–חפירה) ודות (–בנין מעל הקרקע) אינם נמכרים עם הבית אף בשיעור זה דסתם בור אין בו ד' אמות רוחב, שאני התם שתשמישם שונה מתשמיש הבית כיון שהם עמוקים, ותשמישם למים, משא"כ יציע שהוא מקום דירה.

שבתוכם.

מכר אלא כנגד כל אחד מהם באלכסון. תיקו.

ס"ב: ואם ציין רק ג' ממיצרי השדה לרב קנה הכל מה שבין ג' המיצרים חוץ מתלם אחד של מיצר רביעי שהרי לא כתבו, ולשמואל קנה הכל דמה שלא כתבו משום שלא צריך, ולרב אסי לא קנה אלא תלם אחד כמין ח' על פני כולה, דס"ל כרב שכוונתו לשייר, וכמו ששייר במיצר אחד כוונתו לשייר בכל המיצרים.

ואמר רבא שלהלכה בשדה עצמה לא שייר כלל, ולענין המיצר הרביעי אם הוא בלוע בין המיצרים האחרים מהצדדים ואין עליו דקלים צפופים ואינו ט' קבין כשיעור שדה קנה גם מיצר זה דאיכא תרתי לטיבותא, ואם אינו בלוע ויש שם דקלים צפופים או שיש שם ט' קבין דאיכא תרתי לריעותא, לא קנה מיצר זה, ואם הוא בלוע בין המיצרים אך יש שם דקלים צפופים או ט' קבין, או שאינו בלוע אך אין בו דקלים צפופים או ט' קבין, ללישנא קמא אמר רבא שקנה, וללישנא בתרא אמר רבא שלא קנה, והלכתא שודא דדייני לפי אומדן הדיין אם עינו של המוכר יפה או רעה.

כללי הפסק בספיקות - כתב הרשב"ם שלא בכל ספק בב' לישנות אמרין שודא דדייני, אלא רק היכא שמוזכר להדיא. והוסיפו התוס' (ד"ה איתמר) דבסתמא אמרין המוציא מחבירו עליו הראיה, בין בספק במציאות (תרי ותרי) בין בספיקא דדינא (מרחץ), ויש מקומות שנראה לחכמים לומר יחלוקו, והיכא שהגמ' לא אומרת מה לעשות בספק, הדין הוא המוציא מחבירו עליו הראיה, והיכא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, אם לדיין נראה כאחד הצדדים דעבד כמר עבד, ואם הדיין מסופק המוציא מחבירו עליו הראיה.

שותף שמכר לאדם שלישי בלשון **פלגא דאית לי בארעא**, מכר כל חלקו, ואם מכר פלגא בארעא דאית לי מכר רק רבע דכוונתו לחצי מהחלק שלו. ואב"י טען שאין חילוק בין המקרים וגם במקרה השני כוונתו שאותו חצי בשדה זה מה שיש לו, ומכר כל חלקו, ולא הסכים עמו רבה.

המוכר חלק משדהו - אם אמר שהמיצר של השדה שמכר הוא פלגא מהשדה ששייר, קנה הלוקח חצי שדה דמשמע חלוקה לחצאין, ואם אמר שהמיצר המכור פסוק מהשדה ששייר, קנה ט' קבין דכוונתו לשדה הראויה לחותכה מהשדה שלו, ומחותך משמע שהמועט חתוך מהמרובה, וט' קבין הם שיעור שדה. ולאב"י בשני האופנים אם אמר לו אלו מיצריה מכל הצדדים קנה חצי דיתור הלשון הוא כדי ליפות כוחו, ואם לא אמר לו לשון זה קנה ט' קבין.

ס"ג. המחלק נכסיו שכיב מרע, או בריא המחלק נכסיו על פיו, ואמר **יחלוק פלוני בנכסי**, יקבל חצי מנכסיו. והגמ' מסתפקת מה הדין באמר **תנו חלק לפלוני בנכסי** אם כוונתו למחצה, או חלק הראוי לתת, כפי שישערו בית דין. והגמ'

כמה קרקעות אדם התכוון למכור בלשונות שונים - המוכר "ארעא דבי חייא" דהוא לשון יחיד, אף שיש לו שתיים כאלו לא מכר אלא אחת, ויטול את הקטנה שבהם ידי בעל השטר על התחתונה. ואם מכר ארעתא, מיעוט ארעתא שתיים, ואם מכר כל ארעתא, מכר כל קרקעותיו, חוץ מבוסתני ופרדיסי. ואם מכר לו זיהרא שכך קרויים כל הקרקעות, מכר גם בוסתני ופרדיסי (גינות וכרמים), אבל לא מכר בתים ועבדים. ואם מכר נכסיו, מכר גם בתים ועבדים. וכתב הרשב"ם דאין מטלטלין בכלל א"כ אמר כל נכסי, והתוס' (ד"ה ואי) כתבו דאין נפקא מיניה אם אמר כל, אך אם אמר נכסי זה כולל מטלטלין, או שאף בנכסי במתנה כולל גם מטלטלין דבעין יפה נותן, משא"כ במכר.

מיעוט ארעתא שתיים - כתבו התוס' (ד"ה ארעתא) דמ"מ המשאיל מרא לעדור פרדיסי כוונתו לכל הפרדיסי ולא לשניים, דדרך הוא להשאיל לכל מה שצריך, וי"מ דשאני התם שהשואל מוחזק, ואין נראה לר"י דכיון שעתיד להחזיר חשיב המשאיל מוחזק, כמו שקרקע עומדת בחזקת בעליה, והטעם בקרקע הוא משום שסופה לחזור, (ולא מטעם שחזקה במטלטלין היא יותר טובה מחזקה בקרקע, שהרי גם בבא בסוף החודש אמרין שהיא בחזקת בעליה), וריב"ם מחלק בין ארעתא לפרדיסי.

ס"ב. המוכר שדה ולא סימן כל מיצריה

המוכר שדה לחבירו וסימן לו **מיצר אחד ארוך ומיצר אחד קצר**, וכן את שני המיצרים האחרים, רב סבר שקנה כנגד המיצר הקצר, דמיצרים הרחב לו כיון שהוצרך לכתוב מיצר שלם. ומ"מ אם בכל צד יש קרקעות של שני בני אדם ואם כוונתו למיצר הקצר היה מזכיר רק אחד מהם, קנה כנגד המיצר הארוך "ראש תור" - אלכסון בין הארוך לקצר, ורב כהנא ורב אסי טענו שתמיד יקנה כנגד ראש תור, ושתיק רב והודה לדבריהם.

המוכר שדה ששדות שני בני אדם מקיפות אותה אחד במזרח ומערב והשני בצפון ודרום, צריך לכתוב "מיצר ראובן תרי רוחי, ומיצר שמעון תרי רוחי", דאם כתב לו שהיא בין שניהם לא קנה אלא חצייה באלכסון.

הגמ' מסתפקת מה הדין במוכר שדה וציין **רק את הפינות** האם לא קנה אלא כנגד הפינות באלכסון, או שכיון שאין הדרך למכור כך קנה הכל. ואם תמצא לומר שלא קנה אלא כנגד הקרנות מה הדין במוכר **כמין גאם** - אות יוונית כמו כף (סופית) בני פינות זה מול זה באלכסון, ד"ל דהכא כיון שציין גם את הצדדים קנה הכל, או שקנה רק באלכסון כל מה שבין הקרנות, (ולר"י גאם היינו בפינה אחת, והתוס' הסכימו לפי הרשב"ם) ואם תמצא לומר שלא קנה אלא באלכסון מה הדין **בסירוגין** שדה שמקיפים אותה ב' בני אדם מכל צד, וכתב רק אחד מהם לסירוגין, ד"ל שאין דרך למכור לסירוגין, ולא כתב כולם משום הטורח, וקנה הכל, או שלא

שדיוטא היינו שורה העליונה של אבנים שהגג עומד עליה. ולרב פפא נפקא מיניה שיכול לבנות עליה על גבה והיינו שאם נפלה יכול לבנותה מחדש, דכוונתו ביתור הלשון לומר שתהיה שלו לא רק כל זמן שתתקיים אלא לעולמים. וכתבו התוס' שכל זה בדיוטא, אבל עליה שנפלה כיון שהיא חשובה יכול לחזור ולבנותה אף בלא ביתור הלשון.

ס"ג: - ס"ד. עומקא ורומא, בור ודות, וגג-

לרב דימי מנהרדעא בסתמא לא קנה עומקא ורומא ויכול המוכר לחפור מתחת לקרקע הבית באופן שלא יזיק לבית, וגג שיש לו מעקה גבוה י' הוא של המוכר, ויכול להוציא זיזין או לבנות באויר באופן שלא יכביד על ביתו של הלוקח, ואם כתב לו עומקא ורומא קנה גם למעלה ולמטה, וגג שיש לו מעקה גבוה י', אבל לא קנה בור ודות (היינו בור היינו דות עמוקים בקרקע ויש בהם מים מכוסים, אלא שהבור בחפירה בלא כותל והדות בבנין שחופרים בעפר תיחוח ובונים לו כותל אבנים, ואי תנא בור הו"א שדות הוא בכלל בית כיון שהוא בבנין, ואי תנא דות הו"א שבור כיון שאינו חשוב הוא בטל אגב הבית), כיון שלשון זה נצרך לקנות עומקא ורומא עצמם, ואם כתב לו מתהום ארעא עד רום רקיעא קנה גם בור ודות.

וכתב הרשב"ם שלשון "עד רום רקיעא" אין בו נפקא מיניה כיון שזה כלול ב"רומא", אלא שאם היה אומר עד שיפול הבית היה משמע שלמעלה מזה לא מכר לו. אבל התוס' כתבו בשם ר"י שעד רום רקיעא הוא נפקא מיניה לקנות גם גג שיש לו מעקה עשרה, וכתבו שלרשב"ם בעומקא ורומא כלול גם גג, ואהני לשון עד רום רקיעא לקנות בור ודות שעל הגג.

והגמ' אומרת שאין לזה ראייה ממתני' ד"ל שבסתמא קנה עומקא ורומא, וממילא אם כתב לו עומקא ורומא קנה גם בור ודות.

והא דתני במתני' שלא קנה את הגג אם יש לו מעקה גבוה י' טפחים, ואי נימא שקנה גם את האויר שמעל הבית, א"כ אין סברא לומר שלא יקנה את הגג ויהיה הפסק בקניינו. תוס' (ד"ה דאי) בדברי הרשב"ם, והתוס' עצמם ביארו דאי נימא שבסתמא קנה עומקא ורומא, א"כ קונה בקלות דבעין יפה מוכר, ולמה לא יקנה גם את הגג, י"ל שאף אם בסתמא קנה עומקא ורומא, לא קנה את הגג, לפי שהוא חשוב בפני עצמו.

ואין ראייה מדברי רב פפא הנ"ל שהמוכר בית על מנת שדיוטא העליונה שלו, אהני לשון זה שיכול לבנות על גבה, ואי נימא שעומקא ורומא לא כלולים במכירה מאי אהני האי לשון, גם בלי תנאי זה נשאר של מוכר, ד"ל דנפקא מיניה שאם נפלה יכול לחזור ולבנותה, לרשב"ם היינו שאם נפלה הדיוטא יכול לחזור ולבנותה, ולתוס' היינו שאם נפל הבית ואין הלוקח רוצה לבנותה, הרי בעל העליה בונה את הבית והעליה ע"ג עמודים, והתועלת שלו בבניית הבית היא שאינו יפחד תמיד שהעליה תיפול, וכדי שלא יכנס קור מתחת העליה.

ס"ד: מתי צריך לקנות דרך כדי להגיע לרשות

מביאה ברייתא שהאומר תנו חלק לפלוני בבור מים, לסומכוס מקבל מעט יותר מרביע דמספקא ליה אם כוונתו למשוה (רביעית הלוג או יותר. תוד"ה אין) או לחצי, וממון המוטל בספק חולקין, ואם אמר שיתנו מים מהבור למלא לחבית להשקות בהמותיו ולא להשקות שדותיו נוטל מעט יותר משמינית דחצי הבור צריך לחבית וא"כ כוונתו לחצי חבית שהוא רבע, או דכוונתו למשוה, וחולקין, לקדירה לתיקון המאכל נוטל אחד משנים עשר והביאור כנ"ל, לטפיח כלי קטן לשתיית בני אדם נוטל אחד מט"ז. וי"מ שהשעורים הנ"ל הם אומדן דעת הנותן, ולא נהירא. והגמ' פושטת מזה לאומר תנו חלק לפלוני בנכסי שנוטל מעט יותר מרביע.

והקשה הרשב"ם דבתוספתא איתא להדיא שהאומר תנו חלק לפלוני בנכסי יירש עם הבנים, וא"כ מה הספק בגמ'. ותירץ: א' איירי שאין לו בנים, ואף שיש לו יורשים אחרים אינו מקפיד שלא להפסידם. ב' איירי הכא שאת שאר הנכסים נתן לאחרים. ג' לא שמיע להו הך תוספתא, ד' התוספתא כחכמים וההלכה כסומכוס. ושיטת התוס' (שם) שאין הלכה כסומכוס.

תנאי שכוונתו שיור - לוי שמכר שדה לישראל והתנה שהמעשר ראשון שלו, המעשר ראשון שלו, דכיון שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כוונתו לשייר במכירה, דאין אדם מתנה על חנים, והוי כמוכר שדה לאריות שהלוקח יטול ט' חלקים והוא יטול חלק אחד. וממילא אף אם הלוקח מכר לאחר המעשר ראשון שלו, וה"ה ישראל שהתנה הכי ואורחא דמילתא נקט. וכתבו התוס' (ד"ה על) דלא הוי ככהן המסייע בבית הגרנות, משום דהוי שיור, אלא שנתן ללוקח זכות לעשר מזה על חלקו. ואם אמר שהמעשר ראשון יהיה לו ולבניו, אם מות יתן לבניו, אבל אם לא פירש הכי אינו מוריש לבניו, דלא אמרינן דהוי שיור מחמת יתור הלשון אלא לעצמו. ואם אמר לו כל זמן שהשדה בידך, אם מכרה פקעה זכותו, ואפי' חזר ולקחה דהלוקח מכר לו כל מה שיש לו. וכתבו התוס' (ד"ה ואמאי) שהגמ' לא ביארה דאיירי לר"מ דס"ל אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, דלא אמר ר"מ אלא כשהדקל בעולם והפירות גדלים מאליהם, אבל הכא מי יימר דחרש, ובקידושין נחלקו אי איירי בשחת שכבר גדלו קצת, או באגם שרק יצאו מהקרקע, אבל בלא יצאו לא מהני. ורבינו יצחק פי' דאף לר"מ א"א להקנות למי שאינו בעולם, והק' התוס' דשמא כוונתו לבניו שהם בעולם.

המשך הסוגיא מה כלול במכירת בית -

דיוטא העליונה - המוכר בית לחבירו על מנת שדיוטא העליונה גג שיש לו מעקה גבוה י' שלו, דיוטא העליונה שלו, וכיון דבלאו הכי המוכר את הבית לא מכר את הגג וממילא לא היה צריך להתנות ובהכרח כוונתו לשייר יותר, וכנ"ל, ונפקא מיניה לרב זביד שיכול להוציא בה זיזים כנגד חצר של לוקח, דכוונתו שתהיה שלו לגמרי, כמו שהיה יכול להשתמש בה לפני מכירת הבית והחצר, ובנו אינו יכול להוציא זיזים עד שיפרש לי ולבני, וכנ"ל, ואם נפלה אינו יכול לבנותה. והתוס' (ד"ה על מנת) ביארו דאיירי שלא מכר את החצר, וזיזים היינו שאם בונה בחצר יכול להניח את הזיזים על הדיוטא, אף שמכביד על הכותל, ולהלן ס"ד (ד"ה ואי) ביאר ר"ת

שלו בתוך של חבירו-

מוכר ששייר בור ודות לר"ע צריך לקנות דרך מהלוקח, אא"כ מוכר לו את הבית ואמר חוץ מבור ודות דכיון שבלאו הכי אינם כלולים במכירה, כוונתו היתה לשייר לו דרך, ולרבנן אף בסתמא א"צ לקנות דרך. ומאידך המוכר בור ודות לאחר, לר"ע אין הלוקח צריך לקנות דרך, ולרבנן צריך לקנות דרך.

המוכר שדה לא מוכר בור גת ושובך שבשדה בין חרבין בין ישובים והיינו מיושבים, דאינם בכלל שדה, לר"ע צריך המוכר לקנות דרך, ולחכמים א"צ לקנות דרך. ומאידך אם מכר לאחר לר"ע א"צ לקנות דרך, ולחכמים צריך לקנות דרך.

ביאור מחלוקתם - ר"ע סובר שמוכר בעין יפה הוא מוכר בכל דיני מכירות שבעולם, ולכן לעולם הדרך של הלוקח, ולחכמים מוכר בעין רעה מוכר, ולכן לעולם הדרך של המוכר. וכן מוכר אילנות ושייר קרקע לפניו, לר"ע יש לו ללוקח קרקע שאם ימות האילן יכול ליטע אחר במקומו, ולחכמים אין לו.

הגמ' רצתה לבאר מחלוקתם, שנחלקו אם דעת הלוקח לקנות שדה שלא ידרסו בה ועל דעת זה המוכר מוכר, והיה לו לשייר לעצמו דרך בפירוש, או שדעת המוכר שלא למכור באופן שיצטרך לפרוץ באויר דאיזה הנאה יש לו בבורו בלא דרך, או שנחלקו אם הולכים אחרי דעת המוכר או אחרי דעת הלוקח, דיש כאן טענה שאינו רוצה שידרסו בחצירו, ומאידך השני אינו רוצה שלא יוכל להגיע לשלו, ובזה ר"ע אזיל בתר לוקח, דלא שדי איניש זוזי בכדי, ורבנן אזלי בתר מוכר, דיד בעל השטר על התחתונה. ולפי ביאורים אלו לא נחלקו אלא כאן, ולא במכר אילנות ושייר קרקע.

והגמ' מוכיחה מיתור סיפא דמתני' מכרן לאחר וכו', שנחלקו אם מוכר בעין רעה הוא מוכר או בעין יפה.

ס"ה. הלכה - לרב הלכה כחכמים שהמוכר בעין רעה הוא מוכר, ולשמואל הלכה כר"ע דבעין יפה מוכר, וכן הלכה.

וכמו כן נחלקו באחין שחלקו ששניהם נחשבים מוכרים זה לזה, שלשמואל מוכר בעין יפה מוכר ולכן אין להם זה על זה לא דרך לשדה הפנימית (והחיצונית לא נחשב עין רעה במה שלא נותן לו דרך, שהרי בשדה החיצונה אינו מוכר אלא לוקח), ולא סולמות ולא חלונות שיכול השני לבנות כנגד חלונו ולא אמת המים, ולרב יש להם דמוכר בעין רעה מוכר והוא משייר לעצמו במה שמכר לאחיו. והצריכותא היא דהו"א שביורשים יש להם משום שהוא רוצה לדור בה כמו אביו ועל מנת כן חלקו, דכתיב "תחת אבותיך יהיו בניך", קמ"ל.

בית פנימי וחיצוני אם שניהם קנו מאחד או ששניהם קיבלו מתנה מאחד אין להם דרך זה על זה מפני שלשניהם

מכר בעין יפה, ואמנם אם מכר את הפנימי ושייר לעצמו את החיצון מכר לפנימי גם דרך, וכ"ש אם החיצון במתנה והפנימי במכר, אבל אם החיצון במכר והפנימי במתנה יש לו דרך, דמאן דיהיב מתנה בעין יפה יהיב אפילו לרבנן שמוכר בעין רעה מוכר.

המשך הסוגיא מה כלול במכירת בית-

דלת, נגר (-בירה הקבוע בכותל), מנעול, מכתשת קבועה (ובברייתא איתא שמכר חקוקה שחקקה בסלע היוצא מהכותל ולא קבועה ומתני' כר"א דלהלן), ואיצטורביל (-עיגול שסביב הריחים והוא קבוע), כלולים במכירת הבית. כללא דמילתא כל תשמישי הבית שהם קבועים ולא מיטלטלים כלולים במכירת הבית.

מפתח, מכתשת מיטלטלת, קלת -אפרכסת, תנור כיריים וריחיים, אינם כלולים במכירת הבית, ויש גורסים שמכר תנור וכיריים אבל לא ריחיים, וצ"ל שחיבורם נחשב חיבור משא"כ חיבור הריחיים. תוד"ה לא.

לרבי אליעזר כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע.

אם אמר שמוכר בית וכל מה שבתוכו הרי כולם מכורים והיינו הדברים הנ"ל המיטלטלין, אבל שאר תשמישין לא, שלא ריבה אלא תשמישים המיוחדים לבית שאין רגילות להשאילם מפני כובדם, דלא בטילי לבית, אי נמי הוא צריך אותם לבית אחר בעיר, אמנם מפתח שהוא מתאים דווקא לדלת זו נכלל בכל מה שבתוכו (והמוכר חצר וכל מה שבתוכה מכר גם את כל כלי התשמיש המיטלטלים ולא חייטים ושעורים, דכיון שהוא מסתלק מהעיר טורח הוא להוציא מיטלטלין, או משום שהם בטלים לעיר), אך לא מוכר בור דות ויציע, דהם בניינים בפני עצמם.

ס"ה: שיטת ר"מ שמכר כל דבר הקבוע בבית, (ואילו במתני' מבואר שלא מוכר מפתח, ואיירי במפתח קבוע לעולם דהא דומיא דדלת קתני, ומתני' דלא כר"מ), דאמר ר"מ מכר את הכרם מוכר תשמישי כרם כגון קנים שבכרם שהם לצורכה וקבועים בכרם לעולם. לרשב"ם ר"מ חולק על מכתשת, ולתוס' על מפתח.

תלוש ולבסוף חיברו

נתבאר לעיל שחכמים ור"א נחלקו בדיון דבר שהיה תלוש וחיברו לקרקע, האם הוא נחשב כקרקע לענין שהוא כלול במכירת הבית או לא. והגמרא דנה האם זה מחלוקת כללית אם תלוש ולבסוף חיברו נחשב כקרקע או לא, ונפקא מינה לגבי דינים נוספים כמו פסול מים שאובים במקוה, כתיבת פרוזבול, קבלת טומאה, או שזה מחלוקת פרטית.

במכירת בית - נתבאר לעיל שהמוכר בית ויש בו תנור וכדומה, לרבנן אינם מכורים, ולר"א אם חיברם לקרקע הרי הם כקרקע. הגמ' אומרת שאין מכאן ראיה שהמחלוקת היא אם תלוש ולבסוף חיברו הוי חיבור או לא, ד"ל שנחלקו אם מוכר בעין יפה מוכר וממילא אף אם

אותו, אבל במקוה שלם אין פוסלים אותו אפי' כל המים שבעולם). תוד"ה מכלל.

ס"ו: בהכשר לקבלת טומאה - מי גשמים שחשב להדיח בהם את האיצטרוכלין שזה דבר שהיה תלוש וחבירו, לר"א אין המים מכשירים זרעים לקבלת טומאה, דכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע אפי' במכתשת קבועה וכ"ש באיצטרוכלין, ולחכמים יש להסתפק אם מכשירים כיון שאינו כקרקע וכל משקה שתחילו לרצון אע"פ שאין סופו לרצון מכשיר, אבל רק אם נחשב כתלוש, דלא מהני מחשבתו אם חיוב על דבר תלוש, או שאינם מכשירים דקרקע חשיב, והתם הטעם משום דמוכר בעין רעה מוכר, ת"קו. ע"כ לפירוש רשב"ם. ולתוס' (ד"ה בעי) הנדון כאן הוא המשך למחלוקת בדף של נחתומין, דהכשר וטומאה דמו להדדי, והנדון הוא דווקא באיצטרוכלין, לר"א כמו שדף נחשב מחובר לקבלת טומאה, ה"ה לענין הכשר זרעים, וכ"ש באיצטרוכלין, ולחכמים י"ל דאינו מחובר כ"כ, ושאינו מכר דבעין יפה מוכר.

ס"ז. בעישור נכסים - בת גובה מירושת אביה עישור נכסים לצורך נישואיה (ואומדים כמה היה האב רוצה לתת, ואם אין יודעים דעתו נוטלת עישור נכסים), מקרקעות ולא ממטלטלין, וגובה אפי' מאיצטרוכלין הריחיים דכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע, וכו"ר (דכך מסקנה דשמעתין, וכן פסק ר"ח), ואפי' משכירות הבתים דשכר מקרקעי חשיב מקרקעי. וכתבו התוס' (ד"ה מעמלא) דאיירי בשכירות שעדיין לא שילם, או שיכולה להשכיר לצורך נדוניא, אבל מה שכבר גבו הוא ממטלטלין.

מה כלול במכירת חצר

לת"ק המוכר את החצר מכר בתים חיצוניים הפתוחים לחצר ופנימיים, בית החולסאות (-קרקע חולית שעושים ממנה זכויות), חנויות הפתוחות לתוכה שמוכרים מהם רק לבני החצר אף אם יש להם פתח גם לרה"ר, אם עיקר תשמישם לתוכה, וכן מכר בורות שיחין ומעורות שבתוך הבית, (ואע"פ שהמוכר בית לא מכר בורות שיחין ומעורות, מ"מ לגבי החצר הם בטלים). אבל לא מכר מטלטלין - תשמישי הבית שאינם קבועים, וכ"ש שאר מטלטלין. ואם מכר את החצר וכל מה שבתוכה מכר גם מטלטלין של תשמישי הבית אבל לא שאר מטלטלין, אבל לא מרחץ ובית הבד שבחצר דאינם בכלל חצר, וחנויות הפתוחות לרה"ר או שפתוחות לכאן ולכאן ועיקר תשמישם לרה"ר אינם נמכרות עם החצר.

לר"א המוכר חצר לא מכר אלא אוירה של חצר. וליכא למימר הדמים מודיעים, דאין אונאה לקרקעות.

ביאור מחלוקתם - ללישנא קמא במוכר דירתא לכו"ע מכר גם בתים דאין דרים אלא בבתיים, ונחלקו היכא שמכר דירתא, לת"ק משמע בתים, ולר"א משמע תרביצא, ומשמע דבמוכר חצר לכו"ע לא מכר אלא אוירה של חצר. וללישנא

יש לתנור דין כלי, מ"מ הוא כלול במכירת הבית, או שמוכר בעין רעה מוכר.

במקוה - מבואר בתוספתא שאם חקק צינור ואח"כ קבעו, המים שעוברים דרכו פוסלים את המקוה מדין מים שאובין, שכיון שהיה עליו תורת כלי לפני שקבעו לא בטל ממנו תורת כלי (לרשב"ם איירי בפתוח משני צידיו, והתוס' (ד"ה צינור) כתבו דאיירי דווקא אם חקק גומא באמצעו לקבל צרורות, עוד כתבו התוס' דאיירי שהמים נכנסים ישר למקוה, אבל אם הם נופלים לקרקע ומשם למקוה הוי המשכה שאינה פוסלת אם יש כבר במקוה סאה מי גשמים), אבל אם קבעו ואח"כ חקקו אינו פוסל דדמי לעושה חריץ בקרקע.

ס"ו. כוורת דבורים המחבורת לקרקע בטיט לר"א דינה כקרקע לכל דבר, ונקנית בכסף שטר וחזקה, וכותבין עליה פרוזבול (עיי' ברשב"ם שפירש מהו פרוזבול), ואינה מקבלת טומאה במקומה דבטלה לקרקע, וגם הדבש אינו מקבל טומאה (ואם הוזזה ממקומה לרשב"ם הדבש מקבל טומאה, ולתוס' (ד"ה הרי) גם הכוורת מקבלת טומאה), והרודה ממנה בשבת כשהיא במקומה חייב חטאת, ולחכמים אין דינה כקרקע לדינים הנ"ל. ר' אלעזר מבאר שטעמא דר"א דכתיב "ויטבול אותה ביערת הדבש", ללמד שהרודה מכוורת חייב חטאת כמו התולש מיער, וממילא לא איירי אלא לגבי הדבש ולא לגבי הכוורת. תוס' שם.

טומאה במדף שקבעוהו בכותל הבית - דף (-נסר רחב) של נחתומין (שהם נותנים עליו פת למכירה, וי"מ שהם לשים ועורכים עליו את הפת) שקבעו בכותל, ר"א מטהר דכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע, ולחכמים מטמאים דאינו בטל לקרקע. ואיירי בדף של מתכת שפשוטי כלי מתכת מקבלים טומאה.

הגמ' אומרת שאין סתירה מדין זה שמבואר בו שלרבנן טמא אף בקבעו ולבסוף חקקו, ולר"א טהור אפי' בחקקו ולבסוף קבעו, ותיקון הדף הוי כחקיקה, לדין מקוה שמבואר בו שרק בחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה. דיש לחלק דמקוה פסול שאובין הוא מדרבנן, (ומ"מ בחקקו ולבסוף קבעו פוסל כיון שיש עליו תורת כלי בתלוש, ולא רצו חכמים להקל כ"כ, דאין לך שאיבה גדולה מזו), אבל הכא איירי בדף של מתכת שטומאתו דאורייתא, (ודף של עץ טומאתו דרבנן לרשב"ם דווקא אם הוא ראוי למידרס, ולתוס' (שם) בראוי למידרס טומאתו מדאורייתא, והכא איירי בדף המשמש את האדם או את משמשי האדם).

פסול מים שאובים במקוה - שיטת הרשב"ם שאף דמדאורייתא בעינן מקוה העשוי בידי שמים, מ"מ היכא שהיו מ' סאה כשרים והוסיף מים שאובים, הם בטלים ברוב, אי נמי קמא קמא בטיל, ואינו פסול אלא מדרבנן. ולר"י אף כולו שאוב אינו פסול אלא מדרבנן (ומה שגזרו רבנן בג' לוגין שאובין היינו שמא יטבול בכלי שזה פסול מדאורייתא, דבעינן טבילה בקרקע. ולר"מ מפונטויזא אע"פ ששאובין פסולים מדאורייתא, מ"מ בקרקע טהור כיון שאפשר בלא המשכה, ולר"ת במקוה חסר מים שאובים פוסלים

ממגורות המים (-בריות מים השופכות מים למרחץ) בין בימות החמה אע"פ שהם מועטים אינם בטלים למרחץ, בין בימות הגשמים, וחוצץ מאוצרות העצים ובתי העצים, מפני שאינם מיוחדות למרחץ אלא גם לביתו, ואם אמר שהוא מוכר מרחץ וכל תשמישיו אף אלו בכלל המכירה אם סימן לו את המיצרים החיצוניים והם בתוך המיצר, דאז הם בכלל המכירה כיון שהם ראויים קצת לתשמיש המרחץ.

ס"ח. המוכר בית הבד ויש לידו חנויות ושוטחים בהם שומשמיין לייבשם, אף עיקר התשמיש הוא למכור פת ויין, אם אמר לו בית הבד אני מוכר לך וכל תשמישיו וסימן לו את מיצרי בית הבד הרי כולם בכלל המכירה, ואם לא סימן את המיצרים אינם בכלל המכירה.

מה כלול במכירת עיר

המוכר את העיר מכר את החצרות, שעיקר העיר זה אויר העיר, וכן בכלל המכירה גם בתים בורות שיחין ומעורות מרחצאות ושוככות ובתי בד, ובתי שלחין שחוץ לעיר וסמוכים לעיר, וכדלהלן, אבל מטלטלין כלי תשמיש כגון תנור וכיריים וכו' וכ"ש חטים ושעורים אינם בכלל המכירה, ואם אמר לו היא וכל מה שבתוכה מכר אפי' בהמה ועבדים שבתוכה וכ"ש חטים ושעורים וכסף וזהב שהם מטלטלי דלא נידי, ואף אי נימא דעבדא כמקרקעי (היינו אף בלשון בני אדם, אבל מדאורייתא ודאי כמקרקעי דמו לקנותם בכסף שטר וחזקה), מ"מ כיון שהם נידי ויכול להוליכם לעיר אחרת ממילא אינם בטלים לעיר ואינם כלולים במכירה אא"כ אמר שמוכר גם מה שבתוכה.

לרשב"ג המוכר את העיר מכר את הסנטר. בבבלי מפרשים שהכונה לבר מחווייתא (-עבד של שר העיר הממונה על תחומי הקרקעות, שא"א לעיר בלעדיו, ולר"ח הכונה לשומר העיר), ולדבריהם כ"ש שבאגי (-שדות הסמוכות לעיר) נמכרות עימה, דהא לא נידי, וזה הכונה במתני' בית השלחין שאף לת"ק הם בכלל המכירה (ואין הכונה לשדה בית השלחין, דאין חילוק בין שדה בית השלחין לשדה בית הבעל לענין מכירת העיר. תוד"ה מה). ולשמעון בן אבטלמוס הכונה לבאגי, ולדבריו הא דתנן במתני' בית השלחין הכונה לגיננותייתא (-גנות הסמוכות לעיר ושביתן העיר, הראויות לטייל כמו בבית, ושייכי לעיר טפי מבאגי), אבל באגי אינם בכלל המכירה לת"ק אלא לרשב"ג.

ס"ח: בתוספתא איתא (למסקנת הגמ' דאמרינן איפוך) שלר"י סנטר מכור, אבל אנקולמוס אינו מכור, וכן לא מכר את שיירי העיר (והיינו פיסקי בגי חתיכות בקעה גדולה הסמוכה לעיר המופרדת ממנה קצת בצונמא, אבל בגי עצמם בכלל המכירה), ואת בנותיה כפרים הסמוכים לה (ולרשב"ג מכר גם את בנותיה), ולענין חורשים יערות המוקצים לה

בתרא בדרתא לכו"ע משמע בתים, ונחלקו במוכר חצר, לר"א הכונה לאויר החצר, ולת"ק זה כולל בתים וכמו שמצינו בחצר המשכן דהא דכתיב "אורך החצר מאה אמה" זה כולל את קודש הקדשים ואהל מועד שהם כמו בתים. ומסתברא כלישנא בתרא, שכן הוא במשנה.

המוכר חולסית (-קרקע חולית שמוציאים ממנה זכוכית) ו**מצולה** (-קרקע הנהר שמוציאים ממנה כסף וזהב, וי"מ לדגים) והחזיק באחד מהם חזקה לקנין שלא יוכל המוכר לחזור בו, ללישנא קמא לא קנה את השני אע"פ שסמוכים זה לזה, ואף שאפשר לקנות י' שדות ב' מדינות ע"י חזקה באחת מהם אם נתן לו דמי כולם (אך באותו מקום רגילים לכתוב שטר ומשום הכי אינו קונה בכסף), דסדנא דארעא חד הוא (אמנם בנכסי הגר שאין מתן מעות לא קנה ב' שדות שיש מיצר ביניהם כשהחזיק באחד מהם), שאני הכא שתשמישם שונה, וכתביב "וירשתם אותה וישבתם בה", ו"שבו בעריכם אשר תפשתם" ומשמע שאינו קונה עיר אחרת בישיבת אותה העיר. וללישנא בתרא החזיק בחולסית קנה מצולה, וקמ"ל דאע"פ שתשמישם שונה קנה, כמו ב' שדות בעשר מדינות.

ס"ז: מה כלול במכירת בית הבד - המוכר בית הבד מכר גם ים (-קערה עגולה), כמול (-אבן נקובה שמכניסים בה עץ כדי לכתוש את הזיתים, וי"מ שהכונה לעץ עצמו) ובתולות (כלונסאות שמעמידים בהם את הקורה), ובברייתא איתא שמוכר גם נסרים הקבועים לעולם, ויקבים (-ים חקוקים), וריחיים התחתונות. לשיטת הרשב"ם כל אלו הם קבועים, ולתוס' (ד"ה ים) ים היינו עיגול של טיט שאינו מחובר, ויקבים היינו סלים שאינם מחוברים, והטעם שהם כלולים במכירה הוא משום שהם בטלים כיון שאינם חשובים, או משום שאינם עשויים אלא לבית הבד.

אבל לא מכר עבירים (-נסרים שמניחים על הזיתים), גלגל להעלות ולהוריד את הקורה, וקורה, (ואת הריחיים העליונות. ברייתא), דמיטלטלי הם, אא"כ אמר לו שמוכר לו בית הבד וכל מה שבתוכו שבאופן זה מכר כל דבר הנמצא שהוא נצרך לבית הבד, (אבל מה שלא נצרך לא), אבל גם באופן זה לא מכר שקין ומרצופין שנושאים בהם זיתים לבית הבד, ולר"א המוכר בית הבד מכר גם את הקורה, דבית הבד נקרא על שם הקורה.

מה כלול במכירת מרחץ - המוכר בית מרחץ מכר גם את בית הנסרים ובית היקמין ובית הספלים ובית המגבות ובתים אלו מחוברים למרחץ, ומכר גם את הבית הפנימי שרוחצים בו וגם את הבית החיצון שעומדים שם מלובשים, **אבל לא מכר את הנסרים** שמעמידים על הקרקע כדי שלא יטנפו הרגלים או מחמת החום, והיקמין (-סודר לעיטוף הראש מפני חום המרחץ), והספלים, וי"ג בברייתא ספסלים, והוילאות (י"מ וילונות וי"מ מגבות), והטעם הוא דמיטלטלי לא מיזבני, ואם מכר לו את המרחץ ואת כל מה שבתוכו, כולם בכלל המכירה, חוץ

שמכר גם את כל מה שבתוכה, שכיון שהיא טוחה בטיט אינה מיטלטלת עוד והיא חשובה ויש לה שם בפני עצמה, וכמו שבית אינו נמכר עם השדה. רשב"ם. והתוס' (ד"ה ואת השומירה) מביאים שר"ח גריס איפכא.

מלבנות של פתחים המחבורות בטיט הרי הם בכלל מכירה של בית, ורבי אלעזר מסתפק מה הדין במחבורות בסיכי (-יתדות) שאינם נצרכים כ"כ לפתח, ורבי זירא מסתפק אם תימצי לומר שבמחבורות בסיכי הם בכלל המכירה, י"ל דהיינו משום שהם עשויות לחיזוק, אבל יש להסתפק מה הדין במלבנות של חלונות והם מחבורות בסיכי (ונראה שבמחבורות בטיט ודאי נמכרות עימה), אם אינם בכלל המכירה כיון שהם לנוי, או שהם בכלל המכירה כיון שהם מחוברים. ורבי ירמיה מסתפק מה הדין במלבנות של כרעי המיטה (-התיכות עץ שהיו נותנים תחת רגלי המיטה כדי שלא ירקבו מהקרקע), היכא שאינם מיטלטלות עימה, דא"ל גבי פתחים וחלונות נמכרים משום שמחברים מיהא בסיכי, הכא אין מחוברים. תיקון.

ס"ט: חרוב שאינו מורכב ובתולת השקמה הרי הם בכלל המכירה אע"פ שהם אלימי, אבל חרוב המורכב וסדן השקמה כשהקינו הרי אינם בכלל המכירה אע"פ שהם דקים וקטנים, אע"פ שמכר גם את מה שבתוכה, דמה שבתוכה אינו מוסיף אלא תשמישים של שדה שאינם קבועים כ"כ, אבל לא דברים שיש להם שם בפני עצמם (כמו שהמוכר שתי שדות שביניהם יש עוד שדה, שלא מכר את השדה האמצעית אע"פ שאמר שמוכר כל מה שבתוכה), דכתיב "ויקם שדה עפרון וכו'" וכל העץ אשר בשדה אשר בכל גבולו סביב", והמכירה היתה שדה בסתמא, דכתיב "נתתי כסף השדה", ו"אשר בכל גבולו סביב" זה קרא יתירא, לומר שאינו בכלל השדה אלא דבר הצריך לגבול סביב שאם לא יעשה גבול מסביבם יטען השכן שהם נטועים בתוך שלו והם שלו, והיינו אילנות דקים שאין להם שם ולא זוכרים מי נטעם, אבל חרוב המורכב וסדן השקמה הם גדולים וחשובים ומפורסמים וידוע של מי הם ובשל מי הם נטועים וא"צ לעשות גבול סביבם, ולכן אינם בכלל השדה, ומכאן לומדים שהמוכר שדה מכר גם את המיצרים דמשמע מהפסוק שאברהם קנה את כל האילנות הנטועים בקרקע המיצר.

המוכר שדה צריך לכתוב שמוכר דקלים (-שגדלו כל צרכם) ושתילים (נטיעות צעירות) והוצין וציצין (מיני דקלים, וי"מ שהם לא טוענים פירות), כדי ליפות את השטר שאפילו בית דין טועים יתנום לו, ומ"מ קונה דברים אלו גם אם לא כתב כך בשטר, דמבואר במתני' שרק חרוב המורכב וסדן השקמה אינם בכלל המכירה.

מכירת שדה ואילנות-

המוכר ארעא ודיקלי צריך לתת לו ב' דקלים שיש לו מלבד הדקלים שבשדה, ואם אין לו צריך לקנות עבורו שלא יהיה מחוסר אמנה, או שיחזיר לו ממעות המכר בשווי ב' דקלים,

וביברים של חיות עופות ודגים- אם פתחם לתוכה הרי הם מכורים, ואם אין פתחם לתוכה אינם מכורים. ואם יש לעיר חלק אחד בים ונקרא בשם העיר או חלק אחד ביבשה שרחוק ממנה קצת ונקרא בשם העיר הרי הם נמכרים עימה.

מה כלול במכירת שדה

ס"ט. אבנים- המוכר שדה מכר גם אבנים שלצורכה ואע"פ שהם מיטלטלי, כיון שהם קבועים לתשמיש זה ואין מזיזים אותם משם לעולם הרי הם כמחברים, והיינו אבני דאכפא (- אבנים שמניחים על העומרים אחרי הקצירה), ודבר זה תלוי במחלוקת ר"מ ורבנן, דמצינו שלר"מ המוכר כרם מכר גם תשמישי כרם, אפי' תשמישים שאינם קבועים כ"כ, ולרבנן צריך שיהיו מיוחדים לתשמיש קבוע וחשוב, דלר"מ מספיק שהתקנים, ולרבנן צריך גם שיניחם בשדה (לתוס' (ד"ה והוא) איירי שכבר הונחו פעם אחת על העומרים), אבל אם לא התקנים לר"מ או שהתקנים אך לא הניחם בשדה לרבנן, אינם בכלל מכירת השדה. ולעולא אבנים שלצורכה היינו אבנים הסדורות לגדר, לר"מ מספיק שהתקנים, ולרבנן צריך גם שיסדרם, אבל אם לא התקנים לר"מ או שלא סידרם בשדה לרבנן, אינם בכלל מכירת השדה.

קנים המחולקים שבכרם לצורך העמדת הגפנים שלא יתקלקלו האשכולות מהקרקע הרי הם בכלל המכירה, לר"מ מספיק שהחליק את הקנים, ולרבנן צריך גם שיעמידם, אבל אם לא החליקם לר"מ או שלא העמידם לרבנן, אינם בכלל המכירה. ומהא שמעינן שהמוכר שדה מכר גם הכרם ואת שאר האילנות שבתוכה, מלבד חרוב המורכב וסדן השקמה.

תבואה המחבורת לקרקע הרי היא בכלל המכירה אע"פ שעומדת לקצירה, אבל תלושה אע"ג שצריכה לקרקע לשטחה בשדה לאחר קצירה שתתנפח מריח הקרקע ושתייבש, אינה בכלל המכירה.

ואם אמר לו שהוא מוכר את השדה עם כל מה שבתוכה הרי כולם מכורים.

חיצת קנים (-הרבה קנים הגדלים בקלח אחד) אם היא פחותה מבית רובע הרי היא בכלל המכירה, אע"פ שהקנים אלימי, אבל אם יש בה בית רובע אע"פ שהקנים קטני, ואפי' מכר אותה ואת כל מה שבתוכה, אינם בכלל המכירה דחשוב שדה בפני עצמו, ואפי' ערוגה קטנה של בשמים אם יש לה שם בפני עצמה, והיינו שקרויה וורדא דפלניא, אינה בכלל מכירת השדה.

שומירה -סוכת שומרים אם אינה עשויה בטיט שאין הכתלים טוחים בטיט הרי היא בכלל מכירת השדה אע"פ שאינה קבועה בקרקע, אבל אם היא עשויה בטיט אינה בכלל מכירת השדה אע"פ שהיא מחוברת בקרקע, ואע"פ

ואם דקליו משועבדים צריך לפדותם.

המוכר ארעא בדיקלי אם יש בשדה עצמה דקלים קנה, ואם לאו הרי זה מקח טעות, שאע"פ שאין אונאה לקרקעות כשמוכר קרקע ביותר משוויה אפילו יותר משתות, מ"מ הוי מקח טעות, שהרי לא קנה את הקרקע אלא על דעת שיש בה דקלים, והמעות חוזרים.

המוכר ארעא בי דיקלי ואין בה דקלים, כוונתו לקרקע הראויה לדקלים, ואם יש בה דקלים הרי הם בכלל המכירה, דבאופן זה כוונתו שהדקלים שבשדה טוענים פירות הרבה.

המוכר שדה חוץ מדקל פלוני, אם זה דקל משובח כלומר שהוא מן הבינונים שטוענים קב פירות, כוונתו לשייר רק אותו כדי להנות מעט מפירות שדהו, ואם הוא גרוע שאינו טוען קב פירות שייר לעצמו גם את הטובים ממנו וכוונתו שאפילו דקל זה הוא משייר לעצמו, אבל הגרועים ממנו הם בכלל המכירה.

המוכר שדה חוץ מהאילנות שבה (זיתים ותאנים וכדומה, אבל דקלים וגפנים אינם נקראים אילנות) הרי היא מכורה חוץ מהאילנות שבה, בדקל השיעור הוא כל שעולין לו בחבל ללקט פירותיו (דקל שהוא גבוה ופירותיו בראשו), אבל אם הם קטנים אינם נקראים אילנות, ובשאר אילנות כל שאין העול כובשו (שהוא מעכב את השור שחורש מסביבו, מפני שאין העול מכופף את האילן) הוי אילן (אמנם דקל שעולים לו בחבל י"ל שהוא נחשב אילן אע"פ שהעול מכופף), אמנם אם יש שם רק אילנות קטנים כוונתו לשייר אותם. ואם יש בשדה רק דקלים או גפנים כוונתו חוץ מהם, אך אם יש בה גם אילנות וגם גפנים או דקלים, אין בכוונתו לשייר אלא את האילנות, ואם יש בה גפנים ודקלים כוונתו לשייר את הגפנים, דגפנים לגבי דקלים נקראים אילנות ובכלל אילנות הם יותר מדקלים.

ע. ואם מכר את השדה חוץ מחורב מורכב פלוני או חוץ מסדן שקמה פלוני, לא קנה אף את שאר החורבים דגם בלי הכתיבה אינם בכלל המכירה, ומה שכתב חוץ ממנו כוונתו לפי ר"ע (ס"ד). לשייר לו דרך לאותו חורב, ולרבנן י"ל שהדגיש חורב או סדן זה מפני שבו הוא חפץ יותר, ואף שגם השאר אינם בכלל המכירה עשה זאת לשופרא דשטרא כדי שהלוקח לא יתבענו לדין, ועל השאר לא היה חושש, וגם אם אין מה לומר שכוונתו להוסיף לא אומרים שכוונתו לגרע, כמו שבאומר שדי מכורה לך חוץ משדה פלונית הסמוכה לאותה שדה, שלא קנה גם את השדות האחרות שהרי לא מכר לו אלא שדה אחת. וי"ג שכוונתו לדמי, והיינו לשייר בשדה זו דמי השדה השניה. ולא נהירא.

וללשנא בתרא אמר רב ששת שאם מכר את השדה חוץ מחצי חרוב פלוני או חוץ מחצי סדן פלוני, לא קנה שאר החורבין, ואף לא את החצי השני, כמו שבאומר שדי מכורה לך חוץ מחצי שדה פלוני, שלא קנה גם את החצי השני.

טענת החזרתי בפקדון עם שטר - המפקיד אצל

חבירו בשטר שחתומים עליו עדים, לרב חסדא נאמן הנפקד לטעון החזרתי אע"פ שטוען לו שטרך בידי מאי בעי, מיגו שהיה טוען נאנסו, ואינו נחשב מיגו במקום עדים, שיכול לטעון איבדתי את שטרי, והנפקד אינו חושש לשטר כיון שהוא יכול לפטור את עצמו בטענת אונס, ואמנם חייב שבועה כמו שבנאנסו חייב שבועה דכתיב "שבועת ד' תהיה בין שניהם" ומכאן שהתורה האמינה לנפקד בטענת נאנסו, והשטר מועיל שלא ויכול לטעון לא היו דברים מעולם. אבל בהלואה אע"פ שלהלכה המלוה את חבירו בעדים א"צ לפורעו בעדים, מ"מ בשטר לא יכול לטעון פרעתי כנגד השטר, כיון שאפילו אם טען נאנסו חייב לפרוע, דמלוה להוצאה ניתנה. וכתבו התוס' (ד"ה סוף) שלשיטת ר"ת שהטוען טענת גנב בפקדון אינו חייב שבועת השומרים א"כ הוא מודה במקצת, כוונת הגמרא כאן לשבועה שתקנו חכמים לפני תקנת שבועת היסט, ואין הכונה לשבועת היסט.

ע: **גבית עיסקה מיתומים** - המוציא ליתומים שטר כיס שנתן לאביהם מעות בעיסקה (שהיא פלגא מלוה להתחייב באחריות, והיינו אותו חצי שהמקבל מקבל ממנו את הרווח, ופלגא פקדון) (שתקנו חכמים שהאחריות מתחלקת ביניהם, דניחא להו בהכי. וכיון שחצי זה מלוה צריך הנותן לקבל עליו שני שלישים מההפסד כדי שמה שהמקבל טורח בחצי פקדון זה לא יהיה ריבית על הפלגא מלוה, או שהנותן יקבל חצי מההפסד ושליש מהרווח, שאז התוספת של המקבל היא התמורה לטירחה ואין כאן ריבית), והיתומים טוענים שמא אבינו החזיר לך, אי נמי בטענת ברי, דאילו במלוה גמורה נשבע המלוה שלא נתקבל כלום (אם הלוח טוען שהחזיר, וביתומים טוענים להם מה שהיה אביהם טוען) וגובה כל השטר מהיתומים, כיון שאביהם לא היה נאמן בטענת נאנסו, אבל בעיסקה יש מחלוקת כיון שחצי ממנה זה פקדון, לדייני גולה נשבע וגובה כולו, ולדייני ארץ ישראל נשבע וגובה מחצה של המלוה, אבל על הפקדון טוענים ליתומים שאביהם החזיר, ונשבעים שבועת היורשים שבועה שלא פקדנו אבא ונפטרים, (והשבועה היא שיש לי בידם ואין לי פחות ממחצה, כמו בשנים אוחזים בטלית, דאין לו להשבע על מה שהוא לא מקבל, ואם ישבע על חצי מרע ליה לדיבוריה. תוד"ה נשבע), (וכן הלכה, וי"א שהמחלוקת היא הפוכה).

הגמרא אומרת שאין הכרח לבאר שנחלקו אם יכול לטעון שטרך בידי מאי בעי על החלק של הפקדון, אבל על החלק של המלוה לא נחלקו כיון שבמלוה אינו יכול לטעון נאנסו, ויש במלוה טענה של שטרך בידי מאי בעי, (ואף שהאבא היה יכול לטעון נאנסו לא טוענים זאת ליתומים לפוטרים מהחצי השני, כיון שאונס יש לו קול ואינו שכיח. ואין לחייב את היתומים בטענת נאנסו מדין מתוך שאינו יכול לישבע משלם, דביתומים לא אומרים מתוך. ואין לחייבם מדין אין אדם מוריש שבועה לבניו, והיינו ממון שיש בו שבועה, שהכונה שם שהיתומים לא יכולים לגבות ע"י שטר ממון שיש בו שבועה, אבל להוציא ממון שהם מוחזקים בו אין מוציאים. תוד"ה מ"ד), ד"ל שאינו יכול לטעון כך, וטעמא דדייני גולה שאם היה פורע היה אומר לבניו בשעת צוואת מיתה, (והיינו במלוה בשטר, אבל מלוה על פה אין גובים מהיתומים אע"פ שאביהם הניח להם

הגמרא דנה מה הדין בזה לגבי מקדש, אם הוא מקדיש בעין יפה או בעין רעה, ובמקדיש שדה ושייר אילנות יש לדון אם הקרקע שלהם קדושה ונמצא שהם יונקים מהקדש, וכן נפקא מינה לגבי דין פדיון שדה אחוזה, שהפודה קרקע שיעור הפדיון הוא בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, אבל אילנות ללא קרקע נפדים בשוים.

איתא במתני' שהמקדיש שדה לת"ק הקדיש את כולם דמקדיש בעין יפה מקדיש כמו במתנה, ולר"ש לא הקדיש את כולם דמקדיש הוי כמוכר, אלא רק חרוב מורכב וסדן שקמה אע"פ שבמכירה אינם מוכרים, ובברייתא מבואר דטעמא דר"ש הוא כיון שהם יונקים משדה הקדש.

והנה מצינו שרב הונא אמר שהמוכר קרקע ושייר שני אילנות יש למוכר קרקע, (אף לרבנן שהקונה שני אילנות אין לו קרקע שביניהם וחוצה להם כמלוא אורה וסלו, ואם מתו אין לו קרקע ליטע אילנות חדשים, אבל אם קנה ג' אילנות קנה את הקרקע שביניהם וחוצה להם כמלוא אורה וסלו, ואם מתו האילנות יש לו קרקע ליטע אחרים במקומם).

הגמ' רצתה לומר שדינו של רב הונא הוא אף לר"ע דס"ל מוכר בעין יפה מוכר, דכיון שהאילנות מכחישים את הקרקע הוא משייר לעצמו קרקע, שלא יאמר לו לעקור את האילנות כשימותו, דאנן סהדי שהשאיר לעצמו את האילנות על דעת שיוכל ליטע אחרים במקומם, כדרך שהיה יכול עד עכשיו. רשב"ם. ולתוס' (ד"ה לימא) הכונה שצריך לשייר קרקע כדי שלא יאמר לו לעקור מיד את האילנות, ומיגו דנחת לשירות משייר גם קרקע לזרוע סביב האילן וליטע אחר במקומו כשייבש, אבל בלוקח שאין הדבר תלוי בו אלא במוכר לא אמרין האי מיגו. (משא"כ בבור ודות שאינם מכחישים את הקרקע לא שייר לעצמו קרקע). אבל לוקח אילנות עביד איניש דזבין ארעא ליומא, ולפירות קנאו.

ע"א: והגמ' שואלת א"כ למה לר"ש המקדיש שדה לא הקדיש מהדברים שבמכירה אינם בכלל המכירה אלא חרוב המורכב וסדן שקמה, והטעם שבזה הקדש שונה ממכירה הוא כיון שהם יונקים משדה הקדש וגידולי הקדש הם הקדש, דכיון שהוא הקדיש בעין יפה הוא לא שייר לעצמו קרקע, (וגם שאר האילנות בכלל ההקדש). ואם הוא משייר לעצמו קרקע במכירה, וה"ה בהקדש שדינו כמכירה, הרי הם יונקים משדהו ולא משדה הקדש. ואף ששיעור הניקה הוא ט"ז אמה כמבואר לעיל כ"ו: מ"מ היכא שענפי האילן הם ט"ז אמה א"כ אינם יונקים משדה הקדש, ור"ש לא חילק בזה. אי נמי דווקא מוכר קרקעות שייר קרקע רק שתחתיהם וביניהם, אבל המשייר קרקע לעצמו משייר כל הנצרך לניקה. תוד"ה ואי.

ובהכרח שלר"ע אף במוכר אילנות לא שייר לעצמו קרקע, ור"ש ס"ל כר"ע רבו, שמוכר מוכר בעין יפה ולא משייר לעצמו כלום, בין לצורך דרך לבור ודות שהשאיר לעצמו, בין ליניקת האילנות ששייר, (אמנם על דברים שאינם השדה לא אמרין מוכר בעין יפה הוא מוכר לומר שמוכר גם אותם, דמה שלא פירש לא מוכר. מיהו

קרקעות ואפילו בגדולים, אא"כ הודה ומת או ששמתוהו ומת בשמתא. תוד"ה דאם), ודייני א"י סוברים שי"ל שמלאך המות אנסו ולא הספיק לומר זאת לבניו. ובאמת לרב הונא בר אבין המפקיד אצל חבירו בשטר נאמן לומר החזרתי, ומ"מ בשטר כיס היוצא על היתומים נשבע וגובה כולו.

אם בור גת ושובך והדרך אליהם כלולים בשדה

ע"א. המוכר שדה אפי' מוכר גם כל מה שבתוכה לא מוכר בור גת ושובך, בין חריבין בין ישובין, דאפילו למ"ד מוכר בעין יפה הוא מוכר, הכונה שמכר כל מה שפירש במכירתו, אבל אין הכונה שהוא מוכר דברים שאינם בכלל השדה.

ולרבי עקיבא צריך המוכר לקנות מהלוקח דרך כדי לעבור לבור או לגת או לשובך, ולחכמים א"צ לקנות דרך מהלוקח, ואם מוכר לו שדה ואמר לו חוץ מהבור או הגת או השובך, אף לר"ע אינו צריך לקנות דרך מהלוקח.

המוכר בור או גת או שובך לר"ע אין הלוקח צריך לקנות דרך מהמוכר, ולחכמים צריך לקנות דרך מהמוכר.

מתי קנה בור גת ושובך – הנותן מתנה והאחים שחלקו והמחזיק בנכסי הגר, קנו אף בור גת ושובך. והחילוק בין מתנה למוכר הוא שבמוכר לא היה לו לפרש דלא מוכר אלא מפני שהוצרך למעות ולא מוכר אלא מה שפירש, ואפילו אם יש מוכר שמוכר בעין יפה, מסתמא אין לומר כך, דיד לוקח על התחתונה, אבל במתנה היה לו לפרש כיון שסתם נותן רגיל לתת בעין יפה יותר מדאי, אפילו דברים שאינם בכלל השדה, אמנם זה דווקא בדברים הקבועים בשדה, אבל אם יש בשדה מעות או תבואה תלושה שאינה צריכה לקרקע, או כל דבר שהתנא לא הוצרך לומר במכירה שאינם בכלל משום שזה פשיטא, אף באלו לא קנה. (ור"ח מבאר שהקונה היה לו לפרש מה הוא קונה, שכיון שהוא נותן דמים הוא לא מתבייש מהמוכר, אבל מקבל מתנה אין לו לפרש מפני שהוא מתבייש מהנותן, ולכן על הנותן לפרש ואם לא פירש קנה הכל). ובאחים שחלקו הטעם הוא מפני שנתכוונו להסתלק אחד מהשני, אמנם י"ל שיש לפנימי דרך על החיצון, דכוונתו לקבל את השדה כמו שדר בה אביו, דכתיב 'תחת אבותי' יהיו בניך". ובמחזיק בנכסי הגר קנה ב' שדות דווקא כשאין מיצר ביניהם.

המצוה לתת לפלוני בית המחזיק מאה חביות, ונמצא הבית מחזיק מאה ועשרים ואין לו בית אחר שמחזיק מאה חביות, למר זוטרא לא אמר לתת אלא כשיעור מאה חביות וזוכה בבית כשיעור זה, ולרב אשי כיון שנותן מתנה נותן בעין יפה זכה בכל הבית, והנותן חשב שנכנסים שם רק מאה חביות, וכוונתו להחשיב את הנתינה שנותן מתנה גדולה.

מה כלול בהקדשת שדה

לעיל נתבאר מה נכלל במכירה או במתנה וכדומה, ולהלן

ע"ב: ונמצא שטעמא דר"ש הוא שמקדיש בעין רעה מקדיש והיינו שהוא משייר לעצמו גם במה שהוא מקדיש, דכיון שלא הקדיש חרוב ושקמה לא הקדיש נמי קרקע הנצרכת לאילנות, ומה שאמר שהטעם הוא "הואיל ויונקים משדה הקדש" היינו לומר שגם לסוברים שבעין יפה מקדיש, לא הקדיש אלא חרוב מורכב וסדן שקמה שאם לא יקדישם נמצא שהם יונקים משדה הקדש, אבל לא הקדיש בור ודות ושוכך וכל הנך דאמרינן לעיל שאינם בכלל שדה, ורבנן ס"ל שאין חילוק דבעין יפה מקדיש וכנותן מתנה שכל מה ששייך קצת לשדה הוא בכלל המתנה, ונמצא שגם לר"ע המוכר קרקע ושייר ב' אילנות יש למוכר קרקע, ואפשר להעמיד את דברי רב הונא אפילו לר"ע.

והנה מצינו בהמשך הברייתא שאף המקדיש ג' אילנות ואח"כ את הקרקע, פודה את האילנות לפי שוויים, ואת הקרקע לפי שיעור בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף. ומבואר מדיון זה שאין הולכים אחר שעת פדיון שהרי בשעת פדיון הכל קדוש.

ומה שמצינו בברייתא שלר"י ור"ש הקונה שדה מאביו והקדישה ואח"כ מת אביו דינה כשדה אחוזה לפדותה בסלע ופונדיון לשנה, דכתיב "ואם את שדה מקנתו אשר לא משדה אחוזתו" והיינו דווקא שדה שאינה ראויה בשעת ההקדש להיות שדה אחוזה היום ולמחר, כגון שקנאה מאחר או מאביו ולא מת קודם היוול. ור"מ דורש מפסוק זה שאם הקדישה אחר מיתת אביו דינה כשדה אחוזה, ומבואר לכא' שלר"י ור"ש הולכים אחר שעת פדיון, דאל"כ מניין להם לרבות הקדישה לפני מיתת אביו, דילמא קרא איירי בהקדישה אחר מיתת אביו, וכו'.

והגמ' דוחה שבאמת לר"ש אין הולכים אחר שעת פדיון, ומדכתיב "אשר לא משדה אחוזתו" ולא אשר לא אחוזתו או אשר לא שדה אחוזתו, מדויק דאיירי באינה ראויה להיות כלל שדה אחוזה.

דין חרוב המורכב וסדן השקמה – אם הקדיש או מכר ב' אילנות וגם חרוב המורכב או סדן השקמה, יש לו קרקע כדין הקונה ג' אילנות, דחשיבותם אינה מגרעת מכוחם, אך אם מכר את הקרקע אינם נמכרים אגב הקרקע משא"כ שאר אילנות.

עומר שיש בו סאתים אם שכחו יחד עם שני עומרים אחרים מצטרף עמם ולא הוו שכחה כדין עומר, אך אם שכחו לבדו אין בו דין שכחה כדין גדיש, מדכתיב "לקחתו" למעוטי האי דינו ניקח בפעם אחת יפה.

למסקנה גם לר"ע מוכר אילנות משייר לעצמו קרקע כמבואר לעיל (ל"ז), ורק לרבנן שמוכר בעין רעה מוכר ומשייר דרך לבור ודות ס"ל לרב הונא שה"ה ששייר לעצמו קרקע ליניקת האילנות, והחידוש הוא שאם יפלו יכול לחזור ולשותלם ולא אומרים ששייר לעצמו קרקע רק בזמן שהאילנות קיימים. והא דלא משני שר"ש סובר שמקדיש מקדיש בעין יפה יותר ממוכר, דאינו סברא לומר שמקדיש לא דומה לא למוכר ולא לנותן מתנה.

ע"ב. והנה מצינו בברייתא שהמקדיש ג' אילנות בשיעור עשרה לבית סאה והיינו מאתים וחמישים אמות מרובעות לכל אחד, שזה נחשב שדה אילן, הרי בכלל ההקדש גם הקרקע והאילנות (לרשב"ם הכונה לאילנות קטנים, ולתוס' (ד"ה ואת) הכונה לאילנות סרק, וכיון שהם עומדים ליעקר לא נחשב שהאילנות צפופים) שביניהם, ושיעור הפדיון הוא בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, אבל אם האילנות צפופים יותר שזה נחשב יער וסופו להתלש, או מרווחים יותר שאין הקרקע נצרכת להם והוי כמקדיש אילן אחד שאינו מקדיש את הקרקע, או שהקדישם בזה אחר זה, לא הקדיש את הקרקע והאילנות שביניהם, ושיעור הפדיון הוא לפי השווי שלהם כדין כל הקדש (דחשבון חמישים שקל כסף נאמר רק במקדיש שדה אחוזה), ואפי' אם הקדיש את האילנות בזה אחר זה והקדיש אח"כ גם את הקרקע, צריך לפדות את האילנות בשוויים, ואח"כ לפדות את הקרקע לפי שיעור בית זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף, מפני שזה ב' הקדשות נפרדים, ומשעה שהוקדשו האילנות הם ראויים ליפדות בשוויים, ואין לנו להפסיד להקדש, דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט. ואיירי הכא בנטיעות, דאילנות זקנים צריך בית סאה לשלשה, ואיירי הכא לענין הקדש שזה תלוי ביניקה, אבל לענין מוכר שזה תלוי בדעת המוכר, מבואר לקמן פ"ב: שמכר עמהם קרקע כאשר המרוחק ביניהם הוא מד' אמות עד ט"ז, שזה הנצרך ללקיטת הפירות.

הגמ' דנה כשיטת מי ברייתא זו, שהרי לר"ע שמוכר בעין יפה מוכר והמוכר ב' אילנות יש לו ללוקח קרקע, א"כ כ"ש מקדיש שאם הקדיש ב' אילנות או ג' בזה אחר זה יש להקדש קרקע ויפדו אגב קרקע לפי חשבון בית זרע חומר שעורים, ולמה הקרקע לא קדושה, ואף לרבנן שמוכר בעין רעה מוכר, הרי מקדיש בעין יפה מקדיש כמבואר בסיפא דמתני'. ובהכרח שהברייתא כר"ש, וא"כ אין לומר דס"ל כר"ע, שהרי לר"ע כ"ש שמקדיש בעין יפה מקדיש, ובהכרח שר"ש ס"ל כרבנן וס"ל דלא כרבנן שגם מקדיש בעין רעה מקדיש, ולכן לא הקדיש את הקרקע של האילנות, ולא כמו שתירצנו לעיל את דברי רב הונא שר"ש סובר כר"ע, וחוזרת הקושיא על רב הונא למקומה. רשב"ם. אבל דעת התוס' (ד"ה מדמוכר) שהקושיא אינה על רב הונא, אלא אדרבה הגמרא באה לקיים דבריו הראשונים שגם לר"ע שמוכר בעין יפה מוכר, מ"מ מוכר שני אילנות משייר לעצמו קרקע, והקושיא היא סתירה בדברי ר"ש.

המוכר את הספינה

מאד-

ראם בן יומו שגודלו ד' פרסאות כהר תבור וצווארו ג' פרסאות, ומקום ראשו פרסה ומחצה, והפסולת שלו סתמה את הירדן לפי שעה עד שמסמסוהו המים מעט מעט. **צפרדע** בגודל שישים בתים שבלע אותה תנין וציפור בלעה את התנין וישבה על עץ, ורואים מזה חוזקו של העץ.

דג שמת והים פלטו לפי שהים אינו סובל דבר מת, והרס שישים כרכים מפני גודלו ואכלו מבשרו בעודנו לה שישים כרכים, ושישים כרכים שהיו רחוקים משם מלחו בשרו ונשאו את הבשר למקומם ואכלוהו, ומשומן עינו מילאו שלש מאות חביות שמן, ואחר י"ב חודש ראה שניסרו מעצמותיו סככות וישבו לבנות את המקומות שנחרבו. **דג** שצמחו עליו עשבים והיה נראה כמו יבשה ועלו על גבו ואפו ובישלו שם, והדג התהפך בגלל החום, ואם לא היתה ספינה קרובה לשם היו טובעים.

ספינה ששטה ג' ימים ולילות בין סנפיר הראש לסנפיר הזנב בזמן שהדג שט לכיוון ההפוך מהספינה, והספינה שטה שישים פרסאות בזמן שמחממים קומקום מים, ויותר ממהירות חץ, והוא מהדגים הקטנים שבים.

ציפור שמי הים הגיעו עד קרסוליה וראשה ברקיע, ורצו להכנס למים ויצאה בת קול ואמרה שלא יכנסו מפני שנפל לשם גרזן ועדיין לא הגיע לקרקעית הים, ולא בגלל עומק המים אלא מפני זרימתם.

אוזים שנשרו נוצותיהם בגלל שומנם, ונמשך מהם נחלי שומן, ושאלם אם יש לנו חלק בכס לעולם הבא, ואחד הגביה כנפו והשני את ירכו, ואמר על זה רבי אלעזר שעתידיים ישראל לתת עליהם את הדין שבחטאם מתעבב המשיח והאוזים מצטערים מרובי השומן.

ע"ד. דברים שהראה סוחר ישמעאלי לרבה בר בר חנה-

ידע לפי ריח העפר מה הדרך הנכונה ומה המרחק למים.

והראה לו את **מתי המדבר** ששכבו אפרקיד - על גבם (מכאן מוכיח ר"ת שאפרקיד פניו למעלה, ודלא כפירוש ר"ח בנדה שפניו למטה, דא"כ לא היה הסוחר יכול לעבור תחת ברכו. תוד"ה וגנו), ונראו כמבוססים (משמע מכאן כמ"ד שלמתי מדבר יש חלק לעולם הבא. תוד"ה ודמו), וברכו של אחד מהם היתה זקופה

לאחר שנתבאר בפרק הקודם מה כלול במכירת בית חצר שדה עיר וכדומה, שהם דברים המחוברים לקרקע, עוברת הגמרא לבאר דיני מכירת מטלטלין ומה כלול במכירתם.

ע"ג. מכר הקדש ומתנה- כתב הרשב"ם שהדינים שבפרק זה הם גם בהקדש ובמתנה, דאיירי במוכר מטלטלין, אבל הפרק הקודם שמדבר בקרקע, גם מה שלא מכר יתכן שבהקדש ובמתנה זה בכלל הקרקע.

מה כלול במכירת ספינה-

המוכר ספינה בסתמא מכר עמה גם תורן שעליו פורסים את המפרש, נס המפרש עצמו, עוגין - עוגן של ברזל, ומשוטים, וכן מכר את האיסכלא ואת בור המים שבתוכה. ולרבי נתן וסומכוס מכר גם את הביצית והיינו הדוגית.

אבל לא מכר עבדים, מרצופין ששמים בתוכם את הסחורה, ואת הסחורה שבספינה, אא"כ מכר את הספינה ואת כל מה שבתוכה.

דברים שסיפר רבה

רבה מביא מעשיות שונות המלמדות נפלאות הבורא ומתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא, ומקראות שבספר איוב.

רבה שמע מנחותי ימא שגל שמטביע ספינה נראים בראשו ניצוצות של אש לבנה של מלאך מזיק, ושכדי להנצל ממנו צריך להכותו במקלות שחקוק עליהם אהיה אשר אהיה וכו'. עוד שמע מהם שבין הגלים יש מרחק של שלש מאות פרסה, וגובה כל גל הוא ג' מאות פרסה, וכשהלך בדרך הגביהו הגל עד שראה את הכוכב הקטן שגודלו כמקום זריעת מ' כור זרעי חרדל, ואם היה מושלך גבוה יותר היה נשרף מהחום, ושמע שגל אחד שואל לחבירו האם הולך להחריב את העולם מפני עון הדור, ואמר פוק חזי גוברתא דמרך שאינו נותן לו לצאת ממקומו.

רבה ראה שד שלא הצליח להזיק לאדם ובא ללמד שהקב"ה שומר על בריותיו, ושלא לצאת לדרך יחיד, וראה שד קופץ מעל נהר מצד לצד ובידו שתי כוסות מלאים יין ושפך מזה לזה ולא טפטף מזה לארץ אע"פ שהיתה רוח סערה, עד ששמעו זאת בבית המלך של השדים והרגוהו על שהיה מגלה סודם, שאין דרכו של שד להיראות לבני אדם. וי"מ שהקיסר הרגו שמואי טול ממנו את המלכות שהוא נולד מאדם שבא על שידה והיה מהלך בין אנשים.

ע"ג: רבה בר בר חנה מתאר שראה בריות גדולות

מנחיריו כשני נהרות שבסורא.

רב ספרא ראה דג שהיו לו קרנים וחקוק עליהם אני בריה קלה שבים וגודלי ג' מאות פרסאות ואני מאכל הליותן.

רבי יוחנן ראה בים ארגז שקבועים בו אבנים טובות ומרגליות וסביבו דגים הנקראים כרשא, ורצה בר אמוראי (-אדם היודע לצלול במים) למשוות את הארגז מהמים, והדג רצה לחתוך את ירכו, והבר אמוראי זרק עליו חומץ והוא ברח, יצאה בת קול ואמרה שהוא מיועד לאשתו של רבי חנינא בן דוסא, שתניח בו תכלת לצדיקים לעתיד לבוא.

ע"ד: רב יהודה הינדזה ראה בים אבן טובה שתנין שט סביבה, ורצה בר אמוראי להוציאה ובא התנין לבלוע את הספינה ובאה נקבת העורב וחתכה את ראשו והמים נהיו אדומים כדם מפני שהתנין היה גדול מאד, ובא תנין אחר והניח על התנין שמת את האבן והוא חזר לחיות והוא בא לבלוע את הספינה ובאה ציפור וחתכה את ראשו והם לקחו את האבן מהמים והניחוה על ציפרים שנמלחו לראות אם יחזרו לחיות והם חזרו לחיות ולקחו את האבן ופרחו משם.

הונא בר נתן ראה במדבר חתיכות בשר שנתחברו, וגחלים לוחשות אחר י"ב חודש, ואמר אממור שזה עישבא סמתרי - עשב שמחבר, וגחלי רותם שאינם כבים מהר. **רבי יהושע** ראה מאור גדול בים, אמר לו ר"א שמא עיניו של לוייתן ראתה.

ויברא אלוקים את התנינים הגדולים - י"מ ראמים שבים, וי"מ לוייתן נחש בריח - לוייתן זכר שהוא זקוף כבריח, ולוייתן נחש עקלתון - לוייתן נקיבה שמקיף את כל העולם.

בשעת בריאת העולם לא רצה שר של ים לבלוע את כל המימות שבעולם כדי שתיראה היבשה, ובעט בו הקב"ה והרגו, ואלמלא מים מכסים אותו אין כל בריה יכולה לעמוד בריחו.

ירדן יוצא ממערת פמיס והולך בימה של סיבכי ובימה של טבריה עד הים הגדול ומתגלגל ויורד עד שמגיע לפיו של לוייתן, ואינו מתערב בשאר המים, כמו שהירדן עובר בימה של טבריה ואינו מתערב בהם. תוד"ה שמגיע.

ז' ימים (של טבריה וסדום וחילת וחילתא וסיבכי ואספמיא והים הגדול) וד' נהרות (ירדן וירמוך וקירומיון ופיגה) מקיפים את ארץ ישראל. והא דאיתא במסכת פרה שמי קירומיון ופיגה פסולים למי חטאת מפני שאינם נובעים, הכונה שמתערבים בהם מים שאינם נובעים וממילא אינם זורמים, ולר"ת הם פסולים מחמת שמעורב בהם עפר וטיט והם חוצצים בין המים לכלי. תוד"ה ארבעה.

ועבר הסוחר תחתיה על גמל עם רומח זקוף ולא נגע בו. ורצה לקחת מאחד מהם כנף הטלית ולא יכל ללכת עד שהחזירה. וכשסיפר את הדבר לחכמים אמרו לו שכל הנקרא אבא הוא שוטה כחמור, וכל בר בר חנה הוא שוטה, דלא היה לו לקחת את הכנף בשביל לדעת אם הלכה כב"ש שנותן בציצית ד' חוטים או כב"ה שנותן ג' חוטים, מפני שהיה יכול למנות את החוטים והחוליות לפני שהחזירו לשם.

אם שמים ציצית למתים - כתבו התוס' (ד"ה פסקי) שאין ראה מכאן ששמים ציצית למתים, שהרי הם היו נכנסים לקבר בכל ערב תשעה באב כשהם חיים, אמנם במנחות ובמדרש מבואר שיש ציצית למתים, והא דאיתא בברכות שבבית הקברות צריך שלא יהיו הציציות על הקברים כדי שהמתים לא יתבזו, הטעם הוא בגלל שהמתים פטורים, כדאמר כיון שמת נעשה חפשי מן המצוות. ומה שנהגו להסיר הציציות מהטליתות של המתים הטעם הוא מפני שהציצית היא עדות שקיים את כל התורה (דציצית בגימטריה ת"ר ויחד עם ח' חוטים וה' קשרים יוצא תרי"ג) ועכשיו שאין אנו חשובים כ"כ הרי הוא כאילו מעיד עדות שקר. ואומר ר"י שבימיהם לכולם ציציות ולכן עשו גם למתים, משא"כ עכשיו שלא כולם לובשים בחייהם ציצית, וגם מי שלבש לא עושים לו לאחר מותו כדי שלא לבייש את מי שאין לו. ורבינו חיים כהן צדק מבאר דקיימא לן כרבי יוחנן שמצוות בטילות לעתיד לבוא, והגמרא במנחות והמדרש סוברים כשמואל שהמצוות לא יתבטלו לעתיד לבוא, וכיון שהצדיקים יעמדו בלבושיהם עשו להם ציצית. ועוד אומר ר"י שעושים ציצית למתים כדי שיהיה ניכר שקיים מצות ציצית, ומיד מסיירים אותה, כדאיתא במסכת שמחות, וכן נוהגים בארץ אשכנז.

והראה לו את **הר סיני** והיו סביבו עקרבים העומדים כחמורים לבנים, ושמע שם בת קול שאומרת אוי לי שנשבעתי (על הגלות) ועכשיו שנשבעתי מי מיפר לי, וחכמים אמרו לו שהיה עליו לומר מופר לך, והוא חשש שהכונה לשבועה שלא יבוא מבול, וחכמים אמרו שאם הכונה למבול למה שמע "אוי לי". והתוס' (ד"ה ועכשיו) דנים למה לא היפר הקב"ה לעצמו.

והראה לו מקום שנמצאים בו **בלועי קורח**, שיש שם ב' בקעים ויצא מהם עשן, ולקח גיזת צמר ושרה אותה במים ונעץ אותה בראש רומח והכניסה לשם ויצאה חרוכה, ושמע אותם אומרים משה אמת ותורתו אמת והן בדאין, ואמר לו הסוחר שכל ל' יום בראש חודש הגיהנום מחזיר אותם כמו בשר בקדירה שהופכים אותו בשביל שיתבשל והם אומרים כך.

והראה לו **המקום שהרקיע והארץ נושקים זה לזה**, והניח שם סל ואח"כ לא מצאו משום שהגלגל מסתובב, ואמר לו שמחר יחזור לכאן שוב.

כמה דברים שראו האמוראים -

רבי יוחנן ראה דג עם עינים מאירות כירח, ויצאו מים

דברים שיהיו לעתיד לבוא

לזיתן-

כל מה שברא הקב"ה זכר ונקיבה בראם, אף הלזיתן ובהמות בהררי אלף - שרועה אלף הרים בכל יום, ואלמלא נזקקים זה לזה מחריבים את כל העולם כולו שיהיו להם ולדות הרבה, והקב"ה סירס את הזכר שלא יזקק לשאר דגים, אי נמי שלא יהיה לו צער תאוה, והרג את הנקיבה של הלזיתן ושמרה לצדיקים לעתיד לבוא, וצינן את הנקיבה של הבהמות בהררי אלף ושמרה לצדיקים לעתיד לבוא, ולא מלחה משום שבשר מלוח אינו טוב כ"כ, ואת הלזיתן לא צינן משום דדגים פריצי ולא יועיל להם צינון, ולא הרג את הזכר וסירס את הנקיבה, משום דנקיבה מליחה מעלי, או משום דאינו דרך ארץ לקיים בנקיבה "לזיתן זה יצרת לשחק בו", ואמרינן במסכת ע"ז שעה רביעית יושב ומשחק עם לזיתן.

ע"ה. גבריאל עתיד לעשות מלחמה עם הלזיתן, ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו.

בשעה שהלזיתן רעב הוא מוציא הבל מפיו ומרתיח כל ימות שבמצולה, ואלמלא מכניס ראשו לגן עדן אין כל בריה יכולה לעמוד בריחו, שמתוך שיש לו הבל וחמימות הרבה יוצא ריח קשה. ובשעה שצמא עושה תלמים בים, ואין התהום חוזר לאיתנו מרוב המים שנחסרו עד שבעים שנה.

עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מעורו של לזיתן, ואת הנשאר מחלקים ועושים ממנו סחורה בשוקי ירושלים. ולרבי יוחנן יעשה הקב"ה סוכה (גג מלמעלה וד' דפנות בד' רוחות) לצדיקים מעורו של לזיתן, ומי שלא זכה עושים לו צלצל (-סיכון בלא מחיצות), ענק, קמיע (דבר מועט לתליה בצואר כמו קמיע), והשאר פורס הקב"ה על חומות ירושלים, וזיוו מבהיק מסוף העולם עד סופו.

ושמתי כדכד שמשותף - מאבני שוהם וישפה.

דרש רבי יוחנן **עתיד הקב"ה להביא אבנים טובות ומרגליות ל' על ל' וחוקק בהם עשר רוחב על עשרים גובה לחלונות,** (ולא לשערים שהרי גובה האנשים יהיה מאתים אמה וי"א מאה אמה), ומעמידם בשערי ירושלים. לגלג עליו אותו תלמיד וכו', לימים הפליגה ספינתו בים וחזא וכו', אלמלא ראית לא האמנת - מלגלג על דברי חכמים אתה, נתן בו עיניו ונעשה גל של עצמות.

עתיד הקב"ה לעשות שבע חופות לכל צדיק, ומי שעניו צרות בת"ח בעוה"ז, מתמלאות עיניו עשן לעוה"ב, וכל אחד נכוה מחופתו של חברו, ואוי לאותה בושה או לאותה כלימה. (כיוצא בדבר זקנים שבאותו דור אמרו פני

משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה, אוי לאותה בושה וכו' שבזמן מועט נתמעט הכבוד כ"כ, שהרי יהושע היה נביא ומלך כמו משה ולא היה יכול להגיע לכבודו).

עתידיים צדיקים שאומרים לפניו קדוש כדרך שאומרים לפני הקב"ה.

י' חופות עשה הקב"ה לאדם הראשון בגן עדן, וי"א אחת עשרה, וגרוע שבכולם זהב.

אמר הקב"ה לחירם, בך נסתכלתי שאתה עתיד למרוד ולעשות עצמן אלוה, ובראתי נקבים נקבים באדם שמוציאים רעי, וי"א בך נסתכלתי וקנסתי מיתה על אדם הראשון.

ע"ה: ירושלים-

ירושלים של עולם הזה כל הרוצה לעלות עולה, ירושלים של עולם הבא אין עולים אלא המוזמנים לה.

שלשה נקראו על שמו של הקב"ה, צדיקים משיח וירושלים.

עתיד הקב"ה להגביה את ירושלים ג' פרסאות למעלה, אך לא יהיה צער לעלות.

רצה הקב"ה למוד אורכה ורוחבה של ירושלים לעשותה קטנה, אמרו לו הרבה כרכים בראת וכו', מיד "ויאמר וכו' פרזות תשב ירושלים".

עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים אלף גינות ואלף מגדלים ואלף בירניות, ואלף ושני שילה טוטפראות, וכל אחת כציפורי בשלותה, שהיו בה מאה ושמונים אלף שווקים של מוכרי ציקי קדירה. אם ירושלים תהיה פי שלש יהיה בכל אחת שלושים מדורים למעלה, ואם היא תהיה פי שלושים בכל אחת יש שלשה מדורים למעלה.

קניני בהמה וספינה ושטר חוב

כיון שהמשנה בתחילת הפרק מדברת על מכירת ספינה, מבארת הגמרא כיצד קונים ספינה, שהיא בכלל המטלטלין שאינם נקנים בכסף, ואגב זה בגמרא דנה בעוד מדיני הקניינים בבהמה ובשטר חוב.

קנין בהמה - בהמה גסה נקנית במסירה, כיצד, אחזה הלוקח (לרשב"ם ולתוס' ד"ה אחזה) היינו במצות המוכר, ולרבי"א צריך מסירה מיד ליד) בטלפה - רגלה, בשערה, באוכף שעליה, בשליף שעליה אמתחת הקשורה לבהמה, בפרומביא שבפיה, בזוג שבצוארה קנאה אע"פ שלא הזיזה ממקומה. בהמה דקה נקנית במשיכה, כיצד, קורא לה והיא באה, או שהכניסה במקל ורצתה לפניו, כיון שעקרה יד ורגל והיינו כל דהו קנאה, וי"א שצריך שתהלך מלא קומתה והיינו שתעקור ד' רגליה. והחילוק בין דקה לגסה הוא סברא בעלמא, כל בהמה לפי

דרכה.

קנין ספינה – לרב ספינה נקנית במשיכה כל דהו – טפח או חצי טפח, ואין הלוקח יכול לחזור בו, שהרי מטלטלין אין נקנים במעות אלא במשיכה או ברשותו, ואף דלענין קנין בהמה י"א שקונה בהכיסה במקל ועקרה יד ורגל, וי"א שקונה רק כשהיא מהלכת מלוא קומתה, שאני בהמה שכשעקרה יד ורגל עדיין היא במקומה מפני שהגוף נשען על היד ורגל שלא עקרה, אבל ספינה כולה זזה יחד. ולשמואל בספינה צריך למשוך את כולה

שיגיע סוף הספינה למקום שהיה ראשה עומד, ובבהמה דווקא י"א דמהני עקרה יד ורגל, משום שעתידה כולה להעקר, משא"כ ספינה. ספינה אינה נקנית בשטר, מפני שהיא מטלטלין.

ע"ו ובברייתא איתא שלרבי ספינה נקנית במסירה – שיאחז בחבל שהיא קשורה בו אף שלא הזיזה ממקומה, ולחכמים לא קנה עד שימשוך, או שישכור את מקומה דרשותו של אדם קונה לו דכתיב 'ואם המצא תמצא בידו הגניבה'.

הגמ' אומרת שאין ראה שלרבי מסירה קונה בכל מקום, די"ל דאיירי ברה"ר כגון רקק מים, שא"א לקנות שם במשיכה, דאין משיכה קונה אלא כשמושך לרשותו כגון בחצר של שניהם או בסימטא, וכיון שא"א לקנות במשיכה קונה במסירה, אבל בסימטא כגון מבואות קטנים הפתוחים לרה"ר ויש בהם מים, מודה רבי שאינה נקנית במסירה אלא במשיכה, שכיון שאין זה ממש רה"ר, ורק לפעמים דחקי רבים ועיילי להתם, ויש רשות לאדם לשבת שם, יש רשות לכל אדם לקנות שם במשיכה כאילו זה רשותו, וכיון שאפשר לקנות שם במשיכה לאו אורחא דסימטא במסירה ואינו קונה במסירה. רשב"ם. (ודעת ר"ת (תוד"ה ספינה) שמסירה עדיפה ממשיכה, מפני שהיא מיד ליד ובפניו, והיא קונה בין ברה"ר בין בסימטא, אבל משיכה אינה קונה אפילו בסימטא. ודעת ר"י שמסירה אינה מיד ליד, וגם א"צ שיהיה בפניו). ולרבנן לא קנה עד שימשכנה מרה"ר לסימטא, ואם רשות בעלים היא (לרשב"ם הכונה לרשות המוכר שלא מועיל שם לא מסירה ולא משיכה. ולרשב"א (תוד"ה ה"ק) הכונה לרשות שיש לה בעלים) ישכור את מקומה, ואם אמר לו לך חזק וקני, קונה גם לחכמים במסירה גם ברשות הרבים, ומחלוקתם היא כשאמר לו לך משוך וקני, דלרבנן כוונתו דווקא במשיכה ולא גמר להקנותו אלא במשיכה, שאם ירצה המוכר יוכל לחזור בו עד שימשכנה לרשותו, ולרבי מראה מקום הוא לו שהוא יכול כבר למושכה לרשותו כיון שהוא הקנה לו במסירה.

איזה קנין קונה באיזה מקום – מסירה כגון בספינה ובבהמה גסה קונה ברה"ר שאין משיכה קונה שם, ובחצר שאינה של שניהם, משיכה בספינה או בבהמה גסה וכ"ש בבהמה דקה קונה בסימטא ובחצר של שניהם, והגבהה קונה בכל מקום אפילו ברשות המיוחדת רק למוכר.

קנית שטר חוב

לרבי אותיות נקנות במסירה (וכתבו התוס' (ד"ה אי) שצריך משיכה יחד עם המסירה, דלא מצינו מסירה אלא בבעלי חיים ובספינה, אבל שאר מטלטלי אינם נקנים במסירה לבד. והתוס' דנים אם צריך בשטר מסירה מיד ליד, ולהכי נקיט מסירה אע"פ שצריך גם משיכה, או שא"צ מסירה מיד ליד, ונקיט מסירה לאפוקי מפיקר שטרותיו שאין המחזיק בהם זוכה במה שכתוב בתוכם כיון שאין דעת אחרת מקנה אותם). ולרבנן אין מועיל שטר לחוד דאין שטר קונה אלא קרקע ועבדים, ולא מסירה לחוד שיאמר לו קני לך הוא וכל שעבודיה, ולא קנה אלא לצור על פי צלוחיתו, אלא צריך שטר ומסירה יחד. ומשיכה אינה מועילה אלא בדבר שגופו ממון, ולא שיוכל הלוקח לגבות את החוב מהלוח. וכתבו התוס' (ד"ה רבי נתן) דאיירי בשק מלא שטרות שאין דרך להגביהו, דאי לאו הכי הרי דברים שדרכם להגביה אינם נקנים אלא בהגבהה.

ורב פפא אמר שהלכה כחכמים, והיינו שצריך לכתוב בשטר אחר קני הוא וכל שעבודיה וכן צריך מסירה, ואל"כ לא קנה אלא את הנייר לצור על פי צלוחיתו, וכיון שבאונאה יותר משתות בטל המקח, יחזיר לו את הדמים והלוקח יחזיר לו את השטר חוב. רשב"ם. והתוס' (ד"ה אמר רב פפא) כתבו שאין ראה מרב פפא שצריך גם מסירה, די"ל שרב פפא בא לומר שצריך להביא ראה ולכן צריך לכתוב שטר.

עוד כתבו התוס' (ד"ה קני) שמכירת שטרות מועילה רק מדרבנן, ולכן המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחלו, ואף שקרקע נקנית בכסף שטר וחזקה, לא קנה את שעבוד הקרקע מדאורייתא, כיון שאין הקרקעות ברשותו, כמו שאינו יכול להקדישם, אמנם דעת ר"ת שאין ראה שהמכירה לא חלה מדאורייתא.

ע"ז אמימר קיבל מרבתי שלהלכה אותיות נקנות במסירה כרבי, וכן מסקנת הגמ' בכמה מקומות, וא"צ לכתוב קני לך איהו וכל שעבודיה ולא שום שטר. רשב"ם. ור"ת ור"י (תוד"ה אמר) גורסים הלכתא אין אותיות נקנות במסירה כרבנן, (אמנם אביי 'יבמות קט"ו: סובר ששטר נקנה במסירה), עוד הביאו התוס' בשם רב יהודאי גאון שאין אותיות נקנות בחליפין. ורב אשי אמר שכך זה מסברא שא"א לקנות דברים בדברים ע"י שטר אחר, אלא צריך מסירה שזה מעשה בידים. רשב"ם. ולתוס' (ד"ה אותיות) כוונתו לומר שמסירת השטר נחשבת מיילי ולכן אינה מועילה. ומה שמצינו להלן שהקונה שדה קנה את השטר באגב שזה מיילי בעלמא, וכ"ש ששטר יועיל, קנין אגב שאני ולא היינו מיילי אלא מעשה גדול הוא, וכמו שמצינו שמטבע לא נקנה בחליפין ונקנה באגב.

הקשו התוס' (ד"ה נקנה) שהרי במכירה קנין השטר אינו קנין על השעבוד אלא רק על השטר עצמו, שהרי המוכר שדהו בעדים אף ללא שטר גובה מנכסים משועבדים. ותירצו שמשמע שגם אם החזיק בלי עדים קנה את השטר באגב אע"פ שקנה בזה גם שעבוד נכסים. אך הקשו התוס' ששטר זה הרי נקנה גם במסירה בלי שטר, ואין מזה ראה למוכר שטר חוב ששם מסירה לבד לא מועילה. ולכן ביארו התוס' שהכונה שאגב זה קנין גרוע ובכל זאת הוא קונה את השעבוד שבשטר הכתוב על שמו, ורואים מזה ששעבוד זה דבר שקל לקנותו, וא"כ אפילו בשטר של אחר מועילה מסירה בלי כתיבה, ועל זה הגמרא דוחה שאגב אינו קנין גרוע אלא הוא חשוב כמסירה ומשיכה והגבהה.

ולבקר בקר, ויש שקורים לבקר צמד, שיטת רבי יהודה שהדמים מודיעים כגון אם שילם על הצמד מאתים זוז קנה גם את הבקר, שהרי מחירו של צמד אינו מאתים זוז, ובהכרח שהוא מאלו הקוראים לבקר צמד, ולחכמים אין הדמים ראייה דאוקי ממונא בחזקת מריה. ללישנא קמא כוונת חכמים שיש כאן ביטול מקח כדין כל אונאה ביותר משתות (ובשתות בדיוק קנה ומחזיר אונאה, דכתיב "לא תנונ", ובפחות משתות הוי מחילה), שהרי לרבנן דווקא בעבדים שטרות וקרקעות אין אונאה (ולרבי יהודה גם המוכר ס"ת בהמה ומרגלית אין בהם אונאה עד כדי דמיהם). דעת הרשב"ם שאין ראייה שלדעת חכמים הוי ביטול מקח, אלא שצריך להחזיר את ההפרש כמו בשתות. וללישנא בתרא אין כאן ביטול מקח, דדווקא בכדי שהדעת טועה כגון שמכר בשבע דבר ששוה חמש יש ביטול מקח, אבל בכדי שאין הדעת טועה אמרינן שנתן לו מתנה. ומסתבר כלישנא בתרא, דלישנא קמא היא דחוקה.

מכירת חמור וכליו-

ע"ח. המחלוקת במתני'- המוכר חמור בסתמא, לת"ק לא מכר את כליו, ולנחום המדי מכר גם את כליו, ולרבי יהודה אם היו הכלים על החמור ואמר מכור לי חמורך זה, הרי הכלים מכורים, דכיון שידע שזה חמורו כוונתו להוסיף את כליו למוכרה כמות שהיא עם הכלים שעליה, אבל אם אמר חמורך הוא שזה משמע לשון שאילה האם הוא חמורך ותמכרנו לי, שאינו יודע שהוא שלו, כוונתו לשאול אם מוכר לו חמור זה, ולכן אין הכלים מכורים.

אם אמר לו היא וכל מה שעליה הרי כולם מכורים.

באיזה כלים נחלקו- עולא מבאר שנחלקו בשק ודיסקיא העשויים למשאוי החמור וכומני (מרכב הנשים וגם הוא מומין משאוי, שהאשה יושבת כמשאוי, דסתם חמור הוא לרכיבת אנשים), לת"ק אינם בכלל המכירה אפילו אם אמר שהוא מוכר חמור וכליו, דסתם חמור הוא כדי לרכב, ולנחום המדי הם בכלל המכירה דסתם חמור למשאוי, ואע"פ שלא אמר לו שהוא מוכר חמור וכליו, ואוכף מרדעת קילקלי וחבק לכו"ע הם בכלל המכירה דהם עשויים בין לרכיבה בין למשאוי.

הגמ' מסתפקת אם מחלוקת חכמים ונחום המדי בשק ודיסקיא היא בעודן עליו, אבל אם אינם עליו מודה נחום המדי שאינם בכלל המכירה, (לשיטת הרשב"ם גם אוכף ומרדעת לא קנה באינם עליו, ולתוס' קנה, דתכסיסי החמור הם). או שהמחלוקת היא כשאינם עליו, אבל אם הם עליו מודים חכמים שהם בכלל המכירה, (והא דקאמר שאם אמר לו היא וכל מה שעליה הרי כולן מכורים, הכונה שאמר לו היא וכל מה שראוי להיות עליה), או שנחלקו בב' האופנים. הגמ' מנסה לפשוט ספק זה מכמה מקומות, והגמ' דוחה ראיות אלו.

אם אפשר לחזור מנתינת שדה או מכתיבת שטר- האומר לשניים זכו לפלוני בשדה ע"י סודר, וכן עשו, וכתבו לו את השטר, יכול לחזור בו ולומר שלא יכתבו שטר, אע"פ שאמר כתבו ותנו, דאין עושין שטר בע"כ של נותן, דאם ייפה כוחו במתנה בעל פה, לא ניחא ליה דתהוי מתנה בשטר, (אמנם בסתמא עושין, דסתם קנין לכתיבה עומד. וכתבו התוס' (ד"ה חוזר) שאף שגם ללא שטר גובה ממשעבדי, שהרי המוכר שדהו בעדים גובה מנכסים משועבדים, מ"מ אין כותבים כיון שהמוכר מפסיד שלא ירצו כ"כ להלוות לו, כיון שע"י שטר יוצא קול שמכר או נתן וידעו שאין לו קרקעות. עוד כתבו התוס' שאם המוכר חוזר מנתיבת השטר יכול הלוקח לחזור בו, דעל דעת כך לא קנה. ודעת ר"ת שרק במתנה יכול לחזור בו מנתיבת השטר, דהעולם יחשבו שזה שטר חוב או מכר ושיעבד קרקעותיו לזה ולא יקנו ממנו ברצון שמא יטרפו מהם, אבל בשטר מכר אין המוכר יכול לחזור בו מנתיבת השטר, דמסתמא המכירה היא על דעת שיכתוב שטר, אבל לא יכול לחזור בו מנתינת השדה מפני שכבר זכה, דזכין לאדם שלא בפניו. אבל אם אמר שיזכו בשדה על מנת שיכתבו שטר, יכול לחזור בו גם מנתינת השדה, דכוונתו שלא יזכה עד שיגיע השטר לידו.

ע"ז: ורבי חייא בר אבין מוסיף שאם המוכר כתב שטר לפני המכירה (שהרי כותבים שטר למוכר אע"פ שאין הלוקח עמו אע"ג דמחזיק כשיקרא, כיון שרק המוכר יכול להפסיד מזה אם יאבד השטר וימצאנו הלוקח ויטען שהוא קנה מהמוכר, וכיון שהמוכר לא חושש לזה אנו לא חוששים בשבילו), אם החזיק הלוקח בשדה קנה את השטר בכל מקום שהוא בקנין אגב שהרי דעתו של המוכר להקנותו לו, כדנתן נכסים שאין להם אחריות - מטלטלין ושטר, נקנים עם נכסים שיש להם אחריות - קרקעות, בכסף שטר וחזקה - שכסף שקיבל על הקרקע או שהחזיק בה קונה גם את המטלטלין או השטר.

רב פפא הקנה תריסר אלפי זוזי שהיו בבי חוזאי לרב שמואל בר אחא אגב סף ביתו כדי שיביאם לו, והיינו הרשאה, ואם לא היה מקנה את המעות לא היו מסכימים לתת את המעות כדי שלא יתחייבו אם קרה אונס בדרך. וכתבו התוס' (ד"ה רב פפא) ש"א דאיירי הכא במעות הלואה, והקשו התוס' שהרי הרשאה לא מועילה על חוב, וגם קשה על מנהגינו לכתוב הרשאה על חוב, ותירץ ר"ת שחכמים תיקנו שיוכלו לעשות הרשאה גם על חוב.

מה כלול במכירת דברים

מכירת קרון ופרדות- המוכר קרון לא מכר את הפרדות המושכות אותו, אא"כ הם אדוקים בקרון, ואם מכר את הפרדות לא מכר את הקרון.

מכירת צמד ובקר- המוכר את הצמד (-העול והדברים המחברים את השוורים זה לזה) לא מכר את הבקר, וכן אם מכר את הבקר לא מכר את הצמד, והיינו במקום שכולם קוראים לצמד צמד ולבקר בקר, ואם כולם קוראים לבקר צמד מכר גם את הבקר, ואם הרוב קורים לצמד צמד

באלו דברים יש דין מעילה – כל דבר שהוא ראוי רק למזבח כגון שור וכשב ועז תמימים (שהמקדישם לבדק הבית עובר בעשה) או תורים ובני יונה סולת ולבונה יין ושמן, או שהוא ראוי רק לבדק הבית כגון זהב וכסף ואבנים יקרות וכדו', או שאינם ראויים לא לזה ולא לזה כגון חלב וגבינה וכדו', שמוכרים ולקח בדמיהם צרכי מזבח או צרכי בדק הבית כפי שפירש בשעת הקדש, וג' סוגי הקדש אלו נימנו מהחמור לקל יותר, ומ"מ ככולם יש בהם דין מעילה. ומים ראויים רק לבדק הבית לעשות טיט, אבל לניסוך המים פסולים מים מכוונסים, ולהדיח קרבנות בעיני דווקא מים מאמת המים שבעזרה. וזבל אינו ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית. ויונים ראויים רק למזבח, ושובך לא הוקדש אלא לדמיו, דאם יעקרו וישקעו בבנין זהו הפסד גדול. ופירות אינם ראויים למזבח דכתיב "כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו וכו'", ולבנין נמי לא חזו, וביכורים הם לכהן כמו תרומה, אלא הפירות נמכרים. ועשבים נמי לא חזו לא למזבח ולא לבדק הבית.

ודין מעילה במחומר לקרקע הוא בנהנה שוה פרוטה אע"פ שלא פגם להקדש, ובתלוש יש מעילה רק אם פגם, ובבור לרשב"ם איכא מעילה אם הניח חפציו בבור, והתוס' (ד"ה מועלין) כתבו שאין מעילה במחומר, אלא איירי שעקר חוליא מן הבור ונהנה ממנה.

ולענין מעילה במה שבתוכם – אם הקדיש אשפה מלאה זבל או שובך מלא יונים או שדה מלאה עשבים או אילן שעליו פירות, ולא הזכיר אלא אותם ולא את מה שבתוכם, יש מעילה גם במה שבתוכם, אבל אם הדברים באו לתוכם אחרי ההקדש, לר"י אין מועלין במה שבתוכם דס"ל שאין מעילה בגידולים, שאף שקרקע ההקדש גרמה להם לגדול, מ"מ אין ממשות הקדש מעורבת בהם, רשב"ם. וכתבו התוס' (ד"ה ואין) שהקדש לא קונה בקנין חצר, דחצר משום יד איתרבאי ולא מצינו יד להקדש. ולרבי יוסי בשדה ואילן מועלים אף במה שגדל אחרי ההקדש.

ע"ט: ובבבביתא נחלקו בזה ת"ק ורבי אלעזר ברבי שמעון, לרבה נחלקו דווקא בשדה ואילן וכמחלוקת ר"י ורבי יוסי. ולאביי בשדה ואילן בין מלאים בין ריקנים לכו"ע מועלים במה שבתוכם כרבי יוסי דנימוקו עימו, והמחלוקת היא בבור ושובך, ראבר"ש סובר כר"מ שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ועל כן אף אם הגיעו אח"כ הם בכלל ההקדש, אמנם איירי דווקא בעבידי דאתו, כגון מים הבאים דרך חצירו לבור שהבור עשוי במקום מזרון, או יונים הבאים דרך שובכו לשובך שהנולדים יבואו לשובך ריקן זה (ודווקא שובכו אבל בשובך של אחרים יכולים לעכב שלא יבואו לשובכו. וכתבו התוס' (ד"ה ויונים) שאף שאין גזל בשובך אלא מפני דרכי שלום, מ"מ בביצים ואפרוחים זוכה מן התורה), ולת"ק אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, וכן נחלקו כשהקדישם מלאים בהקדישם סתם, דראבר"ש סובר כאביי שהמקדיש שדה לא הקדיש אלא חרוב המורכב, דבעין רעה מקדיש, דס"ל שדנים דין גבוה מדין הדיוט דהמוכר בור סתם לא מכר מימיו (ואמנם לגבי מים שהגיעו אח"כ הם קדושים, דאדם מקנה דבשלב"ל,

ע"ח: התנאים הסוברים שכשאדם מוכר דבר מכר גם את כל תשמישיו – לר"א המוכר בית הבד מכר את הקורה. לרשב"ג המוכר עיר מכר את הסנטר. לר"מ המוכר כרם מכר תשמישי כרם. לרבי נתן וסומכוס המוכר ספינה מכר את הביצית ואת הדוגית. לנחום המדי המוכר חמור מכר את כליו. ואין הכונה שדבריהם שוים, אלא שכולם בשיטה אחת להוסיף דברים יותר מרבנן שחולקים עליהם, אמנם ר"מ סובר כמו האחרים, שהרי לר"מ כל תשמישי הכרם בכלל המכירה.

מכירת בהמה ובנה – המוכר בהמה ובנה, הבן כלול במכירה, ואם לא אמר שמוכר את הבן, אין הבן בכלל המכירה, ואם אמר שמוכר חמור מניקה, מכר גם את הסייח – בן החמור (נקרא סייח מפני שמהלך אחר סיחה נאה למקום שהאדם חפץ, אבל זקן צריך מרדע), אבל אם אמר שהוא מוכר פרה מניקה, לא מכר את בנה, דאיכא למימר דכוונתו שצריך את החלב ואם אין לה חלב הוי מקח טעות.

מכירת אשפה בור כוורת ושובך – מכר אשפה מקום גבוה או עמוק ג' שרגל לתת שם את הזבל של הבהמות מכר זבלה. מכר בור מים לתנא דמתני' מכר גם את מימיו, והיינו כרבי נתן, אבל לרבנן לא מכר מימיו. מכר כוורת מכר דבורים. מכר שובך מכר יונים הנמצאות בשובך ואלו הבאות לתוכו. דכל אלו בטלים לדבר הקבוע, אבל אם מכר את הזבל וכו' שאינם קבועים, פשיטא שלא מכר את הדברים הקבועים. והלכה כתנא דמתני', דסתם דמתני' ומחלוקת דבריייתא הלכה כסתם דמתני', אמנם אם יש אמורא הפוסק הלכה דלא כהמשנה ואומר שמתני' כיחידאה, הלכה כאותו אמורא.

על כן יאמרו המושלים בואו חשבון וכו' – אף שלפי פשוטו הכונה שבלעם וחבריו נתנבאו שסיוחן ינצח את מואב, מ"מ פרשה יתירה היא, דהא דעמוק מואב סיהרו בסיוחן ילפינן מדכתיב "והוא נלחם במלך מואב הראשון", הלכך לדרשה כתבה משה רבינו שיאמרו המושלים ביצרם – צדיקים, בואו ונחשב חשבוננו של עולם, הפסד מצוה שמפסיד רווח ממוון מחמת המצוה או שנותן צדקה, כנגד שכרה המרובה לעתיד, ושכר עבירה כנגד הפסדה, ואם אתה עושה כן תיבנה בעוה"ז ותכונן לעוה"ב. ואם האדם משים עצמו כעיר שמהלך אחר יצרו, או שיש בו גסות הרוח, או רשע שאומר שאין חשבון אין דין ואין דיין, תצא אש של גיהנום ותאכלם.

ע"ט. כל הפורש מדברי תורה נופל בגיהנום ואש אוכלתו.

מעילה בדברים שנמצאים בדבר שהקדיש

נתבאר במשנה בכמה דברים אם הם כלולים במכירה, והגמרא מבארת מה הדין בזה לגבי הקדש ומעילה.

חלות דבש – הקונה את חלות הדבש, צריך להניח למוכר ב' חלות דכיון שלא מכר את הכוורת כוונתו להצניעה לשנה הבאה לעשות פירות, וכוונתו לשייר ב' חלות לצורך הדבורים בימות הגשמים.

קבלת טומאה בכוורת ודבש

אוכל או משקה שאינם מחוברים לקרקע מקבלים טומאה. ולהלן יבואר האם הדבש וחלות הדבש נחשבים כבר אוכל לקבל טומאה, והאם הכוורת נחשבת מחובר לקרקע (לטומאה ולעוד דינים) או לא.

קבלת טומאה בדבש בכוורת – שיטת רב כהנא שדבש בכוורת תמיד מקבל טומאה וא"צ מחשבה, והיינו שהוא מקבל טומאה אפי' בזמן שהדבורים אוכלים דובשנם, (ואם הקצהו בפירוש למאכל דבורים לרשב"ם אינו מקבל טומאה, ולתוס' (ד"ה דבש) דבר שראוי לאכילה אינו יוצא מידי קבלת טומאה עד שיפסל מאכילת כלב). עוד כתבו התוס' (ד"ה אינו) שדבש כשאינו בכוורת הוא משקה מז' משקין, והכא איירי שהוא בכוורת, ולכן הוא נחשב אוכל.

והא דאיתא בברייתא שדבש בכוורת אינו לא אוכל לטמא בכביצה ולא משקה לטמא ברביעית, (ואמנם אוכל עצמו מקבל טומאה בכל שהוא, ודבש בכוורת אינו מקבל טומאה כלל דאין לו תורת אוכל), אב"י מבאר דאיירי באותם שתי חלות חיצוניות שמניחים למאכל הדבורים בימות הגשמים, ור"בא מבאר דקאי לר"א (דלהלן) שכוורת דינה כקרקע ולהכי לא מהני מחשבה.

פ: דין כוורת – כוורת דבורים (משנה בו נתבאר לעיל ס"ו) לר"א דינה כקרקע, וכותבין עליה פרוזבול, ואינה מקבלת טומאה במקומה, והרודה ממנה בשבת חייב חטאת, ולחכמים אין דינה כקרקע לדינים הנ"ל. רבי אלעזר מבאר שטעמא דר"א דכתיב "ויטבול אותה ביערת הדבש", ללמד שהרודה מכוורת חייב חטאת כמו התולש מיער.

והא דאיתא בברייתא שדבש הזב מכוורת אינו לא אוכל ולא משקה לענין קבלת טומאה, לאב"י איירי בב' חלות כנ"ל דכיון שהוקצה לדבורים אע"פ שזב בעי מחשבה, ולר"בא הרי לר"א אחרי שזב אין דינו כקרקע, וצ"ל שהדבש זב ע"ג כלי מאוס וכיון שגם בכוורת לא היה לו תורת אוכל, אינו מקבל טומאה בלי מחשבה, (אמנם לרבנן דחשיבי ליה אוכל בתוך הכוורת אינו יוצא מידי קבלת טומאה עד שיפסל מאכילת כלב), ולר"בא אחא בר יעקב איירי בזב ע"ג קיסמים דקים שאין ראוי לאוספו, אבל בזב ע"ג כלי מאוס חשיב אוכל.

והא דאיתא בברייתא שדבש אינו אוכל או משקה אא"כ חישב עליו לאכילה או לשתייה, לאב"י איירי בב' חלות כנ"ל, ולר"בא כוונת הברייתא שאינו מטמא אף אם חשב עליו לאכילה או לשתייה.

תניא כוותיה דרב כהנא.

ולא שייך עין רעה במים שהגיעו אח"כ, ורבנן ס"ל דבעין יפה מקדיש, או דס"ל כרבי נתן וממילא כמו שבהדיט המוכר בור לא מכר מימיו (ודלא כתנא דמתני') ה"ה בהקדש לא הקדיש את המים.

מה נחשב עבידי דאתו – מבואר בסוגין שאף לר"מ אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אלא בעבידי דאתו. והקשו התוס' (ד"ה אימור) שהרי ר"מ דס"ל אדם מקנה דבר שלא בא לעולם איירי באומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שאשתחרר, ומי יודע אם ישחררנו רבו. וביאר רבינו שמואל דאיירי בהבטיחו רבו לשחררו, ולריב"ן איירי בחציו עבד וחציו בן חורין או חציה שפחה וחציה בת חורין דכופין את האדון לשחררו, ובלאחר שימות בעלן או אחותך איירי בגוססים או בחולה וזקן, ולאחר חליצה הרי מצות חליצה קודמת למצות יבום, אי נמי באלו שחולצות ולא מתייבמות. ושיטת רבי אליעזר מפליר"א שאם הגוף בעולם ורק אינו ראוי לקנין הוי כעבידי דאתו, ואמנם מים אף שהם בעולם לא נחשב עבידי דאתו כיון שאינם לפנינו. ועוד י"ל דאם יש רק מי יימור אחד חשיב עבידי דאתו, ורק בכפל שצריך גם שתיגב וגם שימצא הגבב וכו' לא חשיב עבידי דאתו. ור"י מפרש שכוונת הגמ' מי יימור דאתו, היינו שלא יזכה בהם, ועל זה משני שיעברו דרך רשותו ויזכה בהם, ולרשב"א י"ל שהקדיש על מנת שישאר לו כח זכיה בבור ובשובך לזכות במים וביונים לצורך ההקדש.

מכירה בכונה לשייר

פ: פירות שובך – הקונה פירות שובך ולא קנה את האמהות והשובך, צריך לשייר למוכר את הבריכה הראשונה והשניה כל בריכה היינו שני וולדות, בריכה הראשונה בשביל צוות לאם שלא תברח, שזהו קיום השובך שנשאר למוכר, ושניה היינו בריכה ראשונה של הוולדות בשביל צוות לבת, שאף שלאם די בחברת זוגה וביתה שרחמי האם על הבת, לבת אין די בחברת אימה, שיטת הרשב"ם שלבירכה השניה א"צ לשייר את הבריכה הראשונה שלהם, דדי להם בצוות האם ואם האם כיון דאיכא חבורות טובא. אבל דעת התוס' (ד"ה הא) שלכל בריכה צריך לשייר את הבריכה הראשונה שלה.

פירות כוורת – הקונה פירות כוורת דבורים הנולדים מן הכוורת בשנה זו, נוטל הלוקח ג' נחילים חבורות הנולדים ראשונים, אף שיש מקומות שעושות ז' וח' נחילים, מ"מ ג' הראשונים הם הנחילים החשובים, דכל אחד גרוע מקודמו, ומסרס, י"מ דהיינו שיכול המוכר לסרס את הדבורים בגרמא ע"י שמאכילם חרדל, שע"י שאוכלות חרדל פיהם חד וחוזרות ואוכלות את דובשנן, ומתוך שביעתן בטילות מפריה ורביה, והמטרה היא לגרום שלא יעשו עוד פירות כדי שיהיו טרודים לעשות דבש, שהרי הדבש הוא של המוכר. ור"ח מבאר שאוכלות את הדבש שבנקבים של החלות דבש וחוזרות ומזדווגות שם, ויתכן שיוולדו בשנה הבאה ויהיו של המוכר. ולר"ב יוחנן הכונה שנוטל ג' נחילים בדילוג, כדי שיהיה לשניהם טובים וכחושים, שכך דרך מוכרי כוורת. ובברייתא מבואר שנוטל ג' נחילים הראשונים, ומכאן ואילך נוטל בדילוג, וכן הלכה.

צורך האילן, שעל מנת כך קנאם, וכל הצומח מהגזע של הלוקח כיון שזה גדל מהאילן שלו, והצומח מהשרשים של בעה"ב שכיון שזה יוצא מתחת הקרקע, נחשב שזה גדל מהקרקע, ואם יבשו האילנות אין לו קרקע. ולר"מ אף בב' אילנות קנה קרקע דחשיבא שדה אילן.

בג' אילנות קנה קרקע לכו"ע, ואם גדלו הענפים חוץ לקרקע שלהם יקצרים המוכר, שהרי לא שיעבד לו את הקרקע, וגם הצומח מהשרשים שלו, ואם יבשו האילנות יש לו קרקע.

ולענין ביכורים-

לת"ק בב' אילנות מביא ואינו קורא דלא חשיב "פרי האדמה אשר נתת לי", ולר"מ מביא וקורא. ושמואל אמר שלר"מ אף הלוקח פירות מן השוק מביא וקורא ואותה שביכרה תחילה קושר בה גמי לידע שהיא מבכרת, והא דכתיב "מארחץ" היינו למעט חו"ל, (ואף דמצוה התלויה בארץ א"צ קרא למעט חו"ל, הכא הו"א דחייב בחו"ל משום דאיתקש לבשר בחלב, או משום דלא חשיב תלויה בארץ, דאין החיוב תלוי בפירות אלא באדם. תוד"ה ההוא), והא דכתיב "אדמתך" היינו למעט אדמות עכו"ם בארץ ישראל (והרשב"ם גורס "אדמתך אדמתך" ואחד ממעט עכו"ם, והשני ממעט לוקח מגר שהגר עצמו מביא ואינו קורא, שהרי אינו יכול לומר "לאבותינו", והלוקח ממנו אינו מביא ואינו קורא. ולתוס' ד"ה למעט) מהשני לומדים שמי שנטע בשלו והבריק לתוך של חבירו או לתוך של רבים מביא ואינו קורא. אבל הלוקח מגר מביא ואינו קורא. והא דכתיב "אשר נתת לי" היינו שהקב"ה נתן לו מעות לקנותם. ורבה מביא מברייתא שלוקח אילן אחד אף לר"מ מביא ואינו קורא כיון שלא קנה קרקע, ומבואר דלא כשמואל, תיובתא.

דין גר בביכורים וכו' - לר"ת (תוד"ה למעט) גר אינו קורא דאינו יכול לומר לאבותינו, ואף אם הוא מבני קיני חותן משה שנטלו חלק בארץ אינו יכול לומר ארמי אובד אבי וכו', (ולשיטתו אין לגר לברך ברכת הזימון מפני שאינו יכול לומר שהנחת לאבותינו, ובינו לבין עצמו יאמר אלוקי אבות ישראל, ובציבור יאמר אלוקי אבותיכם), ודווקא אם אמו מישראל מביא וקורא (ויאמר אלוקי אבותינו), אבל לשיטת ר"י אמו מישראל לא מהני לקרות, שהרי אימו עצמה אינה קוראת כמו עבד טומטום ואנדרוגינוס שאינם קוראים אף שיש להם חלק בארץ ע"י ירושה, אמנם גר מבני קיני מביא וקורא, ויכול לומר לאבותינו, דאברהם קרוי אב המון גוים.

פ"א: מביא ביכורים ואינו קורא-

הטעם שבאילן אחד לר"מ, ובב' אילנות לרבנן, מביא ואינו קורא, משום דאיכא ספק אם קנה קרקע או לא, והא דאמרינן לא קנה קרקע היינו משום דמספיקא אין מוציאין מיד המוכר.

ואמנם אינו יכול להביא הביכורים לבית המקדש, משום שמביא חולין לעזרה, וכתב "כי ירחק ממך המקום וזבחת" ללמד שאסור לזבוח חולין בקרוב מקום, אי נמי מדרבנן שמוא ינהג בהם כחולין ויראה אחר ויחשוב שזה קדשים ויבוא לזלזל בקדשים.

הקונה עצים לקוץ, כמה צריך לשייר בעץ כדי שיחזור ויגדל-

בזיתים צריך לשייר ב' ענפים וחוזר וצומח.

בשאר אילנות צריך לשייר טפח סמוך לקרקע וא"צ לשייר ענפים.

בבתולת השקמה שלא נקצצה מעולם צריך לשייר ג' טפחים, **ובסדן השקמה** שכבר נקצץ פעם אחת וגדל ישייר ב' טפחים. ואף שלענין שביעית מצינו שאסור לקצוץ בתולת השקמה מפני שהיא עבודה שע"ז גדלה יותר, וכתב "וכרמך לא תזמור" (והשיעור לת"ק י"ל שהוא מג' ולמעלה שאסור), ולר"י כדרכה אסור אלא יכול לקצוץ או למעלה מי' טפחים שזה מכחיש את האילן או סמוך לארץ, צ"ל דסמוך לארץ ודאי מזיק לאילן, ויותר מכך עד ג' יכול להועיל או להזיק והוי ספק ולכן בשביעית אסור שמוא זה יועיל דספק דאורייתא לחומרא, ובמקח וממכר צריך לשייר ג' שזה מועיל ודאי דכוונת המוכר לשייר לעצמו כדי מחית האילן ודאי.

בקנים ובגפנים קוצץ מן הפקק ולמעלה. וכתבו התוס' (ד"ה בקנים) שכבר מתנאי יהושע יכול כל אדם לחתוך מן הפקק ולמעלה, אך אינו יכול לחתוך סתם אלא לצורך נטיעה, ובחדש שאינו עושה פירות, וממקום שאינו עושה פירות, וממקום שאינו רואה פני החמה, ובלוקח מותר גם בזה. ועוד דלוקח יכול לחתוך מהפקק התחתון, וסתם אדם מהעליון.

בדקלים ובארזים א"צ לשייר, אלא חופר ומשרש, לפי שאין חוזרים וגדלים. ואף שמצינו שארז גזעו מחליף ("צדיק כתמור יפרח, כארז בלבנון ישגה") היינו שעושה פירות כתמור שאכל פירות מצוותיו בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב, אי נמי ללמוד שמאכילים אותו פרי מצוותיו, וגזעו מחליף כארז שאם מת יוליד בן כמוהו, אי נמי שאם יפול אפי' שבע פעמים יקום), הכא איירי בשאר מיני ארזים, שהרי יש י' מיני ארזים כדכתיב "ארז שיטה והדס וכו'".

הקונה אילנות מתי קנה קרקע ודינו לענין ביכורים

הקונה אילנות הגדלות בשדה חבירו, ולא פירש שקונה את הקרקע שהם גדלים בה, יש מחלוקת מתי קונה גם קרקע (וכשקנה קרקע יתבאר מהו שיעור הקרקע שקנה, ומי יכול לזרוע באותה קרקע, וכשלא קנה קרקע יתבאר מה הדין במה שגדל מהשרשים ומהענפים), ויש בזה נפקא מיניה גם לגבי ביכורים אם יכול לקרות ולומר "פרי האדמה אשר נתת לי", וכן אם יכול להביאם לבית המקדש (או שזה נחשב חולין בעזרה), וכן יבואר האם יש ללוקח דרך לאילנות שקנה.

פ"א. בשני אילנות שקנה בסתמא לת"ק לא קנה קרקע אפי' מקום האילן עצמו, והוי כקנאו לפירות, וכשיבש יעקרנו וילך, ואם גדלו הענפים הרבה לא יקצרים בעל הקרקע אע"פ שהם מזיקים לבית השלחין, דכיון שלא קנה קרקע הרי שיעבד קרקעו לכל

האדמה, ואמנם כיון שיש לחוש שהקרקע תעלה שרטון ויהיה נראה שזה אילן נפרד (בשיעור שיבואר להלן), ויטען הלוקח שקנה ג' אילנות ויש לו קרקע, לכן תיקנו חכמים שצריך הלוקח לקון ענפים אלו. וענפים הגדלים במקום שאינו רואה פני חמה הרי הם של בעל השדה.

ענפים הגדלים בגזע הדקל אינם של הלוקח, לרב פפא הטעם כיון שאין דרך הגזע להוציא ענפים דכל מילתא דלא מסיק לוקח אדעתיה לא קני. ולרב זביד הטעם שכיון שהדקל עומד להיעקר כשיבש, הלוקח מסיח דעתו מענפים שיגדלו ואינו מתכוון לקנותם, כיון שיתכן שהדקל ייבש מהר ולא יוציא ענפים, דדקל שיבש אין לו תקנה, אבל שאר אילנות קוצצם למטה וחוזרים וגדלים, ולדבריו צ"ל דהא דמבואר במתני' שהענפים הגדלים מהגזע הם של הלוקח, איירי בקונה לה' שנים שאף אם ימות יטע אחר במקומו, אבל בלוקח בסתמא אסח דעתיה. ע"כ לפירוש הרשב"ם.

והתוס' (ד"ה מתקיף) ביארו שרב זביד מדבר באילנות שאם יתייבשו לא יחזרו ויגדלו, ופירך ממתני' דאיירי ברוב אילנות שחוזרים וגדלים, ומשני שקנה לה' שנים שזה זמן שאין דרך שימותו, אמנם אם מתו בזמן זה אינו יכול ליטע אחרים תחתיהם. עוד מפרש ר"ת שלרב זביד אפי' העולה מהשורשים הוא לבעל הדקל, כיון שכשיבש הדקל יקח הכל כולל השורשים, וה"ה בשאר אילנות, ומתני' איירי בקונה לה' שנים, שאינו עתיד לעוקרו עם השורשים, ולכן זה של בעל הקרקע. ולר"י לרב זביד בכל האילנות לא זוכה בעולה מן הגזע, אא"כ מכרו לה' שנים שיכול בשנים אלו לקוצצו כדי שיגדל מחדש, ובדקל כיון שאינו חוזר וגודל אף בקונה לה' שנים אינו זוכה בעולה מהגזע.

והא שבדקל לה' שנים הענפים של הלוקח, אע"פ שאחרי ה' שנים כל הענפים של המוכר, ענפים אלו כיון שאילו לא היו נקצצים היו הפירות של הלוקח, הרי הענפים של הלוקח במקום הפירות.

פ"ב: דין הקונה ג' אילנות -

הקונה ג' אילנות קנה קרקע לכו"ע, ושיעור הקרקע **שקנה** הוא תחתיהם תחת העיקר והנוף וביניהם בין הנופים, ולרבי יוחנן קנה חוצה להם מסביבם ממקום שהנוף כלה כמלוא אורה המלקט פירות וסלו בידו ללקט הפירות החיצונות, וכן מבואר בברייתא.

מי יכול לזרוע בקרקע - באותו מקום של כמלוא אורה וסלו שניהם אינם רשאים לזרוע, ודמי לאופן שהבית דין נותנים לפנימי דרך בשדה החיצון, ששניהם אינם רשאים לזרועה אע"פ שזה הפסד מועט שמעכבים הליכתו קצת, כיון ששניהם נתרצו לדרך זו, משא"כ כשהחיצוני נתן מעצמו דרך לפנימי יכול החיצוני לזרועה, כיון שהפנימי אינו מפסיד מכך. וכל זה בין האילנות, אבל תחתיהם וביניהם פשיטא שבעל האילנות זורעם.

ולרבי אלעזר כיון שהלוקח ג' אילנות אינו יכול לעבור דרך שדה המוכר כרבנן דאמרי מוכר בעין רעה הוא מוכר (לגבי

וכתבו התוס' (ד"ה ודלמא) דאיסור הבאת חולין לעזרה הוא בדבר שיש בו כעין הקרבה, כגון הגשה או תנופה, אבל בלאו הכי אין איסור.

ואי נימא **שיקדישם** שעל הצד שהם חולין יהיו קדושים לקנות בהם קרבן כדי להכניסם לעזרה, **ויפדה אותם** אח"כ כשהניחם לפני המזבח והניף כדי שיוכל לאוכלם, ויפריש עליהם תרומה ומעשר שמה אינם ביכורים והוי טבל, אבל ביכורים פטורים, ויתן תרומה גדולה ומעשר שני לכהן, ומעשר עני אם זו שנה שלישית או שישית לשמיטה יתן לכהן עני, ומעשר ראשון יכול לתת לכהן אליבא דראב"ע לרשב"ם הכונה שצריך לתת לכהן ולא ללוי, והיינו אחר שקנסם עזרא. ולתוס' (ד"ה תרומה) מדאורייתא פליגי, שלר"ע נותן דווקא ללוי, ולראב"ע אף לכהן, ולאחר הקנס לר"ע נותנים אף לכהן, ולראב"ע דווקא ללוי. (ודלא כר"ע שסובר שמעשר ראשון ללוי). ואף שגם בדמאי אינו מחויב לתת מספק, שאני הכא שודאי אינם של הישראל. אי נמי שאני חולין שזה ספק דרבנן. תוד"ה אלא.

מ"מ הרי אע"פ שאין קריה מעכבת אם יכול לקרוא, אם אינו יכול לקרוא מעכבת, דכל שאין ראוי לבילה כגון ס"א עשרון בכלי אחד **בילה מעכבת בו**, שאף שבעלמא אם לא בלל כשר, מ"מ כיון דכתיב "בלולה" בעינן מנחה הראויה לבלילה, ואם אינה ראויה לבלילה הוי כמביא מנחה מן הקטניות, שכל דבר שצויה הקב"ה להביא יש עיכוב בעיקר הבאתו להביא באותו ענין שצויה הכתוב, אבל מצוות האמורות באותה מצוה כגון בלילה עצמה וכן תנופה אינה מעכבים אא"כ שנה הכתוב לעכב. וכן לגבי ביכורים בעינן שיהיו ראויים לקריה, ומה שמצינו שגר, או מהחג עד חנוכה וכדו', מביאים ואין קורין, הנך יש ילפותא שאין קורין, אבל כאן לצד שקנה קרקע חייב לקרות, ולכן בעינן ראוי לקריאה.

ובהכרח צ"ל שהבעלים בוצרים ומוסרים לשליח להביא, וכדברי יוסי בר חנינא דדריש "ולקחת והבאת" שתהא **לקיחה והבאה כאחד** לרשב"ם היינו שמי שבוצר הוא מביא, ולתוס' היינו שמי שלוקח מן הבית הוא מביא, וכן אם בצרן השליח ומת השליח בדרך אין הבעלים קורא מטעם זה. ואם בצרן השליח והביאם השליח לירושלים, לרשב"ם יכול הבעלים לקרות, דשלוחו של אדם כמותו, אבל השליח אינו בר קרייה, דאינו יכול לומר "אשר נתת לי", ולתוס' (ד"ה עד) אין הבעלים יכולים לקרות כשהביאם השליח. וכתבו התוס' (ד"ה בצרן) שאע"פ שביכורים שהיו ראויים לקריאה ונדחו, דינם שירקבו, כגון אם הפריש לפני החג ועבר עליהם החג, הכא איירי שהיה דעתו מתחילה לשגרם ביד אחר, וכן אם הפריש לפני החג על מנת להביאם אחרי החג מביא ואינו קורא.

פ"ב. ואינו יכול לקרות הפסוקים מספק, משום דמחזי כשיקרא שהרי קורא בשביל הבאת ביכורים, וכתיב "דובר שקרים לא יכון לנגד עיני", אבל כשקורא בתורה לא מחזי כשיקרא. או שמא יבוא להפקיעם מתרומה ומעשר אדם אחר או אותו אדם, ולכן עשו הכר שלא לקרות.

ענפים הגדלים מהגזע והשורשים - הקונה אילנות באופן שלא קנה קרקע הרי העולה מן הגזע של הלוקח, והיינו במקום שרואה פני חמה כל האילן חוץ ממה שמתחת

היה, דסברא היא שעשו על פי חכמים, והתירו להם הכי הרבה שאפשר. (תוד"ה אפי'). עוד איתא בכלאים שלר"ש כרם הנטוע על פחות מד' אמות אינו כרם אלא יער ומותר בכלאים, (ולחכמים הוי כרם ורואים את האמצעיים כאילו אינם דכל העומד ליעקר כעקור דמי, וחומרא היא גבי כלאים).

לרבא השיעור הוא בין ד' אמות לט"ז אמות, וכן איתא בבביתא ומבואר שם שבשיעור זה קנה את הקרקע ואת האילנות שביניהם, ואם יבש האילן או נקצץ יש לו קרקע, אבל אם הם צפופים יותר מד' אמות, או רחוקים יותר מט"ז אמה, או שקנאם בזה אחר זה, לא קנה לא את הקרקע ולא את האילנות הקטנים שביניהם, ואם יבש האילן או נקצץ אין לו קרקע ליטע אחר במקומו.

מקום מדידת המרחק שבין האילנות הוא מהעיקר השני - הפסק השני שבגזע, וכמו שמצינו שהרכובה שבכרם אינו מודד אלא מהעיקר השני. לרשב"ם הכונה שמרכיבים גפן בחור עם גפן זקן, והמדידה היא כדי להחשיבו לכרם. ולתוס' (ד"ה הרכובה) איירי הברכה, שמכניסים את הגפן בארץ כשהוא זקן מאד ומכסים אותו בקרקע כדי שישירש.

המוכר אילן עם ג' ענפים ועיקריהם נראים הרי הם כג' אילנות וקנה קרקע, וכמו שמצינו במבב"ר (כופף אמצע הגפן ומכסהו בקרקע וכשהוא משריש חותכים את העיקר הראשון) ג' גפנים ונעשו ו' גפנים, דב' גפנים נעשה כרם, שאם יש ביניהם מד' אמות עד ח' אמות הם מצטרפים אע"פ ששתי גפנים יונקים משורש אחד, ואם לאו אינם מצטרפים.

כמה ספיקות בגמ' - האם אילן על המיצר מצטרף לשניים בשדה. ואם תמצא לומר שקנה קרקע האם אילן בשל חבירו מצטרף לשניים בשלו. ואם תמצא לומר שקנה משום שאין הפסק ביניהם האם בור או אמת המים או רה"ר (מד' אמות עד ט"ז ואין ט"ז בכלל) או ריכבא דדיקלי (הרכבת הרבה דקלים יחד) מפסיקים בין האילנות - וכל אחד הוא אם תמצא לומר שהשני מפסיק. תיקן.

פ"ג: אם צמח ארז בין האילנות, בין אם צמח לפני הקניה בין אח"כ קנה קרקע.

צורת עמידת האילנות - לרב קנה קרקע היכא שהאילנות עומדות כשורה ויש ביניהם ד' עד ט"ז אמות, וכ"ש אם הם עומדות כחצובה - אחד כנגד שנים, שאין הקרקע ראויה לחרישה, ולשמואל לא קנה אלא בעומדות כחצובה, ולא כשעומדות בשורה, משום שיכול לזרוע ביניהם, ואמנם אם מכר לו שלש היגי רומייתא - מיני קוצים, אע"פ שא"א לזרוע ביניהם אע"פ שהם נטועים כשורה, דאין הולכים סמוך להם בגלל שהקוצים ננעצים בגוף, לא קנה קרקע, כיון שאינם חשובים, וצריך גם שהיה חשובים וגם שא"א לזרוע ביניהם.

מוכר בור ודות, וג' אילנות דומים לבור ודות, מפני שהם נחשבים קרקע בפני עצמם, ואין שדה המוכר משועבדת להם, כמו שהיא משועבדת בשני אילנות), כ"ש שאין לו כמלוא אורה וסלו שזה דבר שאינו נצרך כ"כ כמו דרך. אבל הקונה ב' אילנות יש לו דרך כיון שהאילנות בקרקע המוכר והקרקע משועבדת לצורך האילנות, כמו המשאל בביתו מקום להניח חפצים, ואף שלדברי שמואל רבו הלכה כר"ע שהמוכר בעין יפה מוכר, רבי אלעזר לא סובר כך, ואין לומר דמתני' בלאו הכי לא מיתוקמא כר"ע משום דקתני שאם גדלו הענפים יכול המוכר לחותכם, דדין זה הוא גם אליבא דר"ע כיון שהענפים מכחישים קרקעו מפני שהצל רע לבית השלחין, וגם אינו יכול לחרוש בבקר מפני שהאילן מפריע למרדע, וכן מודה ר"ע שאילן הנוטה לשדה חבירו קוצץ גובה מלוא המרדע ע"ג המחרשה, ודווקא בבור ודות שאינם מכחישים את הקרקע אמר ר"ע שמוכר בעין יפה מוכר, ואמנם ר"ע מודה לשיעור כמלוא אורה וסלו, שהרי לר"ע יש לו דרך כמו בבור ודות, ואינו היזק גדול כמו באילן הנוטה, ואם מכר ב' אילנות לר"ע אם מתו יש לו קרקע.

שיעור הקרקע שבין האילנות -

לרב נחמן השיעור לענין שקנה כל מה שביניהם הוא בין ח' אמות לשש עשרה, אבל פחות מכך הרי הם כיער ועומדים ליתלש ואינם חשובים, ואם הם רחוקים שש עשרה או יותר אינם מצטרפים זה לזה. וכדאיתא בכלאים שכרם שיש בין השורות ט"ז אמה מותר לזרוע שם, דשורה בפני עצמה לא הוי כרם, דבעינן שתיים כנגד שתיים ואחת יוצאת זנב, (אמנם קיימא לן כרבי יאשיה שהשיעור הוא עד שיעור חטיה ושעורה וחרצן במפולת יד). ומעשה בצלמון באחד שזרע בשיעור זה, והיה זורע בכל פעם בצד אחר של השורות, ע"י שהיה הופך את הענפים, (ואם לא היה הופך את הענפים היו אסור לזרוע, משום שהזמורות ממעטות מהשיעור. רשב"ם. וכתבו התוס' (ד"ה זורע) ששתי שורות שענפיהם לצד אחד חשיב כרם, וצריך להרחיק את הזרעים מהשורה ד' אמות, ואסור מדרבנן לזרוע תחת ענפי הגפנים), ומבואר כדברי רב נחמן שהשיעור הוא ט"ז אמה, ומסתבר שהשיעור שנחשבים רצופים הוא חצי משיעור זה, וכמו שמבואר להלן אליבא דר"ש.

פ"ג. לרב יוסף השיעור הוא בין ד' אמות שתוכל המחרשה לחרוש ביניהם לח' אמות. ורב יוסף אמר שהיה מעשה בדורא דרעותא (-עיר של רועים) שרב יהודה אמר שיתן לו קרקע שביניהם אע"פ שאין ביניהם אלא כמלוא בקר וכליו, והיינו ד' אמות, (וי"מ שרב יהודה אמר שאם יש לכל אילן ואילן ד' אמות, דהיינו ח' אמות בין אילן לאילן, מצטרפים, אבל ביותר מזה אין מצטרפים. תוד"ה זיל). ומבואר כדברי רב יוסף. וכן מבואר בכלאים שלר"מ ור"ש הנוטע כרמו שמונה על שמונה אמות מותר לזרוע ביניהם, אולם עדיף להביא ראיה ממעשה. ואין לומר שאף ביותר מח' היו מתירים ומעשה שהיה כך

מכירת חלק מבהמה-

המוכר ראש בהמה גסה לא מכר את הרגליים, וכן להיפך, אבל בדקה הרגלים כלולים בראש והראש לא כלול ברגלים. אמנם במקום שנהגו אחרת הכל כמנהג המדינה.

המוכר כבד בהמה גסה לא מכר את הקנה (לרשב"ם הכונה לריאה שהיא מחוברת לקנה, ולתוס' (ד"ה מוכר) קנה זה ריאה עם הלב. והתוס' מסתפקים אם המוכר את הלב מכר גם את הריאה, ואם המוכר את הריאה מכר גם את הלב), וכן להיפך, אבל בדקה הקנה כלול בכבד והכבד אינו כלול בקנה.

מתי יכולים לחזור מהמכירה

לאחר שהגמרא ביארה בארוכה מתחילת המוכר את הבית (ס). מה כלול במכירת שדה או בית וכדומה, הגמרא עוברת לדון בדיני קניינים, באיזה אופן קונים, ועוד דינים שונים במקח וממכר.

המוכר דבר לחבירו ועשה הלוקח קנין המועיל, אין המוכר או הלוקח יכולים לחזור בהם, אמנם אם המכירה היא לא כמו שסוכם יכולים לחזור בהם, ופעמים השינוי לא מבטל את המכירה לגמרי אלא נותן כח למי שהפסיד מהשינוי לחזור בו אבל השני אינו יכול לחזור בו, וכדלהלן.

אם קנה חטים יפות ונמצאו רעות יכול הלוקח לחזור בו, אמנם זה לא מקח טעות, כיון שהתנה למכור חטים ומכר חטים, ואין זה אלא אונאה ויכול מי שנתאנה לחזור בו, ואף שלהלכה באונאת שתות קנה ומחזיר אונאה ואין יכול לומר תן לי מעות, אפ"ה הכא שהטעהו לתת רעות במקום יפות.

מכר רעות ונמצאו יפות המוכר יכול לחזור בו כיון שנתאנה, ולכן הלוקח לא יכול לחזור בו אפילו אם הוול השער.

רעות ונמצאו רעות או יפות ונמצאו יפות אין אחד מהם יכול לחזור בו אפילו אם השער התייקר או הוזל, ואין הלוקח יכול לטעון שנתכוין ליפות וקרה להם רעות כדרך הלוקחים, וכן המוכר לא יכול לטעון שנתכוין לרעות וקרה להם יפות כדרך המוכרים. וכן אם לא פירשו אם רעות אם יפות אין אחד מהם יכול לחזור בו.

ואם מכר שוה חמש בשש שהלוקח התאנה בשתות מהמעות, והתייקר לשמונה, (וה"ה שבע שזה שיעור שתות, ונקט שמונה לרבותא שזה שיעור של ביטול מקח) לרב חסדא כיון שהלוקח נתאנה רק הוא יכול לחזור בו או לבקש את האונאה, בכדי שיאיה לתגר או לקרובו, אבל המוכר שלא יכל לחזור בו בלא ההתייקרות, אינו יכול לחזור בו בגלל ההתייקרות, ולא אמרין שעדיין לא נתקיים המקח לגמרי כיון שהלוקח יכול לחזור בו כיון שעדיין לא הראה לתגר או לקרובו, וממילא עכשיו שנתתייקר ונתאנה גם הוא יוכל לחזור בו, אלא רק מי שנתאנה בשעת מכירה יכול לחזור בו. כדאיתא במתני' (הנ"ל) שביפות ונמצאו רעות רק הלוקח יכול לחזור בו, אף אם הרעות והיפות הם באותו מחיר, שאין חידוש בזה אלא היכא שאף אם הוקרו אין המוכר יכול לחזור בו. (תוד"ה ותנא). דעת הרשב"ם שלהלכה שבשתות אינו

יכול לחזור בו, אלא קנה ומחזיר אונאה, כדעת רבא בב"מ. אבל התוס' (ד"ה לוקח) כתבו שגם לפי רבא יכול מי שנתאנה לחזור בו. עוד כתבו התוס' (ד"ה א') שבאונאה יותר משתות יכול גם המאנה לחזור בו, שכיון שהמחיר האמיתי רחוק ממה שסיכמו אין מקח כזה ראוי להתקיים והוי כאילו לא מכר כלל. ודעת ריב"א שהמאנה יכול לחזור בו רק אם המתאנה תובע אונאתו.

פ"ד. ואם מכר לו שוה שש בחמש שזה שתות מקח, (וה"ה שוה ז' בו' שזה שתות מעות, דס"ל כשמואל דאמר בב"מ (מ"ט): ששתות היינו בין שתות מקח בין שתות מעות), **והוול לשלש** או ארבע, כיון שהמוכר נתאנה רק הוא יכול לחזור בו אפילו אחרי זמן מרובה (דמוכר לעולם יכול לחזור), אבל הלוקח שלא יכל לחזור בו בלא הזולא, אינו יכול לחזור בו בגלל הזולא, כדאיתא במתני' שברעות ונמצאו יפות רק המוכר יכול לחזור בו, וקמ"ל דלא אמרין דשאני מתני' ש"רע רע יאמר הקונה", דאיירי מתני' שאין הבדל בשווי, וביפות ונמצאו רעות הלוקח יכול לחזור בו, אבל אם המוכר רוצה לחזור בו הלוקח יכול לטעון שגם הוא לקחם בחזקת רעות ד"רע רע יאמר הקונה", וברעות ונמצאו יפות אם הלוקח רוצה לחזור בו אומר לו המוכר שבחזקת רעות לקחם, או שהמוכר אומר לו שמכר לו רעות בחזקת יפות ד"טוב טוב יאמר המוכר", אבל באונאת שתות אין הלוקח יכול לטעון שנתרצה לשלם יותר מהמחיר, דאין דרך אדם לשלם יותר מהמחיר, קמ"ל שגם בזה רק מי שנתאנה יכול לחזור בו.

המוכר חיטי **שחמתית** (והיינו אדומות, שהרי החמה אדומה כמו שרואים בבוקר ובערב, ובמשך היום זה לא נראה כך משום שהאור מפריע, ולהו"א הצבע האדום בבוקר הוא מחמת הורדים שבגן עדן שהוא בצד מזרח דכתיב "גן בעדן מקדם", ובערב מחמת פתח הגיהנום, וי"א להיפך שבבוקר החמה מאירה כנגדה לצד מערב ששם פתח הגיהנום ולכן היא מאדימה, ובערב היא מאירה לצד מזרח ששם גן עדן. (וכתבו התוס' (ד"ה האי) שהנודר מן האדום אסור בחמה, כמבואר הכא שהיא אדומה). והא דאיתא בברייתא שצרת עמוקה מן העור היינו כמראה חמה עמוקה מן הצל, אין הכונה שהחמה לבנה כמו הצרעת דכתיב בה "ואם בהרת לבנה היא", אלא הכונה שמו שהחמה נראית עמוקה מן הצל כך הנגע הלבן נראה עמוק מסביבתו) **ונמצאו לבנים**, או להיפך, או שמכר עצי זית ונמצאו שקמה או להיפך, שניהם יכולים לחזור בהם, כיון שיש כאן טעות לשניהם, ואף אם מה שקיבל הלוקח שוה יותר יכול לומר שאינו חפץ במכירה זו.

פ"ד: המוכר יין ונמצא חומץ או להיפך, שניהם יכולים לחזור בהם, ולא דמי ליפות ונמצאו רעות, דיש שרוצה יין ויש שרוצה חומץ, ודין זה אינו דווקא לרבי שסובר שחומץ ויין הם שני מינים וא"א להפריש תרומה ומעשר מזה על זה דבעינן "והרמותם ממנו". אלא זה אפי' לדעת רבנן שיין וחומץ הם מין אחד, ולא אמרין שכיון שזה מין אחד רק המתאנה יכול לחזור בו כמו בחיטים יפות ונמצאו רעות, דדווקא לענין מעשר

ד' מידות במוכרין-

אם המידה אינה של שניהם ברה"ר או בחצר שאינה של שניהם, לפני שנתמלאה המידה היא של המוכר ואם נשפך היין או שהוקר זה למוכר ויכול לחזור בו, דאין הלוקח יכול לקנות בתוך כליו של מוכר כל זמן שלא משך ולא הגביה, ואחר שנתמלאה המידה היא של הלוקח ואין המוכר יכול לחזור בו, ויכול לטול בה מקחו עד שיצניענו או יניחנו בכליו, דהשאלה על דעת שהמוכר ימדוד בה והלוקח יצניע בה.

ואם המידה של אחד מהם - של הלוקח או של המוכר, אם הם בסימטא או בחצר שאינה של שניהם ולא נתן להם בעה"ב רשות למדוד שם, קנה בעל הכלי את מה שנכנס בו, ואם היא של הלוקח קנה אע"פ שלא נתמלאה המידה, כמו שמושך ולא מדד קנה, דכליו של לוקח קונים לו.

ואם הם ברשות מוכר לא קנה הלוקח אע"פ שפסקו דמים ונתמלאה המידה ומשך, אלא אם הגביה דהגבהה קונה בכל מקום, או שהוציאם מרשות המוכר לרשות לוקח או לסימטא או שצירף ידו למטה מג' ברה"ר סמוך לאיסקופת הבית וקיבלה, דא"א לקנות בכליו של מוכר ברה"ר או בסימטא, או אפילו ברשות לוקח עד שישפכם מתוך הכלי.

ואם הם ברשות הלוקח, קנה הלוקח מיד כשקיבל עליו המוכר למכור אע"פ שלא מדד, ואע"פ שהמידה של המוכר, דקני ליה רשותו, והכלי בטל לרשות. ואם היו הפירות מופקדים ע"י המוכר, דמסתמא הנפקד הקנה למפקיד את רשותו לצורך פירותיו למכור ולמדוד בביתו כדרך הנפקדים, לא קנה הלוקח אא"כ יקבל עליו הנפקד במצות המפקיד לייחד רשות ללוקח לקנות את הפירות שהשכיר לו את מקומם, וכן ברשות מוכר מועיל קבלה או שכירות. רשב"ם. אבל התוס' (ד"ה ארבע) כתבו שאין אדם מקנה רשותו לאחרים ע"י עצמו. עוד כתבו התוס' (ד"ה הכי) שמשמע כאן שמשפיק קבלה כדי לזכות לקונה, וצ"ב א"כ למה תיקנו קנין במעמד שלשתן, והרי תן כזכי וא"כ קונה בלא מעמד שלשתן, ולשיטת ר"ת שמעמד שלשתן קונה בע"כ של נפקד ניחא, וכן ניחא לפי מה שאמר ר"ת דלא אמרינן תן כזכי אלא באומר לו תן בשעה שנותנו לו ולא כשאומר זאת כשהחפץ כבר בידו, ועוד י"ל שמעמד שלשתן מועיל כשאין הפקדון ברשות הנפקד.

כליו של לוקח ברשות מוכר

לעיל נתבאר שאחד מדרכי הקנין הוא הנחת החפץ הנקנה בכליו של לוקח, שזה מועיל בסימטא וכדומה (ולא ברה"ר), ולהלן הגמרא מסתפקת מה הדין כשהכלי של הלוקח נמצא ברשות המוכר.

פ"ה: רב ששת מסתפק אם כליו של לוקח קונים ברשות

מוכר דהוי כאילו נתן לרשותו של לוקח, או לא דהרשות עיקר והכי בטל לגבי הרשות. וכתבו התוס' (ד"ה כליו) שאע"פ שמבואר לעיל שלכו"ע א"א לקנות ברה"ר ע"י כליו של לוקח, שאני רה"ר דלא ניחא לבני רה"ר שהוא יניח שם כליו, אבל ברשות מוכר י"ל שהוא משאיל מקום ללוקח כדי לקנות את מה שהוא מוכר לו. עוד כתבו התוס' (ד"ה לא) שמשכיח מועילה אפילו בכליו של מוכר.

ותרומה זה מין אחד, שהרי אף שיש איסור לתרום מן הרעה על היפה בדיעבד תרומתו תרומה, דכתיב "ולא תשא עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו" ומבואר שהתרומה חלה אלא שיש בזה חטא, וכן לענין מודה במקצת דבעינן הודאה ממין הטענה אם טענו יין וחומץ והודה לו באחד מהם חייב שבועה, דאיכא הודאה ממין הטענה, (וכתבו התוס' (ד"ה יין) שדווקא בנתכין להפריש חומץ על יין תרומתו תרומה, אבל בנתכין להפריש יין ונמצא חומץ לא הוי תרומה כיון שזה טעות. אמנם ביבמות פ"ט. מבואר שהתורם קישות ונמצאת מרה או מן הטהור על הטמא תרומתו תרומה ויחזור ויתרום), אבל לענין מקח וממכר שיש מי שרוצה דווקא יין ויש מי שרוצה דווקא חומץ, ממילא שניהם יכולים לחזור בהם, ולא דמי לחיטים יפות ונמצאו רעות, דשם יש להם אותו שם ואותו טעם, והביא לו מה שסיכמו, אלא שהונה אותו קצת.

הדרך לקנות פירות

הגמרא מבארת האם מדידה או משיכה או מסירה או כליו של לוקח קונים פירות.

מדידה לא קונה, ואם זה ברשות המוכר, והלוקח שכר את מקומו ומדד הלוקח לתוך קופתו ודאי קנה (בכלים גדולים שאין דרך להגביהם, אבל בכלים קטנים צריך דווקא הגבהה, דדבר שדרך להגביהו אינו נקנה במשיכה. פ"ו). ואם מדד והניח (המוכר, שאע"פ שמשכיח המוכר אינה מועילה ללוקח, שאני הכא שמדד והניח ע"ג סימטא, דאם מדד והניח הלוקח פשיטא שקנה. תוד"ה מדד) ע"ג סימטא (י"מ שביל של יחידים, וי"מ כניסה מרה"ר שיש רשות לבני אדם להניח שם חפצים, דאינו עשוי להילוך בני רה"ר) לרב אסי קנה, והגמ' דנה אם לרבי זירא קנה, או לא, ורבי יוחנן סובר שלא קנה, ומה שמצינו ששותפין קונים זה מזה, היינו בהניח בקופתו ולא ע"ג קרקע.

משיכה קונה בסימטא ובחצר של שניהם, אחרי שסיכמו מה המחיר, אע"פ שלא מדד, דמדידה אינה אלא גילוי מילתא בעלמא כמה מכר, אבל אם לא פסקו דמים אין המשיכה קונה, כדאיתא לקמן פ"ו, שכיין שהמוכר יכול להעלות דמיהם והלוקח יכול לומר שיקנה רק בזול, לא סמכה דעתייהו.

מסירה כגון בספינה או בבהמה גסה קונה ברה"ר, או בחצר שאינה של שניהם, ומשיכה קונה בסימטא (גם כשמשך מרה"ר לסימטא) ובחצר של שניהם (ומשמע שקנה גם בלא זכית כליו ובלא משיכה. תוד"ה חצר), אבל לא ברה"ר או בחצר שאינה של שניהם, והגבהה קונה בכל מקום.

פ"ה. כליו של אדם קונים בכל מקום ואפי' בסימטא,

ואפילו בחצר של מוכר אם אמר לו זיל קני, (וכתבו התוס' (ד"ה כל) שגם בסימטא צריך לומר לו זיל קני, ואם מדד הוי כאומר לו זיל קני), אבל ברה"ר לא, דאין כלי קונה אלא במקום שיש לו רשות להניחו שם.

איתא שאינם נקנים אלא במשיכה לרשותו או לרשות שיש לו חלק בה כסימטא וחצר השותפין, וכ"ש שקונה בהגבהה, דהגבהה קונה בכל מקום ובכל דבר.

ובסורא ונהרדעא מתנו שדווקא דברים שאין דרך להגביהם מפני שהם כבדים נקנים במשיכה, אבל דברים שדרך להגביהם אין נקנים אלא בהגבהה.

ולפי זה הא דתני שהגונב כיס בשבת והוציאו לרה"ר חייב מיתה וממוון, ולא אמרינן קים ליה בדרבה מיניה, מפני שכבר נתחייב ממוון משעת הגבהה לפני חיוב מיתה שזה בשעת ההוצאה (והיינו במושך לרה"ר וצירף ידו למטה מג' (דליכא הגבהה) וקיבלה, וידו של אדם חשובה כד' על ד' ואינה בטילה לרה"ר. רשב"ם, והתוס' (ד"ה והא) כתבו שללישנא זו לא קשה מידי, דקנה מטעם חצר ולא מטעם משיכה, ופרך להאי לישנא דס"ל שקונה במשיכה. עוד כתבו דמיירי בדברים שדרך הוצאתם בשבת כך, שהרי מוציא שלא כדרך פטור ואפ"ה לענין קנין אינו קונה אלא בהגבהה, אי נמי מיירי במגרר דרך מחתרת שזה דרך הוצאה), אך אם גרר את הארנקי פטור דקנאו בשעת הוצאתו לחוץ שהיא שעת חיוב מיתה, וקם ליה בדרבה מיניה, צ"ל דאיירי בכיס שאינו בר הגבהה, אלא צריך רצועה כדי למושכו.

והא דתני שיכול לקנות פירות או בהגבהה או במשיכה, הכונה שיקנה במשיכה דברים שדרכם במשיכה ולא בהגבהה.

פ"ו: והא דאיתא במתני' שאפשר לקנות פירות במשיכה, איירי בשליפי רברבי שאין דרך להגביהם, (וכ"ש שקונה בהגבהה), ומה שבפשתן נקטה המשנה שלא קנה עד שיטלטל ממקום למקום, הטעם הוא מפני שפשתן משתמט (-מחליק), ולכן עושים ממנו חבילות קטנות, והכונה שיגביהם, ונקט ממקום למקום כיוון שדרך המגביהים שלא להחזיר למקום הראשון אלא לקחת וללכת לרשותו. ור"ח מפרש שמשתמט הכונה שאם ימשכנו הוא יתנתק ונקרע, ולפ"ז מיירי גם בחבילות גדולות ומ"מ אין דרכו במשיכה.

והא דאיתא בקידושין שבהמה דקה לחכמים נקנית במשיכה, הטעם הוא מפני שהיא נסרכת בקרקע וקשה להגביהה, ור"ח מפרש שהיא שורטת, (ולר"מ ולרשב"א נקנית בהגבהה. ובהמה גסה נקנית במסירה).

דיני מקח וממכר וקניינים

עד מתי יכולים לחזור בהם - אם סיכמו למכור כור בשלושים, יכול לחזור בו אפי' בסאה האחרונה, מפני שהמוכר צריך מעות בשווי כור ולא נתרצה למכור פחות מכך או יותר מכך, ואפילו בכליו של לוקח וברשות לוקח או במשיכה לא קנה אלא כשמדדו כור, ואם אמר המוכר הין בי"ב סלעים אני מוכר לך לוג בסלע, ויש שנתות (-כעין בליטות בכלי לסימן בכל לוג) קנה אע"פ שלא נתמלאה המידה, דכל לוג ולוג נקנה בפני עצמו, וכגון כשהמידה של הלוקח והם בסימטא, או ברשות מוכר ואמר לו

רב ששת רוצה לפשוט ממנה שאפשר לגרש ע"י זריקת הגט לקלתה (-סל שהנשים שמות בו מחטים וצינוריות) או לחיקה (-על הבגדים) של האשה.

הגמ' דוחה די"ל דאיירי שקלתה קשורה ותלויה בה ואינה נגזרת על הקרקע, ודמי להגבהה שקונה בכל מקום. ולריש לקיש מספיק שהיתה קשורה לה אף אם היא נגזרת על הקרקע. וכן י"ל דאיירי שהיתה מונחת בין ירכותיה שאין אדם מקפיד על מקום מושב אשתו, ועד עכשיו היה אותו מקום קנוי לה. או שהיה בעלה מוכר קלתות ואינו מקפיד על מקומם בבית המיוחד לכך. ולרבי יוחנן מקום קלתה וחיקה אם הבגדים נגזרים על הקרקע קנוי לה. ואף שהאשה לא החזיקה בקרקע לקנותה, מ"מ כיון שיש לה רשות להניח שם את קלתה היא יכולה לקנות שם בכלים, כמו שבסימטא כלי קונה אע"פ שהסימטא לא קנויה ללוקח. תוד"ה כגון. והא דאיתא בברייתא שמשיכת חמריו ופועליו של המוכר (ואם הם של הלוקח קנה אף בלא פירקן. תוד"ה משך) לביתו של הלוקח לא קונה, בין בפסק קודם שמדד שאין כאן לא משיכה ולא רשות לוקח, דעדיין הם על צווארו ולא פירקם, ומשיכת אדם טעון פירות לא מועילה לקניית הפירות עד שימשוך את הפירות עצמם, (ובמשיכת בהמה טעונה הגמרא בב"מ ט: מסתפקת אם קונה, והכא מיירי שמשך את החמר ולא את החמור, או דשם מיירי שאמר לו המוכר שיקנה ע"י משיכת הבהמה. שם) ובין במדד - שהונחו לרשותו עד שלא פסק אע"פ שהונחו בכליו של לוקח ברשות לוקח, ואפילו משיכה לא מועילה לפני הפיסוק, דלא סמכה דעתיה, (וה"ה במדד ופסק שניהם יכולים לחזור, כיון שעדיין לא פירקן. תוד"ה בין), אבל אם פירקם המוכר או הלוקח והכניסם לתוך ביתו ופסק עד שלא מדד, שניהם לא יכולים לחזור בהם דרשות לוקח קונה לו אף בכליו של מוכר, ומדידה אינה מעכבת אחרי הפיסוק דמים, ואם מדד קודם שפסק שניהם יכולים לחזור בהם עד הפיסוק דמים, (דלא סמכה דעתיה שלא המוכר יעלה את המחיר והלוקח יוזיל את המחיר, שהרי אין דמיהם קצובים). ומבואר שכליו של מוכר ברשות לוקח קנה הלוקח ואין כלי המוכר מעכב את הקנין, מפני שהרשות מבטלת את כח הכלי, וא"כ כ"ש שכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה. והגמ' דוחה דאיירי כששפכם ע"ג קרקע של ביתו של הלוקח, או דאיירי בחבילות שומים שאינם בתוך שקים.

פ"ו: והא דאמרו רב ושמואל כליו של אדם קונה לו בכל מקום, י"ל דאיירי באמור ליה זיל קני דכמאן דמשאיל לו מקום הנחת כליו דמי, והספק הוא בסתמא.

קנין מטלטלין במשיכה ובהגבהה

הגמרא מבארת אלו דברים נקנים במשיכה, ואלו דברים נקנים דווקא בהגבהה.

נכסים שיש להם אחריות (-שהם קיימים לעולם) נקנים בכסף שטר (שכתב לו שדי מכורה לך או נתונה לך ומסר לו את השטר), וחזקה, ושאיין להם אחריות (-מטלטלין) במתני'

פטור משום שעל מנת כן שלחו.

ביאור הדברים – רב אושעיא מבאר שמה שהחנוני חייב על הצלוחית ולא הוי אבידה מדעת, משום דאירי שהאב מוכר צלוחיות, והחנוני נטלה כדי לבדוק אם הוא רוצה לקנותה, וכשיטת שמאל שבאופן זה חייב באונסים. ורבה ורב יוסף מבארים שמדובר שהחנוני מוכר צלוחיות, ונחלקו אם האב שלחו כדי שישלח עמו, או כדי להודיעו שישלח עם אחר, ואמנם באופן זה חייב לחכמים אע"פ שהצלוחית ביד הבן. ואב"י בר אבין ורבי חנינא בר אבין מבארים דאירי בנטלה למוד בה, והגמ' שואלת שבאופן זה אינו חייב, ורק בבעלי חיים חייב בהכישם כיון שרגילים ללכת רחוק. ורבי זירא מבאר דאירי שנטלה החנוני כדי למוד בה לאחרים, ונחלקו רבנן ור"י אם שואל שלא מדעת הוא גזלן או לא.

פ"ח. הנוטל כלי מהאומן או מהמוכר לבדוקו, אם דמיו קצובים קנאו, וחייב באונסים, ואין המוכר יכול להקדישו, אבל אם אין דמיו קצובים לא קנאו, ואינו חייב באונסים, ויכול המוכר להקדישו.

הלוקח ירק הנמכר בשוק לבדוק אם לקנותו אפי' אם החזיקו כל היום לא קנאו, ונפקא מיניה שלא נתחייב במעשר, אבל אם גמר בלבבו לקנותו, והוא ירא שמים המקיים "ודובר אמת בלבבו", ממילא צריך לעשרו ולהחזירו למוכר עם תוספת עבור המעשר.

עד מתי יכולים לחזור ממכירה עם מדידה – המוכר יין או שמן או פירות לחבירו ונתייקרו או הוזלו אחרי שסיכמו את המחיר (וה"ה בלא הוקרו או הוזלו, אלא שאין דרך לחזור בהם סתם. תוד"ה המוכר), אם הכלי של הסרסור והוא השאילה להם, והסרסור לא נמצא שם, יכולים המוכר או הלוקח לחזור בהם לפני שנתמלא כלי המידה מפני שאז המידה היא של המוכר, אבל אחרי שנתמלאית המידה אינם יכולים לחזור בהם דאז המידה של הלוקח, ואירי בסימטא או בחצר של שניהם, ואם כלי המידה של הלוקח קנה מיד מה שנכנס לכלי אם יש לכלי שנתות (כנ"ל פ"ו), ואם הכלי של מוכר לא קנה אף כשנתמלא הכלי, ואם הם ברשות הלוקח זה תלוי בספק הגמרא לעיל (פ"ה): אם כליו של לוקח ברשות מוכר קנה או לא, והיינו אם הכלי נחשב הפסקת רשות או לא. ואם היה הסרסור עצמו ביניהם ונשברה חביתו, ההפסד לסרסור דקנה ע"י כליו, דדרך הסרסור לקנות מבעל הבית ולמוכר לאחרים ולהרויח, וקמ"ל דלא אמרינן שאינו אלא שליח. רשב"ם. והתוס' (ד"ה נשברה) הקשו למה לא נקט נתייקרו או הוזלו, והביאו שריב"א מבאר דאירי שהסרסור עצמו מדד בשכרו, ונשברה החבית ע"י המדידה, ואירי שלא נשברה באונס אלא מחמת חוסר זהירות.

המוכר צריך להטיף ללוקח ג' טיפין ממה שדבוק בכלי

מעיקרא שהכלי יקנה לו ברשותו. ואם המידה אינה של שניהם אף בכהאי גוונא לא קונה עד שנתמלא כולה, דאינה שאולה ללוקח עד שנתמלא כולה, דעל מנת כן שאלה המוכר ימדוד וכשתמלא יקנה הלוקח וישפוך ממנה לכליו.

פ"ז. מתי יש חשש ריבית בהוזלת שכירות פועל

בהקדמת המעות – השוכר פועל לעשות עמו לגורן ונתן לו מיד את המעות, וקבע שעל כל יום יקבל דינר, והמחיר בימי הגורן הוא סלע ליום, אסור לבעה"ב להנות ממנו מפני שהוזיל לו בגלל הקדמת המעות, ומחזי כאגר נטר, אבל אם שכרו מאותו יום בדינר ליום מותר, אע"פ שבימי הגורן השכר הוא סלע, דהוי כמו שהתחיל בפעולה של ימי הגורן. הגמ' מבארת שאע"פ שבדין הקודם מבואר שאם מחלק את התשלום קנה כל חלק בפני עצמו, מ"מ הכא מותר, דמותר לאדם להוזיל את מחיר השכירות, ולא דמי להלוואה, ולא למקח וממכר שיש בזה אונאה וביטול מקח, ואם הוא מוזיל את המחיר זה בגלל הקדמת המעות, אבל במלאכה מדאורייתא מותר אפי' לא התחיל לעשות עמו מלאכה עד הגורן, דדרך פועל להשכיר עצמו בכל שהוא כשאין לו מה לאכול, ומ"מ כשלא שכרו מאותו יום אסור שהחמירו בזה חכמים משום דמחזי כאגר נטר, משא"כ כשעושה מלאכה מיד. והא דאיתא באיזהו נשך שמותר להרבות על שכר דירה, היינו דווקא כשנכנס לדור בבית מיד. תוד"ה דינר.

קנין דבר המחובר לקרקע – הלוקח פשתן מחבירו ואמר לו המוכר שיעשה בקרקע יפוי כל שהוא ויקנה את כל הפשתן המחובר, ותלש כל שהוא, קנה, דקרקע נקנית בחזקה, וחזקה בקרקע מועילה לפשתן אע"פ שלא קנה את הקרקע עצמה, ולקיטת הפשתן מיפה את הקרקע שתהיה ראויה לחרישה.

המוכר יין או שמן לחבירו, יכולים המוכר או הלוקח לחזור בהם לפני שנתמלא כלי המידה, אבל אח"כ אינם יכולים לחזור בהם, והיינו כשהכלי של הסרסור, אבל אם כלי המידה של הלוקח קנה מיד מה שנכנס לכלי, ואם הכלי של מוכר לא קנה אף כשנתמלא הכלי.

אם היה הסרסור עצמו ביניהם ונשברה חביתו, ההפסד לסרסור.

המוכר צריך להטיף ללוקח ג' טיפין מכלי המידה, ומה שנשאר שם אח"כ זה של המוכר, (ואע"פ שאם מה שבכלי היה תרומה הרי גם מה שנשאר תרומה, שאני הכא שהלוקח מתייאש), אמנם חנוני אינו חייב להטיף ג' טיפין, ולר"י רק בערב שבת עם חשיכה החנוני פטור.

פ"ז. השולח את בנו לחנוני, והחנוני מדד לו שמן ונתן

לו את המעות העודפות, והבן שבר את הצלוחית ואיבד את המעות, לרבנן החנוני חייב על הצלוחית והמעות, וא"כ החנוני מדד כשהצלוחית ביד התינוק, ולר"י החנוני

ונחלקו אם האב שלחו כדי שישלח עמו, או כדי להודיעו שישלח עם אחר. והגמרא שואלת שבאופן זה חייב לחכמים אע"פ שמדד כשהצלוחית ביד הבן. ורבה רב יוסף סוברים שכונת המשנה בזה לאופן שהבן הביא את הצלוחית מבית אביו. תוד"ה אי.

ואביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין מבארים דלא איירי שהלוקח או החנוני מוכרי צלוחיות, אלא איירי בנטלה למוד בה, וכדאמר רבה שהמכה בהמה אבודה במקל נתחייב בהשבתה אע"פ שהוא זקן ואין זה לפי כבודו. והגמ' שואלת שרבה מדבר דווקא בבעלי חיים, כיון שהם רגילים ללכת רחוק.

רבא ורבי זירא מבארים דאיירי שנטלה החנוני כדי למוד בה לאחרים, ונחלקו רבנן ורבי יהודה אם שואל שלא מדעת הוא גזלן.

וקנאה להתחייב בה עד שיחזירה ליד הבעלים, דבעינן "והשיב את הגזילה", והחזירה ליד התינוק לא נחשבת השבה, או ששואל שלא מדעת דינו כשואל ודי שיחזירו למקום ששאל משם, ולכן כשהחזירו ליד התינוק הוא פטור, וחכמים מודים לר"י כשלא נטל את הצלוחית מיד התינוק ולא מדד בה אלא לצורך התינוק. וי"מ דאיירי בחנוני הרגיל אצלו וכבר מסר לחנוני את התשלום, ושלח את בנו עם צלוחית בשביל העודף והשמן.

פ"ח. הנוטל כלי מהאומן או מהמוכר לבדוקו, אם דמיו קצובים קנאו, וחייב באונסים, ואין המוכר יכול להקדישו כיון שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו דכתיב "איש כי יקדיש את ביתו" והיינו דבר שנמצא ברשותו כמו ביתו, ומבואר בנדרים ל"א דאיירי בדבר שהרבה קופצים עליו לקנותו, דאין הנאה למוכר בזה שהוא יקנה, וכיון שההנאה היא של הלוקח הוי כשואל להתחייב באונסים, דכל הנאה שלו, אי נמי הוי כלוקח. אבל אם אין דמיו קצובים לא קנאו דלא סמכה דעתיה, דשמוא ירצה למוכר ביוקר, ואינו חייב באונסים, ויכול המוכר להקדישו, ואף שבגזלן שניהם לא יכולים להקדיש, הכא לא נטל כדי לגזול אלא כדי לקנות, וזה ברשות הבעלים.

הלוקח ירק הנמכר בשוק לבדוק אם לקנותו אפי' אם החזיקו כל היום לא קנאו, ונפקא מיניה שלא נתחייב במעשר בחבר הלוקח מעם הארץ, דאינו מתכוין אלא לברור את היפות, אבל אם גמר בלבבו לקנותו, והוא ירא שמים המקיים "ודובר אמת בלבבו", צריך לעשרו ולהחזירו למוכר עם תוספת עבור המעשר, דחזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. וכתבו התוס' (ד"ה לעשרו) שצריך לשלם עבור המעשר שני שהוא חייב לאוכלו בירושלים, ועבור התרומות מעשר שצריך לתת לכהן, אבל על המעשר ראשון והמעשר עני א"צ לשלם, דבדמאי מעשרן והן שלו. עוד כתבו התוס' (ד"ה בירא) שירא שמים שגמר בליבו לקנות אינו יכול להחזיר אלא מדעת המוכר.

המידה, ומה שנשאר שם אח"כ זה של המוכר, (ואע"פ שאם מה שבכלי היה תרומה הרי גם מה שנשאר תרומה, דאף שתורומה היא אחד מוחמישים, והמידות של חולין נמכרות בלי המיצוי, מ"מ גמור בדעתו שגם המיצוי יהיה תרומה, אמנם לענין מעשר המיצוי אינו מעשר, שהרי המרבה במעשרות מעשרותיו מקולקלים. תוד"ה והתנן), שאני הכא שהלוקח מתייאש. והוא מצי למימר דשאני תרומה שאין ברירה, וכשקרא שם לא היה ידוע מה יהיה למטה. תוד"ה משום), אמנם חנוני אינו חייב להטיף ג' טיפין כיון שהוא טרוד במכירות ואין לו פנאי, ולרבי יהודה רק בערב שבת עם חשיכה החנוני פטור, מפני שהוא טרוד.

מתי החנוני חייב כשנשברה הצלוחית ונשפך השמן ונאבד העודף ע"י בנו הקטן של הלוקח

השולח את בנו הקטן לקנות דבר מהחנוני, יש לדון אם כוונת הלוקח שהחנוני ישלח את החפץ הנקנה ואת העודף ביד הקטן או לא, ונפקא מיניה אם החנוני חייב באחריות, וכן יתכן שהמוכר יתחייב באחריות היכא שהוא שואל שלא מדעת, וכן יש לדון היכא שהאב שלח את הבן עם צלוחית והיא נשברה בדרך חזרה, אם המוכר חייב על הצלוחית כדין שואל, או שהוא כלוקח, או שהחנוני פטור על הצלוחית, וכדלהלן.

פ"ז: השולח את בנו לחנוני, והחנוני מדד לו שמן ונתן לו את המעות העודפות, והבן שבר את הצלוחית ואיבד את המעות, במתני' איתא שלרבנן החנוני חייב על הצלוחית והמעות, אא"כ החנוני מדד כשהצלוחית ביד התינוק, ולרבי יהודה החנוני פטור משום שעל מנת כך שלחו.

הגמרא שואלת הניחא לענין האיסור והשמן נחלקו חכמים ור"י אם שלח את בנו להודיע לחנוני שהוא צריך שמן כדי שישלח לו ע"י אחר פקח, או שכוונתו שהחנוני ישלח עם בנו, אבל לגבי הצלוחית למה החנוני חייב ולא הוי אבידה מדעת, דמשעה שמסרה לתינוק שאינו יודע לשומרה הרי היא הפקר, ואינו חושש אם החנוני ישלח לו גם צלוחית משלו ביד פקח, ולגבי העודף לרבנן החנוני חייב, אע"פ שבהליכה זה אבידה מדעת, דכוונתו שישלח את העודף ביד פקח.

רב אושעיא מבאר דאיירי שהאב מוכר צלוחיות וניחא לאב שהחנוני יקנה את הצלוחית אם ירצה, והחנוני נטלה כדי לבדוק אם הוא רוצה לקנותה, וכשיטת שמואל שהלוקח כלי מן האומן כדי לבדוקו ולקנותו, ודמיו קצובים שיש כאן גמירות דעת לקנות, הלוקח חייב באונסים אע"פ שבסוף החליט שלא לקנותו, (דהוי כשואל שכל ההנאה שלו, דס"ל שעיקר ההנאה היא של הלוקח. וי"מ שחייב באונסים משום דהוי כלוקח. תוד"ה הלוקח), וממילא כשהחנוני מחזיר את הצלוחית לתינוק הרי זה כמשליכה לאיבוד, ולא מיפטר עד שיחזירה ליד הבעלים. ורבי יהודה לית ליה דשמואל.

ורבה ורב יוסף מבארים שמדובר שהחנוני מוכר צלוחיות והצלוחית של החנוני, וכוונת האב שהבן יקנה צלוחית עם שמן,

ענייני מידות ומשקלות

כתיב "מאזני צדק אבני צדק איתת צדק והין צדק יהיה לכם" והיינו המוכר לדקדק שהמידות והמשקולות יהיו מדויקות, כדי שהלוקח לא יפסיד אם המידות או המשקולות יהיו קטנות יותר, וכן צריך להוסיף מעט לטובת הלוקח. ולהלן יבואר מה צריך המוכר לעשות כדי לברר שהמידות או המשקולות לא נפגמו במשך הזמן, וכמה צריך להוסיף, ושצריך לגדוש או למחוק כפי המנהג, ושצריך לדאוג שהמאזנים יהיו ישרות.

סיטון שהוא קונה הרבה ומוכר לחנונים קטנים צריך לקנח את המידות (של דברים לחים כגון יין ושמן, ולא של יבשים כגון פירות כמון ופלפלן, דבזה אינו נדבק כלום. רשב"ג) פעם אחת בל' יום מפני שהיין והשמן נקרשים והמידה מתמעטת, ובעל הבית שאינו מוכר תדיר כמו סיטון פעם אחת ב"ב חודש, ולרשב"ג הדין הפוך מפני שהמוכר תדיר אין המשקה נקרש.

חנוני צריך לקנח את המשקולות פעמיים בשבע שנים, ו"מ שזה לדעת ת"ק, והטעם מפני שהוא מוכר יותר מסיטון ובע"ב, והרשב"ם מפרש שגם רשב"ג מודה בזה, דכיון דאיתא לעיל שחנוני לא חייב להטיף ג' טיפין נקרש בתוכו יותר, וכן חייב לקנח את המאזנים בכל שקילה שכיון שיש להם בית קיבול נדבק בהם יותר במשקולות.

פ"ח: הכרעה וגירומין – במקום שנהגו להכריע חייב המוכר להכריע טפח לטובת הלוקח בין בליטרא בין בעשרה ליטרות יחד, אבל בפחות מליטרא א"צ להכריע טפח, מפני שזה הרבה, ובמקום שלא נהגו להכריע צריך להוסיף לו "גירומין", עשירית ליטרא לעשרה ליטרין בדבר לח שהוא נדבק בכלי (משא"כ יבש), ואחד מעשרים ביבש, ומדאורייתא אינו חייב בגירומין אלא בעשרים ליטרין ולא בפחות. (תוד"ה אחד מעשרה). (הגמ' מסתפקת אם הכונה לאחד ממאותים או לאחד מארבע מאות). ודין גירומין נלמד מדכתיב "וצדק" והיינו שצריך לצדק משלו ולתת ללוקח. ואין מעיינים במקום שנהגו להכריע או להיפך, דכתיב "שלימה", ולא יעשה כך אף אם הוא פוחת או מוסיף על הדמים, דכתיב "וצדק".

קשה עונשם של מידות אם עושה בהם עוול יותר מעונשם של עריות אם נכשל בהם, מפני שבמידות אינו יכול לחזור בתשובה כיון שגזל הרבה אנשים ואינו יודע למי להחזיר, והתשובה תלויה בהשבת הגזילה, ואע"ג דאמרין שיעשה בהם צרכי רבים, אין זה תשובה מעלייתא, משא"כ בעריות דאי עביד תשובה מעלייתא מהני, דכתיב "שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם", ואמרין נמי שכל חייבי כריתות שלקו נפטרו מן הכרת, ואמנם בעריות יש כרת ובמידות לא. והבא על העריות והוליד ממזר, ו"א שאינו יכול לשוב בתשובה, דזהו מעוות שאינו יכול לתקן, וי"א שיכול לשוב בתשובה. תוד"ה התם.

קשה גזל הדיוט מגזל גבוה.

הקב"ה בירך את ישראל בכ"ב אותיות וקיללם בח' מפני שהוא רחמן וברכתו מרובה מקללתו, ומשה רבינו להיפך. דעת ר' ניסים גאון שכשיש ב' שבתות בין ר"ה לסוכות שאינם יום טוב מחלקים את וילך מניצבים אע"פ שזו פרשה קטנה, ומחברים מטות ומסעי אע"פ שהם פרשות גדולות יותר, כדי שיקראו קללות שבאתם ניצבים לפני ר"ה ותכלה שנה וקללותיה. ודעת ר"י שמה שמוזכר באתם ניצבים לא נחשב קללות, והטעם החילוק הוא כדי להפסיק בקריאת פרשה אחרת בין הקללות של כי תבוא לר"ה, ולכן קוראים פרשת במדבר לפני עצרת כדי להפסיק בה בין הקללות של בחוקתי לעצרת שזה ראש השנה לפירות האילן. תוד"ה וקללם.

מידה דקה וגסה – מקום שנהגו למדוד במידה קטנה – קב, לא ימדוד בגדולה סאה, מפני שהלוקח מפסיד שמכריע רק פעם אחת על כמות גדולה, ואפילו במקום שמוחקים א"א למחוק כ"כ בצמצום, וכן להיפך מפני שהמוכר מפסיד.

פ"ט. מחיקה וגדישה – אין למחוק את המידה במקום שנהגו לגדוש, וכן להיפך, אפילו אם הם מוחלים, (ולתוס' ד"ה מניין) הכונה שאם הקנה ללוקח סאה חטיים אינו יכול לומר שהקנה לו סאה מחוקה, ואם הלוקח מוחזק לא יכול לומר שהוא לוקח סאה גדושה. דכתיב "איפה שלימה", ואף אם פוחת או מוסיף על הדמים אין שומעין לו, דכתיב "וצדק".

רמאות במידות גורמת שלא יהיה לו ממון, והמקיים דיני המידות זוכה שיהיה לו ממון.

בית דין מעמידים ממונים לבדיקת המידות, ולשערים, לשמואל אין מעמידים ממונים מפני שאם ימכור אחד ביוקר יקנו ממנו שמוכר בזול ומילא גם הוא יוכרז למכור בזול, ולרב יצחק מעמידים מפני הרמאים שממתינים שיגמור למכור בזול ומוכרים ביוקר, וי"מ שמרמים לומר שהוסיפו במידה או שנותנים חטים יפות למעלה ורעות למטה או שאר מיני רמאות.

יש משקלות של ליטרא וחצי ליטרא ורביע ליטרא, אבל לא מידות אחרות של פחות מכך שמה יבוא לרמות לומר שזה משקל של רביע ליטרא, אי נמי שלא יעשו שליש או חמישית ליטרא מפני שמתעים בהם.

הקונה ג' רבעי ליטרא לא יאמר לשקול ג' רבעי ליטרא, אלא יעמיד משקולת של ליטרא, כדי שלא יפסיד המוכר כיון שצריך לשקול ברווח דא"א לצמצם, ובצד של הבשר יעמיד משקולת של רבעי ליטרא. והיינו במקום שאין מכריעים, דבמקום שמכריעים נמצא נותן לו הכרע של הרביע שהוסיף על הבשר, ובמקום שמכריעים נותן על המשקל ג' משקולות של רביע.

הקונה י' ליטראות לא יאמר לשקול אחד אחד ולתת הכרע לכל ליטרא, אלא שוקל פעם אחת ונותן הכרע אחד לכולם מפני שהמוכר מפסיד כיון שא"א לצמצם.

גודל המאזנים – בדיגרומי (צורפי נחושת וברזל נפחים ששוקלים חתיכות גדולות של מאה ליטראות יחד), המוט העליון

ובמשורה-

במידה- מדידת קרקע, שלא ימדוד בחלוקת שותפות או ירשה לאחד בימות החמה ואחד באותו חבל בימות הגשמים, לפי שהחבל מתפשט יותר בימות הגשמים. ור"ח מבאר שבימות הגשמים הקרקע מתכווצת ובימות החמה מתרחבת.

במשקל- שלא יטמון משקלותיו במלח שזה מכביד. רשב"ם. ולר"ת (תוד"ה שלא) איירי במוכר ומפני שהמלח שואב את המשקולות.

ובמשורה- שלא ירתיח - שלא ישפוך המוכר מהר ויהיה קצף ועי"ז כלי המידה יהיה נראה כמלא. וכתבו התוס' (ד"ה ובמשורה) דקמ"ל שעובר משעת הרתחה, דאח"כ הרי עובר משום "לא תגזול". ואם במשורה שהיא אחד מל"ו בלוג הקפידה תורה, ק"ו במשקל גדול יותר.

אסור להשהות מידה חסירה או יתירה בביתו שמה יבוא למדוד בה, אפי' אם היא משמשת למי רגלים שמה ירחצנה וימדוד בה, אף במקום שחותמים על המידות המתוקנות, או בודקים את המידות, שמה ימדוד בהם בבין השמשות שכולם טרודים ולא רואים מה הוא עושה, אי נמי הלוקח עצמו מתוך טירדתו יבוא לשקול בזה, אלא צריך לשוברה.

אלו מידות עושים-

סאה, תרקב (-תרי וקב, והיינו ג' קבין), וחצי תרקב, קב וחצי קב ורובע ותומן (י"ל דהיינו שמינית הלוג דלקמן) וחצי תומן, ועוכלא שזה חמישית מרובע קב שזה חמישית לוג והיינו ביצה וחומש, דלוג הוא ו' ביצים. ובפירוש ר"ח איתא קב וחצי קב ורובע ותומן וחצי תומן ועוכלא, קב הוא ד' לוגין, וחצי קב ב' לוגין, ורובע היינו לוג, ורובע זה רובע הקב (ורביעית שבגמרא היינו רביעית לוג), ותומן זה שמינית קב.

צ. ובלח עושה הין (-י"ב לוג, דהיינו תרקב) וחצי הין ושליש הין ורבע הין (שזה ג' לוגין, ולא עושים לוג ומחצה משום דאתי למיטעי בחצי קב של יבש שזה ב' לוגין, דברביעא טעו אינשי), ולוג וחצי לוג ורבע לוג ושמינית לוג (-חצי ביצה) ושמינית שבשמינית הנקראת קורטוב שזה רבע ביצה, אבל יבש אין דרך למדוד בכלי קטן כ"כ, אלא מוכרים באומד, ואם הוא יקר מוכרים אותו במשקל.

ולא יעשה מידה של ב' קבין, שמה יטעו בינה לחצי תרקב, כיון שאנשים טועים במידות שההבדל ביניהם הוא רבע משיעורם, ומ"מ במידות קטנות שבקאים בהם אין לחוש לטעות, ובשליש ורבע הין לא גזרו חכמים כיון שהם היו במקדש כדאיתא לעיל (פ"ה:) שהיו שנתות בהין עד כאן לפי ועד כאן לאיל ועד כאן לכבש, ושם לא גזרו מפני שהכהנים זריזים. ורב פפא בר שמואל (צ:) תיקן מידה חדשה של ט' לוגין, ולא קיבלוה בפומבדיתא, ובפאפוניא קיבלוה.

אין מוסיפים על המידות ועל המטבע ולשבור את המידות הקודמות שבעיר, יותר משתות, דכתיב "והשקל עשרים

תלוי ג' טפחים מרחק מהתקרה, כדי שלא יתקע בתקרה כשיכריע את המאזניים, וגבוה ג' טפחים מהקרקע, והקנה והחבלים יחד הם י"ב טפחים שליש הקנה ושליש כל אחד מהחבלים, דבפחות מכך אין המאזניים מכריעים בשביל דבר מועט. ובמוכרי צמור וזגגים - מוכרי כלי זכוכית

המוט העליון תלוי ב' טפחים וגבוה ב' טפחים מהקרקע, והקנה והחבלים יחד הם ט' טפחים. ושל חנווני ובעל הבית תלוי טפח וגבוה טפח מהקרקע, והקנה והחבלים יחד הם ו' טפחים. ושל טורטני - מאזנים של כסף וזהב תלוי ג' אצבעות וגבוה ג' אצבעות מהקרקע ואף שצריך להכריע טפח, בדברים אלו א"צ להכריע אלא מעט, והקנה והחבלים יחד אין שיעורם ידוע.

פ"ט: מאזנים ששיעורם אינו כנ"ל אינם מקבלים טומאה דלא חשיבי כלי כיון שאסור למדוד בהם. ודבר שאין שיעורו ידוע הוא ספק טומאה. רשב"ם. וריב"א (תוד"ה כדרך) מבאר דאיירי לענין טומאת ידות הכלים, שאם נטמא החוט נטמאו המאזנים, אבל כף המשקולות וקנה שיש להם בית קיבול טמאים אפילו בפני עצמם.

יש לעשות את המשקולות מאבן או זכוכית, ולא מבדיל או עופרת או גיסטרון (-מיני מתכות מעורבים) או משאר מיני מתכות, לרשב"ם מפני שהם פוחתים והולכים, ולר"ת (תוד"ה ולא) מפני שנדבק בהם לחלוחית, ואיירי דווקא במשקולות ששוקלים בה בשר ושומן, אבל משקולות ששוקלים בהם כסף וזהב מותר לעשותם ממתכת, ואם המשקולות קטנה צריך לחפות אותה בעור מפני שבשחיקה מועטת יבוא לידי הפסד, אבל משקולות גדולות ששוקלים בהם נחושת ברזל ועופרת שאינו בא לידי הפסד גדול אא"כ ישחקו הרבה א"צ לחופם.

דיני המחיקה- אין לעשות את המחק משל דלעת שהיא קלה ואינה נכנסת ככ"כ במידה ואינו מוחק יפה והמוכר מפסיד, ולא משל מתכת שהוא כבד, אלא מזית או אגוז או שקמה או אשברוע. ולא יעשה צידו אחד עבה והשני צר מפני שהצד הצר נכנס בתוך התבואה והוא מוחק יפה, והצד העבה אינו נכנס כ"כ בתבואה ואינו מוחק יפה, ויכול למחוק בעבה כשהוא קונה ולמחוק בצר כשהוא מוכר, אלא יעשה שניהם עבים או שניהם צרים כפי המנהג. ולא ימחוק בבת אחת - מהר בפעם אחת, מפני שהמוכר מפסיד דאינו מוחק יפה, ולא לאט לאט כגון למחוק רוחב טפח ולהגביה את המחק ולחזור ולכבוש את המחק ולמחוק עוד טפח, אי נמי בשתי פעמים כגון חצי חצי, מפני שהלוקח מפסיד.

רבי יוחנן אמר שאם ילמד מה אסור לרמות יש לחוש שילמדו הרמאים אין לרמות ויבואו לרמות יותר, אך הוא צריך ללמד דינים אלו שלא יאמרו הרמאים שהת"ח אינם בקיאים במעשיהם, ודכתיב "ישרים דרכי ד' צדיקים ילכו בה ופושעים יכשלו בה".

"לא תעשו עוול במשפט במדה במשקל"

ושביעית ומוצאי שביעית, פן ימותו בשביעית ובמוצאי שביעית ברעב, שהרי לא אוכלים מפירות שמינית עד סוף השנה, וכן עשה רבי יוסי ברבי חנינא שהיה בארץ ישראל, וס"ל קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא.

אין מוציאין פירות מארץ ישראל לחו"ל, בדברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות, ורבי יהודה בן בתירא מתיר ביין מפני שממועט את התפלה דנכנס יין יצא סוד. ואף לסוריא (-ארם נהרים וארם צובה. תוד"ה לסוריא) אסור להוציא דסבר דכיבוש יחיד לא שמיא כיבוש (דכתיב "כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה" והיינו מה שיכבשו בחו"ל אחרי כבוש הארץ, ודוד לא עשה על פי בית דין אלא מדעתו וכבש ארם נהרים וארם צובה לפני שכבש את ארץ ישראל. תוד"ה כף). ורבי מתיר מהיפרכיא אחרונה של א"י להיפרכיא ראשונה של סוריא, כיון שהם סמוכים מאד.

צ"א. אין משתכרים בארץ ישראל לקנות מבעה"ב ולמכור לאחרים בדברים שיש בהם חיי נפש (כנ"ל) כיון שגם בעה"ב יכול למכור בעצמו בלא טורח, (אמנם מותר לקנות חטים ולעשות פת, כיון שהמוכר טורח בדבר), ורבי אלעזר בן עזריה היה משתכר ביין כריב"ב דהלואי שיוקיר ולא יקנו ממנו, ובשמן מפני שבמקומו היה השמן מצוי.

אין משתכרים פעמיים בביצים, י"מ שלא ימכור במחיר כפול [אבל פחות מותר אף שבעלמא אין משתכרים יותר משתות] לפי שאין בהם חיי נפש כ"כ, וגם זה טורח מרובה ורווח מועט לעני המחזר בעיירות לקנות ולמכור ביצים, (וי"מ שהחידוש שאפילו ביצים מתרנגולת שבביתו, דבשאר דברים שרי יותר מכפול, ובביצים אסור. תוד"ה חד), וי"מ שסוחר לא ימכור לסוחר אחר שמא יתייקרו יותר מדא, אבל בשאר דברים אין חוששים שיתייקרו, דאם אחד ייקר יקנו בזול מאחר.

מתריעין בתפילה על פקדמטיא שהוזלה אפילו בשבת, כגון כלי פשתן בבבל שאין הפסד לעניים אם יוקירו, ויין ושמן בארץ ישראל, והיינו כשקונים עשר במחיר של שש שהוזלו קרוב למחצה.

יציאה לחו"ל - אין יוצאים לחו"ל מפני שמפקיע עצמו מן המצוות אא"כ עמדו סאתים בסלע, ולר"ש אם מוצא לקנות לא יצא אפי' אם עמדה סאה בסלע. והקשו התוס' (ד"ה אימתי) שאם אינו מוצא לקנות אפילו אלף סאה בסלע מה יעשה. וכל זה כשנתייקרו הפירות, אבל אם נתייקרו המעות (צ"א:), אפילו אם ד' סאין נקנים בסלע, מותר לצאת לחו"ל, שמא לא יהיה לאנשים מעות.

בועז ורות

אותו היום שבאה רות המואביה מתה אשתו של בועז, דעד דלא שכיב שיכבא קיימא מנו ביתיה, ואתא לאשמועינן שהקב"ה מקדים רפואה למכה, ויש לו לאדם לבטוח בקב"ה.

גירה עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם" והיינו שיש מקומות שהמנה הוא או ט"ו או כ' או כ"ה, והמנה של קודש הוא ס' מנה כשיעור כולם יחד, ונמצא מנה של קודש ר"מ דינרים ושל חולין ק"כ, ומבואר שאפשר להוסיף על השיעור הרגיל עד שתות מלבר. דעת ר"ת (ד"ה והשקל) שאף ששקל דקרא הוא כ"ד גירה, בימי חכמים הוסיפו שתות על הסלע והיינו ד' גירה. ולר"י נראה שיחזקאל הוסיף ד' גירה על הסלע, אבל מנה של חול הוא כ"ה סלעים, ושל קודש נ' סלעים.

אבל אין טעם איסור ההוספה משום הפקעת שערים, שהרי טעם זה שייך גם בשתות, ואין הטעם משום שלא יהיה ביטול מקח, שהרי בדבר שבמשקל ובמידה ובמנין יש ביטול מקח אפי' בפחות משתות מפני שזה טעות גמורה, ושניהם יכולים לחזור בהם, ואין הטעם כדי שלא יפסיד התגר שבא מעיר אחרת שהוא יכול להשתכר עד שתות ואם הוסיפו על המידה שתות נמצא שלא הרויח, אבל ביותר נמצא שהפסיד, דא"כ נדאג שיהיה לו גם רווח ולא יוסיפו אפילו שתות, שהרי הוא טרח להביא לכאן את התבואה ממקום רחוק, ואין לך פסידא גדולה מזו, והטעם שלא חששו לזה הוא מפני שזה לא שכיח שהתגר לא ישמע זאת, אבל בחשש פסידא דתגר שזה איסור תורה לא אמרינן הכי.

דברים שאסור לעשות כדי שלא לגרום להתייקרות

המשתכר אל ישתכר יותר משתות והיינו כגון חנוני הקונה הרבה יין ופירות מן הסיטון כדי למכור מעט מעט, וזה תקנת חכמים שלא ישתכר יותר, אמנם אם לקח בשעת הגורן ועכשיו זה התייקר יכול להשתכר כפי השער של עכשיו אפילו כפליים.

צ: אוצרי פירות ומלוי בריבית ומקטיני איפה ומפקיעי שערים, עליהם הכתוב אומר "לאמר מתי יעבור החודש וכו' נשבע ד' בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם".

איסור אצירת פירות - אין לאצור פירות שנקנו בשוק כדי למכרם ביוקר, מפני שזה גורם להתייקרות המחיר ואיכא הפסד עניים (ונראה דמייירי בעיר שרובה ישראל), ומותר לאדם לאצור את הפירות משדהו. (ואבוה דשמואל מכר פירות בשער החרף -המוקדם, דהיינו בשעת הגורן בזול, ושמואל השהה את הפירות ומכרם אז לפי השער הזול, (ועשה כך בפירות של שדונית, ולא היה קונה מן השוק בשעת הגורן, דא"כ היה משער מתייקר קצת ויצא שכרו בהפסדו, אמנם אין בזה איסור ממש), ומה שאביו עשה טוב יותר, משום שאחרי שהשער התייקר קשה להוזילו). ואין האיסור אלא בדברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות, אבל תבלין וכמון ופלפלן מותר, ובשני בצורת לא יאצור אפי' קב חרובין, מפני שמכניס מארה בשערים, אך ישייר לעצמו לצורך שנה. ומותר לאצור פירות בארץ ישראל ג' שנים, ערב שביעית

ישבו שם" ויוקים זה יהושע שהקים שבועה לאנשי גבעון, ואנשי כוזיבא אלו אנשי גבעון שכזבו ביהושע, ויואש ושרף אלו מחלון וכליון וכנ"ל, אשר בעלו למואב שנשאו נשים מואביות, וישבי לחם זו רות המואביה ששבה ונדבקה בבית לחם יהודה, והדברים עתיקים - דברים הללו עתיק יומיא אמרן, דכתיב "מצאתי דוד עבדי" וכתיב "שתי בנותיך הנמצאות". המה היוצרים אלו בני יונדב בן רכב שנצרו שבועת אביהם שלא לשתות יין ולא לבנות בתים, וישבי נטעים זה שלמה שדומה לנטיעה במלכותו, וגדרה זו סנהדרין שגדרו פרוצותיהן של ישראל לעשות סייג לתורה, עם המלך במלאכתו ישבו שם זו רות המואביה שראתה במלכות שלמה בן בנו של בן בנה, שנאמר "וישם כסא לאם המלך" זו אמה של מלכות שיצאו ממנה כל המלכים.

אמר רבי יוחנן **נהירנא** - זכורני שלא היו פועלים משכירים עצמם לעבוד במזרח העיר, מפני שהיו מתים מריח הפת שהיתה מגיעה לשם מהעיר ע"י רוח מערבית, ומתוך ריח טוב מרובה היו מתים, וי"מ שהיו מתים מתוך תאות רעבון. ונהירנא שתינוק היה חותך חרוב והיה נוטף חוט דבש על שתי זרועותיו. (ורבי אלעזר אמר נהירנא שעורב היה נוטל בשר והיה נוטף חוט שמן מראש החומה עד הארץ). ונהירנא שהיו מטיילים (-משחקים) בשוק נער ונערה בני שש עשרה שבע עשרה ולא היו חוטאים. ונהירנא שהיו אומרים בבית המדרש שהמודה לדברי הגויים נופל בידיהם אלא יסתור כל דבריהם, והבוטח בהם שלו שלהם - שהם לוקחים את מה שגילה להם.

ביאור ברכות מפרשת בחוקותי -

ואכלתם מן התבואה ישן - בלא סלמנטון שאינו מניח ליישן את התבואה מפני שהוא מרקיבה, י"מ שלא תבוא תולעת ויצטרכו לקצור את התבואה לפני הזמן, וי"מ שלא יהיה שדפון ויצטרכו להמתין לתבואה החדשה.

ואכלתם ישן נושן - שכל המיושן מחבירו יפה מחבירו, ואפי' דברים שאין דרך לישנם כגון מיני פירות שהם מרקיבים יתקיימו. כל מילי עתיקא מעליתא, חוץ מתמרים ושיכר והרסנא - דגים קטנים.

וישן מפני חדש תוציאו - שתגיע תבואה חדשה לפני שסיימו את הישנה, ויוציאו את הישנה מפני שהחדשה ראויה להתיישן יותר מהישנה.

אבצן שהיה מן השופטים זה בועז, שהיו לו ל' בנים ול' בנות, ועשה לכל אחד ב' משתאות סעודת אירוסין שהיא מצוה, וסעודת נישואין, וכל שבעת ימי המשתה נחשבים לסעודה אחת, ולא זימן את מנוח מפני שאין לו מה להחזיר לו, וכולם מתו בחייו, ולא עמד לו אלא מה שהולידה לו רות והיינו עובד שיצא ממנו דוד מלך ישראל. ובעז נשא את רות אע"פ שהיו לו עדיין הרבה בנים, לאשמועינן שאם נשא אשה בבחירתו ישא אשה בזקנותו כמו שעשה בועז לפי שהיה ירא שימותו הבנים מאשתו הראשונה בחייו ולא יהיה לו בן זכר, וכתיב "בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך".

אלימלך ושלמון אבי בועז ופלוני אלמוני שהיה הגואל ואבי נעמי כולם מבני נחשון בן עמינדב, וקמ"ל שזכות אבות של אלימלך בן נחשון שהיה נשיא וחסיד ג"כ אינה עומדת למי שיוצא לחו"ל.

שם אמהות - אמתלאי בת כרנבו אמו של אברהם אבינו, ושל המן אמתלאי בת עורבתי, ושל דוד נצבת בת עדאל, ושל שמשון צללפונית ואחותו נשיין, ונפקא מיניה לתשובת המינים.

אברהם אבינו נחשב ל' שנים ע"י נמרוד, וי"א ע"י תרח אביו לפי שהיה מאבד צלמיו, ג' בכותא וז' בקרדו, וי"א איפכא, להודיע חיבתו של אברהם אבינו, ועיברא זעירא שבכותא זהו אור כשדים, והרואה מקום זה צריך לברך ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה.

כשנפטר אברהם אבינו עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו, ואוי לה לספינה שאבד קברניטה.

צ"א: והמתשנא לכל לראש - אפי' הממונה על השקאת השדות שהיא שררה קטנה הקב"ה מעמידו.

מחלון וכליון - לרשב"י (צ"א). מחלון וכליון נענשו מפני שיצאו לחו"ל, וי"א שודאי לא היו יוצאים אם היו מוצאים אפי' סובין, ונענשו מפני שהיו צריכים לבקש רחמים על בני דורם ולא ביקשו. וי"א שיואש ושרף שמם, וכוננו מחלון וכליון מפני שעשו גופם חולין ונתחייבו כליה למקום, וי"א שמחלון וכליון שמם וכוננו יואש ושרף, מפני שנתייאשו מן הגאולה ונתחייבו שריפה למקום, וכן מבואר בבביתא דהא דכתיב "ויוקים ואנשי כוזיבא ויואש ושרף אשר בעלו למואב וישבי לחם והדברים עתיקים, המה היוצרים וישבי נטעים וגדרה עם המלך במלאכתו

המוכר פירות

אבל הכא כשהמוכר הוציא את המעות שקיבל הוי כמזיק מעות חבירו, ומזיק יכול לתת שוה כסף, אמנם פועל אף אם אין לו מעות צריך לטרוח להביא מעות. ודעת הר"ר חיים כן שגם בעל חוב יכול לתת שוה כסף אע"פ שיש לו מעות).

ולשמואל לא הוי מקח טעות דיכול לומר לו לשחיטה מכרתיו לך, דלא אזלינן בתר רובא אלא באיסורא כגון תשע חנויות מוכרות בשר שחוטה ואחת בשר נבילה, דבנמצא הולכים אחר הרוב, אבל בממונא לא אזלינן בתר רובא, אלא הוי כפלגא ופלגא והמוציא מחבירו עליו הראיה אם יש למוחזק איזה טענה. ואפילו לסומכוס דס"ל ממונא המוטל בספק חולקים, וקיימא לן כוותיה, הני מילי כשאין ידוע לבית דין איך היה המעשה, כשור שנח שאין ידוע מתי ילדה, ואפילו אם אחד טוען ברי והשני שמא, כסבא ויבם שבאו לחלוק בנכסי ספק, אין ידוע לבית דין מי הוא אביו של הספק, אבל כאן ידוע שהשור היה נגחן, וכיון דרובא לאו כלום הוא לא היה המוכר צריך לפרש שמוכר לשחיטה, אלא על הלוקח לפרש שקונה לרדיא, ולא דמי ליון ונמצא חומץ שביקש במפורש יין.

כתובה מאתים או מנה – אשה שנתאלמנה או נתגרשה, היא אומרת שנישאת בתולה והוא אומר שנישאת אלמנה, אם יש לה עדים שיצאה מבית אביה לבית בעלה כשנכנסה לחופה בהינמא או ראשה פרוע כדרך התולות כתובתה מאתים אע"פ שאין לה עדים שהיתה בתולה, ואם לאו כתובתה מנה. הגמ' רוצה להוכיח מכאן שאין הולכים בממונא אחר הרוב, שהרי רוב הנשים נישאות בתולות. והגמ' מתרצת שי"ל שכיון שרוב אלו שנישאות בתולות יש לזה קול כיון שיש שמחה בנישואי בתולה, א"כ זו שאין לה קול הורע הרוב דרוב שיש להן קול עומד כנגד רוב בתולות נישאות, וכיון דאיכא למימור הכי ואיכא למימור הכי המוציא מחבירו עליו הראיה, ולכן היא צריכה דווקא עדים. וכתבו התוס' (ד"ה ואמאי) שאף שאין לה כתובה, דא"כ נראה מה כתוב בה, אינו נאמן במיגו דאי בעי אמר פרעתני, דהגמרא היא אליבא דרב דס"ל שע"י הגט האשה גובה את עיקר הכתובה, וע"י הכתובה את התוספת. עוד כתבו התוס' (ד"ה וזו) שרוב נשים בתולות נישאות חזק יותר מרוב הנישאות בתולה יש לה קול, כדמצינו בכתובות כ"ח. שגדול יכול להעיד שראה בקטנותו שיצאה בהינמא וראשה פרוע כיון שאינו אלא גילוי מילתא בעלמא.

המוכר עבד לחבירו ונמצא שקודם לכן היה גנב ממונא או קוביוסטוס (לרשב"ם הכונה לגונב נפשות, ולתוס' (ד"ה קוביוסטוס) הכונה למשחק בקוביא) לא הוי מקח טעות, אך אם הוא נמצא ליסטים מזוין – הורג נפשות, וסופו ליהרג, או מוכתב למלכות ליהרג, בטל המקח דגברא קטילא זבין ליה. (מכאן הקשו התוס' (ד"ה לסטים) על רש"י כתובות נ"ח. שכתב שעבד שהוא ליסטים מזוין או מוכתב למלכות יש לזה קול וסבר

אם הולכים בממונא אחר הרוב

התורה מלמדת שבאיסורים הולכים אחרי הרוב, אמנם לענין ממונא נחלקו רב ושמואל אם גם בזה הולכים אחר הרוב, או שמתי שיש מוחזק אומרים המוציא מחבירו עליו הראיה, ולפעמים אומרים יחלקו לפי סומכוס, ולפעמים אומרים הדמים מודיעים. הגמרא מביאה כמה נפקא מיינות במחלוקת זו.

צ"ב. דין המוכר פירות לחבירו וזרען ולא צמחו יבואר להלן צ"ג.

מחלוקת רב ושמואל במוכר שור ונמצא נגחן

המוכר שור לחבירו ונמצא שהיה נגחן לפני המכירה ואינו ראוי אלא לשחיטה –

אם הוא קונה תמיד לרדיא והם מכירים זה את זה דהוי כאילו פירש, הוי מקח טעות והמעות חוזרים.

ואם הוא קונה תמיד לשחיטה לא הוי מקח טעות.

ואם הוא רגיל לקנות בין לשחיטה בין לחרישה, אם יכולים לראות לפי המחיר מבררים לפי המחיר שהרי יש הפרש גדול ביניהם, דאפילו אם קנה לשחיטה כיון ששילם מחיר כפול יש כאן אונאה יותר משתות והמקח בטל, שהרי אינו שוה אלא מחיר של שור לשחיטה. ואף לרבנן דלית להו הדמים מודיעים והמוכר צמד לא מכר את הבקר, שאני התם שיש כאלו שקוראים לבקר בקר, הלכך עליו להביא ראיה שהוא רגיל לקרוא לבקר צמד, אבל הכא שהוא רגיל לקנות גם לחרישה, אמרינן שהדמים מודיעים, כמו שמבואר שם שאם כולם רגילים לקרוא לבקר צמד קנה גם בקר אע"פ שלפעמים קוראים לזה בקר. רשב"ם. והתוס' (ד"ה וליחזי) מתרצים ששם יש למוכר רוב וחזקה, ואפילו אם אין לו רוב אין כח בדמים כנגד החזקה, אבל כאן הדמים הם נגד החזקה, ואפילו רב מודה שלא הולכים אחרי הרוב היכא שהדמים מסייעים למוחזק, ועוד דבכד וחבית המוכר אומר קים לי שאני מן המיעוט, אבל כאן המוכר לא יכול לומר ללוקח קים לי שאתה מן המיעוט.

צ"ב: ואם מחיר שניהם שוה, (והנפקא מיניה היא מי

יטרח לשחוט את השור ולמוכר את הבשר. והקשו התוס' (ד"ה למאי) אמאי לא קאמר נפקא מיניה אם התייקר הבשר לשחיטה לדמי רדיא, או כשאניהו פחות משתות) לרב הרי זה מקח טעות, מפני שהרוב קונים לחרישה, ויחזיר המוכר את הדמים, ואיירי ביש לו דמים, דאל"כ יקח את השור במקום המעות דכתיב "ישיב" לרבות שוה כסף, והיינו כשאין לו מעות, כשיטת רב הונא. רשב"ם. (וי"מ דאיירי שהמעות שנתן לו אינם בעין, דאף שיש לו מעות אחרות יכול לתת לו את השור, די"ל דקיימא לן כרב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע דס"ל כל מילי מיטב הוא ויכול לתת לו סובין אפילו כשיש לו מעות, ואף שבעל חוב אם יש לו מעות לא יכול לתת שוה כסף, שאני בעל חוב שההלואה היא על דעת שיחזיר לו מעות,

המוכר פירות לחבירו זורעם ולא צמחו-

המוכר פירות לחבירו בסתמא ולא פירש אם מוכרם לזריעה או לאכילה, **זורען ולא צימחו**, אין המוכר חייב באחריות, דיש שקונים לזריעה ויש שקונים לאכילה, ויכול לומר לאכילה מכרתיו לך ואין כאן מקח טעות כלל, ואפי' זרע פשתן שרובו נמכר לזריעה אין המוכר חייב באחריות, (ורשב"ג אומר שבזרעוני גינה שאינם נאכלים חייב המוכר באחריות ואין כאן מחלוקת, דלכו"ע בזה הוא מקח טעות, כמוכר עצי זית ונמצאו שקמה או יין ונמצא חומץ, וכ"ש הכא, דהתם יש שרוצים דווקא שקמה או חומץ, אבל כאן כיון שאינם ראוים לאכילה אלא לזריעה אין בהם שימוש אלא להסקה, וודאי קנאם לזרע, וא"צ הלוקח לשלם לו דמי עצים כיון שלא נהנה בהם כלל, וגם לא שלח בהם יד כדי שנחייבו באחריות. וכתבו התוס' (צ"ב. ד"ה המוכר) דהא דאיתא בב"מ שיכול לומר לו שזרע בזמן שאינו ראוי לזריעה, היינו דווקא כשגם שאר הזורעים לא צמח להם, דליכא למימר שהכל לא היה ראוי לזריעה, אבל בסתמא תולים שהזרע לא היה ראוי. אי נמי מיירי שנתברר שמעיקרא לא היו ראויים כלל לזריעה וידע זאת המוכר, ולכן י"א שחייב המוכר לשלם לו את הוצאות הזריעה), ומבואר שלת"ק לא אזלינן בתר רובא בממונא כשיטת שמואל, ויכול לומר לו לאכילה מכרתיו לך. ואין לומר דס"ל שהולכים אחרי רוב הלוקחים ולא אחרי רוב הפשתן ודלקמן, דאם רובא דאינשי נחשב רוב ורובא דזריעה כמאן דליתא, לא הוה ליה למייתי אפילו זרע פשתן וכו'.

וצ"ל שרב סובר כתנא דבריייתא שחולק, דבריייתא איתא שלרבי יוסי צריך המוכר לתת ללוקח דמי זרע, דאזלינן בתר רוב הפשתן שנמכר לזריעה, ואמרו לו שרוב בני האדם לוקחים אותו לדברים אחרים דכנגד אדם אחד שקונה י' סאין לזריעה יש מאה בני אדם שקונים מעט למאכל ולרפואה, ואזלינן בתר רובא דאינשי, ולרבי יוסי הולכים אחרי רוב הפשתן, שאחד הקונה לזריעה קונה יותר ממאה שקונים למאכל ולרפואה. ולת"ק בזרעוני גינה שאינם נאכלים כלל חייב באחריותם, אבל בזרע פשתן פטור דס"ל שאין הולכים בממון אחר הרוב.

צ"ג: כמה משלם המוכר ללוקח- לרבי יוסי משלם

המוכר ללוקח דמי זרע, אבל לא הוצאה דגרמא בעלמא הוא, וכן הלכה. ולרשב"ג צריך לשלם לו אף את ההוצאה חרישה ושכר פועלים, ונראה דקנסא הוא, וכמו שמצינו לרשב"ג שטוחן חיטים שלא לתת במים את החיטים ועשאן סובין או מורסן, או אופה שאפה פת ניפולין- שנופל ממנה, או טבח שניבל את הבהמה, צריך לשלם דמי בושתו שזימן אורחים אורחים ואין לו מה לתת להם לאכול, ובושת אורחיו, וכ"ש שמשלם לו הוצאותיו, (ולת"ק חייב רק מה שקילקל דהוי כשומר שכר ומבואר בהגוזל שאם עשה בחינם פטור. וכתבו התוס' (ד"ה חייב) שלהו"א חייב אף בחינם דהוי כאדם המזיק דחייב באונס, ואע"פ שלא בכל אונס חייב מ"מ ס"ד דהוי אונס כעין אבידה שקרובה לפשיעה, ולמסקנה הוי אונס כעין גניבה שקרובה לאונס, ובזה אדם המזיק פטור), וכן היה מנהג בירושלים שהמכין

וקיבל, דכא מוכח שזה מקח טעות. אלא הכונה שם שזה לא שכית. ומה שהתקין רב יהודה לכתוב בשטר שאינו מוכתב למלכות, אינו אלא לשופרא דשטרא, דבלאו הכי הוי מקח טעות).

הגמ' מבארת שאין ראיה מהרישא שהולכים בממון אחר הרוב, די"ל שכל העבדים הם כאלו והוי כאילו אמר לו להדיא שהוא כזה.

צ"ג. שור שנגח פרה ונמצא העובר בצדה ואין ידוע

לבית דין או לעדים (אבל הם יודעים, דלסומכוס חולקין אפילו בברי וברי) אם מת מחמת הנגיחה או שנולד קודם, משלם חצי נזק על הפרה כדון שור תם, ורביע נזק על הולד דממון המוטל בספק חולקין כסומכוס. הגמ' מבארת שאין ראיה שאין הולכין בממון אחר הרוב ממה שלא הולכים אחרי רוב הפרות שמתעברות ויולדות וא"כ מחמת הנגיחה הפילה, די"ל שיתכן שבא השור הנוגח מולה ומחמת הפחד הפילה, דדרך להפיל מחמת פחד כמו מחמת נגיחה ממש, וקיימא לן המבעית את חבירו פטור מדיני אדם, וכ"ש בהמה המבעית לבהמת חבירו, דגרמא בניזקין פטור, וי"ל שהשור הנוגח בא מאחוריה דליכא ביעתותא, והוי ממון המוטל בספק וחולקין. והתוס' (ד"ה איכא) מבארים דביעתותא זה ג"כ מיעוט, וסמוך מיעוט דמפילות סתם למיעוט דמביעתותא הפילה ואיתרע ליה רובא דרוב מתעברות ויולדות, והוה מחצה על מחצה.

שור מת שנמצא ליד שור אחר בבריייתא איתא שאפי'

אם השור השני מועד, אין מחייבים את בעליו לשלם, דרבנן לא אזלי בתר אומדנא, ולא חשיב ממון המוטל בספק לשלם פלגא, דמאן לימא לן שזה הרגו כיון שיש שם שוורים אחרים, אבל שור שנגח את הפרה ונמצא עוברה בצידה, מעמידים את הפרה על חזקתה שהיתה מעוברת בשעת הנגיחה. ובבריייתא אחרת איתא בשם רבי אחא שגמל האוחר -עוסק בתשמיש בין הגמלים שבזמן זה סתם בהמות משתגעו והזכרים מכים זה את זה ונמצא גמל הרוג בצידי, חייב בעליו לשלם, דידוע שזה הרגו מפני שהוא מוחזק להכות בשעת רביעה, וא"כ כ"ש בשור המועד. (ונקט גמל אוחר לרבותא, שחייב אע"פ שמעולם לא נגח. רשב"ם. ונקט גמל לרבותא שאע"פ שגמל הוא צנוע בתשמיש תולים בו כיון שהוא בועט בזמן התשמיש. תוד"ה רבי אחא. עוד כתבו התוס' דהא דאיתא בב"ק כ"ד: שאם העדים לא ידעו איזה שור מהעדר נגח ג' נגיחות, ושור אחד נגח נגיחה רביעית, הוא נהיה מועד, היינו כרב אחא, אי נמי אפילו כרבנן ואיירי שאח"כ התברר ע"י עדים שאותו שור נגח את כל הנגיחות, והיכא שתם ומועד רפדו אחרי שור אחר, מודה רב אחא שאין לתלות דווקא במועד, כיון שגם התם רדף). הגמ' סברה שרוב וחזקה שווים דמאן דאזיל בממונא בתר חזקה אזיל נמי בתר רובא, וא"כ הבריייתא נחלקו במחלוקת רב ושמואל. והגמ' דוחה שלרב סובר התנא הראשון שלא הולכים אחרי חזקה, אבל הולכים אחרי רוב, דרובא עדיף מחזקה, וי"ל שרוב השוורים שבעולם נגחוהו. ולשמואל סובר התנא השני שבחזקה שהגמל עצמו מוחזק בה שהוא עומד בצד הגמל ההרוג מוציאים על פיה ממון, אבל מכח רובא דליתא קמן אין מוציאים ממון.

לענין כלאים חשוב מן התורה כיותר מרובע לענין מקח, אבל פחות מרובע בטל לענין כלאים כמו שרובע בטל לענין מקח, א"כ מבואר שמספיק למעט מהשיעור האוסר וא"צ להוציא הכל אפי' לענין כלאים החמור שאין ביד בית דין לבטלו, וכ"ש לענין מקח שהפקר בית דין הפקר, (והיה אפ"ל דשאני מקח שהטעם הוא משון מחילה ולא דמי לכלאים), ולפי זה לרבי יוסי יבור הכל משום דקנסינן התיירא אטו איסורא. ולרב הונא שביטור מרובע במקח מוציא הכל, צ"ל דרובע כלאים כרובע לענין מקח ששניהם בטלים מן הדין, אלא שמשום חומרא דכלאים החמירו שימעט (וביותר מרובע כלאים י"ל דיוציא הכל), ולרבי יוסי יבור הכל, דאל"כ מחזי כמקיים כלאים כיון שהתחיל להוציא ולא הוציא הכל.

צ"ד: שניים שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה מאתים
ואין ידוע מי הפקיד מנה ומי מאתים, לת"ק נותן לכל אחד מנה והמנה השלישי יהא מונח עד שיבוא אליהו, ולרבי יוסי הכל מונח עד שיבוא אליהו. הגמ' מבארת שאין דין זה דומה לדינו של רב הונא לענין אם קונסים הכל, דלת"ק יש לחלק ששם יתכן שגם פחות מהשיעור המוכר עירב בעצמו כיון שיש רגלים לדבר שעירב מקצת שמא עירב הכל, וכתבו התוס' (ד"ה התם) דעוד יש לחלק דשם יש אחד שודאי אינו רמאי משא"כ במקח, ולרבי יוסי דווקא במנה שלישי קונסים כיון דאיכא ודאי רמאי.

שטר שיש בו ריבית - לר"מ אינו גובה אפי' את הקרן משום קנס (אפילו אם הלואה מודה או שיש לו עדים. ואין להקשות דמצינו שהלואה שהוא חוטא נשכר, דמלוה שרצה להרויח קנסו שבח וקנסו גוף אטו שבח, אבל הלואה אין מה לקנסו כדי שיזהר, שהרי לזה על מנת להחזיר. תוד"ה קונסין), ולחכמים גובה את הקרן ולא את הריבית. הגמ' אומרת ש"ל שלת"ק דווקא בריבית קונסים הכל משום שמשעת כתיבה עבר על האיסור ד"לא תשימון עליו נשך", (וכן שטרי חוב המוקדמים אינו גובה על ידם אפילו מהזמן האמיתי, דמשעת כתיבה עבר על "מדבר שקר תרחק". תוד"ה הכי). ולחכמים דווקא כאן לא קונסים על הקרן, משום שהקרן ודאי מותר (אבל בטינופת י"ל שעירב את הכל). וכתבו התוס' (ד"ה וחכמים) שאף שהעדים עוברים על "לא תשימון עליו נשך", מ"מ אין השטר נפסל וגוברים בו את הקרן, אף אם הריבית ניכרת מתוך השטר, דמשמע לאינשי שרק המלוה והלוה עוברים על "לא תשימון", אי נמי איירי שיש עדים שהיו אנוסים מחמת נפשות. וכן שטרי חוב המוקדמים ש"א שלרבנן הם כשרים איירי באנוסים מחמת נפשות, או שאומרים שטעו בשנות המלך. והלכה כרבנן, דאף שהלכה כר"מ בגזרותיו, דווקא בגזרותיו ולא בקנסותיו.

צ"ה. המוכר בית כור אפילו אם פיתח או הותיר רובע לסאה (והיינו ל' רבעים לבית כור שהוא ל' סאין) הגיעו, ואם הותיר יותר מל' רבעי הקב מחזיר את הכל, ולא רק את מה שיותר מהשיעור. הגמ' מבארת ששם הוא אמר לו הן חסר הן

סעודה וקלקלה משלם דמי בושתו ובושת אורחיו, אמנם הלכה כרבנן דפטרי מבושת, דגרמא הוא. (עוד נהגו שכשהיתה מפנה פרוסה ע"ג הפתח היו אורחים נכנסים, וכשהיו מסלקים אותה לא היו נכנסים).

צ"ד. הבורר עפר מגורנו של חבירו צריך לשלם לו דמי חיטים כיון שהיה יכול למכור את העפר יחד עם החיטים, אבל לחזור ולערב אסור משום "לא תעשו עוול במשפט, וגם הלוקח אינו מוחל. וחייבו הוא משום מזיק בידים כיון שהצדורות שוות לו כמו חיטים. רשב"ם ור"י. עוד פי' הרשב"ם דחייב משום גרמי (גרמי היינו הזק בידים שאינו ניכר, וגרמא הוא הזק ניכר שאינו עושה בידים). וריב"ם (תוד"ה נותן) פירש דקאי כר"ש דס"ל דבר הגורם למזון כמזון דמי.

לוקח שקיבל חלק שאינו טוב-

הקונה פירות הרי זה מקבל עליו רובע קיטנית לסאה, ובגמ' מבואר שבשעורים מקבל עליו רובע נישובת - קש לסאה, ובעדשים רובע עפרורית לסאה, ובחיטים ושעורים י"ל שמקבל עליו פחות מרובע עפרורית לסאה דעפרורית רובע לא מחיל איניש, דשאני עדשים שעוקרם מהקרקע ואינו קוצרם. עוד איתא במתני' שבתאנים מקבל עליו עשר מתולעות למאה דכך הדרך, וה"ה אחד לעשר, ובמרתף של יין עשר קוססות למאה, דכך הדרך, והלוקח מוחל. (צ"ג:).

לוקח תבואה שמצא יותר מרובע טינופת לסאה **מנפה את כולו** (רב הונא) שאם הלוקח חושב שיש יותר מרובע מנפה הכל, ואם נמצא שם יותר מרובע נותן לו כנגדם חיטים או מעות, ולא יכול לומר לו שכבר מחל. י"א שזה מדינא, דלוקח כוונתו לפירות טובים, אלא שבפחות מרובע אינו טורח לנפות, וי"א שזה קנסא, דיותר מרובע אינו שכיח אלא הוא עירבו (ואסור לערב בידים משום "לא תעשו עול", וגם הלוקח לא מוחל על מה שעירב בידים) ואנו תולים שעירב הכל, ולכן קנסו חכמים שיוציא הכל, אבל אם ידוע שלא עירב, אפי' ביותר מרובע קנה לוקח, משא"כ אי הוי מדינא.

האם קונסים את העיקר בגלל התוספת

לעיל נתבאר שהקונה תבואה ומצא בה יותר טינופת ממה שמצוי להיות בתבואה, מנפה גם את מה שמצוי להיות בתבואה, ויש מחלוקת אם זה מדינא או שזה קנס, והגרמא להלן דנה מתי קונסים את העיקר בגלל התוספת, אע"פ שעל העיקר בפני עצמו לא היו קונסים, ומתי לא קונסים על העיקר בגלל התוספת.

חשש כלאים בתבואה שמעורב בה מין אחר - סאה תבואה שמעורב בה רובע ממין אחר ימעט לפחות מרובע. לרשב"ם איירי לפני הזריעה או לפני השרשה, אבל אם כבר השרישו אין לו תקנה, והתוס' (ד"ה סאה) כתבו דאיירי אחר השרשה, ודווקא כלאי הכרם אין להם תקנה אבל כלאי זרעים לא. אי נ"מא דרובע

מהיין מעט מעט, צריך לתת לו יין שכולו יפה ולא מקבל עליו י' קוססות, ולא דמי לרובע טינופת לסאה וכדומה, דהתם לא חשיבי וגם שכיחי ומחיל, אבל חביות יין כל חבית היא גדולה וחשובה וגם אינו שכיח כ"כ קוססות ולכן אינו מקבל עליו קוססות. ואם לא אמר לו למקפה דאיכא חדא לטיבותא דלא אמר זה וחדא לגרעיותא שלא אמר למקפה, נחלקו רב אחא ורבינא אם מקבל עליו עשר קוססות (-רעות, והיינו שטעמו יין וריחו חומץ) למאה כמו באמר זה ואמר למקפה דאיכא נמי חדא לגרעיותא, או לא כיון שלא אמר זה, ואף שלא אמר למקפה בסתמא כוונתו למקפה.

ואם קנה מרתף זה של יין, אפי' יין הנמכר בחנות הגיעו ואפי' כולו קוססות, כיון שאמר זה, (ואף למ"ד שאם ריחו חומץ וטעמו יין זה נחשב חומץ, מ"מ יכול לתת לו אע"פ שמכר לו יין, דמיקרי שפיר יין. תוד"ה נותן), א"כ אמר לו שקונה למקפה שאז אהני למקפה שמקבל עליו רק עשר קוססות למאה.

ואם אמר לו מרתף זה אפי' כולו חומץ הגיעו, והיינו בדלא אמר ליה מקפה, דאי לאו הכי צריך לתת לו יין יפה ועד עשר קוססות, דלמקפה משמע יין טוב אע"פ שלא אמר לו יין, דלא היו רגילים למקפה אלא ביין טוב, ואם תמצא לומר שהיו רגילים למקפה בחומץ, מ"מ כיון שאמר למקפה ודאי כוונתו ליין, דאם כוונתו לחומץ אצ"ל למקפה אלא מרתף חומץ, דחומץ הוא מתקיים ומחמיץ יותר.

והמוכר חבית יין לחבירו נותן לו יין שכולו יפה דקס"ד שהוא רוצה לשתות את החבית לאלתר או למוכרה, קמ"ל שצריך לתת לו יין יפה, שהרי א"א שחלקו יהיה קוסס וחלקו לא, ולא יתן לו יין שיש לו ריח חומץ אף למ"ד שזה יין, דמ"מ על כזה יין לא יחבי אינשי דמי. תוד"ה חבית.

ברכת יין שריחו חומץ - לרב יהודה יין הנמכר בחנות כלומר יין רע מכל יינות הנמצאים בחנות, שריחו חומץ וטעמו יין, מברכים עליו בורא פרי הגפן דחשיב פירי, ולא מברכים עליו שהכל אף שבדיעבד בכל דבר יוצאים אם בירך שהכל, והא דתנן שפת שעייפשה, ותבשיל שעוברת צורתו החמיץ, ויין שהקרים, מברך עליהם שהכל ולא המוציא או מזונות על תבשיל מה' מיני דגן ולא הגפן, איירי בפורצמא שהוא רע יותר מהנמכר בחנות שאינו נמכר בחנות אלא בקרנות שיש שם הרבה קונים, ואינם מדקדקים מה יקנו. ור"ח גורס בפרצופא, שנשתנה פרצופו ומראיתו מתוך שהוא רע מאד. ולרב חסדא אף בנמכר בחנות מברכים עליו שהכל. וזה תלוי במחלוקת רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי דלהלן, ונראה שהלכה כרבי יוחנן שמברכים עליו הגפן.

צ"ו. הבודק חבית כדי להפריש ממנה תרומה, ואח"כ נמצאה חומץ, (לרשב"ם בדקו בטעימה, והתוס' ד"ה הבודק) כתבו שיכול לבודקו ע"י הריח, דחומץ לעולם אין לו ריח יין, ואין מפרישים מן החומץ על היין כיון שלרבי זה נחשב שני מינים, (אבל לרבנן לכתחילה אין מפרישים ואם עשה עשוי). בבביתא איתא שג' ימים זה ודאי ושאר הימים בספק.

יתר המוכר מוחל על מעט מפני שאינו חשוב, אך יותר מרובע קב כיון דחזי לאיצטרופי יש להכלל חשיבות ולכן מחזיר הכל, משא"כ בטינופת שבתבואה אף בלא אמר לו חסר הן יתר בסתמא הוי מחילה, דשכיח שיהיה שם טינופת רובע, וממילא כשיש יותר מרובע י"ל שעד רובע הוי מחילה והשאר יוציא. ואף למסקנת הגמרא שם שגם בסתמא כוונתו חסר הן יתר, י"ל ששם כוונתו לבית כור בדיק, ועד רובע הוא מוחל, וביותר מרובע אינו מוחל והכל חוזר כיון שבבית כור לא אמור להיות יותר, משא"כ בתבואה ששכיח שיהיה בה טינופת.

אונאה - פחות משתות נקנה מקח וא"צ להחזיר לו כלום דמחילה הוא. שתות קנה ומחזיר אונאה, יותר משתות בטל מקח. הגמ' מבארת שמה שבשתות מחזיר הכל, ולא די שיחזיר מעט כדי שהשיעור יהיה פחות משתות, משום שכוונתו לקנות בשוויה, אלא שפחות משתות אינו ניכר והוי כשויה ולכן הוא מוחל, ושתות כיון שניכרת מחזיר הכל, אבל פירות שרגילות שיהיה שם טינופת י"ל שהוא מוחל לגמרי, ואפילו כשיש יותר מרובע הוא מוחל על רובע.

אילנות שאינם עושים פירות - המקבל שדה ליטע לחבירו בשכר, כשיעור שיכולים ליטע בה, הבעלים מקבל עליו עד עשר בוריות - אילנות שאינם עושים פירות, וא"צ ליטע אחרים תחתיהם, דדרך להיות גם אילנות בוריות, ואם יש יותר מעשר מגלגלים עליו את הכל, הגמ' מבארת שאין מכאן ראייה שאם בא לנפות מנפה את הכל, דשאני הכא שכשיש עשר הרי זה כבא מתחילה ליטע שכיון שיש הרבה קרקע הראויה ליטע הוי כשדה בפני עצמה, והוי כבא ליטע מתחילה, ולא יועיל שיטע אילן אחד כיון שרוב אותה שדה נשארה לא נטועה, ובפחות מ"א אילנות לא חשיב שדה בפני עצמה. אבל במוכר סאה ומצא בה יותר מרובע טינופת לא חשיב כבא לתת לו מתחילה, דמקרקעי חשיבי, אבל בתבואה אין קפידיא אלא שישלים לו תנאו. רשב"ם. והתוס' ד"ה כל) מבארים שאם באמצע הנטיעות מצאו אפילו נטיעה אחת בורה צריך להחליפה, וכשמצאו י"א נטיעות אפילו אחרי זמן ארוך, כיון שחייב להחליף נטיעה אחת הרי הוא כמו באמצע המלאכה וצריך לעקור את כל הנטיעות הבורות.

דיני יין וחומץ

כאשר יין מחמיץ, בתחילה יש לו ריח חומץ אבל טעמו יין, וזה נקרא יין רע או קוסס, ואח"כ היין מחמיץ לגמרי וטעמו ג"כ חומץ. הגמרא דנה בענין זה בד' הלכות:: א' מה הדין במוכר חביות לחבירו, מתי חייב לתת יין טוב, ומתי יכול לתת דבר שריחו חומץ וטעמו יין, ומתי יכול לתת חומץ. ב' מה מברכים על דבר שריחו חומץ וטעמו יין. ג' מה הדין בהפריש תרומה על חבית יין ונמצאה חומץ ממתי חוששים שזה כבר היה חומץ ולא חלה ההפרישה. ד' המוכר יין לחבירו והחמיץ, מתי המוכר חייב באחריות ומתי לא.

צ"ה: איזה יין צריך לתת ללוקח - הלוקח מרתף יין בסתמא, אם אמר לו למקפה - להטעים את המאכל ולתת לתוך התבשיל, שצריך בשביל זה יין טוב שמתקיים הרבה כיון שלוקחים

שנשאו הלוקח בכתפים גרם לו להחמיץ בגלל הנענוע (והקשו התוס' שהרי טלטלו מדעת המוכר), אמנם היכא שהיין בקנקנים דמוכר ואמר ליה למקפה חייב, דבזה היין צריך להתקיים אפילו כשמנענו. אי נמי לאחר ג' יותר מסתבר שנתחמץ כדרכו מלומר שהנענוע גרם. ורב יוסף עשה כרב בשיכר וכשמואל בין (והקשו התוס' לפי רשב"ם הרי סברת מזלו גרם נלמדת מדכתיב "היין בוגד וכו' " וזה שייך רק בין ולא בשיכר), והלכה כשמואל.

ברכת שיכר – שיכר תמרים ושיכר שעורים מברכים עליהם שהכל, ולא העץ על שיכר תמרים, ולא האדמה או מזונות על שיכר שעורים, דלא חשיבי. וכתבו התוס' (ד"ה אחד) שגם על **דבש תמרים** מברכים שהכל, דזיעה בעלמא הוא, והיוצא מן הפירות נחשב זיעה, ולא אישתני למעוליותא כשנעשה דבש. (וכן שיכר שעורים לא אישתני למעוליותא דאית ליה עליוא אחרינא בפת, ועוד דדילמא המים הם העיקר. תוד"ה ואחד). ודעת בה"ג שדווקא אם הדבש יצא ע"י שריה במים מברכים עליו שהכל, אבל דבש הזב מן התמרים מברכים עליו העץ.

דיני יין ושמרים

יין ברכתו בורא פרי הגפן, ומים ברכתם שהכל, ויין המעורב במים, אם עירב כשיעור המזיגה הרגיל והיינו ג' רבעי מים ורבע יין ברכתו הגפן, והיין כשר לקידוש, ואם עירב יותר מים ברכתו שהכל והוא פסול לקידוש, ואם עירב מים בשמרים צריך לברר כמה מהשמרים מעורב במשקה שיצא כדי לדעת אם יש כאן שיעור מזיגה או יותר, ויש בדין זה חומרות דרבנן היכא שהשמרים היו תרומה או מעשר או הקדש, וכדלהלן.

ברכת שמרי יין שנתן בהם מים – לרבא אם הכניס ג' כוסות מים ומצא ד' מברך הגפן לכו"ע, (אבל בפחות לא, דס"ל שייך שאין בו ג' רבעים מים אינו יין דאין שייך לברך עליו ברכת הגפן שהיא חשובה, וכיון שבדיעבד בכל הדברים יוצא אם בירך שהכל, הכא מברך שהכל לכתחילה. וכתבו התוס' (ד"ה כל) שייך השרוני שהוא חלש, מזיגתו היא מידה אחת יין כנגד ב' מידות (מים), ואם מצא כמה מים שהכניס מברך שהכל, ואם מצא ג' וחצי, לרבנן נמצא היין מזוג בששה חלקים מים וברכתו שהכל, ולאחרים תולים שחצי כוס מים נשארה בשמרים דאין דרך שיצא כל מה שנכנס, וא"כ יש כאן כוס יין ושתי כוסות ומחצה מים וברכתו הגפן. ורב חייא אמר ששמרים שיש בהם טעם יין אינם נחשבים יין, דאינו אלא קיוהא בעלמא. ומכאן למד ר"ת (תוד"ה מי) שאם רחץ עכו"ם חבית של שמרי יין, החבית מותרת.

יין שעושים מהחרצנים מברכים עליו שהכל אע"פ שיש בו טעם יין, כיון שלא רמא תילתא ואתי ארבעה. תוד"ה אין.

צ"ז. ולרבא הא דתנן שאם נתן מים בשמרים ומצא כדי מידתו פטור ממעשר, ולרבי יהודה חייב, לרבנן פטור אף במצא מעט יותר מכדי מידתו, ונקט בכדי מידתו לאשמועינן שאפ"ה לרבי יהודה חייב. אמנם גם לרבי יהודה ברכתו שהכל (אא"כ רמי תילתא ואתי ארבעה), והחיוב במעשר אינו אלא משום חומרא דמעשר, ואין מפרשים ממנו על יין גמור.

רבי יוחנן מפרש שג' ימים אחרי הבדיקה הראשונה זה ודאי יין אפילו אם התחיל להחמיץ מיד אחרי שבדקו, שדרך היין להחמיץ מלמעלה (שאם הוא מחמיץ מלמטה שמוא כבר התחיל להחמיץ לפני ב' ימים, אבל אין לומר שהתחיל להחמיץ לפני ג' ימים, שאם הוא חומץ גמור למטה לא יהיה למעלה טעמו וריחו יין. תוד"ה מאי, הראשון), והוא טעמו ולא היה לו טעם חומץ, וכשמתחיל להחמיץ ג' ימים יש לו רק ריח חומץ, ודינו אז כיון דטעמא עיקר, וחלה ההפרשה, ושאר הימים זה ספק חומץ כיון שהוא כבר יכול להיות חומץ גמור, ויכול להיות שהוא התחיל להחמיץ רק ג' ימים לפני הבדיקה השניה, ורק עכשיו הוא נעשה חומץ, הלכך הוי תרומה מספק ויחזור ויתרום.

ולרבי יהושע בן לוי ג' ימים האחרונים זה ודאי חומץ והוי טבל גמור, וכל שאר הימים זה ספק, מפני שהיין מתחיל להחמיץ מלמטה ולכן אין הטעימה מבררת (ונקט הכי אף שאין לזה הכרח, משום דס"ל שכך הוא האמת, ובטעם זה לחדוד לא מספיק, שאם יין שריחו חומץ הוא יין א"כ למה בג' ימים האחרונים הוא ודאי חומץ, והרי טעמו יין. תוד"ה מאי, השני), ואפ"ה אם היין מתחיל להחמיץ מלמעלה י"ל שנעשה ריחו חומץ מיד אחרי הבדיקה, ויין שריחו חומץ דינו כחומץ.

ולדרומאי אליבא דרבי"ל ג' ימים הראשונים ודאי יין שאפילו אם הוא התחיל מיד להחמיץ יין שריחו חומץ דינו כיון כשיטת רבי יוחנן, והאחרונים ודאי חומץ, והאמצעיים בספק, ואיירי שנמצא חומץ חזק שודאי התחיל להחמיץ לפני ו' ימים, ולכן אף שייך שריחו חומץ דינו כיון, כאן בג' ימים האחרונים ודאי גם טעמו חומץ.

צ"ו: המוכר חבית לחבירו והחמיצה בתוך אותה חבית של

המוכר בבית הלוקח, לשיטת רב אם החמיצה בג' ימים ראשונים זה ברשות מוכר, (ואפילו אם שילם למוכר צריך להחזיר לו את המעות. תוד"ה כל), דאין היין מחמיץ אא"כ ג' ימים קודם היה לו ריח חומץ, ואף שייך שריחו חומץ דינו כיון, מ"מ זה באחריות המוכר כיון שזה התחיל להתקלקל ברשותו, ומשעה שהתחיל בו ריח חומץ הוא ודאי יחמיץ, ואף שהלוקח שטה ממנו כשקנאו ולא הריח בו ריח חומץ, מ"מ כיון שהחמיץ תוך ג' ימים ידוע שבשעת מכירה היה ריחו חומץ, והא דאיתא לקמן צ"ז: שהמוכר יין לחבירו והחמיץ אינו חייב באחריותו, לרב איירי בהחמיץ אחר ג' ימים, או שהיה בקנקנים דלוקח וכרבי יוסי ברבי חנינא דס"ל ש"ל שהקנקנים גרמו להחמצת היין, (ומיירי שיודעים שהקנקן של המוכר היה טוב, דאי לאו הכי אומר לו המוכר שהיה עליו לשותותו מיד או להעבירו לכלי אחר. ויותר מתיישב לומר דבתוך ג' אפילו בקנקנים דלוקח המוכר חייב, מפני שאין הקנקן גורם להחמצה בתוך ג' ימים, והתם מיירי לאחר ג' ימים ואמר ליה למקפה. תוס' שם), ואם החמיצה אחרי ג' ימים זה ברשות הלוקח (ואפילו אם לא נתן מעות חייב. אמנם נראה שאם לא טעם אינו חייב לשלם, דהמוציא מחבירו עליו הראיה. תוס' שם). ולשמואל חמורא אכתפא דמאריה שוואר – על כתף האדם מדגל, כלומר מזלו גורם, והיינו חטאו של בעל היין, ואין המוכר חייב באחריותו. רשב"ם. ולתוס' (ד"ה ושמואל) אין סברא לומר שמזל הלוקח יגרם להחמיץ בתוך ג' ימים, דלעולם אינו מחמיץ אלא אחרי ג' ימים, ולכן מבאר ר"ת שמה

לכתחילה - יין מגיתו אין לנסך בו ניסוך היין דכתיב "הסך נסך שיכר", דבעינן מידי דמשכר, וכן יין מפי החבית שיש שם קמחים, או משוליה - סמוך לשמרים, או יין כושי - שחור, או בורק - לבן ורע, או היליסטון מתוך וחלש מאד, או מהמרתף והיינו שלא בדקו, ושמוא הוא קוסס, או העשוי מצימוקים, אין לנסכם ע"ג המזבח, אמנם הם כשרים לניסוך בדיעבד דלא כתיב עיכובא, אי נמי "הסך נסך" מכל מקום, וממילא לקידוש הם כשרים לכתחילה דקידוש אינו חמור כמו ניסוך.

יין קוסס הנמכר בחנות [שטעמו יין וריחו חומץ] פסול לניסוך משום שאינו משכר ואינו ראוי לשכר (משא"כ יין מגיתו), ולענין קידוש נחלקו בו רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי שלרבי יוחנן הוא כשר לקידוש ומברכים עליו הגפן (דאין חילוק בין קידוש להגפן אלא לענין מיאוס משום "הקריבהו נא לפחתך"), ולרבי"ל הוא חומץ והוא פסול לקידוש ומברכים עליו שהכל.

יין מזוג פסול לניסוך דכתיב "ונסכו רביעית ההין", חי אתה מנסך ולא מזוג, אבל לקידוש כשר, דעלווי עלייה לענין קידוש, דמודים חכמים לר"א שאין מברכים על כוס של ברכה עד שיתן לתוכו יין, דלא חשיב לשתיה חי, והיינו ביינות שלהם שהיו מוזגים אותם בשלושה פעמים מים. הרשב"ם כתב שאינו יודע היכן נחלקו ר"א וחכמים, והתוס' (ד"ה מודים) כתבו שהכונה למחלוקת בברכות נ: שלר"א אין מברכים על היין עד שתן לתוכו מים, ולחכמים מברכים, ולכוס של ברכה בעינן מצוה מן המובחר. עוד כתבו התוס' (ד"ה עד) דהא דאיתא בברכות נ"א. שכוס של ברכה צריך שיהיה חי, גדולי נרבונו מבארים שהכונה שהכוס תהיה שלימה ולא שבורה. ורש"י שם מבאר שהכונה שיתננו חי לתוך הכוס ואח"כ ימזגנו, ולא ימזגנו בכוס זה ויתננו לכוס אחרת. ור"ת מבאר שהכונה למזוג ולא מזוג, והא דאיתא בשבת ע"ו: שכוס של ברכה צריך שיהיה בו רובע רביעית כדי שימזגנו ויעמוד על רביעית, הכונה שברכת הארץ מוסיפים בו מים, ולא כרש"י שפירש שמוסיפים בו יין.

יין של שמרים אם השמרים הם רמי תילתא ואתא ארבעה זה יין מעליא, ואי אתא תלתא ופלגא נחלקו בזה רבנן ואחרים וקיימא לן כרבנן שאפילו הגפן לא מברכים עליו, אלא בא למעט יין רע.

חמר חיוורין כתיב ביה "אל תרא יין כי יתאדם" שהוא משכר יותר, ולכן יין אדום קודם לנסכים דכתיב בהו "שיכר", וי"מ לקידוש ולא נהירא. לרשב"ם חמר חיוורין היינו יין בורק, ולא שמיע ליה ברייתא דלעיל, ולתוס' (ד"ה חמר חיוורין) הוא גרוע מבורק, דהוא לבן יותר מדא, ובורק אינו אלא מבהיק ומתלבן קצת ודומה קצת לאדמומית, ולכן הוא כשר בדיעבד לנסכים.

יין מבושל לרש"י ורבינו שמעיה מברכים עליו שהכל, ולתוס' (ד"ה אילימא) מברכים עליו הגפן ומקדשים עליו, דיין גמור הוא.

המוכר קנקנים בשרון מקבל עליו עשר פיטסות למאה, והיינו נאות ומגופרות, אבל שבורות ורעועות ממש אפי' אחד לא מקבל.

(רשב"ם צ"ו: ד"ה רמא). והקשו התוס' (ד"ה הוא) למה אין הטבל אוסר את המים בנותן טעם, ותיצו דאינו אלא קיוהא בעלמא ואין כאן נותן טעם. והיכא דרמי תילתא ואתי ארבעה, מפריש עליו ממקום אחר.

שמרים שנתן בהם מים כמה פעמים-

בתרומה בפעם הראשונה והשניה אסור, ובפעם השלישית לת"ק מותר אפילו אם יש בזה טעם יין, ולר"מ אם יש טעם אסור. וכתב הרשב"ם דאירי הכא במצא כדי מידתו, וכל הדינים הם חומרות מדרבנן, דס"ל כרבנן דאחרים. והתוס' (ד"ה שמרים) כתבו דמירי שאין בהם טעם יין אלא קיוהא בעלמא, אבל ביש להם טעם יין ורמא תילתא ואתי ארבעה, אפילו בפעם הרביעית זה יין. עוד כתבו דמירי שהקדיש יין, דאם הקדיש שמרים לעולם אסור.

במעשר שני ודאי, בפעם הראשונה אסור מחוץ לירושלים, ובשניה מחלוקת ת"ק ור"מ, ובמעשר דמאי אף בפעם הראשונה מותר דרוב עמי הארץ מעשרים. ומעשר ראשון שהוא של לוי מותר לזרים לאוכלו, ודלא כר"מ.

בהקדש בקדושת דמים שהקדיש חבית יין לבדק הבית שהיא נמכרת ולוקחים בדמיה צרכי בדק הבית, אף בפעם השלישית אסור, ובפעם הרביעית מחלוקת ת"ק ור"מ, ובקדושת הגוף - יין שהוקדש לנסכים, דחמיר, לעולם אסור.

ולענין הכשר לקבלת טומאה בין מים ובין יין מכשירים לקבל טומאה דכתיב "תשתה חמר" וכתוב "וכל משקה אשר ישתה", ואם נתן לשמרים מי גשמים (שהם צריכים מחשבה, דלגבי מים כתיב "וכי יִתְּנוּ מִיִּם" מה יתן דניחא ליה אף יותן דניחא ליה, ואילו יין מכשיר אף בלי מחשבה. רשב"ם. והתוס' (ד"ה לא) כתבו דדין ניחא ליה בעינן בכל המשקין, אלא שבגשמים צריך גם שיחשיב אותם מתחילה למשקין, ודין זה הוא דווקא בגשמים) הרי החשיבם בכך ומכשירים, ואם נפלו מי גשמים (או מים אחרים. תוד"ה ונתמד) מעצמם והוציאם ג"כ מחשיבם, אך אם שתתה אותם פרה, המים הראשונים והשניים דינם כיון מכשירים, ומהפעם השלישית דינם כמים ואין מכשירים כיון שהוא לא החשיב אותם.

איזה יין ראוי לקידוש ולניסוך במזבח

צ"ז: לרב צריך לקדש על יין הראוי לניסוך ע"ג המזבח, ובא למעט יין רע, או יין מגולה שיש בו סכנה שחוששים שמוא שתה ממנו נחש, ואסור לשתותו גם לא לקידוש, וקמ"ל שהוא פסול לקידוש אפילו שהעבירו במסננת לרב נחמיה דס"ל שהארס צף ועומד במקומו ואחרי סינון מותר לשתותו, משום "הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך", שזה נאמר שלא להביא קרבן חולה, אלמא כל דבר מגונה פסול לקרבן, וגם יין רע פסול מטעם זה, אמנם מברכים עליו הגפן, דריחו וטעמו חמרא, אלא שהסריח קצת משום שהוא מונח בכלי מאוס.

ייןות הכשרים לניסוך בדיעבד ומקדשים בהם

אחריות על יין שהחמיץ

המוכר יין לחבירו והחמיץ, אם היין התחיל להחמיץ לפני המכירה ההפסד הוא של המוכר, ואם החמיץ אחרי המכירה הדבר תלוי אם קנאו על מנת להשתמש מיד או לאחר זמן, וגם אם קנאו להשתמש ללאחר זמן אם הלוקח אשם בהחמצת היין המוכר פטור, וכן יש נפקא מיניה בזה בנותן יין לאדם אחד כדי למוכרו לאחרים, וכדלהלן.

צ"ת. המוכר יין לחבירו והחמיץ במתני' מבואר שאינו

חייב באחריותו דבשעת מכירה זה היה יין, ואם ידוע שיינו מחמיץ בכל שנה הרי זה מקח טעות אפילו אם היין בקנקנים של הלוקח, דאנן סהדי שהיין רגיל בכך. וכתבו התוס' (ד"ה ואם) שמה שאביי חידש בב"מ ס"ד. שמותר לשלם כסף על יין ולסכם שהיולקח והזולא הם ברשות הלוקח, אבל אם החמיץ זה באחריות והמוכר ולא הוי ריבית, היינו כשהמוכר מקבל אחריות אפילו אם יחמיץ מחמת חום או טלטול או שהחליף ברזא, דמחזי כריבית, וממתני' דהכא ליכא ראייה להנתי, דהכא מיירי שמתחילה לא היה ראוי להתקיים, דלא מיוחזי כריבית כלל.

לרבי יוסי בר חנינא בסתם מכירה אינו חייב באחריותו גם אם היין בקנקנים של המוכר, דאומר לו המוכר שלא היה עליו להשהותו, דאין הולכים בממון אחר הרוב, ואפילו לרב דאמר שהמוכר שור לחבירו ונמצא נגחן הרי זה מקח טעות, היינו משום דרובא לרדיא זבני, אבל הכא חצי קונים לשתי וחצי להשהות, אבל אם קנה ממונו יין למקפה להשתמש בו מעט מעט לתבל את הקדירה, דהיינו לשהוי, אם היין בקנקנים של המוכר חייב אפילו אם היין החמיץ אחרי זמן מרובה, דאמר ליה הא חמורך והא קנקנך שהם גרמו לחימוץ, דס"ל שכבר מימות הבציר היה היין מקולקל אלא שלא היה הדבר ניכר עד שעת חימוץ, דס"ל שבימות הבציר היין היין מקולקל אלא שהדבר לא היה ניכר עד שעת חימוץ, ואם היין בקנקנים של הלוקח אינו חייב באחריותו ד"ל שהכלים גרמו להחמצת היין. ולרב דאמר לעיל צ"ו. שהמוכר חייב באחריות רק אם החמיץ בתוך ג' ימים, מתני' בקנקנים דלוקח ואפילו תוך שלשה, או בקנקנים דמוכר ולאחר שלשה, ולכן המוכר פטור.

ולרב חייא בר יוסף לעולם אין המוכר חייב באחריותו, דמזלזל דמריה גרים, דכתיב "ואף כי היין בוגד (באדם מפני שהוא) גבר יהיר" שחושבים שזה יין ונמצא חומץ, מידה כנגד מידה. ונראה שההלכה כרב חייא בר יוסף.

ואם אמר לו שרוצה יין מבושם שיתקיים כדרך המקיימים, יביא לו יין שיחזיק עד עצרת, אבל אח"כ גם יינות מבוסמים מתקלקלים בגלל החום. וכתבו התוס' (ד"ה מבושם) שדין המשנה הוא מה צריך המוכר לתת, אבל אם נתן לו יין והחמיץ יכול לומר לו מזלך גרם, כיון דמיירי מתני' בקנקנים דלוקח.

גבר יהיר ולא ינוה - י"מ שבעל גאווה אפי' בביתו אינו מתכבד. וי"מ שכל המתגאה בטלית של ת"ח ואינו ת"ח, אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה.

המביא יין לחנוני למוכרו והחמיץ כשמכר חלק מהיין,

והחנוני מקבל מעט מהרווח, ובעה"ב מקבל מעותיו רק אחרי שהקונים משלמים, ההפסד על בעל היין, מפני שהיין נשאר ברשות בעה"ב והחנוני אינו אלא שליח, אא"כ החנוני פשע כגון שינה בברזא - עשה נקב אחר בחבית, ד"ל שהוא גרם להחמצת היין, או שעבר יום השוק ונתעצל במכירתו. רשב"ם. ולתוס' (ד"ה האי) היין הוא של החנוני, ומה שבעל היין מפסיד הטעם הוא מפני שהיין צריך להתקיים בזמן שהוא עומד למכירה, כמו באומר לו שקונה למקפה. עוד כתבו התוס' שלסוברים במקרה הבא שהמקבל מפסיד אם היין החמיץ מפני שמזלו גרם, מיירי הכא שידוע שייין בעה"ב מחמיץ, ואפי"ה רק בקנה על מנת למוכרו בעה"ב חייב, דאי לא הכי יאמר לו שלא היה עליו להשהותו.

המביא יין לחבירו בעיסקא למחצית שר למוכרו במקום אחר, דבסתם עיסקה חצי זה מלוה וחצי זה פקדון, ובעלמא אם הוזל או נגנב או נאבד כל אחד מפסיד חצי, אבל הכא שאמר לו שימכור דווקא במקום אחר שמורים שם יין ביוקר, ולא ימכור כאן אפילו אם מחיר היין כאן יתייקר, והוזל היין לפני שהגיע לשם והוא שוה פחות מכפי שקיבלו, ההפסד על בעל היין, שכיון שעדיין אינו יכול למכור אפילו אם התייקר, לענין זולא ג"כ הוא ברשות הבעלים, אבל לענין גניבה ואבידה הרי הוא ברשות שניהם, אבל בהחמיץ לא, ואף שאפילו לוקח למקפה היין באחריות המוכר, והכא הרי לא יהיה עדיין יכול למכור, ועדיין לא מכר הבעלים לגמרי, מ"מ יכול הבעלים לומר לו מזלך נמי גרם, מפני שהיין עומד באחריות שניהם, כרב חייא בר יוסף שביין מזל הבעלים גורם, ולרבי יוסי ברבי חנינא המביא חייב באחריות היכא שהיין בקנקנים שלו.

המוכר יין ישן צריך להביא יין משל שנה שעברה, ומיושן יביא יין בשנתו השלישית, שיכול להתיישן עד החג ואם יחמיץ קודם החג הרי הוא באחריותו של המוכר.

שיעורי בתים

הגמרא (צ"ח: - ק"ח.) חוזרת לעסוק בדיני אומדנות של מכירה, מה הדין במוכר בסתמא ולא פירש את פרטי המכירה, מה בכלל המכירה. והגמרא מפרטת מה הדין בזה במוכר סוגי בתים (צ"ח:), ובמוכר דרך לחבירו (צ"ט), ובמוכר אמות המים לחבירו (צ"ט:), ובמוכר קבר (ק:), ובמוכר בית כור עפר ויש שם נקעים, או סלעים (ק"ב:) או שפחת או הותר מהשיעור (ק"ג: - ק"ו.), ובמוכר חצי משדה לחבירו (ק"ז:).

צ"ח: שיעור בית - הקונה או המקבל מקום לבנית בית חתנות לבנו דרך האב לעשות לבנו שנשא אשה יציע קטן סמוך לביתו, ובית אלמונות לבתו שהיתה גרה במקום אחר בגלל בעלה, וכשמת בעלה חוזרת לבית אביה, (אבל איפכא לא, דאין דרך חתן לדור בבית חמיו משום חשד חמותו, ומשום בזוז ממון, ובחתן הראשון החשש גדול יותר. ואורח המכניס אורח גרוע מזה דדיו מה שמהנהו בעל הבית, ומשיב דבר בטרם ישמע גרוע משניהם, כדאיתא בספר בן סירא), לר"ע בונה ארבע אמות על שש, ולרבי ישמעאל השיעור גדול יותר.

קטן יותר למעלה, או שהכנפים היו כפופות מעט, או שהכנפים היו זה לצד זה או זה מעל זה.

איך היו הכרובים עומדים - י"א שבזמן שישראל עושים רצונו של מקום פניהם איש אל אחיו דוגמת חיבת זכר ונקיבה, סימן שהקב"ה אוהב את ישראל, וכך נעשו מתחילה כדי שתשרה שכינה בישראל וישראל יעשו רצונו של מקום, ואם אין ישראל עושים רצונו של מקום הופכים פניהם לבית בדרך גס. וי"א שעשאו כשפניהם לבית, ומצדדי אצדודי קצת לבית וקצת זה לזה כתלמיד הנפטר מרבו, ולפי זה אין הדבר תלוי אם עושים רצונו של מקום, דאין לעשותם מתחילה לסימן שאין ישראל עושים רצונו של מקום.

מעבר דרך חבירו-

מי שיש לו בור לפני מביתו של חבירו ע"י חלוקה, או שקנאו מבעה"ב ומכר לו גם את הדרך, יכול להכנס ולצאת בשעה שרגילים להכנס ולצאת - ביום, שעל מנת כך חלקו, ולא שיצטרך בעה"ב לבילות לקום ממיתו ולפתחו לו, ואינו מכניס בהמתו לשם כיון שאין זה צורך הבור, אלא מוציא לה מים החוצה, ויש שני מנעולים לבור, אחד לבעל הבית ואחד לבעל הבור, כדי שבעה"ב לא יקח מים מהבור, ובעל הבור לא יכנס לבד משום חשד אשתו אם יוכל להכנס גם כשבעה"ב לא בביתו, אבל אין חוששים שיגנוב מכלי בעה"ב, כיון שאשתו בבית.

צ"ט: מי שיש לו גינה לפני מגינתו של חבירו כגון יורשים או שותפים שחלקו ונתרצה החיצון לתת לפנימי דרך באמצע שדהו, יכול להכנס ולצאת בשעה שדרך בני אדם להכנס ולצאת, שכיון שהמעבר באמצע השדה גורם לחיצון נזק גדול הדבר ידוע שלא נתרצה לו בריוח אלא במה שיש לו צורך גדול, ולא יכניס לתוכה תגרים לקנות ירקות מגינתו, ולא יכנס דרך שם כדי לקצר את דרכו לחצר אחרת שלו, דלא שיעבד לו דרך אלא לצורך תיקון הגינה או לקיטת פירותיה, והחיצון זורע את הדרך דאנן סהדי שכיון שהדרך באמצע שדהו לא מחל לו עד כדי שלא יוכל לזרוע שם, אבל אם נתנו לו דרך מן הצד מדעת שניהם יכול להכנס ולצאת מתי שרוצה, ויכול להכניס לתוכה תגרים, ושניהם אינם יכולים לזרעה, שכיון שמן הצד אינו נפסד כ"כ אנן סהדי שמסתמא מחל לו כל הדרך לגמרי, ושתיה רק להילוך.

מכירת אמה-

המוכר לחבירו אמה בית השלחין צריך לתת לו רוחב ב' אמות לאמה עצמה כדי שיכנסו הרבה מים כשיעור הנצרך לבית השלחין, (ולפי זה היא קרויה אמה בגלל שעומקה אמה. תוד"ה נותן), ועוד אמה מכל צד לצורך תיקון אגפיה אם הם יפלו, וי"א שנותן לו אמה לתוכה ושתי אמות בצדיה, וכן עיקר.

ואם מכר לו **אמה בית הקילון** להשקות בהמות ולרחוץ בגדים וכלים, נותן לו אמה לאמה ועוד חצי אמה מכל צד לאגפיה.

רפת בקר שיעורה ארבע על שש (ויש לישנא בגמ' שלר"ע שיעורה פחות מזה).

בית קטן שיעורו שש על שמונה, ונפקא מיניה כגון דאמור עשה לי בית סתמא, ויד הבונה על העליונה לעשות לו פחות שבבתי כיון שלא פירש, וכיון שלא אמר לו בית חתנות צריך לעשות לו בית בשבילו שזה גדול יותר. וכן המוכר מקום לחבירו לעשות לו בית צריך לתת לו קרקע בשיעור זה. והתוס' (ד"ה רבי ישמעאל) כתבו דנפקא מיניה נמי לענין חלוקת אחים או שותפים.

בית גדול שיעורו שמונה על עשר.

טרקלין (-קובתא בי וורדי שהוא עשוי למושב שרים ולא לתשמיש, ולכן צריך שיהיה מרובע, והוא עשוי חלונות כעין קובה של זונות, ונותנים שם ורדים לנוי) שיעורו עשר על עשר.

קנתיר חצר גדולה שהשרים עושים ליד ארמנותיהם, שיעורו שתים עשרה על שתים עשרה.

גובה הבתים לתנא דמתני' חצי מאורכם ורוחבם יחד (בית חתנות חמש, בית קטן שבע, בית גדול תשע, וטרקלין עשר). כבנין ההיכל שהיה ארכו מ' ורחבו כ' וגובהו ל'. ולרשב"ג ללישנא בתרא אין כל הבתים חשובים כמו- ההיכל. ולאחרים גובה הבית כאורך קורותיו העומדות לרוחבו של הבית, והם יותר מרוחב הבית, או משום שהקירות שלהם שהיו של אבנים צרים יותר למעלה, או משום שהקורות נכנסים לתוך הכותל.

צ"ט. קודש הקדשים-

היה גובהו ל' אמה, והא דתני "עשרים אמה קומתו" היינו משפת הכרובים ולמעלה, וכרובים שעשה שלמה היו עומדים על הקרקע מימיו ומשמאלו של הארון, וגובהם י' אמות, וכנפיהם פרושות מקיר לקיר, כנף האחד נוגעת בקיר הצפוני ושל השני בקיר הדרומי, וקמ"ל שכמו שבכ' אמות העליונות לא היה מונח כלום, גם ב" התחתונות לא, דמסורת בידינו מאבותינו שמקום ארון וכרובים אינו מן המידה, וכדאיתא בברייתא שגם אחרי הנחת הארון שעשה משה, נשאר בכל צד י' אמות.

רבנאי מוכיח בשם שמואל שגוף הכרובים לא תפס מקום, מהא דכתיב "וחמש אמות כנף הכרוב האחד, וחמש אמות כנף הכרוב השני, עשר אמות מקצות כנפיו עד קצות כנפיו", וכתיב "ויפרשו את כנפי הכרובים ותיגע כנף האחד בקיר וכנף הכרוב השני נוגעת בקיר השני, וכנפיהם אל תוך הבית נוגעות כנף אל כנף", ומבואר שגופם לא תפס מקום.

הגמ' דוחה ד"ל שגופם היה בולט כתרגולים שכל הגוף מתחת הכנפיים, או שלא היו ממש אחד מול השני, או שהיו עומדים באלכסון של קודש הקדשים, או שבגובה היה קודש הקדשים רחב יותר מפני שזוהי הקיר

היא מכי דיש אמצרי אין הכונה להילוך אלא שהגביה את המיצר ודש את הקרקע כדי לתקנו, שזה כמו נעל וגדר, וקרא משום חביבותא דאברהם כדי שיהא נח לכבוש לפני בניו שלא יהיו כגזלנים אלא כיושרים, ולא יהיה רשות לשטן לקטרג ולא פתחון פה [לבעל] מידת הדין. אמנם בשביל של כרמים כיון שנעשה להילוך אפשר לקנותו בהילוך כיון שכך נהנים מהשביל, וכדמצינו שהמציע מצעות בנכסי הגר קנה. וכתבו התוס' (ד"ה בשביל) שנראה שדין זה הוא דווקא בשביל של כרמים שאינו משמש אלא להילוך, אבל שאר דרכים עשויות גם לצרכים אחרים.

שיעורי דרכים-

שביל של כרמים- אם יש מחיצות בצדדים שיעורו למתנה למכור לחבירו שביל של כרמים, ור"ח פירש באבדה לו דרך, שיוכל כדי לישא זמורות על כתפיו ולהסתובב לכאן ולכאן ולא יגעו הזמורות במחיצות השביל, ואם אין מחיצות שיעורו כדי הנצרך להילוך למדרך כף רגליו, והמוכר יכול לזרוע או יטוע כרם בצדדים, כיון שאין נושאים משאות שיזיקו למה שבצדדים. וי"מ שאם היו שם מחיצות השיעור הוא עד המחיצות שהיו, ולא נהירא, דלמה לא יתן לו כל צרכו שהרי מכר לו שביל סתם. רשב"ם. והתוס' (ד"ה ולא) כתבו דמיירי שהמחיצה בגובה טפח או שנים להיכר שעד שם השביל, ולכן לא נותן לו אלא מה שמסומן.

דרך היחיד- לתנא דמתני' שיעורה ד' אמות ונפקא מיניה שהמוכר לחבירו דרך בתוך שדהו צריך לתת לו ד' אמות כרוחב עגלה, ולאחרים כדי שיעבור חמור במשא, והיינו שני גמדין (אמות קטנות ממרפקו עד אצבעותיו, וי"מ אמות שלימות) ומחצה, ואמר רב הונא שכך ההלכה.

דרך מעיר לעיר שהיא מיוחדת לשתי עיירות מסוימות ואנשים מעיירות אחרות לא עוברים בה, שיעורה שמונה אמות, כדי שאם יבואו עגלות משני הצדדים לא יצטרכו להתעכב.

דרך הרבים כגון עיר שעוברים בה הבאים מארץ רחוקה, שיעורה ט"ז אמה וילפינן לה מהעגלות של המשכן.

2: דרך ערי מקלט ל"ב אמה, דכתיב "תכין לך הדרך".

דרך המלך אין לה שיעור, מפני שמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין מוחין בידו ואינו צריך לנטות לימין או לשמאל. ונראה שדין זה נלמד מדכתיב "לבלתי רום לבבו מאחיו" גדלוהו משל אחיו.

דרך הקבר -כשנושאים את המת לקבורו, אין לה שיעור, משום כבוד המת שצריכים לוותו הרבה בני אדם, ואין זה כבוד המת להבריא את המלוים. ונראה שאין פורצים בניינים להפסיד ממון אחרים כמו בדרך המלך, אלא שיוכלים ללכת ע"ג תבואה בלא לנטות ימין ושמאל. לישא אחריו איירי במוכר לחבירו ללכת לקבורה דרך שדהו, דמסתמא מכר לו כדי צורך כל המלוים. ופירוש זה עיקר.

המעמד-

שיעורו קרקע בת ד' קבין בריבוע, שזה מ' אמות וד' טפחים וג' [רבעין] אצבעות אורך ורוחב ומעט יותר [פחות מאחד מכ' ברוחב

לרב יהודה יכול בעל השדה לזרוע או ליטוע באגפים, ולרב נחמן אינו יכול אלא ליטוע שהשורשים עמוקים ולא מזיקים לשפת האמה, אבל לא לזרוע שבזה השורשים מתפשטים עד עומק שלשה, משום דמחלחלי ומקלקלים את הקרקע למעלה בשפת האמה.

ואם נפלו אגפיה מתקנה מאותה שדה הסמוכה לה, י"מ משום שידוע שכלו לאותה שדה, וי"מ שיכול לטעון שכלו לתוך המים, אלא הטעם משום שכך קיבל עליו בעל השדה.

2: מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו כגון שתמיד היו עוברים שם, או שבעל השדה נתן להם מתחילה דרך, ונטלה ונתן להם מן הצד, מה שנתן נתן ושלו לא הגיעו ויש להם ב' דרכים.

שלו לא הגיעו ולא אמרין כופין על מידת סדום, אע"פ שבמקום פסידא עביד איניש דינא לנפשיה וכאן יש לו פסידא שהרי הוא לא יכול לתבוע את כולם לדין, לרב זביד תיקנו חכמים שאפילו אם נתן להם דרך ישרה כמו שלהם גזירה שמא יתן להם דרך עקלתון והם לא יתנו ליבם לזה משום דקדירה דשותפי לא חמימא ולא קריא, וחשו רבנן טובא לתקנת הרבים. ולרב משרשיא איירי כשנתן להם דרך עקלתון אבל בנתן להם דרך ישרה שהוא מקבל את הדרך הישנה. ולרב אשי כל דרך מהצד היא עקלתון לחלק מהאנשים ולפי זה א"צ להגיע לגזירה, אלא כיון שאלו שגרים קרוב יותר לדרך הראשונה הוא מאריך להם את הדרך, אין רשות בידו לגזול את הרבים, ואין נפקא מיניה להלכה בין רב אשי לרב זביד.

ומה שנתן נתן- י"מ כרבי אליעזר דס"ל שרבים שבררו לעצמם דרך בתוך שדה מה שבררו בררו אע"פ שלא נטלו רשות מבעל השדה, רב מפרש דר"א איירי כשאבדה להם דרך ואע"פ שיחיד שאבדה לו דרך בשדה אינו בורר דרך בעצמו אלא או בבית דין או ברשות בעל השדה, רבים כבית דין דמו, דמי מהם יזמין אותו לבית דין, ולפי זה הלכה כר"א, דאפילו לאדמון דווקא אחד שקנה ד' שדות מד' בני אדם אינו חייב לתת דרך למי שאבדה לו דרך, אבל באותה שדה לכו"ע יש לו דרך. (והתוס' (ד"ה כגון) דנים אם כוונת הגמרא רק ליישב את דברי ר"א, ולא את המשנה, או שהגמרא באה לתרץ גם את המשנה). וי"מ דאיירי בסתמא ואין הלכה כר"א. וי"א טעמא דמתני' משום דמיצר שהחזיקו בו רבים -שהשווהו ותיקונוהו להילוך, והבעלים ידעו ושתקו, אסור לקלקלו, דודאי מחל להם, וכ"ש היכא שנתן להם בעצמו.

קנין ע"י הילוך- לר"א ההולך בקרקע לאורכה ולרחבה קנה מקום הילוכו, דכתיב "קום התהלך בארץ לאורכה ולרחבה כי לך אתננה", (ובמקרה הנ"ל שהיתה רה"ר עוברת בשדהו, קנו הרבים את הדרך ע"י ההילוך), ולחכמים אין הילוך קונה עד שיחזיק להשוות הקרקע לחרישה, או נעל גדר ופרץ כל שהוא, (והא דאמרין בב"ק ט. שחזקה

אצבע. הגהות הב"ח].

אין פוחתין מז' מעמדות ומושבות למת שבדרך חזרה מן הקבר יושבים ועומדים שבע פעמים כדי לנחם את האבל ולהרבות צער ובכי ולשוב בתשובה, לרב יהודה לאחר שישבו מעט אומר להם הממונה עמדו יקרים עמדו ולכו אל מקום אחר, שבו יקרים שבו, ואמרו לו דא"כ יהיה מותר לעשות כך בשבת אם העיר סמוכה לבית הקברות וקברוהו בבין השמשות ובליל שבת הוא אונן מפני שבאנינות הלילה הולך אחר היום. אין עושין מעמד אלא בקרובים שאינם מתאבלים, וביום הראשון אחרי הקבורה, ובמקום שנהגו, ובבית הקברות.

דיני מכירת קבר

הגמרא דנה בצורת הקבורה במעורות כפי שהיה נהוג בזמנם, כמה גודל המערה, וכמה כוכי קבורה יש בה, ומה המרחק ביניהם, ונפקא מינה בזה במוכר קבר לחבירו כמה צריך לתת לו, וכן בדין שכשמצאו ג' קברות תולים שהיו שם עוד קברים (והמתים קונים מקומם ואין להעבירם), כמה צריך לבדוק מסביב לקבר שמצא.

המוכר את קברו שהיו עושים לכל משפחה מקום לקבור את מיתיהם, או המוכר את הדרך לשם או את מקום המעמד (מקום שעומדים ויושבים שם סמוך לבית הקברות בשובם מן הקבר), או את מקום ההספד, בני משפחתו קוברים אותו בעל כרחו והמוכר נוטל דמים, משום פגם משפחה שאין להם מקום קבורה.

ק"א. שיעור הקבר והכוכים-

הקונה מקום לקבר או המקבל מחבירו לעשות לו קבר, אין הכונה לקבר בודד, כיון שהיו רגילים לקבור את כל בני המשפחה במערה אחת, כל אחד בכוח נפרד, ולכן הכונה לקניית ב' מערות עם חצר ביניהם, צריך לעשות תוך המערה ד' אמות על שש שזה לא כולל את מקום הכוכים שיוצאים ממנה, וגובה המערה ד' אמות, ופותח בתוכה ע"י חפירה ג' כוכים מכל צד בכתלים שאורכם שש אמות, הכוכים שבצדדים רחוקים חצי אמה מהפינות, ובין כוך לכוך יש אמה, ושניים ממול הפתח בכותל שאורכו ד' אמות, ושיעור ההרחקה כנ"ל, ואורך הכוכים ד' אמות (ג' אמות למת ועוד אמה בגלל הארון שהמת מונח בו. רשב"ם. ולתוס' (ד"ה והכוין) גובה אדם עד כתפיו הוא ג' אמות, ובגלל הצואר והראש ודפי הארון צריך ד' אמות), וגובהם ז' טפחים כדי שהארון יכנס ברווח, וכדי להשאיר חלל טפה, שלא יטמאו העוברים מעל המערה, (אמנם מדברנו העובר מעל המערה טמא, ולא התירו חכמים אלא לעבור למקום מצוה לקראת מלכים. והכוכים היו נשארים פתוחים, דאי לא הכי הטומאה בוקעת ועולה אפילו שלא כנגד הטומאה, ואם אין פותח טפח והכוכים סתומים הטומאה בוקעת ועולה (לדעת ריב"ם) רק מעל המת, ולדעת ר"י גם בזה מטמא כל סביביו), ואם המת בתוך כלי אין הטומאה בוקעת ועולה. (תוד"ה ורומן). ורחבם ו' טפחים, וחצר בפתח המערה למעלה שש על שש כשיעור המיטה וקובריה - נושאי המיטה, (דין זה הוא בין במוכר מקום לחבירו

לעשות לו קבר, בין במקבל לעשות לחבירו קבר), ופתוחים לתוכה שתי מערות, ונושאי המיטה נכנסים מהצדדים שאין שם מערה.

לרבי שמעון גודל המערה שש על שמונה, ופותח בתוכה ד' כוכים מכל צד, ושלוש ממול הפתח, ושיעור ההרחקה ביניהם כמו לפי רבנן, וב' בצידי הפתח, ואינם לכיוון חוץ - תחת החצר, שהרי דורכים שם כל זמן שהם שם, ולא דמי לדריסת נושאי המיטה ע"ג המעורות שהיא רק לפי שעה, ועוד דהא תנן שהעומד בחצר ועבר מעל המעורות בשידה תיבה ומגדל טהור, אלא הם כמין נגר זקופים כמין בור, ואין חוששים שידרסו שם כיון שזה רק אמה ולא מתקרבים כ"כ. רשב"ם. והתוס' (ד"ה דעביד) הקשו שהרי המת מטמא ד' אמות סביביו אם אין סביבו מחיצות, ועוד דא"כ פתח המערה אינו אלא ב' אמות שהרי צריך להרחיק אמה מהפינה. ורשב"א מבאר שאת הכוך שבצד שמאל עושים בפינה ממש, (ואף שהמרחק בינו לבין המת המושכב לידו אינו אלא חצי אמה, אין להקפיד, כיון שהוא עשוי כמין נגר ואין רוחבו אלא אמה על אמה) ונמצא הפתח ג' אמות. ודעת ר"י שהכוך שבשמאל היה רחוק רק חצי אמה מהפינה, ונמצא הפתח שתי אמות ומחצה. עוד כתבו התוס' שהירידה למערה היא דרך סולם או במדרגות.

לרבי יוחנן אין עושים קבר כמין נגר, דקבורת חמורים היא זו - שמשליכים בבור, אלא עושה את הכוכים בקרן זוית בחצי אמה הפנויה שיש בשני הצדדים של הפתח, ומעמיק לחפור אותו באופן שיהיה הבדל אמה בינו לכוך שלידו כדי שלא יגעו הכוכים זה בזה, אבל בשאר המערה לא היו עושים כוכים זה מעל זה, פן תיפול המערה. והקשה רשב"ם שהרי הכוכים בצדדים שסמוכים למערה השניה בהכרח היו זה מעל זה, ולכן פירש רשב"ם שהכונה שהכוכים נמצאים בפינות שמול הפתח, וצריך להעמיק כדי שהכוכים שנמצאים סמוך לפינה לא יתחברו יחד ע"י הכוך שבפינה, ובה אין לחוש שתיפול המערה, שכיון שהכוך באלכסון הוא מתרחק מהכוכים שלידו, משא"כ בשאר המערה. ולחצר המערה פתוחים ארבע מערות בד' הצדדים, ועוברים מעל המעורות בשידה תיבה ומגדל. תוד"ה ותו. והכוכים שבמקום הסמוך למערה השניה היה מעמיקם.

ק"א: לרב אשי אין הכוכים נוגעים זה בזה משום שמעמיק.

לרב הונא בריה דרבי יהושע לא מעמיק את הכוכים, אלא עושה את הכוכים באלכסון. והגמ' דוחה שכיון שריבוע אמה יוצא האלכסון אמה ושתי חמישיות, א"כ האלכסון שבין המעורות אורכו אחד עשרה אמות וחמישית, וא"א להכניס שם שמונה כוכים עם איור אמה בין כוך לכוך שזה יוצא ט"ו אמה.

ועוד מתרצת הגמ' ש"ל שבכוכים הקרובים קוברים נפלים.

לרשב"ג שיעור ההפרש בין הכוכים הכל כפי חוזק הסלע, שאם הסלע חזק מרחיק פחות מאמה ויכול לעשות יותר כוכים, ובסלע

צריך לבדוק לצד השני כשיעור זה, שמא המערה השניה נמצאת בצד השני, וכיון ש"ל שהמתים שמצא קבורים באורך המערה (ועדיין לא קברו בכל הכוכים), ולכן צריך לבדוק אחרי ד' אמות שמול המתים שמצא, וכן לשני הצדדים שמא יש שם מערה נוספת, וצריך לבדוק בכל מקום שיש ספק אם יש שם מתים. ואם הג' מתים מפוזרים בח' אמות א"כ הם ודאי נקברו באורך המערה ולא ברוחבה, וצריך לבדוק רק במרחק ד' אמות שזה הצד השני של המערה, ובצדדים עד שיעור שיכולה להיות המערה השניה.

הגמרא שואלת שלר"ש ששיעור מערה הוא ד' על ח' השיעור הוא כ"ב אמה, ח' אמות של ב' מערות בב' צידי החצר, ואורך החצר ו' אמות, ולרבנן ששיעור מערה הוא ד' על ו' זה יוצא י"ח ו' של כל מערה וד' של החצר, וצ"ל שאת המערה הראשונה בודק באלכסון שמא המתים לא קבורים ישר, או שמת אחד ארוך והשני קצר, ואלכסון של ד' על ו' הוא ח' (התוס' ד"ה וכוונתו) מקשים על ביאור הרשב"ם בזה, ואת המערה השניה א"צ לבדוק באלכסון מפני שלא החמירו כ"כ גם בשניה אחרי שבראשונה לא מצא כלום.

לרב שישא בריה דרב אידי שיעור כ' אמה הוא כר"ש, ואיירי שהמערה הראשונה נמצאה בה נפלים שמערה של נפלים אורכה שש, ולא תולים שגם במערה השניה היו נפלים דדי במערה אחת לנפלים.

אם מצא בתוך שיעור הבדיקה הנ"ל אפילו רק עוד מת אחד, צריך לבדוק ממנו עוד כ' אמה שמא קבר זה לא שייך לקברים הראשונים שמצא אלא לקבוצת קברים אחרת, שרגלים לדבר שיש שם עוד מתים והוא שייך למערה אחת מהם, ומה שלא מצאו לידו עוד מתים מפני שלא הספיקו לקבור עוד באותה מערה. רשב"ם. (ד"ה והתוס' ד"ה בודק) כתבו דמיירי דווקא אם ראשו נמצא לצד המערה ומרגלותיו לצד השני, אבל אם צד מרגלותיו כלפי המערה א"צ לבדוק עוד, מפני שהוא מאותה מערה, דדרך לקבור מרגלותיו לצד המערה.

אם מצא את המתים סמוכים ואין ביניהם מארבע אמות עד שמונה, לת"ק יש להם תפוסה אבל לא שכונת קברות, ולר"ש בן יהודה בשם ר"ש אם בלא האמצעיים יש ג' מתים מד' אמות ועד שמונה, הרי זו שכונת קברות.

ק"ב: ואף שמצינו לענין קברות שלר"ש רואים את האמצעיים כאילו אינם ולרבנן לא, מ"מ לגבי כרם שהמרחק בין השורות הוא פחות מד' אמות, לר"ש לא אמרין רואים את האמצעיים כאילו אינם, דלא נטעי אינשי אדעתא ליעקר אלא נטע לשם כרם, וכיון שאינו נטוע כהלכתו אין לו דין כרם, אבל בקברות שמא קברו בין השמשות ויפנוהו אח"כ, ולרבנן בקברות כיון שזה ניוול להוציאו לא חשיב קבר, אבל בכרם בעל הכרם יקח איזה שורה שתצליח, והשניה תהיה לעצים.

שמתפורר צריך להרחיק יותר מאמה ויעשה פחות כוכים, ויעשה מערה בשיעור הנ"ל וכוכים לפי חוזק הסלע. ונראה שגם מספר המערות הוא לפי חוזק הסלע.

ק"ב. מתי מת שנמצא קונה מקומו, ומתי אפשר לפנותו-

המוצא מת או שתיים מושכבים כדרכם ועד עכשיו לא ידעו שקבורים כאן מתים, וכן אם היה ידוע שקבור כאן מת ומצאו עוד שני מתים, שלומדים מ"המוצא" פרט למצוי, (וכתבו התוס' שמשמע שזה גרוע משנים ידועים ואחד שנמצא, אך האמת שאין דין שכונת קברות אלא בשלשה ידועים או שלשה שנמצאו. ושיטת ר"י שהמוצא פרט לידוע היינו שאם ידוע שהוא ישראל בכל ענין יש לו תפוסה. והתוס' מבארים שהכונה שאם ידוע שהוא נקבר שם לשם קבורה, אפילו אם הוא יחידי. ומה שכתב הרשב"ם שהדין שצריך שלשה ידועים או שלשה שנמצאו הוא הלכה למשה מסיני. ודעת התוס' שזה סברא) נוטלים עם תפוסתם אם רוצה לעשות שם טהרות, דאין מת קונה מקומו עד שיהיו ג' מתים, דאי לאו הכי י"ל שקברוהו מפני הדחק, ונוטל תפוסתו כיון שהוא מושכב כדרכו, ושיעור תפוסה הוא העפר התיחוח וחופר עוד ג' טפחים בקרקע, דחשיב כרקב של מת, אבל אם הוא הרוג, שמצאהו מחותך, ואפילו הם שלשה, לא קנו מקומם אפילו לתפוסה, ד"ל שלא נקברו שם אלא נהרגו שם, ואם לא היה מושכב כדרכו י"ל שהוא עכו"ם ואין לו תפוסה, ואפילו הם שלשה נוטלים מושם, וכן במצאו יושב וראשו מונח בין ירכותיו יכול לפנותו ד"ל שהוא עכו"ם או שהשליכוהו שם באקראי עד שיהיה להם פנאי לקבורו.

ואם מצא שלש מתים מושכבים כדרכם זה בצד זה, או שהיה ידוע שיש כאן ג' מתים, אם המרחק ביניהם מארבע עד שמונה אמות והיינו קרוב לד' אמות או קרוב לח', הרי זו שכונת קברות וקנו מקומם, ותנא זה סובר כר"ש, וס"ל שלר"ש שיעור מערה הוא ד' על ח' אמות (וכן מבואר בברייתא שזה דעת ר"ש), וס"ל שג' מתים נקברים בכותל רוחבה שהוא ד' אמות, ויש בין הכוכים בסך הכל ב' טפחים, ולפי חשבון זה בכותל הארוך קבורים ו' מתים, וממילא כשמוצא שלשה מתים בתוך ד' אמות י"ל שהם היו קבורים בכותל הקצר של המערה כנגד הפתח, או שהם היו קבורים בכותל הארוך אלא שעדיין לא נתמלאו כל הכוכים, ואם מצא ג' מתים בתוך ח' אמות, י"ל שהם היו קבורים באורך המערה, וג' הכוכים האחרים עדיין לא קברו בהם והם נתמלאו עפר כשנפלה המערה, אבל אם מצאם צפופים יותר אין זה שכונת קברות אלא ע"י הדחק נקברו שם על מנת לפנותם, ולא קנו מקומם, וגם אין צריך לבדוק יותר. רשב"ם. ודעת ר"ת (תוד"ה מארבע) שכיון שמבואר במתני' שבין הכוכים יש אמה, בהכרח בד' אמות של אורך המערה יש שני מתים, והשלישי קבור לכיוון אחר והיינו חצי אמה מכותל רוחב המערה וחצי אמה בזווית המערה.

כמה צריך לבדוק מסביב לג' המתים שמצא-
במתני' (בנזיר ובאהלות) איתא שצריך לבדוק עד עשרים אמה. והיינו שאם מצא ג' מתים בד' אמות תולים שהם לרוחב המערה מול הפתח, וממילא צריך לבדוק בכתלים משני הצדדים כשיעור אורך המערה, ואח"כ כשיעור החצר לר"ש שיש מערות מד' צידי החצר, ואח"כ כשיעור אורך המערה שבצד השני של החצר, וכן

בית כור

טפחים על ד' טפחים, שהם מקום חשוב בפני עצמם אפילו לענין רה"י לדיני שבת, אינם נמדדים עם השדה, אפילו אם אין הנקעים מלאים מים. ושאינו מהקדש דלעיל, דאין אדם רוצה קרקע בכמה מקומות כיון שיהיה לו טורח בחרישה ובזריעה. אבל נקעים וסלעים פחות מ"ט נמדדים עם השדה, דאין שדה בלא מעט נקעים וסלעים, אפילו בנקעים מלאים מים, ואם אמר כבית כור עפר דמשמע כמות שהוא בין סלעים בין עפר, גם נקעים וסלעים הגבוהים י"ט נמדדים עמה.

אם הסלעים הפחותים מ"ט הם בשיעור יותר מבית ארבעת קבין, אינם נמדדים עימה, גם בפחותים מ"ט, ונראה דה"ה באמר כבית כור עפר, ואמר מר עוקבא שאפילו בשיעור בית ארבעת קבין דווקא כשהם מפוזרים נמדדים עמה, אבל אם הם בבית חמשת קבין או יותר אינם נמדדים עימה, ולרבי יוחנן אם אינם מפוזרים ברוב השדה אפילו ביותר מה' קבין אין נמדדים עימה. ורבי חייה בר אבא מסתפק מה הדין לרבי יוחנן כשרובם במיעוט השדה ומיעוטם ברובה, תיקון.

ק"ג: כמה ספיקות – אם היו הסלעים כשיר בצורה עגולה, שקשה לחרוש ולזרוע ביניהם, כשורה שקשה לחרוש ולזרוע כנגדה, איצטדינין (כ-קרני שור האיצטדין), דרך עקלתון – מפותלת. תיקון. וספיקות אלו הם אם תמצא לומר, שכל מקרה קשה לזרוע בו יותר מהקודם.

סלע יחיד מחוץ לשדה סמוך לשדה, או אפי' בתוך השדה אבל הוא סמוך למיצר, ואפי' גובהו כל שהוא, אינו נמדד עימה, דלא בטיל לגבי שדה אלא כשהוא באמצע השדה ומוקף בשדה מכל צדדיו. רשב"ם. ור"ת (תוד"ה אם) מבאר שסלע יחיד הכונה שיש לו שם לווי, ואפילו אם הוא באמצע השדה. ועוד אומר ר"ת דגרס סלע יחיד שיש לו בית רובע, והיינו שמה שנתבאר שפחות מד' קבין נמדדים עם השדה, זה דווקא בכמה סלעים, אבל אם זה סלע אחד גדול אפילו רק בית רובע אינו נמדד עם השדה. והרשב"ם חולק על פירוש זה. והגמ' מסתפקת מה הדין אם מופסק עפר פחות מג' טפחים בינתיים – בין הסלע למיצר, ואם תמצא לומר דהוי הפסק יש להסתפק מה הדין שיש כשיש עפר מלמטה וצונמא מלמעלה סמוך למיצר, או שיש עפר מלמעלה פחות מג' טפחים כעומק המחרישה, וצונמא מלמטה, אי אזלינן בתר עפר ונמדדים עמה, או שהצונמא עיקר ואין נמדדים עמה. תיקון.

המוכר בית כור עפר ופיחת או הותיר

מתי נקעים או סלעים נמדדים עם השדה

הגמרא חוזרת לעסוק בענייני מכירת והקדשת שדות, שנתבאר בפרק המוכר את הבית מהו שיעור השדה שקנה (ס"א ס"ב), ואלו דברים הנמצאים בשדה כלולים במכירת או בהקדשת שדה (ס"ט – ע"ב). ולהלן (ק"ג – ק"ז) יבואר האם כשמכר או הקדיש שדה בגודל מסוים, נקעים וסלעים מצטרפים לשיעור שמכר, ומה הדין כשפיחת או הותיר מהשיעור שמכר.

ק"ג. בהקדש – המקדיש שדהו בזמן שהיובל נוהג, ובא

לפדותה, שיעור הפדיון הוא בית זרע (קרקע הראויה לזריעת) חומר (כור) שיעורים בחמישים שקל כסף, ונקעים (בקעים חריצים ונעיצים) עמוקים י"ט או סלעים גבוהים י"ט הם נחשבים שדה בפני עצמם ולכן אין נמדדים עם השדה, ומ"מ הם קדושים, אבל אם הם פחות מ"ט הם נמדדים עם השדה. ומה שביותר מ"ט אינם קדושים בפני עצמם (אף שהתורה מרבה שהקדש חל אפילו על חצי תרקב, דכתיב "שדה". לרשב"ם שאלת הגמרא היא שאף שאינם נמדדים יחד עם השדה מפני שהם נחשבים בפני עצמם, ויכול לפדות זה בלא זה כמו במקדיש שני שדות, שיקדשו בפני עצמם לענין שיוכל לפדותם בפני עצמם לפי חשבון בית זרע חומר שיעורים בחמישים שקל כסף, ולא יפדה אותם בשווים. ולתוס' (ד"ה ואמאי) השאלה למה זה שהם בפני עצמם זה סיבה שאין נמדדים עימה, אבל לענין לפדות לפי חשבון בלאו הכי אפילו חצי שדה אפשר לפדות לפי חשבון), משום שפחות מבית כור לא קדשי אלא להפדות בשווים, ואיירי שהנקעים מלאים מים ואינם ראויים לזריעה דומיא דסלעים, ולא קרינן בהו' בית זרע, ומ"מ בפחות מ"ט נמדדים עימה משום שהם נחשבים חלק מהקרקע. ובזמן שאין היובל נוהג כל קרקע נפדית בשוויה. ומיירי שהקדיש בתחילת היובל. ולא גרסינן בשנת היובל, דאם הקדיש בשנת היובל עצמה, יש מחלוקת בערכין כ"ד. אם ההקדש חל. רשב"ם. והתוס' (ד"ה המקדיש) כתבו שברוב הספרים גורסים 'בשנת היובל', וצ"ל שהכונה בשנה שאחרי היובל, מדלא קאמרו בשנת היובל עצמה.

במכירה – האומר לחבירו בית כור (מקום הראוי לזריעת כור תבואה, ומשערים לפי חשבון שחצר המשכן שהוא מאה על חמישים הוא בית סאתים, וכיון שכור הוא ל' סאים א"כ בית כור הוא פי חמש עשרה מחצר המשכן) עפר (ראוי לזריעה. ואם לא אמר עפר, לרשב"ם אפילו אם כולה סלעים חלה המכירה, דשמא כוונתו לבנות בה בית או לשטוח בה פירות, ויד לוקח על התחנתו, ונראה דה"ה אם אמר בית כור קרקע. ולתוס' (ד"ה בית) נקט עפר לרבותא שאעפ"כ פחות מ"ט נמדדים עמה, ולא לומר שבלי זה יכול לתת הכל סלעים) אני מוכר לך, אם יש בה נקעים עמוקים עשרה טפחים, או סלעים גבוהים עשרה טפחים, והם רחבים ד'

הלוקח מפסיד כלום.

אם קנה יותר מבית כור ושייר ט' קבין מחזיר לו את הקרקע, לרב הונא מייירי אף בבקעה גדולה שמחזקת י' כורין, דס"ל דהואיל ויש במותר חשיבות שדה לא מחיל, ויחזיר לו קרקע. ולרב נחמן כוונת מתני' שהשיעור הוא ז' קבין ומחצה לכל כור, ואם יצא ההפרש יותר מט' קבין מחזיר את הקרקע ולא מעות כיון דליכא מחילה.

ק"ד: שדה ונעשית גינה ביד לוקח, ע"י שגדל הנהר לשם או שנבע שם מעין, שזה ראוי לגינה כדכתיב "והשקית ברגלך כגן הירק", ועדיין לא החזיר לו מעות או קרקע, רב אשי מסתפק אם שיעורה כשדה או כגינה היכא דאמרינן יעשה חשבון, האם הולכים לפי שעת המכירה, או שכיון שהתקנה היא לטובת המוכר שאין לו מה לעשות עם קרקע קטנה, השתא שנעשית גינה ויש לו מה לעשות עם זה יחזיר לו את הקרקע, וכן מסתפק רב אשי מה הדין במכר גינה ונתייבשה ונעשית שדה, האם הולכים לפי שעת המכירה ויחזיר לו קרקע, או שכיון שהתקנה היא לטובת המוכר ועכשיו אין לו מה לעשות בשיעור זה אם רצה יטול מעות. תיקון. והספיקות הם היכא שאין זמן שיש עליו תורת מחילה, אבל אם מעיקרא הוי מחילה ולבסוף לא הוי מחילה, כבר חלה המחילה.

אם יש למוכר שדה סמוכה, אפי' בהותיר כל שהוא יחזיר לו קרקע ולא יעשה חשבון, כיון שזה ראוי להצטרף לשדהו, והיינו שבהותיר כל שהוא על ז' קבין ומחצה יחזיר לו קרקע, ובז' קבין ומחצה לכור ודאי מחילה היא ואינו מחזיר לא קרקע ולא מעות. וי"מ שאפילו בפחות מרובע לסאה יחזיר ולא מחל, ולאו מילתא היא. ורב אשי מסתפק מה הדין היכא שבור או אמת המים או דרך הרבים (שביל של ט"ז אמה שעוברים דרכו לשדות, אבל רה"ר ממש ודאי מפסיקה), או שורת דקלים, (וספיקות אלו הם באם תמצא לומר), מפסיקה בין ההוא מותר לשדה, תיקון.

תפוס לשון ראשון או אחרון-

ואם אמר מידה בחבל אני מוכר לך הן חסר הן יתר, או איפכא, לבן ננס מה שאמר בסוף ביטל את מה שאמר בתחילה, ואפילו פחת או הותיר רובע לסאה הגיעו, דתפוס לשון אחרון, דחזר בו בתוך כדי דיבור מהלשון הראשון.

ק"ה. לרב רשב"ג ורבי יוסי דלהלן חולקים על בן ננס, וס"ל שהדבר מוטל בספק אם אומרים תפוס לשון ראשון או אחרון, וממון המוטל בספק חולקים, (ואמנם רב סובר כבן ננס, וכדלהלן), וקמ"ל שאף שכאן ליכא למימור דפרושי קמפרש (כמו שאפשר לומר לגבי מרחץ שאין כוונתו לחזור בו אלא לומר שישלם דינר בכל חודש, ושאל ירצה לחזור בו מהשכירות באמצע יוכל להוציא משם וא"צ להעמיד לו אחר, וכדלהלן) לא אמרינן שודאי חזר בו, דאף במרחץ הטעם משום ספק.

וכמו שמצינו לגבי מרחץ שמי ששכר מרחץ בי"ב זהובים לשנה דינר זהב לחודש והיתה זו שנה מעוברת,

המוכר בית כור עפר מידה בחבל (-בצמצום, כמו שמוכרים ע"י מדידה בחבל לא פחות ולא יותר), אם פחת כל שהוא ינכה אבל המקח קיים, (ואע"ג דאמר רבא 'כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי אונאה חוזר, הני מילי במטלטלין, אבל בקרקע לא, דקים להו לרבנן דניחא ליה ללוקח לקנות מה שימצא, וכוונת המוכר מידה בחבל היא שאם ימצא יותר יחזיר ואם פחות ינכה. ואף שאין אונאה לקרקעות, זה דווקא בשווי הקרקע ולא בגודלה. רשב"ם, והתוס' (ד"ה פחות, הראשון) כתבו דלהדיא איתא בקידושין מ"ב: דדברי רבא שבדבר שבמידה חוזר מייירי בקרקעות, והחילוק הוא שרבא מדבר כשמדדו והטעהו במידה, וכאן מדובר שעדיין לא מדדו. עוד כתבו התוס' (ד"ה פחות, השני) דאינו יכול לומר לו אדעתא דהכי לא זבני, משום דמייירי שהם נמצאים בשדה, ומתחילה היה יודע שאין כוונתו לדייק), ואם הוסיף כל שהוא יחזיר קרקע או מעות כפי רצון המוכר.

ואם אמר הן חסר הן יתר, אפילו אם ההפרש הוא רובע לכל סאה והיינו ל' רבעים לבית כור, חל הקנין דבהכי הוי מחילה, (ואפילו במכירה מועטת של בית סאה דינא הכי), ואם ההפרש גדול יותר יעשה חשבון ולא הוי מחילה דא"כ למה אמר בית כור, ויתן הלוקח למוכר על כל ההפרש מעות או קרקע כפי שירצה המוכר (אא"כ הוזלה או התייקרה הקרקע וכדלקמן ק"ד), ותקנת חכמים היא, דמן הדין צריך להחזיר לו קרקע, דלא קנה אלא בית כור, אבל מה יעשה המוכר בקרקע מועטת, ואם פחת יותר מרובע ינכה לו מן הדמים, דכיון שאין בשדה זו יותר, א"א לחייב את המוכר לתת לו משדה אחרת. ואם הוסיף בשדה שיעור בית ט' קבין, או בגינה בית חצי קב ולר"ע בית רובע, צריך לתת לו דווקא קרקע כיון שיש לדבר זה חשיבות בפני עצמו, ומחזיר הכל ולא רק את מה שיותר מהשיעור, דכיון שיש כאן חשיבות קרקע לא מחיל מיד.

ק"ד. ואם אמר בית כור סתמא ולא אמר לא מידה בחבל

ולא הן חסר הן יתר, הרי הוא כאומר הן חסר הן יתר, או כאומר כבית כור עפר אני מוכר לך, שאפי' פחת או הותיר רובע לסאה הגיעו. דעת רשב"א (תוד"ה אלא) דהכא מייירי דווקא בעומד באותה שדה ורואה כמה יש בה, אבל באינו רואה אותה לא אמרינן הגיעו, דאם התנה למכור לו בית כור עפר לא יכול לתת לו פחות, וסברא הוא דהתם אפילו ע"י נכיו לא היה מקבל לוקח, שלא היה דעתו לקנות אלא בית כור שלם.

והא דתניא כופין את המוכר למכור את ההפרש ללוקח אם הוא רוצה לקנות, כדי שהמוכר לא ידרוס בשגה הלוקח ויהיה צריך להזוהר ממנו, והמוכר אינו מפסיד מזה כיון שזה שיעור קטן שאינו ראוי לכולם, והו"ל זה נהנה וזה אין חסר דכופין על מידת סדום, ואת הלוקח לקנות משום תקנת המוכר, שלא יפסיד קרקע קטנה זו, באמת לעולם לא כופים את המוכר למכור, אלא מייירי שהמוכר רוצה למוכרה במעות ללוקח, ומייירי בהזולה, שיכול הלוקח לומר למוכר שאם הוא נותן לו קרקע לא ישלם לו אלא כזולא דהשתא, ואם התייקרה השדה נותן לו כשער הקניה, דאומר הלוקח למוכר דמעיקרא לא נתנחצא לקנות אלא בזול, ועל שער הזול כופים את הלוקח לקנות כדי ליפות כוחו של מוכר, דאין

בסלע כיון שזה מטלטלין מודה רב נחמן דראשון ראשון קנה, דדווקא קרקע בחזקת בעליה עומדת, דקרקע אינה נגזלת, אבל במטלטלין מאי דתפיס תפיס.

ושיטת רב לגבי מכירה שאם מכר באיסתרא מאה מעי, או מאה מעי איסתרא, הולכים אחרי הלשון האחרון כבן ננס, וכן לגבי מרחץ הכל למשכיר, ולא משום דפרושי קמפרש שאם תתעבר השנה ישלם דינר לחודש, ורק בשנה שאינה מעוברת הוא משכיר ב"ב דינר, אלא משום שהולכים אחרי הלשון האחרון. והרשב"ם והתוס' מביאים שרש"י ב"ב מביאר שפרושי קמפרש מיירי לענין איסתרא מאה מעי, דהו"א שכוונתו באיסתרא מאה מעי שהוא מפרש שכוונתו לסלע גדול שהוא שוה מאה פרוטות, ובמאה מעי איסתרא כוונתו למאה פרוטות רעות שאין שוות אלא סלע. ורבינו יצחק מפרש דהו"א דפרושי קמפרש מיירי במרחץ, ויהא כולו לשוכר, ולא אמרינן תפוס לשון אחרון, דכוונתו י"ב זהובים לשנה, ומשום דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף הוצרך להתנות שיתן בסוף כל חדש דינר מאותן י"ב זהובים שהוא חייב לשנה.

ק"ו: ואם מכר בית כור עפר בסימניו ובמצריו בתוך הסימנים והמיצרים שאתה רואה, אם חיסר פחות משתות הגיעו דכיון שבמכירה בסתמא הדין כמו באומר הן חסר הן יתר דעד רובע לסאה הגיעו, והוסיף לומר בסימניו ובמצריו, הוי כמוכר לו שדה זו כמות שהיא בין קטנה בין גדולה, ואם חיסר יותר משתות ינכה הלוקח מהמעוה שמשלם דכיון שאמר בית כור צריך שיהיה קרוב לכור, ואם הותר יחזיר לו קרקע, ושיעור שתות אינו משום אונאה, דאין אונאה לקרקעות, דאם מכר שוה פרוטה במנה או שוה מנה בפרוטה הגיעו, אלא זה שיעורא דרבנן, דבהכי מחיל איניש היכא שאמר בסימניו ומצריו. ואם חיסר שתות בדיוק, לרב הונא דינו כפחות משתות, ולרב יהודה דינו כיותר משתות.

ושיעור שתות הוא כמו בשום הדיינים ששמו נכסי היתומים למוכרם למזון האשה והבנות, ואמנם שם לכו"ע אם טעו שתות בדיוק בטילה השומא, ובטל המקח לגמרי, וכאן י"א ששתות כפחות משתות, וגם ביותר משתות מחזיר את ההפרש ולא בטל המקח. ורשב"ג סובר שהמקח קיים, דא"כ מה כח בית דין יפה.

ק"ז: ואם הלוקח מכיר את הקרקע ויודע שהיא פחותה יותר משתות מהמידה שהמוכר אמר לו הגיעו, דסבר וקיבל, והמוכר טוען שמה שאמר שהיא גדולה יותר, אין כוונתו שישלם גודל זה משדה אחרת או ינכה מן הדמים, אלא כוונתו שהיא שוה כמו גדולה יותר, ולהשביח מקחו אמר כן.

מדיני חלוקת יורשים

להלן יבואר דין אחים שחלקו ירושה, מתי חלה החלוקה כשחלקו בגורל, ומה הדין אם אחרי החלוקה בא אח נוסף שלא קיבל חלקו, או כשבעל חוב גבה מאחד האחים.

דלרשב"ג ורבי יוסי יחלוקו את חודש העיבור, ויתן לו שחר חצי החודש, דמספקא להו אי אמרינן תפוס לשון ראשון והשוכר מרויח, או תפוס לשון אחרון וצריך לתת לו י"ג דינרים, וממון המוטל בספק חולקין. וכתבו התוס' (ד"ה ובא) ששיטת רבי יוסי שדנים כאילו הוציא את שני הדברים יחד, ולכן הוי ספק, שהרי שני הדברים סותרים זה את זה, אבל היכא שאפשר לקיים שניהם, כמו באומר תמורת עולה תמורת שלמים, שניהם קיימים, והיכא ש"ל שהדבר השני מפרש את הדבר הראשון, סובר רבי יוסי שהולכים אחרי סוף הדיבור.

לשמואל חכמים חולקים על בן ננס, וס"ל שהולכים אחר הפחות שבלשונות שמפחית את כוחו של הלוקח, דכיון שיש ספק אי אמרינן תפוס לשון ראשון או לשון אחרון, יד המוכר שהוא מוחזק בקרקע שלו על העליונה, ולגבי מידה בחבל הן חסר הן יתר אם הותר כל שהוא יחזיר, דלהכי אמר ליה מידה בחבל, ואם פחת כל שהוא הגיעו, דאמר הן חסר הן יתר מפני שהיה ירא שאין כאן בית כור, וכוונת שמואל שאין הלכה כבן ננס, שהרי שמואל סובר לגבי מרחץ הנ"ל, דאירי בבא באמצע החודש ואמר לו צא מביתי או תן לי שחר חודש זה, ומספק מעמידים הממון על חזקתו, אבל בבא בתחילת החודש הכל למשכיר, ובבא בסוף החודש הכל לשוכר, דאזלינן בתר האי דתפיס.

וכתבו התוס' (ד"ה אבל) שבתחילת החודש כולו למשכיר, משום שהשוכר הוא המוציא והמוציא מחבירו עליו הראיה, ואפילו הכי בסוף חדש כולו לשוכר, משמע דאי תפס מוציא לא מפקין מיניה, וקשה דב"מ (ז:) מסיק גבי ספק בכור דתקפו כהן מוציאין אותו מידו, אלמא היכא דאמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה לא מהניא תפיסה. וי"ל דהכא בבא בסוף החודש כולו לשוכר לא משום תפיסה, אלא משום דאמרינן שזה שלא בא עד סוף החודש זה מראה שהוא מודה לו, אבל בבא באמצע החודש נראה דאין זה כ"כ הודאה על חצי החודש, ואי הוי הודאה הוי הודאה על הכל, ומשום הכי יחלוקו. והא דמבואר בכתובות כ. דבתרי ותרי אוקי תרי לבהדי תרי ואוקי ממונא בחזקת מריה, ומ"מ מועילה תפיסה, שאני התם שהתופס ברי, אבל בספק בכור לא בא הכהן אלא מכח ספק, אי נמי הא דמהני תפיסה בכתובות היינו דווקא קודם שנולד הספק, אבל אח"כ לא מהני.

ומה שמצינו שרב ושמואל סוברים שמי שמוכר כור בשלושים סאה בסלע אין יכול לחזור בו באמצע, דראשון ראשון קנה כיון שאמר סאה בסלע, (אבל באמר רק כור בשלושים יכול לחזור בו אפי' בסאה האחרונה אע"פ שמשך כ"ט סאים, דכוליה חד מקח הוא ועד שמשך הכל לא קנה כלום), ג"כ הטעם הוא משום שהלוקח תפוס במה שבידו, ולא משום תפוס לשון אחרון, דאפילו אי אמר איפכא דינא הכי.

ק"ח: ולענין הלכה לגבי מרחץ, הלכה כרב נחמן שקרקע בחזקת בעליה עומדת, ואפילו בבא בסוף החודש כולו למשכיר, ואפילו באמר קודם דינר זהב לחודש ואח"כ י"ב דינרים לשנה, מפני שזה ספק מה העיקר, והספק לא נולד עכשיו אלא כבר בתחילת החודש, ואז המשכיר היה המוחזק, והעמד קרקע על חזקתה, ונמצא שדר בבית של חבירו. ולענין מידה בחבל הן חסר הן יתר, הוי ספק כשמואל ורב נחמן, וקרקע בחזקת בעליה עומדת, והולכים אחר הפחות שבלשונות ויד מוכר על העליונה. ולענין כור בשלושים סאה

הלכה כרב, וכן הלכה.

אחים שחלקו ירושה ובעל חוב נטל חלקו של אחד

מהם, (ומיירי באפותיקי, דבלאו הכי צריך ליטול חלק מכל אחד, ומיירי באפותיקי שאפשר לשלם בזוי, ולא באפותיקי שאינו יכול לסלקו בזוי. תוד"ה ובא), לרב בטיילה החלוקה וחולקים בשוה את מה שנשאר, דס"ל שדינם כיורשים שכולם חייבים לפרוע את חובת אביהם, ומה שחלקו יש ברירה והוברר שזכה כל אחד בחלק הראוי לו, ולא קנו זה מזה כלום, (ולדבריו אין מחזירים זה לזה ביובל). וכתבו התוס' (ד"ה רב) שלרב אינו יכול לסלקו בזוי, ולכן בהכרח ס"ל דכיורשים דמו, דאי כלקוחות באחריות יכול לסלקו בזוי, ואמאי בטיילה מחלוקת. ולשמואל הפסיד חלקו, דס"ל שדינם כלקוחות שלא באחריות, דאין ברירה, (דק בנותן מעות אמרין אחריות טעות סופר, אבל כאן נח לשניהם לא להשתעבד זה לזה, ולדבריו מחזירים זה לזה ביובל). ולרב אסי נוטל רביע בקרקע או במעות, דמספקא ליה אי דינם כיורשים או כלקוחות, הרשב"ם מפרש דמספקא ליה אי כרב אי כשמואל, ולכן משלם רבע, ואותו רבע נותן לו קרקע מהחלוקה, או מעות מפני שהיה יכול לפרוע לבעל חוב מעות. עוד מביא הרשב"ם שרש"י בב"מ מבאר באופן נוסף, דאי כלקוחות היינו כלקוחות באחריות, ולפי זה נותן רביע בקרקע כדן יורש, ועוד רביע במעות כדן לוקח באחריות. (וכתבו התוס' (ד"ה רב) שרב אסי חולק על רב וסובר שאת החלק של הירושה יכול לסלקו בזוי, משום דאמר ליה שגם את הבעל חוב הוא היה מסלק בזוי, ורב אינו חושש לסברא זו. ואף דשומא הדרא לעולם, וא"כ יכול לתת לו מעות ולפדות את הקרקע, נפקא מיניה היכא שמכרה או הורשה שבזה אינו יכול לפדותה). ולהלכה בטלה מחלוקת, ומבואר שהאחים שחלקו דינם כיורשים.

דיינים שנחלקו בשומא

שלשה שבאו לשום את הנכסים לצורך מזון האשה והבנות, ואין שומת בית דין בפחות משלשה.

אם יש אחד כנגד שניים, בין שהאחד אומר יותר בין שהאחד אומר פחות, בטל היחיד במיעוטו דכתיב "אחרי רבים להטות".

ואם אחד אומר במאה והשני אומר בשמונים והשלישי אומר במאה ועשרים-

לת"ק דנים את הקרקע במאה, שזה השומא הממוצעת, דשני דיינים אומרים שאינה שוה פחות ממאה, ונראה דה"ה אם שומתו יותר ממאה, שאינו ממש שומא ממוצעת.

ק"ז: לר"א ברבי צדוק דנים את הקרקע בתשעים, דתולים ששני הראשונים טעו בעשר, דאדם טועה בעשר להזיל או להוקיר, ואין ללכת אחרי מי שאומר מאה ולומר שרק הוא צודק, ואין אומרים ששוויה מאה ועשר והשניים האחרונים טעו בעשר, דיש לנו לילך אחר הפחות דתפשת מועט תפשת.

ולאחרים מחלקים לשלש את ההפרש, ושוויה תשעים ושלוש ושליש, מפני שהראשון טעה ב"ג ושליש דזה

מתי חל הקנין בגורל- יורשים שחלקו ע"י גורל, לרבי יוסי ברגע שהאח הראשון עלה חלקו בגורל, קנו כולם שאין האחרים יכולים לחזור בהם כלפי חלקו, ואם הם שני אחים קנה גם השני את חלקו. ואם נפל הגורל לכולם פשיטא שכולם קנו, אע"פ שלא החזיקו כל אחד בשלו, שכיון שכולם מוחזקים בכל הקרקע אין הגורל מקנה להם כלום אלא מברר לכל אחד חלקו המגיע. (ואין חילוק בזה בין קרקע למטלטלין). רבי אלעזר אומר שהטעם שקנו בגורל אע"פ שלא החזיקו (דאם החזיקו פשיטא שקנו) הוא כמו שבחלוקת הארץ הגורל קנה כדאמרין לקמן (קכ"ב). שאלעזר מלושב באורים ותומים וכל ישראל עומדים לפניו וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחים לפניו, והיה מכין ברוח הקודש מי ומה יזכה בגורל, והגמ' שואלת דא"כ יצטרכו קלפי ואורים ותומים, ורב אשי מפרש שבאמת הגורל קונה כמו בחלוקת הארץ, וא"צ אורים ותומים משום דגמרו ומקנו בלב שלם בההיא הנאה דקא צייתי להדדי לחלוק בגורל ולא להמשיך להיות שותפים ושלא יהיה עיכוב בדבר, והגמירות דעת מועילה כמו האורים ותומים.

ואם אח"כ הגיע אח נוסף ממדינת הים, לרב בטיילה כל החלוקה, דס"ל דהדר דינא כיון שלא היתה כוונתם לחלוק לשלשה, והתברר שחלקו בטעות חלוקה שאינה נכונה, אבל ג' שותפים ששניים מהם חלקו לשלש חלקים בלא ידיעת השלישי, בפני בית דין של שלשה הדיוטות (דבלאו הכי לא חלה החלוקה, ואם השביחו הנכסים השביחו לאמצע, והני מילי במידי דצריך שומא, אבל במעות א"צ לחלוק בפני בית דין). כיון שחלקו לשלש חלוקתם קיימת אף אם יבוא השלישי ויאמר שאינו רוצה בחלוקה זו, מפני שגם אם הוא היה כאן היו חולקים בגורל, ואין כאן טעות.

ולשמואל בג' אחים מקמציץ (כל אחד מקמץ ונותן לו שליש מחלקו. רשב"ם. ולתוס' (ד"ה ושמואל) אין סיבה שיהיה חלקו לקבל בלי גורל, אלא מפילים גורל על חלקו, ואם היו ג' שדות וכל אחד נטל שדה ובשלישית חלקו ועלה לחלקו השדה השלישית, אין מטילים גורל חוזר על שני השדות אלא כל אחד נשאר בשדה שעלתה בחלקו בגורל הראשון, ואם עלה בחלקו של השלישי אחת מהשדות הראשונים, השדה השלישית שחלקו בה ממשיכים לחלוק בה, חולקים גם בשדה השניה), דס"ל קם דינא, ואף שבמוכר כור בשלושים יכול לחזור בו אפי' בסאה האחרונה (אא"כ הוסיף ואמר סאה בסלע שאז ראשון ראשון קנה), שם תיקנו חכמים שיוכל לחזור בו כיון שזה גם לטובת המוכר אם תתייקר התבואה בינתיים, וגם לטובת הלוקח שיוכל לחזור בו אם תזול התבואה, ולדעת כן מוכר המוכר וקנה הלוקח, (והא דאמרין בסיפא ראשון ראשון קנה, שאני התם שכל סאה נגמרה מכירתה משמשכו), אבל בחלוקת קרקע נח להם להפטר מהר זה מזה ויזכה כל אחד בחלקו ויטרה בו, דקדירא דבי שותפי לא חמימי ולא קריירי, ולהכי קם דינא.

ק"ז: לרב פפא הלכה שמקמציץ שיתן חצי מהשדה לאחיו מאיזה צד שירצה, ובלבד שתהיה שוה כמו החצי השני, ולאמימר

שבדרום אני מוכר לך, משמנים ביניהם כמה שוה החצי שבדרום, ונוטל חציה בדרום כשווי חציה בדרום באיזה מקום שירצה המוכר, דדילמא כוונתו לשווי חציה שבדרום. והמוכר נותן מחצי השדה שלו את מקום הגדר, ואת החריץ שרוחבו ששה טפחים, ואת הבן חריץ שרוחבו ג' טפחים, וביניהם טפח, כדי שלא תקפוץ חיה (ואם היה רק חריץ היתה נכנסת לתוכו ועוברת כיון שהוא רחב, ואם היה רק את הבן חריץ היתה קופצת מעליו), דסתם מוכר חצי שדה מוכר כל צרכי שדה, (אבל היכא שמכר לו שדה שלם פשיטא שמכר את כולו, ומה יוסיף לתת לו יותר). החריץ חיצוני מהבן חריץ אך שניהם מאחורי הגדר.

הטעות השייכת בדבר ששוה יותר משמונים, והשני ג"כ טעה כך אלא שלא רצה להוסיף על הראשון יותר מעשרים, ואין נפקא מינה מי פסק ראשון, דמ"מ כל אחד יודע מה שבלב חבירו, ואין אומרים ששויה שליש פחות מהמרבה, דיש לנו לילך אחרי הפחות.

דייני גולה ורב הונא פסקו כאחרים, ורב אשי אמר שאם אין אנו יודעים טעמם איך נפסוק כך הלכה.

המוכר חצי שדה לחבירו-

משמנים ביניהם את שויה הכולל של השדה, ונוטל ממנה כפי חצי משוויה בחלק הכחוש של השדה דידו על התחתונה, דשמא כוונתו לחצי שווי השדה, ואם אמר לו חציה

יש נוחלין

בחיים קרובה יורשים אותו, כיון שירושה זו היא מכח קורבת אביו ולא מכח היותה אמו. והאיש יורש את אחות אמו, שהרי הוא יורש את אמו, אבל היא לא יורשת אותו, דמשפחת אם אינה קרויה משפחה, ועוד שהרי אמו לא יורשתו אלא קרובי אביו. ומיירי באחיות מן האב, אבל אחות אמו מן האם יורשים אותה קרובה מן האב. לישנא אחרינא 'ובני אחות', והיינו שאדם מוריש לבן אחותו, שהרי אחותו יורשת אותו ובניה באים מכוחה, אבל הוא לא יכול לרשת את בן אחותו, שהרי אחותו לא יורשת את בניה אלא קרובי האב, דמשפחת אב יורשת ולא משפחת אם.

מנחילים ולא נוחלין – האשה את בניה ובעלה, ואחי האם.

לא מנחילים ולא נוחלין – האחים מן האם.

ק"ח: המקור שהאב יורש את בנו אחרי בני המת ולפני האחים

כתיב "ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב" "שארו" זה האב של המת, דכתיב "שאר אביו היא", מכאן שהאב יורש את בנו לפעמים.

הגמרא שואלת שנאמר שהאב קודם לבן (לרשב"ם ותוס' ד"ה יכול, הראשון) שאלת הגמרא שאב יקדום גם לבן וגם לאח, וביארו התוס' שהו"א דמדכתיב "שארו" לומדים להקדימו לכל הכתוב בפרשה ולרבי"ם שאלת הגמרא שיהיה קודם לבן ולא לאח, דפשיטא שאין להקדימו לשניהם. עוד כתבו התוס' (ד"ה יכול, השני) שלפי צד זה גם אבי אביו קודם לבנו ולבתו ולאחיו, וקרא שהבן והבת יורשים מיירי בבן או בבן הבן של גר. אי נמי היכא דאיכא בן ובת או אח לא נאמר דמשמשות והולכת, דדריש לקמן (ק"ט: ט) שאין לך מעביר נחלה משבט לשבט אלא בת, ואם הנחלה עוברת לאביו ולאביו אביו וכו', א"כ כל הנחלות מגיעות ליעקב אבינו והוא מורישם לכל ישראל).

והגמרא מתרצת דמכתיב "הקרוב" לומדים שהקרוב יותר קודם, והבן קרוב יותר שהרי קם תחת אביו ליעדה ולשדה אחוזה, אבל האב לא מצינו כלל שהוא קם תחת בנו.

הקשו התוס' (שם) אחי אביו דכתב רחמנא למה לי, תיפוק לי מאין לו עיין עליו דדרשינן מינה לקמן (קט"ו). דנחלה ממשמשת ובאה. ותיריך ריב"ם דכתביה לאשמועינן דקראי שלא כסדרן כתיבי, דלא נימא דכסדרן כתיבי ואחי המת קודמין לאב. והקשה ר"י מה נעשה למ"ד דקראי כסדרן כתיבי, ורשב"א הקשה דאפילו למ"ד שלא כסדרן כתיבי לא איצטריך למכתב אחי האב, דע"כ לא נכתב שארו אלא להקדימו לאחיו, דאי לאשמועינן דהיכא דליכא בן ובת ואח הוא יורש, פשיטא, וכי מושל העיר יירש. ותיריך ר"י דמאין לו לא הוה שמעינן שנחלה ממשמשת למעלה אלא למטה כגון בן הבן ובת הבן ובן בת הבן, ורק מ"אחי אביו" לומדים שנחלה ממשמשת גם למעלה. וא"ת אחים דכתב רחמנא למה לי, כיון דנחלה

מי מוריש ומי יורש, וסדר הירושה,

ומקורות דינים אלו

כתיב איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו. ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו, ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו לאחי אביו, ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה."

באה התורה בזה ללמדנו את סדר הירושה, והיינו למי עוברים הנכסים לאחר מותו, וחז"ל דרשו מפסוקים אלו (וכן מפסוקים נוספים) את כל סדר הירושה, שעיקרה הוא שהבן (או צאצאיו) יורש ראשון, ואם אין בן יורשת הבת, ואם אין גם בת יורש האב (ואע"פ שבפסוק כתוב שאחרי האחים יורשים אחי האב, מדכתיב "לשארו הקרוב" לומדים שהאב יורש את בנו, ומ"הקרוב" לומדים שהקרוב יותר קודם. או לומדים דין זה מ"והעברתם", והיינו שנחלה עוברת מן האב רק כשיש בת, ולא לאחים), ואם אין גם אב יורשים אחי האב, ואם אין גם אחים לרב יורש הסבא, וכו' וכו' על זה הדרך עולים לאביו של הסבא ואח"כ לצאצאיו וכו'. כמו כן דרשו חז"ל מפסוקים אלו את הדין שמשפחת אב קרויה משפחה ולא משפחת האם, והיינו שקרובים מהאמא אינם יורשים, וכן את הדין שהבעל יורש את אשתו, וכן שאר דיני ירושה, וכדלהלן.

ק"ח. נוחלין ומנחילים – אב את הבנים, והבנים את

האב, והאחים מן האב, אם קרוביהם מתו הם יורשים מהם, ואם הם מתו קרובים אלו יורשים אותם. וכל מי שנאמר עליו שהוא יורש, היינו כשאין מי שקרוב יותר. ואב יורש את בניו רק כשאין לבניו זרע. ואחים מן האב יורשים את אחיהם רק כשאין לאח המת לא בנים ולא אבא. ואחים רק מן האם אינם יורשים, דמשפחת אב קרויה משפחה.

וכתבו התוס' (ד"ה ואחיו) שהתנא לא שנה שאחי האב נוחלים ומנחילים, למרות שהם כתובים בפסוק, משום שזה בכלל מה ששנה התנא 'האב את הבנים והבנים את האב והאחים מן האב', שכיין שלמדנו שהבנים קודמים ואח"כ האב ואח"כ אחים, ממילא אחי האב יורשים מכח משמוש, שאם האב היה קיים הוא היה יורש, ועכשיו שאינו קיים בקבר להנחיל לבנו, ומשמוש לומדים מדתני בני אחות, שהאחות מנחילה בקבר נכסי אחיה לבנה.

התנא הקדים ירושת האב מבניו לירושת הבנים מאביהם, אע"פ שירושת האב מבניו זה פורענות, ואע"פ שהתורה התחילה מירושת הבן את האב, משום שדבר שנלמד מדרשה חביב לתנא.

נוחלין ולא מנחילים – האיש את אמו ואשתו, ובני

אחיות. אבל האם אינה יורשת את בנה, אלא קרובי האב, דמשפחת אם אינה קרויה משפחה. אמנם אם היא קרובה מצד משפחת אביו, ואין מי שקרוב יותר, היא יורשת אותו, ואם היא לא

נחלה בן קודם לבת.

ומה שלא מרבים מ"שאר" שהאב קודם לאחי האב של מת, ולא לאחים של המת, שהרי האחים קרובים למת יותר מאביו, שהרי הם קמים תחתיו ליבום, והאב אינו קם תחתיו לכלום, ונמנע מ"הקרוב" שאחי המת קודמים לאב, משום דאחי האב יורשים את בן אחיהם מכח האב, וא"כ לא יתכן שירשו לפני האב, ואע"פ ש"שאר" שמרבה את האב כתוב אחרי ירושת אחי האב, הפסוקים לא נכתבו לפי סדר הירושה, ולא דקדק הכתוב בסדר משום שסמך על מה שכתוב שקרוב קרוב קודם, וממילא מעצמן תסדר אותם לפי סדר קורבתם.

מקור נוסף שהאב קודם לאחים - כתיב "איש כי ימות
ובן אין לו, והעברתם", ללמד שמעבירים נחלה מקרוב אחד שהוא קיים כדי לתת לקרוב אחר, והיינו שהעברת הנחלה מהאב אינה אלא לבת ולא לאחים, (מדלא כתיב "ונתתם" גבי בת כדכתיב בכולהו, ד"העברתם" משמע שמעבירים נחלה ממי שראוי לירש מן הדין למי שאינו ראוי, והקרוב הראוי לירש לפני הבת הוא האב, מפני שהמת הוא יוצא יריכו ואין קרוב יותר ממנו. תוד"ה במקום. ומדלא כתיב אלא פעם אחת "והעברתם" לומדים שעושים רק העברה אחת ומכאן ואילך הקרוב קרוב קודם, והבת קרובה יותר מהאחים, מפני שהיא יוצאת יריכו של מת, ועוד דאין יבום במקום שיש בת, לפיכך אין להעביר נחלה מן האב אלא כשיש בת ולא כשיש רק אחים. תוד"ה וא"י).

ק"ט: ואין לומר שכוונת הפסוק להעביר את הנחלה מהאחים לבנות, אבל האב עצמו קודם לבת, דא"כ א"צ לכתוב "והעברתם", דנתינת הנחלה לבת ולא לאחים אינה העברה, מפני שהבת קרובה למת יותר מהאחים שהרי היא יוצאת יריכו. ורשב"א מפרש דהוה מצי למיכתב "ונתתם" והיינו דורשים מיתורא דקרא ד"ונתתם את נחלתו לבתו" שרק מהאחים מעבירים נחלה לבת ולא מהאב, דעצם ירושת הבת נלמדת מ"וכל בת יורשת נחלה", וממילא יודעים שבת קרובה יותר, שהרי היא מקימה שם בעצם קיומה, והאח צריך לייבם, והקדמת בן לבת לומדים מ"והנתתם אותם לבניהם". (תוד"ה א"כ). ומ"שאר" לומדים שהבעל יורש את אשתו, ד"שאר" זו אשתו" כדכתיב "והיו לבשר אחד", וכתיב "שארה כסותה ועונתה לא יגרע", וקסבר גורעין ומוסיפין דורשין, וקרי ביה ונתתם את נחלת שארו לו", ויליף לה מדכתיב "יורש אותה" בלשון נקיבה.

תולין הקלקלה במקולקל, דכתיב "ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני" תלאו הכתוב במנשה אע"פ שגרשם היה בן משה משום שתולין הקלקלה במקולקל, וכן מבואר מדכתיב על אדוניה בן חגית "ואותו ילדה אחרי אבשלום", אע"פ שאמו של אבשלום היתה מעכה ולא חגית, מפני שעשה מעשים כאבשלום שמרד במלכות, ותולים הקלקלה במקולקל.

ממשמשת יירש האב בקבר להנחיל לבניו הנותרים. וי"ל דאי לא כתיב אחין הוה אמינא שהאב קודם לבת, דאית לן לאקדומי אב לחד מהנך דכתיבי בהדיא בקרא.

ומה שלא מרבים מ"הקרוב" את האחים שיקדמו אף לבן, משום שבן קם תחת אביו ליעוד, והיינו שאם ראובן קנה אמה עבריה, יכול ליעדה לו או לבנו מכסף קנייתה שנתן לאביה, אע"פ שכבר עבר זמן והמעות ניתנו להוצאה, ואומר לה הרי את מיועדת לי, אבל לאדם אחר ואפילו לאחיו אינו יכול ליעדה, אלא צריך שיקדשנה קידושין גמורים. ואף שאח קם תחת אחיו ליבום אבל הבן אינו מייבם את אמו, מ"מ אין יבום אלא במקום שאין בן ונמצא שאפילו לגבי יבום הבן קם תחת אביו יותר מהאח, שהרי פוטר אותה ממנו, (ומכח סברא זו אנו למדים שגם בשדה אחוזה בן קם תחת אביו ולא אח תחת אחיו, שאם הבן פדה את שדה אחוזת אביו השדה חוזרת לאב ביובל, אבל אם פדאה אחר ואפילו אחיו היא יוצאת לכהנים ביובל, וכן לומדים מיעוד שבעבד עברי הבן קם תחת אביו ליורשו, ולא האח).

והא דכתיב "והעברתם" היינו שרק ירושת הבת מעבירה נחלה משבט לשבט, כיון שיורשים אותה בנה או בעלה. (ק"ט:).

והא דאמרין ש"שאר" זה האב ולא האם, אף שכמו שכתוב "שאר אבין היא" כתוב גם "שאר אמך היא" ויילף מהכא שבין אביו בין אמו יורשים אותו, משום דהמשך הפסוק הוא "ממשפחתו", ורק משפחת האב קרויה משפחה, כדכתיב "למשפחותם לבית אבותם", והא דכתיב במעשה של פסל מיכה "ויהי נער מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי", אין הכונה שהוא בן לוי ומשפחתו מאמו היא מיהודה, אלא היה בן גרשם בן משה, ותלאו הכתוב ביהודה לפי שעשה מעשים כמנשה בן חזקיה מלך יהודה שהגיע מיהודה ועבד ע"ז, וכמו שקראו הכתוב "ויהונתן בן גרשם בן מנשה" למרות שגרשם היה בן משה ולא בן מנשה ולכן ה' של מנשה תלויה. (שם).

ק"ט. ומה שלא מרבים מ"שאר" שהאב יקדם לבת שהרי הבת לא קמה תחת אביה לכלום, משא"כ בנו ואחיו, ונמנע מ"הקרוב" שהבן קודם לאב, משום שכמו שלענין יבום בן ובת שווים דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו, והיינו שגם הבת פוטר את האחים מן היבום, (ואף שלומדים מזה ממזר, שקולים הם ויבואו שניהם. אי נמי ילפינן בת מ"ולא ימחה" פרט לזה שאין שמו מחוי. תוד"ה כיון), אבל אבי הבן אינו פוטר את אשת בנו מן היבום, ונמצא שהבת קמה תחת אביה יותר מאבי המת ואחי המת, ה"ה לגבי ירושה שניהם קודמים לאב. וכתבו התוס' (שם) דלא אמרינן שכיון שלענין יבום בן ובת כי הדדי נינהו, גם עבד עברי יעבוד את הבת, ומ"ועבדך" ולא יורש ממעטים רק אח, דדרשינן "ועבדך" ולא לאחר, ובת ג"כ נחשבת אחר לגבי בן, שהרי לענין

ושבואל) שיש גורסים "ושבואל בן גרשם בן משה" משום ששב בכל ליבו, וי"ג בן מנשה לפי שחזר לקלקולו.

המקור שהבן קודם לבת-

כתיב "ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו" מכאן שאם יש לו בן הוא קודם לבת, ואמנם הבנות נוטלות עישור נכנסים מתקנת חכמים. דעת רשב"א (תוד"ה טעמא) שהסוגיה כמ"ד דקראי שלא כסדרן כתיבי, ולר"י אתיא גם כמ"ד דכסדרן כתיבי.

ואין לומר שכוונת הפסוק שאם יש בן ובת אף אחד מהם לא יורש, דא"כ מי יירש, וכי מושל העיר יירש. ואין לומר שכוונת הפסוק שאם אין בן תירש רק הבת, אבל אם יש בן שניהם יירשו יחד, דא"כ למה צריך הפסוק לומר שאם אין בן הבת יורשת, והרי זה פשוט שאם יש רק יורש אחד הוא יורש את הכל, וא"כ ה"ה בת, שהרי לפ"ז בן ובת שוים לענין ירושה.

ק"י: ולא איצטריך קרא לומר שבת שייכת בירושה (לרבותיו של הרשב"ם הכונה כשאין בן, ולרשב"ם הכונה גם כשיש בן). דהא כתיב "וכל בת יורשת נחלה".

וא"א ללמוד שבן קודם לבת מדכתיב "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן" ומשמע שאם היה לו בן לא היו תובעות נחלה שהרי לא נגרע שם אביהם, דיי"ל שכך אמרו בנות צלפחד שהן סבורות, אך אח"כ נתחדשה ההלכה שבן ובת יורשים יחד ולא כפי שהיו סבורות.

ואין ללמוד שבן קודם לבת מדכתיב "הקרב אליו" מכאן שקרוב קרוב קודם כדדרשין "העולה" - עולה ראשונה, וכן "הירך" - המיומנת שביך, דאין לנו מקור שבן נחשב יותר קרוב, דמה שבן קם תחת אביו ליעוד זה לא שייך במציאות בבית, ומה שבן קם תחת אביו בשדה אחוזה, אין יודעים דין זה אלא מסברת כלום יש יבום אלא במקום שאין בן וסברא זו שייכת גם בבית. ומה שממעטים בת משדה אחוזה ומחשיבים אותה כ'אחר' לגבי בן, זה רק אחרי שלגבי ירושה למדנו שבן קודם לבת.

עוד אפשר ללמוד שבן קודם לבת מדכתיב "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם" - בניכם ולא בנותיכם כשיש בן, ואמנם הא דכתיב "למען ירבו ימיכם וימי בניכם" זה כולל גם בנות, דברכה שאני שבא לברך את כל ישראל, ומסברא כוונתו גם לבנות, דאין ברכה לחצאי, ולהכי לא איצטריך למכתב זרעכם, אבל לגבי ירושה אם בת היתה יורשת כשיש בן היה צריך לכתוב זרעכם.

ירושה באחים - אחים מן האב יורשים זה מזה, אבל לא אחים מהאם, דכתיב "ממשפחתו וירש" ורק משפחת האב קרויה משפחה, ומה שאמר רבה שלומדים אחוה אחוה מבני יעקב דכתיב בהו "שנים עשר עבדיך אחים אנחנו

לעולם ידבק אדם בטובים שהרי משה שנשא את בת יתרו יצא ממנו יהונתן, ואילו אהרן שנשא את בת עמינדב יצא ממנו פנחס, ואמנם פנחס היה גם מזרע יתרו, דכתיב "ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל", והכונה שהיו אם אמו ואם אביו אחד מזרע יוסף שפטפט התריס ונלחם ביצרו, ואחד מזרע יתרו שפיטם עגלים לע"ז, ולהכי כתיב פוטיאל עם י', אי נמי מדכתיב "מבנות פוטיאל" ולא מבת פוטיאל, דמשמע שהיה משתי בנות של פטפט ופיטוס, ללמד שהיה מזרע שניהם שפטפט ופיטם, ואמנם הועיל לו שנדבק בטובים והיינו בבית עמינדב, יותר ממה שהזיק לו שנדבק ביתרו, מפני שפנחס היה דור אחד רחוק מיתרו יותר מיהונתן. רשב"ם. והתוס' (ד"ה אלא) כתבו שפנחס אם אמו היתה מיתרו, וגם יהונתן אם אביו היתה מיתרו, ומ"מ פנחס נקרא בן טובים יותר מיהונתן, משום שבפנחס זה היה מצד אמו, וביהונתן זה היה מצד אביו.

ק"י. הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה, דכתיב "אחות נחשון" שלקחה בגלל שהיתה אחות נחשון שהיה נשיא של שבט יהודה, ותנא רוב בנים דומים לאחי האם.

יהונתן ופסל מיכה - כתיב "ויאמרו לו מי הביאך הלוך, ומה אתה עושה בזה, ומה לך פה", והיינו שטענו לו שהוא בא ממשה שכתוב בו "אל תקרב הלוך" ו"מה זה בידך" ו"אתה פה עמוד עימדי", וכיצד תיעשה כהן לעבודה זרה. והוא ענה להם שקיבל ממשה שלעולם ישכיר אדם עצמו לע"ז ואל יצטרך לבריות, (וכוונת משה היתה לעבודה הזרה למי שעוסק בה, שהוא חשוב והמלאכה בזויה ומכוערה, אבל אין בה איסור, וכמו שאמר רב שעדיף להשתכר מפשיטת נבילה בשוק להשתכר בה ולא להצטרך לבריות, ולא לומר שהוא גברא רבא וזילא ביה מילתא, ואין בזה משום חילול השם כלל, ולא קרינן ביה "ומשניאי אהבו מות", דדרשין ליה בת"ח שיש רבב על בגדו, אבל לעשות מלאכה להתפרנס אין בזה גנאי), ולבסוף כשראה דוד שהממון חביב עליו ביותר מינהו על האוצרות, דכתיב "ושבאל בן גרשם בן מנשה נגיד על האוצרות" ולא היו לגרשם עוד בנים, כדכתיב בדברי הימים "ובני גרשם שבואל הראש", ונקרא שבאל על שם ששב לקל בכל ליבו כשהיה לו ממון הרבה. והא דכתיב "ויהונתן בן גרשם בן מנשה הוא ובניו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ", ואמרין בסדר עולם דהיינו עד יום שגלה מטה דן ופסלו של מיכה עמו, איתא בירושלמי שכשמת דוד עמד שלמה והחליף את כל השרים כולל אותו, ואז חזר לקלקולו הראשון, וקפריך בירושלמי כיצד יתכן שהיה כהן לע"ז והארץ ימים, ומשני שלא האמין בה באמת, וכשהיו באים להקריב לפסל היה שואל את המביא מה היא מועילה לך, היא לא אוכלת ולא שותה לא מטיבה ולא מריעה, ושאלו המביא א"כ מה יעשה, וענה לו שיביא לו קערה סולת ועשר ביצים והוא יפייס אותה, וכשהיה הולך היה אוכל את זה בעצמו, וכששאלוהו למה הוא עושה כך, ענה שעושה כך בשביל פרנסתו. וכתבו התוס' (ד"ה

לא פטר את הרחם, ואין לומר דאיירי באלמון שנשא בתולה, אבל בבחור שנשא בתולה דהוי ראשית אונא וראשית אונה נוטל פי שניים בירושת אימו מיגו שנוטל פי שניים בירושת אביו, דכתיב "לו משפט הבכורה" - אין בכורה אלא בירושת איש (דדריש "לו" לגבי האב המוריש) ולא בירושת אשה, שבירושת אשה אין כלל דין בכורה.

ירושת הבעל וירושת האשה ומקורותיהם

בעל יורש את אשתו דכתיב "ונתתם את נחלתו לשארו" - שארו זו אשתו דכתיב "והיו לבשר אחד". והבעל יורש אפילו היכא דאיכא בן, שהרי הבעל אינו קרוב לה כשאר קרובים שלה ממשפחתה, ואפ"ה הוא יורשה, ובהכרח התורה באה להקדימו לכל הקרובים שלה.

האשה אינה יורשת את בעלה אף שכן המשמעות הפשוטה של הפסוק "ונתתם את נחלתו לשארו" והיינו שאם ימות נתן את נחלתו לאשתו, דכתיב "וירש אותה" ולא כתיב וירש דמשמע ששניהם יורשים זה את זה, דקרי ביה ונתתם את נחלתו לשארו, שהיא יורשת אותו, וקרי ביה נמי שארו וירש, שהוא יורש אותה, כתב רחמנא אותה לומר הוא יורש אותה והיא אינה יורשת אותו. הגמרא שואלת שבפסוק לא משמע שהכונה שהוא יורש אותה. אביי מתרץ שדורשים את הפסוק "ונתתם את נחלתו לקרוב אליו (דקרוב קרוב קודם, ועוד דין-), שארו וירש אותה", ורבא מקשה 'סכינא חריפא מספקא קראי', דשארו כתוב לפני הקרוב, ולכן מבאר רבא שדורשים "ונתתם את נחלת שארו לו" דקסבר גורעין ומוסיפין ודורשין, וגורעין ו' מנחלתו ול' מלשארו, ועושים מהם תיבת לו, ואין הכונה גורעין ומוסיפין ממש, דא"כ קשה על רבא מה שהקשה לאביי, אלא פשטיה דקרא איכא לפרש הכי, ונתתם את נחלתו - תתנו לאיש שהיא תהיה נחלתו והיינו למי שאשה זו היא שארו. אי נמי לא חשיב פיסוק קראי אלא בהקדמת תיבות שלימות ולא בשינוי אותיות.

קי"ב. ולתנא דבי רבי ישמעאל לומדים מדכתיב "וכל בת יורשת נחלה וכו' לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה", והיינו מפני שע"י שהבעל יורשה יש הסבת נחלה אם הבעל יהיה משבט אחר, ואם תאמר דע"י הבן איירי, הא כתיב "ולא תסוב נחלה לבני ישראל" וגו', ובהכרח מיירי בהסבת הבעל, שהוא יורש את אשתו. ואם תאמר דקרא לעבור עליו בלאו ועשה ושניהם מדברים בהסבת הבן, ואשמועינן קרא שיש מלקות אם תינשא לשבט אחר, הא כתיב "ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר", וכי תימא לעבור עליו בשני לאוין ועשה, הא כתיב "ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו" ומשמע שלא היתה של אלעזר, ואיך היה לפנחס קרקע שלא היה של אלעזר אם לא שירש את אשתו, וכי תימא שאלעזר נשא אשה

בני איש אחד" וגו', ובני איש אחד מיותר לדרוש שסתם אחים היינו מן האב, ושם היו אחים מהאב ולא מהאם, ולמה צריך גז"ש לירושא, והרי בירושא כתוב "ממשפחתו" ואחים מן האם אינם ממשפחתו, היינו לענין יבום שאח מאב מייבם ולא אח מאם.

קי"א. המקור לירושת בן את אמו - כתיב "וכל בת

יורשת נחלה ממשות", מכאן שבת יורשת את אמה, דאל"כ לא שייך שתירש שתי מטות. ולומדים בן מבת מק", שהרי כח בן חזק משל בת בנכסי האב, וממילא יודעים ג"כ שיפה כח הבן מכח הבת גם בנכסי האם. וכתבו התוס' (ד"ה האיש) שרק בירושת האם הוא"א שכן לא יורש, משום הסבת נחלה, אבל בשאר ירושות של נשים, כגון של בתו או של אחותו, פשיטא שאביה או אחיה יורשים אותה, כיון שאין הירושא נעקרת ממשפחת האב, ופשיטא שהזכרים והנקבות שוים בין לירש בין להוריש, דאטו נכסי נשים יהיו הפקר. וי"א שכן שוה לבת בנכסי האם, דאמרינן דיו לבא מן הדין להיות כנדון. ות"ק סובר שאף שדי דאורייתא (מדכתיב ואביה ירוק ירק בפניה הלא תכלם שבעת ימים" וק"ו לשכינה, ומ"מ דיה להכלם ג"כ ז' ימים ולא י"ד יום. לר"ת (תוד"ה קל וחומר) נקט י"ד יום משום שיש ג' שותפין באדם, אביו ואמו והקב"ה, והקב"ה נותן בו כנגד שניהם. ורבינו חיים כהן מפרש שהק"ו הוא ששכינה תהיה יותר מז', וכיון דאפיקתיה מז' דהיינו הסגר אחד, אוקמה אשני הסגרות), שאני הכא שהוקשה האם לאב מדכתיב "ממשות". וכתבו התוס' (ד"ה מקיש) דלא ילפינן קדימת הבן לבת מדכתיב "וירש אותה" מקיש ירושה שניה לירושא ראשונה, דבן בנכסי האם חשיב נמי ירושה ראשונה.

הגמ' מביאה שהיו שרצו לפסוק הלכה שכן שוה לבת בנכסי האם, ודעת רב ושמואל שהבן קודם לבת.

רב ינאי אמר שבגדו של רבי יהודה נשיאה שיעורו לענין טומאה כשק - בגד עבה וגרוע שהוא מקבל טומאה בד' על ד' טפחים, ולא בג' על ג' כשאר בגד. והקשו התוס' (ד"ה דין) מאי שנא ממטלניות ששיעורם כבגד, ותירצו שבגד זה היה קשה יותר מדאי.

קי"א: בכור אינו יורש פי שניים בנכסי האם אע"ג

דהוקשו דכתיב "מטות", דכתיב "בכל אשר ימצא לו" - לו ולא לה, ולא דווקא בבחור שנשא אלמנה שהיו לה בנים מאיש אחר דהוי ראשית אונא ולא ראשית אונה, אלא אפי' בחור שנשא בתולה אין הבכור יורש פי שניים, דכתיב "ראשית אונא" ולא כתיב ראשית און אונא ולא אונה וממילא אפילו בבתולה שהוא ראשית אונה לא נוטל חלק בכורה, וכיון דהוי מצי למיכתב ראשית און לומדים ג"כ שהבא אחר נפלים (שנולדו מתים, או בני ח' חיים) נוטל פי שניים כיון שנחלה תלויה בראשון שליבו דזה עליו אם ימות, שזה הבן קיימא הראשון שנולד, אבל אינו בכור לכהן, דבפטר רחם תלה רחמנא וזה

בברייתות דהא דכתיב "ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה למטה אחר" איירי ע"י ירושת הבן, והא דכתיב "ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר" איירי ע"י ירושת הבעל, דכתיב "ידבקו" ואין לשון דבק אלא באיש ואשתו, דכתיב "ודבק באשתו", אי נמי כתיב הכא למטה אחר, ובן לא נחשב אחר דירוש כרעיה דאימיה הוא. לרשב"ם אין חילוק בין הברייתות היכן דורשים הסבת הבן ומהיכן דורשים הסבת הבעל, וכל החילוק הוא מה הסיבה שדורשים כך. ולתוס' (ד"ה ה"ג) הברייתא השניה חולקת וסוברת ששני הפסוקים מדברים בהסבת הבעל.

ק"ג. בעל אינו נוטל בראוי כבמוחזק והיינו שאם האשה מתה ואח"כ מת אביה, שאם היתה האשה חיה היא היתה יורשת והוא היה יורש אותה, ועכשיו שמתה קרוביה מצד האב או בנה יירשנה, שהבן יורש את זקנו דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו, וכדכתיב "ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלש ערים בארץ הגלעד", ועוד כתיב "ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו", ומהיכן היתה להם נחלה שלא היתה לאביהם, בהכרח שירשו את אימם, ולא ירשה אביהם למרות שבדרך כלל הבעל יורש את אשתו ולא הבן, לפי שהנכסים היו ראויים ואין הבעל נוטל בראוי כבמוחזק. וא"א ללמוד רק מיאיר, דשמא שם ירש את אשתו, אבל פנחס לא ירש את אשתו, דכתיב "בנו" ללמד שירשה זו היתה ראויה לאביו וירשה בנו. וכתבו התוס' (ד"ה מתה) שאף שבן יורש בראוי ובעל לא, מ"מ במוחזק הבעל קודם לבן, דירושת הבעל אינה מחמת קרובה אלא מחמת שאירות, שהם נחשבים כבשר אחד, וממילא כמו שהוא קודם לשאר קרובים כך הוא קודם לבן.

ק"ג. בן קודם לבת בין בירושת אביהם ובין בשאר ירושות, דכתיב "וירש", מקיש ירושה שניה - ירושת האחים, וכן עשירית, לירשה ראשונה - ירושת הבנים, דכתיב בהו "ואם אין לו בת" "ואם אין לו אחים" וכולם מתחילים בו' המוסיף על ענין ראשון, ללמד שבכולם הבן קודם לבת. לתוס' (ד"ה מקיש) ירושה שניה היינו בן הבן ובת הבן ובת ובת הבת.

ירושה בלילה - איתא בברייתא שמדכתיב "והיה ביום הנחילו את בניו" ולא כתיב בהנחילו לומדים שמפילים נחלות ביום ולא בלילה, וכיון שמי שמת בלילה שייכים בו דיני ירושה, כוונת הברייתא שאין דיני נחלות בלילה כמו בשאר דיני ממונות, דכתיב "והיתה לבני ישראל לחוקת משפט" ללמד שיש לכל פרשת נחלות דין משפט שצריך ג' וביום, דלא נימא שחלוקת ירושה היא כחלוקת שותפין דלא חשיב דין, ואף דכתיב "ושפט את העם בכל עת" היינו שהגמיר דין יכול להיות בלילה, אבל תחילת הדין בדיני ממונות אינו אלא ביום דכתיב "ביום הנחילו". רשב"ם. ולתוס' (ד"ה אורעה) כוונת הגמרא שיש לירושה דין משפט לענין שבע"כ של הבנים

ומתה בחייו ופנחס ירש אותה דאין הבעל יורש את אשתו אלא בנה יורשה, ואתא לאשמועינן שהבן יורש את אמו, הא כתיב "ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו (ליאיר) עשרים ושלש ערים", ומניין היה ליאיר מה שלא היה לשגוב, (והקשו התוס' (ד"ה מנין) שלמ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ שייך שיהיה ליאיר מה שלא היה לשגוב), וכי תימא שירשם מאמו, אבל בעל אינו יורש את אשתו, דהבן קרוב לאמו יותר מהבעל לאשתו, א"כ תרי קראי למה לי לאשמועינן שהבן יורש את אמו כמו הבת. ואף ש"ל שיאיר קנה את הקרקע והפסוק בא להשמיענו את עושרו, כדמצינו בהרבה מקומות בכתובים, וסיפור דברים בעלמא הוא, אין לומר שפנחס קנה את השדה, דא"כ תחזור לבעליה ביוכל ונמצא צדיק קבור בשדה שאינה שלו, אך י"ל שנפלה לו משדה חרמים, דכתיב "כל חרם בישראל לך יהיה", אי נמי ההוא דכתיב "והיה השדה בצאתו ביוכל קודש לד' כשדה החרם" שמתחלק לכהנים, ואלעזר נטל חלקו בחרמים אלו, ופנחס קיבל גבעה זו בחלקו. והקשו התוס' (ד"ה אימא) דעד כמה שהפסוק לא בא ללמד דין אלא להראות עושרם, למה לדחוק דמייירי בשדה חרמים, לימא שירשו אותה מאמם או מאבי אמם.

הסבת נחלה ע"י אשה ובת - אביי שואל מה מועיל שבת יורשת נחלה תינשא לאחד ממשפחת מטה אביה והרי היא מסיבה את נחלת אימה לשבט אביה. והגמ' אומרת ד"ל דשאני נחלת האם שהיא כבר הוסבה כשהבת ירשה אותה, שהרי אבי הבת הוא משבט אחר, והיא מתייחסת למטה אביה, ואף בלא שתנישא כבר הוסבה הנחלה, ואם תינשא לאחד משבטו של אביה שפיר דמי, ורק על נחלת מטה אביה הקפידה התורה שלא להסיבה למטה אחר, או דנימא שגם על נחלת אימה הקפידה התורה שלא להסיבה לגמרי. והגמ' רוצה להביא ראיה לסברת שכבר הוסבה ממה שהיא צריכה להנשא למשפחת אביה אע"פ שבזה היא מסיבה את נחלת אימה, והגמ' אומרת ד"ל שהיא צריכה להנשא לאחד שאביו משבטו של אביה ואמו משבטה של אימה, שבה אין הסבת נחלה, דמה שהיא יורשת מאביה נשאר אצל שבט אביה כשבעלה יירש אותה, ואף שאמו של בעלה משבט אחר, לא הקפידה תורה על כך, שהרי מותר לאיש לישא אשה משבט אחר אף שבנו יירשנו ואמו משבט אחר, ועל מה שירשה מאימה ועובר לשבט הבעל או הבן לא הקפידה תורה, מפני שהם שייכים במקצת לאותו השבט מצד אימם. והא דלא כתיב בקרא הכי, כדי שלא תאמר שתנישא לאחד שאביו משבט אימה ואמו משבט אביה. לתוס' (ד"ה אימא) כוונת אביי להוכיח שהתורה הקפידה דווקא על הסבת הבעל, דלזה יעזור שינשא לבעל שהוא משבט אביה, אבל שלהסבת הבן לא יעזור שישא בת היורשת נחלת ב' מטות, דבנה יירש אותה, ונמצא מסיב נחלת אמה.

ק"ב. הגמ' מביאה ברייתות שמבואר בהם לא כמו שאמרנו ששני הפסוקים מדברים על הסבת הבן, אלא מבואר

מרע במקצת, כל זמן שיושבים, דלא גמר ומקני מיד אלא לדעת שיוכל להוסיף תנאים או לחזור בו מיד אם ירצה. ולרב יוסף יכול לחזור בו בזמן שעסוקים באותו ענין. ואין להוכיח כדברי רב יוסף ממה שאמר רב יהודה שחולה שחילק נכסיו ושמועוהו שלשה יכולים לכתוב את דבריו או לדון, ומשמע שעדיין הם יושבים, ד"ל דאיירי שקמו וחזרו לשבת, שהרי גם לרב יוסף צריך להעמיד כשאנים עסוקים באותו ענין. מהרשב"ם משמע שבשכיב מרע כיון שהיה יכול לחזור בו, בטל הדין אף אם לא חזר בו. אבל שיטת התוס' (ד"ה ניוחש) שרק אם יחזור בו בטל הדין, ובמתנת שכיב מרע על כל נכסיו, או במצוה מחמת מיתה, אע"פ שיוכל לחזור בו עד שמת, אין חוששים בסתמא שחזר בו, ומתנתו מתנה.

ק"ד: הלכה כרב יוסף בשדה שאין אחד האחים יכול לתבוע חלקו בירושה בסמוך לשדהו, ענין כנ"ל בסוגין שיכול לחזור בו ממתנה כל זמן שעסוקים באותו ענין, ומחצה שהאומר לאשתו נכסי לך ולבניך, האשה מקבלת חצי מהנכסים, ובחצי השני מתחלקים הבנים.

וכתבו התוס' (ד"ה והלכתא) שאף שאין להוכיח מכאן שהלכה כרבה לגבי רב יוסף, מ"מ כך מוכח מגיטין ע"ד: , וכן במחלוקת בדין שומר אבידה הלכה כרבה שהוא שומר חנם.

ירושת אם ובנה

האם האם יורשת את בנה - שיטת רבי יהודה בן ר"ש שאשה יורשת את בנה ודבר זה יש ללמוד מן התורה, דהוקש מטה האם למטה הרב דכתיב "ממטות", וה"ה שהאם יורשת את בתה, אמנם אם האב חי הוא קודם, דהאני מה שמשפחת האב קרויה משפחה להקדים שאר האב לשאר האם. ושיטת תנא דמתני' שאין האם יורשת את בנה, ואף דדריש "ממטות" לענין שכן קודם לבת בנכסי האם, לומדים מדכתיב "וכל בת יורשת נחלה" שהיא יורשת ואינה מורשה. ורבי זכריה בן הקצב ולא דריש "ממטות" כלל, ולדבריו אין האם יורשת את בנה.

ירושת הבן את אמו - לתנא דמתני' האיש יורש את אמו, אבל אין יורש אותה כשהוא בקבר ואמו מתה אחריו להנחיל לאחים מן האב אלא יורשי אביה יורשים אותה, וסברא הוא דכיון שהוא מת לפניו פקע כוחו בירושת אמו, (אבל כשאמו בקבר הבן יורש אותה. תוד"ה מה), כמו שבעל אינו יורש את אשתו כשהיא בקבר אלא בנה או בתה יורשים אותה, וכן סובר תנא דמתני' שכן קודם לבת בירושת אמו. ולרבי זכריה בן הקצב בן ובת שוים בירושת האם. שיטת התוס' (שם) שכוונת הגמרא שאין הבעל יורש את אשתו כשהוא בקבר, והא דפשיטא ליה בבעל טפי מבבב, פירש ריב"ם משום שהבעל יורש מכח שאירות, והשאירות פוקעת ע"י מיתה או גירושין, אבל התוס' סוברים שלאחר מיתה נמי מיקריא שארו, ור"י מבאר הטעם משום

אותם העומדים שם בשעת הצוואה נעשים דיינים, ואינם יכולים לומר שהם רוצים לדון לפני בית דין הגדול או בית דין חשוב שבעירם. עוד כתבו התוס' (שם) דלא מיירי במתנת שכיב מרע (דבריו ככתובים וכמסורים רק מדרבנן), אלא כשנותן בקנין גמור במתנת בריא מעכשיו אם ימות, וזה נחשב נחלה מפני שזה חל רק לאחר מיתה. ולר' יוחנן בן ברוקה מיירי אפילו בלא קנין, דס"ל שאם אמר על מי שהוא ראוי ליורשו דבריו קיימים מן התורה.

וכן היכא שהוא חולה ורוצה לחלק את ממונו ובאו שלשה לבקרו דבעינן בירושה שיהיו ג' כמו בשאר דיני ממונות, יכולים או לכתוב את דבריו איך הוא רוצה לחלק את נכסיו, או לעשות דין אם לא כתבו (דאם כתבו נעשו עדים ואין עד נעשה דין), ודינים ואומרים שפלוני יטול חלק זה ופלוני חלק אחר, שדמיהם מכוונים בשוה, וכותבים פסק דין שלא יוכלו לערער, ואף שאין מי שמעיד בפניהם, הא אמרינן לא תהא שמיעה גדולה מראיה, והם רואים איך הוא רוצה לחלק את נכסיו, והודאת בעל דין כמאה עדים דמי, (ומיירי במתנת שכיב מרע במקצת וכשעשו קנין, אבל בלא קנין כיון שיכול לחזור בו אין עושים דין, ואם דנו אין דיניהם דין), ואם זה בלילה אין יכולים לעשות דין אלא לכתוב, ואף ביום אין יכולים להיות דיינים ע"פ מה שראו בלילה, דבלילה הוו עדים על דברי השכיב מרע, וזה לא נחשב שהשכיב מרע העיד בפני בית דין, דבלילה אינם נחשבים בית דין, ואין עד נעשה דין בעדות עצמו אא"כ עדים אחרים מעידים בפניו, ונראה שזה גזירת הכתוב דכתיב "ועמדו שני האנשים" והיינו עדים, "לפני ד" ו" והיינו דיינים. אבל ביום א"צ עדות, דלא תהא שמיעה גדולה מראיה, וכן שניים אינם עושים דין אלא כותבים.

וכתב הרשב"ם דכל זה דווקא בבאו לבקרו, אבל אם באו להעיד הרי הם עדים, ואין עד נעשה דין, כדאיתא במכות (ו). ששואלים אותם אם באו לראות או להעיד, ונפקא מיניה אם יש שם דין נמצא אחד מהם קרוב או פסול שעדותם בטילה, והא דתנן בראש השנה שאם שלשה ראו את המולד, עידו שניים מהם ויביאו ב' דיינים אחרים, מיירי שלא באו מתחילה בשביל להעיד, דאם באו בשביל להעיד אין השלישי יכול להיות דין, וא"צ בשכיב מרע לומר להם 'אתם עיד'.

שיטת התוס' (ד"ה אבל) שהטעם שאין עד נעשה דין הוא משום דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה, דהדיינים לא יקבלו הזמה על עצמם, או דהוי גזירת הכתוב (וכמ"ש הרשב"ם), ולפי טעמים אלו אין לפסול אלא עד שמעיד בפועל, ולא מי שנתכוין להעיד. עוד כתבו התוס' שאין דין נמצא אחד מהם קרוב או פסול אפילו כשנתכוונו להעיד אלא כשהעידו אח"כ בבית דין, דאי לא תימא הכי אין לך גט או קידושין כשרים כשנעשה הדבר בפני קרובים אם נתכוונו להעיד. עוד כתבו התוס' (ד"ה אין) שבדרבנן עד נעשה דין, ומה שאמר ר"ע שאפילו עד הרואה אינו נעשה דין, היינו דווקא בדיני נפשות.

שיטת הרשב"ם שבית דין שהעידו בפניהם בלילה, יכולים לדון ביום על פי עדות זו, אבל שיטת התוס' (ד"ה אבל) שאין זה נחשב קבלת עדות כלל.

ק"ד. עד מתי אדם יכול לחזור בו מקנין - לרבה אדם יכול לחזור בו מקנין שעשה במתנת בריא או במתנת שכיב

צאצאים, הנחלה עולה עוד דור למעלה, וכן הלאה עד ראובן, ולא נותנים את הירושה לקרובי האם. ולא אמרינן שהנחלה מממשמת עד יעקב, דגמירי דלא כלה שבטא, דכתיב "כי אני ד' לא שנית, ואתם בני יעקב לא כליתם".

בת הבן קודמת לבת המת, אפילו אם נשיא שבישראל אומר אחרת, ואמרו אפילו נשיא שבישראל כדי לחזק את הדבר. וי"מ שכוונת הגמרא לחדש שאפילו אם שכיב מרע אמר שבת המת קודמת לבת הבן, אין שומעין לו, אפילו לרבי יוחנן בן ברוקה דס"ל שאם אמר על מי שראוי לירשו דבריו קיימים, ואין שומעין לו משום דדומה שהיא באה מכח ירושה בלא צוואה, וכדברי הצדוקים, ולכן אמרו חכמים שאין שומעין לו. והרשב"ם דוחה דברים אלו, דגם לרבי יוחנן בן ברוקה אפשר להביר ירושה למי שבלאו הכי היה יורש קצת, אבל בת במקום בת הבן אינה יורשת כלום. והתוס' מבארים שאפילו אם נשיא רוצה לתקן כך לצורך שעה, כעין שמצינו בבני בנימין שהתנו שלא תירש בת הבן עם אחיו, אין שומעין לו.

טענת הצדוקים ותשובת החכמים- הצדוקים היו אומרים בתחילה ששתיהן יורשות יחד, (אמנם הם הודו שאין הבת יורשת עם בן הבן), ולא היה להם מקור לזה, מלבד זקן אחד שפטפט ואמר שאם בת הבן יורשת, כ"ש שבת המת הבאה מכח המת עצמו תירש, וענה לו רבי יוחנן דכתיב "אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן ושובל וצבעון ועננה" ומאידך כתיב "ואלה בני צבעון ואיה ועננה", ובהכרח שבא צבעון על אמו והוליד את ענה ונמצא שענה הוא בנו ואחיו של צבעון, (דאין לומר דתרי ענה הוו, דכתיב "הוא ענה"), ונמצא שהיה בן בנו של שעיר, ומדכתיב "בני שעיר החורי יושבי הארץ" מבואר שירש את ארץ שעיר אבי אביו, ומבואר דבני בנים הרי הם כבנים לנחלה, וה"ה לבת הבן, וממילא הבת לא יורשת עם בת הבן. רשב"ם. והתוס' (ד"ה מלמד) כתבו שר"ת מפרש דענה אשה היתה, כדכתיב "ואלה בני אהליבמה בת ענה בת צבעון, וליכא למימר דענה אחר היה, דהא אמר הכא דצבעון הוליד ענה, ועוד דמיד אחר קרא דמייית הכא "הוא ענה אשר מצא" וגו' כתיב "אלה בני ענה דישה ואהליבמה בת ענה", וא"כ מבואר דבת הבן חשובה כבן לירש עם שאר בנים, וא"כ ה"ה שהיא קודמת לבת, ומכאן סותר לבסוף ק"ו שלהן, והא דכתיב הוא ענה בלשון זכר, היינו משום שירשה עם אחי צבעון כזכר. וצ"ל שאחיה איה מת, דאל"כ הוא היה יורש ולא היא. ורש"י על התורה פירש דאהליבמה היתה בת ענה ובת צבעון, וכי היכי דאמר הכא שבא צבעון על אמו והוליד ממנה ענה ולכן חשיב ליה בני שעיר, הכי נמי בא ענה על אמו והוליד ממנה אהליבמה ולהכי קרי לה אהליבמה בת ענה בת צבעון.

ואמר לו הזקן בכך אתה פוטרני שהרי גם אני מודה שכן הבן יורש אפילו במקום בת, אבל בת הבן לא.

קט"ז. ואמר לו רבי יוחנן שיש פירכא על הק"ו ומעיקרא לא רצה לגלות לו, משום שאסור לגלות להם טעמי תורה, שבת בנו יפה כוחה במקום האחים כדמצינו שבנות צלפחד ירשו בנכסי חפר אבי אביהן עם בני חפר, דכתיב "נתון תתן להם נחלה

שאינן אדם יורש בקבר להנחיל לקרוביו אלא ע"י משמוש, וילפינן דין זה מ"ובן אין לו", ושם מדובר ביורשים מחמת קורבה, אבל בבעל שאינו יורש מחמת קורבה לא אשכחן משמוש.

סדר הירושה

כתב הרמב"ם (פירוש המשנה כאן) 'זכור בסדר הנחלות שלשה כללים: הראשון, אם מת האדם הרי הקודם לירושה בניו, ואם נעדרו הבנים חוזרות הירושה לאב. והכלל השני שכל הראוי לירש אם היה הוא מצוי הרי זה יורש הוא עצמו, ואם כבר מת נחפז את יורשיו ונניח כאלו זה הראוי לירש הוא שמת. והכלל השלישי שהזכרים קודמין לנקבות אם היתה קרבתם למת שוה. ושלשת הכללים האלו הם יסוד הדבר בידיעת מי יורש ומי אינו יורש'.

קט"ו. בן קודם לבת דכתיב "איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו".

יוצאי יריכו של בן אפילו עד אלף דורות קודמים לבת, דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו אם אין לו בן בכלל, וכיון דאיכא יוצאי יריכו נמצא שיש לו, דעובר ירך אמו, וי' יתירא קדריש, דהוה מצי למיכתב אן בלי י', כמו "מאן בלעם". וכתבו התוס' (ד"ה בן) דהיכא דכתיב "זרע" בני בנים הרי הם כבנים, אבל היכא דכתיב בן ובת לא משמע בני בנים בלא רבוי מיוחד, וביבוס לומדים בני בנים מ"ובן אין לו" עיין עליו, ואף שילפינן מזה ממזר, שקולים הם ויבואו שניהם, אי נמי בני בנים ביבוס יליף מ"לא ימחה" פרט לזה שאין שמו מחוץ. עוד כתבו התוס' שאף דחזינן ביבוס שבני בנים הרי הם כבנים, איצטריך הכא "ובן אין לו" לומר שכן הבן או בת הבן יורשים עם בני המת, וכן בת הבת יורשת עם הבנות, דמיבוס לא הוה ידעינן אלא דעדיפא מאח. ולר"י נראה דהא דביבוס בני בנים כבנים ילפינן מנחלה.

בת קודמת לאחים.

יוצאי יריכה של בת כגון בת הבת או בן הבת או בת בן הבת קודמין לאחים, דכתיב "ואם אין לו בת" עיין עליו.

אחים קודמים לאחי האב, ואם יש להם אחות הם קודמים לאחות, והאחות יוצאי יריכה קודמים לאחי האב.

יוצאי יריכן של אחים קודמים לאחי האב.

זה הכלל כל הקודם בנחלה ומת יוצאי יריכו קודמים שהם עומדים במקומו לירש אותה נחלה, ולא שאר קרובי המת אע"פ שהם קרובים יותר, והאב קודם לירש את בנו או בתו שמתו לכל יוצאי יריכו והיינו אחי המת, אבל יוצאי יריכו של מת קודמים לאב.

קט"ו: אם לא הניח צאצאים הנחלה מממשמת והולכת עד ראובן בן יעקב או עד אותו שבט שהוא מצאצאיו, דכי היכי דאמרינן עיין עליו למטה, הכי נמי אמרינן עיין עליו למעלה, שאם כלה זרעו לגמרי העבירנה ליורשי האב למעלה, וכל זמן שהנחלה עולה דור אחד למעלה ואין לאותו יורש שום

הקרובים, וכתוב באב "אם אין לו אב ונתתם את נחלתו לאחיו" עיין עליו שאם יש לו בנים הם קודמים.

קט"ז: לרבא אבי האב קודם לאחי המת, ורמי בר חמא הסתפק אולי אחי המת קודמין, וכן מבואר בלשון המשנה שאחי המת קודמים.

חלוקת הארץ וחלק בנות צלפחד

לאחר שסיימה הגמרא לבאר את כללי סדר חלוקת ירושה, עוברת הגמרא לבאר את כללי חלוקת הארץ, שאף שבמציאות הארץ נתחלקה לאותו דור שנכנס לארץ, י"א שהחלקים היו לאותם אלו שיצאו ממצרים, שכולם חוץ מיהושע וכלב מתו במדבר, וצאצאיהם קיבלו את חלק אביהם מכח ירושה, וי"א שהארץ נתחלקה לבאי הארץ והחזרה הנחלה ליוצאי מצרים (עיין להלן ביאור הדברים), וכן יבואר מי לא קיבל חלק בארץ, ואלו חלקים קיבלו בנות צלפחד. ואח"כ (קכ"ב:) יבואר במה הבכור נוטל פי שנים ובמה לא, והאם האב יכול לחלק את נכסיו באופן שונה ממה שקבעה התורה (קכ"ט), ולאחר מכן תבאר הגמרא את דיני ציוות שכיב מרע, ומתנת בריא מוהיום ולאחר מיתתו, ודיני האומר נכסי לך ואחריו לפלוני, ובפרק מי שמת (קל"ט:) תבאר הגמרא את הדין שתיקנו חכמים שהבנות נזונות מהירושה, ועוד מדיני שכיב מרע.

בנות צלפחד נטלו ג' חלקים בנחלה שחלקו בארץ ישראל, חלק אביהם שהיה בעצמו מיוצאי מצרים, וכן מה שירש אביהם עם אחיו מנכסי אביו חפר שגם הוא היה מיוצאי מצרים, וכן חלק בכורה בירושת חפר שאף שבכור אינו נוטל פי שנים בראוי אלא במוחזק, ארץ ישראל היתה מוחזקת ליוצאי מצרים. מתני'. וכן נטלו חלק נוסף במה שהיה צריך לקבל אחד מאחי צלפחד שמת, והמשנה לא הזכירה דבר זה מפני שאין בזה חידוש בדיני ירושה.

קכ"ז. ומתני' כמ"ד שהארץ נתחלקה ליוצאי מצרים,

והיינו שנתחלקה לבאי הארץ בתורת ירושה מאבותיהם יוצאי מצרים, ועשו חשבון כמה היה צריך לקבל כל אחד שנמנה במנין שנמנו ישראל בשנה השניה לצאתם ממצרים, ואת חלקו נטלו בניו, ומי שהיו לו עשרה בנים לא נטלו בניו אלא חלק אחד, וכרבי יאשיה שדרש ממה שכתוב במנין שנמנו ישראל בערבות מואב לפני כניסתם לארץ "לשמות מטות אבותם ינחלו" והיינו שינחלו אבותם שנמנו ביוצאי מצרים, ואלו שנמנו בערבות מואב יירשום ויקבלו חלק אביהם, ומבואר שנתחלקה הארץ ליוצאי מצרים, שהרי משה אמר ליוצאי מצרים "ונתתי אותם לכם מורשה". והא דכתיב במנין שנמנו לפני כניסתם לארץ "לאלה תיחלק הארץ בנחלה" היינו כאלה שהם בני עשרים שהרי נמנו במנין זה מגיל עשרים, ולא לטפלים שיצאו ממצרים לפני שהיו בני עשרים, שהם נטלו חלק בארץ רק בזכות מורשיהם, ואם לא היה להם שום מוריש, שלא היה להם לא אב ולא דוד ולא אח שמתו במדבר, לא נטלו חלק בארץ. ובספרי איתא מה תלמוד לומר "לאלה תיחלק הארץ" -כשרים וקדושים, לאפוקי רשעים

בתוך אחי אביהן, אבל בתו הורע כוחה במקום אחים שאינה יורשת נכסי אביה עם אחיה, וה"ה שאינה יורשת עם בת אחיה, וכדמצינו שבנות חפר לא נטלו נכסי חפר במקום בנות צלפחד, ומבואר שבת הבן קודמת לבת, ונצחום בכ"ד טבת ועשאוהו יום טוב.

צדוק ובייתוס היו תלמידי אנטיגנוס איש סוכו, ולימדו לתלמידיהם מה שקיבלו מאנטיגנוס 'אל תהיו כעבדים המשמשים וכו' אלא הו' כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס, וטעו התלמידים בכך, שהיו סבורים שהכונה שאין שכר על קיום המצוות, ואמרו שכמו שאין בזה ממש כך אין ממש בכל דברי חכמים, וטעו ופקרו בדברי חכמים, ונקראו צדוקים על שם צדוק ובייתוסים על שם בייתוס.

תיקנו חכמים שבשבט בנימין אין בת הבן יורשת עם האחים אלא האחים יורשים כל נכסי האב, גם מה שהיה ראוי לאחיהם המת שיש לו בת, מפני שבמעשה פילגש בגבעה מתו כל שבט בנימין כולל הנשים, נשארו משבט בנימין שש מאות איש שלא היה להם נשים משבט בנימין לישא אותן, ונשא ארבע מאות מבנות יבש גלעד ומאיתם שחטפו מבנות שילה, ואם תעבור הנחלה לבת הבן שתינשא לבני שבט אחר יפסיד השבט נחלה גדולה, והפקר בית דין הפקר, אבל אם הניח רק בנות יורשת גם בת הבת, דלא ניחא ליה למת שתיעקר הנחלה מזרעו. אי נמי היכא שיש בנות ובת הבן, יורשת בת הבן את כל הנכסים, ומסתמא היו נזהרות שלא להנשא לבני שבט אחר כדי שהנחלה לא תסוב לשבט אחר.

כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה, והא דכתיב "אשר אין חליפות למו ולא יראו אלוקים", לרביה דרבי יוחנן קאי על מי שלא מניח בן ליורשו, ולרבי"ל קאי על מי שאינו מניח תלמיד, (והיה הולך לנחם רק מי שלא הניח בן, דכתיב "בכו בכה להולך". ורבי יוחנן עצמו אמר 'דין גרמיה דעשיראה ביר' שנשארה אצלו שן של אחד מבניו שמתו ובה היה מנחם לאבלים מרי נפש, דכל שבמת טמא חוץ ממשגינים שיער וצפון (אמנם בשעת חיבורם הכל טמא), ואם היה סובר שמי שלא הניח בן נקרא לא ירא אלוקים לא היה אומר זאת, דאיתא בברכות (ל"ד:) חציף מאן דמפרסם חטאיה דכתיב "אשרי נשוו פשע כסוי חטאה").

דוד שהניח בן כמותו נאמרה בו שכיבה, ויואב שלא הניח בן כמותו נאמרה בו מיתה.

קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמישים מכות וצריך לבקש רחמים.

כל שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים.

אבי אביו של המת קודם בירושה לאחי אביו של המת, דכי היכי דדרשינן "בן אין לו" עיין עליו, הכי נמי אמרינן בכל

גם ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ. וי"מ דקאי במי שהיה בן שישים ביוצאי מצרים ולא מת במדבר, דלא נגזרה גזירה על אלו שהיו בני שישים, וכתב הרשב"ם דלאו מילתא היא, דהא דכתיב "לא לה תיחלק הארץ" היינו לאלו שנמנו, ובני שישים לא נמנו, אך הביא שבתוספתא מבואר שדין זה נכון. והתוס' (ד"ה מכאן) סוברים כמו הביאור שהביא הרשב"ם, וכתבו דהא דכתיב "ובאלה לא היה איש מפקודי משה ואהרן" היינו אלו שהיו בין עשרים לשישים, אבל היו כאלו שהיו בני שישים במנין הראשון ונכנסו לארץ, כמו יאיר ומכיר בני מנשה שנולדו בימי יעקב ולא מתו עד שנכנסו לארץ.

חלק המרגלים ניתן ליהושע וכלב אע"פ שהיו למרגלים בנים, (דכתיב "ויהושע בן נון וכלב בן יפונה חיו מן האנשים ההם", ואין הכונה כפשוטו שהרי כבר נאמר "ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון. קי"ח:), ובניהם של המרגלים (וכן של המתלוננים שבעדת קרח וכדלקמן) נטלו מכח אבי אביהם אם היה מיוצאי מצרים, ואבי אמותיהן אם לא היה לאמותיהם אחים, (ולאבי אמותיהן היו אחים עם בנים, והחזירו הבנים לאבותיהן וחזרו וחלקו בשוה. תוס' קי"ט. ד"ה ובזכות), ודין זה הוא אפילו למ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ, וכגון שלא היו בני עשרים כשנכנסו לארץ וממילא לא נטלו בשביל עצמם, ולא נטלו אלא בשביל מה שהחזירו בני אבי אביהם ובני [אחין] אבי אמותיהם וחזרו והורישו לבניהם, כדילפינן מ"לשמות מטות אבותם", ואף בני המרגלים והמתלוננים שבעדת קרח ירשו זאת, דבני בנים הרי הם כבנים.

קי"ח. טענות בנות צלפחד ושבט יוסף - למ"ד
ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, ניחא מה טענו בנות צלפחד "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן" שאלו היה לו בן היה נוטל חלק צלפחד עם יוצאי מצרים ועכשיו לא יטלו כלום, וניחא מה טענו בני יוסף "מדוע נתתי נחלה גורל אחד וחבל אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ד' ", שעכשיו הם היו מרובים יותר משאר שבטים ולפי החלוקה ליוצאי מצרים נטלו כפי שהיו אז ונמצא שכל אחד משבט יוסף קיבל נחלה קטנה יותר מכל אחד מבני השבטים האחרים, ולמ"ד שנתחלקה לבאי הארץ, אף שצלפחד מת וא"כ אינו מבאי הארץ, מ"מ טענת בנות צלפחד היתה לענין מה שחזרו וחלקו אחי צלפחד בנכסי חפר וחפר מוריש אותה לכל בניו, ולדבריו מה שזווחו בני יוסף על חלקם הקטן, היינו משום שהיו להם טפלים רבים יתומים שלא היו בני עשרים בכניסתם לארץ, וגם לא היה להם אב שנכנס לארץ שינחיל להם חלקו כשימות, וגם לא היה להם מוריש אחר שיצא ממצרים שירשו ממנו מה שקיבל ע"י שחזרה הנחלה ליוצאי מצרים.

אביי מוכיח שלא היו מי שלא היה לו חלק בארץ, אע"פ שזה היה יכול להיות, דלמ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ לא יצא יתום ממצרים פחות מבן עשרים, ואם יצא מת במדבר אחד מקרוביו שהיה מיוצאי מצרים והוריש לו חלקו, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ כל הנכנסים לארץ ישראל פחות מגיל עשרים לא נטלו חלק בארץ אלא ע"י חזרת נחלה, ולא היה מי שלא היתה לו

שביוצאי מצרים כמרגלים ומתאוננים שלא היה להם חלק בארץ, ולא קיבלו אלא בזכות זקניהם אם היו מיוצאי מצרים, וכדלקמן. והגמרא (קי"ח.) שואלת לפי דבריו מה כוונת הכתוב "לרב תרבה נחלתו" דמשמע למי שהוא רב ביציאת מצרים תרבה נחלתו, וליכא למימר שהכונה למי שהוא רב עכשיו, דלא צריך קרא להכי, דהא כתיב "לא לה תיחלק הארץ", וגם הלשון "תרבה" משמע שיש מי שנוטל חלק גדול ויש מי שנוטל חלק קטן, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ כל החלקים שוים, וליכא לאוקמי בחלקים הגדולים מחמת חזרת החלקים ליוצאי מצרים, דהא נפקא לן מ"לשמות מטות אבותם", ועוד ד"תרבה" משמע דקאי על הנטילה הראשונה לפני שחזרה לאבותיהם.

שיטת רבי יונתן שהארץ נתחלקה לבאי הארץ ונפקא מיניה שאם יצאו שני אחים ממצרים ולאחד היו עשרה בנים בבאי הארץ ולשני בן אחד, כל אחד מה"א אלו נוטל חלק שוה, דכתיב "לא לה תיחלק הארץ בנחלה" והא דכתיב "לשמות מטות אבותם ינחלו" היינו שחלוקה זו משונה שהמתים יורשים את החיים, שאחרי שחילקו את הארץ לבאי הארץ חזרה הנחלה לאבותיהם מיוצאי מצרים (אם היו בני עשרים, דבירושית הארץ קפיד קרא אבן עשרים בין לענין באי הארץ בין לענין יוצאי מצרים), והאבות התחלקו עם האחים, ונמצא שבמקרה הנ"ל נטלו י"א באי הארץ כל אחד חלק אחד, וחזרה הנחלה לאבותיהם וחלקוה בשוה כל אחד ה' חלקים וחצי, וחזרו הבנים וחלקו בשוה, ונמצא שהבן היחיד נוטל ה' חלקים וחצי, וי' בני השני מתחלקים בה' חלקים וחצי. רשב"ם. וביאר ריב"א שאף שבעלמא אין אח מוריש לאחיו אלא לבניו, הכא גזירת הכתוב היא שיחלקו האחים בשוה, ולמ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ כל אחד מיוצאי מצרים נוטל חלק שוה. ולרש"י בחומש מיירי דווקא היכא שאבי אביהם היה מיוצאי מצרים, אבל בלאו הכי אף אם הנחלה חוזרת לאביהם אין חולקים אותה בין האחים אלא כל אחד מוריש רק לבניו. ושיטת ר"ת שאחרי שנתחלקה הארץ באי הארץ חזרה הנחלה לכלל אבותיהם יוצאי מצרים, ונתחלה בשוה בין יוצאי מצרים, ולפ"ז הנפקא מיניה בין רבי יאשיה לרבי יונתן היא במשפחה שביוצאי מצרים או בבאי הארץ היו רק נשים וטפלים, שלמ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ חלקו בה רק אלו שהיו בני עשרים ביוצאי מצרים, ומשפחה שהיו בה רק נשים או טפלים ביוצאי מצרים לא נטלו כלום, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ צריך שיהיו בני עשרים בבאי הארץ, ומשפחה שבאותו זמן היו בה רק נשים וטפלים לא נטלה כלום.

קי"ז: שיטת רבי שמעון בן אלעזר שהארץ נתחלקה

גם ליוצאי מצרים וגם לבאי הארץ, ולדבריו הנחלה לא חוזרת מזה לזה, ומי שהיה מיוצאי מצרים וצאצאיו היו נשים וטפלים בבאי הארץ נוטלים חלקו עם יוצאי מצרים, ומי שהיה פחות מבן עשרים ביוצאי מצרים והוא או בניו היו בני עשרים בכניסתו לארץ נוטלים חלקם עם באי הארץ, ומי שהיה מיוצאי מצרים בן כ' ומת במדבר, ובניו היו בני עשרים מבאי הארץ נטל ב' חלקים - חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים וחלק עצמם עם באי הארץ. ומתני' דבנות צלפחד מתוקמא שפיר אליביה, שהרי

מונה טפלים הרי היו במטה מנשה יותר מעשרה, והטעם שמנו את חלק בנות צלפחד הוא כדי ללמד שנטלו חלק בכורה, דארץ ישראל מוחזקת היא אע"פ שעדיין לא נכנסו אליה וכדלהלן.

קי"ט. בני המרגלים והמתלוננים – למ"ד שהארץ נתחלקה ליוצאי מצרים קיבלו בזכות אבי אביהם או אבי אמותיהם, ולמ"ד שהארץ נתחלקה לבאי הארץ אם היו בני עשרים קיבלו בזכות עצמם, והא דתני בברייתא שנטלו רק מכח הסבא, ס"ל שלא היו בני עשרים, ומיירי בבני בניהם של המתלוננים, שהמתלוננים לא היו בני כ' ביציאת מצרים, ומתו לפני כניסתם לארץ, ובניהם בהכרח היו בני עשרים בכניסתם לארץ, שהרי מעשה קרח היה בשנה השנייה אחרי יציאת מצרים, ובו ביום נשרפו המתלוננים, ואח"כ היו במדבר עוד ל"ח שנה, ולכן צ"ל שבני המתלוננים מתו במדבר והנדון הוא על בני בניהם, וברייתא זו סוברת כרשב"א שהארץ נתחלקה גם ליוצאי מצרים וגם לבאי בארץ, וכיון שהיו פחות מבני עשרים בכניסתם לארץ לא נטלו מכח עצמם אלא מכח אבי אביהם שהם אבותיהם של המתלוננים שיצאו ממצרים, דלענין ירושה זו א"צ שיהיו בני עשרים בכניסתם לארץ, ורשב"א לא סובר שמקבלים ע"י חזרת הירושה ליוצאי מצרים, כיון שאין לו פסוק מיותר לדרוש דין זה, ואם חלק זה של הברייתא אינו כרשב"א, י"ל שנטלו בזכות אבי [אבי] אביהם ע"י חזרה, וכגון שהיו למתלוננים אחים שלא היו בני כ' בשעת הגזירה וממילא לא מתו במדבר, וכשנטלו חלקם בארץ חזרה נחלתם לאביהם, והאבות הורישו נחלה זו בין אחי המתלוננים בין לבני בני המתלוננים, וחלקו אחי המתלוננים עם בני נכדיהם בשוה, דטפלים קיבלו חלק במה שירשו מאבותיהם. (ולפי שיטה זו לא נטלו יהושע וכלב את חלק המרגלים).

ארץ ישראל נחשבת "מוחזק" ביד יוצאי מצרים, דאל"כ לא היו בנות צלפחד נוטלות חלק בכורה של אביהם, וכך היה שמעון השקמוני אומר יודע היה משה שבנות צלפחד יורשות שהרי נצטווה על הדינים במרה דכתיב "שם שם לו חק ומשפט", ומעשה דבנות צלפחד היה בסוף הארבעים שנה שהיו במדבר, ועוד דאיכא למילף מפרשת יבום שבת דינה כבן דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו, דמשם למדו בנות צלפחד כדלקמן קי"ט: , אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה, והיינו שהסתפק אם חשוב מוחזק וכנ"ל, דהא דכתיב "ונתתי אותם לכם מורשה" י"ל שהכונה שהיא ירושה מאבותיהם, או שהכונה שהם יורשו את הארץ אבל לא ירשוה, וענו לו שהפסוק מלמד את שני הדברים, וראויה היתה פרשת נחלות להכתב ע"י משה (ולא נימא שלולא טענותיהן היתה התורה חסרה, והכי נמי הרבה מצוות חסרות בתורה מפני שלא אירעו המעשים, דודאי בלאו הכי היתה נכתבת פרשה זו בתורה), אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידם, ללמדך שמגלגלים זכות (שהבנים והקרובים יירשו את קרוביהם) ע"י זכאי (-בנות צלפחד), וכן יודע היה משה שהמקושש במיתה דכתיב "מחלליה

נחלה ע"י חזרה אף שזה היה יכול לקרות, שאל"כ היה צווח כבנות צלפחד ובני יוסף, ולמה לא מוזכר בפסוק שצווח כמו שמוזכר בבנות צלפחד ובני יוסף.

והגמ' דוחה שלא הוזכר כי לא הועילה צווחתו, ובני יוסף אע"פ שלא הועילה צווחתם, שמה שאמר להם יהושע "עלה לך היערה" וכו', אין הכונה כפשוטו שנתן להם יערות להרחיב נחלתם, דאין לו רשות ליטול מנחלת שבט אחר ולתת להם, אלא תשובת יהושע היתה שכדי להנצל מעין רעה ילכו להחביא עצמם ביערים, ואמרו לו שבבני יוסף לא שולטת עין רעה, דכתיב "בן פורת יוסף בן פורת עלין עיין" – אל תיקרי עלי עיין אלא עולי עיין, וי"א מדכתיב "וידגו לרוב בקרב הארץ, שהם כדגים שאין העיין שולטת בהם, ולכן הוזכרה בתורה תשובת יהושע אע"פ שלא נתן להם חלק נוסף.

קי"ח: מתלוננים שבעדת קרח והיינו חמישים ומאתים איש, לא היה להם חלק בארץ והיינו שבניהם לא נטלו חלקם אע"פ שהיו המתלוננים מיוצאי מצרים, וכמאן דליתנהו דמי, ודברים אלו הם לרבי יאשיה או לרבי שמעון בן אלעזר. ובניהם נטלו בזכות אבי אביהם ואבי אמותיהם. וי"א שיהושע וכלב נטלו חלקם, ונחלקו אם מקישים מתלוננים למרגלים. ואין לומר שהכונה שיהושע וכלב נטלו חלק המתלוננים שבבני ישראל הא דכתיב "וילוונו העם על משה לאמר מה נשתה", דא"כ ירשו יהושע וכלב את כל (והיינו רוב) ארץ ישראל, ואנן קיימא לן וכן איכא למילף מקראי שלא נטלו אפילו אחד מאלף מארץ ישראל.

בנות צלפחד נטלו את חלק אביהן בתוך אחי אביהן, דכתיב "נתן נתן להם", וחלק בכורה של אביהן, דכתיב "והעברת" והיינו חלק בכורה כדכתיב "והעברת כל פטר רחם". והגמ' מוכיחה שבנות צלפחד נטלו גם חלק אחד או שניים מאחי אביהם, חלק אחד כדדריש ראב"י מ"נתן נתן", ואם נטלו חלק נוסף זה נלמד מ"אחוזת נחלה". דהנה כתיב "ויפלו חבלי מנשה עשרה", והיינו ששה חלקים של בתי האבות אביעזר חלק אשריאל שכם חפר ושמידע, ונחלת צלפחד שהיה מיוצאי מצרים, ונחלת חפר, וחלק בכורה של צלפחד בנחלת חפר, וחלק אחיו של חפר, והיינו למ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה הארץ וחזרה נחלתם למוריש והיינו חפר שהיה מיוצאי מצרים, נטלו שני חלקים של אביהם בנכסי חפר, אבל צלפחד עצמו אין לו חלק כיון שלא היה מבאי הארץ, וחזרה לא שייך בו כיון שלא היו לו בנים מבאי הארץ שיחזירו לו נחלה, ועוד שני חלקים של שני אחים שהיו לו ומתו במדבר. ובאמת אין כאן אלא ששה חלקים, דודאי כוונת הכתוב לבתי אבות של מנשה שהיו ששה, דאם הכתוב

שלמדו זאת מ"והתנחלתם לבניכם" ולא לבנותיכם, אי נמי מסברא משום דבת מסבת נחלה וכן לא, אי נמי מדכתיב "לאלה תיחלק הארץ" והיינו זכרים). (והא דאיתא בברייתא שאם היתה לו בת לא היו שואלות, צריך לגרוס בן, או שהכונה שלא היו תובעות אם היתה בת לבן). צדקניות הן: שלא נישאו אלא להגון להן, שאף שנאמר להן "לטוב בעיניהן תהיין לנשים" שהותרו להנשא לכל מי שירצו, עצה טובה השיאן הכתוב "למשפחת מטה אביהן תהיין לנשים" שלא ינשאו אלא להגון להן, אלמא מטה משפחת אביהן הגונים היו, ולהם נישאו דכתיב "ותהיין מחלה וכו' לבני דודיהן לנשים", ואף הקטנה שבהן לא נישאה פחות מגיל ארבעים (שהיו מצפות להגון להן. רשב"ם. ורשב"א (תוד"ה אפילו) מפרש דס"ל כמ"ד שצ'לפחד הוא המקושש, ומעשה המקושש היה מיד אחרי מעשה המרגלים, דאמר במדרש שלשלם שמים נתכוין, שהיו ישראל אומרים שכיון שנגזר עליהם שלא להכנס לארץ שוב אינם חייבים במצוות, ועמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים, ולא נשאו עד סוף ארבעים שנה כדמוכחי קראי). ואף שאשה שנישאת בת ארבעים שוב אינה יולדת וא"כ אף אחד לא ירצה לישא אותן אז, וגם לא היה להם להתעכב עד אז כיון שלא יילדו עוד, מתוך שצדקניות הן בטוחות היו בצדקתן שנעשה להן נס (כמו ליוכבד שילדה אחר ארבעים, אך י"ל שנישאה לפני ארבעים, וכדלהלן, והנישאת פחות מגיל כ' יולדת עד גיל ס', והנישאת בת כ' יולדת עד גיל מ').

ק"ב. יוכבד - הורתה בדרך למצרים, ונולדה בין החומות והיינו בתוך מצרים דכתיב "אשר ילדה אותה ללוי במצרים", וישראל היו במצרים מאתים ועשר שנה, שכן רמז יעקב לבניו "רד"ו שמה" ובסדר עולם יליף מקרא: נאמר לאברהם בברית בין הבתרים "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם", והיינו יצחק שנאמר "כי ביצחק יקרא לך זרע", וכתיב "ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם", ויעקב אבינו אמר לפרעה "ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה" - ס' דיצחק וק"ל דיעקב הרי מאה ותשעים, ומאתים ועשר עמדו במצרים הרי ד' מאות שנה שנאמרו לאברהם, וא"א לומר שהיו במצרים כל הד' מאות שנה, שהרי קהת מיורדי מצרים היה כדכתיב "ובני לוי גרשון קהת ומררי, ושני חיי קהת שלש ושלשים ומאת שנה, ושני חיי עמרם שבע ושלשים ומאת שנה", ופ' שנה של משה הרי ש"נ, א"כ מה ת"ל "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה", כל זמן שזרעך בארץ לא להם ת' שנה, נמצאת יוכבד בת ק"ל שנה, שהרי בתחלת ביאת מצרים נולדה, ומשה בן פ' שנה היה בצאתם, נשתיירו ק"ל ממאתים ועשר. וכשהיתה בת מאה ושלשים נולדו בה סימני נערות, נתעדן הבשר (-החליק כנער קטן). נתפשטו הקמטים, וחזר היופי למקומו, ולכן כתיב "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי. וכשהחזירה עמרם שהרי היתה נשואה לו קודם לכן, שהרי כבר נולדו אהרן ומרים, אלא שפירש ממנה מפני הגזירה להשליך הזכרים ליאור, והחזירה מפני שנתנבאה מרים שעתידי לצאת לו בן שיושע את ישראל, ועשה בה מעשה ליקוחין, הושיבה באפריון ואהרן ומרים משוררים לפניה, ומלאכי השרת אמרו אם

מות ימות", אך לא ידע באיזה מיתה, (ואף שסתם מיתה האמורה בתורה חנק, מסברא היה נראה לו שדינו בסקילה כעובד ע"ז, דמחלל שבת בפרהסיא דמי לעובד ע"ז. וצ"ל דסבר כרבנן שא"צ לומר לנהרג באיזה מיתה הוא נהרג, דלרבי יהודה שצריך להודיע לנהרג באיזה מיתה הוא נהרג, מבואר בגמרא (סנהדרין פ:) דהוראת שעה היתה, וא"כ לא ידע משה אם הוא חייב מיתה. תוד"ה שנאמר), וראויה היתה הפרשה להכתב על ידי משה, אלא שמגלגלין חובה (והיינו סקילה, שנח לאדם לידון בחנק) ע"י חייב (-מקושש). ושמואל רצה לומר שהכונה שבנות צלפחד נטלו חלק בכורה ביתדות האהלים ושאר המטלטלים שהיה להם במדבר, ונקט יתדות אהלים מפני שודאי היה לכולם אהלים במדבר, והגמרא מקשה על דבריו מהא דכתיב "ויפלו חבלי מנשה עשרה" דהיינו קרקע שחולקים אותה בחבל.

ק"ט: תביאמו ותיטעמו בהר נחלתך - היו מתנבאים שהם עצמם לא יכנסו לארץ ד"תביאמו" משמע לאחרים, ולא חטאו עדיין בחטא המרגלים ולא נגזרה עליהם עדיין הגזירה שלא יכנסו לארץ, ולא היו יודעים מה מתנבאים.

ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה - לרבי יאשיה סרס המקרא ודרשהו, ועמדו בתחילה לפני העדה וכו', אבל לא היו שואלים לתלמיד לפני הרב דאין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, ואם שאלו בתחילה את משה ולא אמר להם דבר, לא היו שואלים אח"כ את הנשיאים וכל העדה. ולאבא חנן היו יושבים בבית המדרש ועמדו לפני כולם ושאלו, דחולקין כבוד לתלמיד במקום הרב, דזה חשיבותו של הרב וניחא ליה בזה, והלכתא שאם הרב חולק לו כבוד חולקים לו כבוד דודאי ניחא ליה שגם אחרים יחלקו לו כבוד, ומשה רבינו היה חולק כבוד לכל ישראל וכן אלעזר לנשיאים והנשיאים לעדה, ואם אין הרב חולק לתלמיד כבוד אין חולקים לו כבוד.

מעלות בנות צלפחד - חכמניות הן בדרך ארץ: שדיברו בשעה הראויה לכן כשמצאו פתח לדבריהם וטענה מעלייתא, והיינו כשהיה מלמד משה פרשת יבמין "ובן אין לו" - עיין עליו, ואמרו שאם הן חשובות כבן לפטור את אמן מיבום, שהרי היבם קם על שם אחיו לנחלה, ואמרו שכמו שהבן מונעו מלייבם את אמו ולירש את אביו פוטר את אמו ויורש את אביו, אף הבת דינה כן, וסברא בעלמא הוא, וא"כ יתנו להם נחלה כבן, ואם לאו שאין הבנות נחשבות זרע תתייבם אמן לאחד מאחי אביהן והוא יירש נחלת אביהן, והבן שיוולד לאמן יירש אחריו וכסי אביהן. דרשניות הן: שידעו שאם יש בן הן לא יורשות (לרשב"ם היו יודעות פרשת נחלות שהבן יורש את אביו ולא הבת, דכתיב "ובן אין לו והעברתם" - הא יש לו בן הבן יורש. והתוס' ד"ה אילו) הקשו שעדיין לא נאמרה פרשת נחלות, ורשב"א מפרש

ממצות המפורשות לבנים או לאבות, להכי כתיבי תרויהו, ומהשתא נילף מהכא לכל מצות הסתומות שנוהגות בין בנים בין באבות, לימדה התורה שהמצוה נוהגת בבנים ובאבות עד שיפרט לך הכתוב "כי תבואו" או יכתוב לך "זה הדבר" להעמידו בדור הזה וכדלקמן, ומ"מ בנות צלפחד עצמן הותרו בכל השבטים.

ק"ב: דיני שחוטי חוץ ונדרים ומקורם-

בנדרים ושחוטי חוץ כתיב "זה הדבר", ומ"מ הם נוהגים לדורות, דבשחוטי חוץ כתיב "לדורותם", וילף נדרים בגזירה שוה זה זה משחוטי חוץ, (אבל לבת יורשת נחלה לא לומדים, דא"כ לישתוק קרא מזה הדבר), כמו שלומדים מגזירה שוה זו שבנדרים א"צ דווקא ראשי המטות ומהני ג' הדיוטות, דכתיב "לא יחל דברו" הוא אינו מיחל אבל אחרים מתירים לו, כגון שלשה דהוו בית דין, כדאמרין בסנהדרין (ג'), ואפי' לשמואל דאמר התם שנים שדנו דיניהן דין אלא שנקראו ב"ד חצוף, הני מילי דיני ממונות, אבל למישרי איסור נדר לא סגי בפחות מג', ואהני גזירה שוה כאילו נכתב בנדרים אהרן ובניו וכל ישראל לומר לך ששקולין כל ישראל להתיר נדרים ואפי' הדיוטות כאהרן ובניו, (לריב"א תוד"ה שהפרת) לומדים שלשה בנדרים מדכתיב "ראשי" משמע שנים, ומוסיפין עוד אחד כיון שאין בית דין שקול. והתוס' חולקים וסוברים ש"ראשי" היינו ראשי דעלמא, ומספיק אחד מומחה, והמקור הוא מדבעינן יחיד מומחה, א"כ בהדיט צריך שנים, וכיון שאין בית דין שקול מוסיפין עוד אחד).

והא דכתיב ראשי המטות דמשמע מומחין, היינו שבמומחה והיינו רב מובהק שבקי בגמרא מספיק יחיד.

ולומדים מנדרים לשחוטי חוץ שיש שאלה על הקדש כמו על נדרים, ובנדרים כתיב "לא יחל דברו" ולומדים מזה שבכל ההקדשות שחלים ע"י מוצא שפתיו שייך שאלה, כגון תרומות ומעשרות, וכן אם שחט קדשים בחוץ ונתחייב כרת ואח"כ הלך אצל חכם להתיר לו הקדשו ומצא לו פתח של חרטה ועקר את הקדש מעיקרו ועבדה כהקדש טעות, איגלאי מילתא למפרע דלא הוה הקדש מעולם ופטור מכרת.

ולבית שמאי דס"ל שהקדש בטעות הקדש (כגון האומר שור שחור שיצא מביתי ראשון הרי הוא הקדש, ויצא לבן, לב"ה אינו הקדש, ולב"ש הוה הקדש, דילפי תחילת הקדש מסוף הקדש, שכמו שתמורה חלה אפילו בטעות ה"ה הקדש. רשב"ם. והקשו התוס' (ד"ה דתנן) דאדרבה מזה יש להוכיח שיש שאלה בהקדש, דהא מוקמינן התם כגון שאמר אילו הייתי יודע שיצא לבן לא הייתי אומר שחור אלא לבן, והוה הקדש משום דדעתו ומחשבתו מבטלת אמירתו, והכי נמי כשנשאל על הקדש כי אמר אדעתא דהכי לא קדשי נתיר לו כיון דאזלי ב"ש בתר מחשבה. ותירץ ר"ת דכיון דאמרי ב"ש מחשבתו מבטלת אמירתו למיהוי הקדש, כ"ש שתבטל אמירתו את מחשבתו שאומר אדעתא דהכי לא נדר, וממילא לא מהני שאלה בשום הקדש אפילו ע"י פתח, דאפילו כשנעשה ההקדש בטעות הידועה למקדיש הוה הקדש גמור, ולומדים מזה הדבר דשחוטי חוץ שרק על שחיטה בחוץ

הבנים שמחה, והשמחה היתה מפני שעתיד לצאת מהם משה רבינו, והיינו "לדעה מה יעשה לו" - מה יהיה סוף נבואתה, כדאיתא בסוטה י"ג.

סדר מעלת בנות צלפחד- התורה מונה אותם ב' פעמים, כל פעם בסדר אחר, י"מ שפעם אחת כשנישאו מנאום לפי סדר גדולתן דמסתבר שנישאו לפי הסדר שנולדו, כדכתיב "לא יעשה כן במקומנו לשאת הצעירה לפני הבכירה", ופעם אחת כשעמדו לפני משה לפי סדר חכמתן, ומכאן סיוע לרבי אמי שאמר שבישיבה בין לדין בין לשאר ישיבות של תורה אם הקטן מופלג בחכמה מהגדול הוא יושב לפניו, אבל הוא חכם רק מעט יותר מהזקן אין מכבדים אותו יותר מהזקן, ובמסיבה של משתה וה"ה לנישואין אם הזקן מופלג בזקנה הוא יושב לפני הצעיר אע"פ שהצעיר מופלג בחכמה, וכגון שהזקן חכם קצת, אבל אם הזקן אינו מופלג בזקנה, החכם שהוא מופלג קודם, שמעינן מהכא דחכם מופלג וזקן מופלג שאינו חכם כל כך כבחור בישיבה, הלך אחר חכמה להושיב החכם בראש ולדבר תחלה, ובמסיבה הלך אחר זקנה, והיכא דחכם הוה מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה בכ"מ הלך אחר חכמה אפילו במסיבה, והיכא דהזקן הוה מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה בכל מקום הלך אחר זקנה ואפילו בישיבה, הואיל והזקן חכם קצת אע"פ שהבחור חכם יותר ממנו, והיכא שלא החכם מופלג בחכמה ולא הזקן מופלג בזקנה, נראה שבכל מקום הולכים אחר זקנה, דבשביל שהבחור חכם קצת יותר ממנו אין לנו לבייש את הזקן, והחכם אינו בוש בכך, דמאחר שהוא זקן ממנו יודע הוא שבשביל זקנתו חולקין לו כבוד. אבל לתנא דבי רבי ישמעאל הם היו שקולות, דכתיב "ותהיינה" שזה מיותר, וכן מצינו שמשא ואהרן היו שקולים.

למי הותרו בנות צלפחד להנשא- לשמואל בנות צלפחד עצמן הותרו להנשא לכל השבטים אע"פ ששאר בת יורשת נחלה נאסרה, דכתיב "לשוב בעיניה תהיינה לנשים", והא דכתיב "אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים" זה עצה טובה ולא מצות עשה, והא דכתיב גבי חיוב כרת לאוכל קדשים בטומאה "אמור אליהם לדורותיכם" אליהם היינו לעומדים על הר סיני, ולדורותיכם היינו לדורות הבאים, ומכאן לומדים לשאר המצוות שהם נאמרו בין לאבות בין לדורות הבאים, דהוה אמינא שכיון שמצינו דבר שהוא רק לאותו הדור, והיינו שרק באותו דור בת יורשת נחלה אסורה להנשא לשאר השבטים, דכתיב "זה הדבר" - דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה, ומצינו דינים שנוהגים רק לדורות (-מצוות התלויות בארץ, תרומה ומעשר חלה ערלה ורבעי לקט שכחה ופאה וכן הרבה), לכן הוצרך הפסוק לומר שהמצוה נוהגת באותו הדור ולדורות, שאם נכתב סתם ולא פירש לא אבות ולא בנים הוה אוקימנא ליה באבות, מדלא כתיב "כי תבואו" כדכתב בשאר מצוות האמורות לבנים, אי נמי הוה ילפינן או בגזירה שוה או בבנין אב או בקל וחומר מאחת

שבט"ו באב כלו מתי מדבר, וטעות הוא בידם, דאיסור זה נאמר לבאי בארץ בערבות מואב ולא לדור המדבר).

וי"מ (כל אלו לא פליגי, אלא כל אחד קיבל אחרת מרבו) ששבט בנימין הותר בו לבוא בקהל (דכתיב "איש ממנו אל יתן").

וי"מ מפני שכלו בו מתי מדבר (דכל ערב תשעה באב היה כרוז יוצא הכל יצאו לחפור חפירות וישנים בהם, ובשחרית הכרוז יוצא יבדלו החיים מן המתים, ומתו כל שנה ט"ו אלף ופרוטרוט, וכך עשו מ' שנה, ובשנה האחרונה עשו כן ונמצאו שלמים, אמרו שמוא טעינו בחשבון, וכן עשו בי' וכן בי"א וכן בי"ב וכן בי"ג ובי"ד עד דאיתמלי סיהרא, כיון דאיתמלי סיהרא אמרו ביטל הקב"ה אותה גזירה קשה מעלינו ועשו משתה ושמחה ויום טוב. והקשו התוס' (ד"ה יום שכלו) שכיון שכבר מתו כל מי שצריך למה חפרו קברים), וחזר הדיבור למשה פה אל פה כבתחילה, אבל אם הוצרכו לדיבור כמו במעשה דקרח שהיה אחר מעשה מרגלים היה מדבר ע"י מלאך או באורים ותומים, אי נמי לא היה מדבר עימו אלא ע"י מעשה הצריך להם.

לתוס' (ד"ה יום שכלו) גם בשנה האחרונה במדבר מתו, אבל ידעו שכבר כלתה גזירה כיון שכבר מתו כל בני כ', ולפי שהיו אבליים עד מקצת יום של ט"ו לא חזר הדיבור, שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות, כדאשכחן גבי יעקב שכל אותן ימים שנתאבל על יוסף לא שרתה עליו שכינה, ולכן כל ימי אבילות של ישראל לא חזר הדיבור, שבזכותן היה מדבר עם משה. והקשו התוס' על הרשב"ם שאם לא מתו בשנה אחרונה למה נתעכב הדיבור שנה ויותר שלא חזר, (וי"ל הטעם משום שהיו עצובים מפני שחשבו שימותו) ועוד דא"כ מתו בכל שנה ט"ו אלף ופרוטרוט, ועוד למאן דאמר בירושלמי במועד קטן שכולן בני ששים מתו זה חידוש גדול לומר שחמש עשרה אלפים ופרוטרוט נולדו במצרים בכל שנה זה קודם זה, ועוד שלא היתה שמחה מפני הדיבור שחזר אלא שאז כי איתמלי סיהרא וידעו שפסקה גזירה מעליהם, ועוד מה שמחה היא שקדמו למות מאשתקד ולא מילא יהיה, ועוד דאם מיהרו למות מאשתקד א"כ הם לא מתו בני ששים. ונראה לר"ת שלא מיהרו למות, אלא בשנה האחרונה בטלה מהם הגזירה, ונשארו מהן ט"ו אלף ופרוטרוט אותן שהיו ראויין למות בשנה אחרונה, והא דכתיב "ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון" היינו מאותן שהיו ראויים למות קודם שנתבטלה הגזירה, דכלב ויהושע היו בני ארבעים בזמן שלוח מרגלים, אי נמי בתחילה נגזר אפי' על בני כ' בצמצום, ולבסוף ריחם עליהם הקב"ה ולא מתו אלא אותן שהיו בשעת גזירה לכל הפחות בני עשרים וחודש, דחודש בשנה אחרת חשוב שנה ולא יום אחד, והשתא אתי שפיר דמשום חמשה עשר אלפים ופרוטרוט לשנה לא נתייחד הדיבור עד חמשה עשר באב של שנה אחרונה, שהיו ראויין למות והיו עציבין בכך עד דאיתמלי סיהרא.

קכ"א: וי"מ שביום זה ביטל הושע בן אלה את השומרים ששם ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל לאחר שראה שגלו עגלי הזהב.

וי"מ משום שביום זה ניתנו הרוגי ביתר לקבורה (ותיקנו ברכת הטוב והמייטיב (שהיא מדרבנן, משא"כ ג' ברכות ראשונות), הטוב שלא הסריחו והמייטיב שניתנו לקבורה).

חייבים אפילו בעוף, אבל על מליקה בחוץ לא חייבים, וב"ה לומדים דין זה מ"אשר ישחט", ומזה הדבר נדדרים לומדים שחכם מתיר בלשון מותר לך מותר לך, דהתרת חכם ילפין מ"לא יחל דברו" אבל אחרים מוחלין לו, ומשמע לרבנן שזה בלשון התר, וטעמא משום שהחכם מתיר אפילו לא ביום שמעו ע"י חרטה, ונמצא עוקר את הנדר מעיקרו, ולא בעל, ובעל מיפר דבעל מיפר ביום שמעו בלא חרטה מגזירת הכתוב, וכל דבר קיים הנעקר ומתבטל בלא טעם מיקרי הפרה, כמו "והיפר את ברית", ולא חכם שאם אמר החכם מופר לך לא אמר כלום, ד"זה הדבר" משמע זה הדיבור כמו שכתוב בפרשה מעכב, וב"ה לומדים דין זה מסברא, דבחסם שייך לומר לשון התר ובעל לשון הפרה.

קכ"א: והא דמהני הפרת נדרים בג' הדיוטות או יחיד מומחה דהוי כבית דין, אבל הפרה סגי בבעל לחודיה ואפילו הדיוט, לב"ש לומדים מ"וידבר משה את מועדי ד'", ולא נאמרה כאן שבת, ללמד שרק מועדי ד' צריכים מומחים ולא מועיל ג' הדיוטות או יחיד מומחה, דאין לך מומחה כמשה רבינו וקאמר ליה רחמנא עד דאיכא אהרן בהדך, דכתיב "ויאמר ד' אל משה ואל אהרן וכו' החודש הזה לכם" ככם מומחים, ואין בית דין שקול מוסיפים עליהם עוד אחד, אבל נדרים א"צ מומחים (וראשי המטות היינו שבמומחה מספיק יחיד), וכן לומדים שרק מועדים צריכים קידוש לקדש את החודש על פי הראיה, דראש בית דין אומר מקודש וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש, דכתיב "אשר תקראו אותם" קרי ביה אתם, ותרי זימני מקודש נפקא מדכתיב "מקראי קודש", ועי"ז מתקדש המועד בזמנו, אבל אין קידוש מיוחד על המועד, אבל שבת א"צ קידוש בית דין דלעולם היום השביעי הוא שבת, דכתיב "מועדי ד' יתירא, והפרה לדורות לומדים בית שמאי כמו בשאר מצוות, דמ"זה הדבר" לומדים דין אחר, וכתבו התוס' (ד"ה ושבת) דבב"ק (ל"ז:) ילפין דין זה מ"מושבותיכם", והיינו כבן עזאי דדריש הכא למעט הפרת נדרים, אי נמי אפילו לריה"ג בעינן עוד פסוק לומר שלא רק שלא צריך מומחים אלא לא צריך אפילו הדיוטות.

לא היו ימים טובים לישראל כט"ו באב וכיום הכיפורים שבנות ישראל היו יוצאות בהם בכלי לבן שאולים אפילו זו שיש לה משלה, שלא לבייש את מי שאין לו.

השמחה ביוה"כ היא מחמת שהוא יום סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות אחרונות (דג' פעמים עלה משה למרום למ' יום, ו' סיון עד י"ז תמוז, י"ח תמוז (להתפלל שיתרצה הקב"ה על עוון העגל) עד כ"ח אב, ואז פסל שני לוחות חדשים ועלה בכ"ט אב והיה מל' אב עד י' תשרי, ואז נתרצה הקב"ה בשמחה לישראל ואותו היום ירד משה והלוחות בידו.

והשמחה בט"ו באב- י"מ משום שהותרו שבטים לבוא זה בזה דפסק דור של באי הארץ והותרה הסבת נחלה, אמנם אם נשארו בני אדם מאותו הדור עדיין הם באיסורם, אבל בני אדם שלא היו באותו הדור מותרים, (דכתיב "זה הדבר"), (וי"מ

שויים, ושבט לוי יקבל חלק כשאר שבטים, אבל מנשה ואפרים לא יטלו אלא חלק אחד, והחלק הנוסף יהיה לנשיא מלך המשיח, שבתחילה לא נתחלקה אלא ל"ב ולוי לא היה לו חלק בארץ אלא כל שבט נתן לו ערים לשבת שהיו ערי מקלט, אבל מנשה ואפרים נטלו שני חלקים כדכתיב "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לוי".

ארץ ישראל לא נתחלקה אלא בכסף, ואין הכונה שמי שקיבל קרקע גרועה קיבל כסף ממי שקיבל קרקע טובה יותר, אלא שמי שקיבל קרקע הקרובה לירושלים נתן למי שקיבל קרקע רחוקה יותר שהיא שוה פחות מפני שהיא רחוקה מבית המקדש וגם קרובה יותר לארץ העמים ויש לו לדאוג מהם, לר"א נותן לו כסף, ולרבי יהושע נתן לו קרקע.

ארץ ישראל לא נתחלקה אלא בגורל, באורים ותומים, שהיה אלעזר מלוש אורים ותומים, ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו, והיו לפניו קלפי של שבטים (-ארגז ובו י"ב פתקים עם שמות י"ב השבטים) וקלפי של תחומין (ארגז ובו י"ב פתקים של י"ב חלקים בארץ ישראל, ולא היה מספיק קלפי של תחומין ויגידו כל פעם איזה שבט מקבל עכשיו, דא"כ לא כל החלוקה היתה על פי גורל, וכתיב "אך בגורל" בלא הוצאת דיבור מפיו), והיה אומר על פי רוח הקודש (-אורים ותומים) בכל פעם איזה שבט יעלה בגורל ומה יקבל, וטרף בקלפי לפני שהוציא (-היה הממונה מערבב את השטרות היטב, שלא יאמרו שידע מה כתוב בשטר), וכמו שהיה אומר כך היה עולה (שבט זבולון תחום עכו אבל עכו עצמה היתה בחלק אשר (תוד"ה זבולון), שבט נפתלי תחום גינוסר), ועשו את בשביל שידעו שזו חלוקה ישרה, והשבטים המרובים לא ירגנו על זה.

בחלוקת הארץ היה מי שקיבל שדה לבן ואחר שדה אילן וכדו', אבל לעתיד לבוא כל אחד יהיה לו חלק בהר בשפלה ובעמק, והקב"ה מחלק להם בעצמו. והקשו התוס' דב"ק (פ"א:) אמרינן שבחלוקת ארץ ישראל אין לך מישראל שאין לו בהר ובשפלה ונגב, וכתבו שיש גורסים אין לך שבט ושבט מישראל, אבל הכא גרסינן אין לך אחד מישראל, אי נמי בעולם הזה אין להם בשוה מזה כמו מזה אלא מזה מעט ומזה הרבה, אבל לעולם הבא יש לו מן הכל שיעור שוה. יהושע וכלב לא נטלו חלקם בגורל אלא על פי ד', יהושע קיבל את תימנת סרח בהר אפרים, (ובמקום אחר כתיב תימנת חרס, שבתחילה פירותיה כחרס ולבסוף כשבאה לידו מסריחים מרוב שומן כשמשמרים אותם יותר מדאי, ומעליותא היא משום שומן וזכותו של יהושע גרם, וי"א איפכא שלבסוף לא היו שמנים יותר מדאי אלא במידה שיכולים להכניסם לאוצר והם משתמרים הרבה ומעליותא היא), וכלב קיבל את פרברי חברון -כפרים ושדות שמחוץ לעיר, ולא קיבל את חברון עצמה, שהרי היא עיר מקלט.

וי"מ משום שביום זה פוסקים מלכרות עצים למערכה, שתשש כוחה של חמה וממילא יש בעצים לחלוחית ומעלים עשן וגם מגדלים תולעת, ושמוחו מפני שהשלימו מצוה גדולה כזו, (ומיום זה ואילך שהלילות מתארכים והימים מתקצרים צריך להוסיף על לימודו גם בלילה, והמוסיף יוסיף ימים, ומי שלא מוסיף תקבריה אימיה -ימות בחצי ימיו).

שבעה קיפלו את כל העולם כולו ושימשו זה את זה, מתושלח ראה את אדם רמ"ג שנה, שם ראה את מתושלח צ"ח שנה, ומתושלח מת ז' ימים לפני המבול, והוליד את ארפכשד כשהיה בן מאה שנתיים אחרי המבול, (ולמך ג"כ ראה את אדם ואת שם, וחשיב הככא רק צדיקים גמורים ששימשו זה את זה, ולא ס"ל חנוך זה מטטרוך, דהוה ליה למימר שנים קיפלו את כל העולם, אלא ס"ל דהאי "ואיינו כי לקח אותנו אלוקים" היינו שמת בחצי ימיו), יעקב ראה את שם כ' שנה, עמרם ראה את יעקב (סברא הוא, שהרי קהת אביו היה מיורדי מצרים, ויעקב חי במצרים י"ז שנה ובאותם שנים נולד עמרם לקהת), אחיה השילוני ראה את עמרם ולא ס"ל להאי תנא שאליהו זה פנחס, דא"כ לימא משה ראה עמרם ופנחס ראה משה ועדיין הוא קיים וא"צ להזכיר את אחיה. (רשב"ם). וסבר נמי האי תנא דסרח בת אשר אינה חיה לעולם. (תודה שבעה). (ואחיה השילוני נכנס לארץ ולא מת במדבר, דלא נגזרה מיתה במדבר על שבט לוי ומבואר בדברי הימים שאחיה היה לוי, דכתיב "במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה" - מי שפקודיו מבן עשרים יצא שבטו של לוי שפקודיו מבן שלשים (י"מ שהכונה ל' יום, שהיו הלויים נמנין מבן חדש ומעלה לפדות עליהן הבכורות. והרשב"ם משקה א"כ למה לא כתוב שפקודיו מבן חודש. ולכן מבאר הרשב"ם שהכונה ל' שנה, כדכתיב "בני גרשון קהת ומורי מבן שלשים שנה ומעלה ועד בן חמשים שנה", וההוא חשבון נקט שאותו חשבון כנגד חשבון של ישראל הוא, דביוצאי צבא קפיד רחמנא, דבישראל כתיב "כל יוצא צבא" ובלויים כתיב "מבן שלשים שנה וגו' כל הבא לצבא לעבוד וגו'"), אבל בשאר השבטים נשאר רק כלב ויהושע, או מי שהיה פחות מבן כ' או יותר מבן ס', כמו יאיר בן מנשה שנכנס לארץ שנאמר עליו "ויכו מהם אנשי העי כשלושים וששה איש" והיינו יאיר שהיה שקול כרובה של סנהדרין, וא"כ גם אם אחיה היה משאר שבטים י"ל שהיה בן ס"א ביציאת מצרים וראה את עמרם ה' שנים), ואליהו ראה את אחיה השילוני ועדיין הוא קיים.

קכ"ב. חלוקת הארץ -

ארץ ישראל נתחלקה לשבטים וכל שבט קיבל חלק שוה, ולא לאנשים בחלוקה שוה לכל איש ואיש, דכתיב "בין רב למעט" -כל שבט יקח מה שיתן לו הגורל בין אם יש בו הרבה אנשים בין אם יש בו מעט אנשים. עתידה ארץ ישראל להתחלק לי"ג שבטים -לי"ג חלקים

לו משפט הבכורה". ובדפים הבאים (קכ"ג – קכ"ז) יבוארו דיני ירושת בכורה, במה הבכור נוטל פי שנים ובמה לא, ועוד.

קכ"ג. כמה נוטל הבכור – הבכור נוטל פי שנים מכל אחד מהאחים כגון שאם היו חמשה אחים מחלקים את הנכסים לשש חלקים והבכור נוטל פי שנים מכל אחד מהאחים, אבל אינו נוטל פי שנים מכל האחים יחד והיינו שני שליש מהנכסים, דכתיב "והיה ביום הנחילו את בניו" יש כאן רבוי נחלה לאחים. ואם תאמר שלומדים מזה כרבי יוחנן בן ברוקה הנ"ל, הרי כתיב "ובני ראובן בכור ישראל, כי הוא הבכור, ובחללו יצועי אביו ניתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל, ולא להתייחס לבכורה", וקיבל פי שניים משאר האחים, והוי גילוי מילתא מדברי קבלה. ואם תאמר שאין ללמוד מ"בכורתו" ל"בכור", הא כתיב "והבכורה ליוסף". ואם תאמר מנלן שיוסף קיבל פי שנים משאר האחים, הרי כתיב "ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך", ואין לומר שנטל תוספת דיקלא בעלמא, דכתיב "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי" כנגד שני שבטים, דהארץ נתחלקה לשבטים. והא דכתיב בחרבי ובקשתי היינו בתפילה ובבקשה שהתפלל על בניו, וזכה ע"י התפילה לקנות הבכורה מעשיו.

ראובן הפסיד את הבכורה מפני שחילל יצועי אביו, ויוסף קיבלה (ואמנם אינו בכור אלא לירושה, אבל ראובן נשאר שמו הבכור), ולא קיבלה משום שכלכל את יעקב, דא"כ היה ליעקב לתת משלו ולא משל שאר האחים, ובאמת נתן לו משלו ממון וכן ברכות "וידגו לרוב" שאין עין הרע שולטת בהם, ו"מאל אביך ויעזרך", אלא באמת היתה הבכורה ראויה לצאת מרחל שיוסף יהיה ראשית אונן, אלא שהקדימנה לאה ברחמים, שהיתה שומעת על פרשת דרכים שאומרים שהיא תינשא לעשיו הרשע, והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה, (וזהו ועיני לאה רכות, דאין הכונה לגנאי שהרי אפי' בבהמה טמאה אמר הכתוב "אשר איננה טהורה", וי"מ רכות שמתנותיה ארוכות כהונה לוי' ומלכות), וראה הקב"ה ששנואים מעשי עשיו בפניה (וזהו "כי שנואה לאה"), ויפתח את רחמה, והחזיר הקב"ה לרחל את הבכורה מתוך צניעות שהיתה לה, שמסרה הסימנים לאחותה (שאמרה ליעקב שלבן יתן לו את לאה בלילה, ואמר לה שהוא אחיו ברמאות, והדבר מותר דכתיב "ועם עיקש תיתפל", ומסר לה סימנים שתאמר לו בלילה, וכשראתה רחל שלאה עומדת להתבייש מסרה לה את הסימנים).

יוכבד נולדה במצרים בין החומות, והיא השלימה לשבעים נפש, ואין לומר שהיתה זו התאומה שנולדה עם דינה, שהרי איתא שנולדה תאומה עם בנימין,

ירושת הבן והבת

קכ"ב: מתינ' – אחד הבן ואחד הבת לנחלה, אלא שהבן נוטל פי שנים בנכסי האב, ואינו נוטל פי שניים בנכסי האם.

אין לפרש שחולקים את הנכסים בשוה, שהרי בן וכל יוצאי יריכו יורשים לפני הבת.

רב נחמן בר יצחק מבאר ששניהם נוטלים בראוי כבמחזק, שאם מת הסבא אחרי האבא, גם בן הבן, וגם בת הבת אם אין בן, יורשים את הסבא, דכתיב "ובן אין לו" עיין עליו. והגמ' דוחה דכבר תני הכי גבי בנות צלפחד שירשו חלק הראוי לאביהם צלפחד בנכסי חפר (מלבד חלק אביהם שהיה מיוצאי מצרים). ועוד מאי אלא דקתני בסיפא, דרישא לא איירי בירושת האם.

רב פפא מבאר ששניהם נוטלים חלק בכורה אם מת הסבא אחרי האבא והאבא היה בכור, שגם בת אם אין בנים נוטלת חלק בכורה של אביה. והגמ' דוחה שגם דין זה נאמר לגבי בנות צלפחד שהיה בכור, ונטלו בנותיו גם חלק בכורתו. ועוד מאי אלא.

רב אשי מבאר שגם בן בין הבנים וגם בת בין הבנות אם אין בן יכול האב לומר שירשו את כל נכסיו. והגמ' שואלת דכבר שנינו כך בשם רבי יוחנן בן ברוקה, דיכול לומר כך על מי שראוי לירשו, דכתיב "ביום הנחילו את בניו" מנחיל לבניו מה שירצה, כיון דבר ירושה הוא במקצת, אבל באחר הוי מתנה על מה שכתוב בתורה, וצריך לתת לו בלשון מתנה. ואין לומר שבא לסתום כדבריו, דהוי סתם ואח"כ מחלוקת דאין הלכה כסתם, ועוד מאי אלא. והקשו התוס' שאף כשיש מחלוקת אהני סתם למיחשיב יחיד לגבי רבים, ושמא גרע טפי כשאין מחלוקת בסמוך, דאיכא למימר שרבי חזר בו.

מור בר רב אשי מתרץ דבן ובת אם אין בן שווים בין בירושת האב בין בירושת האם, אלא שהבן נוטל פי שניים בנכסי האב ולא בנכסי האם, אבל בת אינה יורשת אף מאב פי שניים דכתיב "וילדו לו בנים וכו'".

הבנות ניזונות מנכסי האב בזמן שיש נכסים מרובים הבנים יירשו והבנות יזונו, ובנכסים מועטים הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים, דכך כותב לאשתו 'בגן נוקבן דהיווי לכי מינאי יהון מיתזנן מנכסאי עד דתלקח לגוברין'. ואין הבנות ניזונות מנכסי האם בין בנכסים מרובים בין בנכסים מועטים, והבנים יורשים הכל.

ירושת בכורה

התורה נתנה זכות מיוחדת לבכור בירושה, שהוא נוטל פי שנים מכל אחד מהיורשים, דכתיב "כי את הבכור את השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו, כי הוא ראשית אונן

ובעלמא אמרינן שנולדה תאומה עם כל שבת ושבת. תוס'.

קכ"ג: יעקב הלך מלבן כשיוסף נולד, משום שראה שאין זרעו של יעקב נמסר אלא ביד זרעו של יוסף, ומה שמצינו שהכה דוד את עמלק, הרי היו עמו מבני מנשה, ומה שמצינו שמבני שמעון הכו את הר שער וישבו שם, היו בראשם בני ישעי שהוא מבני מנשה.

במה הבכור נוטל פי שנים ובמה לא

איתא בבכורות (נ"א:): שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק, והיינו שרק ממון שהיה מוחזק ביד האב הבכור נוטל בו פי שנים, אבל ממון שעדיין לא החזיק בו האב, אף שהוא ראוי להיות של האב, אין הבכור נוטל בו פי שנים, דכתיב "לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו". ולהלן יבואר מה נחשב ראוי ומה נחשב מוחזק.

זרוע לחיים וקיבה שכבר הגיעו ליד האב הכהן, פשיטא שהבכור נוטל בהם פי שנים, ואם לא הגיעו ליד האב אינו נוטל פי שנים, ובמכירי כהונה, אם נשחטה הבהמה בחיי האב, אם מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמין, נוטל הבכור פי שנים.

הרשב"ם כתב שבמכירי כהונה מזכים לו זיכוי גמור במתנות מיד כשנשחטו לפני ההפרשה, ובהמשך דבריו כתב שגמרו והקנו לו את המתנות כשהם בתוך הבהמה, והיו כמו שהוחזק בהם בחייו (וכאנתו לידיה בטיבלייהו דיוצאים בדיונים). והתוס' (ד"ה הכא) כתבו דמכירי כהונה היו כמתנה מועטת דאסור לחזור בו ואפי' בדברים בעלמא, ואף שאם ירצו יוכלו לחזור בהם, מ"מ כל זמן שלא חזרו היו כמוחזק, אמנם אם נשחטה הבהמה אחר מיתת אביהם לא זכו במתנות.

מוקדשין – קדשי קדשים כגון חטאות ואשמות אין הבכור נוטל בהם פי שנים, דאינם ממון האב, דיש בהם מעילה כל זמן שלא נשחטו. וקדשים קלים כגון שלמים שאין בהם מעילה מ"מ אינם ממון, ואפי' נשחטו שיכול לאוכלם אינם שלו, כדתנן המקדש בחלקו בין בקדשי קדשים בין בקדשים קלים אינה מקודשת, ועל כן אין הבכור נוטל פי שנים, אמנם לריה"ג שהם ממון בעלים לכל דבר אף לקדש בהם אשה, דכתיב "ומעלה מעל בד' " לרבות קדשים קלים שהם ממון דחייב אשם גזילות אם כפר ונשבע והודה, דהבשר והעור שלו, נוטל בהם הבכור פי שנים, ודווקא מחיים, אבל לאחר שחיטה אף לריה"ג משלחן גבוה קא זכו.

קכ"ד שבה ששבחו נכסים אחר מיתת האב

שבחא דבידים – אם היתומים השביחו את הנכסים, כגון שבנו בתים או נטעו כרמים, אין הבכור נוטל פי שנים.

שבחא דממילא – אם הניח האב בהמה מוכרת או מושכרת לאחרים, ושבחה ממילא (שאף שהאחרים חורשים ועובדים בה, כלפי היורשים שאין טורחים בה חשיב שבחא דממילא), ולא חסרי בה מזונא, או שהיתה רועה באפר שאין צריכים להאכילה, וילדה, לחכמים אין הבכור נוטל פי שנים, דכתיב "לתת לו פי שנים", כמתנה דאינה מתנה עד שהגיעה ליד המקבל, ואינו יכול ליתנה לאחרים דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. ואמנם כתבו התוס' (ד"ה היתה) שיכול הבכור לומר לאחרים או תחלקו או אטול פי שניים בשבח. ולרבי הבכור נוטל פי שניים, דכתיב "פי שנים" מקיש חלק בכורה לחלק פשוט, והפשוט נוטל אף בראוי, וכיון דהוי שבח דממילא הוי כאילו הוחזק בהם האב, (אבל בהשביחו יתומים אינו נוטל פי שנים, דלהכי אהני "בכל אשר ימצא לו"). (ולרבנן לומדים משם שנותנים לו את שני החלקים במיצר אחד כחלק פשוט, ונפקא מיניה שבמקום שיצא לו בגורל חלק פשוט יטול שם חלק בכורה, ואם יש ב' בנים לא יטול הפשוט את השדה האמצעית, אלא יטילו גורל על השדות החיצוניות ויטול הבכור האמצעית עמה. ולרבי י"ל דהאי סברא נפקא ליה מהקישא. ורבי לומד מ"לתת" שאם אמר איני נוטל ואיני נותן רשאי, ורבנן לומדים דין זה מ"לו" שאינו זוכה עד שיגיע לידו).

וכן נחלקו רבי ורבנן בשחת שנעשתה שיבילים או שפרכי הדקל נעשו תמרים דהוי שבחא דממילא.

וכן נחלקו לגבי חוב, שלרבי אם ירשו שטר חוב הבכור נוטל פי שנים, דכיון שהוא מוחזק בשטר הוי כשבח דממילא. רשב"ם. (והקשו התוס' דאם זוכה פי שנים בשטר אף לרבנן יטול פי שנים בחוב). אמנם במלוה על פה כיון שיכול לכפור אינו נוטל פי שנים. ונוטל פי שנים בריבית מעורב. ולחכמים לשיטת שמואל אינו נוטל פי שנים במלוה, ולא אמרינן דכיון שהמלוה נקיט שטרא כמאן דגביא דמי, ומא"י שלחו (קכ"ד:): שנוטל פי שנים במלוה, דכמאן דגביא דמיא, אבל אינו נוטל פי שנים בריבית, דדווקא מלוה כמאן דגביא דמי מחמת השטר, דהוי כמו משכון דנוטל פי שנים דבעל חוב קונה משכון, אבל ריבית אף שכתוב בשטר ועבר הזמן, מ"מ הוי ראוי שהרי לא היה שלו מעולם.

יתומים שיצא עליהם שטר חוב שאביהם חייב לאחרים (ומילתא באפי נפשה היא) הבכור נותן פי שנים מפני שכל הנכסים השתעבדו למלוה, ואם אמר איני נוטל פי שנים בירושה ואיני נותן פי שנים, אלא כנגד מה שאני נוטל, רשאי, ונפקא מיניה שצריך לתבוע את שאר היורשים, ואם אינו יכול לכופם מפסיד, וכן אם הלכו למדינת הים אין בית דין מורידים אותו לקרקע עד שישמעו מהי טענת היתומים, והתוס' כתבו דנפקא מיניה היכא שהיורשים קטנים, דאין נזקקים לנכסי יתומים אא"כ ריבית אוכלת בהם. וי"מ שמספיק שהבכור יסתלק מחובות שחייבים לאביו, וכתב הרשב"ם דשיבוש גמור הוא. ור"ת מפרש שמדובר בחוב שהבכור חייב, והוא מוחל על חלק הבכורה כדי

שהבעל חוב לא יוכל לגבות.

ומה שיכול להסתלק מחלק בכורה באמירה בעלמא אף אחר מיתת האב, ולא אמרינן שכבר זכה בנכסים, ילפינן מדכתיב "לתת לו" דלא קרייה רחמנא ירושה אלא מתנה דאינו זוכה בעל כרחו, אבל מחלק פשיטתו אינו יכול להסתלק בלא קנין. (תוד"ה ואם).

דיקלא ואלים שגדל ונתעבה, או שהקרקע שירשו עלה בה שרטון וזבל ונתייפתה בכך, אף לחכמים הבכור נוטל פי שניים דעדיין שמו עליו.

ולענין הלכה (במחלוקת רבי וחכמים הנ"ל), לרבי חייא עשה כדברי רבי עשה כדברי חכמים עשה, דמספקא ליה אם הלכה כרבי רק מחבירו או גם מחבריו. לרשב"ם הספק הוא בכל מחלוקות רבי ורבנן, ולתוס' בכל מקום אין הלכה כרבי מחבירו, ורק כאן מספקא ליה. ולרב אסור לעשות כדברי רבי, דס"ל הלכה כרבי מחבירו, ועובר על "לא תטה משפט" דהא אם עשה אינו עשוי. ולרב מותר לעשות כדברי רבי דס"ל הלכה כרבי מחבירו. ולרבא אסור לעשות כדברי רבי, ואם עשה עשוי, דס"ל שמטין לפסוק כחכמים.

אם יש חילוק בין קרקע למעות בירושת פי שנים בהלואה שנפרעה

לעיל נתבאר שבכור נוטל פי שנים רק בדבר שהיה מוחזק לאביו, ולא בדבר שהיה ראוי להגיע לאביו, והגמרא לקמן דנה מה הדין בחוב שנפרע ע"י מעות או שהיתומים גבו קרקע, מתי זה נחשב מוחזק והבכור נוטל פי שנים, ומתי זה נחשב ראוי והבכור לא נוטל פי שנים.

קכ"ה. רבה אמר שאם היתומים גבו קרקע על חוב שהיו חייבים לאביהם הבכור נוטל פי שנים, דהקרקע השתעבדה לאביהם בחייו והו' כמשכון וחשיב מוחזק, אבל אם גבו מעות אינו נוטל פי שנים, דמעו' שהלווה להוצאה ניתנו ואלו הם מעות אחרים ולא חשיב מוחזק.

אביי שואל שאם הטעם שאינו יורש פי שנים במעות הוא משום שלא השאיר להם אביהם מעות אלו, א"כ גם בקרקע לא השאיר להם אביהם קרקע שהרי היה יכול לפרוע לבעל חוב מעות, ועוד שהרי הקרקע נחשבת ראוי, שהרי מטעם זה רבה עצמו אמר שבעל שאשתו מתה אינו יורש את הסבתא, אם אמר נכסי לסבתא ואחרין לירשי, ומתה הבת היורשת לפני הסבתא, דכלפי הבעל נקראים הנכסים ראוי, כיון שהסבתא היתה יכולה למכור את הנכסים, וא"כ ה"ה במלוה כיון שהלוה היה יכול למכור את הקרקע ולתת למלוה מעות או קרקע אחרת, נחשבת הקרקע ראוי, ואין הבכור נוטל בה פי שנים.

רבה מבאר שמה שחילק בין קרקע למעות זה אליבא

דבני מערבא, דס"ל שהבכור נוטל פי שנים במלוה, וקאמר שהניחא קרקע שהיתה משועבדת לאביהם, והיה יכול לטורפה בחובו אפי' מהלקוחות, אבל מעות הרי הלווה מעות אחרים, ולמה יטול בהם פי שנים, (ובההיא סבתא אין הבעל נוטל אף בקרקע, כיון שהסבתא לא היתה חייבת כלום לאשה, והוי ראוי גמור), אבל לשיטת רבה עצמו אין חילוק בין קרקע למעות, ובין גבו קרקע בין גבו מעות אין הבכור נוטל פי שנים, דהאב לא היה מוחזק לא בקרקע ולא במעות. רשב"ם.

ור"ת מבאר שלבני מערבא הוי מוחזק בקרקע כיון שיכול לגבות את הקרקע, ואפי' במלוה על פה אם לא יקנו אותה יכול לגבותה, אבל במעות לא חשיב מוחזק, ובההיא סבתא לא חשיב מוחזק אף בקרקע משום שהסבתא לא חייבת כלום לבעל או לאשתו, ורבה עצמו סובר שאף בקרקע לא חשיב מוחזק כיון שיכול לפרוע לבעל חוב מעות, וכן בההיא סבתא לא חשיב מוחזק כיון שהסבתא היתה יכולה למכור, או דאף בלאו האי טעמא חשיב ראוי, וא"צ הטעם שיכולה למכור אלא משום דס"ל דכל האומר אחרין כאומר מעכשיו דמי, אבל לבני מערבא דלאו כאומר מעכשיו דמי, וממילא לא חשיב מוחזק.

רב נחמן אמר שאם גבו מעות נוטל פי שנים, ואם גבו קרקע אינו נוטל פי שנים, דמעו' הלווה ולא קרקע, ובמעו' חשיב מוחזק. רשב"ם. והתוס' כתבו דא"כ בתשלומי נזיקין אף מעות הוי ראוי כיון שלא הלווהו, ובב"ק מבואר שבנזיקין לרב נחמן רק קרקע נחשבת ראוי, ולכן ביארו התוס' דבמעו' הוי מוחזק כיון שדרך לפרוע מעות ועליהו סמיכי, משא"כ קרקע.

ואביי שואל שאם הטעם שאינו יורש פי שנים בקרקע משום שלא השאיר להם אביהם קרקע, א"כ גם במעות לא השאיר להם אביהם מעות אלו, ועוד שהרי לרב נחמן עצמו בעל חוב גובה קרקע שגבו היתומים עבור חוב אביהם, ומבואר שהקרקע נחשבת מוחזק, שהרי בעל חוב אינו גובה בראוי (כמו שאין האשה נוטלת כתובתה בראוי), שהרי יתומים שקנו קרקע אחר מיתת אביהם אין בע"ח גובה קרקע זו, ומטללי דיתמי לא משתעבד לבעל חוב.

רבה מבאר שדברי רב נחמן שחילק בין קרקע למעות הם רק אליבא דבני מערבא דס"ל שהבכור נוטל פי שנים במלוה, וטען רב נחמן שלפחות קרקע לא יירש פי שנים, דקרקע זו לא שבק להו אבוהון, אבל לשיטת רב נחמן עצמו אין חילוק בין קרקע למעות. לשיטת הרשב"ם רב נחמן סובר שבין בגבו קרקע בין בגבו מעות אין הבכור נוטל פי שנים, דאין הקרקע נחשבת מוחזק אלא ראוי, שהרי יכול לסלקו בזוזי, ואם לרבנן אין הבכור נוטל פי שנים בשבא דממילא כ"ש שאינו נוטל פי שנים במלוה, ומה שבעל חוב גובה קרקע שגבו היתומים בחובת אביהם, דין זה הוא אפי' למ"ד בעל חוב מכאן ולהבא הוא גובה, והטעם הוא משום שיעבודא דרבי נתן, שהלוה של אביהם משועבד גם למלוה של אביהם ולא רק לאביהם עצמו.

ולשיטת ר"ת לרב נחמן בין בגבו קרקע בין בגבו מעות הבכור נוטל פי שנים, וכמו שמבואר ממה שבעל חוב גובה קרקע שגבו היתומים, ורק לבני מערבא שלא אמרו שבכור נוטל פי שניים בין בקרקע בין במעות, ס"ל דיותר חשיב מוחזק במעות מבקרקע.

בכורתו. וכן אינו נוטל פי שנים במלוה אפי' בשטר, בין שגבו קרקע בין שגבו מעות דהוי ראוי כיון שלא הניח להם אביהם מעות אלו או קרקע, אבל אם יש לאב משכון נוטל פי שניים, דבעל חוב קונה משכון.

גבית כתובה בראוי – כתבו התוס' שאע"פ שלגבי בעל ובכור, מלוה נחשב ראוי, מ"מ אשה גובה כתובתה מקרקע שגבו היתומים בחובת אביהם, אע"פ שאינה גובה משבח או מראוי, ובזמן הזה שתיקנו הגאונים שהאשה גובה אף ממטלטלי דיתמי, אף אם גבו מעות האשה גובה מהם את כתובתה, דמשום דרבי נתן נחשב כאילו האב כבר גבה מחיים.

קכ"ו. בכור שלוה מאביו חולקים הבכור והפשוט את

החלק בכורה, דהוי ממון המוטל בספק, אי חשיב מוחזק לאביו אף ששאר מלוה הוי ראוי, דכוונת הבכור להקנות נכסיו לאביו שיהיה מוחזק בהם לגמרי, או דילמא לא שנא משאר מלוה. רשב"ם. ולתוס' בכל ממון המוטל בספק לא קיימא לן כסומכוס, והכא תקנת חכמים היא.

כמה דינים בירושת בכור

בכור שמחה באחיו שלא ישיבחו את הנכסים, אלא יחלקו והוא ישיבחו את שלו, לרב אסי נוטל פי שנים בשבח, דמשעה שחפץ לזכות בחלק בכורה זכה, ודידיה אשבח. ואמר רבה שכך מסתבר אם בצרו ענבים או מסקו תאנים בלא ידיעתו או שלא רצו לחלוק, כיון שהענבים נשארו ענבים, והוי כגזול פרה והוקירה שמשלם את הפרה עצמה, אבל אם דרכום על מנת לזכות בשבח הדריכה לא נוטל פי שנים. ולרב יוסף אפי' אם דרכום נוטל פי שנים בשווי הענבים שהזיקו לו בשעת הדריכה, אבל אינו נוטל פי שנים ביין, דמעיקרא ענבים והשתא יין וקנה בשינוי, ואינו נוטל אלא דמי ענבים. (והקשו התוס' לפי' זה, דהא איכא למי"ד שינוי במקומו עומד).

ר"ח מפרש שבכור שמיחה היינו שאמר שאינו מוחל חלק בכורה, דאז א"צ למחות פעם נוספת, ואמר רבה שכל זה כשמחה על ענבים שנבצרו או על זיתים שנמסקו, אבל אם דרכו אותם וחלקו ולא מחה ויתר על חלק בכורה. והרשב"ם חולק וסובר שאין ויתור על חלק בכורה אלא כשיטול חלק באחת מהשדות כפשוט.

בכור שנטל חלק כפשוט באחת השדות, לרב אסי ויתר על חלק בכורתו דכיון דמתנה קרייה רחמנא והוא לא רוצה במתנה לא הויא מתנה, ולא יזכה בה יותר.

לרב פפא הכונה שבאותה שדה אינו נוטל פי שנים, דאין לו כלום לא לתת ולא למכור לפני החלוקה, דכתיב "לתת" זמן שמגיע לידו, ורק שדה זו הגיעה לידו ורק בה חלה המחילה, אבל בשאר הנכסים אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, (ובחלק פשיטות לדעת הרשב"ם פשיטא שאין זוכה לפני החלוקה שלא הוברר חלקו, ואמנם אם מת הבכור או הפשוט לפני החלוקה בנם יורשם, ולתוס' ד"ה לא) בחלק הפשיטות פשיטא שזוכה לפני החלוקה. וממילא לא מחל אלא בשדה שחלקו.

קכ"ה: שכיב מרע שאמר שיתנו כל נכסיו לסבתא

אם אביו או אם אמו, ואחריה ליורשיו שאחרי מותה לא יירשו יורשיה אלא יורשיו, הקרוב קרוב קודם, והיתה לשכיב מרע בת נשואה והיא מתה לפני בעלה ולפני הסבתא, ואח"כ מתה הסבתא –

לרב הונא מקבל בעלה את הנכסים, דכשאמר "ליורשיו" כלול בזה גם היורשים של היורשים, ואף שאין הבעל יורש בראוי, ס"ל דכל האומר אחריו כאומר מעכשיו דמי, והבת זוכה בחייה בנכסים, ואין לסבתא אלא פירות בחייה, וכיון שזכתה בנכסים מחיים הוי מוחזק ולא ראוי, וממילא הבעל שהוא יורש של היורשת יורש את אשתו ב"מוחזק".

ולרב ענן לא כלול בזה יורשי היורשים, וכיון שכשמתה הסבתא אין לו יורשים אלא יורשי יורשים נשארים הנכסים ביד יורשי הסבתא, וכמו שמצינו שהאומר נכסי לך ואחריו לפלוני, שאם מת אותו פלוני עוברים הנכסים ליורשי הראשון, (אף אם אמר אחרי אחריו לפלוני. תוס').

ובארץ ישראל פסקו שרק הבעל לא יורש, ואף שכשאמר "ליורשיו" כלול בזה גם יורשי היורשים, מ"מ הרי הבעל אינו יורש ב"ראוי" ונכסים אלו אינם אלא ראוי כלפי האשה שעדיין לא נפלו בידה, ולכן אינו חשוי יורש, אבל אם היה לה בן הוא מקבל את הנכסים, דבן יורש בראוי, וכשאמר "ליורשיו" כוונתו ליורשים שצריכים לרשת מן התורה באותה שעה, וכיון שמתה הבת הרי בנה הוא היורש.

ואמר רבא דמסתבר כבני מערבא שנכסים אלו נחשבים ראוי, שהרי אילו הסבתא מכרה היתה המכירה חלה, דהאומר נכסי לך ואחריו לפלוני, אם קדם הראשון ומכר חלה המכירה, ואם לא שייר כלום לא שקיל מידי, ומבואר שכל האומר אחריו לאו כאומר מעכשיו דמי, ולכן אין הנכסים נחשבים "מוחזק" לאשה. ואם אמר נכסי לך ואחריו ליורשיו, אם מת הראשון קנו יורשי הנותן או יורשי היורשים, אבל בעל לא דאינו נוטל בראוי, ואם נתן לאשה את הנכסים מהיום ולאחר מיתה, חשובה מוחזק, ואפי' אם מתה בחיי הסבתא הבעל יורשה.

פסקי רב פפא –

בעל אינו נוטל פי שנים בראוי כבמוחזק, והיינו כגון שמתה אשתו ואחרי כן נפלה לה יורשה, דלכו"ע אינו יורשה, אבל בראוי כגון שגדלו תמרים בדקל, אף שנחלקו בזה רבי ורבנן לגבי בכור, מ"מ הבעל יורש דכשמתה נהיה הכל שלו וברשותו השביחו. וכתבו התוס' שאשה שהלוחה אפי' מנכסי מילוג אין הבעל יורש, שהרי נזק נחשב כנכסי מילוג ואין הבעל יורשו.

בכור אינו נוטל פי שנים בראוי כגון שגדלו תמרים שנשתנה השם, אבל אם הדקל התעבה או שהקרקע השביחה שעדיין השם הראשון עליהם נוטל פי שנים לכו"ע, וענבים שבצרום אפי' לרבי אינו נוטל פי שנים אע"פ שלא נשתנה השם, כיון שהשבח הגיע מכח היתומים, ואם מת הבכור בניו יורשים חלק

ואמנם אם אמר פלוני בני בכור הוא ורוקן מרפא עיניים נוטל פי שנים, דגמירי שרק בכור מאבא רוקן מרפא עיניים.

טומטום שנקרע ונמצא זכר

ירושא- לרב אמי אינו נוטל פי שנים, דכתיב "והיה הבן הבכור" עד שיהיה בן משעת הויה, וכן איתא בברייתא, וכ"ש אנדרוגינוס שאין ספיקו עתיד להוודע. ולאמימר אף אינו ממעט חלק בכורה, שחולקים את הנכסים כאילו אינו יורש ונוטל הבכור חלק בכורה, ואת השאר מחלקים לכל הבנים כולל הטומטום וחלק פשוט של הבכור, דכתיב "וילדו לו בנים" שהבכור חולק כנגד מי שיהיה בן משעת לידה.

ואינו נדון כבן סורר ומורה, דכתיב "כי יהיה לאיש בן סורר ומורה",

קכ"ז. לרב שיזבי אינו נימול לשמונה לדחות שבת, דכתיב "וילדה זכר... וביום השמיני ימול" שיהיה בן משעת לידה.

לרב שרביא אין אמו טמאה לידה שבוע כזכר או שבועיים כנקיבה שהיולדת טמאה אף אם לא ראתה דם, דכתיב "וילדה זכר וטמאה שבעת ימים", עד שיהיה זכר משעת לידה. ובמתני' בנדה איתא שהמפלת טומטום ואנדרוגינוס יושבת ימי טוהר לזכר עד מ' יום מהלידה, וימי טומאה לנקיבה שבועיים, ומוכח שטמאה טומאת לידה, וכן קשה על רב שיזבי, ואין לומר דהתנא מחמיר מספק, דא"כ היה לה להטמא אף בטומאת נדה.

בכור שלא ידוע שהוא בכור- שתי נשים של אדם אחד שילדו שתי זכרים במחבא, אם בשעת לידה ידעו מי הבכור ואח"כ נתערבו, כותבין הרשאה זה לזה, ויבוא ויתבע חלק בכורה בשבילו או בשביל אחיו, אבל אם לא הוכרו מעולם אין כותבין הרשאה זה לזה, דכתיב "בכור" ולא ספק, וקרא ממעט מאי דדמי טפי, דהיינו שלא הוכרו מעולם.

הרשב"ם כתב דהא דמהני הרשאה היינו משום דפסקין שישי לבכור קודם חלוקה, ויכול למכור או לתת חלק בכורתו לכל מי שירצה, ולתוס' אף למ"ד אין לבכור קודם חלוקה יכול אחד מהם לבוא ולתבוע חלק בכורה מדין שליחות.

עין בהערה בדיני יש בכור לנחלה ואינו בכור לכהן וכו'.

יכיר

נחלקו רבי יהודה ורבנן הם יש לאב נאמנות על בניו לומר מי הבכור או לפוסלם גם כנגד חזקה, דכתיב "כי את הבכור בן השנואה יכיר", או שאין האב נאמן אלא כשלא יודעים מי

ולרב פפי הכונה שאינו נוטל פי שנים אף בשאר הנכסים, דס"ל שיש לבכור אף קודם חלוקה, דכיון שיכול לזכות בחלק בכורה (אף לא בחלק פשוט) יש לו כח גם לתת או למחול, וממילא מחילה באחד היא מחילה בהכל, וכן סובר רב אשי.

ומחלוקתם היא במה שפסק רבה שבכור שמכר את הנכסים לא עשה ולא כלום, אם כוונת רבא רק לפלגא בחלק פשיטותו וחלק אחיו, אבל חלק בכורה מכר. רשב"ם. ולתוס' חלק פשיטותו מכר, או שכוונתו להכל.

קכ"ו: והלכתא יש לבכור קודם חלוקה, ואם מכר, או מחל או נטל חלק אחד כפשוט, ויתר בכל הנכסים כולם.

אם האב יכול לשנות חלוקת הירושה-

אין האב יכול לומר שהבכור לא יטול פי שנים, או שאחד האחים לא יירש עם אחיו, דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה, וכ"ש שאינו יכול לעקור נחלה מהאחים ולתת רק לאחד מהם. ויכול לתת רק בלשון מתנה כדלהלן, או שיאמר שאר בני יירשו כל נכסי ואליבא דרבי יוחנן בן ברוקה.

לא מיבעיא לדעת ר"מ דס"ל שהאומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה, הרי זו מקודשת ותנאו בטל, דה"ה בירושה תנאו בטל, אלא אפי' לרבי יהודה שהלכה כמותו דס"ל שבדבר שבממון שאר וכסות תנאו קיים וחלים הקידושין ואינו חייב בשאר וכסות, (אבל בעונה חייב דהוא צערא דגופה), שאני התם דידעה ומחלה בהיחא הנאה דמקדש לה, אבל בירושה אף שזה דבר שבממון אין הבן מוחל דאיהא הנאה יש לו, ומה ששתק זה כדי שלא להכעיס את אביו.

וכל זה בתורת ירושה, אבל בתורת מתנה, וכגון שכתב בין בתחילה בין באמצע בין בסוף משום מתנה, יכול האב להוסיף או למעט למי שרוצה, או להשוות את הבכור לפשוט, דקודם מותו יכול לתת נכסיו במתנה למי שירצה, ואין כאן מתנה על מה שכתוב בתורה, כיון שלאחר מותו לא נשאר לו מה להוריש. ולרבי יוחנן בן ברוקה אף בלשון ירושה יכול לחלק איך שירצה, לכל מי שראוי ליורשו.

נאמנות האב על הבכורה- האב נאמן לומר איש פלוני הוא בני בכורי, ונוטל פי שנים, ואפי' לרבנן שאינו נאמן, הני מילי כשמוחזק שאינו הבכור, אבל בלא מוחזק האב נאמן, אבל אם אמר איש פלוני בכור הוא אינו נוטל פי שנים, דשמא כוונתו לבכור מאמא שהוא בכור לכהן אבל לא לנחלה, דלא הוי "ראשית אונן" דידיה, והוי ספק ואפי' תפס מפקין מיינה. ומטעם זה אמר רבה בר בר חנה שאם יש עדות שהאב קרא לבנו בכור שוטה אינו נוטל פי שנים, דשמא כוונתו לבכור מאמא, שגם הוא נקרא בכור שוטה לפי שאינו בכור גמור.

הבכור, ולהלן תבואר מחלוקת זו.

קכ"ז: נאמנות האב על בניו- רבי יהודה דורש מדכתיב "יכיר" שהאב נאמן לומר זה בני בכור, אף שמוחזקים ע"י קול בעלמא בבן אחר שהוא הבכור, ואף אם מוחזקים בבן זה שהוא אינו הבכור, וכן נאמן לומר בני זה בן גרושה מחזיר גרושתו או שנשא גרושה והוא חלל, או בן חלוצה שהוא חלל מדרבנן, ואמנם אם יש עדים אין האב נאמן כנגדם. ולרבנן אינו נאמן, ודורשים מ"יכיר" למקום שאף אחד לא מוחזק כבכור. ואף שיכול לתת לו פי שנים במתנה גם אם אינו בכור, ויהא נאמן במיגו היכא שאין השני מוחזק כבכור, (אבל במוחזק לא אמרין מיגו כנגד עדים), מ"מ יש נפקא מיניה בנאמנותו, על נכסים שהגיעו לידו אחרי שהעיד שהוא בכור, ולר"מ דס"ל שאדם מקנה דבר שלא בא לעולם, מ"מ איכא נפקא מיניה בהגיעו לידו נכסים כשהוא גוסס, דגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו, ובר ירושה הוא, ואמנם כיון שאינו יכול לדבר ואין לו כח לתת לאחרים, אינו יכול לתת אף לפני שהוא גוסס. וכתבו התוס' דה"ה דהוה מצי לשנויי בנכסים דלא עבידי דאתו. ונכסים שנפלו לאב אחר מיתה אין הבכור יורש פי שנים.

מה המקור שהאב נאמן לפסול את בניו- לרשב"ם סברא הוא, דכתיב "יכיר" מה לי בכור מה לי לדבר אחר. והתוס' כתבו שהמקור הוא שכיון שנאמן לומר שהוא בכור אף על אחד מבניו הקטנים, אף שע"ז עושה בניו הגדולים ממזרים, א"כ בהכרח נאמן גם לפסול. ורבינו אליהו מפרש ד"יכיר" קאי נמי אבן השנואה, והיינו שנואה בנישואיה.

ופסק בה"ג שהאב נאמן לפסול ע"י הכרת בכורה, שאם הקטן הוא בכור ממילא הגדול ממזר, אבל בסתמא אינו נאמן לפסול, ור"י פוסק שנאמן בכל גוונא.

אב שחזר בו מדבריו- אמר בני הוא וחזר ואמר עבדי הוא אינו נאמן, דהתורה האמינה להודאת פיו, וכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, ואפ"י אם מתחילה היה משמשו כבן, וכתב הרשב"ם שאפ"י אם האב חוזר בו בתוך כדי דיבור אינו נאמן. ואם אמר עבדי הוא וחזר ואמר בני הוא, לרבי יוחנן נאמן ואין בזה סתירה לדבריו הראשונים דכוונתו היתה שהוא משמשו יותר מדאי כעבד, אבל עבד לעולם אין דרך לקרוא לו בן. ולדבריו הא דאיתא בברייתא שאם היה משמשו כעבד ואמר עבדי הוא וחזר ואמר בני הוא אינו נאמן, איירי שקראו לו "עבדא מיצר מאה" והיינו עבד ששוה מאה, דאין קורין כך אלא לעבד. ואם היה בבית המכס שצריך לשלם מכס על עבד ולא על בן, ואמר בני הוא ואח"כ אמר שהוא עבדו נאמן דלא אמר שהוא בנו אלא מיראת המכס, אבל אם אמר עבדי הוא ואח"כ אמר שהוא בנו אינו נאמן.

קכ"ח. חזרה מהסכמה לבעל דין-

האומר לחבירו עבדי גנבת, והמחזיק אומר שקנאו או קיבלו במתנה מהמערער, דאף שהגודרות אין להם חזקה, מ"מ היכא שהחזיק ג' שנים, או קטן המוטל בעריסה, או כשלא ראה אותו בעדים בביתו של המחזיק, נאמן המחזיק בטענתו, ואם אומר המחזיק שאם המערער ישבע יטול את העבד, לרבי אבא נשבע המערער ואין המחזיק יכול לחזור בו, ולומר משטה הייתי בך שהרי לא עשינו קנין, דכיון שהאמינו בשבועה הרי זה כהודאה שהוא שלו. ודין זה הוא גם במטלטלין, וקמ"ל שאף בעבדים שהמחזיק פטור אף משבועה, דקיימא לן אין נשבעים על העבדים, והתובע אינו יכול מדעתו להשבע וליטול, דכל הנשבעים שבתורה נשבעים ולא משלמים, מ"מ כיון שהאמינו בשבועה נאמן.

וס"ל לרבי אבא שמה שנחלקו ר"מ וחכמים לגבי אדם שאומר לבעל דינו שהוא מוכן לדון בפני אבא או אביך שהם פסולים לעדות, דכתיב "לא יומתו אבות וכו'", או בפני ג' רועי בקר שאינם בקיאים בדין, (ולא נקט רועי צאן לפי שרועי בהמה דקה הם גזלנים ופסולים לכל דין שבועות), שלר"מ יכול לחזור בו דהוי דברים בעלמא בלא קנין, ולחכמים אינו יכול לחזור בו, מחלוקת זו היא גם בהתחייבות לתת, אבל במחילה לכו"ע אינו יכול לחזור בו, וס"ל לרבי אבא שהלכה כדברי חכמים אע"ג דמסתבר טעמיה דר"מ, ואיכא מ"ד שלא נחלקו אלא במחול לך, דמחילה כקנין, אבל באתן לך לכו"ע יכול לחזור בו. וכתבו התוס' שלרבי אבא אינו יכול לחזור בו, היינו היכא שכבר נשבע אבל אם עדיין לא נשבע יכול לחזור בו, והביאו ששיטת רש"י שאף קודם שנשבע אינו יכול לחזור בו, אף יתכן שדווקא כאן א"צ שישבע, דכשאמר רצונך השבע וטול הוי כגמור דין.

שלח ליה רבי אבא לרבי יוסף בר חמא

הגמרא מביאה כמה דינים ששלח רבי אבא לרבי יוסף בר חמא, שאחד מהדינים ששלח לו הוא שהלכה כרבי יהודה לענין נאמנות יכיר, וכתב הרשב"ם שהלכה ככל הדברים ששלח רבי אבא.

גבית עבדים מהיורשים עבור חוב- לרבי אבא גובים עבדים מהיורשים עבור חוב, דכמקרקעי דמי, ואין הלכה כן, דבע"ב מבואר שאף לרבי אבא אין גובים מעבדים. ולרב נחמן אין גובים, שאף שהוקשו לקרקעות לא הוקשו אלא לדברים הכתובים בתורה, לקנותם בכסף שטר וחזקה, ושאין נשבעים עליהם, ואין בהם אונאה, אבל גבית בעל חוב מקרקעות אינה אלא משום שבעל חוב סומך על קרקע שאינה יכולה להאבד או לזוז ממקומה, וטעם זה אינו שייך בעבדים. (והלכה כרבי אבא. ואף שהלכה כרב נחמן בדיני גורסים וכן אמר רב נחמן. קכ"ח:).

עדות קרובים- לרבי אבא שלישי בשני כגון נכד של ראובן להעיד לבן של שמעון אחיו כשר, אבל בן ראובן לבן שמעון פסול, ויש מ"ד בסנהדרין שאף שלישי בשני פסול, ולרבא אף שלישי בראשון להעיד לשמעון עצמו כשר וכן הלכה, ומר בר אשי

סלעים, והמלוה תובע חמשה והלוה מודה בשלשה, לר"ע פטור משבועה, דהוי משיב אבידה בסלע השלישי כיון שהשטר מסייעו, ולרשב"ג חייב שבועה ככל מודה במקצת. המוציא שטר חוב על חבירו והמלוה טוען שלא קיבל כלום והלוה טוען שפרע מחצה, ואח"כ באו עדים שפרע הכל, לרבי אבא נשבע להפטר ממוחצה (ואף שלהלכה הילך פטור, שטר שגובה בו רק מבני חורין לא חשיב הילך. תוס'), וגובה מחצה מנכסים בני חורין דהודאת בעל דין יותר ממאה עדים, (ומ"מ נאמן בשבועה דהוי כמלוה על פה, דהעדים מעידים נגד השטר, ולא דמי למודה בשטר שכתבו שא"צ לקיימו. תוס'), אבל בנכסים משועבדים יכולים הלקוחות לטעון שהם מאמינים לעדים והמלוה והלוה עשו קנוניא ביניהם לגבות מהלקוחות, ואפי' לר"ע דס"ל בעלמא שהוא כמשיב אבידה, שאני הכא דכיון שיש עדים ואינו יודע לטובת מי הם יעידו הוא מפחד לומר שפרע הכל, ואמנם כיון שהוא מביאם להעיד לטובתו הוא מעיז לכפור הכל, אלא שירא שיחזרו בהם. תוס'. ומר בר רב אשי שואל דאדרבה אף לרשב"ג הכא אינו נשבע, דשאני הכא שיש עדים שמסייעים לו. והלכה כרבי אבא.

שינוי בחלוקת הירושה

המעוניין להוריש את נכסיו שלא לפי דיני הירושה של התורה, לא מהני, לפי שהתנה על מה שכתוב בתורה, אבל אדם יכול לתת נכסיו במתנה למי שירצה. ולהלן יבואו פרטי הדינים בזה. וכן יבואר (לקמן ק"ל) מה הדין אם הוא רוצה לתת את הירושה לאחד מתוך היורשים שיורשים על פי התורה, ולהלן (קל"ג): יבואר שאין ראוי להפקיע לגמרי את הירושה מהבנים.

קכ"ט. המחלק נכסיו על פיו ריבה לאחד ומיעט לאחר, אם כתב לשון מתנה דבריו קיימים, ואף אם כתב גם לשון ירושה, בין אם כתב תינתן שדה פלונית לפלוני ויירשה, או שכתב יירשה ותינתן לו, או שכתב יירשה ותינתן לו ויירשה, דבריו קיימים, שאף שלשון ירושה אינו מועיל, לפי שאין אדם מתנה על מה שכתוב בתורה, מ"מ הוי כאילו לא אמר כלום, ולשון מתנה מועיל.

ואם נתן ב' שדות לאדם אחד או שדה אחת לשני בני אדם, וכתב באחד מתנה ובאחד ירושה-

לרבי אלעזר קונה, שכיון שנתן לשניהם בדיבור אחד, גם לשני התכוון לתת, אבל בב' שדות לב' בני אדם לא קונה, וכן סובר רב נחמן.

ולרבי יוחנן לרב דימי לא קונה את מה שנכתב בלשון ירושה, אף באדם אחד ושתי שדות, או בשני בני אדם ושדה אחת, ד"ל שלאחד נתן ולשני הוריש וכן סובר רב המנוגא.

לרבין אליבא דרבי יוחנן קנה, וכן סובר רב ששת.

הכשיר עדות לסבא עצמו, אף ששני בשני פסול שאני סבא דאיתפלג דרא. תוס'. ואין הלכה כמר בר רב אשי, לרשב"ם פסול עד סוף כל הדורות, דבן ירך אביו הוא, ולר"י כיון דאיתפלג דרא כ"כ כשר. ור"ת (קכ"ט). פוסל שלישי בראשון מדרבנן, ובה"ג פוסל שלישי בראשון מדאורייתא.

עדות באדם שראה ואח"כ נתעוור - לרבי אבא פסול אפי' בקרקע להעיד עד היכן גבולו, דאינו יכול להעיד מאומד הדעת, ולשמואל כשר בקרקע מפני שיכול לכוון גבולותיה ע"י סימנים בשדות שמסביב, אבל בבגד לא לפי שהרבה בגדים מידתם שוה, ולרב ששת אף בבגד כשר לפי שיכול לכוון מידת האורך והרוחב, אבל בנסכא לא, ולרב פפא אף בנסכא יכול לשער את המשקל. אמנם בברייתא דלהלן מבואר שפסול בכל גוונא, תיובתא דכולהו שמואל רב ששת ורב פפא.

תחילתו וסופו בכשרות בעדות - עד שהיה פסול רק בזמן הגדת העדות (נעשה חתנו, נתעוור, נשתטה, נתחרש היינו נשתטה, וי"מ שאינו יכול לכתוב ופסול משום "מפיהם" ולא מפי כתבם, והפירוש הראשון עיקר), או רק בזמן ראית העדות, פסול, דכתיב "והוא עד או ראה" דבשעת ראיה יהיה ראוי לעדות, אבל אם חזר להכשרו והיה תחילתו וסופו בכשרות כשר. ואמנם בגט נאמן לומר בפני נכתב ובפני נחתם אף אם נסתמא, דהתם הכשירו אפי' עדות אשה וקרובים. תוס'.

קכ"ח: האומר על תינוק בין הבנים - לרבי אבא נאמן, ולרבי יוחנן אינו נאמן. אביי מבאר דאיירי שאומר שתינוק בין הבנים יירש כל נכסיו, לרבי אבא נאמן כרבי יוחנן בן ברוקה שאם אמר הכי על מי שהוא ראוי ליורשו דבריו קיימים, וכן הלכה, ולרבי יוחנן אינו נאמן כחכמים. ולרבי איירי שאומר על תינוק בין הבנים שהוא בכור ואחר מוחזק לנו כבכור, שלרבי אבא נאמן כרבי יהודה וכן הלכה (אמנם אם האב לא אמר כלום מי שמוחזק לנו כבכור נוטל פי שניים), ולרבי יוחנן אינו נאמן כחכמים. והלכה (קכ"ט). כרבי אבא.

האומר תיטול אשתי כאחד מן הבנים ונתרצתה לקבלם במקום כתובה, או שנתן לה חלק בנכסיו מלבד הכתובה, ואיירי בשכיב מרע, או בבריא וע"י קנין, נוטלת בנכסים שיש לו עכשיו אבל בשל אח"כ לא, דאפי' לר"מ דס"ל אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, הני מילי במפרש, אבל בסתמא אין כוונתו אלא לדבר שהוא מוחזק בו, ונוטלת חלק כאחד מן הבנים שיש לו בשעת חלוקה בין נולדו בין מתו, דכוונתו לבנים שיהיו בשעת חלוקה.

מודה במקצת אי הוי משיב אבידה - שטר שכתוב בו

תפוס לשון אחרון, ויש מקומות שאומרים 'חלוקו, ויש מקומות דאזלינן בתר מוחזק, חוץ מעבודת כוכבים' שאם התפס לע"ז וחזר בו תול כדי דיבור נאסרה משום חומרא דעבודת כוכבים, (והתוס' אומרים שלא שייך התפסה לעבודת כוכבים, אלא שאם אמר אלי אתה וחזר בו בתוכ"ד אין החזרה מועילה, ויכול להיות שזה גזירת הכתוב, ובנדרים מוסיף מגדף שגם בזה לא מועילה חזרה תוכ"ד), וקידושין שאם קידש אשה ובתוך כדי דיבור אמר לשון מתנה, מקודשת ואינה מקודשת, וחומרא דרבנן היא משום לעז ממזרות. וכתבו התוס' שבנדרים מוסיף מגרש, ולגמ' שלנו מגרש בכלל מקדש. ר"ת מפרש שדין תוך כדי דיבור הוא תקנה כדי שיוכל לומר שלום לרב כשהוא עושה סחורה, ומ"מ אף כשלא שייך טעם זה לא פלוג רבנן.

העברת הירושה ליורש אחר-

ק"ל: מחלוקת רבי יוחנן בן ברוקה ורבנן - לרבנן א"א להעביר את הירושה גם לאחד מתוך היורשים, ולרבי יוחנן בן ברוקה אם אמר על מי שראוי ליורשו דבריו קיימים.

ללישנא קמא נחלקו באופן שהאב אמר שאחר כגון אחי יירש במקום בת, או שבת תירש במקום בן, דלרבנן לא מהני משום שעקר את הירושה ממקומה, והוי מתנה על מה שכתוב בתורה, ולרבי יוחנן בן ברוקה מהני, כיון שהבת ראויה לרשת אם ימות בנו, או אחר שראוי ליורשו אם תמות בתו, אבל אם אמר שדודו יירש ויש לו אחים לא אמר כלום, כיון שאין ראוי ליורשו עד שתמות בתו ואחיו.

ובברייתא איתא בשם רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה, שמחלוקת אביו וחכמים היא על בן בין הבנים ובת בין הבנות, דלרבי יוחנן בן ברוקה מהני משום שעכשיו הוא ראוי ליורשו, ולרבנן אף בזה הוי מתנה על מה שכתוב בתורה, אבל בת במקום בן או אחר במקום בת לכו"ע לא מהני.

ק"ל: ילפותא לרבי יוחנן בן ברוקה - כתיב "והיה ביום הנחילו את בניו" ולא כתיב "ביום שינחלו בניו", מכאן שהתורה נתנה רשות לאב להנחיל לכל מי שירצה, לל"ק דווקא בבניו, ולל"ב שיכול להעביר גם ליורש אחר, בניו לאו דווקא. והא דכתיב "לא יוכל לבכר" שזה מיותר דהא כתיב "כי את הבכור בן השנואה יכיר", היינו שאת חלק הבכורה אינו יכול להעביר, דהו"א שכיון שהורע חלק בכורה מחלק פשוט שאינו נוטל בראוי כבמוחזק כ"ש שיוכל להעבירו, קמ"ל "לא יוכל לבכר". ואם היה כתוב רק "לא יוכל לבכר" הו"א שכ"ש שחלק פשוט א"א להעביר, קמ"ל "והיה ביום הנחילו את בניו".

הלכה - לשמואל ורבי הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה בבן בין הבנים או בבת בין הבנות. ובשם רבי י"א שהלכה כרבי

ולריש לקיש בשני בני אדם ושתי שדות לא קנה אם אמר לשון מתנה וירושה קנה רק אותו שאמר לו לשון מתנה, ואפי' אמר לשניהם יחד תינתן שדה פלונית לפלוני ושדה פלונית לפלוני ויירשום, עד שיאמר לשון ירושה בתחילה ובסוף ולשון מתנה באמצע - פלוני ופלוני יירשו שדה פלוני ופלונית שנתתם להם במתנה ויירשום.

האומר תנו שקל לבני לשבת - לשבוע, והוא שכיב מרע, או בריא שהלך למדינת בים, והם צריכים לסלע, נותנים להם סלע דכוונתו שלא יתנו יותר מכדי צורכם. ואם אמר אל תתנו אלא שקל, נותנים להם שקל דאל תתנו הוי קפידא, ומצוה לקיים דברי המת (וי"א שיתנו להם סלע דכוונתו לזרזם). ואם אמר שאם מתו יירשו אחרים תחתיהם ולא בני בניו, הוי גילוי שדעתו לצמצם יותר כדי שישאר לאחרים, גם באמר תנו וכו' אין נותנים להם אלא שקל.

קכ"ט: אין להביא ראיה מהסיפא, דאף בב' שדות וב' בני אדם קונה, שהרי אמר לשון מתנה לבניו ולשון ירושה לאחרים, וכיון שהאחרים מקבלים מה שנשאר הוי כשתי שדות, די"ל דאיירי בראוי ליורשו שנתן לשניים מבניו שקל לשבת, ואם מתו יירש אחד משאר בניו מה שנשאר, דניחא ליה שישאר לו, וכרבי יוחנן בן ברוקה.

נכסי לך - זה לשון מתנה, ואחרי' יירש פלוני דהוי כשתי שדות, ואחרי' אחרי' יירש פלוני, אם מת הראשון קנה השני ואם מת השני קנה השלישי, אבל אם מת השני בחיי הראשון יחזרו הנכסים ליורשי הראשון דאינו קונה אלא דרך השני.

ומבואר שאף בשתי שדות ושני בני אדם קנה, ואין לומר דאיירי בראוי ליורשו וכרבי יוחנן בן ברוקה, שהרי לדעתו האומר נכסי לך ואחרי' לפלוני ולא אמר לא לשון ירושה ולא לשון מתנה, אם הראשון ראוי ליורשו, נשארים הנכסים ביד יורשי ראשון, דלשון זה הוא לשון ירושה וירושה עוברת ליורשים ולא לאחרים דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה, דכל הקודם בנחלה יוצאי יריכו קודמין, דכתיב "ובן אין לו" עיי' עליו. אבל לרבנן כיון שאינו יכול לשנות את הירושה בלשון ירושה, ודאי כוונתו למתנה.

ואמנם אין מכאן קושיא על ריש לקיש, די"ל שריש לקיש איירי שאמר לשון מתנה לאחר כדי דיבור ואז לא מועיל ב' שדות לב' בני אדם, אבל בתוך כדי דיבור לא דמהני לשון מתנה דראשון גם לשני. אבל לרב דימי ורבי אלעזר הוי תיובתא, דלדבריהם אף בתוכ"ד לא קנה.

והלכתא תוך כדי דיבור כדי שאילת תלמיד לרב שלום עליו רבי כדיבור ולא חשיב נמלך, אלא כאילו אמר שניהם יחד, ואם שניהם יכולים לחול שניהם חלים, ואם סותרים זה את זה יש מקומות שאומרים תפוס לשון ראשון, ויש מקומות שאומרים

דיכרין-

קל"א. כתובת בנין דיכרין ומזון הבנות- חכמים
 תיקנו לכתוב בכתובה "בנין דיכרין דיהוון לין מינאי אינון ירתון כסף כתובתך, יותר על חולקיהן דעם אחוהון", והיינו שאם האשה תמות בחיי בעלה, בניה הזכרים יירשו כתובתה, מלבד חלקם עם בני אשה אחרת, וטעם תקנה זו הוא כדי שירצה אדם לתת לבתו כמו לבנו, ולא יחשוש שירשוה בני אשה אחרת. (ואם לא נשאר דינר לירושה דאורייתא לא שייך דין זה). וכן יש לכתוב "בנין נוקבן דיהוין ליכי מינאי, יהוין יתבן בביתי ויתזון מנכסאי עד דתילקחן לגוברין", וגם אם לא כתב מ"מ חייב בדברים אלו, משום שהם תנאי בית דין.

הגמ' מסתפקת האם דינו של רבי יוחנן בן ברוקה שאפשר להעביר נחלה בלשון ירושה לקרוב הראוי לירשו, הוא רק **בשכיב מרע** ששייך בו **ביום** הנחילו את בניו, או גם **בבריא**.

רב משרשיא מוכיח ממה שטען נתן הבבלי שכתובת בנין דיכרין היא כרבי יוחנן בן ברוקה, שהרי היא בלשון ירושה, וענה לו רבי שכותבים "סבון", אך אמר רבי שאין האמת כך, שהרי אם זה מתנה למה לא גובים ממשיעבדי, דלשון מתנה משמע מעכשיו, וכל נכסיו משועבדים לזה, אבל ירושה אינה אלא לאחר מיתה. וכיון שכתובה היא בבריא מבואר שרבי יוחנן בן ברוקה דיבר על בריא. לשיטת הרשב"ם הגמ' פשטה מכאן שרבי יוחנן בן ברוקה דיבר גם בבריא, ולתוס' הגמ' לקמן דוחה פשיטות זו, ומ"מ ממה שאמר רבי נתן שמתני' כרבי יוחנן בן ברוקה מבואר שדיבר גם בבריא.

רב פפא אומר שבהכרח כתובת בנין דיכרין חלה מכח תנאי בית דין דהפקר בית דין הפקר, דאל"כ אף בלשון מתנה הרי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ואף לר"מ אינו יכול להקנות אלא אם הקונה בעולם שיש לו למי להשתעבד, וא"כ אף לרבנן כתובת בנין דיכרין חלה רק בתנאי בית דין. כתבו התוס' בשם הרשב"ם שאם כותב לשון ירושה, לא חשיב מקנה לדבר שאינו בעולם, שהרי בזמן הירושה הבנים בעולם, והתוס' כתבו דאעפ"כ חשיב לדבר שאינו בעולם.

אביי דוחה שא"צ תנאי בית דין כדי שזה יחול, אלא שכיון שמזון הבנות נכתב בלשון מתנה, לכן אע"פ שכתובת בנין דיכרין נכתבה בלשון מתנה, שניהם חלים, דהכותב לאחד בלשון מתנה ולשני בלשון ירושה בין בתחילה בין באמצע בין בסוף לשון מתנה דבריו קיימים, ואפי' בשני בני אדם ושתי שדות, ובלבד שיהיו תוך כדי דיבור, קנה אף לרבנן, וכיון ששניהם תקנה של אותו בית דין הוי כמו תוך כדי דיבור.

יוחנן בן ברוקה, וי"א שרבי הורה כרבי יוחנן בן ברוקה, ונחלקו אם הלכה עדיפה דבהוראה י"ל שפסקו כך בגלל טעם אחר, כגון שאמר האב גם לשון מתנה, או שמעשה עדיף משום שסמכו על ההלכה לעשות כך למעשה.

ועל כן בין אם אמר פלוני בני יירש חצי נכסי, או שאמר יירש כל נכסי, או שכתב לשון זה, אבל חלק בכורה א"א להעביר לפשוט. והא דאיתא לקמן "הכותב כל נכסיו לאשתו לא עשה אלא אפטרופא" ולכא' ה"ה בנו, הני מילי בכותב או אומר בלשון מתנה, דאיכא למימר שנתכוון לכבדו, דגם כשעשאו אפטרופוס נתקיימה מתנתו, אבל בלשון ירושה קנה הכל.

על פי מה אפשר לעשות למעשה-

אין נוהגים למעשה לא על פי תלמוד שכן אמר הרב בדרך לימודו מסתבר טעמא דפלוני, דשמא אם יגיע כך למעשה ידקדק יותר, ולא מפי מעשה דשמא אינו מבין נכון את טעם המעשה, עד שיאמרו לו הלכה למעשה וראה שאין נתונים נוספים שיכולים לגרום שטעם הפסק הוא אחר, ויכול לעשות כך כל ימיו וא"צ לחזור ולשאול כל פעם שבה לידו. ואין לפסוק על פי מה שכתוב במשנה והלכה כדבריו, אא"כ קבעו בגמ' הלכה כמותו. והלכות הפסוקות בדברי האמוראים סומכים עליהם למעשה, כיון שפסקום וכתבום רבינא ורב אשי שהם סוף הוראה, וכ"ש שיש לסמוך על הלכות הכתובות בגמ' כמו שסידרם רב אשי. והכי איתא בירושלמי אין למדין לא מן ההלכות ולא מן ההגדות ולא מן התוספתות אלא מן הגמ', כלומר מן האמוראים, ולא מפי מעשה הכתוב במשנה או בבריייתא, עד שיאמרו לו לעשות למעשה, או ששאל איך הלכה אם יצטרך לעשות וענו לו.

ורבי יוחנן אמר שלא לעשות מעשה כשאמר להם שכן ההלכה, עד שיאמר הלכה למעשה, דבשעת מעשה אדם ירא לדון ומכוין ליבו יותר, ולעצמו לבד היה מחמיר, שמא יחזור בו בחייו, אולם לאחר פטירתו יש לעשות מה שפסק, כיון שבכל ימי חייו לא חזר בו.

ויכול **לדמות דבר לדבר** בכל התורה, אבל בטריפות לא ידמה כגון ללמוד טריפות הכבד מן הריאה, שהרי מצינו שחותך מצד אחד בצומת הגידים והבהמה מתה, ואם חותך מצד שני למעלה מצומת הגידים אינה מתה, שאין חיות האברים שוה. והתוס' מבארים דאירי בטחול שאם ניקב בסומכיה טריפה, ואם ניקב בקולשיה כשירה.

איך לנהוג בהלכה שיש עליה קושיא- רבא אמר שאם יש קושיא על מה שפסק ומסר לאדם להיות ראה בידו, לא יקרעוהו אלא ישאלוהו, ואז או שיענה להם או שיחזור בו, ואם ימצאו קושיא אחרי מותו לא יקרעוהו שמא היה לו תשובה על זה ושמא גם הם ימצאו תירוץ לקושייתם, ולא ילמדו מדין זה, משום שאין לדיין אלא מה שענינו רואות, בין בראית העין בין בדבר התלוי בסברא.

דעת רבי יוחנן בן ברוקה בבריא, וכתובת בנין

שמהשתא יכבדוה ע"י שידעו שאח"כ יהיו כפופים לה, או שרק בשכיב מרע הדין כנ"ל.

מתי הנותן לאשתו חלק בקרקע אינה יכולה לגבות כתובתה

הנותן לאשתו פירות שהם בעין או שנתן לה קרקע לפירותיה יכולה לגבות כתובתה מהקרקע דלא מחלה השעבוד, וכן אם נתן לה קרקע לגמרי ופירות **למחצה שליש ורביע** גובה משאר נכסיו, (וקמ"ל שאין היורשים יכולים לומר שתגבה מהשדה שקיבלה, לפי שהיא רוצה ליטול כתובתה מיד. תוס').

ואם נתן לה את כל נכסיו ואח"כ יצא עליו שטר חוב הקודם למתנה והוא מאוחר לכתובה, לר"א יכולה לקרוע שטר מתנה ולגבות את הנכסים מדין הכתובה דלא בא אלא ליפות כוחה ולא מחלה השעבוד. ולחכמים אין לה כח בנכסים הללו אלא מכח המתנה, והבעל חוב קודם, ולא הוי מחילה בטעות כיון דבשעת מחילה היתה מתנה גמורה, אמנם אם קנה נכסים אחרים או משאר נכסיו יכולה לגבות. (ואין מכאן ראייה שבריא שכתב כל נכסיו לאשתו הוי מתנה ולא אפטרופסות, די"ל דאיירי בשכיב מרע, ואיירי בנשים שנתבאר לעיל דהוי מתנה והיינו אשתו ארוסה או גרושה).

לרב נחמן הלכה כחכמים, ואף שלדבריו מי שבנו הלך למדינת הים ואביו שמע שהוא מת וכתב כל נכסיו לאחרים ובא בנו, אין מתנתו מתנה, דאילו היה יודע שבנו קיים לא היה נותן לו, **דאזלינן בתר אומדנא** שלא היה נותן אילו בנו קיים ואע"פ שלא פירש, (כר"ש בן מנסיא, ולת"ק הוי מתנה), ומבואר שהולכים אחר האומדנא, שאני התם דאף שיש אומדנא שלא מחלה השעבוד, מ"מ נ"חא לה שיצא קול שנתן לה את הנכסים והיא נאמנת עליו וחשובה בעיניו, ובהיא הנאה מחלה שעבוד כתובתה.

הנותן כל נכסיו לבניו ולאשתו נתן קרקע כל שהוא ולא פירש אם לשם מתנה, או לשם פרעון חלק מהכתובה וממילא שאר הנכסים משועבדים לה, איבדה כתובתה מאותם נכסים, (אבל אם קנה נכסים אחרים גובה מהם, ואם שייר נכסים מיגו שגובה מהם גובה מהכל) דנתרצית במתנה זו כיון שגם לה נתן. ואיירי שהראתה שהיא מסכימה, לרב איירי שזיכה להם על ידה ע"י סודר שלה, דחליפין בכליו של קונה, ולשמואל איירי שחילק לפניה ושתקה ואפי' לא הקנה על ידה דשתיקה כהודאה (אבל אם לא נתן לה כלום לא שתקה אלא כדי לעשות נחת רוח לבעלה, ולרבי יוסי ברבי חנינא איירי שאמר לה שהקרקע שנותן לה היא עבור הכתובה ואפי' לא היתה בשעת נתינה, דכיון שלא ערערה ודאי מחלה על השעבוד של שאר הנכסים. וזה קולא מיוחדת בכתובה דיותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה לינשא, אבל בסתם בעלי חובות שעושה טובה

קל"א: הגמ' רוצה לומר שהם ב' תקנות של שני בתי דינים, והגמ' דוחה שהרי ר"א בן עזריה למד שכמו שכתובת בנין דיכרין היא רק לאחר מיתת האב, כך מזון הבנות הוא רק לאחר מיתת האב ואין כופים אותו לזונם בחייו, ומבואר שבית דין אחד תיקן שניהם דאל"כ א"א ללמוד אחד מהשני.

והגמ' דוחה שי"ל שזה ב' תקנות והבית דין השני תיקן כפי התקנה של הראשון, כדי שלא יהיה שינוי בין התקנות.

מתי הנותן כל נכסיו אין כוונתו למתנה גמורה

שכיב מרע **הכותב כל נכסיו לאשתו** בלשון מתנה, ולא שייר לבניו, אין כוונתו אלא לעשותה אפטרופוס, דלא מסתבר שיתן הכל לאשתו ולא לבניו, ולכן אנו מפרשים שהתכוין לעשותה אפטרופוס, כדי שיכבדוה מכח שיהיו כפופים לה בפרנסה, ואם שייר נכסים קנתה.

וכן הדין בבנו הגדול, מפני שרוצה שיכבדוהו כדדרשינן "את" לרבות אחיו הגדול, או בבנו הקטן אפי' הוא מוטל בעריסה דגם בזה רוצה שיכבדוהו, ואפי' יש לו אמוא, ואם אין לבן אחים ודאי כוונתו למתנה, דאינו רוצה שהאם תכבד את הבן אלא להיפך.

אבל הכותב לאחר שאינו חש לכבודו הוי מתנה, דכיון שלא שייר כלום דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים, ואם היה רוצה לעשותו אפטרופוס בגלל שבניו אינם בקיאים במשא ומתן, היה אומר לשון אפטרופוס. וי"א שאם נתן לבנו ולאחר יחד, בנו אפטרופוס והאחר מקבל במתנה, וכתב הרשב"ם דאין לחלק ביניהם, והיה מקום לומר שהאחר זכה בחצי ושאר האחים בחצי השני ואותו אח הוי אפטרופוס, אך אין נראה לפרש כך.

הכותב לאשה ארוסה או גרושה כוונתו למתנה דכיון דלא גייס בהו אינו חושש לכבודם.

הגמ' מסתפקת מה הדין כשכתב **לבתי ויש בנים**, אם כוונתו לכבדה כמו שמצינו שכשיש נכסים מועטים בירושה הבנות יזונו והבנים יחזרו על הפתחים, או שרק לענין חזרת פתחים אינו רוצה שתתבזה, או שכתב **לאשתו ויש לו רק אחים** שאינם חייבים בכבודה, או שרוצה שיכבדוה דאשתו כגופו, וכן כשכתב **לאשה ויש לו בנים מאשה אחרת** דאינם חייבים בכבודה כל כך אלא מיתורא דאת אביך. ואמר רבינא בשם רבא שלא קנו, ורב עוירא אמר בשם רבא שאשה אצל אחים או בני בעל לא קנתה, ובת אצל בנים קנתה, ובסברות בעלמא פליגי.

קל"ב. רבא מסתפק אם הדין הנ"ל הוא גם **בבריא** שכתב נכסיו מהיום או מהיום ולאחר מיתה, דניחא ליה

ללוה לא הפסידו אם לא מחלו בפירוש.

קל"ב: הגמ' דוחה ביאורים אלו דבסיפא כתיב שלרבי יוסי אם מחלה על הכתובה איבדה כתובתה גם אם לא נתן לה כלום, ומבואר שלת"ק צריך גם כתיבה וגם קבלה מפורשת, וכן איתא להדיא בשם ר"י שלת"ק צריך גם שתהיה שם וגם קבלה מפורשת דחזקה אין אדם רואה שנותנים ממונו בפניו ומחזיק את המתנה אא"כ עושה בלב שלם.

שיטת שמואל ורב נחמן שכיון שנתן לה חלק בין הבנים איבדה כתובתה וכרבי יוסי שמספיק או קבלה או כתיבה.

רבא מסתפק אם גם בבריא הדין כך כיון שאין לו עכשיו נכסים אחרים ולא מסקה אדעתה שאולי יקנה אח"כ, או שדווקא בשכיב מרע שיודעת שלא יהיה לו עוד נכסים וכיון שלא ערערה ושתקה ודאי נתרצית, אבל בבריא לא רוצה להכעיסו וסומכת על נכסים אחרים שיקנה. מ"מ אם יקנה עוד נכסים גובה מהם.

אם נתן לאשה מטלטלין – המחלק נכסיו לשתי בנותיו ונותן שליש מהפירות לאשתו, אם נתן לה רק פירות תלושים לא איבדה כתובתה חוץ משווי אותם פירות, דלא איבדה כתובתה אם נתן לה מטלטלין, אבל אם נתן לה אפי' דקל אחד לאכול פירותיו עד שייבש האילן איבדה כתובתה, שהרי הקנה לה נייקת קרקע, וה"ה בפירות מחוברים (ולא היו דבר שלא בא לעולם שהרי הקנה לה בגוף הדקל).

קל"ג: ואם נתן לאשה ולשתי בנות כל אחת שליש דמחלה השעבוד משני שליש של הבנות, אם מתה אחת הבנות, יכולה לגבות מנכסים אלו, כמו שיכולה לגבות מנכסים שקנה הבעל שהרי לא מחלה את חוב הכתובה אלא השעבוד מאותם נכסים, והרי הבעל משעבד להדיא בכתובה נכסים שיקנה אח"כ.

המחלק נכסיו לאשתו ובניו בצוואת שכיב מרע ושייר דקל אחד שלא פירש למי, מתוך שגובה כתובתה מאותו דקל דלא מחלה כתובתה שהרי הניח לה מקום לגבות ממנו, יכולה לגבות גם משאר הנכסים דשתקה משום שסברה שתטרוף מהדקל ואח"כ תערער על השאר.

הדינים העולים – שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים, או שחילק נכסיו לבניו, ועשה כך בפני אשתו ושתקה, וגם לא נתן קרקע כל שהוא, קנו, שהרי מחלה להם שעבודה, אבל אם שייר אפי' דקל אחד שלא פירש למי, לא מחלה, וכן אם נתן לה מטלטלין לא איבדה כתובתה, וגם כשנתן לה קרקע אם קנה קרקעות אחרות, או שמת אחד מבניו, יכולה לגבות מנכסים אלו, ודווקא שכיב מרע אבל בריא הוי ספק והמוציא מחבירו עליו הראיה, אבל אם קנה נכסים יכולה לגבות מהם גם בבריא. רשב"ם.

שכיב מרע ששאלוהו למי יהיו נכסיו, דילמא לפלוני, וענה להם "אלא למאן" דהוי כאומר נכסי לך, ואין חילוק בין כתב לאמר, אם אותו אדם הוא יורש וכגון בן בין הבנים, נוטלם משום ירושה (ואגב אורחא שמעין דס"ל כרבי יוחנן בן ברוקה, אך לא דבר זה בא להשמיענו), ואם יש קרובים ממנו, נוטלם משום מתנה דיש במשמעות דבריו ירושה ומתנה. ומ"מ אשתו ניזונית מנכסים אלו, דאם בירושה דאורייתא ניזונית, כ"ש במתנת שכיב מרע דרבנן אע"פ שבמכר גמור או מתנה אין האשה ניזונית מנכסים משועבדים, דמזונות זה דבר שאין לו קצבה ואין היורשים יכולים להזהר, ונפקא מיניה בדין דלהלן באמר אחריו לפלוני, שאם הראשון ראוי ליורשו אין השני מקבל כלום.

האומר נכסי לך ואחריו לפלוני, אם הראשון יורש, אין לשני במקום ראשון כלום, גם אם מת הראשון, כיון שאין הלשון לשון מתנה אלא ירושה, ורחמנא אמר שהירושה עוברת ליורשים הבאים והוי מתנה על מה שכתוב בתורה, דהמעשה קיים והתנאי בטל. (ורב עיליש טעה בזה ותיקנו רבא, והתבייש רב עיליש שלא יחשוב רבא שטועה בכל הדינים שלא היו בפניו, וקרא עליו רבא "אני ד' בעתה אחישנה" שממציא ישועה לצדיקים כשהם זקוקים לישועה, וגם כאן לא טעה בעלמא, וכשטעה זימן הקב"ה את רבא שיתקנו).

נתינת הירושה לאחרים כשהבן אינו נוהג כשורה

לאחר שנתבאר במשניות הקדמות דיני ירושה, ונתבאר המחלוקת האם אפשר להעביר את הירושה לאחרים, יתבאר האם ראוי לתת את נכסיו במתנה לאחר כשבנו אינו נוהג כשורה, והאם מקבל המתנה יכול לתת את הנכסים לבן.

קל"ג: הכותב נכסיו לאחרים ולא לבניו מה שעשה עשוי, אלא שאין רוח חכמים נוחה הימנו וכועסים עליו מפני שעקר נחלה דאורייתא. ורשב"ג אומר שאם לא היו בניו נוהגים כשורה זכור לטוב. הגמ' מסתפקת אם רבנן חולקים על רשב"ג, והגמ' מביאה בשם שמואל שאין להעביר נחלה אפי' מבן רע לבן טוב דילמא נפיק מיניה זרעא מעליא, וכ"ש מבן לבת, והלכה כרבנן ולא כרשב"ג, דשמואל חולק על הכלל שבכל מקום הלכה כרשב"ג חוץ מ... וכל כללי הפסק כגון הלכה כסתם משנה קיימא לן הכי אא"כ מפרש בגמ' שלא.

יוסף בן יעזר הקדיש נכסיו עיליתא מלאה דינרים (לרשב"ם היינו עלית גג, וכתבו התוס' דאין לומר הכא דהוי גוזמא, אלא עיליתא היינו כלי ששואבים בו יין ושמן), מפני שלא היה בנו נוהג כשורה, והלך בנו ונשא את בת קולע העטרות של ינאי המלך, ומצא מרגלית בדג, ואמר לה שתמכור

אינם חשויים כמשה, וכ' בינוניים, גדול שבכולם יונתן בן עוזיאל, שבשעה שהיה יושב ועוסק בתורה, כל עוף שפורח עליו היה נשרף, קטן שבכולם רבי יוחנן בן זכאי, שלא הניח מקרא ומשנה גמרא – סברת המשניות (לא שנו, חסורי מחסרה), הלכות למשה מסיני, ואגדות – תנחומא בראשית רבה ויקרא רבה, דקדוקי תורה כגון לימוד מיתור אות אחת, ודקדוקי סופרים גזירות דרבנן להרחיק מאיסור תורה, וקל וחומר שאדם דן מעצמו, וגזירה שוה, ותקופות המולד, וגימטריאות ר"ת, ומשלות כובסים, ומשלות שועלים, שיחת שדים להשביעם וע"י זה עושים קמיע, ושיחת דקלים, ושיחת מלאכי השרת להשביעם, ודבר גדול – מעשה מרכבה, ודבר קטן – היות דאביי ורבא, וכ"ש ששאר התלמידים היו כך להבין דבר מתוך דבר ויותר.

נאמנות אדם לומר זה בני, זה אחי,

גירשתי

להלן יבואר מתי אדם נאמן לומר זה בני או זה אחי (ונפקא מיניה לדיני ירושה ויבום), וכן מתי נאמן לומר גירשתי, מכח מיגו או חזקה, ומתי אין לו מיגו או חזקה (או שיש סיבות אחרות שלא להאמינו) ואינו נאמן.

קל"ד: נאמנות לומר זה בני – אדם נאמן לומר על אדם אחר שהוא בנו, ואותו אדם יורשו, במיגו שהיה יכול לתת לו נכסים אלו במתנה, (ואמנם נכסים שקיבל אח"כ שאין לו מיגו אינו נאמן, דדווקא על מי שהוא מוחזק כבנו נאמן לומר שהוא בכור), וכן פוטר את אשתו מן היבום, בין היכא שאינו מוחזק לא באחים ולא בבנים, דמוקי לה אחזקה קמייתא, וגם אם יבוא אח"כ אדם ויאמר שהוא אחיו לאו כל כמיניה, ואע"פ שמוחזק שיש לו אחים נאמן במיגו, שהרי יכול לגרש את אשתו עכשיו בפנינו, ונאמן במיגו דמה לו לשקר שהרי יכול לפוטרה בגט. וכתבו התוס' דמיגו זה חשיב מיגו לפוטרה מיבום, אע"פ שאם היה מגרשה היה פוסלה מן הכהונה.

ואם אומר שיש לו אחים ואינו מוחזק לא באחים ולא בבנים אינו נאמן לאוסרה דאינו יכול להוציאה מחזקה שפטורה מיבום.

נאמנות לומר גירשתי את אשתי –

לרב יוסף אדם נאמן לומר גירשתי את אשתי, הואיל ובידו לגרשה.

ובדברי רבי יוחנן יש סתירה אם נאמן, או שאינו נאמן דאם גירשה היה לזה קול (משא"כ באומר זה בני שנאמן כיון דבידו לגרשה), והגמ' מחלקת שלגבי למפרע אינו נאמן שאם אומר בא' אייר שגירשה בא' ניסן, ויש עדים שזינתה בט"ו ניסן, נידונה בחנק, (והקשו התוס' שדין זה פשיטא, שהרי אם יהיה נאמן

אותה להקדש לאבני האפוד (דלא בטל אלא שאלת אורים ותומים, אבל אפוד וחושן לא בטלו דאין כה"ג משמש בפחות מח' בגדים) ולא למלך, כיון שהמלך יקנה בזול, ולא תשום שוויה לומר בכך וכך אתננה להקדש, כיון דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט ולא תוכל לקבל יותר, (ודווקא כשמוריד משוויה, אבל בבא לפדותה בשוויה והוזלה אינו נותן אלא שוויה הזול. תוס'), והגזבר שהוא בקי ישום בשוויו משום שהוא ירא שמים, ושמו אותה הגזברים ב"ג עליות דינרים אבל היה להם רק שבע, ואמר להם ששווי האבן של שש הנוספות מוקדשות לשמים. וכתבו כל חכמי הדור שאביו הכניס להקדש אחת ובנו שש דזכות אביו שהקדיש אחת גרמה לבן שיוכשר להקדיש שש, וי"א לגנאי שאביו הכניס אחת ובנו הוציא שבע שרוקן את ההקדש ולא השאיר להם עליה או שתים, ואם היה להם י"ג היה נוטלם, ונתגלגלה חובה בבן משום שלא היה לאביו להקדיש כל נכסיו.

הנותן נכסיו לאחר במקום לבנו, אם המקבל יכול

לתת לבן – מעשה באדם אחד שלא היו בניו נוהגים כשורה וכתב כל נכסיו ליונתן בן עוזיאל, ועמד יונתן בן עוזיאל מכר שלישי לצורכו והקדיש שלישי והחזיר לבניו שלישי.

בא אליו שמאי במקלו ותרמילו, דס"ל שכיון שיש אומדנא שהאב נתן על דעת שלא יתן לבניו והוי כאילו פירש לא חלה המתנה ויחזור ויקח מהם משום דמצוה לקיים דברי המת, (כמעשה דבית חורון שבן שאביו היה מודר ממנו הנאה נתן לאחד ואמר לו אינן לפניך אלא כדי שתהא אתה ואבירי אוכלים וכו'), והמקבל הקדיש מה שקיבל, ואמר לו הנותן שלא נתן לו כדי שיקדיש, ואמרו חכמים שאם אינו יכול להקדיש לא הוי מתנה, ואפי' אמר הרי הן לפניך ויבוא אבא ויאכל וכו' לא הוי מתנה. וכתבו התוס' דמתנה על מנת להחזיר נחשב יכול להקדיש כלפי הזמן שזה ברשותו, ור"י פירש שאין מתנה תלויה בהקדש, והכונה שהיא מתנה גרועה, כיון שאינה אלא לצורך שאביו יאכל).

קל"ד: אומר לו יונתן בן עוזיאל דלא דמי דהתם פירש להדיא שנותן על מנת שאביו יאכל, אבל כאן שנתן בסתמא כוונתו שיעשה בה מה שירצה, ואם יוכל להוציא מה שהקדיש יוכל להוציא מה שנתן להם דאין מתנה לחצאין, והסכים עמו שמאי. וכתבו התוס' שהאב הדיר את בנו ממנו בחייו ובמותו, ושמאי היה סבור שהתנה עם יונתן שיתן לבנו, והיה סבור שנתן הכל, וטען שמאי שא"כ הבן אסור בנכסים, והשיב לו שנתן מתנה גמורה למכור ולהקדיש.

פ' תלמידים היו להלל הזקן, ל' ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו אלא שאין הדור ראוי לכך, ל' ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע ואף שגם למשה עמדה מ"מ

במדינת הים, דהא תנן נשביתי וטהורה אני נאמנת. תוס'.

דיני ירושה באומר זה אחי-

אדם האומר על אחר זה אחי, אם שאר האחים מסכימים עמו יורש כאחד האחים, ואם שאר האחים אומרים אין אנו יודעים, אינו נאמן דאמרי ליה אייתי ראיה, ואינו יורש על חשבון שאר האחים אלא נוטל מחלק האומר שהוא אחיו, וכגון אם היו ב' אחים וג' שדות, נוטל חצי שדה מחלק האומר זה אחי.

רבא מוכיח מהדין הנ"ל שהאומר מנה לי בידך, והלא אומר איני יודע פטור, דאוקי ממונא בחזקת מריה, ומחלוקת היא בכמה מקומות וקיימא לן דפטור, אלא שצריך להשבע שבועת היסת דאינו יודע, ואב"י דוחה ד"ל דחייב דברי ושמא ברי עדיף, והכא דמי לטוען מנה לאחר בידך ואומרים לו לאו בעל דברים ידידי את, והאח הספק הוא גם שמוא. וכתבו התוס' דרב יהודה ס"ל לגבי מלוה דברי עדיף, דהוי ברי חשוב שאם לא הלווה לא היה מעיז פניו לומר מנה לי בידך, והשמוא של הלוה גרוע, שהרי היה לו לדעת אם לזה, ולכן חייב, אבל בשור שנגח את הפרה ונמצא עובר בציידה, אף בבריא ושמוא פטור, דהברי אינו חשוב והשמוא אינו גרוע. אמנם אב"י סובר שאף בברי גרוע ברי עדיף (משארסתי נאנסתי, היה מכיר מקצת אבניו בהבית והעליה).

ואם מת הספק יחזרו הנכסים שירש לאותו אח שמחלקו ירש, אבל שאר האחים כיון שלא מחל להם על חלקו שאצלם, בתורת גזל זה בידיהם, ועכשיו יורשים חלק זה שאצלם.

ואם נפלו לו נכסים ממקום אחר בחייו, או שקנה נכסים, ומת, אם האחים הכחישו שהוא אחיהם אינם חולקים עמו, ואם אמרו אין אנו יודעים יירשו עמו שהרי הוא הודה שהוא אחיהם.

קל"ה: ואם שבחו הנכסים - אם השבח מגיע לכתפים שקיבל קרקע ריקנית וחרש זורע ועכשיו היא מלאה פירות, דינו כירושא ממקום אחר, והגמ' מסתפקת מה הדין בדיקלא ואליס שלא נשתנה שמו, או קרקע שהעלתה שרטון מעצמה, תיקו.

צוואת שכיב מרע

שכיב מרע, והיינו אדם הנוטה למות, יכול להקנות את כל נכסיו בדיבור בעלמא בלי מעשה קנין, דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו, (ועיי' לקמן קמ"ז מה מקור דין זה, וע"ע לקמן קנ"ו שיש מחלוקות בדין זה), והמתנה חלה כשימות, ואם לא מת אלא עמד מחוליו בטלה המתנה. ואם השכיב מרע נתן רק חלק מנכסיו, צריך קנין כמו במתנת בריא (ועיי' לקמן קמ"ט מה נחשב שיו), ואם נראה מדבריו שהוא נותן מחמת מיתה, אף אם שייר לעצמו דבריו קיימים.

ודיני מתנת שכיב מרע יבוארו בפירוט מכאן ועד סוף המסכת, כאשר הגמרא עוסקת בדפים אלו גם בעניינים רבים נוספים.

יוכל אדם לחפות על בת אחותו שזינתה ולומר שגירשה), אך נאמן לגבי מכאן ולהבא אם מעיד שגירשה עכשיו או שמעיד בסתמא, דכיון שאין הנפקא מיניה אלא למכאן ולהבא, בין לזנות בין לפוטרה מיבום בין להתירה לינשא, נאמן במיגו שהיה מגרשה עכשיו.

והגמ' (קל"ה). אומרת שאין לסמוך על תירוץ זה למעשה, ד"ל שאינו נאמן אף מכאן ולהבא, דאם איתא דגירשה קלא אית ליה למילתא. דההוא שהיה מוחזק באחים ולא בבנים ואמר בשעת מיתתו שאשתו חזיא לכהנא רבה לאו דווקא אלא שמוותרת לכל אדם, רשב"ם. והוסיפו התוס' שהרי בלאו הכי אסורה אף לכהן הדיט שהרי מתירה מטעם שגירשה, אלא כוונתו שאינה אסורה מטעם זיקת יבמין. והר' מנחם גרס "חזיא לכהנא" כלומר שחזרת לכהונת בי נשא לאכול בתרומה, שהרי אינה זקוקה ליבם. ואמרו אב"י ורבא שיש לחוש ולא להתירה לשוק. ומוחא שמעינן שבעל שאמר גירשתי את אשתי אינו נאמן.

ואם אמר שגירשה לפני כן י"א שנאמן לגבי מכאן ולהבא דאיכא מיגו, **דפלגינן דיבורא** שאינו נאמן למפרע ונאמן למכאן ולהבא, וי"א שאינו נאמן אף לגבי מכאן ולהבא, דלא פלגינן דיבורא בחד גופא והוא לא טען שגירשה היום אלא למפרע, וכיון שאינו נאמן לגבי למפרע, לא פלגינן דיבורא ואינו נאמן כלל (אבל בסתמא נאמן כיון שאין הנפקא מיניה אלא למכאן ולהבא), ורק בתרי גופי פלגינן דיבורא, כדמצינו שאם אדם מעיד שאיש פלוני בא על אשתו, מצטרף הבעל עם אחר לחייב את הבעל מיתה, אע"פ שהאשה אינה חייבת מיתה דהבעל פסול לעדות על אשתו, וכתבו התוס' דקמ"ל שלא אומרים שמתוך שנאמן על הבעל יהיה נאמן גם על אשתו.

קל"ה. נאמנות לומר אם יש לו אחים-

אדם שמוחזק שאין לו אחים חזקה בעלמא בלא עדים, ויודעים בודאי שאין לו בנים, (ולולא החזקה שאין לו אחים היינו אוסרים אותה מספק) ואמר בשעת מיתה שאין לו אחים, דנתבאר לעיל שאע"פ שמוחזק שיש לו אחים נאמן במיגו שיכול לגרשה, אם יש קול שיש עדים במדינת הים שיוודעים שיש לו אחים, רב יוסף רצה להתירה כיון שאין עדים לפנינו, כדאמרינן "עדים בצד אסתן ותיאסר", ומכאן זה התירו שבויה שאמרה נשביתי וטהורה אני, אע"פ שיש עדים במדינת הים שנטמאה, ואב"י אסר משום שרק בשבויה הקילו שהרי הקילו בה לסמוך על אשה ועד אחד, דכיון דאשה משמרת עצמה מזנות אין לנו לאוסרה כיון שהיא בחזקת התר, והוא איסור קל אם נישאת לכהן, אבל לא נקל באשת איש שזה איסור חנק, והיא בחזקת איסור עד עתה, ואל תתירנה מספק כיון דאמרי אינשי שיש עדים במדינת הים שהיא זקוקה ליבם, ואמר רבא שיש לחוש לדברי אב"י, ואין להתירה להינשא לשוק בלא חליצה. ואם אנו יודעים ודאי שיש עדים במדינת הים ודאי אסורה, ואם אין קול אין חוששים שיש עדים

קל"ו. בריא הכותב נכסיו לבניו ורוצה שהפירות ישארו ברשותו בחייו-

לרבי יהודה צריך לכתוב "מהיום ולאחר מיתה", שמשמע שמקנה גוף מהיום ופירות לאחר מיתה, אבל אם לא כתב מהיום לא קנו, דאין מתנה לאחר מיתה.

ואף שהכותב גט 'מהיום ולאחר מיתה' הוי ספק גט, ואם מת חולצת ולא מתייבמת, ואם פשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר צריכה גט משניהם, התם מספקא אי כוונתו לתנאי או לחזרה, משא"כ הכא שאפשר לפרש כוונתו לחלק בין הגוף לפירות, והכי משמע טפי.

ולרבי יוסי אף אם לא כתב מהיום קנו, מפני שזמנו של שטר מוכיח עליו, דאם אין כוונתו ל"מהיום" למה כתב זמן בשטר, והלכה כרבי יוסי ומ"מ בגט תיקן רב לכתוב בפירוש שיחול "מן יומא דנן", משום חומרא דעריית, דגט אין בו קנין. והגאונים כתבו שנוהגים גם בשטר ממון לכתוב כך.

ומחלוקתם היא בשטר שכתוב "בזכרון פתגמי דהו" באנפנא", שזה זכרון דברים ולא זכרון לקנין.

ואם עשה קנין סודר, וכתוב בשטר הקנין, לרב נחמן ורב הונא בריה דרבי יהושע א"צ לכתוב מהיום, ולרב פפי ב"אקניינה וקניינא מיניה" א"צ לכתוב מהיום, דהקנין יתירא הוא יפוי כח לקנות מהיום, וב"קניינא מיניה ואקניינה" דהשני הוא פירוש של הראשון, צריך לכתוב מהיום. הרשב"ם מפרש שאחד כותב בראש השטר והשני בסוף השטר. והקשו התוס' שהרי אין למדין משיטה אחרונה.

אם קנין פירות כקנין הגוף-

מה יכול כל אחד מהם למכור- הכותב נכסיו לבניו, האב אינו יכול למכור את הגוף מפני שהם קנויים לבן, ולא חלה המכירה כשמכר בסתמא אלא עד שימות, וכשימות האב יכול הבן גוף ופירות, ואם מת הבן לפני האב יטלו יורשיו גוף ופירות. והבן אינו יכול למכור את הפירות שבחיי האב מפני שהם ברשות האב, וכשימות האב קנה הלוקח גוף ופירות, ורק שניהם יחד יכולים למכור לגמרי.

קל"ז: ואם הבן מכר בחיי האב ומת לפני האב, לרבי יוחנן לא קנה הלוקח ואף כשימות האב לא יקבל הלוקח את הנכסים, כיון שבפועל לא זכה בהם הבן, דקנין פירות שיש לאב כקנין הגוף וכי זבין לאו ידידה זבין, (ואמנם אם הבן לא מכר, ומת, היורשים יורשים מכווחו, כיון שלא סילק עצמו מהנכסים), ולריש לקיש קנה הלוקח, דקנין פירות לאו כקנין הגוף, וכי זבין ידידה זבין.

וכתבו התוס' דלרבי יוחנן הא דתיקנו באושא שאשה שמכרה נכסי מילוג בחיי בעלה ומתה לא עשתה ולא כלום, איירי שכתב לה דין ודברים אין לי בפירות נכסייך, אבל אם לא סילק עצמו מהפירות

שכיב מרע שכתב שטר מתנה- מי שמת ונמצא דייתיקי צוואת שכיב מרע (שכתוב בה דא תהא למיקם ולהיות) קשורה על יריכו, הרי זו אינה כלום אף אם החזיק המקבל בשטר, דהא דצוואת שכיב מרע קונה לאחר מיתה הטעם הוא כדי שלא תיטרף דעתו עליו, אבל הכא לא גמר להקנות אלא בשטר, ואין לשטר כח צוואת שכיב מרע, (וקשורה על יריכו רבנותא היא, שאע"פ שאין לומו שאתר כתבה, אינה כלום). ואם אמר השכיב מרע מחיים לאחר שהוא מקנה לו את מה שכתוב בשטר, קנה, דלא גרע מצוואת פיו, ואע"פ שהשטר כתוב לאדם אחר.

איזוהי מתנת בריא שקונה לאחר מיתה כמתנת שכיב מרע, כל שכתוב בה מהיום ולאחר מיתה והיינו גוף מהיום ופירות לאחר מיתה, ומתנה זו חזקה יותר ממתנת שכיב מרע, שאינו יכול לחזור בו, אלא רק להקנות את הפירות שבימי חייו, אבל הנותן מתנה לאחר מיתה ולא כתב מהיום, לא קונה, דאין כח לאדם לתת מתנה שתחול בזמן שאז הוא לא יוכל להקנות, ואם כתב מעכשיו גרידא קונה גוף ופירות מיד. וכתבו התוס' דבאמת במהיום ולאחר מיתה אינו יכול לחזור בו, אף הכא בברייתא איירי שאמר מהיום אם לא אחזור בי עד לאחר המיתה, (ולכן אם מצא שטר כזה ואמר לתת שטר זה למאבד נותנים, ואין חוששים שכתב לאחר, כיון שבאמת יכול לחזור בו מכח תנאו. ואף שהלשון "מהיום ולאחר מיתה" במק"א אין כוונתו אם לא אחזור בי לאחר מיתה, כאן הכונה שונה).

שכיב מרע שאמר כתבו ותנו מנה לפלוני ומת, או שאמר תנו וכתבו, אין כותבים ונותנים לאחר מיתתו, שמא לא רצה להקנות אלא ע"י השטר, ואין שטר מועיל לאחר מיתה, ולרבי יוחנן תיבדק, ולא בא רבי יוחנן לחלוק אלא להוסיף, שאם כוונתו ליפות את כח המקבל שהשטר יהיה עדות על הנתנה, אבל הנתנה לא תלויה בשטר, כותבים שטר לאחר מיתה, דבשכיב מרע יש שטר לאחר מיתה דכנכתב מחיים דמי דדבריו ככתובים וכמסורים, ונותנים לו את הנכסים, וכדאמר רב חסדא "וקניינא מיניה מוסיף על מתנתא דא", וגם הכא איירי שאמר "אף כתובו וחתומו", וכן הלכה, אבל בריא אע"פ שמיפה את כוחו אין כותבים ונותנים לאחר מיתה, דכיון שבריא צריך שטר לא גמר להקנותו אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה.

דיתיקי מבטלת דיתיקי שאם השכיב מרע כתב נכסיו לאחר וחזר וכתבם לאחר, ולא זיכה לראשון, השני קונה, שהרי שכיב מרע יכול לחזור בו, אבל במתנת בריא אינו יכול לחזור בו והראשון קנה.

מהיום ולאחר מיתה, ודין קנין פירות

להלן יבואר מה הדין בהקנאה או בגט שנכתב בהם הלשון 'מהיום ולאחר מיתה', כיצד אנו מפרשים את כוונתו מתי תחול ההקנאה או הגט, וכן יבואר האם תוקפו של קנין פירות הוא כקנין הגוף או לא.

ליורש הנותן, לרשב"ם הקושיא היא על רבי יוחנן דמבואר הכא דקנין פירות של הראשון לא אלים כקנין הגוף, ותי' הגמ' הוא דס"ל כרשב"ג דס"ל לגבי מכירת הראשון דקנין פירות כקנין הגוף והראשון יכול למכור, ודלא כרבי דס"ל קנין פירות לאו כקנין הגוף ואין הראשון יכול למכור. ולתוס' הקושיא היא על ריש לקיש, דאי אחר כך שאני א"כ למה יחזרו ליורשי נותן, ומשני שכבר נחלקו רבי ורשב"ג אי אמרינן אחר כך שאני.

קל"ז. אם הראשון יכול למכור – האומר נכסי לך ואחר כך לפלוני, ומכר הראשון, לרבי לא חלה המכירה אלא לגבי הפירות, אבל לגבי הגוף, השני מוציא מיד הלוקחות ולא ס"ל אחר כך שאני, ולרשב"ג לכתחילה אין לו למוכרם שהרי הנותן גילה דעתו שרוצה שהראשון ישייר לשני, אבל בדיעבד חלה המכירה, והמשיא עצה לראשון למכור את הנכסים הרי זה רשע ערום דהרי הוא חוטא ולא לו, אבל הנותן לא נקרא רשע, אע"פ שלכתחילה אסור לעשות כן, שהרי נתן לו הנותן גוף ופירות.

רבי יוחנן מפרש שהמחלוקת היא אם קנין פירות כקנין הגוף או לא, לרבי לאו כקנין הגוף וממילא אינו יכול למכור, ולרשב"ג כקנין הגוף ויכול למכור. ולריש לקיש לכו"ע לאו כקנין הגוף, ולכן לרבי אין הראשון יכול למכור, ולרשב"ג אחר כך שאני שהקנה לראשון גוף ופירות, ולכן יכול למכור, (וכן הלכה דקנין פירות לאו כקנין הגוף, כריש לקיש, ובאחר כך לפלוני יכול הראשון למכור, כרבי).

ואמנם אם הראשון נתן את הנכסים במתנת שכיב

מרע, או במתנת בריא אם אמר מהיום ולאחר מיתה, דדינה כמתנת שכיב מרע, לא חלה המכירה אף לרשב"ג, כיון שאין מתנת שכיב מרע חלה אלא לאחר מיתה, דסתם אדם אין רוצה להוציא ממנו מכוחו עד שתיגמר מיתתו, ולאחר מיתה כבר קנה השני, דכוונת הנותן שמשעה שהתחיל הראשון לטרוף, שכבר אין לו צורך בנכסים, יקנה השני,

דאף שאב"י אמר שמתנת שכיב מרע חלה עם גמור מיתה, חזר בו אב"י והסכים עם רבא שהמתנה חלה לאחר גמור מיתה, וראיה שאב"י חזר בו דתנן שאם אמר זה גיטך אם מתי שאם אמות אז יהא גט, או זה גיטך מחולי זה לאחר גמור חולי זה, או זה גיטך לאחר מיתה, לא אמר כלום דאין גט לאחר מיתה, ומבואר שכוונת המגרש שלא תצא מכוחו עד לאחר מיתה, (ולרבי יוסי הוי גט, דזמנו של שטר מוכיח עליו, וכמאן דאמר מהיום ולאחר מיתה, דחולצת ולא מתייבמת),

לרבי יוחנן הלכה כרשב"ג, ואף אם הראשון שחרר עבדים חל השחרור, ולא אמרינן שלא ניתנו לו למיעבד איסורא דהמשחרר עבדו עובר בעשה ד"לעולם בהם תעבודו", ויכול לעשותם תכריכים למת, ולא אמרינן שלא ניתנו לו לעשותם איסורי הנאה, דניחא ליה לאיניש שיהנו מממונו ולא ילך לאיבוד.

בלאו הכי לא מועילה המכירה, ואם סילק עצמו מהגוף, אף אחר תקנת אושא מכרה קיים. אי נמי קנין פירות דבעל אינו אלא מדרבנן, ולא הוי כקנין הגוף.

שיטת הרשב"ם שלרבי יוחנן אם הבן מכר ומת גם יורשיו אינם יורשים כיון שאביהם סילק עצמו מנכסים אלו, ולרבי"ם היורשים מקבלים את הנכסים, דכשמת הבן נפלו הנכסים ליורשים, וכשמת האב הבן יורש בקבר ואח"כ יורש אותם בנו.

הבאת ביכורים בקנין פירות – המוכר שדהו לפירות, לרבי יוחנן הלוקח מביא ביכורים וקורא מקרא ביכורים, דקנין פירות כקנין הגוף, ולריש לקיש מביא ואינו קורא, דקנין פירות לאו כקנין הגוף, לרשב"ם אינו קורא דכתיב "האדמה אשר נתת לי" ומ"מ מביא דכתיב "מארצך" והרי שיעבד לו יניקת הקרקע. ולתוס' תיקנו רבנן שיביא משום קנין פירות, אבל לא תיקנו שיקרא משום דמחזי כשיקרא.

צריכותא בביכורים ובירושא – אע"פ שנחלקו לגבי ביכורים הוצרכו לחלוק לגבי אב שהקנה לבנו והבן מכר ומת, לרבי יוחנן קמ"ל דאף בזה לא אמרינן שהאב מוחל לבנו את הגוף לגמרי, ואם היה אומר רק בירושא הו"א שהטעם הוא משום שכיון שהנדון הוא כלפי עצמו האב מעדיף את עצמו אפי' כלפי בנו. ולריש לקיש קמ"ל שאף בזה שהנדון הוא כלפי האב עצמו, והו"א דנימא דהאב מעדיף את עצמו אפי' לגבי בנו, ואם היה אומר רק בירושא הו"א שהטעם משום שהאב מוחל לבנו, אבל בביכורים שזה לאחר לא, קמ"ל.

אחר כך לפלוני

להלן יבואר מה הדין כשאדם נתן מתנה לאדם אחד, ואחריו לאדם אחר, ואחריו לאדם שלישי, האם קנין השלישי תלוי בקנין השני, והאם השני יכול למכור (במכירה רגילה, או במכירה שחלה רק לאחר מיתתו) ולבטל בכך את קנין השלישי, או לצאת בזה ידי חובת אתרוג (וזה תלוי אם יש לו רק קנין פירות או גם קנין הגוף).

מי מקבל את הנכסים אם מת הראשון – האומר נכסי לך ואחר כך יירש פלוני ואחריו יירש פלוני, כשמת הראשון קנה השני, וכשמת השני קנה השלישי. ואם מת השני לפני הראשון, כשימות הראשון יקבלו יורשיו את הנכסים, שהרי לא זיכה לשלישי אלא מכח השני, ואע"פ שלא היה לראשון אלא פירות בחייו זכו יורשיו בגוף ופירות, כיון שמי שאמור לקבל אחריו מת. למ"ד קנין פירות כקנין הגוף ניחא, דכיון דקנין פירות של הראשון אלים כקנין הגוף, והנותן סילק עצמו מגוף ופירות, קנו היורשים הכל, (אמנם המוכר שדהו לפירות לא קנה הלוקח את הגוף, כיון שלהדיא פירש שמשייר לעצמו את הגוף), ולמ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף צ"ל דאחר כך שאני דכוונתו שכל ימי חי' הראשון יהיו לו גוף ופירות, ורק אחריו יקבל השני, ויכול הראשון למכור את הגוף וכדלהלן.

ובברייא אחרת מבואר שבאופן הנ"ל יחזרו הנכסים

אם המקבל חייב בשמירה – כתב הרשב"ם שהמקבל מתנה על מנת להחזיר אינו חייב אלא בפשיעה, ולא בגניבה ואבידה או באונס, דאינו שומר אלא מקבל מתנה.

מתנה בעל כרחו של המקבל

הנותן מתנה לחבירו והמקבל אינו חפץ בה, אם המקבל **צווח מעיקרא** שכשסמר לו את השטר צווח שאינו חפץ במתנה, לא קנה, דאין מזכין לאדם בעל כרחו (דחוב הוא לו, דכתיב "שונא מתנות יחיה"), ואם שתק בתחילה בזמן קבלת השטר ואח"כ צווח קנה, דמעיקרא נתרצה, ואינו יכול להוציאו מרשותו אלא במתנה או שיפקיר.

קל"ח. ואם זיכה לו את המתנה ע"י אחר, והמקבל שתק כשסמרו לאחרים את השטר או הקנו בקנין סודר, ולבסוף כשבאו למסור לו את השטר צווח, לת"ק קנה, דבתחילה הסכים ואח"כ חזר בו, ולרשב"ג לא קנה, דמה שלא צווח עד השתא, משום שלא באה לידו המתנה, והוי גנאי לצווח קודם. וכמו שמצינו שנחלקו בכותב נכסיו לאחר והיו לנותן עבדים, ואמר המקבל שאינו רוצה בהם דאף למ"ד שיכול לומר לעבד עשה עימי ואיני זנך, מ"מ לא ניחא ליה לעשות כך, שלת"ק קנה, ולכן אם השני כהן העבדים אוכלים בתרומה, ולרשב"ג אינם אוכלים בתרומה והלכה כרבנן, ובהכרח איירי בשתק מעיקרא, דאל"כ ודאי אינם אוכלים בתרומה.

מה דין החפץ כשהמקבל לא קונה – שיטת הרשב"ם דהלכה כריש לקיש שאם הנותן נתן והמקבל לא קנה, החפץ הפקר וכל המחזיק בו זכה, ואף שרשב"ג ס"ל שהחפץ של הנותן, דכך דעת הנותן, הלכה כרבנן ולא כרשב"ג (דברייתא אין כלל שתמיד הלכה כרשב"ג, אמנם ראב"י הלכה כמותו אף בברייתא). אבל התוס' סוברים שבצווח מעיקרא מודה ריש לקיש שהמתנה של הנותן, ורק בשתק ולבסוף צווח הוי הפקר.

כמה מדיני שכיב מרע

שכיב מרע שכתב מעותיו לכמה אנשים (ולא שייר כלום, דאם שייר צריך קנין), אין קדימה למי שכתוב קודם בשטר, ואם בא בעל חוב לפני שקיבלו את המעות (או שנתן להם קרקע, דבעל חוב גובה אע"פ שקיבלו את הקרקע) הוא גובה מכולם שכוונתו לתת לכולם יחד (וכגון שלא שתק ביניהם), וגובה מכל אחד לפי גודל המתנה שקיבל. אבל אם אמר ואחריו לפלוני, מי שקודם בשטר זוכה לפני אלו שאחריו, ואם בא בעל חוב גובה מהמאוחר לפני המוקדם לו, אע"פ שהשכיב מרע אוהב את המאוחר, ונתן לו מתנה גדולה יותר.

מתי הכונה להוסיף ומתי הכונה למה שמקבל בלא הכי – שכיב מרע שאמר לתת מאתים זוז לפלוני בכורו

קל"ז: ואם אמר הנותן ואחריו לעצמי (אשה שנתנה דקל לרב ביבי בר אבבי עד יום מותו, מפני שהיה בחצירו, והיה מקפיד עליה כשנכנסה, והקנהו רב ביבי לבנו דאף שבאחריו לפלוני אסור לכתחילה להקנות לאחר, הכא כיון שאחריו שיירה לעצמה התכוונה לעשות לו קורת רוח, שיוכל לתת למי שירצה), מודה רשב"ג שאין המקבל יכול להקנות לאחר דלא קנה אלא פירות בחייו.

אם הראשון יכול לצאת בזה ידי חובת אתרוג – הנותן אתרוג לחבירו עד מיתתו ואמר ואחריו לפלוני לגמרי, לרב נחמן בר רב חסדא, לרשב"ג יצא כיון שיכול למוכרו, ולרבי לא יצא דאין לו אלא קנין פירות, דאינו יכול למוכרו, ולא חשיב "לכם". ולרב נחמן בר יצחק הכא אף למ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף, מ"מ יצא, שאם לא נתן לו כדי לצאת בו, למה נתנו לו, וחשיב "לכם" כיון שאין לשני חלק בו כל זמן שהוא אצל הראשון, ואין המחלוקת אלא אם הראשון יכול לאכול או למוכרו, דלרבי משלם דמיו לשני, ולרשב"ג אין לשני אלא מה ששייר ראשון, וקמ"ל שאף באתרוג שאין בו פירות, לא נתן לראשון אלא לצאת בו.

עוד מדיני "לכם" באתרוג

אתרוג של תפוסת הבית שקנהו מכספי הירושה או שירשוהו מאביהם, ועדיין לא חלקו, אם יכול לאוכלו ואין האחים מקפידים יכול לצאת בו יד"ח אתרוג, והיינו כשיש אתרוג לכל אחד או שכבר יצאו יד"ח, או שיש הרבה אתרוגים בעיר, אבל אם אין, לא יצא, ד"לכם" היינו שכולו יהיה שלו, (דהא לא כתיב פרי עץ הדרכם, כמו שכתוב ראשית עריסותיכם. והא דלא כתיב ולקחת לך, היינו ללמוד שכל אחד צריך לקחת).

הנותן אתרוג במתנה על מנת להחזיר אינו יוצא בו אא"כ החזירו, דמתנה על מנת להחזיר שמיה מתנה, והמתנה תלויה בהחזרה, ולא בעינן תנאי כפול אלא בגיטין וקידושין, אבל בממונות שאף אם לא פירש אזלינן בתר אומדן דעתא, א"צ תנאי כפול. רשב"ם. והתוס' הקשו דהוי תנאי ומעשה בדבר אחד, ומיהו י"ל דלרבא מוהני תנאי ומעשה בדבר אחד, אי נמי ס"ל לרבא דכל האומר על מנת כאומר מעכשיו דמי, וממילא לא חשיב תנאי ומעשה בדבר אחד, אי נמי רבא כרבנן ולא כר"מ. ומנהגנו שכל הקהל מברך באתרוג אחד, וכל אחד מסכים לתת במתנה את חלקו לחבירו, על דעת שיחזיר. אמנם ביום טוב שני מתוך שיוצא בשאול יוצא בגזול.

המקדיש שור שניתן לו במתנה על מנת להחזיר, אם אמר לו על מנת שתחזירנה, הוי מוקדש ומוחזר, שהרי החזירו ולא חיסרו, ואיגלאי מילתא למפרע שחלה המתנה, אבל אם אמר על מנת שתחזירנה לי, כוונתו שיחזיר דבר הראוי לו.

חליצה ומיאון אע"פ שאין העדים מכירים אותם. וזו שיטת רבא, אבל לרב הונא חולצים וממאנים אע"פ שאין מכירים.

דין הפירות בכותב נכסיו מהיום ולאחר מיתה-
הכותב נכסיו מהיום ולאחר מיתה, האב יכול לתלוש פירות ולתת למי שירצה דהמקבל קנה גוף מהיום ופירות לאחר מיתה, ופירות שהניח תלושים חולקים בהם כל היורשים, ופירות מחוברים אע"פ שעומדים ליתלש הרי הם של הבן שקיבל את המתנה דכופה של קרקע דמי, אמנם באחר שהבן מקבל המתנה מכרן לאחר בחיי האב, מקבלים היורשים את הפירות המחוברים, דדעתו של אדם קרובה אצל בנו ולא הקנה, ושמן את הפירות ללוקח ונותן דמיהן ליורשים. אי נמי דעת האב להקנות לבנו פירות מחוברים דדעתו קרובה אצל בנו, אבל הבן אין דעתו להקנות ללוקח אחר אלא גוף ולא פירות. וכן אם האב הקנה נכסיו לאחר מהיום ולאחר מיתה, לא זכה בפירות המחוברים, דדעתו של אדם קרובה אצל בנו יותר מאחר.

שימוש בנכסי הירושה

קל"ט. ללבוש ומזונות- הגדולים אינם נוטלים מנכסי הירושה לצורך הלבוש המרובה משל הקטנים, והקטנים אינם נוטלים לצורך המזונות המרובה משל הגדולים, אלא חולקים בשווה, וכן הדין בהניח בנות גדולות וקטנות. אמנם גדול האחים שנושא ונותן בנכסים שהתלבש מהירושה מאי דעבד עבד דניחא לקטנים דלישתמעון מילי, אבל אין לעשות כך לכתחילה, ואם הוא בטל שאין להם ריוח בדבר צריך להחזיר.

להוצאות נישואין- אם נישאו הגדולים מהנכסים לצורכי החופה לאחר מיתת האב ישאו גם הקטנים, אבל אם האב השיא את הגדולים בחייו, אין הקטנים מקבלים מה שקיבלו הגדולים, וכן הדין בהניח בנות קטנות וגדולות.

הבנות ניזונות כשיש בנים בנכסים מרובים, שכן תנאי הכתובה, אבל לא כשיש רק בנות, דבכה"ג ליכא תנאי כתובה.

בעל בנכסי אשתו, אי דינו כיוורש או

כלוקח

הבעל אוכל פירות נכסי אשתו אף שהבעלות על גוף הנכסים הוא שלה (והיינו בנכסי מילוג, ואם שמו את הנכסים וכתבו ערכם בכתובתה, שזה נכסי צאן ברזל, הבעל חייב באחריותם והרי הם בבעלותו הגמורה). והגמרא מסתפקת האם זכות זו בנכסיה נחשבת כאילו קנאם ממנה, או כאילו ירש אותם ממנה, וכדלהלן.

אם גובים חוב של האשה מהבעל- אבוב בר גניבא

כראוי לו, נותנים לו מאתים זוז מלבד חלק בכורתו, וכן האומר לתת מאתים זוז לאשתו כראוי לה, נותנים לה מאתים זוז מלבד הכתובה, ואם אמר שיתנו לה אותם בבכורתו או בכתובתה, או שאמר שיתנו ולא אמר שזה לירושה או לכתובה, ידם על העליונה, ויכולה ליטול או אותם או את הירושה או הכתובה אם הם יותר ממאתים.

קל"ח: והיינו משום שהוסיף לומר "כראוי לו" דכוונתו להוסיף על מה שמגיע להם כבר, וכר"ע דדריש לישנא יתירא, כדמצינו שהמוכר בית וכתב ללוקח שזה כולל עומקא ורומא, אין הבור והדות בכלל הבית דהם תשמיש בפני עצמם, (וממילא בעומקא ורומא הוסיף עומקא ורומא, דבסתמא לא קנה עומקא ורומא), וצריך המוכר לקנות דרך מהלוקח דמוכר בעין יפה מוכר ולא שייך לעצמו דרך (ולחכמים א"צ), אך אם אמר לו חוץ מהבור הדות א"צ לקנות דרך מהלוקח, דכיון שגם בלי זה לא מכר בור ודות, כוונתו להוסיף על השיוור את הדרך לבור ולדות (וגם לרבנן דורשים לישנא יתירא, אם יש מה לרבות, ונקט ר"ע לפי שהוא אמר דין זה).

וכן הדין לגבי בעל חוב, אם אמר שיתנו לו מאתים זוז כראוי לו, נוטל מאתים זוז מלבד החוב, ואם אמר שיתנום בחובו, יכול ליטול או אותם או את חובו.

אם כותבים שטר חוב על פי דברי השכיב מרע-
שכיב מרע שאמר שפלוני חייב לו מנה, לר"מ העדים כותבים זאת שכן שמעו שהשכיב מרע אמר, אע"פ שלא ביררו שהדבר אמת שהוא חייב לו, ועל כן כשבא היורש לגבות עליו להביא ראיה, ולחכמים אין העדים כותבים זאת אם לא ביררו שהדבר אמת, דחיישינן שבית דין יחשבו שהם ביררו את הדבר, וממילא יכול היורש לגבות בלי ראיה שהרי כבר ביררו את הדבר, ומספיק לקיים את השטר.

אי חיישינן לבית דין טועים-

בברייתא אחרת מובאת המחלוקת הנ"ל בצורה הפוכה, ואיתא התם שלר"מ אין כותבין משום דחיישינן לבית דין טועים, דמן הדין היה לכתוב שטר, אלא שחוששים שיהיה בית דין שיטעה לחשוב שכבר ביררו, ויסמכו על השטר. הלכתא אין חוששים לבית דין טועים.

אין חולצים אא"כ מכירים שהוא היבם שלה, וכן אין ממאנים אא"כ מכירים, ואע"ג דלא חיישינן לבית דין טועים, הני מילי אחרי עדים כמו בצוואת שכיב מרע, שודאי יבדקו בית דין אם העדים הכירו או לא, אבל בית דין אינם בודקים אחרי בית דין אחר (דאין חליצה ומיאון אלא בפני שלשה), ויסברו שהבית דין הראשון בדקו ויתירוה, וכיון שאין חולצים ואין ממאנים אא"כ מכירים, לכן כותבים שטר

וכן לגבי **יובל הבעל** הוי כיוורש, ואין הנכסים שירש מאשתו חוזרים ביובל למשפחת אשתו, כדי שלא יפסיד (ואף דקסבר שירושת הבעל דאורייתא, מ"מ קאמר דהניחוהו רבנן להיות כיוורש, ולא עשאווהו לוקח), (וכן חלק הבכורה שקיבל הבכור אינו חוזר ביובל דמתנה קרייה רחמנא),

אבל **אשה שמכרה נכסי מילוג בחיי בעלה** הבעל מוציא מיד הלקוחות, דלגבי זה שוויהו רבנן כלוקח והוא קנה לפניהם, אבל אי הוי יורש הרי המוריש יכול למכור, דאינהו אפסדו אנפשייהו, דלא היה ללקוחות לקנות מאשה שיושבת תחת בעלה הראוי ליורשה, וכיון שהערימו להוציא מידו יפסידו. וכתבו התוס' כמה מקרים שאין אומרים דבעל הוי יורש אע"פ שאפסדו אנפשייהו, (היכא דסברו שיעשו פשרה לא חשיב אפסדו אנפשייהו, מתנה לא חשיב פסידא, דבר שאינו חוזר בדין אלא משום ועשית הישר והטוב לא חשיב כ"כ פסידא), והקשו התוס' דמבואר בב"ק פ"ט שמכח תקנת אושא אשה שחבלה באחרים אינה חייבת למכור נכסי מילוג כדי לשלם, דהבעל יוציא מיד הלקוחות, והרי שם יש פסידא לאחרים, ותי' דאין הכי נמי אך הגמ' דחתה מטעם אחר, ובשם רשב"א תי' דתקנת אושא הכללית היא כשאין פסידא, ולא חילקו חכמים בתקנתם והבעל מוציא אף כשיש פסידא.

הסתפק בדין אשה שלווה ואכלה ואח"כ נישאת, אם המלוה גובה מהבעל דדין הבעל כיוורש, או שדינו כלוקח ואינו גובה ממנו, דמלוה על פה גובה מיורשים ולא מלקוחות. וכתב הרשב"ם דלמסקנה כיוורש הוי, משום פסידא דמלוה.

ומהא דמבואר בברייתא (ואולי זו כוונת המשנה) לענין ירושה שאם הבנות הגדולות הכניסו מהירושה לבעל, יטלו הקטנות מהבעל, ליכא ראייה להלוואה, די"ל דשאני פרנסה דאית ליה קלא והוי כמלוה בשטר דמוציאין מהלקוחות.

קל"ט: רב אשי אומר שרבנן עשו את הבעל לטובתו **פעמים כיוורש ופעמים כלוקח**, לגבי **מזונות האלמנה**, אדם שמת והניח אלמנה ובת, האלמנה ניזונת מנכסיו שזה מתנאי הכתובה, אף אם נישאת הבת והכניסה הנכסים לבעלה, ואף אם מתה אח"כ, ואע"פ שאין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים, האלמנה ניזונת מהנכסים, דשוויהו רבנן כיוורש משום פסידא דאלמנה והאלמנה ניזונת מהיורשים, דכיון שתנאי מזונותיה קדם לנישואין, לא טוב להפסידה בידים. ולעולם אלמנה ניזונת עד שנישאת, או שתתבע כתובתה, או שירצו היורשים לתת לה כתובתה.

מי שמת

במרוכים ונתמעטו כבר זכו בהם יורשים, ולרש"י הכונה שבמרוכים ונתמעטו זכו יורשי הכתובה הגדולה, ובמועטים ונתרבו זכו יורשי הכתובה הקטנה, וקשהאמאי הכא לעולם זכו הבנים, וצ"ל דשאני הכא שהבנים יורשים מדאורייתא, ועוד דהכא הרי לא פקע כוחם בנכסים לעולם, שהרי יכולים למכור, ולר"י נראה שאף במועטים ונתרבו זכו יורשי הכתובה הגדולה.

כמה ספיקות בדן נכסים מרובים-

האם מחשבים את הנכסים לבנים ולבנות אחרי קיזוז מזונות האלמנה, או לא אלא הבנות יזונו, והאלמנה ממעטת מהבנים, ולפירוש שני ברשב"ם יזונו הבנים והבנות והאלמנה יחד, כיון שאינה מקבלת מזונות אחרי שנישאת.

ואם תמצא לומר שאינה ממעטת יש להסתפק אם המתחייב לזון את בת אשתו שאם מת מוטל על היורשים לזונה, אם מזונותיה ממעטים בנכסים ויזונו היא והבנות, והבנים יחזרו על הפתחים, או לא כיון שאינה מקבלת מזונות אם מתה והיו כמרוכים ונתמעטו.

ואם תמצא לומר שאינה ממעטת, יש להסתפק אם מחשבים את הנכסים אחרי קיזוז חובות האב והבנות יזונו והבנים יחזרו על הפתחים, או לא כיון שמחסרי גוביינא ויזונו הבנים והבנות עד טריפת החוב, ואח"כ יזונו הבנות רק אם נשאר.

וכתבו התוס' שאם יש רק אלמנה ובנים או רק אלמנה ובנות, אין האלמנה עושה דין נכסים מועטים, כיון שאין לה דין ירושה כלל, משא"כ בנות שירות כשאין בנים, והספק הוא כשיש בנים בנות ואלמנה, שהבנות כבר ממעטות בנכסים, אם בזה גם האלמנה ממעטת.

ק"מ: וי"א שהספק הוא לאידך גיסא, בעל חוב, בת אשתו, אלמנתו.

הגמ' פושטת שאלמנה קודמת לבנות, כשתובעות מזונות מתנאי כתובה, וכתבו התוס' דהיינו כשיש גם בנים, אבל כשהבת יורשת אינה נדחית מפני האלמנה.

דיני זכר ונקיבה טומטום

שיטת רשב"ג- בהמה שאמר לפני לידת הבכור שאם תלד זכר יהיה עולה ואם תלד נקיבה יהיה שלמים, וילדה טומטום ואנדרוגינוס, טומטום היינו אטום, ואינו ניכר בו לא זכרות ולא נקבות, לרשב"ג אין חלה עליהם קדושה כלל, דס"ל דאינו ספק ספק נקיבה, אלא אלא בריה בפני עצמה, ולא חלה עליו לא קדושת עולה ולא קדושת שלמים, וגם לא קדושת בכור,

מתי הבנות ניזונות מהירושה

מתנאי הכתובה שאם ימות הבעל וישאיר בנות קטנות מאותה אשה, הבנות ניזונות מנכסיו עד שינשא או שיבגרו, אף אם יש בנים שירשים את הנכסים. ולהלן יבואר מתי הבנות ניזונות מנכסי אביהם שמת.

נכסים מרובים- אם יש בנים ובנות, והנכסים מרובים, הבנים יירשו, והבנות יזונו (לרשב"ם הבנות מקבלות מזונות ופרנסת נישואין, ולתוס' מזונות היינו מאכל ומשתה), עד בגרות או אירוסין, ונכסים מרובים לחכמים היינו בכדי שיזונו הבנים והבנות עד שיבגרו, ולר"ג בר רבי בכדי שיזונו הבנים והבנות י"ב חודש.

ואם הנכסים מועטים לת"ק הבנות יזונו והבנים יחזרו על הפתחים, והיינו שיקחו הבנים את מה שנשאר ממה שלקחו הבנות למזונות, ואח"כ אם הוציאו הכל ישאלו על הפתחים, ולאדמון הבנים והבנות ניזונים יחד, דאין להם להפסיד בשביל שהם זכרים (ועוסקים בתורה לאביי, ולרבא אין חילוק בין יורש שעוסק בתורה לשאר יורשים לענין דינא, אבל מצוה לזון את הבנים העוסקים בתורה, ק"ו מהבנות. תוס'. אלא כוונת אדמון שאין לבנים להפסיד מפני שהם ראויים לירש בנכסים מרובים אפי' מאה מנה, ואין הבת נוטלת אלא מזונות), והסכים ר"ג עם אדמון, לרשב"ם הלכה כאדמון, והר"ה והבה"ג והר"ף פסקו כחכמים, ולר"ת אדמון לא חולק על חכמים.

ק"מ. אם היו הנכסים מרובים ונתמעטו שהוקירו המזונות או נתקלקלו הנכסים, ואין מספיק למזון הבנים והבנות עד שיבגרו, אין לבנות אלא מה שקיבלו מתחילה, ואם היו הנכסים מועטים ונתרבו, יטלו הבנים את המותר ממה שנטלו הבנות למזונות, וכמו שמצינו שאם היתומים קדמו ומכרו את הנכסים המועטים חלה המכירה, דאין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים, ומוכח שיש להם תפיסת יד בנכסים.

יתומים שקדמו ומכרו- לשיטת הרשב"ם אם עמדו הבנות בדן לגבות, ואח"כ מכרו הבנים, לא חלה המכירה, אבל התוס' כתבו שאפי' כבר תפסו הבנות או שהגבו להם בית דין חלה המכירה, והחילוק בין נכסים מרובים למועטים, שבמרוכים יכולים למכור לצורך גדול, אבל במועטים אין יכולים למכור כלל לכתחילה, וחילוק נוסף שבמרוכים יזונו הבנות עם הבנים, ובמועטים לא יזונו כלל. עוד כתבו התוס' דלגבי כתובת בנין דיכרין שיש ב' נשים וכתובת אחת מרובה משל שניה, איתא שבמרוכים ונתמעטו או

שאחריו לא תטול כלום, ואם תלד נקיבה תחילה תיטול מנה וזכר שאחריה יטול מנה, וילדה זכר ונקיבה ואין ידוע מי נולד תחילה, הזכר נוטל מנה ממה נפשך אפי' נולד אחרון, ובמנה השני חולקין מספק שהרי מי שנולד תחילה צריך לטלו. וכתבו התוס' שלרבנן בחיי האב שאין מוחק יחלוקן, ואחר מיתת האב הכל בחזקת הזכר.

קמ"א: ואם אמר שיתן למי שיבשרו מה ילדה אשתו, אם יאמר שילדה זכר יטול מנה, או שאמר שאם יאמר שילדה נקיבה יטול מנה, נוטל כפי שאמר אם ילדה כמו שאמר, אבל אם ילדה תאומים אינו נוטל כלום, דלא אסיק אדעתיה שתלד תאומים, ואם אמר שאם יאמר שילדה זכר ונקיבה יטול מנה, וילדה זכר ונקיבה, אין לו אלא מנה, ואם אמר שילדה נפל לא יטול כלום, דסתם זכר ונקיבה היינו בני קיימא.

הקנאה לעובר

מלבד המחלוקת הידועה אם אדם יכול להקנות דבר שלא בא לעולם, יש מחלוקת אם אפשר לזכות לעובר לפני שנולד, או שרק אם אמר שיקנה כשיוולד קנה, או שבכל אופן לא קנה. וכן יש מחלוקת האם עובר שמת אביו נחשב כבר יורש או לא.

לרב הונא המזכה לעובר ע"י אחר לא קנה, אף אם אמר שיקנה אחריו שיוולד. וכתבו התוס' דאיידי בשכיב מרע, ואע"ג דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים, לא קנה כמו שבבבא אינו קונה ע"י קנין, (ואמנם שכיב מרע שאמר הלוואתי לפלוני קנה אע"פ שבבבא לא קנה אף ע"י קנין).

והא דתנן במתני' **אם תלד אשתי יטול וכו'**, איני יודע מי שנאה לא מצינו לא יחיד ולא רבים, **דאף לר"מ** דס"ל אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ומצינו ביבמות צ"ג שרב הונא עצמו סובר כר"מ, לא שמענו שאפשר להקנות כשהקונה אינו בעולם. **ואף לרבי יוסי** שעובר יורש, (ואם אביו כהן פוסל את העבדים לאכול בתרומה דעובר במעי זרה זר הוא, ואינו יליד כהן עד שיצא ממעי אימו, ומזה שמעינן שלרבי יוסי יש לעובר חלק בעבדים, ואינו מאכיל את אימו בתרומה כיון שהוא זר. ורש"י ביבמות מפרש שהוא פוסל את אמו שהיא בת כהן אם אביו ישראל, ואינו מאכיל אם אביו כהן ואמו בת ישראל, דעובר במעי זרה זר הוא), מ"מ דווקא בירושה שהיא באה מאייליה קונה דיש לזה כח לתפוס, ולא להקנות במתנה. **ואף לרבי יוחנן בן ברוקה** שאפשר להעביר את הירושה מבן לבן אחר, מ"מ לא מצינו שאפשר להעביר לעובר, דמנין לנו לומר שהוא סובר כרבי יוסי. ואין להעמיד את המשנה באומר המבשרני (וכנ"ל), או בשילדה כבר, דמלשון מתני' מוכח דלא איירי בהכי.

קמ"ב. שיטת רב נחמן שהמזכה לעובר לא קנה, ואם

דלא קרינן ביה "הזכר תקדיש". ואם ילדה שני זכרים, אחד יקרב עולה והשני ימכר לחייבי עולה ודמיו חולין, ואם ילדה שני נקיבות, אחד יקרב שלמים והשני ימכר לחייבי שלמים ודמיה חולין. וכתבו התוס' שלרב חסדא טומטום הוי ספק כולי עלמא, וטעמא דרשב"ג הוא דקדושת פיו לא חלה אלא על זכר או נקיבה הידועים.

מת שהניח בנים ובנות וטומטום לאביי אינו נוטל לא עם הבנים ולא עם הבנות דס"ל שאינו לא זכר ולא נקיבה. רשב"ם. וכתבו התוס' שאפי' לרבנן דרשב"ג הכא אינו יורש, דאין דעתו של אדם קרובה להקנות אלא לזכר ודאי או נקיבה ודאית (משא"כ בהקרבה טומטום ראוי להקרבה), ולרבא לתנא דמתני' נוטל עם הנקיבות אם הנכסים מרובים דספק הוא ונוטל עם הנקיבות ממה נפשך, ואם הנכסים מועטים אינו נוטל כלל כמו הבנים, ואמנם לרשב"ג (הנ"ל) אינו נוטל כלל אף בנכסים מרובים.

קמ"א. האומר אם תלד אשתי זכר יטול מנה, או שאמר שאם תלד נקיבה תיטול מאתים, והוא שכיב מרע, או בריא המזכה ע"י אחר, יטול הולד כפי שאמר, ואם אמר שאם תלד זכר יטול מנה ואם תלד נקיבה תיטול מאתים, וילדה זכר או נקיבה, יטול הזכר מנה והנקיבה מאתים אבל אם ילדה תאומים זכר ונקיבה לא יטול כלום, ואם ילדה טומטום אינו נוטל כלל דבריה בפני עצמה הוא, (ולרבא היינו כרשב"ג) אא"כ אמר כל מה שתלד אשתי יטול, ואם אין שם יורשים אחרים הוא יורש הכל אע"פ שהוא בריא בפני עצמה, דלא נפיק מכלל בן אין לו עיין עליו, אי נמי יליף מדכתיב "הקרוב אליו ממשפחתו וירש".

אם עדיף בן או בת - מבואר מהנ"ל שבת עדיפה מבן, ואף שכל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מתמלא עליו עברה מפני שמעביר נחלה ממטה למטה, הני מילי לענין ירושה, אבל לענין הרווחה בת עדיפה שאינה יכולה לחזר אחר מזונותיה כזכר. ולשמואל בלידה הראשונה עדיף בת, שהיא סימן לבנים, י"מ משום שמגדלת את אחיה, וי"מ משום שע"ז לא תשלוט עין הרע. וי"א דמתני' כר"י דס"ל שמצוה לזון את הבנים משום "ומבשרך אל תתעלם" אבל אינו חיוב, וק"ו לבנות שלא יתבזו, ולר"מ מצוה לזון את הבנות, וק"ו לבנים דעסקי בתורה. וממה שאמר ר"י דהא דכתיב "וד' בירך את אברהם בכל" היינו בבית, (ולא השיאה ליצחק משום שהיתה קטנה, או שהיתה מהגר. תוס'). אין ראיה שבת עדיפה מבן, ולר"מ "בכל" היינו שלא היתה לו בת, ורב חסדא אמר שבשבילו בת עדיפה מבן, י"מ דכוונתו ללידה הראשונה, והרשב"ם מפרש דאיידי בכל הלידות, והטעם משום שלא נתקיימו לו בנים, והתוס' ביארו משום שהיו חתני גדולי הדור.

ואם אמר שאם תלד זכר תחילה מאתים ונקיבה

שיוצא דופן ממעט חלק בכורה.

בכור שנולד לאחר מיתת אביו כגון שנולדו תאומים, או ששתי נשים ילדו, אינו נוטל פי שניים, דכתיב "יכיר", אבל בנולד בחייו אפי' לא ראהו אביו נוטל פי שניים, דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו.

שיטת רבי יוחנן שהמזכה לעובר לא קנה, אבל המזכה לעובר שהוא בנו קנה, דדעתו של אדם קרובה אצל בנו וגמור ומקני בכל ליבו, **ושמואל** אמר בפני עשרה לפרסומי מילתא שהמזכה לעובר קנה, **והלכתא** שהמזכה לעובר לא קנה אא"כ הוא בנו, וכרבי יוחנן. וכתבו התוס' בשם ריב"ם שבירושה הבאה מאיליה יכול להיות שהלכה כרבי יוסי שהעובר קונה, כיון שמסתבר טעמיה.

הקנאה שחלקה לא חלה

קני כחמור – האומר לאשתו שנכסיו יהיו לבנים שיהיו לו ממנה ועדיין לא היתה מעוברת, הם ודאי לא קונים אף דעתו של אדם קרובה אצל בנו, ואם אמר לבן אחר שיקנה ג"כ חלק כמוהם, י"א שהוא מקבל חלק נוסף מלבד הירושה, שאם היו ד' בנים נוטל רבע מהנכסים, ובשאר חולק עמהם בשוה, וי"א שאינו מקבל חלק נוסף מלבד הירושה כיון שתלה את המתנה שלו במתנה שלהם, דאילו אמר ליה קני כחמור מי קני, (ונחלקו אם הלכה שיש לו חלק כמו הקשישים ולא כהדרדקי, או שכיון שהדבר תלוי בטעם אין לו חלק).

קמ"ג. קני את וחמור –

לרב נחמן האומר קני את וחמור קנה מחצה דלא תלאן זה בזה. והכי קיימא לן. ולרב המנונא לא קנה כלום דלא גמור בדעתו להקנות לזה בלא זה, ולרב ששת קנה הכל דאדם יודע שאין חמור קונה, וכונתו להקנות הכל למי שיכול לקנות.

רב ששת מוכיח כדבריו ממה שהתורם קישות, שאין לתרום מן הרעה על היפה, ואין מר בקישות אלא חלקה הפנימי, ולכן לרבי יוסי יוסיף כביצה מקישות אחרת על החלק החיצוני כדי שלא יתרום מהרעה, ומבואר שאף שהתרומה לא חלה על החלק הרע, היא חלה על החלק היפה, וה"ה בקני את וחמור.

והגמ' דוחה ששם מדאורייתא חלה תרומה מהרע על היפה ואינו אלא איסור, דכתיב "ולא תשא עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו". וכתבו התוס' דלא איירי בקישות שהיא מרה בפנים כשאר הקישואין, דא"כ המר יהיה תרומה על המר, אלא איירי שדווקא אותה שתתם נמצאת מרה, דלרבי יוסי אפילו שהפנימי מר אין החיצון מר כ"כ שאין עליו תורת אוכל, ולרבנן הוי תרומה וצריך לחזור ולתרום כנגד הכל.

אמר שיקנה אחרי שיוולד קנה, דעובר נחשב בעולם, אבל המוכר פירות דקל יכול לחזור בו אף משבאו לעולם. וכתבו התוס' (קמ"א: ד"ה איתיביה בתי השני) שהמקנה לעובר שהוא בנו קנה לרב נחמן, וכן פסק הר"ח והרשב"ם ובה"ג.

שיטת רב ששת שהמזכה לעובר קנה, אפי' אם לא אמר שיקנה לכשיוולד.

רב ששת מוכיח שעובר קנה מהמבואר בברייתא שגר שמת ואחרי שבזזו ישראל נכסיו שמעו שיש לו בן או עובר, חייבים להחזיר להם, ואם החזירו ואח"כ שמעו שהבן מת או שאשתו הפילה, צריך לזכות מחדש בנכסים. והוכיח רב ששת ממה שצריך לזכות מחדש כשהפילה, שהמזכה לעובר קנה.

ואב"י דוחה דשאני ירושה שהיא באה מאיליה. **ורבא דוחה** שהטעם שצריך להחזיק מחדש, משום שמתחילה החזיקו בצורה רפויה ולא נתכוונו להחזיק לגמרי כיון שיש להם ספק, ונפקא מיניה שהחזיקו אחרי ששמעו שהעובר מת, והתברר שלא מת, שלרוב נתכוונו לחזקה גמורה אע"פ שאח"כ התברר שאז עדיין לא מת, ולאב"י א"א להחזיק קודם מיתת העובר, דעובר קונה בירושה הבאה מאיליה.

והא דתנן שתינוק בן יום אחד נוחל ומנחיל, ומשמע שלפני הלידה אינו נוחל ומנחיל, רב ששת מבאר שבן יום אחד נוחל בנכסי אמו, ואם מת מנחיל נכסים אלו לאחיו מן האב, שהרי אינם יכולים לירש מאמו של אחיהם, אבל עובר לא, דאם מת הוא ואמו, הוא מת לפניה דאידי דזוטרא חיותיה עיילא ליה טיפתא דמלאך המות ומחטא ליה לסימנים. תוס'. ואף שראינו שפירכס אחרי אמו, הוי כפרכוס זנב הלטאה, אבל אם האם מתה תחילה עובר יורש ומנחיל לאחים מן האב. וכתבו התוס' שאם האם מתה ע"י אדם, או אם כבר נעקר הולד לצאת, יכול למות אחרי אמו, ובאופן זה נוחל נכסי אמו, ומנחיל לאחיו מן האב. עוד כתבו התוס' דהא דתנן תם ברישא שתינוק בן יום אחד מאכיל בתרומה ופוסל מן התרומה, דמשמע שעובר אינו פוסל, אין משם ראייה שאין לעובר קנין, דאיירי שיש עוד אחים שהעבדים אוכלים מחמתם, ואין העובר פוסל דסומכים על הרוב שהוא או נקיבה או נפל, אבל עובר שאין לו אחים אף לרבנן פוסל את העבדים, כיון שאפי' נקיבה יורשת, ופוסלם מתרומה עד שיוולד דעובר אינו מאכיל. אבל לשמואל (ביבמות ס"ז) לרבנן אין עובר יורש, וממילא אינו פוסל את העבדים דאוכלים מחמת שאר היורשים.

קמ"ב: ובאופן אחר יש לבאר דין תינוק הנ"ל, שתינוק

בן יום אחד ממעט מחלק הבכורה, ואם מת אח"כ מתחלקים כל האחים והבכור בנכסיו בשוה, אבל עובר אינו ממעט חלק בכורה ואינו נוטל מהירושה אלא מחלק הפשוט של כל האחים והבכור, והבכור נוטל חלק בכורה כפי מספר הבנים שהיו בשעת מיתת האב, דכתיב "וילדו לו". וכתבו התוס'.

חוששים" ואם תאמר שהכונה שהיו מרובים כחוששים של קנה שגדלים הרבה ביחד (ואע"פ שכשירד למצרים לא היו מרובים, כוונתו ע"ש העתיד. תוס'), הרי כתיב "ובני פלוא אליאב", וכתיב "ובני איתן עזריה", ומה שהוצרך לתת נכסיו לבנו, היינו לבטל דייתיקי או מתנה. תוס'.

ואם יש לו בן ובן הבן, לרב חביבא דרך לקרוא לנכד בן, ולמר בר רב אשי איך לדרך לקרוא לו בן, וכן מבואר ממה שהמודר הנאה מבנים מותר בבני בנים. ולענין פריה ורביה בני בנים חשיבי כבנים.

למי שייך השבח שהשביחו היורשים את הירושה-

אם הבנים הגדולים השביחו את הירושה לפני חלוקתה, אם השביחו ע"י הירושה עצמה ששכרו פועלים מנכסי אביהם ולא הוציאו משלהם כלום, השבח מתחלק לכל היורשים, והטעם משום שהגדולים מחלו לקטנים, שאם היו אומרים לקטנים מה הם עושים היו אוהבים הקטנים שוכרים אחרים שיעשו זאת עבורם, אא"כ התנו לפני שהשביחו שהם יקבלו את מה שישביחו, ואם השביחו את הירושה מכספם אף בלא התנו השבח לעצמם, ובאודיני כיון שגם הקטנים יכולים לעשות זאת, השכר מתחלק לכל היורשים, לרשב"ם אודיני היינו בור וקיסיו, ולתוס' הוא כלי גבוה ששומרים עומדים עליו ואפשר לישן עליו. ורב ספרא השביח את נכסי הירושה בלא תנאי, ואמר רבא דכיון שהוא גברא רבה ודאי לא טרח לאחרים והוי כאילו התנה.

קמ"ד. ואם האשה השביחה את הירושה, והיינו אשה יורשת כגון שנשא את בת אחיו, ומת הוא ואחיו, ואח"כ מת אביו, ואשתו ובניו יורשים את הסבא, (ורב"ם מפרש שמת הבעל והיא שהיא בת אחיו יורשת אותו מכאן אביה יחד עם שאר האחים), או בבת בין הבנות, או בבת הבן בין הבנים, או שאמר הבעל שאשתו תיטול כאחד מן הבנים, דינה כמו אם אחד האחים השביח שבסתמא השבח לכל היורשים, ואין אומרים שכיון שאין דרכה לטרוח הוי כאילו פירשה, ואם פירשה השבח לעצמה, ואין אומרים שכוונתה לטובת היתומים וחזרה בה ממה שהתנתה. ואלמנה שצריכה לגבות כתובה, ואמרה בבית דין שהיא משביחה את הנכסים עבור עצמה, השבח לעצמה, (וכתב הרשב"ם שאם היא נוטלת מזונות הא תנן דמעשי ידיה שלהן, ובתוס' כתבו שאם לא לקחה כלום מכתובתה אלא נכסי מילוג שלה או מה שירשה או מה שנתן לה בעלה כאחד מן הבנים, לא הפסידה מזונות. עוד נחלקו דלרשב"ם אם נתעצלו בית דין להשביעה על כתובתה השבח לעצמה, והתוס' כתבו שהשבח בחזקת היורשים עד שישביעה בבית דין, אבל בסתמא השבח ליורשים, ואינה גובה כתובה אלא ממה שהניח בעלה, אפי' אינו אלא רביע כתובתה.

המקדש חמש נשים שביניהם ב' אחיות, ע"י כלכלה של תאנים שלהם בשנה השביעית דהוי הפקר, אבל בשאר השנים לא, דהמקדש בגזל אינה מקודשת ואפי' בגזל דידה, וקיבלה אחת ע"י כולם דאשה נעשית שליח לחברתה אפי' במקום שנעשית לה צרה, תלוי דין זה בדין קני את וחמור, ואם אמר הראויה מכס לביאה תתקדש לי הנכריות מקודשות והאחיות אינן מקודשות דהוי קידושין שאין מסורים לביאה.

פירוש כוונת נותן נכסיו

האומר לאשתו שנכסיו לה ולבניה, לרב יוסף היא מקבלת מוחצה, כמו שאמר רבי על הפסוק "והיתה לאהרן ולבניו" שהלחם הפנים התחלק מוחצה לאהרן הכהן הגדול ומוחצה לבניו, ונוטל אחת משתי חלות של עצרת, וד' או ה' מלחם הפנים, ולרבי לעולם נוטל ה' (ומפרש התם אמאי אינו נוטל ו'), ואביי דוחה דשם בלאו קרא היה אהרן בר חלוקה וממילא כוונת הכתוב שיקבל מוחצה, משא"כ הכא שבלי שהיה נותן לה לא היתה מקבלת כלום, והגמ' מביאה ששמואל ורבי יוחנן נתנו לאשה חצי, ועוד היה מעשה שהמלך הטיל מס על העשירים והשרים ואמר רבי שכל צד ישלם חצי, והגמ' דוחה ששם היו השרים מסייעים לעשירים קצת, וכיון שעכשיו המלך כתב גם את השרים כוונתו להוסיף שישלמו חצי.

קמ"ג: האומר הרי עלי מנחה מאה עשרון להביא בשני כלים לכתחילה מביא שישים בכלי אחד וארבעים בכלי אחד, ואף לרב יוסף שכוונתו לחצי חצי, שאני הכא דכוונתו לקרבן גדול בכלי אחד, ואמר בשני כלים כיון שא"א להביא בכלי אחד יותר משישים, שכן הציבור מביאים ביום טוב הראשון של חג שחל להיות בשבת, ס"א בכלי אחד, ודיו ליחיד שיהיה פחות מהציבור באחד, ורבי שמעון אמר טעם אחר, מפני שיותר משישים אינם נבללים יפה בכלי אחד, ובדיעבד אם הביא חמישים בכל כלי יצא.

והלכה כרב יוסף בשדה בקונה שדה הסמוכה לשדה אביו, ומת אביו, ענין שיכול המקנה לחזור בו בעסוקים באותו ענין, ומוחצה כנ"ל, שהאשה יורשת מוחצה ושאר היורשים מוחצה, אבל בשאר המחלוקות רבה ורב יוסף הלכה כרבה.

השולח חתיכות בגד לבני ביתו ולא פירש למי, נותנים לבנים מה שראוי להם ולבנות מה שראוי להן, ואם יש כלה נותנים לה ולא לבנות, אבל אם הבנות לא נשואות שהם מוטלות עליו נותנים לבנות ולא לכלה.

האומר נכסי לבניי ויש לו בן ובת, אין ראייה ממה שאמר לבני שהכונה גם לבתו, דהא כתיב "ובני דן

באש או בנהר. והא דתניא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים היינו במדות האדם אם יהיה גבור וכו', אבל הכא איירי במאורעות שבאות על האדם. תוס'. וע"ע בתוס' שמחלקים בין רפואה שיש לה קיצבה לרפואה שאין לה קיצבה.

חזרת שושבינות כשמת האב-

דרך השושבינות שהשמוח בחופת חבירו אוכל עמו ונותן לו מתנה, והוא מחזיר לו כשהוא נושא אשה.

אם האב שלח שושבינות ומת, אין המקבל חייב להחזיר, דיכול לומר תנו לי שושביני ואשמוח עמו, דאין העיכוב תלוי בו.

ואם שמוח עמו בשבעת ימי המשתה ומת לפני שהספיק לתת את השושבינות, חייב להחזיר לו כיון ששמוח עמו, והרי היא של כל האחים, שהרי היא נגבית בבית דין כדון מלוה אביהם, (אבל סתם מתנה בלי חופה, או בחופה אבל אינו אוכל שם, אינה נגבית בבית דין, מפני שהיא גמילות חסדים).

ואם חזרה לאחד האחים במתני' משמע שהיא של כולם, ובברייתא מבואר שהיא של מי ששלחו לו, ורב אסי שזה תלוי אם האבא ייחד ששולח את השושבינות דווקא ע"י בן זה, ולשמואל בסתמא השושבינות לאה, ומתני' איירי במת וירשו היבם, דאין היבם נוטל בראוי כבמוחזק דבכור קרייה רחמנא.

ואם האב קיבל שושבינות, מחזירים מנכסי כולם, דמצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם.

ארוסה שלא נישאת, אם צריכה להחזיר את כסף הקידושין-

קמ"ה. המקדש אשה בכסף ומת בתולה גובה מאתים ואלמנה גובה מנה, ואיירי שכתב שיש לה כתובה מן האירוסין, אבל בלא כתב הוי בעיא דלא איפשטא, ולענין כסף הקידושין אם הבעל מת אינה חייבת להחזיר, דיכולה לומר תנו לי בעלי ואשמוח עמו.

ואם מתה היא לרבי נתן הדבר תלוי אם נוהגים באותו מקום להחזירם או לא, ולרבי יהודה הנשיא אין מחזירים, דקידושין לטיבועין ניתנו, ומ"מ מודה שבסבלונות והיינו תכשיטים ששולח לארוסתו אחרי שקידשה, אם נהגו להחזיר מחזירים.

ובברייתא אחרת נחלקו בזה באופן שארוסה לכהן נאנסה (דאילו ברצון אין לה כתובה), לר"מ אינה מחזירה את כסף הקידושין, ולר"י מחזירה, ולרבי יוסי מחזירה חצי דמספקא ליה אי קידושין לטיבועין ניתנו או לא, וממון המוטל בספק חולקין. רשב"ם. והקשו התוס' אמאי לא אמרין המוציא מחבירו עליו הראיה.

בן שהשיאו אביו אשה בבית אם הוא הבן הגדול שהוא חביב עליו יותר מאחרים ונישא ראשון ואשתו בתולה וזו אשתו הראשונה, קנה הבן את הבית, ודין זה הוא הלכתא בלא טעמא וקצת טעם יש דכיון שפינה את הבית סמכה דעתיה דבן, וסברא הוא שנתנו לו. תוס'. וזה תקנת חכמים לכבוד החתן, דגנאי הוא לשאת אשה בלי מקום לדור בו, ואיירי שיש לאב בית אחר לדור בו, ואם ייחד האב בית וכלי בית, והיו מונחים בבית זה כלים של האבא, לא קנה הבן את הבית, י"א שאפי' הניח בבית שובך לא קנה הבן, וי"א אפי' כלי של דגים מטוגנים, ומר זוטרא תלה בבית סנדל, ורב אשי תלה כוס שמן. ואם ייחד לו בית ועליה קנה את הבית ולא את העליה, והגמ' מסתפקת מה הדין אם ייחד לו בית ואכסדרא, או שני בתים זה לפניו מזה דאף אם תמצא לומר שאכסדרא משועבד לבית י"ל ששני בתים לא קנה, רשב"ם, ולתוס' בית משתעבד יותר כיון שיש בו תשמיש, משא"כ אכסדרא, תיקן.

הכותב כל נכסיו לאשתו, לא התכוון אלא לעשותה אפוטרופוס כדי שיכבדוה הבנים, דלא מסתבר שיעקור נחלת הבנים לגמרי.

מנה לי בידך תנהו לפלוני במעמד שלשתן קנה, וטעם התקנה כדי שלא יצטרכו לטרוח לקנות. וכתבו התוס' שאם מחל אינו מחול.

דין אחים השותפים בירושה

קמ"ד: אם נפל אחד היורשים לעבודת המלך, אם זה מחמת האחים שמנהג המלך להעמיד אחד מכל בית, הרווח מתחלק לכולם, ואף אם חריף יותר אין אומרים שנטלוהו מחמת חריפותו, ואם נטלוהו מחמת עצמו והיינו מחמת חשיבותו או חריפותו הרווח שלו.

ואם אחד האחים נטל ממון והלך ללמוד תורה או אומנות, יכולים האחים לומר לו שאין לו מזונות אלא כשהוא עמהם, וימעטו לו כפי שנתמעטה ברכת הבית, וכבר הונא שברכת הבית היא לפי מספר הדברים בו, י"מ משום נר לאחד נר למאה, וי"מ משום שמזלא דבי תרי עדיף. והקשו התוס' איך שייך לדעת כמה נתמעט בגללו, ולר"ת יבדקו לפי השנה הקודמת, והקשה ר"י שאין כל השנים שווים במזל אחד.

ואם חלה בפשיעה רפואתו משל עצמו, ואם באונס משל האחים, וכתבי חנינא דהכל בידי שמים חוץ מצינים פחים, י"מ צינה וקור, וי"מ חום וקור, שאלו ביד האדם להשמר מהם, וכתבו התוס' דהא דתניא "והסר ד' ממך כל חולי" היינו שיתן לך דעת להשמר מן הצינה. שאם האדם רוצה לאבד עצמו יכול אף

ובעל שמועות דומה לעשיר במידה כמוסה שכשמוגיע עת הוראה יגלה שמועותיו. והכל צריכים לבעל גמרא סוגיות התלמוד ותירוצי משניות וברייתות, דאין למדים הלכה ממשנה בלא תלמוד כמו שצריכים למרי חטיא.

כל ימי עני רעים זהו בעל תלמוד שממית עצמו לכוון הלכות ולתרוץ הויות, **וטוב לב משתה תמיד** זהו בעל משנה, ורבא אמר איפכא שבעל משנה אינו יכול להורות הלכה ממשנתו ואינו יכול לתרצם, משא"כ בעל תלמוד. ולרבי חנינא קאי על אשה טובה או רעה, ולרבי ינאי קאי על איסטניס ומי שדעתו יפה שאין מזיק לו שום דבר מיאוס ולכלוך, ולרבי יוחנן קאי על רחמן שליבו בוכה תמיד ואכזר, ולרבי"ל קאי על מי שדעתו קצרה שעינו רעה בשלו ושל אחרים או רחבה. ואמר ריב"ל ששבתות וימים טובים נכללים בימי עני רעים אע"פ שהיו מחלקים בהם מנות, משום ששינוי וסת סוג המאכל הוא סיבה לתחילת חולי, ובן סירא מוסיף שגם לילות עני רעים, מפני שגגו נמוך והגשם יורד לשם, וכרמו גבוה והזבל נופל משם לכרמים של עשירים שנמצאים במקום שנח לעסוק בהם.

דיני הסבלונות כשלא נישא

סבלונות היינו מתנות שהחתן שולח לכלה, ולהלן יבואר מתי צריך להחזיר מתנות אלו לחתן באופן שלבסוף לא נישא. (ובמסכת קידושין (3): נתבאר האם באשה שלא נתקדשה וקיבלה סבלונות תולים שהסבלונות נשלחו לשם קידושין).

קמ"ו. השולח סבלונות לבית חמיו, שמנהג חתנים לשלוח למחרת הקידושין לכבוד אשתו תכשיטים ומיני פירות וכדי יין ושמן, **אם אכל שם** סעודת חתן אפי' בדינר אינו גובה אם מת הוא או היא או שחזר בו, אפי' אם שלח מאה מנה, מפני שמחמת חיבת שמחת אכילה מחל על הסבלונות העשויות ליבלות, ואיירי בשלחם בסתמא ולא כדי שיבואו עימה לבית בעלה, ואם לא אכל שם או שאכל פחות מדינר גובה.

אם שלח סבלונות מרובים או מועטים **שתביא עימה לבית בעלה**, גובה אותם. לתוס' בפירוש השני במועטים בעיני שאינם עשויין ליבלות, אבל במרובים אפי' עשויים ליבלות גובה.

הגמ' מסתפקת מה הדין **בשתה**, ופושטת ששתיה דינה כאכילה, דמעשה ששיגר אחד מאה קרונות וכו' והוציאו לו כוס של חמין ושתה ומת.

הגמ' אומרת שאין מהמעשה ראייה שאף בפחות מדינר אינו גובה, דדילמא שחקו לו בחמין מרגינתא ששוה אלפא זוזי, אך יש ללמוד משם שפתח בית חמיו **כבית חמיו**.

ולענין הלכה מוהרי הדרי מוהר הוא ממון שמקדים לה באירוסין שיכתוב לה אותו בכתובתה כשתינשא, אבל כסף הקידושין לרב נחמן בנהרדעא נהגו להחזיר, ולרבה ורב יוסף אין מחזירין, ולרב פפא אין מחזירים אא"כ היא אינה רוצה להנשא לו, ולאמירא אין מחזירין שמא יאמרו קידושין תופסים באחותה, ואף שאמר רב אשי שגיטה מוכיח עליה בדותא היא, דיתכן שאחד שמע שהחזירה את הכסף ולא שמע על הגט.

דיני שושבינות

בזמן חז"ל היה נהוג שכאשר אדם נושא אשה היו ידידיו שולחים לו מתנות בשבעת ימי המשתה, ואוכלים ושותים עימו בימים אלו, ומתנות אלו נקראים 'שושבינות', ואינן מתנה גמורה, אלא זה ניתן על דעת שהמקבל יחזיר לו כאשר הוא ינשא. ולהלן יבוארו דיני השושבינות.

קמ"ה: נגבית בבית דין, דכמלוה דמיא.

חוזרת בעונתה ולא לפני שהשני ישא אשה, דלדעת כן הלווה. אין בה משום ריבית אם מחזיר לו יותר, מפני שלא מחזיר לו יותר בתורת ריבית, ויכול גם לפחות לו.

אין שביעית משמטתה, דלא קרינן ביה לא יגוש, דאין שביעית משמטת אם לא הגיע זמן פרעון. רשב"ם ור"ת. ולר"י אין ראייה מכאן לענין אם לא הגיע זמן פרעון, דשאני הכא שיתכן שלא יבוא לידי גביה לעולם.

אין הבכור נוטל בה פי שניים היכא דחוזרת לאמצע כדלעיל, דאין הבכור נוטל פי שניים בראוי, בין גבו קרקע בין גבו מעות. רשב"ם. וכתבו התוס' שאפי' למ"ד שמלוה לא הוי ראוי, שושבינות הוי ראוי, דשמא לא יפרע לו לעולם.

אם מי שחייב שושבינות היה בעיר הוא צריך לבוא לחתונה והשושבינות נגבית בבית דין, ואם לא שמע את קול הפעמון יש לו תרעומת על שלא הודיעו אבל חייב לתת את מתנת השושבינות, ומוריד את דמי האוכל שלא אכל, והיינו עד זוז לא משלם, עד ד' זוזים משלם חצי, ומכאן ואילך כפי שהיה אוכל.

השושבינות חוזרת באופן שהיתה בראשונה, שאם עשה עמו בפומבי, או שעשה עמו בבתולה, או שעשה עמו באשה שניה, יכול לומר לו שיעשה עמו רק כדרך שעשה הוא. וכן אין השני יכול לבקש שישמח עמו בב' נשים, ויתן בכל אחת חצי, דאינו רוצה לטרוח בשתים. ולרבי"ם גורסים שאם עשה עמו בשתים אינו יכול לתבוע הכל באשה אחת.

סוגי עשירות בתורה – בעל הגדות דומה לעשיר גלוי שדורש בכל מקום, מתוך שאין ההגדות צריכות עיון, בעל פלפול דומה לשולחני עשיר או עשיר בשמן שמרויחים תדיר,

שנותן מחמת שבנו מת ובנו חזר אין מתנתו מתנה, (ולת"ק מתנתו מתנה כיון שלא פירש). ולרב ששת שאני הכא שזה אומדנא דמוכח, אבל חולה שרוב חולים לחיים ולא ציווה מחמת מיתה ליכא אומדנא דמוכח כולי האי.

לרב ששת מתני' כר"ש שזורי, דתיקנו חכמים שהיוצא בקולר והמפרש והיוצא בשיירה שאמר כתבו גט לאשתי, יכתבו ויתנו לה שכיון שאין דעתו מיושבת עליו שכן לומר תנו, ור"ש שזורי אומר שה"ה במסוכן הקרוב למיתה, דכוונתו לפטור את אשתו מן היבום. וכתבו התוס' ד"ל דמתני' כרבנן והכונה למחלוקת זו, או י"ל דר"ש בן מנסיא אזיל בתר אומדנא יותר מרבנן. ולרב נחמן שאני הכא שאמר כתבו.

קמ"ז. חולה המוטל במיטה שאמרו לו נכסיך למי ואמר שחשב שיש לו בן ויתן לו את נכסיו, **אבל עכשיו ששמע** שאין לו בן נכסיו לפלוני, או שאמר שחשב שאשתו מעוברת ונתברר לו שאינה מעוברת, ונודע שיש לו בן או שאשתו מעוברת, באופנים אלו לכו"ע אין מתנתו מתנה, כיון שאמר מפורש שנותן לאחר בגלל שאין לו בן, ואין אומרים שכוונתו להזכיר צערו להתאונן על מיתת בנו, אבל אין כאן אומדנא דמוכח שכוונתו לתלות את המתנה במיתת בנו, קמ"ל.

מנין למתנת שכיב מרע שהיא מן התורה-

רב יליף מדכתיב **"והעברתם את נחלתו לבתו"**, לרמז על העברה ע"י מתנת שכיב מרע, שהוא ברשות הבת בלא קנין. לרשב"ם לומדים מ"והעברתם" שזה מיותר, ולר"ח לומדים מ"את", וי"מ מדכתיב והעברתם ולא ונתתם.

רבה בר אבא יליף מדכתיב "ונתתם את נחלתו לאחיו" לרמז על נתינה אחרת ע"י מתנת שכיב מרע, (ומ"והעברתם" יליף שרק ע"י בת הנחלה עוברת משבט לשבט, ע"י שבנה ובעלה יורשים אותה. ורב לא יליף מ"ונתתם" דאורחיה דקרא הוא).

רב מנשיא בר ירמיה יליף מדכתיב (על חזקיהו) "צו לביתך כי מת אתה", בצוואה בעלמא, אלמא צוואת שכיב מרע בעלמא קונה.

רמי בר יחזקאל יליף מדכתיב (על אחיתופל) "ויצו אל ביתו ויחנק" בצוואה בעלמא. וכתבו התוס' (ד"ה מנין) שמקורות אלו הם אסמכתא בעלמא.

ג' דברים **ציוה אחיתופל את בניו**, אל תהיו במחלוקת, אל תמרדו במלכות בית דוד, ושם **יום טוב של עצרת** - חג השבועות יהיה ברור בלא עננים, יזרעו חטים שהחטים יצליחו באותה שנה, וי"א שיהיה בלול - מעונן, ובנהדרעי אמרי שאף אם יהיה בלול אם

הגמ' מסתפקת מה הדין אם שלח **שליח** והשליח אכל עמהם. ואם כשאכל **בפחות מדינר** מחל על חלק מהסבלונות, וכגון אם אכל בחצי דינר אם מחל על חצי מהסבלונות. ומה הדין **כשהשביחו הסבלונות** אם השביחו לו שהרי חוזרים אליו, או שכיון שאם יאבדו או יגנבו ישלמו לו, ברשותם השביחו, תיקו.

סבלונות שבלו א"צ להחזירם דנמחלו ע"י הסעודה וכנ"ל, אבל אם עשויים ליבלות ולא בלו, הגמ' מסתפקת אם צריך להחזירם, ואם הם דבר מועט א"צ להחזירם, ושאינם עשויים ליבלות כגון תכשיטי כסף וזהב צריך להחזירם.

מעשה באחד ששיגר יין חדש ושמן חדש וכלי פשתן בעצרת. ובא להשמיענו חשיבותא דארץ ישראל שפירותיה ממהרים להתבשל בעצרת, או שאם טוען שזה מה ששלח טענתו טענה.

מעשה באחד שנכנס לחורבה לבדוק אם אשתו תתרנית שאינה יכולה להריון, וזה מום שבסתר דבקידיש בסתמא תצא בלא כתובה ומיהו גט בעיא, ונפלה עליה החורבה ומתה, ואמרו חכמים **שכיון שנכנס לבדוקה אינו יורשה**, ואיירי בנשואה, ושמעין מהכא שמי שמתה אשתו מתוך קטטה שדעתו לגרשה שוב אינו יורשה, כמו שאין לו פירות. וי"א דאיירי בארוסה, וצ"ע שהרי אף בלא עליה בימי אירוסין אינו יורשה עד שתכנס לחופה. ולרבינו יעקב איירי בנשואה, ואיירי שהחורבה שלו, שאם נכנסה הארוסה לרשותו יורשה.

קמ"ו: סבלונות מועטים שתשתמש בהם כשהיא בבית אביה, א"צ להחזירם. ואמר רבין סבא, שאם הוא או היא מתו או שהוא חזר בו, צריך להחזיר סבלונות שאין עשויים ליבלות, ולא מאכל ומשתה, אבל אם היא חזרה בה צריכה להחזיר אפי' כישא דירקא, לפי דמי בשר בזול, והיינו לפחות עד שלישי, מפני שאם היתה יודע שצריך להחזיר לא היתה אוכלת, אבל בזול משלמת כיון שנהנית.

המשך דיני שכיב מרע

שכיב מרע שכתב נכסיו ועמד, אם כתב כל נכסיו חוזר אפי' קנו מידו, דלא היה נותן הכל אם לא מחמת מיתה, ואם לא כתב כל נכסיו (וכתוב בו קנין שהרי מתנת שכיב מרע במקצת בעי קנין אע"פ שמת, ומצוה מחמת מיתה שהזכיר מיתה בשעת צוואה לא בעי קנין אם מת, אבל אם עמד חוזר אע"ג דקנו מיניה) אינו חוזר, דאזלינן בתר אומדנא דשלא מחמת מיתה נתן, ואע"פ שלא פירש. וה"ה בחילק בלא כתיבה. וכגון שהיה עדים שהיה שכיב מרע בזמן המתנה, או שכתוב כך בשטר.

לרב נחמן מתני' כר"ש בן מנסיא דס"ל שאם בנו הלך למדינת הים ושמע שהוא מת וכתב כל נכסיו ולא כתב

באמירת שכיב מרע, ומ"מ אם אמר תנו הלוואתי שבעל פה לפלוני והלוה יפרעם לו, מהני אע"ג דליכא בבריא כיון דמלוה להוצאה ניתנה (ומ"מ בשטר קונה אם מסר לו את השטר), ו"מ משום דמתנת שכיב מרע כירושה, וי"מ משום דאפשר להקנות חוב וכן פקדון בבריא במעמד שלשתן. וכתבו התוס' (ד"ה שכיב מרע) שמה שי"ל שאפשר להקנות בבריא אגב קרקע זה לא נחשב איתא בבריא, כיון שבפני עצמו ליתא בבריא. ומה שיכול להקנות בהודאה לא חשיב איתא בבריא, כיון שבשכיב מרע זה בלשון מתנה וקנין, משא"כ בבריא.

שיור מקום הפירות – שכיב מרע שהקנה דקל לאחד ונמלך ונתן פירות לאחר, יש להסתפק אי שייר לעצמו את הענפים, דמתחילה שייר הענפים ולא נתן אח"כ אלא את הפירות, והוי כשייר קרקע כל שהוא כיון שהאילן מחובר לקרקע, והוי מתנה ואם עמד אינו חוזר, אם עשו קנין, ואף אם לאחר לא הוי שיור, מ"מ בשייר הפירות לעצמו שייר גם את הענפים, דכל לשון מיותר בא לשייר לעצמו קצת מן המתנה, וכמו שמצינו שהמוכר בית ושייר דיוטא העליונה – עליה העליונה שע"ג הבית, ששייר לעצמו גם את מקום הזיזים. (ולרבי אבא הסתפקו מה הדין אם בריא מכר בית לאחד ודיוטא לאחר אי הוי שיור, ואם תמצא לומר דהוי שיור האם באמר חוץ לדיוטא הוי שיור, ועל זה אמר רב נחמן שלרב זביד שבמוכר בית סתמא לא קנה דיוטא העליונה, באומר חוץ לדיוטא הוי שיור, דשייר מקום הזיזים). לתוס' (ד"ה איבעיא) אין הנדון כאן לגבי שיור, אלא לגבי אי חשיב דבר שלא בא לעולם.

קמ"ח: דיני שכיב מרע שעמד –

שכיב מרע שחילק את כל נכסיו, אם היתה כוונתו מתחילה לחלק הכל, אם מת קנו כולם, ואם עמד חוזר מכולם, אבל אם מתחילה היתה כוונתו לתת חלק מנכסיו ונמלך ונתן הכל, אם מת קנו כולם, ואם עמד יכול לחזור בו רק מהנכס האחרון אבל בשאר הנכסים הרי שייר בהם כל שהוא, דסתמא דשכיב מרע שאינו מחלק אלא אחרי שמתבונן, ולא התבונן מה לתת לכל אחד אלא נמלך הוי.

לרב נחמן שכיב מרע שחילק כל נכסיו ועמד אינו חוזר, דחיישינן שיש לו נכסים במדינה אחרת, ואינו חוזר אלא אם אמר "כל נכסיו" דהם נתונים בכל מקום שהם ואין כאן שיור, או אם מוחזק לנו שאין לו נכסים אחרים.

שכיב מרע שחוזר בו מחלק ממה שנתן לאדם אחד ונתנם לאחר, דאמרין דייתיקי מבטלת דייתיקי, הוי חזרה בכל הנתינה דגלי דעתיה שמתחרט בראשון, וממילא יש שיור במתנת השני, והיורשים מוציאים מהראשון את השאר. וממילא שכיב מרע שנתן כל נכסיו לאחד, וחוזר ונתן מקצתם לשני, בין

יהיה בו רוח צפונית שמפזרת את העננים, נקרא ברור. ואבא שאול אמר שאם הוא ברור זה סימן יפה לכל השנה, (ולרב זביד אם היום הראשון של השנה הוא סימן לכל השנה, אם הוא חם תהיה שנה חמה ברובה, ואם הוא קר תהיה שנה קרה, ונפקא מינה לתפילתו של כהן גדול שיתפלל שאם תהיה חמה לא תהיה חמה יותר מדאי, ואם תהיה קרה לא תהיה קרה יותר מדאי. תוד"ה לתפלתו). ולרב יצחק בר אבדימי הדבר תלוי במוצאי יום טוב האחרון של חג דבחג נידונים על המים, שאם עשן המערכה נוטה בו לצד צפון והיינו ע"י רוח דרומית, היו העניים שמחים ובעה"ב עצבים, לפי שהגשמים מרובים והפירות מרקיבים ומתוך שאינם יכולים להשמר הם נמכרים בזול, ואם היה העשן כלפי דרום היו העניים עצבים ובעה"ב שמחים, לפי שהגשמים מועטים ובאותם גשמים הפירות מתברכים והפירות משתמרים ונמכרים ביוקר, ואם היה נוטה למזרח הכל שמחים, ואם היה נוטה למערב הכל עצבים שרוח מזרחית מונעת מטר ומביאה בצורת ויוקר גדול ופירות הקרקע אינם צומחים. רשב"ם. וכל זה לבני ארץ ישראל שארצם גבוהה וצריכים הרבה מטר, אבל לבני בבל שארצם שוכנת במצולה והיא לחה ואינה צריכה כ"כ למטר, רוח מזרחית יפה ורוח מערבית קשה, ורוח צפונית יפה לחיטים שהביאו שליש שאינם צריכים למטר, וקשה לזיתים בשעה שיניצו, ורוח דרומית להיפך מזה. לתוס' (ד"ה לא) גם רוח מזרחית מביאה גשם, ולכן בארץ ישראל היא יפה ובבבל היא קשה.

קמ"ז: לרב נחמן מתנת שכיב מרע היא תקנה דרבנן,

וקראי דלעיל עצה טובה קמ"ל, כדי שלא תיטרף דעתו עליו מתוך צער שמה לא יקיימו צוואתו, ועשאוה חכמים כשל תורה, דאף שלרב נחמן המוכר שטר חוב לחבירו ומסרו לו וכתב קנין לא היה וכל שעבודיה, אי נמי כדפסקין אותיות נקנות במסירה, וחוזר המוכר ומחלו מחול דהשעבוד לא נעקר המלוה ויכול למחול שעבודו, ולא עדיף הלוקח מהמוכר, ומ"מ צריך להחזיר לו את המעות (ששילם, אבל לא את כל מה שכתוב בשטר. תוד"ה המוכר), דלהלכה דנים דינא דגרמי, ואפ"י היורש של המלוה מוחל, מ"מ אם נתנו במתנת שכיב מרע אינו יכול למחול, וכתב הרשב"ם דאירי בכותב כל נכסיו, או בכותב מקצת נכסיו וע"י קנין, אי נמי בלא קנין אף דאי עמד חוזר.

שכיב מרע שאמר ידור פלוני בבית זה או שיאכל פירות דקל זה, אין באמירתו כלום דדיורים אין בהם ממש לקנותם, ופירות דקל לא באו לעולם, ומה שלא מועיל בבריא ע"י קנין, לא מועיל בשכיב מרע ע"י דיבור, ולא קנה עד שיאמר שיתנו לו את הבית או הדקל.

קמ"ח: הקנאה שאינה מועילה בבריא, אינה מועילה

וכך עשה איסור, והקפיד עליהם רבא שהפסידוהו.

וכתבו התוס' (ד"ה מגמר) דאף שמבואר בקדושין (י"ז:) שהלוה מעות מן העובד כוכבים שנתגיריו בניו לא יחזיר לבניו, ואם החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו, ואם הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה רוח חכמים נוחה הימנו, התם כיון שעשה לו העובד כוכבים חסד שהלוה לו יעשה עמו חסד ויתן לבניו, אבל כאן שלא עשה עמו חסד כשהפקידם אצלו אין צריך להחזיר לבניו. וריב"ם פ' דכיון דלא קתני בהדיא בברייתא ואם לא החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו לא הוה חייש לה רבא, ואין נראה כלל דהא מדקתני אם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו מכלל דאם לא החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו.

מתי אומרים מצוה לקיים דברי המת - כתבו התוס' (ד"ה דקא) בשם ריב"ם דאין כאן משום מצוה לקיים דברי המת, כיון שלא אמר תנו. ובשם ר"י כתבו דלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת אלא היכא שהוא ביד שלישי, וכתבו התוס' שלדבריו הא דמבואר (גיטין מ.) שהאומר פלונית שפחתי עשתה לי קורת רוח כופין את היורשים ועושין לה קורת רוח משום דמצוה לקיים דברי המת, אף דהתם לא הושלש ביד שלישי, צריך לומר דגבי שחור יס לנו לומר יותר מצוה לקיים דברי המת מבשאר דברים. שיטת ר"ת שבדבר שראוי להנותן מחיים לא אמרינן מצוה לקיים דברי המת, ור"י חולק וסובר שגם בזה אמרינן מצוה לקיים דברי המת. ור"ת אומר דכל דאיתיה בירושה איתיה במתנה מצוה לקיים דברי המת, וכל דליתיה בירושה אין במתנה משום מצוה לקיים דברי המת. ור"י אומר דלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת אלא באומר לו פה אל פה.

קמ"ט: שכיב מרע ששייר כל שהוא מתנתו קיימת, וכמה כל שהוא, לרב קרקע כדי פרנסתו, ולרב ירמיה בר אבא אף מטלטלין כדי פרנסתו הוי שיוור, שהרי יכול לסמוך עליהם אם יעמוד. וטען רב יוסף דבמתני' כתיב שהשיור הוא דווקא קרקע, ואפי' כל שהוא. וטען לו אב"י דהא תנן שהכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין שהרי העבד בכלל הנכסים ונמצא שהקנה לו את גופו עם שאר הנכסים, ואם שייר קרקע כל שהוא ולא פירש איזה קרקע, לא יצא בן חורין, דעבדים הוקשו לקרקעות ואיכא למימר שכוונתו לעבד (אבל אם שייר שדה מסוימת לא), ואמר רב דימי בר יוסף שגם מטלטלין הוי שיוור לעבד דמיטלטל הוא (אבל לא לכתובה שאם כתב נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כל שהיא איבדה כתובתה, משום מחילה, אבל אם כתב לה מטלטלין לא, דעיקר גבית הכתובה הוא ממקרקעי), (ולר"ש הרי הוא בן חורין אם שייר קרקע כל שהוא, דשייר קרקע ולא עבד, אא"כ שייר אחד מריבוא בנכסים שכוונתו בזה לעבד, ולא כתב אלא דרך כבוד. רשב"ם. וכתבו התוס' (ד"ה שייר, הראשון) שלמסקנה המחלוקת היא אי לא הוי כרות גיטא כיון שיש לבעלים זכות בשטר, או דהוי כרות גיטא כיון שלא שייר בגוף העבד. עוד כתבו התוס' (ד"ה שייר, השני) שלר"ש אפילו אמר כל נכסי קנוי לך חוץ מעיר פלונית או משדה פלונית זכה בנכסים וקנה עצמו בן חורין, דפלגין דיבורא, דאית לן למימר מאותה שדה או מאותה

אם מת בין אם עמד השני קנה והראשון לא קנה, ואם נתן מקצתם לראשון וכולם לשני, אם עמד קנה הראשון ולא השני, ואם מת שניהם קונים.

הגמ' מסתפקת מה הדין **בשכיב מרע שהקדיש או הפקיר או חילק כל נכסיו לעניים**, אם גם בזה אם עמד חוזר, דלגבי עצמו לא גמר ומקני, או שלגבי הקדש, או בהפקר שהוא לעניים ולעשירים וכוונתו לשמים לכל מי שיבוא ויזכה, אי נמי הוציאו לגמרי מרשותו ואינו רוצה עוד להנות ממנו, ואם תמצא לומר שבהפקר חוזר מה הדין או לגבי צדקה, גמר ומקני אף אם יעמוד, תיקו.

קמ"ט. שכיב מרע שמכר כל נכסיו ועמד, אם המעות בעין חוזר דהשאים בעין כדי שיחזירם אם יעמוד מחוליו, ואם פרעם בחובו אינו חוזר.

אלו לשונות מועילים במתנת שכיב מרע - אם אמר יטול או יזכה או יחזיק או יקנה, זהו לשון מתנה, ובברייתא איתא שגם יחסין וירש הם לשון מתנה בראוי ליורשו, וכרבי יוחנן בן ברוקה. ויש להסתפק מה הדין אם אמר יהנה בהם, או שיראה בהם, או שיעמוד בהם, או שישען בהם, תיקו.

שכיב מרע שהודה שנכסיו לפלוני ואינו יודעים שהם היו של המודה, קנאם הפלוני באודיתא, ואף דאדם עשוי שלא להשביע את בניו, ולכן אם הודה שהוא חייב לפלוני ופלוני מעות פטורים מלשלם, שאני הכא שהממון בעין וי"ל שהפקידו אצלו או שהשכיב מרע הקנם לו ע"י אחר. רשב"ם. והתוס' פירשו שהודה שיש לפלוני מנה בידו, ואנו מוחזקים בו שאין לו. וי"מ שהוד שיש לו פקדון ביד אחרים והקנהו לאחד, דקני באמירה בעלמא.

איסור גיורא היה לו פקדון אצל רבא ורצה להקנותו לבנו רב מרי, שהיתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה, (שבת שמואל נשבית ובא עליה איסור בגיורת ונתעברה ואח"כ נתגייר ואח"כ נולד מרי בר רחל. רשב"ם. והתוס' (ד"ה רב מרי) כתבו שבת שמואל לא נבעלה כשנשבתה), ואמר רבא שכיון שגר אינו בר ירושה דרחמנא אפקריה לזרעיה דעכו"ם, ממיילא מי שאינו בר ירושה כמו רב מרי אינו בר מתנת שכיב מרע, (וכתבו התוס' שאם יש לגר בנים הוא שייך במתנת שכיב מרע, אע"פ שהמקבל גר ואינו שייך בירושה, דהנותן צריך להיות שייך בירושה ולא המקבל), ואינו יכול להקנותם במשיכה מפני שאינם אצלו, ואינו יכול להקנותם בחליפין דאין מטבע נקנה בחליפין, ואינו יכול להקנותם באגב כיון שאין לו קרקע, ולא יוכל להקנותם במעמד שלשתן משום שהוא לא ילך, וממיילא יקנה רבא את המעות, דנכסי גר הרי הם כהפקר, ואמרו התלמידים שיכול להקנותם באודיתא, (או שיודה שיש לו קרקע. תוד"ה ואי),

מאשה דבעינן כריתות, ועוד דשמוא כוונתו לשייר גם את העבד.

ק"נ: אלו דינים נאמרו רק בכותב כל נכסיו-

שכיב מרע, וכו"ל.

הכותב כל נכסיו לעבדו, וכו"ל.

הכותב כל נכסיו לאשתו, לא עשאה אלא אפוסטרופוס.

הכותב כל נכסיו לבניו וכתב לאשתו קרקע כל שהוא, איבדה כתובתה, אבל אם שייר קרקע כל שהיא, מיגו דנחתא להאי קרקע, היא גובה גם משאר נכסים.

מברחת אלמנה שבאה להנשא ורוצה להבריא את נכסיה מבעלה, שתזכה בהם אם תתאלמן או תתגרש, צריכה לכתוב כל נכסיה לאחר ואז יש אומדנא שיחזרו לה לשתרצה, אבל בשיירה כל שהוא לא יחזרו לה עולמית.

ובדינים הנ"ל אף **מטלטלין הוי שויר**, חוץ מכתובה שתיקנו לגבותה מהקרקע ולא ממטלטלין, ולאמימר מטלטלין הרשומים בכתובה והם בעין הוי שויר.

הכותב כל נכסיו לאשתו ויצא עליו שטר חוב, לר"א יכולה לקרוע את שטר המתנה ולגבות כתובתה, ולחכמים אינה גובה אלא מכח המתנה. (לעיל קל"ב). וכתבו התוס' (ד"ה ואלו) שלא חשיב דין זה הכא משום ש"ל שלא מיירי דווקא בכל נכסיו, אלא כל שהם יותר מכתובתה, אי נמי בפלוגתא לא קא מיירי.

מה נכלל באמירת נכסי לפלוני-

עבד, דתנן הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין.

קרקע, דתנן נכסים שיש להם אחריות וכו'.

גלימא, דההמשך הוא ושאינן להם אחריות.

זוזי, כנ"ל, דגם זוזי נקנים באגב.

שטרות, כנ"ל, דשטר נקנה באגב, דתנן אם אמר זכו בשדה זאת לפלוני וכתבו לו את השטר, יכול לחזור בו מיפיו הכח של השטר כיון שעדיין לא נמסר, ואינו חוזר מהשדה אחרי שזכו בה בקנין או בחזקה, וזכין לאדם שלא בפניו, אבל אם אמר על מנת שתכתבו את השטר חוזר אף בשדה, ואם קדם מוכר וכתב שטר, דכותבין שטר למוכר אע"פ שאין לוקח עמו דאינו חוב אלא למוכר, והחזיק הלוקח בקרקע, קנה הלוקח את השטר בכל מקום שהוא בקנין אגב דלדעת כן מוכר לו.

קנ"א. בהמה דתנן המקדיש נכסיו והיתה בהם בהמה הראויה למזבח, זכרים עולות, ונקבות ימכרו לצרכי זבחי שלמים, ודמיהם יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית.

עופות דתנן המקדיש נכסיו והיו בהם דברים הראויים

עיר הדר ביה אבל מן העבד לא הדר ביה, ורבנן ס"ל דלא פליגין דיבורא, ומדהדר בנכסים הדר נמי בעבד, א"נ מדשייר בנכסים שייר נמי בעבד). והגמ' דוחה דשם כתוב קרקע, כיון שהרישא איירי בקרקע, (קרקע כל שהוא חייבת בפאה ובביכורים ומועילה לכתוב עליה פרוזבול ולקנין אגב דלדברים אלו לא מועיל מטלטלין, אבל וידי מעשר שייר גם אם אי לו קרקע, דהא דכתיב "ואת האדמה אשר נתת לנו" אכל ישראל קאי, וכדמצינו שישראל וממזרים מתוודים ולא גרים ועבדים משוחררים), אבל כאן אם לא שקרקע דווקא למה כתוב במתני' קרקע.

ק"נ. אם לכל שהוא יש שיעור- לרב יוסף כיון דכתיב

בשכיב מרע כל שהוא, מבואר שאין בזה שיעור, והגמ' שואלת מהא דתנן שהשיעור לראשית הגז לחכמים הוא חמש רחלות גוזזות כל שהוא, ואמר רב שצריך שיעור מנה ופרס מכולם, וכל אחת תעשה חמישית משיעור זה. והגמ' דוחה דשם כיון שלרבי דוסא בן הרכינס השיעור הוא מנה ופרס מכל אחת, להכי תני כל שהוא לומר שמספיק שיעור קטן יותר.

המוכר מטלטלין לפלוני שכיב מרע בדיבור או בריא ע"י קנין, בכלל המכר כל כלי תשמישו, אבל לא חיטים ושעורים ובהמות, ואם אמר כל מטלטלאי, גם חיטים ושעורים וריחיים העליונה בכלל שמטלטלת כדי לתקנה, ואם אמר כל מטלטלאי דמטלטל קונה גם ריחיים התחתונה שגם אותה יכולים לטלטל.

אי עבדא כמקרקע או כמטלטלי-

רב אחא רצה להוכיח שעבדא כמטלטלי ממה שהמוכר עיר מכר בתים שיחין ומעורות ומרחצאות ובית הבדן ובית השלחין, אבל לא מכר מטלטלין, ואם אמר היא וכל מה שבתוכה מכר אפי' בהמה ועבדים. והגמ' דוחה דאף אי עבדא כמקרקעי שאני מקרקעי דניידי ממקרקעי דלא ניידי. ואמנם לענין שבועה ולקנותם בכסף שטר וחזקה ושאר מילי דאורייתא ודאי דינם כמקרקעי, והנזון כאן הוא לגבי לשון בני אדם.

רבינא רצה להוכיח שעבדא כמטלטלי מהא דתנן שהכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין, ואם שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין, ואמר רב דימי בר יוסף שגם מטלטלין הוי שויר לעבד אבל לא לכתובה, (ולר"ש הרי הוא בן חורין אא"כ שייר אחד מרובא בנכסים), וביאר רבא הטעם דמטלטלין הוי שויר לעבד כיון שהוא מטלטלין, אבל לא הוי שויר לכתובה שהיא קרקע. ורב אשי דחה את הראיה דהטעם בגט הוא משום דלא הוי כרות גיטא, כיון שיש לבעל העבד זכות בשטר, וגמירין לה לה

שאם מת חלה המתנה, וכן הלכה שאע"פ שמת צריכה קנין. שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים, אע"פ שקנו מייד, אם עמד חוזר הואיל ולא שייר, ואע"פ שלא ציווה להדיא מחמת המיתה.

האומר תנו גט זה לאשתי ושטר שחרור זה לעבדי, ומת, לא יתנו לאחר מיתה. וכתבו התוס' (ד"ה תנו גט) דגרסינן 'תנו', דאם אמר 'תן' משמע שנתו לו כבר, וזכה השליח עבור העבד, ואי גרסינן 'תן' סתם לן תנא כר' מאיר דאמר (גיטין י"ב:) חוב הוא לעבד שיוצא מתחת יד רבו לחירות, ולכן לא קנה השליח לעבד, או דמתני' כרבנן דאמרי זכות הוא לעבד שיצא מתחת יד רבו לחירות, ומיירי כגון שמראה לו ליתנו לו ולא נטלו עד לאחר מיתה, אי נמי נטלו לאלתר ולא זכה בשביל העבד, דהא דאמרינן (שם י"ג.) דכל האומר תנו כזכי, היינו כשנתנו מיד ליד. והא דקתני תן גט זה אשמועינן חידוש שאע"פ שעשאו מחיים והגט בעין ומינה כבר שלוחים לתת את הגט, כיון שניתן לאחר מיתה אינו גט, דאין גט לאחר מיתה. ואף דכבר תנן (שם ע"ב.) דאין גט לאחר מיתה, הכא איצטריך לומר שאע"פ שמינה שליח בחייו ולאחר מיתה נמי עומד השליח במקומו ויכול לגרש ששלוחו של אדם כמותו, אין גט לאחר מיתה, ומתני' דהתם קמ"ל שאף בנתנו לה מחיים אין גט לאחר מיתה. עוד כתבו התוס' (ד"ה תנו מנה ב'ועוד י"ל') שמעמד שלשתן לא מועיל בגט אשה ובשטר שחרור, שאף שלגבי הייר קנו במעמד שלשתן דהוי ממוון, לענין גירושין ושחרור הכתובים בשטר לא מהני. עוד כתבו שאף שמעמד שלשתן מועיל לגבי הממוון בעל כרחו של נפקד, לענין שטר שחרור זה לא מועיל בע"כ של נפקד.

קנ"ב. מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין (לרשב"ם מיירי בנתן כל נכסיו, וה"ה כשאין מוזכר קנין או אין שטר, אבל הזכיר שזה צוואת שכיב מרע והקנה אותם בקנין סודר. ודעת התוס' (תוד"ה מתנת) דמיירי הכא דווקא בשטר ולא ע"י קנין. בין בכתב כל נכסיו בין בכתב מקצת נכסיו). לרב יש לה כח מתנת בריא שאם עמד אינו חוזר, ויש לה דין מתנת שכיב מרע שיכול לומר הלוואתי לפלוני וקונה אפי' בלי מעמד שלשתן. ושמואל אמר לא ידענא מאי אדון בה, דשמא לא גמר להקנות אלא בשטר ועקר כח מתנת שכיב מרע, ואין שטר לאחר מיתה. וכתבו התוס' (שם) דכיון שהלכה כשמואל בדיני, אין לכתוב במתנת שכיב מרע קנין, ומה שכתב הגאון בתקון שטרות קנו מינה בכל לשון של זכות, נראה שהיה צריך לכתוב שם שום ייפוי כח, או אף קנו ממנו דמשמע טפי ייפוי כח, או שמא צריך לכתוב וקנינא מיניה מוסקי על מתנתא דא.

שכיב מרע שאמר כתבו ותנו מנה לפלוני ומת, לרב אין כותבים ונותנים לאחר שמת, שמא לא גמר להקנותו בעל פה אלא בשטר, ואין שטר לאחר מיתה ואפי' בשכיב מרע, דלא אמרו רבנן דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו אלא לענין מתנת ממוון שאם אמר תנו נותנים אף לאחר מיתה, ולא לגבי שטר, (וזה שונה מהמקרה הקודם שעשו בפועל קנין). ולשמואל כותבים ונותנים, והיינו במיפה את כוחו

למזבחה, יינות שמנים ועופות, לר"א זכרים ימכרו לצורכי עולות, ונקבות ימכרו לצורכי שלמים, ודמיהם יפלו עם שאר נכסים לבדק הבית, ולרבי יהושע זכרים עצמם וכו'.

תפילין דתנן המקדיש נכסיו מעלים לו תפילין שחל עליהם ההקדש, ופודה אותם בשווים.

הגמ' מסתפקת מה הדין בספר תורה, אם אינו בכלל נכסיו כיון שאסור למוכרו ומצוה לא נקראת נכס, אע"פ שיכול למוכרו כדלהלן שאני תפילין שהם מלבוש, או שכיון שמוותר למוכרו ללמוד תורה ולישא אשה הרי הוא בכלל נכסיו, תיקון.

מברחת שגילתה דעתה - אשה הכותבת נכסיה לאחר וגילתה דעתה שעושה כך כדי להבריחם מבעלה, ונישאה ונתגרשה, רב ביבי בר אביי סבר שחלה המתנה כיון שנישאת ולא מהני הגילוי דעת א"כ לא נישאת, ואמר לו רב הונא בריה דרבי יהושע שאף למ"ד שמברחת קני, היכא שגילתה דעתה שעושה כן משום שנישאת ורוצה שיחזרו לה אחרי הגירושין, ונישאת ונתגרשה, לא קני. וכתבו התוס' (ד"ה גליא) שר"י לא גרס ונתגרשה, דאפילו כשהיא תחת בעלה לא קנה לוקח. עוד כתבו התוס' (ד"ה אפילו) דמיירי במקצת נכסים, דבכל הנכסים פשיטא דלא קנה.

המשך דיני שכיב מרע

שכיב מרע שחזר בו ממתנתו בהיותו חולה, אם היה יכול לחזור בו אם עמד, יכול לחזור בן גם בהיותו חולה, בין להשאיר לעצמו בין לתת לאחרים. ובמתנת בריא אם כתב נכסיו לאחד ובאותו יום כתבם לאחר [ולא כתבו זמן], מסקנת הגמרא (כתובות צ"ד:) דעבדינן שודא דדייני.

שכיב מרע שאמר ששטרותיו ינתנו לאחר, אע"פ שלא משך קנה אם לא שייר מנכסיו כלום, דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמי.

קנ"א: מצוה מחמת מיתה - שכיב מרע שאמר בשעת מתנה אוי לי שאני עומד למות, הוי מצוה מחמת מיתה, דאפילו אם שייר לעצמו אם עמד חוזר, ואפי' קנו מידו, דידוע שלא הקנה אלא בגלל שחשב שימות. ולענין אם צריך קנין, י"א שאף בכותב מקצת נכסיו א"צ קנין, וי"א שבכותב מקצת נכסיו צריך קנין, ולהלכה אם מת א"צ קנין, ואם עמד חוזר אף אם קנו מיניה.

מתנת שכיב מרע במקצת הרי היא כמתנת בריא שאם עמד חוזר, ושיטת רב נחמן שהרי היא כמתנת שכיב מרע שאינה צריכה קנין ואם עמד אינו חוזר, ולרבא גם בזה דינה כמתנת בריא וצריכה קנין ואם קנו ועמד אינו חוזר וכ"ש

שקללתה תתקיים בכך, לא ניצלה ספינתו מטביעה דאל תהי קללת הדיוט קלה בעיניו. ושמעינן מהכא שבין בחיים ובין מחיים זה נכתב לסימן בעלמא.

אם הנותן טוען שהיה שכיב מרע והמקבלים אומרים שהיה בריא, ולא כתוב בשטר שהיה שכיב מרע והיינו כדקציר ורמי בערסיה, וגם לא היה כתוב כד מהלך על רגלוהי בשוקא כמו במתנת בריא, והוא חוזר בו, לחכמים ורבי יעקב המוציא מחבירו עליו הראיה והנותן הוא המוחזק, ולר"מ עליו להביא ראיה שהיה שכיב מרע וכל זמן שאינו מביא ראיה זכה המקבל. ובברייתא מובא בשם רבי נתן שאם הוא בריא עליו להביא ראיה שהיה שכיב מרע, ואם הוא שכיב מרע עליהם להביא ראיה שהיה בריא, דאזלינן בתר השתא בשעת העמדה בדין.

קנ"ג: אם כתוב בשטר 'כד הוה קציר ורמי בערסיה' ולא כתוב 'ומגו מרעיה איפטר לבית עולמיה', לרבה כיון שהוא מת לפנינו דנים שמת ממחלתו הראשונה, דבתר השתא אזלינן, ויש לנו לומר שמת מאותו חולי וקנה המקבל מתנה. (וכתבו התוס' (ד"ה ולא) דמייירי שהיורשים טוענים שעמד, אע"פ שאין טוענים שחזר בו, דודאי כיון שעמד מסתמא ודאי חזר בו אע"פ שלא אמר בפירוש). ולאביי אם בספינה שטבעה בים שרוב למיתה נותנים עליו חומרי חיים וחומרי מיתם, דתנן עיר שכבושה כרכום וספינה שטבעה בים בת כהן לישראל או בת ישראל לכהן לא תאכל בתרומה, כ"ש בחולה שרוב חולים לחיים, דתנן המביא גט ממדינת הים והניחו זקן או חולה נותנים לה חזקת שהוא קיים [ואוכלת בתרומה בחזקת שהוא קיים], וה"ה הכא יש לומר שהברייתא ואח"כ חלה ומת. ורבה לא הדר ביה. (וכתבו התוס' (ד"ה השתא) דבלא מתני' דספינה אין להוכיח מעצם הדין של הניחו זקן חולה, דהתם לא מות לבסוף משא"כ הכא, אי נמי שם מבוואר שהוא בחזקתו כמו שהניחו, אבל בספינה מבוואר שניצול מן המים, וא"כ ה"ה שהתרפא מחוליו). והגמ' תולה מחלוקת זו במחלוקת הנ"ל של רבי יעקב ורבי נתן. וקיימא לן כרבה, דרבה כרבי נתן, ורבי נתן דיינא הוא דנחית לעומקא דדינא. וכתבו התוס' (ד"ה רבי נתן) שהגמרא בקידושין (ע"ט.) חולקת על סוגייתנו, וסוברת שי"ל דטעמא דרבי נתן משום דכולי עלמא בחזקת בריאים, וא"כ לפ"ז אין ראיה מרבי נתן לרבה, דליכא הכא חזקה שלא עמד, וגם מהסיפא (שאם הוא שכיב מרע צריכים להביא ראיה שהיה בריא) ליכא ראיה, דהתם אוקי ממונא בחזקת מריה, וכאן היורשים מוחזקים בממונן.

ואמר רבי אלעזר שכן נחלקו גם לענין טומאה, דמציון שבקעה מגודרת בימות החמה דינה כרשות היחיד לשבת ואפילו ביותר מבית סאתים אסור לזרוק לשם מרשות הרבים ואסור לטלטל שם, וכרשות הרבים לטומאה (דלאו מקום סתירה הוא, וספק טומאה ברשות הרבים טהור. רשב"ם. וכתבו התוס' (ד"ה רשות) שבשבת (ו:) נחלקו אמוראים אי מייירי במוקפת מד' רוחות, ואעפ"כ דינה כרה"ר לטומאה, דאפילו חצר שנכנסים לה בצד אחד ויוצאים בצד השני נחשבת רה"י לטומאה, או דמייירי

שכתב "וקנינא מינייה מוסיף על מתנתא דא", שאין השטר אלא יפוי כח מלבד עצם הנתנה בעל פה. והלכה כשמואל, והוא שמת הנותן, אבל אם עמד חוזר בדיועו שלא היה קנין אלא מחמת מיתה.

קנ"ב: שכיב מרע שכתב ב' שטרות לב' בני אדם

במתנת שכיב מרע, ולא מסר להם את השטר, דייתיקי (-מתנת שכיב מרע, דאמרינן דא תהא למיקם ולמהוי, דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו) מבטלת דייתיקי, והאחרון קנה, דשכיב מרע יכול לחזור בו, ואם כתב וזיכה לאחד, ואח"כ כתב וזיכה לאחר, (לרשב"ם הכונה שמסר להם את השטר לראיה, ולתוס' (ד"ה כתב) אפילו מסר לו יכול לחזור בו, אלא כתב בשטר שזיכה ע"י אחר, אם זה מטלטלין, ואם זה קרקעות אמר לו לך חזק וקני, והזכות כתובה בתוך השטר, שזה כמו קנין). לרב הראשון קנה דדינה כמתנת בריא דכקנין חשיב ליה, והרי היא כמתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין שאם עמד אינו חוזר, ולשמואל שני קנה דדינה כמתנת שכיב מרע בכל נכסיו שאין בה קנין, שאם עמד חוזר. והלכה כשמואל. ואין ללמוד דין זה מדין מתנת שכיב מרע שכתוב בה קנין שכבר נחלקו בה רב ושמואל (קנ"ב.), דקמ"ל הכא שגם בלא קנו סובר רב שאינו יכול לחזור בו, והתם קמ"ל שאם בקנו סובר שמואל שיכול לחזור בו. לרשב"ם במסר השטר ליכא קנין, ולתוס' הקנין לא כתוב בשטר.

ובפומבדיתא מתנו בשם שמואל ששכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים וקנו מידו, אין אחר קנין כלום, ואינו יכול לחזור בו בין לעצמו בין לאחרים, דהכא שגם זיכה וגם כתב וקנו ודאי כוונתו ליפות את כוחו. וכן הלכה.

קנ"ג. מתנה של שכיב מרע במקצת שכתוב בה בחיים

ובמות, ויש בה קנין, דקונה לדברי הכל בין עמד בין לא עמד, לרב כיון דכתיב במות דינה כמתנת שכיב מרע שקונה לאחר מיתה ואם עמד חוזר, (וכ"ש שאם לא שייר קנה לאחר מיתה), והא דכתיב בחיים זהו לסימן בעלמא שיחיה, כלומר המקום יצילני מחולי זה ולא אמות, שלא רצה לפתוח פיו לשטן. ולשמואל כיון דכתיב בה בחיים דינה כמתנת בריא שאפי' לא שייר אם עמד אינו חוזר, והא דכתיב בה ובמות הכונה שהמתנה תהיה קיימת לעולם. והלכה כרב. דעת רבא שאם כתוב בחיים קנה, ואמימר ורב אשי אמרו שאין הלכה כרבא, אלא גם ככהאי גוונא דינה כמתנת שכיב מרע, ואמנם במקומו של שמואל אין לנהוג כרב.

ורבא פסק לאשה אחת דדינה כמתנת בריא, והיא הטרידה אותו, ואמר לסופר שיכתוב לה שהדין עימה, ויוסיף לכתוב שם שוכר עליהם או מטען לסימן שנתכיון לדחותה ולהפטר ממחלוקתה, והיא הבינה את הדברים וקיללה אותו שתטבע ספינתו, ואע"פ ששרה את בגדיו במים

בשטר שכתבו אבל פרעתיו או הייתי שכיב מרע או שזה שטר אמנה או פסים צריך לקיימו, דאל"כ יוכל לפוסלו במיגו שהיה טוען מזויף, אבל אם קיימוהו א"צ עדים דלכו"ע אזלינן בתר השתא שהוא בריא. ור"מ סובר שמודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו, דסתם שטרות הרי הם כשרים, ולא אמרינן בהם הפה שאסר הוא הפה שהתיר לפוסלו, ולכן במתני' שהוא מודה בשטר שכתבו אזלינן בתר השתא שהוא בריא וגובה על ידו, וכרבי נתן, וצריך הנותן להביא עדים שהיה שכיב מרע.

ובאמת כבר נחלקו בזה ר"מ ורבנן לענין אם העדים נאמנים לומר שהיו אנוסים או פסולי עדות בכתובת השטר, ונחלקו אם אומרים בשטר הפה שאסר הוא הפה שהתיר, או לא דלא נחשדו ישראל על כך, דמסתמא לא נעשה בפסלות, אלא דהוה אמינא דשאני התם דעדים אלימו ובכוחם לאורועי שטרא, אבל הוא לא, קמ"ל.

אם נאמנים לטעון שהמוכר היה קטן- מי שמכר בנכסי אביו ומת, ובני המשפחה טוענים שהיה קטן דקיימא לן שאינו יכול למכור בנכסי אביו עד גיל עשרים, והגמרא מבינה שהנכסים בחזקת היוורשים, לר"ע אין לבדוק משום ניוול, ומשום שהסימנים עשויים להשתנות לאחר מיתתו, ואף שנראה כגדול י"ל שאם היה חי היו נראים כשומא, (לר"ת הכונה שבחיייו היו לבנות והווי שומא, ועכשיו הם שחורות ונראות כסימנים, ולתוס' לא מצינו חילוק בין לבנות לשחורות לענין סימן. ור"י מפרש דשומא בחייו לא היו גומות ומחמת מיתה יש שם גומות, דמבואר בנדה (נ"ב). שזה סימן גם בלי שערות, ואף שקטנה שהגיע לכלל שנים חזקה שהביאה סימנים וא"צ בדיקה, הכא כיון שלא היו לו סימני גדלות איכא לספוקי שמא קטן היה. תוד"ה ועוד), וממילא כיון שאין ללקוחות עדים הפסידו, דס"ל כחכמים הנ"ל שהמוציא צריך להביא ראיה שהיה בריא.

קנ"ד: רבי יוחנן מוכיח מהדין הנ"ל שצריך ראיה בעדים, דלהכי צריכים לבדוק ולא מספיק לקיים את השטר, ולומר שמסתמא אין העדים חותמים על השטר אא"כ נעשה בגדול.

ולשיטת ריש לקיש שמספיק לקיים את השטר צ"ל שהנכסים היו בחזקת הלקוחות שהחזיקו בהם לפני הערעור, ובני המשפחה רצו להביא ראיה שהיה קטן, ובהם לא שייך קיום השטר, ועל זה אמר ר"ע שאף אם ירצו לנוולו אין לסמוך על הבדיקה, משום שהסימנים עשויים להשתנות לאחר מיתה, והיינו שהסימנים נשרו. תוד"ה בחזקת.

ולהלן (קנ"ה). מבואר שרבי יוחנן סובר שמספיק לקיים את השטר, ואין בני המשפחה נאמנים לטעון נגד שטר מקוים, וראייתו היתה שאם צריך ראיה בעדים אין הלקוחות יכולים להחזיק בנכסים מלכתחילה, ועל זה ענה לו ריש לקיש שאין מתחשבים בערעור בני

בכרמלית, וקרי ליה רה"י לפי שאינה רה"ר, ובימות הגשמים (לרשב"ם ותוס' אין נכנסים אז לתוכה מפני הזרעים, ולר"ח מפני רוב הגשמים) רשות היחיד לשבת ולטומאה דספק טומאה ברשות היחיד טמא, ואם נכנס אדם לבקעה ואינו יודע אם נכנס בימות החמה וטהור או בימות הגשמים וטמא, דספק טומאה הוא, לרבי נתן הולכים אחרי זמן השאלה, ולרבי יעקב הרי הוא בחזקת טהור, עד שיבואו עדים שבימות הגשמים נכנס. ואמר רבא שאם עברו על הבקעה ימות הגשמים אחר שגדרוה, אף בימות החמה דינה כרשות היחיד, דלא פקע ממנה שם רשות היחיד, וסברא מעלייתא היא או חומרא דרבנן. ושיטת ר"ח שרבא חולק על רבי אלעזר. רשב"ם. לתוס' (ד"ה אמר רבא) מה שעברו על הבקעה הגדורה ימות הגשמים אין זה סיבה להחשיבה רה"י בימות החמה, אלא הכונה שעברו על הטומאה ימות הגשמים, והיינו שאם אינו יודע אם עבר שם בימות החמה או הגשמים, אם נודע שלא עברו עליו ימות הגשמים משעבר שם, דינה כרה"ר, דבתר השתא אזלינן, אבל אם עברו ימות הגשמים עד שבא הספק לפנינו, אפילו אם הוא בא לשאול בימות החמה הוי רה"י לטומאה, דליכא למימר בתר השתא אזלינן כיון שקרוב היה לימות הגשמים יותר, ורשות היחיד לכאן ולכאן הכי פירושא לגבי שם טומאה כמו לגבי שבת.

באלו טענות אדם נאמן כנגד שטר

נתבאר לעיל ששכיב מרע שכתב כל נכסיו והבריא, מתנתו בטילה. ולהלן יבואר האם בסתמא הוא נאמן לטעון שהיה שכיב מרע, ואגב זה יתבאר באלו טענות האדם נאמן כנגד שטר מקוים, ויבואר האם הדבר תלוי במוחזקות בממון, או בחזקה דהשתא, והאם יש בשטר דין הפה שאסר הוא הפה שהתיר.

אם נאמן לטעון שכתב את השטר בעודו שכיב מרע-

קנ"ד. מתני'- שטר שלא כתוב בו אם היה בריא או שכיב מרע ונתן כל נכסיו בלא שיוור ורוצה לחזור בו, לר"מ עליו להביא ראיה שהיה שכיב מרע אבל בלא ראיה זכה המקבל, ולחכמים המוציא מחבירו והיינו המקבל שמוציא מהנותן עליו הראיה.

לרב הונא צריך להביא עדים שהיה בריא, ור"מ וחכמים נחלקו במחלוקת רבי נתן ורבי יעקב הנ"ל, ומתני' מיירי שהוא בריא עכשיו, דר"מ ס"ל כרבי נתן דאזלינן בתר השתא שהוא בריא ועליו להביא עדים שהיה שכיב מרע, ולחכמים הנותן מוחזק וצריך המקבל להביא עדים שבריא היה. וכן לרבה צריכים להביא ראיה בעדים, דכיון שבשטר לא כתוב 'כד הוה מהלך על רגלוהי בשוקא', וגם לא כתוב 'כד קציר ורמי בערסיה', ממילא אוקי ממונא בחזקת מריה.

ולרב חסדא ורבה בר רב הונא לחכמים מספיק שיקיימו את השטר שלא יוכל הנותן לטעון שהוא מזויף, דס"ל מודה

ובשם רבא אמרו שדינו כקטן, והגמ' אומרת שאין ראייה שכך סובר רבא, משום שהמעשה שפסק כך היה באחד שהיה בו שטותא יתירתא, שהיה משחרר עבדיו ומאבד ממונו בחינם בלי שום הנאה. ולהלכה תוך הזמן כלפני הזמן (קנ"ו).

ומה שמצינו שרצו לבדוק קטן שמכר ומת אם הביא סימנים, לרבא רצו להוכיח שלא הביא סימני גדלות, ולרב הונא בר חנינא אף שמגיל כ' הוי גדול אף ללא סימני גדלות, והוי סריס (דאינו מייבם דלא קרינן ביה "להקים לאחיו שם" ואינו חולץ דכל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה), זה אינו אלא בנולדו בו סימני סריס, אבל בסתמא עד רוב שנותיו ל"ו שנים אינו גדול, ובנולדו בו סימני סריס לפני גיל עשרים נמי אינו גדול.

וכל זה במכירת קרקעות, אבל במטלטלין הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר, ואפי' אינם יודעים כ"כ בטיב משא ומתן, והיינו בגיל שש או שבע כל אחד לפום חורפיה, דתיקנו רבנן משום כדי חייו. ולענין עונשים ומצוות מבין י"ג חשיב גדול אם הביא ב' שערות. ואיכא למימר שגם בקרקעות אם ניתנו לו במתנה מוכר פחות מגיל עשרים. רשב"ם. וכן דעת הר"ף שפחות מבין כ' יכול למכור נכסים שקנה, ור"ת סובר שגם נכסים שקנה אינו יכול למכור, משום דמקרבא דעתיה לגביה זוזי.

סימני גדלות פעמים באים מחמת כחישותא, ופעמים מחמת בריותא.

תינוקת בת י"ד שנה **היודעת בטיב משא ומתן** שיש בה חכמה יתירה, מקחה מקח וממכרה ממכר אף בקרקעות, וה"ה תינוק, וה"ה בת י"ב שנה ויום אחד אם הביאה ב' שערות, אלא שמעשה שהיה כך היה. ועוד היה מעשה באחד שהיה פחות מבין כ' שיעצו לו קרוביו שיזרוק גרעינים לפני רבא, וסבר רבא שאין ממכרו ממכר דהוי שוטה, ואמרו לו הלקוחות שיאמר איזה דבר חכמה לרבא, ואמר רבא שממכרו ממכר, ואע"פ שלימדוהו לומר זאת, כיון שהבין מה שהסבירו לו הרי הוא חכם, ומה שזרק גרעינים זה מחמת חוצפה יתירה.

לעדות מטלטלין אף פחות מבין כ' עדותו עדות, אבל לא לעדות קרקע כיון שאינו יכול למכור, ופחות מבין י"ג אף שמעונת הפעוטות יכול לקנות ולמכור, מ"מ בעינן "ועמדו שני האנשים" וליכא.

קנ"ו. לנתינת מתנה - לאמימר אף פחות מבין כ' יכול לתת, וטען לו רב אשי דאם אינו יכול למכור שזה דרך חכמה, הואיל ואינו בקי בטיב משא ומתן, ק"ו שאינו יכול לתת, כיון שאינו מקבל תמורה, וענה לו אמימר דבמכירה יש לחוש שמוכר מחמת המעות שרוצה לקבל, וימכור את

המשפחה, דחזקה אין העדים חותמים על השטר אא"כ נעשה בגדול שהנותן והמקבל והעדים כולם גדולים וכשרים.

אם נאמן לטעון שהשטר הוא שטר פסים או אמנה -

איתא בברייתא ששטר מכירה שטוען המוכר שהשטר מזויף, יתקיים השטר בחותמיו, ואם טוען שזה שטר פסים שנכתב רק כדי להחזיקו כעשיר, או שטר אמנה שהאמינו לתת לו את שטר המכירה לפני ששילם לו, אם אין לו עדים לטענתו, זוכה המחזיק מוכח השטר.

והנה נחלקו ר"מ ורבנן [בעדים שאומרים כתב ידינו הוא זה אבל היינו אנוסים או פסולי עדות], שלר"מ אין נאמנים לפוסלו, ולרבנן נאמנים לפוסלו.

ריש לקיש שאל את רבי יוחנן האם הבריתא הנ"ל היא כר"מ ולא כרבנן.

וענה לו רבי יוחנן שלכו"ע מודה בשטר שכתבו א"צ לקיימו, ורבנן סוברים שרק עדים בכוחם להרע את השטר, אבל הוא עצמו לא נאמן שהרי אינו נאמן לומר איני חייב כלום, ולא אמרינן הכא הפה שאסר, דאנן סהדי שהעדים לא חתמו על שטר אמנה או פסים, ומה לי לשקר במקום עדים לא אמרינן. ואף שר"מ חולק, רבנן לגבי ר"מ דברי הכל היא.

והא דתנן במתני' שלחכמים צריכים מקבלי המתנה להביא ראיה שהיה בריא, הופכים את השיטות במשנה, וריו"ח סובר שמספיק ראיה בקיום השטר, (ולריש לקיש צריך עדים), וכן הופכים את השיטות בדין עדים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו.

ולמסקנה מודה בשטר שכתבו א"צ לקיימו, ובין הוא בין עדים אין נאמנים לפוסלו. רשב"ם. ולתוס' (ד"ה אלא) ולר"ח הלכה שמוודה בשטר שכתבו צריך לקיימו.

מאיזה גיל אדם יכול למכור ולהעיד וכדו'

כיון שהוזכר לעיל דין בני משפחה ערערו שמכירת נכסי הירושה היתה כשהבן היה קטן, הגמרא מבארת מאיזה גיל בן יכול למכור נכסי אביו, ואגב זה מבארת הגמרא את הגיל הכשר לעדות על מטלטלין וקרקעות, ולקידושין וגירושין חליצה ומיאונין.

קנ"ה מכירת נכסי אביו -

קטן מוכר נכסי אביו - קרקעות שקיבל בירושה, לרבא מבין י"ח ויום אחד, ואפי' אינו יודע בטיב משא ומתן יפה, ולרב הונא בר חנינא, ולשמואל (קנ"ו. וכן הלכה), מבין כ', אבל מגיל זה לא אמרו רבנן להמתין לחכמתו. וכתבו התוס' (ד"ה איתמור) שיש גורסים שלרבא מבין כ' ולרב הונא בר חנינא מבין י"ח.

ובתוך שנה זו לרבא בר רב שילא דינו כהגיע לגדלות,

קנ"ו: וטענו לו חכמים שמעשה באימן של בני רוכל שאמרה תנו כבינתי (לרשב"ם הכונה לקרס שסוגרת בו את הבגד בצואר, ולערוך (תוד"ה כבינתי) הוא כעין עטרה) לבתי, וקיימו חכמים את דבריה. אמר להם רבי אליעזר בני רוכל תקברם אימם, וטעמו לפי שהם רשעים, שהיו מקיימים קוצים בכרם, וס"ל לרבי אלעזר שהדבר אסור, לפי שבערביא מקיימים קוצים לגמליהם, ומאכל בהמה הוא כלאים בכרם, ואפי"מ קיימים לוקה, ולכן קנסום חכמים שהבת תקבל את הנכסים אף בלא קנין. (ולחכמים אינו אסור אלא באופן שדרך לקיים גידולים אלו באותו מקום דאזלינן בתר רובא דעלמא).

ורבי אלעזר טען לחכמים שהיה מעשה במרוני אחד שרצה להקנות מטלטלין והמקבלים לא היו שם, ואמרו לו שאינו יכול להקנותם אלא באגב, וכן עשה, ולמה לא הקנה באמירה, ואמרו לו חכמים שהיה בריא בשעת מתנה, ואח"כ מת, ולא שכיב מרע. ר"ת (תוד"ה רבי אלעזר) גורס בכל הנ"ל רבי אלעזר, והוא רבי אלעזר בן שמוע, והמ"ד דלהלן שסובר שרק בדבר דברי שכיב מרע קיימים הוא רבי אליעזר.

קונים משכיב מרע אפי' בשבת בין היכא ששייר דבעי קנין, בין היכא שחילק כל נכסיו (או במצוה מחמת מיתה. תוד"ה קונין) ע"ג דלא בעי קנין, ואע"פ שקנין דומה למקח וממכר, שהרי קונים בכליו של קונה, שמקנה סודרו כדי לקנות בו את המתנה, מותר לקנות, ולא מפני שהלכה כרבי אליעזר, דהא קיימא לן כרבנן דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים, אלא כדי שלא תיטרף דעתו עליו דלא סמכה דעתיה שתתקיים צוואתו באמירה.

הקנאת שכיב מרע בשבת ובחול – לתנא דמתני' והיינו רבי יהודה, לרבי אליעזר שכיב מרע יכול להקנות בדיבור רק בשבת מפני שמן הדין א"א לכתוב ולקנות בשבת, ולא בחול שיכול לכתוב ולקנות ולא תיטרף דעתו, ולרבי יהושע יכול להקנות בשבת דליכא מיגו, וכ"ש בחול דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. ורבי מאיר סובר שלרבי אליעזר בחול דבריו קיימים מפני שיכול לכתוב, אבל בשבת אין דבריו קיימים, ולרבי יהושע בחול וכ"ש בשבת.

קנ"ז. זכיה עבור קטן או גדול – לתנא דמתני' והיינו רבי יהודה, לת"ק זכין לקטן שכיון שאין לו יד לזכות לעצמו תיקנו חכמים שאחר יזכה עבורו, ואין זכין לגדול שהרי יכול לזכות לעצמו (ולכן רק לקטן תיקנו חכמים זכיה. תוד"ה זכין), ולרבי יהושע זכין לקטן דזכין לאדם שלא בפניו, וק"ו לגדול שיכול לזכות לעצמו ולמנות שליח. ורבי מאיר סובר שלת"ק זכין לגדול ואין זכין לקטן (ואף דזכין לאדם שלא בפניו, זכיה מטעם שליחות, ואין שליחו לקטן. תוס' שם), ולרבי יהושע זכין לגדול וכ"ש לקטן.

כל נכסי אביו, ולכן אפי' כשמוכר שוה חמש בשש לא הוי מכירה, משא"כ במתנה אם לא שהיה לו הנאה גדולה ממנו לא היה נותן לו, ולכן תיקנו רבנן שזה יועיל כדי שייטבו לו. והלכה כאמיר.

והקשו התוס' (ד"ה ולטעמך) שבשוה חמש בשש גם בגדולים אין ממכרו מכר, משום אונאה. ותירצו דלאו דווקא נקט חמש בשש, והכונה למעט פחות, ולר"ת דס"ל שבקרקעות אין אונאה וביטול מקח אף ביותר משתות ניחא. אי נמי מיירי כגון שאמר בפירוש יודע אני שאינו שוה כל כך. אי נמי כיון שזה שתות בדיוק המקח לא מתבטל.

אמר שמואל (וכן הלכה) **בזקין לקידושין ולגירושין ולחליצה ולמיאונין**, דאם הביא ב' שערות הוו קידושין ודאי, אבל בלא בדיקה אף אחר גיל י"ג לזכר או י"ב לנקיבה, לא הוי ודאי להקל, ונפקא מיניה שאם קידש אשה ובא אחר וקידש, קידושי שניהם בספק. וכתבו התוס' (ד"ה בזקין) דה"ה בבדקו ולא מצאו סימנים הוי ספק, דחיישין שמא נשרו בספיא דאורייתא. עוד כתבו התוס' (שם) שהבדיקה היא רק לאחר שהגיע לכלל שנים, אבל קודם לכן השערות הם שומא בעלמא. ואם בדקו אחר הקידושין ומצאו סימנים הוי קידושין ודאי, ודווקא ביום שנשלמו ימי הנערות חוששים לקידושי שניהם.

והנפקא מיניה בגירושין (שהרי בזקין כבר בקדושין. והקשו התוס' (ד"ה וכי) שאין חובה לבדוק לקידושין, ועוד דהיה לגמרא לשאול שממ"נ א"צ בדיקה לגירושין, דאם הוא קטן גם הקידושין לא חלו), היא כשייבם בעודו קטן, דבן ט' שבא על יבמתו קנאה, ואינו יכול לגרש עד שיביא ב' שערות, (ולא סמכין אחזקה להקל, וכן לענין חליצה. תוד"ה ולגירושין).

והחידוש בחליצה הוא שגם אשה בזקין, לאפוקי מרבי יוסי דס"ל דבעינן גדול לחלוץ דכתיב "איש" אבל קטנה כשרה לחליצה, קמ"ל שמקישים אשה לאיש. וכן נפקא מיניה לענין בדיקת האיש, גם לפי רבי יוסי. (תוד"ה לחליצה).

והחידוש במיאון הוא שא"צ שירבה השחור שהשערות יהיו שוכבות ונראה כמו שהרבה השחור כשיטת רבי יהודה, אלא כבר אם הביא ב' שערות אינה יכולה למאן. וכתבו התוס' (ד"ה ולגירושין) שאף שלגבי מיאון סומכים על חזקה, מ"מ היכא שבדקוה ולא מצאו סימנים יכולה למאן ולא חיישין שמא נשרו כיון שלא בעל, מיהו בזמן הזה לא בקיאינן בהכרת גומות. והתוס' (ד"ה לאפוקי) מסתפקים אם רבי יהודה מדבר דווקא במיאון או לא.

קנין במתנת שכיב מרע

אם שכיב מרע צריך קנין – לרבי אלעזר דין שכיב מרע כדין בריא, שרקקעות קונים בכסף שטר וחזקה, ומטלטלין ע"י משיכה, דס"ל שדברי שכיב מרע אינם ככתובים וכמסורים, ואע"פ שמת, ואע"פ שלא שייר כלום, ואם קנו מידו י"ל דס"ל דאם עמד אינו חוזר. ובמצוה מחמת מיתה י"ל שר"א מודה דלא בעי קנין.

קודם אין בעלי החוב יכולים לגבות מזה שהרי הבן ירש את זה אחרי ההלואה והורשה ליורשיו. **ורב נחמן** מתיר בשם זעירא שמצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם ולכן אפילו בלא כתב לו דאיקני הירש משתעבד למלוה משום מצוה, אבל מכר לא משתעבד. וכתבו התוס' (ד"ה מצוה) שמבואר כאן שכופים אותם על כך, והיינו כשהניח להם נכסים. **ורב אשי** דוחה שרב ושמואל סוברים שמלוה על פה אינו גובה לא מן הירשים ולא מן הלקוחות (ואף שלהלכה מלוה על פה גובה מן הירשים כדי שלא תנעול דלת בפני לווי, מ"מ הספק כאן בגמרא הוא של שמואל, ולשמואל אין גובים), ובהכרח מתני' כר"מ דס"ל אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, והספק הוא אליבא דרבנן.

קנ"ז: **רבינא רוצה להוכיח** ממה ששטרי חוב המאוחרים כשרים דמחל לו השעבוד עד הזמן הכתוב בו, שדאיקני משתעבד, דאל"כ יש לחוש שקנה נכסים בין תאריך ההלואה לתאריך שכתוב בשטר, ויבא לגבותם שלא כדין. **והגמ' דוחה** ד"ל שזה לשיטת ר"מ שדאיקני משתעבד וכתב בשטר דאיקני, שאין כותבין אחריות לחצאין, ואם לא נכתב בשטר אחריות כלל לר"מ אין גובים ממשועבדים כלל, ואם כתב אחריות בלא דאיקני מודה ר"מ דמאוחרים פסולים אלא שזה לא שכיח.

שטרי חוב המוקדמים שנכתב בהם תאריך מוקדם לזמן כתיבתם, או שנכתבו בזמן ולוה אחרי הזמן שנכתב בהם, פסולים, מפני שאין לו לטרוף אלא מזמן הכתוב בהם, ודלא כאביי דס"ל עדין בחתומיו זכין לו. וכתבו התוס' (ד"ה המוקדמים) שאינו גובה על ידם אפילו מבני חרי, אע"פ שהלוה מודה, וכר"מ דשטר שיש בו ריבית קונסים אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הריבית.

רבא רוצה להוכיח ממה שהמוכר שדה לחבירו והשביחה בזיבול וחרישה וזריעה, ובא בעל חוב וטרפה, הלוקח גובה את הקרן מנכסים משועבדים, ואם מה שהשביח גובה מנכסים בני חורין, (ומיירי שאין ללוה נכסים, דאל"כ אין לגבות ממשועבדים, והכונה שאת מה שהשביח יגבה מנכסים בני חורין אם יחזור ויקנה נכסים, או דמיירי הכא שעשה קרקע זו אפותיקי. תוד"ה גובה). ואם מה שקונה לא משתעבד איך המלוה גובה את השבח מהלוקח, **והגמ' דוחה** ד"ל שזה לשיטת ר"מ שדאיקני משתעבד.

לפי הצד שדאיקני משתעבד אם מכר או הוריש, אם **לוה ולוה ואח"כ קנה** קרקע, לפי אמוראי ארץ ישראל הנכסים משועבדים לראשון, ולרב הונא ורבה בר אבוא יחלוקו כל אחד לפי מעותיו, כיון שהשעבוד חל בבת אחת, כשקנה אחרי ב' ההלוואות, (והא דקתני שבעל חוב גובה שבח מנכסים בני חורין, הכונה לחצי שבת. והא דאמר שמואל (ב"מ י"ד:) בעל חוב גובה את השבח, זה לר"מ, אבל לרבנן גובה רק חצי שבת. או ששמואל פשט מסברא דנפשיה שדאיקני

דיני קדימה כשלא יודעים מי מת ראשון – נפל הבית עליו ועל אביו או על שאר מורישיו שאין קרוב יותר ממנו, והבן היה חייב כתובה והלוואה ואין לו ממה לפרוע, ויורשי האב טוענים שקודם מת הבן ואח"כ האב, וממילא הם יורשים מכח אבי האב, ובעלי החוב טוענים שהאב מת קודם. לבית שמאי יחלוקו ואע"ג דאין ספק מוציא מידי ודאי, ס"ל דשטר העומד ליגבות כגבוי דמי וממילא שניהם נחשבים ודאי, ולבית הלל הנכסים בחזקתם, דהיורשים הם ודאי יורשים, ואין ספק מוציא מידי ודאי.

אם אפשר לגבות חוב מנכסים שקנה אחר ההלואה (-דאיקני)

הגמרא מסתפקת, האם מלוה בשטר שדינו לגבות גם מנכסים משועבדים (-שמכרם לאחרים אחרי ההלואה), גובה גם מנכסים שקנה לאחר ההלואה, לפי חכמים שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, והגמרא מנסה להביא ראיות לדין זה, ודוחה את הראיות.

ממה מלוה גובה – מלוה בשטר גובה מנכסים משועבדים, והיינו שגובה מהלקוחות אם אין ללוה נכסים, ואפי' אם לא כתוב בשטר אחריות הוי טעות סופר, דלא שדי איניש זוזי בכדי, ושטרא קלא אית ליה והלקוחות אפסדו אנפשייהו שלא הניחו בני חורין לגבות מהם. מלוה בעדים גובה מנכסים בני חורין.

ואם משעבד לו גם **דאיקני** והיינו שכתב בשטר דקנאי ודעתיד אנא למייקני, וקנה נכסים, אם הנכסים בחזקתו ודאי גובים מהם, ואם מכרם או הורישם, לר"מ דס"ל אדם מקנה דבר שלא בא לעולם גובה גם מהם, ואף דלא עבידי דאתו, י"ל דכח השעבוד אלים לקנות גם מידי דלא עבידי דאתו. (תוד"ה דאיקני). ולחכמים שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, שמואל מסתפק אם גובים מקרקעות אלו שהרי הקרקעות עצמם נמצאים בעולם, אי נמי אלמורה רבנן לשעבוד יותר מקנין כדי שלא תנעול דלת בפני לווי, או לא.

רב יוסף רוצה להוכיח מהדין שהמוציא שטר חוב על חבירו, והלוה מוציא שטר שכתוב בו שהמלוה מכר לו שדה אחרי שנכתב השטר חוב, שלאדמון יכול הלוה לטעון שאם עדיין לא פרע את החוב היה על המלוה לגבות קודם את חובו מהמעות, ולא למכור לו קרקע, ולחכמים זה המלוה פיקח היה שמכר לו קרקע בשביל שיוכל למשכנו ולא יוכל לומר שאין לו ממה לפרוע, והרי קרקע זו נקנתה אחרי ההלואה, ומבואר שגובים מקרקע שנקנתה אחרי ההלואה. **ורבא דוחה** שמהלוה עצמו גובים אפילו מגלימא דעל כתפיה, והספק הוא רק כשהלוה מכר את הקרקע שקנה אחרי ההלואה.

רב חמא רוצה להוכיח ממתני' דנפל הבית עליו ועל אביו וכו' שדאיקני משתעבד דאל"כ אף אם האב מת

יורשי האשה כלום, אבל אם היו בחזקת יורשי האשה היינו אומרים שכיון שהיו מוחזקין בממון שבועה כזו יכולה להוריש לבניה כממון. והר"ר שמשון מתוך דלא שייך הכא טעמא דאין אדם מוריש שבועה לבניו, דטעם השבועה הוא דחיישין דלמא מתפס לה צרי, והיינו כגון שהלך למדינת הים, אבל כשנפל עליהם הבית פתאום ליכא למיחש להתפסת צרי. אבל שיטת ר"י שגם בכהאי גוונא חוששים שתפסה מחיים.

ואם נפל הבית עליו ועל אמו האלמנה ואין לה עוד בנים, לת"ק מודים בזה ב"ה שיחלוקו כיון שהאשה היתה מוחזקת ושניהם באים בטענת ירושה, (משא"כ לעיל שאחד בא בטענת חוב או בבעל שהוא מוחזק בנכסי אשתו. ואם יש לה עוד בנים נראה שהבן השני יורש הכל, משום דהוי ודאי יורש במקצת, ואין ספק מוציא מידי ודאי. רשב"ם, והתוס' (ד"ה נפל) סוברים שחזקה ודאית בחלק מהנכסים אינה נחשבת חזקה בכל הנכסים, ולכן גם באופן שיש לאמא עוד בנים מאיש אחר יחלוקו). ואמר ר"ע מודה אני בזה שהנכסים בחזקתם, והיינו לרב אילא בחזקת יורשי האם, ולרבי זירא בחזקת יורשי הבן שמשמת בעלה הוא ראוי ליורשה קודם לכל קרוביה מצד האב, וכשהגיע רבי זירא לארץ ישראל חזר בו וסבר שהנכסים בחזקת יורשי האם, הואיל והוחזקה נחלה כל ימי חי האשה לאחר מות בעלה באותו השבט של אביה, ואפילו כתובה ותוספת כתובה משבאו לידה הרי הם בחזקת שבט אביה, שהיא מתיחסת אחר שבט אביה, (ובנפל הבית עליו ועל אשתו לא אמרין הוחזקה נחלה בשבט האשה, כיון שהבעל נחשב כמוחזק בגלל שאם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לו, והמ"ד שהנכסים בחזקת יורשי האשה סובר שכיון שתטלם כשתצא וגם הכניסתם לו הוה בחזקתה. תוד"ה הואיל). ולמד מזה רבי זירא שאוריא דארץ ישראל מחכים ולכן נתן אל ליבו לצאת משיטתו הראשונה ולעמוד על אמייתת הדברים. ואמר בן עזאי לר"ע על החלוקים אנו מצטערים אלא שבאת לחלוק עלינו את השווים, (וממה שאמר 'שבאת' למדה הגמ' שבן עזאי היה תלמיד חבר של ר"ע).

וכתבו התוס' (ד"ה אמר) דהא דקאמר ר"ע 'מודה אני בזה שהנכסים בחזקתן' אין לפרש כמו שפירש רש"י (ב"מ ל"ז:) שר"ע היה מתלמידי ב"ש, אלא למאן דמפרש בגמרא בחזקת יורשי האם, ר"ע מודה שאף שלב"ה כתובה בחזקת יורשי הבעל, אלו בחזקת האם, ולמאן דאמר בחזקת יורשי הבן, ר"ע מודה דאף על גב דנכסי מלוג בחזקת יורשי האשה, אלו בחזקת יורשי הבן.

קנ"ט. בן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו מה שהוא ראוי לירש, ומת הבן ואח"כ מת אביו, בנו של המוכר מוציא מיד הלוקחות מפני שהנכסים הם 'ראוי' ולא באו לידי אביו מעולם, והראוי אינו משתעבד ואינו נמכר, וכן הלכה.

וכתבו התוס' (ד"ה ולימרו) שהמכירה לא חלה כלל, דאפילו לר"מ דס"ל אדם מקנה דבר שלא בא לעולם היינו כגון שלא מת הבן בחיי האב אלא שנתנו לו דמים קודם שמת האב, וקמ"ל הכא שהבן מוציא השעבוד שהיה ללוקחות, כי אין להם אפי' שעבוד בקרקע

קנה. רשב"ם. והתוס' (ד"ה דאיני, השני) דחו את התירוץ הראשון משום ששמואל סובר שאין הלכה כר"מ, ולכן כתבו שרק לגבי שעבוד בדבר שלא בא לעולם סובר שמואל כר"מ. ורב אשי במהדורא קמא אמר שהנכסים משועבדים לראשון ובמהדורא בתרא אמר שיחלוקו, (שהיה מסיים התלמוד בל' שנים וחי שישים שנה), והלכתא יחלוקו.

יורש ומוריש שיש ספק מי מת ראשון

יורש ומוריש שמתו ע"י שנפל עליהם בית, ויש ספק מי מת ראשון, ואם היורש מת לפני המוריש הוא לא יורש אלא אחרים מקבלים את הנכסים, יש לדון האם אחד מהם נחשב מוחזק בנכסים והוא מקבל אותם, או שאומרים יחלוקו, וכדלהלן.

קנ"ח. נפל הבית עליו ועל אשתו ואין לה בנים ממנו, ויורשי הבעל מאשה אחרת אומרים שהאשה מתה לפני הבעל והבעל ירש את אשתו קודם מותו, ואין ליורשי האשה כלום בכל נכסיה, ויורשי האשה ממשפחת אביה אומרים שהבעל מת ראשון, לבית שמאי יחלוקו, דממון המוטל בספק הוא (דעת הרשב"ם שבכתובה מודים ב"ש שהיא בחזקת יורשי הבעל. והתוס' (ד"ה נכסים) כתבו שגם בכתובה ב"ש סוברים שיחלוקו, ואף שגובים את הכתובה מנכסי הבעל שהם בחזקת יורשיו, שטר העומד ליגבות כגבוי דמי), ולבית הלל הנכסים בחזקתן, הכתובה מנה ומאתים ותוספת בחזקת יורשי הבעל, ונכסי מילוג בחזקת יורשי האב שמאביה באו לה.

קנ"ח: ונכסי צאן ברזל שהכניסה מבית אביה ושם אותם וכתבם בכתובה ואחריותם עליו, לבית הלל (שהנכסים בחזקתן), לרבי יוחנן הם בחזקת יורשי הבעל כיון שאחריותם עליו ויכול למוכרם הרי הם כממנו, ולרבי אלעזר הם בחזקת יורשי האשה, ולבר קפרא יחלוקו כיון שלשניהם יש טענת חזקה.

מדברי התוס' בסוגייתנו-

אע"פ שבנפל הבית עליו ועל אמו מודים בית הלל שיחלוקו, האי תנא ס"ל שירושת הבעל דרבנן ולכן לרבי אלעזר לא הוי אלא בחזקת יורשי האשה, ואפילו ס"ל שירושת הבעל דאורייתא יש לחלק ולומר שכיון דירושת הבעל אינה משום קרובה הוי בחזקת האשה, משא"כ כשהויכוח הוא בין יורשי הבן ליורשי האם ששניהם משום קרובה. אי נמי בבעל ואשה הנכסים יותר בחזקת האשה, משום שזה ספק שקול מי ימות קודם, אבל בבן ואמו שזה פורענות שהבן ימות קודם, נחשבים הנכסים כמוחזקים בידו. תוד"ה ובית, הראשון.

הקשו התוס' (ד"ה ובית, השני) לרבי יוחנן שהנכסים בחזקת יורשי הבעל, למה צריך להגיע לחזקה, והרי האשה גובה את הנכסים רק בשבועה, ואין אדם מוריש שבועה לבניו, (ומ"מ לב"ש יחלוקו משום דהוה כמוחזקים משום שכל העומד ליגבות כגבוי דמי). ותיצו דהיא הנותנת, דמשום שהנכסים בחזקת הבעל ואינם בחזקת יורשי האשה לא יוכל להוריש שבועה לבניה ולא יטלו

אחרים נאמנים, ודין זה קשה איך יתכן שהוא לא נאמן ואחרים נאמנים. וי"ל דאיירי בהוחזק כתב ידו בבית דין.

מי שהיה חתום על שטר **ונעשה חתנו** של המלוה, הוא אינו נאמן לקיים את השטר אבל אחרים נאמנים, ואע"פ שלא הוחזק כתב ידו בבית דין, ואין כאן קושיא איך יתכן שהוא לא נאמן ואחרים נאמנים, דגזירת מלך היא שאינו נאמן, ואין הטעם משום חשש משקר, וכמו שמשנה ואהרן פסולים להעיד לחותנם. ומכאן למדו התוס' (ד"ה ואע"פ) ששנים שחתמו על שטר ואח"כ נעשו קרובים, אחר מעיד על כתב ידם, ולא חוששים שזה נחתם כשהיו קרובים.

קנ"ט: בן שמת ואח"כ מתה אמו, **אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב**. ולכן היכא שמתה האמא וגם אביה ובנה, ויש ספק אם האב מת קודם או בן בתו, או שיש ספק אם האם מתה ראשונה או הבן, יחלוקו, מפני שלפי הצד שהבן מת קודם אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחים מן האב.

המוכר לחבירו את כל הקרקעות שקנה **מבי בר סיסין**, וטוען שקרקע שנקראת "דבי בר סיסין" לא קנאה מבר סיסין אלא כך שמה ויורשה היא לו מאבותיו, לרב נחמן הרי היא של הלוקח, שכיון שהיא נקראת דבי בר סיסין ונראים הדברים שנקראת כך לפי שקנאה מבר סיסין, ולכן על המוכר להביא ראיה שלא קנאה מבר סיסין, ואם יביא ראיה תהיה הקרקע של המוכר, דפשיטא שלא מכר לו אלא קרקעות שקנה מבר סיסין. ולרבא המוציא מחבירו עליו הראיה, דאיירי שהלוקח מוחזק בקרקע זו.

אם הבעלים הראשונים טוען שהיה **גר בשכונ גוואי** בחזרים הפנימיים והיה עובר דרך החזרים החיצוניים, ולכן לא מחה, לרב נחמן צריך המחזיק לברר שהחזיק כדין, כמו שהלוקח בשטר צריך ראיה שהשטר נעשה כדין אם המוכר מערער על השטר, ולרבא המוציא מחבירו עליו הראיה, והמוכר הוא המוציא שהרי הלוקח מוחזק, ואין לחוש שהמערער היה גר שם כיון שלא שמענו זאת בלתי היום.

בשביל מעותיהם וס"ל אדם משעבד דבר שלא בא לעולם. ואין הטעם משום דאין בעל חוב נוטל בראוי, כמו כתובת אשה דמבואר בכתובות (נ"ב). שאינה נוטלת בראוי, דשמא יש לומר דדוקא כתובת אשה אינה נוטלת בראוי, אבל בע"ח נוטל בראוי. ומסקנת התוס' שהאב כתב את הנכסים לבנו מהיום ולאחר מיתה, דהיינו גוף מהיום ופירות לאחר מיתה.

והגמ' רוצה לומר שהטעם הוא שהרי הוא יורש מכח אביו אביו דבני בנים הרי הם כבנים, ואינו יורש מכח אביו, וממילא אין מכירת האב מכירה, דכתיב "תחת אבותיך יהיו בניך" ולא כתיב תחתיו יהיו בניך, ואף אם מכר חלק בכורה, שבנו יורש חלק בכורה אע"פ שהבכור מת לפני אביו, כדאשכחן בבנות צלפחד, שבאופן זה אין בנו יכול לומר שהוא בא מכח אבי אביו, מ"מ יכול לומר מכח אביו דאבא קאתינא במקום אב קאימנא.

והגמ' לקמן דוחה שאין ללמוד מהפסוק "תחת אבותיך יהיו בניך" וכאילו הנכד הוא הבכור, ד"ל שזה נכתב לברכה שיהיו לצדיקים בנים ובני בנים ליורשם, ולא לענין דינא, ונפקא מיניה (קנ"ט): שאם נפל הבית עליו ועל אביו והוא חייב כתובה והלואה, אם יש לבן בנים אינם יכולים לטעון שהבן מת קודם ואח"כ האב, דמ"מ אינם יורשים אלא מכח הבן, והבעל חוב קודם, אבל אם אין בנים ואחי האב יורשים אותו, ממילא אם הבן מת קודם הם קודמים לבעל חוב.

מי פסול לקיים את חתימתו

מי שהיה חתום על שטר ממון ואח"כ **נעשה גזלן** דפסול לעדות ולקיים כתב ידו, דאנו מחזיקים כל דבריו בשקר ושמא עד פסול זיפו, אינו נאמן להעיד על חתימתו, אבל אחרים נאמנים. ודין זה קשה איך יתכן שהוא לא נאמן ואחרים נאמנים, ומה הרווח שמכירים חתימתו הרי שמא פסול היה. וי"ל דאיירי בהוחזק כתב ידו בבית דין וכתבו הנפק לפני שנעשה גזלן, שבאותה שעה היה נאמן. רשב"ם. והתוס' (ד"ה כגון) הקשו שבית דין שמקיימים שטר לא מבררים את כשרות העדים. ולכן מבארים התוס' שבית דין ראו שטר זה קודם שנעשה גזלן, ולכן אין לחוש שחתם בו לאחר שהיה פסול.

מי שהיה חתום על שטר, ואח"כ **נעשה יורש על נכסי אותו אדם**, הוא אינו נאמן לקיים את השטר, אבל

גט פשוט

את המקום שאחרי החתימות, שאף שלא יהיה למה שיכתוב שם אלא עד אחד, מ"מ יכול לכתוב שחייב לו מאה מנה, ויש כאן כתב ידו ועד אחד. וכן לרב הונא דס"ל (ק"ס): שהעדים חותמים בין קשר לקשר, צריך לגזוז או לטייט כל מה שמעל העדים ומן הצד, שמא ימחוק כל השטר מבפנים ויכתוב למעלה מן העדים בגליון, או מן הצד כנגד העדים ויהיה כתב ידו בשיטה אחת עם השטר. וכן בכל שטר פשוט שחתומים עליו שלש עדים צריך לטייט מבחוץ, כדי שלא יחתוך כל השטר חוץ מהעדים ויעשה שטר מקושר כנגד אותם העדים ויכתוב מה שירצה. אך הקשו התוס' שמזה שלא הוזכר בגמרא שצריך לטייט משמע שזה כשר גם בלי לטייט. וי"מ שאין לחוש שיכתוב בצד השני, דס"ל שהצד השני שהוא שחור יכול להזדייף.

גט פשוט שחתמו העדים מאחוריו פסול. וכתבו התוס' (ד"ה פשוט) שהטעם משום שמא יעשהו מקושר ויהיה שטר מוקדם [שהרי בשטר מקושר מוסיפים שנה אחת. קס"ד:], ואף אם לא חתמו אלא שני עדים, גוזרים שנים אטו שלשה. והקשו התוס' שהרי במקושר יש מקום חלק בין שורה לשורה, וא"כ איך אפשר להפוך פשוט למקושר. ולכן כתבו התוס' שמקושר כתוב כמו פשוט. ובאופן אחר ביארו התוס' דטעם פסול גט פשוט שחתמו עדיו מאחוריו הוא משום שלא נעשה כתיקון חכמים, ולא משום חשש זיוף.

גט מקושר שחתמו עדיו מתוכו, לת"ק פסול שלא נעשה כתיקון חכמים, ואם זה גט אין האשה מתגרשת, ואם זה שטר חוב אינו גובה מן הלקוחות, ולרבי חנינא בן גמליאל כשר מפני שיכול לעשותו פשוט ע"י קריעת התפירות. והקשו התוס' (ד"ה מקושר) לרחב"ג נפסול כל שטר שחתומים בו ג' עדים, שמא יעשהו מקושר ויהיה מוקדם [שהרי שטר מקושר כותבים בו תאריך שנה מאוחר יותר, וכיון שישבוש שהוא מקושר יגבו משנה לפני הזמן שכתוב בו]. ותיצו התוס' שלרחב"ג מקושר שחתמו עדיו מתוכו כותבים בו את הזמן האמיתי כמו בפשוט, ושאלת הגמרא (קס"ד:): שיפרע ויאמר שנאבד לו השטר ויכתבו לו שובר ויחזור ויגבה בו, היא על מקרה שכתבו בו זמן של מקושר, ולפ"ז סובר המקשה ששטר מאוחר פסול בגלל חשש זה, או שיכתבו בשובר פרעתי הלוואה שכתובה על זמן פלוני, ובמקושר לא אסיק אדעתיה לעשות כך.

מספר העדים - גט פשוט חותמים עליו שני עדים וא"צ להחתים יותר, ואם חתם בו אחד פסול. ומקושר חותמים עליו שלשה שכך תיקנו חכמים, ואם חתמו בו שניים פסול.

ק"ס: מקור החילוק בין גט פשוט למקושר -

טעם התקנה - היה מקום שגרו בו כהנים שהיו קפדנים ביותר והיו מגרשים נשותיהם מתוך כעס, וגט פשוט נכתב מהר, וכשנחם מרוגזם אסור לכהנים יכולים להחזיר גרושותיהן, דכתיב "ואשה גרושה מאישה לא יקחו", ולכן תיקנו לכתוב גט

פרק זה עוסק בהלכות גיטין ושטרות, ובחתימות העדים, בתחילת הפרק מפורט בהרחבה כיצד יש לעשותם באופן שלא יהיה חשש זיוף או חששות אחרים, וכן מבוארים חילוקי הדינים בין גט פשוט לגט מקושר (ק"ס - קס"ה), וכן מבוארים עוד מדיני שטרות: האם שני עדים שלא חתמו או העידו יחד מצטרפים (קס"ה:), מה הדין בשטרות שיש ספק מה כתוב בהם (קס"ה: - קס"ו:), איזה שטר אפשר לכתוב מדעת אחד הצדדים בלבד, ומי מהצדדים משלם את שכר הסופר (קס"ז קס"ח), דין שטר חוב שנמחק או נקרע (קס"ח:), האם אפשר לכתוב ב' שטרות על דבר אחד (קס"ח: - קס"ט:), ביאור המחלוקת במי שתובע קרקע ויש לו שטר וחזקה במה דנים אותו (ק"ע:), האם כותבים שובר על פרעון מלא או חלקי (ק"ע: - קע"א:), דין שטר מאוחר או מוקדם (קע"א), האם אפשר לחלק הלוואה אחת לשתי שטרות או לצרף שני שטרות על הלוואות לשטר אחד (קע"ב:), דיני שטרות על שני אנשים ששמים זהה (יוסף בן שמועון. קע"ב: - קע"ג:), האם יש שעבוד נכסים במלוה בשטר או בעדים מדאורייתא ומדרבנן (קע"ה), ודין שעבוד הערב על ההלוואה (קע"ג: - קע"ו:), ועוד מדיני שכיב מרע (קע"ד: - קע"ה:).

דיני גט פשוט ומקושר

שטר רגיל כותבים על צידו האחד והעדים חותמים בסוף השטר, אמנם ישנו גט (-שטר) מקושר שדרך הכתיבה והחתימה שלו שונה משטר רגיל, ולהלן יבוארו החילוקים בין שטר רגיל לגט מקושר.

וכתבו התוס' (ד"ה גט) שדינים אלו היו צריכים להכתב במסכת גיטין, והוא נכתב כאן אגב הדינים של שטר של שכיב מרע. ופרק הניזקין נכתב בגיטין ולא בניזקין, אגב הדינים של תיקון העולם שהוזכרו בפרק השולח.

ק"ס. גט (כל שטר קרוי גט) פשוט כעין שלנו שאינו תפור

ומקושר, עדיו מתוכו בסוף השטר, ומקושר עדיו מאחוריו, כותב שיטה ומניח חלק כשיעור אותה שיטה, וכופלה על החלק, ותופר, וכן בהמושך בכל שיטה ושיטה בכל תורף השטר (אבל הטופס כתוב כמו פשוט), והעדים חתומים מבחוץ כפי שיבאר להלן, ולא יהיו קשריו מרובים מעדיו, וצריך שהעדים יהיו נקראים ונראים מבחוץ. רשב"ם. וכתבו התוס' (ד"ה מקושר) שלר' ירמיה בר אבא (קס"א). שבגט מקושר העדים חותמים לאורך השטר, צריך לחתוך את החלק החלק שבין החתימות לשוליים, שמא יכתוב שם דבר אחר, אי נמי מטייט (-מלכלך בדיו) את החלק החלק, ולא יאמרו שהעדים חתמו רק על הטייט כדאמרינן בגמרא (קס"ג:), דרך כאשר השטר והעדים בצד אחד אמרינן הכי. וכן יש לטייט את הגליון שבין העדים לסוף השטר (שא"א לחותכו כיון שמשאירים אותו בשביל הקיום), כדי שלא יכתוב שם מה שרוצה, שהרי שטר שהוא ועדיו בשיטה אחת כשר, ואף אם העדים חותמים זה תחת זה צריך לטייט

השטר, ואין לכתוב נוסח זה אלא פעם אחת, כדי שלא יוסיף על השטר ויחזור ויכתוב הכל שריר וקיים, ואין לחשוש שמחק נוסח זה והוסיף על השטר, דכל מה שנכתב מהמחק והאלה, במקום ששייך לכתוב שם הכל שריר וקיים, פסול, באופן ששייך לכתוב במקום המחק הכל שריר וקיים או יותר, (אבל מילה תלויה בין שיטה לשיטה, שטעה הסופר והוסיפה אח"כ, אם היא מקוימת שכתב בסוף השטר תיבה פלוני דביני חיתי שריר וקיים, כשרה).

קס"א. ואין לחוש (לרב ירמיה בר אבא דס"ל שהעדים חותמים מאחורי הכתב כנגד הכתב מבחוץ ואין כותבים שריר וקיים) שיוסיף עדים, ויוסיף על הכתוב בשטר, ויאמר שהניח שם חלק ונתכוון להרבות עדים ולא נזדמן לו, וי"מ שיחתים שם עדים, ויאמר שאף שבמקושר מספיק ג' עדים, כוונתו להרבות עדים כדי לפרסם הדבר, (אבל אם לא יוסיף עדים יהיה פסול, דסיום העדים צריך להיות כנגד סיום השטר. ואין לומר שיטייט (-לכלך בדיו) שם, משום שירצה לכתוב שם את האשרתא. תוד"ה) וליחוש. עוד כתבו התוס' (ד"ה אנא) שאם יוסיף עדים [פסולים] יקיים את השטר בשלשת העדים שלמטה, דיכולים לקיים את השטר ע"י איזה ג' עדים שירצה). משום שלשית רב ירמיה בר אבא העדים חותמים מלמטה למעלה לאורך השטר, ולא כסדר כתיבת הגט, ואין השטר מתקיים אלא מכנגד החתימות ולמעלה. ובגט פשוט העדים חותמים לרוחבו. וכתבו התוס' (ד"ה מלמטה) שבאמת יכלו לתקן ההחתימות יהיו תחת השיטה אחרונה מבחוץ, אלא שרצו לשנותו ככל שיכלו מגט פשוט, כדי שלא כולם יהיו בקיאים לעשותו, ובינתיים תתייבב דעתו.

הגמרא שואלת שנחשוש שיחתוך את השורה האחרונה שכתוב בה תנאי או פרעון המזיק לבעל השטר, וחתום בה ראובן, ונכשיר את הגט ע"י המילים בן יעקב עד אם מכירים שזה כתב ידו של אותו בן יעקב. והקשו התוס' (ד"ה וניגוז) שהרי אין למדין משיטה אחרונה, כיון ששם חוזר על ענין השטר, ואם יחתכנה יהיה פסול כיון שלא חזר על ענין השטר. ותיירצו שבמקושר לא נהגו לחזור על השטר בשיטה אחרונה, והיו למדין משיטה אחרונה, דבפשוט שהעדים לא מקפידים לחתום סמוך לכתב וממילא מחשש שיוסיף שם חזרו על השטר בשיטה אחרונה ואין למדים ממנה, אבל במקושר שעדיין מאחוריו מלמטה למעלה והם מתחילים את החתימות ממקום סיום השטר אין חשש זה. והקשו התוס' שנחשוש במקושר שיוסיף עדים כנגד הכתב שזי"ף. ותיירצו שהעדים חותמים זה תחת זה, ואין בכל שורה אלא עד אחד, ואם יוסיף עד שני כנגד מה שזי"ף יפסלו את השטר. אי נמי העדים שחתמו בראשונה טייטו בגליון שלמטה מן השטר מבחוץ, כדי שלא יבוא אדם אחריהם ויכתוב שטר באותו גליון ויהיה העד לזה שזהו כתב ידו. עוד כתבו התוס' (ד"ה וגייז) שלר' ירמיה לא היה כתיב 'שריר וקיים' במקושר, דאם היה כתוב לא יוכל לגזוז, משום שיפסלו את השטר כיון שלא כתוב בו שריר וקיים, ולרב הונא היה כתוב בו 'שריר וקיים', אבל בפשוט בין למר ובין למר לא היה כתוב שריר וקיים.

והגמרא מתרצת שחותמים ראובן בן בשורה אחת (-כנגד השורה אחרונה של השטר. תוד"ה דכתב) ואת שם אביו ותיבת עד בשורה הקודמת (כנגד השורה הקודמת. ודעת ריב"ם שצריך

מקושר, כדי שעד שיסיימו תתייבב דעתם, ותיקנו בכל השטרות כדי שלא לחלק בין גיטין לשטרות, ואם נפסול בשטרות יפסלו גם בגט, אי נמי אם יורגלו לעשות כן בשטרות יעשו כך גם בגט. תוד"ה שלא.

לרבי חנינא המקור הוא מדכתיב "וכתוב בספר" זה פשוט כעין ספר, "וחתום" שמשמע צרור וחתום ומקושר זה מקושר, "והעד" שניים דסתם עד היינו שניים, "עדים" שלשה.

לפרסם המקור הוא מדכתיב "ואקח את ספר המקנה" זה פשוט, "את החתום" זה מקושר, "ואת הגלוי" זה הפשוט שבמקושר הטופס הפשוט בגט שהתורף בו מקושר, "המצוה והחוקים" אלו הדינים החלוקים ביניהם.

לרמי בר יחזקאל יליף מדכתיב "על פי שניים עדים או על פי שלשה".

ומה שלכו"ע מקושר צריך שלשה ולא הפשוט, דמתוך שנתרבה בקשריו שהוא חמור לענין עשיית קישורין, הוא חמור נמי שנתרבה בעדיו.

מסקנת הגמרא שדין מקושר הוא מדרבנן, והפסוקים דלהלן נצרכים לענין אחר (עצה טובה, הכי הוה מעשה, להקיש שלשה לשניים), ואינם אלא אסמכתא בעלמא. וכתבו התוס' (ד"ה שדות) שדורשים מפסוקים אלו כדלהלן: "וכתוב זה תופס, וחתום" זה תורף - מוכר ולוקח זמן ושדה, דתורף איקרי חתימה, "והעד עדים" כמשמעו, "ואקח את ספר המקנה" טופס, "ואת החתום" תורף, "ואת הגלוי" זהו העדים שהוא גליון של שטר, "מצות וחוקים" בפשוט נמי יש הרבה דברים שצריך להזהר, שלא יחתמו לא מלמעלה ולא מן הצד אלא מתחתיו, ושלא ירחיקו העדים יותר משיטה אחת.

התוס' (ד"ה תקנו) מסתפקים אם בזמן הזה כשכהן מגרש אשתו צריך לעשות גט מקושר, דמשמע שהתקנה היא שאין לגרש כי אם במקושר, וכתבו שלפי שאין אנו בקיאים בו בטוב נכון יותר לעשותו פשוט, שהוא קל יותר. אי נמי לא היתה התקנה אלא באותו מקום. ור"י היה אומר שלא תיקנו חובה לעשות מקושר, אלא לטובתם כדי שלא יפסידו נשותיהם.

מקום החתימות- לרב הונא העדים חותמים בין קשר לקשר כנגד כל הכתב מבחוץ, (שהרי מצינו שרבי ראה גט ולא ראה בו את הזמן מפני שהיה מובלע בקשרים, אבל את החתימות רבי ראה כיון שהם מבחוץ ונראים בין החריצים. וכתבו התוס' (ד"ה ואם) שרבי היה יודע ענין שטר מקושר, אלא שחשב שלא מסתירים בין הקשרים דבר שהוא מעיקרו של שטר). ולרב ירמיה בר אבא העדים חותמים אחורי הכתב כנגד הכתב מבחוץ, וממלאים מקום חתימת העדים עד סוף השטר, ולדידיה א"צ לכתוב שריר וקיים, דמקום חתימת העדים מקיים את הנכתב כנגדו בפנים.

למה אין חשש שיוסיף על הכתוב בשטר-

צריך לכתוב בסוף השטר המקושר הכל שריר וקיים, כדי שלא יוכל להוסיף מה שירצה, שהרי אין העדים חתומים בסוף

חתימות העדים על השטר הרי הם עדות על מה שכתוב בגוף השטר, ולכן יש לעשותם באופן שלא יאפשר למחזיק השטר לכתוב שם דברים נוספים או אחרים כאילו העדים חתמו על דברים אלו, וכדלהלן.

קס"ב עד כמה יכולים להרחיק החתימות מהכתב-

צריך בשורה האחרונה לחזור על דברים שכבר נכתבו בשטר, או שיכתוב שם דברים שאין בהם משמעות, ולא יכתוב שם דברים חדשים או תנאי, משום שאין למדים משיטה אחרונה, ואם יכתוב שם תנאי, יגבה בשטר שלא כדין אע"פ שלא נתקיים התנאי, שהרי אם הרחיק את העדים שורה אחת מן הכתב כשר, שאין העדים יכולים לקרב חתימתם כ"כ, וא"כ אפשר לזייף ולהוסיף דברים בשורה האחרונה, ואיירי כשאין כתוב בשטר 'שריר וקיים'. וה"ה אם הרחיק את העדים שורה וחצי כשר (והיינו עובי של שורה וחצי, אבל אם השטר הסתיים באמצע שורה והשאיר עוד שורה פסול, מפני שיכול להוסיף בחצי השורה מה שירצה ויכתוב גם בשורה האחרונה, ואם נשארה שורה אחת והעדים התחילו לחתום באמצע שורה כשר, דאין למדים משיטה אחרונה גם אם כתוב גם בשורה של חתימת העדים. תוד"ה איבעיא, אבל אם הרחיק שני שורות פסול כיון שיכול להוסיף ב' שורות ונלמד מהשורה הראשונה, ואפי' יש עדים שלא הוסיף בו פסול, משום שלא נעשה כתיקון חכמים, וכמלוח על פה דמא.

התוס' (ד"ה וצריך) דנים מה הדין בשטר שיש רווח של שיטה אחת בין הכתב לעדים, ולא חזרו על עניינו בשיטה אחרונה, שהרי גם אם יוסיף שם הרי אין למדים משיטה אחרונה, וכתבו שמסתבר לפסול אע"פ שהמרחק בין הכתב לחתימות הוא רק שורה אחת, גזירה שמא יכשירו כשהרחיק ב' שורות.

עוד כתבו התוס' (ד"ה לפי) שבשטרות של זמן המשנה והגמרא לא היו כתבים 'שריר וקיים', אלא היו חוזרים בשיטה אחרונה על עניינו של השטר, ולכן לא היו למדים משיטה אחרונה, ולכן אם היו מוחקים בשטר היו מקיימים את המחק לפני שיטה אחרונה. אבל בשטרות שלנו רגילים לכתוב 'שריר וקיים' ו'כדת משה וישראל' בגט אשה, וקיום המחק עושים אחר 'וקנינא' שהוא בשיטה אחרונה. שיטת ר"י ד'שריר וקיים' ו'כדת משה וישראל' מעידים ששם הסתיים השטר, וממילא למדים משיטה אחרונה, ואם לא כתוב בשטר 'שריר וקיים' הוא פסול, ומה שכותבים בגט 'ודין דיהוי לכי מינא' ספר תירוכין, אינו מדין חזרת השטר, אלא כיון שיש ספק בגמרא (גיטין פ"ה:) אם צריך לכתוב 'ודין'. והטעם ששינוי בזמנו את השטרות הוא משום שחששו שהעדים ירחיקו את חתימתם שני שורות ויוכל להוסיף מה שירצה, וכדי שאם יצטרכו לקיים מוחק בשיטה אחרונה לא יצטרכו לכתוב עוד פעם את חזרת השטר. ולאחר פטירתו של ר"ת מצא ר"י שר"ת כתב נוסח הגט ולא כתוב בו 'שריר וקיים' וממילא אין למדים משיטה אחרונה, ואין לקיים בשיטה אחרונה אלא דבר שכבר נשנה בשטר, וכתבת 'ודין' וכו' אין לעשותה בשיטה אחרונה, אלא רק מתיבת 'תירוכין' שזה כפל לשון. והקשו התוס' שיכול למחוק בשטר דבר שלרעתו, ולכתוב דבר שכבר כתוב בשטר ויקיימו בסוף השיטה האחרונה.

עוד כתבו התוס' (ד"ה פחות) דהא דאיתא בתוספתא 'וכמה יהיו העדים רחוקים מן הכתב ויהיה כשר, כדי שיהיו נקראים עמו, דברי רבי, רשב"ג אומר מלא שיטה אחת, ר' דוסתאי ברבי ינאי אומר מלא חתימת שני עדים, שטר שחתום עליו ה' עדים ונמצאו ג' הראשונים

לכתוב את תיבת בן באותיות גדולות כנגד כל תיבת ראובן שמעליה, כדי שלא יחתוך את אותיות ראו וישראל כתוב בן (וחשש זה שייך רק בשם ראובן), או שיכתוב את המילה בן תחת סיום המילה ראובן.

ואין לחוש שנכשיר ע"י התיבות יעקב עד לבד ונאמר שיעקב עצמו חתם, (שאף שיודעים שיעקב לא חתם על השטר, חוששים שהלוח שידוע שהשטר נכון לא ישים לב לזיוף, ואם הוא לא מבקש קיום א"צ לקיים. ואם לא טוענים מזויף ליתומים ולקוחות א"כ מהם הוא יוכל להוציא. תוד"ה ומתכשר). ד"ל שלא כותבים תיבת עד (ומשמע שאם כתב 'ראובן בן יעקב עד' יהיה פסול, ו'בן יעקב עד' או איש פלוני עד' יהיה כשר, דהתנא מכשיר חתימה כזו ולא חילק בין פשוט למקושר, ועוד משום גרים שאין להם לחתום בשם אביהם. תוד"ה דלא). ואף אם כותבים תיבת עד, י"ל דכשר כשיודעים שזו אינה החתימה של שום יעקב באותה מלכות.

קס"א: ואין תולים שחתם בשם אביו כדי לכבדו. דאין

אדם חותם בשם של אביו במקום בשם שלו, וגם אינו חותם בשם אביו כסימן (שהרי מצינו שהיו חותמים בסימן של דג או דקל או תורן של ספינה או אותיות, ואף שרק בהוחזק כשר, דילמא הוחזק לחתום בשם אביו. תוד"ה ודלמא), דלא חציף איניש לעשות שם אביו לסימן.

וכתבו התוס' (שם) ששיטת רש"י בגיטין (פ"ז. לענין שני גיטין הכתובים זה לצד זה, שזה שעדים נקראים עמו כשר) ש'ראובן בן' כשר, דהוי כאילו כתב שהוא בנו של ראובן, כחתימה יוונית, אבל שיטת התוס' שללא 'יעקב עד' אין להכשיר את 'ראובן בן', אלא שאומרים שם שראובן חתם על הגט השני 'בן יעקב עד' שזה חתימה כשרה, והתכוין שהחתימה 'ראובן' שעל הגט הראשון תיקרא יחד עם המשך החתימה, ועל זה הגמרא אומרת שכנגד הגט השני כתוב 'יעקב עד', ואין עד חותם בשם אביו, ואין לומר שאביו חתם על הגט השני 'יעקב עד' וראובן חתם על הגט הראשון 'ראובן בן' ונתכוין שיקראו את חתימתו יחד עם חתימת אביו, מייירי שלא כתוב 'עד' אחרי 'יעקב', שבזה ודאי יעקב לא חתם, או שמדובר שיודעים שהאב לא חתם, ואז אין להכשיר את הגט השני. ואם חתום רק 'יעקב עד' ודאי שזה פסול, וכוונת הגמרא כאן שיעשה כך ויחשוב שלא ישימו לב כיון שהלוח יודע שהשטר אמת.

מור זוטרא מתרץ כל הקושיות הנ"ל, דס"ל שצריך שכל החתימות יתחילו ויגמרו באותה שורה, ואי לא הכי פסול השטר המקושר, ובין אם התחילו למעלה וסיימו למטה ובין איפכא, אינו יכול להוסיף או לחתוך. ומ"מ כתב רבינו חננאל דמתני' דייקא כרב הונא. והקשו התוס' (ד"ה כל) שבאופן שחתמו מלמעלה למטה יכול לחתוך את השורה האחרונה, שהרי חתימה בלא 'עד' כשרה. והביאו שריב"א פירש שכל העדים חותמים רק כנגד השורה האחרונה.

קיום המחיקות - כל מקום בשטר שנמחק, ואינו במקום כתיבת 'שריר וקיים', צריך לקיימו בסוף השטר, דאל"כ איכא למיחש שאחרי הכתיבה והחתימה מחק ושינה. וא"צ לכתוב את המילים 'ודין קיומיהון' אלא רק לקיים.

אין חותמים העדים בצורה המונעת זיוף

נעשה כתיקון חכמים, אבל בשטר רגיל אם השאיר ב' שורות לא יועיל לטייט שם, מפני שיאמרו שהחתימות הם רק על הטייטא, דאף עמי הארץ רגילים לחתום.

גט שהוא ועדיו כתובים על מקום מחוק כשר, דניכר שהשטר לא נמחק אלא פעם אחת כמו מקום החתימות, אמנם אם כתוב עליו אשרתא, אין סומכים על האשרתא, דשמא מחק הכל וזייף גם את חתימות העדים, אלא צריך לקיים את חתימות העדים.

קס"ג: ושיטת רבי יוחנן שאם נשאר רווח בין העדים לאשרתא, אפי' שורה אחת פסול ואע"ג דמטייט, שמא יחתוך את השטר, ויכתוב בשורה זו דבר אחר ויחתים את העדים באותה שורה, דשטר כזה כשר לרבי יוחנן, דלא פסלו רבנן שטר קטן יותר משטר גדול. אבל בשטר רגיל אם יחתוך את השטר ויכתוב בשורה האחרונה דבר אחר, והעדים בשורה הבאה, לא יסמכו על הכתוב בשורה זו, דאין למדים משיטה אחרונה. ואם יחתים גם את העדים בשורה שהוסיף, ויטען שהעדים הנוספים הם כדי לרבות בעדים, יצטרך לקיים דווקא את העדים שלמעלה. התוס' (ד"ה ר' יוחנן) מבארים שריו"ח סובר שבית דין עשויים לחתום על טייטא, וא"כ אין ראיה מהקיום שהחתימות אמיתיות, אי נמי ריו"ח לא חולק, אלא רב מיירי כדהרווח מטויט, וריו"ח מיירי כשאינו מטויט, אי נמי נחלקו כשנשארה שיטה אחת לא מטויטת, שלרב כשר מפני שאין מקיימים אותו מחתימות הדיינים אלא מחתימות העדים.

עוד כתבו התוס' (ד"ה שיטה) א' שטר שהוא ועדיו בשיטה אחת והבית דין חתמו תחתיהם כשר, מפני שהמלוה לא יכול להוסיף מה שירצה, מפני שהבית דין מודקים להסמיך את חתימתם לשטר, ואם הרחיקו חתימתם שיטה אחת פסול. ב' התוס' דנים אם השטר נפסל ע"י גליון שבצידי השטר. ג' אם העדים חתמו זה אצל זה בסוף השיטה והשאירו מקום חלק בתחילת השיטה אין השטר נפסל בכך, ולר"ת השטר נפסל בכך. ד' שושבינים שהרחיקו חתימתם ב' שורות מהכתובה לא פסלוה, כיון שאינם צריכים לחתום כלל.

קס"ד. שטר שנכתב ונחתם על מקום שנמחק כשר, ואין לחוש שימחק שוב, דאינו דומה נמחק פעם אחת לנמחק ב' פעמים, ואין העדים חותמים על המחק אא"כ נמחק בפניהם, ויראו שמקום חתימתם אינו משונה במחיקה משאר השטר.

ואם הוא על הנייר והעדים על המחק, יכתבו בין חתימה לחתימה (כדי שלא יגזור משפט זה) 'אנחנא סהדי חתמנא על מחקא, ושטרא כתב על ניירא', שמא ימחק רק מקום החתימות, ואחרי שיחתמו ימחק את הכתוב בשטר ויכתוב מה שירצה. ובשטר שהוא ועדיו על המחק לא תיקנו לכתוב 'אנחנא סהדי', משום שזה פחות שכוח. תוד"ה גופא.

שטר שנכתב על מקום מחוק והעדים חתמו על מקום

קרובים או פסולים תתקיים העדות בשאר. מיירי במן הצד.

אם נשאר רווח יכול להחתים על השטר עדים נוספים, ואפי' קרובים או פסולים, (ואל תתמה איך יתכן שחלק פוסל וקרובים או פסולים לא פוסלים, שהרי אויר פוסל סוכה בג' טפחים, וסכך פסול כגון שהוא מקבל טומאה פוסל בארבעה. וכתבו התוס' (ד"ה שהרי) שמדובר בסוכה גדולה עם ג' דפנות, והאויר שלשה הוא לכל אורך הסוכה, דפסול משום שע"ז יש לכל צד רק ב' דפנות, או דמיירי בסוכה קטנה עם ארבע דפנות ולא נשאר שיעור הכשר סוכה מכל צידי האויר, אבל אם נשאר שיעור סוכה וג' דפנות מכל צד של האויר כשרה, ולגבי לשבת תחת האויר אף בפחות משלשה אין לשבת שם. עוד כתבו התוס' (ד"ה ואל) שמגט קרח אין ראיה, דהיא גופא תקנתא דרבנן וצריכה ראיה ממילתא דאורייתא, ועוד דגט קרח אפשר לטייט, משא"כ הכא. והראיה מסוכה היא שכמו ששם לא גוזרים סכך פסול אטו אויר החמור, ה"ה הכא), וממילא אם נמצא אחד מהעדים קרוב או פסול, תתקיים העדות בשאר, אף כל זה דווקא אם הראשונים פסולים, אבל אם האחרונים פסולים פסול. והתוס' (ד"ה דאמר) דנים אם חזקיה מכשיר גם פסולים כבן ננס, או רק קרובים וכו"ע (גיטין פ"א:), ולהלכה גם פסולים כשר. עוד כתבו התוס' (ד"ה נמצא) שדווקא בעדות בעל פה פסולה בנמצא אחד קרוב או פסול, ורק אם אמרו שבאו לראות ולא להעיד כשרה, אבל שטר שנמצא אחד מעדיו פסול, תתקיים העדות בשאר העדים, דעדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותם בבית דין, וכאילו נחקר ונמצא שחתמו כדי להשלים או משום תנאי ולא כדי להעיד, ואין חילוק אם הפסולים חתמו בתחילה או בסוף, ודלא כרב יהודאי שמכשיר רק כשחתמו מתחילה, ובגט אם חתמו בתחילה פסול ואם חתמו בסוף כשר, וחזר בו ר"ת וסבר כרב יהודאי, מפני שמקיימים את השטר מסופו ויבואו לומר שקרוב או פסול כשרים לעדות, ובגט קרח שמקיימים אותו מכל שלשה כשר אפילו אם הפסולים חתמו לבסוף.

קס"ג. שיעור ב' השיטין - מה שנתבאר שאם נשאר שיעור ב' שורות בסוף השטר לפני החתימות השטר פסול, היינו ב' שורות עם אוירן, אבל בפחות מזה אינו נפסל, והיינו לרב יצחק בן אלעזר כשיעור לכתוב לך לך זה ע"ג זה, והיינו ב' שורות וד' אווירים, שיוכל לכתוב כ' ומתחתיו ל', ולעולא השיעור הוא ג' אוירין, כדי לכתוב ל' למעלה וך' למטה, ויכול לאמן ידו להרחיק את הל' התחתונה מהך' העליונה, ולרבי אבהו השיעור הוא שיטה אחת ושני אוירין, כדי לכתוב ברוך בן לוי בשורה אחת.

ומשערים לפי כתב העדים, ולא לפי כתב סופר שהוא קטן יותר מפני שידע לכוון ידיו, דהמזייף לא הולך לסופר שמא לא ירצה, אלא עושה בצינעא.

אם נשאר ב' שורות או יותר בין העדים לאשרתא - קיום השטר, וטייט את הרווח - לכלכו בדיו (בנקודות או בקוים, ולא בצורה שיוכל למחוק ע"י הטייט חלק מהשטר כפי שירצה. תוד"ה דמטייט), לשיטת רב כשר, דאין בית דין חותמים לקיים את הטייטא, אבל אם ב' השורות חלקות פסול, שלא

התחיל למלוך והכונה לשנה הראשונה, דמנהגם היה בשנה הראשונה לקרוא לו ארכן - מתוקן למלכות מחדש, ובשנה דיגון - שניים, ואין לחוש שהעבירוהו והחזירוהו, דאז קורים לו ארכן דיגון.

האומר הריני נזיר הינא חייב נזירות אחת - ל' יום, (שאחת ביוונית זה הינא. תוד"ה הינא), דיגון - שתיים - ס' יום, טריגון - שלש, טטריגון - ארבע, פנטיגון - חמש. וקמ"ל שאף אם אינו יודע פירוש לשון זה חלים עליו הנזירות כנ"ל. תוס' שם.

בית אינו מיטמא בנגעים אלא כשיש לו ד' קירות, אבל שטים או שלש או חמש לא, דכתיב "קירות" ב' פעמים.

אין לומר על דבר רע לא אני עשיתי "אלא פלוני", דזה לשון הרע.

אל יספר אדם בטובתו של חברו, שמתוך כך שמרבה בשבחו בא לידי גנותו.

ג' עבירות אין אדם ניצל מהם בכל יום, הרהור עבירה, עיון תפילה (לרשב"ם הכונה שחושב שמגיע לו שתתקבל תפילתו לפי שהתפלל בכונה, ולתוס' (ד"ה עיון) הכונה שאינו מכין בתפילתו היטב), ואבק לשון הרע כגון שאומר נורא בי פלניא (ערכין ט"ו).

קס"ה. רוב בני האדם נכשלים בגזל שמורים התר במשא ומתן לעכב רווח הראוי לחבירו, ומיעוטים בעריות, וכולם באבק לשון הרע.

אם שינה הסופר ממה שאמר לו לכתוב - האומר לסופר שיכתוב לו שטר פשוט במקום שרגילים לכתוב פשוט וכתב לו מקושר, או איפכא, הוי קפידא ואם זה גט אשה פסול לגרש בו. ובמקום שרגילים בפשוט ובמקושר ושינה הסופר ממה שאמר לו, לת"ק הוי קפידא, ולרשב"ג הכל כמנהג המדינה, דסבר מראה מקום הוא לו. ואם אמר לו בסתמא ושינה מהמנהג, הכא משמע דכשר, ובקידושין מבואר שפסול. (תוד"ה באתרא). אבל אין כוונת רשב"ג שצריך לכתוב פשוט או מקושר כמנהג המדינה אם נהגו לשנות דינם, דת"ק נמי מודה לזה.

עוד מצינו תנאים הסוברים **מראה מקום הוא לו**, דאמר ר"ש שאם הטעה לשבח מקודשת, - האומר התקדשי לי בדינך של כסף ונמצא של זהב, ואיירי בקידשה ע"י שלוחה, (אמנם ביוחסין שאמר שהוא לוי ונמצא כהן אינה מקודשת), וכן רבי אלעזר אמר שאשה שאמרה התקבל לי גיטי ממקום פלוני וקיבלו ממקום אחר כשר, (ולת"ק פסול לפי שאינה רוצה להתבטא במקום אחר).

מקושר שחתמו בו ב' עדים פסול, אע"פ ששטר אחר

שאינו מחוק פסול, ולא יועיל שיכתבו 'אנחנא סהדי' שחתמו על ניירא, ושטרא על מחקא', דיש לחוש שימחוק פעם שניה, ואינו ניכר שנמחק ב' פעמים אלא היכן שמקום העדים נמחק פעם אחת דיכול להבחין באותו שטר שמקום אחד נמחק יותר ממקום אחר, ואין לבדוק בשטר אחר איך נראה מקום שנמחק פעם אחת, דאין שטר דומה לשטר אחר, שמחק של קלף עבה אינו ניכר כ"כ, ואין למחוק את החתימות אחר שנקבל אם החתימות בבית דין כדי שבעל השטר לא יפסיד את העדות, ולבדוק איך נראה המקום כדי שלא יפסיד בעל השטר את העדות של עדיו, דאינו דומה מקום שנמחק באותו יום למקום שנמחק לפני יומיים, ואין להשהות את השטר, דחיישינן לבית דין טועים. ויש שאינם גורסים את השאלה למה לא משהים את השטר, דס"ל שאינו דומה נמחק בן ב' ימים לנמחק בן ג' ימים.

וכתבו התוס' (ד"ה גופא) שאין חוששים שהשטר נכתב על הגייר והעדים חתמו על המחק, והוא מחק את השטר כולל תיבות 'אנחנא סהדי' וכו' וכתב מה שרצה, מפני שאין מכשירים שטר שהוא ועדין על המחק אא"כ אין בין עד לעד מקום בכדי לכתוב 'אנחנא סהדי'. ולרבי"ם אין לחוש לכך, מפני שיהיה ניכר שמקום 'אנחנא סהדי' מחוק ב' פעמים, ולתוס' אם כתוב על המחק אינו ניכר אם נמחק פעם אחת או שני פעמים, ומבארים את שיטת רבי"ם שגם אין לחוש ש'אנחנא סהדי' היה כתוב על הגייר, מפני שאם החתימות זה תחת זה אסור שיהיה ביניהם מקום שתי שורות, שמא יוסיף שם המלוה פלוני חייב לי מנה, ויכתוב כך גם בשטר אחר ויתבענו, וממילא אין לחוש שהיה כתוב שם 'אנחנא סהדי', ואם העדים חותמים זה בתחילת השורה וזה בסופה, אין לחשוש שהיה נייר ביניהם והיה כתוב שם 'אנחנא סהדי', דלמה יחתמו כך ולא יחתמו באמצע בלי לכתוב 'אנחנא סהדי'.

קס"ד: שטר מקושר שחתמו עדיו מתוכו - לת"ק פסול, ולרבי חנינא בן גמליאל כשר, מפני שיכול לעשותו פשוט. וטען לו רבי שיש שינוי בזמן הכתוב בשטר, דשטר רגיל כותבים את המניין האמיתי, אבל במקושר מוסיפים שנה אחת, (ושמא היו מונים כך לכבוד המלך שכבר החזיק שנה נוספת, ובמקושר הוסיפו הרבה חילוקים וחומרות משום תקנת הכהנים הקפדנים), ויש לחוש שילווה במקושר ויפרע לו לפני הזמן הכתוב במקושר ויטען שנאבד לו השטר ויכתוב שובר, ויעשהו פשוט, ויטען לו שחזר ולוה ממנו אחרי זמן השובר. (שאלת הגמרא היא על הפסד הלקוחות שיגבה מהם שלא כדין, ולא על הפסד הלווה, דאיהו אפסיד אנפשיה כשלוה בכזה שטר. אי נמי מיירי שבשטר בלי אחריות שאין גובים בו מלקוחות, והשאלה היא על הפסד הלווה, דלא מסיק אדעתיה שיבא לידי זיוף. תוד"ה השתא). והגמ' אומרת שלרבי חנינא בן גמליאל אין כותבין שובר ואינו פורע לו עד שיקרע את השטר, ופולגתא היא לקמן.

קס"ד: שטר שהיה כתוב בו בשנת פלוני ארכן, ולא כתוב כמה שנים למלכותו, (לרשב"ם 'ארכן' הוא מלך, ולתוס' (ד"ה בשנת) הוא ממונה שמסירים אותו ממשרתו לאחר שנה), 'יבדקו מתי

למר בר חייא אם שניים העידו בבית דין אחד ואח"כ העידו בבית דין אחר, לרבי נתן יכולים לצרף דיינים מזה ומזה, ואמר רבי ירמיה שאינו ראוי להכריע בדבר אך דעתו נוטה שגם לת"ק דרבי נתן מצטרפים.

לרבינא ג' שישבו לקיים שטר ומת אחד מהם אחרי שהעידו בפניהם על חתימת ידיהם, רבי ירמיה אמר שאינו ראוי להכריע בדבר אך דעתו נוטה שצריכים לכתוב "במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי" דלא מחזי כשיקרא.

ועל תשובה זו הכניסו את רבי ירמיה לבית המדרש שהשיב להם כהוגן, אחרי שהוציאוהו משום ששאל מה הדין ברגלו אחת חוץ לתחום, כדאיתא לעיל כ"ג:.

שטרות שיש ספק במה שכתוב בהם

להלן יבואר מה הדין בכמה אופנים שיש ספק בכוונת מה שכתוב בשטר, שהכלל בזה שיד בעל השטר על התחנותה משום שהמוציא מחבירו עליו הראיה, א"כ יש סיבה לתלות שהאמת כדבריו.

זוזין מאה דאינון סלעים עשרים, אין לו אלא עשרים, דיד בעל השטר על התחנותה, דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ויתכן שכוונתו למאה זוזים גרועים ששוים עשרים סלעים.

זוזין מאה דאינון תלתין סלעין, אין לו אלא מנה די"ל שהכונה לסלעים קלים.

כסף זוזין דאינון ונמחק ההמשך - המנין, או דרכונות דאינון ונמחק ההמשך, אין פחות משניים.

כתוב בו מלמעלה מנה ומלמטה כשכפל דבריו מאתים, או מלמעלה מאתים ומלמטה מנה, הולכים אחרי התחנות א"כ זה כתוב בשיטה אחרונה, ואין כותבין את העליון אלא כדי שאם תימחק אות אחת מן התחנות ילמד מן העליון. ברשב"ם מבואר שהכונה לכתובת הסכום, ולתוס' (קס"ו: ד"ה אם, השני) אין למדים מן העליון כלום לגבי הסכום, וכוונת מתני' לכפילות השמות.

כסף שלוש כסף, אין פחות מדינר כסף, והיינו בכתוב בו מטבע, דאל"כ י"ל דכוונתו לנסכא, ואיירי במקום שאין רגילים בפרוטות כסף, דאל"כ י"ל שכוונתו לפרוטות כסף. התוס' (ד"ה אימא נסכא) מביאים ב' ביאורים אם נסכא היא פחות מדינר, שהרי תפשת מועט תפשת, או שנסכא היא יותר מדינר, ומ"מ סתם כסף משמע נסכא ולא מטבע, ואפשר שהיו יודעים מה השיעור של סתם נסכא.

כסף דינרים או דינרים כסף, אין פחות משני דינרים כסף.

דהב אין פחות מדינר זהב, והיינו בכתוב בו מטבע, דאל"כ י"ל דכוונתו לנסכא, ואין לומר שכוונתו לפרוטות, דאין עושים פרוטות זהב בשום מקום.

כשר בב' עדים, והא דתנא במתני' דפשוט שחתם בו עד אחד פסול, לאבוי קמ"ל דאפי' יש עוד עד שמעיד בעל פה, פסול לטרוף בו מלקוחות, דהעדים החתומים הם מוציאים את הקול, ואינו גובה אלא מבני חרי כמלוה על פה, וכן יכול הלוה לטעון פרעתי ואינו יכול לטעון לו שטרך בידי מואי בעי, דכיון שלא נעשה כתיקון חכמים לא זכר לבקשו מהמלוה. ואמימר מכשיר עד אחד בכתב וכתב ידו מקיים ממקום אחר, ועד אחד על פה, ואפי' לטרוף מלקוחות, דשניהם מפקי לקלא, ולדבריו קמ"ל מתני' שכמו שעד אחד בפשוט פסול מדאורייתא, דכתיב "לא יקום עד אחד באיש", כך שניים במקושר אמרו חכמים שיהיה כמו פסול מדאורייתא, ואם גט הוא אינה מגורשת (והוי ממזר מדרבנן, וחשיב דאורייתא משום דהוי ממזר כמו בדאורייתא. תוד"ה הכא), ואם שטר חוב הוא אינו גובה ממשעבדי אא"כ יש עוד עד בעל פה. וכתבו התוס' (ד"ה מה) דהיינו כמ"ד (גיטין פ"ו). דהא שביש בו זמן ואין בו אלא עד אחד הולד כשר, היינו בכתב ידו ועד דווקא, אבל כתב סופר ועד פסול לגמרי, אבל המ"ד שבכתב סופר ועד נמי כשר הולד, ואפי' בסופר שאינו מובהק, יסבור כאבוי דהכא, אי נמי הכא מיירי שהסופר בעצמו חתם או שכתבו קרוב או פסול.

עוד כתבו התוס' (ד"ה אמר אבוי) שמשמע כאן ששני עדים בכתב וכל אחד חתום בפני עצמו מצטרפים, לרבי יהושע בן קרחה וכמ"ד שעד אחד על הלואה ביום אחד ועד אחר על הלואה ביום אחר מצטרפים, אי נמי למ"ד אין מצטרפים יצטרפו היכא שמעידים על ב' הודאות על אותה הלואה. והתוס' דוחים את הראיה לדין זה מהסוגיא, וכתבו שלא מצינו בשום מקום ששטר שחתם עליו עד אחד מועיל, וצ"ל דמיירי הכא שהעד שבכתב מעיד שראה את ההלואה והעד שב"פ מעיד שראה את מסירת השטר שהעד הראשון חתום בו, שזה נחשב שיש כאן ב' עידי מסירה. וכתבו התוס' שבירושלמי מה הדין בעד אחד בכתב ועד בעל פה מהו שיצטרפו, ומבואר שם שכיון שעד אחד בכתב כלום הוא, מיירי ששנים חתומים על השטר אבל קיימו רק חתימה אחת.

צירוף לעדות

להלן יבואר האם שני עדים שלא העידו או חתמו יחד מצטרפים לעדות או לא.

קס"ה: לת"ק אין עדות מצטרפת עד שב' העדים יראו יחד, ולרבי יהושע בן קרחה אפי' ראו בזה אחר זה מצטרפים. לת"ק אין עדות מצטרפת אלא כששניהם מעידים יחד, ולרבי נתן אפשר לשמוע עד אחד היום ואת השני למחרת.

לאמימר (הנ"ל) אם עד אחד חתום והשני מעיד בעל פה, לת"ק דרבי יהושע בן קרחה לא מצטרפים שהרי צריכים לראות יחד, ורבי ירמיה אמר שאינו ראוי להכריע בדבר, אך דעתו נוטה שלבי יהושע בן קרחה מצטרפים.

לרב אשי אם עד אחד העיד בבית דין אחד והשני בבית דין אחר, לת"ק דרבי נתן אינם מצטרפים ע"י שיבוא בית דין אצל בית דין, ואמר רבי ירמיה שאינו ראוי להכריע בדבר אך דעתו נוטה שלרבי נתן מצרפים את ב' העדויות.

קפל ולמטה ספל, אם חוששים שזבוב מחק את הרגל של הק' ונעשה ס' או לא, תיקן, והמוציא מחבירו עליו הראיה, דאין בית דין מוציאים מספק מיד המוחזק, ולא דמי למזמן המוטל בספק חולקים, ששם יש ספק בעיקר המעשה ובית דין פוסקים יחלוקו, אבל כאן בית דין לא פוסקים אלא שותקים. לרשב"ם ספל היינו כמו ספל אדירים, וקפל היינו טלית הראויה לקפל, ולר"ת (תוד"ה ספל) היינו ס' פלגי – ס' חצאים, וקפל היינו ק' פלגי, או שספל היינו סאה ופלגא, וקפל היינו קב ופלגא.

שטר שכתוב בו שית מאה וזוזא, אין הכונה שש מאות פרוטות וזוז, כיון שיכול לצרף את הפרוטות לזוזים, קצ"ב פרוטות הם דינר, אלא נותן לו שש מאות לרשב"ם זוזים, (ואף שיכל לצרף את הזוזים לאיסתרות, היו רגילים לכתוב בשטר זוזים אע"פ שיש מטבע גדול יותר. תוד"ה ומשוי), ולר"ה שש מאות איסתרא שזה חצי זוז, וזוזא, ולא נותן לו שש מאות ואחד זוזי, דיד בעל השטר על התחתונה.

זהירות מזיוף ע"י שינוי חלק מהשטר

קס"ז. החותם כדי להראות חתימתו לבית דין, (כגון היכא שמת העד השני ורק ראובן ועוד אחד מכירים חתימתו, שהדין שראובן כותב ומשליך כתב ידו לבית דין, ואז הוא יכול להצטרף עם אחר לקיים חתימת השני), יחתום בראש השטר ולא בסופו, כדי שמי שימצא את השטר לא ימלא שם שטר חוב, ויגבה ממנו מנכסים בני חורין. ומעשה באב"י שניסה מוכס להחתימו בסוף השטר, ואמר לו אב"י כבר קדמוך רבנן.

וכן יש לזהר לא לכתוב את המספרים ממספר שלש עד עשר בסוף שורה, כדי שלא יוסיפו על הסכום, כגון תלת תלתין, (אבל באחד עשר אם יכתוב אחד ועשרין יראו שהו' דחוקה וכתבו התוס' (ד"ה לא) שאם כתוב תלתא בסוף שורה, אין חשש זיוף), ואם עשה כך שיחזור ויכתוב את הסכום באמצע השורה, שהרי אם כתוב יותר מפעם אחת, אין למדים אלא מן התחתון.

מעשה באחד שהיה כתוב בשטר תילתא בפרדיסא, ומחק חלק מהב' שיהיה ו', ושאלו אב"י למה יש רווח בין הו' לפ', וכפתיה ואודי.

ומעשה באחד שהיה כתוב בשטר שקנה את חלקם של ראובן ושמעון אחי, והוסיף ו' לפי אחי, ורצה לקחת גם את חלק אחיהם שנקרא אחי, ושאלו אב"י למה הו' של ואחי דחוקה כ"כ, כפתיה ואודי.

ומעשה באחד שרצה לגבות ע"י שטר שחתומים בו רבא ורב אחא בר אדא, ואמר רבא שזו חתימת ידו, אך מעולם לא חתם לפני רב אחא בר אדא, כפתיה ואודי, ושאלו רבא איך זייף את חתימת רב אחא בר אדא שהיה רועד, וענה לו שחתם על החבל שלרוחב הנחר, וי"א שעמד על הכלי

קס"ו. זהב בדינרים אין פחות מזהב בשווי ב' דינרי כסף, ואין אומרים שכוונתו לשווי ב' דינרי זהב, דיד בעל השטר על התחתונה, וסתם דינרים הם של כסף. והגמרא שואלת א"כ רישא נמי (לרשב"ם השאלה מ'כסף בדינרים' למה שלא יתן לו שברי כסף בשווי ב' דינרי כסף, וכן ב'זהב בדינרים' ו'דינרים זהב' למה לא יתן לו זהב בשווי ב' דינרים של כסף. ולתוס' (ד"ה אי) השאלה היא רק על המקרה הראשון, אבל כשאמר זהב אין לפרש בשווי של כסף אא"כ אמר 'זהב בדינרים'). ומתריך רב אשי שברישא אמר דינרי דמשמע דינרי זהב, ובסיפא אמר דינרי שזה משמע או כסף או זהב ויד בעל השטר על התחתונה. וכתבו התוס' (ד"ה אמר) דאין כוונת רב אשי שאמר דינרי כסף או כסף דינרי, כיון שזה לשון שסותרת את עצמה, אי נמי באופן זה יהיה ספק ואמרינן יחלוקו (ולא המוציא מחבירו עליו הראיה. ועיין רשב"ם בע"ב שסובר שבספק כזה הדין המוציא מחבירו עליו הראיה).

כסף בדינרי אין פחות מכסף בשווי ב' דינרי זהב, דכוונתו שלוה כסף בשווי ב' דינרי זהב, ואין לומר שכוונתו לב' דינרי כסף, דכתב לשון דינרי.

אשה שהיו עליה ספק חמש לידות שהפילה ספק רוח ספק ולד, או שהיו עליה ספק חמש זיבות כגון שאינה יודעת אם היא בימי נידה או בימי זיבה, וראתה ה' חודשים ג' ימים רצופים בכל חודש, מביאה קרבן אחד תור לעולה ותור לחטאת, דחטאת העוף באה על הספק, ואינם נאכלים, ומותרת לאכול זבחים, ואינה חייבת להביא עוד קרבנות דבקושי התירו להביאה חטאת העוף על הספק, ולא התירו אלא כדי לטהרה מספק טומאתה. אבל אם היו לה ודאי חמש לידות וילדה לאחר מלאת ימי טהרה (אבל בילדה בתוך מלאת נפטרת בקרבן אחד), או חמש זיבות, קרבן אחד מתירה לאכול זבחים, אבל חייבת להביא את שאר הקרבנות, ולרשב"ג אינה חייבת להביא את שאר הקרבנות (התוס' (ד"ה נכנס) גורסים שחייבת להביא את שאר הקרבנות, אבל גם קודם היא מותרת), ונשבע רשב"ג אם אין הלילה עד שיהו בדינרי, ועמדו קינים (-ב' תורים או ב' בני יונה) ברבעתיים (-רבע דינר. והתוס' (ד"ה רבעתיים) גורסים רבעתיים ולא רבעתיים, דרבעתיים הוא שני רבעים).

קס"ו: אם נמחקה אות אחת בתחתון אפשר ללמוד מן העליון, וכגון שלמטה נכתב חנן ולמעלה חנני, אבל אם נמחקו ב' אותיות בתחתון אין ללמוד מן העליון כגון חן מחנני, שמא יזדמן שם של ג' אותיות ואין ללמוד את רוב השם מן העליון, וינתן למי ששמו כשם התחתון. רשב"ם. וכתבו התוס' (ד"ה אבל) שמשמע שלא מדובר בנמחק אלא בכתיבה שונה, וי"ג שאם תמחק וכו', ולפ"ז אם נמחקו ב' אותיות לא גמרינן כולי האי מן העליון, ואין גובים בשטר זה כלל. והקשו התוס' (ד"ה דלמא) למה גוזרים להפסידו מומן בגלל חשש זה.

אם כתוב למעלה ספל ולמטה קפל הולכים אחרי התחתון, ורב פפא מסתפק מה הדין אם כתוב למעלה

ששואבים בו מים.

כתיבת שטר מדעת אחד הצדדים בלבד, ומי משלם את שכר הסופר

קס"ז: גט- כותבין גט לאיש והעדים חותמים אע"פ שאין

אשתו עימו, והוא יגרשנה כשירצה, שהרי האשה מתגרשת בעל כרחה, (ואין חוששים שהאשה תגבה מהלקוחות פירות שקנו מהבעל (למ"ד שאף לאחר שנתן עיניו לגרשה הבעל אוכל פירות), דאין חוששים לזה אלא בשטר שנפל, דאיתרע, אבל בלאו הכי לא דלא מקדים איניש פורענותא לנפשיה, וגט הבא ממדינת הים יש לו קול. תוד"ה אף), ובלבד שיכיר את שם האיש והאשה, דאם אינו מכיר שמם יש לחוש שיעביר את הגט לאשה אחרת (ומתכוין להתירה להנשא שלא כדין. רשב"ם. והקשו התוס' (ד"ה וליחוש דלמא) והלא נותנו לה בפני עדים, והעדים צריכים לקרוא מה שכתוב בגט, ויראו שהשם אינו נכון. ולכן ביארו התוס' שהשאלה היא שאם מכירים רק את האיש נחשוש שיתן את הגט לאשה אחרת ששם בעלה כשמו. ולר"מ דס"ל עידי חתימה כרתי, בשני יוסף בן שמעון כותבים עוד דור, דכל היכא שלא מוכח מתוך הגט עבור מי נכתב, פסול. עוד כתבו (ד"ה וליחוש לשני) דמיירי בהוחזקו באותה עיר שני אנשים בשם שוה, דאל"כ לרבה ורבא אין חוששים לכך).

ואין חוששים לשני יוסף בן שמעון בעיר אחת, (וכתבו התוס' (ד"ה וליחוש לשני) דמיירי בהוחזקו ב' יוסף בן שמעון באותה עיר, והשאלה היא אליבא דר"א דס"ל עידי מסירה כרתי, וחוששים שלא יגרש בפני העדים החתומים, והעידי מסירה שמכירים שמוותיהם לא יתנו לב לדעת אם יש עוד איש ואשה באותם שמות, וכשתביא לבית דין את העידי מסירה לא יחקרום על הדבר), דאמר רב שאם יש שני יוסף בן שמעון בעיר אחת אין מגרשים נשותיהם אלא זה בפני זה, (ובית דין חוקרים האם היו שם שני יוסף בן שמעון, ואם היו אין חוששים [דהבעל האמיתי לא יתן לשני לתת גט לאשתו]. תוס' שם).

ואין חוששים שיבוא לעיר אחרת ויאמר שכך שמו ויכתבו לו גט ויתנהו לאשה אחרת (ואף שצריך להכיר גם את האשה, י"ל שגם אשתו תבוא עימו, אי נמי מספיק שמכירים שהיא אשתו, אף שאין יודעים את שמו. תוד"ה ומחזיק), דאחר שהוחזק ל' יום בשם זה באותה העיר אין חוששים שרימה דחושש פן יוודע הדבר. ואם לא הוחזק ל' יום, לאביי יקראו לו בשם זה, ואם יענה זה ראיה שזה שמו האמיתי, ולרב זביד אין מזה ראיה, דרמאי זהיר ברמאותו, וצריך להמתין שיוחזק.

והבעל צריך לתת את שכר הסופר, דכתיב "וכתב ונתן", והאידנא אמרו רבנן שהאשה תשלם, כדי שלא יעכבה הבעל.

שובר- כותבין שובר לאשה אע"פ שאין בעלה עימה, דהוא חוב לאשה וזכות לבעל, וזכין לאדם שלא בפניו, ועל האשה להזהר שלא יגיע השובר לבעלה לפני שיפרע כתובתה. ובלבד שיכיר שם האיש והאשה, וכנ"ל לענין גט. והבעל משלם את שכר הסופר כיון שזה לזכותו ולא תחזור ותגבה כתובתה.

וכתבו התוס' (ד"ה ושובר) שהגמ' (ב"מ כ.) שואלת ניהוש שמא כתבה ליתן בניסן ולא נתנו עד תשרי ומזבנא לכתובתה בטובת הנאה ואזיל בעל וטריף לקוחות שלא כדין, ומשני ש"מ איתא לדשמואל דאמר המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו מחול, שאף מוחלת לבעל אם היתה רוצה, ואביי משני עדיו בחיתומיו זכין לו, ואמנם כאן י"ל דמיירי בשובר שכתוב בו שהיא מוחלת על הכתובה אפילו אם לא ישלם לה, אבל שם א"א לתרץ כך.

צורבא מרבנן החתום על שובר, וטוען שהאשה שביקשה ממנו היה קולה שונה מהאשה הכתובה בשטר, אע"ג דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד, נאמן לומר כך דהגדה ראשונה אינה כלום, שאין דרך צורבא מרבנן לדייק בזה. ואמנם אם טוען שזוכר שזו היתה היא, כיון דדק דק, וממילא אם חוזר בו, אינו חוזר ומגיד. תוד"ה כיון.

קס"ח. צורבא מרבנן שהולך לקדש אשה, יקח עימו עם הארץ שמסתכל ומכיר בנשים, כדי שלא יחליפיה.

שטר חוב- כותבים שטר ללוה שיהיה מזומן בידו לתת אותו למלוה כשילוה לו, אע"פ שאין המלוה עימו, (ובב"מ י"ב: פריך שמא נכתב בתשרי ולוה בניסן ויטרוף מלקוחות שלא כדין, ומשני דמיירי בשטרי הקנאה, ולאביי עדיו בחתומיו זכין לו. תוס' קס"ז: ד"ה כותבין), ואין כותבים שטר למלוה אם אין הלוה עימו, והלוה משלם את שכר הסופר, ואפי' בעיסקא.

מקח- כותבים שטר למוכר אע"פ שאין הלוקח עימו, ואין כותבים שטר ללוקח אם אין המוכר עימו, והלוקח משלם את שכר הסופר, אפי' בגוונא שהמוכר מוכר את שדהו מפני רעתה.

שטרי אירוסין ונישואין אירוסין היינו שטרי פסיקתא כמה כל אחד נותן לבנו ולבתו, ונישואין היינו כתובה, אין כותבים אלא מדעת שניהם אבי החתן והכלה, והחתן נותן שכר, אפי' אם החתן הוא צורבא מרבנן שנח לחמיו לקרבו ולהשיא בתו לת"ח.

שטרי אריסות וקבלנות אין כותבים אלא מדעת שניהם, והמקבל משלם את שכר הסופר, ואפי' בשדה בורה.

שטרי בירורין, וכל מעשה בית דין וכגון שטר אדרכתא שיכול לגבות מקרקע זו, אין כותבים אלא מדעת שניהם שיוכל הלוה לפרוע לפני כן, ושניהם בשטרי בירורין משלמים את שכר הסופר, ובירורין היינו טענות בעלי הדין כדי שלא יהיו חוזרים וטוענים, ופוסקים על פי הטענות האלו, וי"מ איזה דיין בחר כל אחד לעצמו, ולרשב"ג כותבים לכל אחד שטר על שלו, ואין הכרח לפרש שנחלקו אם כופין על מידת סדום, דהאומר שלי שלי ושליך שלך י"א שזה מידה בינונית וי"א שזה מידת סדום, די"ל שלכו"ע כופין, ונחלקו אם יכול לטעון שאינו רוצה שטענתו תהיה ביד הצד השני, כדי שלא יטען על ידם טענות כנגדו, וממילא חשיב חסר ואין זו מידת סדום.

יגזלו את הקרקע עם השטר, והפצירו באב"י שיכתוב להם שטר נוסף) יכתבו סתם אותיות וימחקום, ועל זה יכתבו את השטר על המחוק והעדים על הנייר, שזה שטר פסול, אבל לא יכתבו שטר כשר וימחקוהו, דאם יהיה רישומו ניכר יהיה כשר שהרי הם יכולים למחוק את הכתב השני.

כשאומר שהשטר הראשון אבד ואין לו עדים שאבד-

בשטר חוב אין כותבים שטר אחר, אע"פ שהעדים מעידים שכתבו ונתנו לו דאין חשש שכתב ללוות ולא לזה, ואפי' בלא אחריות אין כותבים שמא לא אבד הראשון או שימצאנו, ויגבה בשני השטרות מבני חרי. וכתבו התוס' (קס"ט: ד"ה בעלמא) שאין להוכיח מזה דס"ל שאין כותבין שובר, דשאני הכא דיש חשש שתנעול דלת בפני לוויין.

ובשטרי מקח וממכר אם יש עדים שכתבו ונתנו לו, כותבים לו שטר אחר, כדי שלא יערערו על בעלותו, אך אין כותבים בו אחריות, ולרשב"ג אף שטרי מקח וממכר אין כותבין, דחוששים שהלוקח החזיר את השטר למוכר ובטלה המכירה, דס"ל אותיות נקנות במסירה וכדלהלן. וכתבו התוס' (ד"ה אבל) שלרבנן כותבים את הזמן הראשון, שמא חזר הקונה ומכרה למוכר, ולרשב"ג אין כותבין שטר אחר שמא החזיר שטרו למוכר, ונאמן המוכר לטעון כך אם השטר בידו, אי נמי צריך להביא ראיה שהוחזר לו השטר, ואם הוחזר לו השטר, לפירוש קמא חזר המוכר, ולאי נמי לא חזר המוכר אא"כ לא נותר שטר אחר ביד הקונה, ומ"מ במוסר שטרו לאדם אחר קנה אע"פ שנותנו שטרות ביד הראשון. ולרשב"ג אי חוששים שיוזק המוכר ע"י שיכתוב כמה שטרות וישאיר אחד בידו, לפירוש קמא משום שאחר שני חזקה נאמן לטעון שטר היה לי ואבד, ולאי נמי משום שיצטרך המוכר להוכיח שהוחזר השטר לידו, ולרבנן כיון שאפילו אם חזר השטר לא חזר המוכר, אם יש לו ראיה שהקנה באופן המועיל לא יפסיד המוכר.

קס"ט. ובטעם הדבר שלרבנן בשטרי מקח אין כותבין אחריות, אין לפרש שהחשש הוא שבעל חוב יגבה ממנו את הקרקע, והוא יחזור ויגבה בכל שטר מלוקח אחר, דנפיש עליה בעלי דינים, וישימו לב לגניבתו.

רב ספרא מבאר שחוששים שיבוא בעל חוב ויגבה ממנו את הקרקע, והלוקח יטרוף מלקוחות מאוחרים ממנו ע"י השטר, ויעשה קנוניא עם המלוה ויבקש מהמלוה שיתן לו להחזיק בקרקע ארבע או חמש שנים שיתיישן הדבר, ואחר זמן יחזור לטורפה ממנו פעם שניה, ויגבה מהלקוחות ע"י השטר השני.

והגמ' אומרת שבבעל חוב רגיל אין לחוש לזה, כיון ש**קורעים את שטר ההלוואה כשכותבים שטר טירפא**, וממילא לא יוכל המלוה להוציא את הקרקע מהלוקח בפעם השניה.

(כך הוא הסדר - אם הלואה לא בא לבית דין משמתין ליה, וכותבים שטר טירפא שיחפש היכן יש קרקעות ללוה, וע"י השטר טירפא בית דין של אותו מקום יתנו לו את הקרקע, ויתנו לו שטר אדרכתא שהוא

אסמכתא - אסמכתא היינו שאדם מבטיח דבר בתנאי שיקרה דבר מסוים, וסומך בליבו שיעשהו, וכשהגיע הזמן נאנס ולא יכל לקיים. הפורע מקצת מהחוב, והשליש המלוה את השטר מפני שזה טורח לכתוב שובר, ואמר הלואה לשליש שאם לא יפרע את שאר החוב עד תאריך פלוני יתן למלוה את השטר, והגיע הזמן ולא נתן, לרבי יוסי יתן לו את השטר, דאסמכתא קניא, ולרבי יהודה לא יתן, דאסמכתא לא קניא. לרב ולרבי יוחנן הלכה כרבי יוסי, (ולתוס' (ד"ה אמר) גורסים שלפי רב אין הלכה כרבי יוסי). ומסקנת הגמ' שאין הלכה כרבי יוסי, אלא אסמכתא לא קניא, אא"כ עשו קנין בבית דין חשוב, ולא היה אנוס. וכתבו התוס' (שם) שבהלווה על שדה ואמר לו שאם לא יפרע לו תוך ג' שנים תהא השדה שלו, לרב הונא קנה, מפני שעשה לו טובה (התוס' דוחים ביאור זה), או מפני שהמלוה תפוס, או מפני שלא אמר כן כדי להסמיכו אלא דעתו שיקנה לגמרי.

קס"ח: דין שטר חוב שנמחק או נקרע-

מי שנמחק שטר חובו מעצמו, שנטשטש או שנפלו עליו מים, מביא עדים מה היה כתוב בו והזמן והמעות, ובית דין כותבים "במותב תלתא הוינא אנו פלוני ופלוני ופלוני, הוציא פלוני בן פלוני שטר מחוק לפנינו ביום פלוני, ופלוני ופלוני עדיין", והיינו שמזכירים איזה עדים היו חתומים בשטר. ולתוס' (ד"ה ופלוני) מזכירים גם את העדים שהעידו על המחיקה, כדי שיוכל לפוסלם. לרשב"ג המקיימים חותמים את שמותיהם בסוף, ולתוס' (ד"ה מעמיד) בית דין חותמים. עוד כתבו התוס' (שם) שע"י העדים שהיה לו שטר יש לזה דין מלוה בשטר, דמכח העדים החתומים אח"כ אינו אלא מלוה על פה. עוד כתבו התוס' (ד"ה ובא) דנקט דווקא בית דין משום דאלימי לאפקועי ממונא. ואם היה כתוב בו "הוזקקנו לעדותן של עדים החתומים בשטר ונמצאת עדותן מכוונת" יכול לגבות את החוב בלי ראיה, אבל בלא זה צריך להביא ראיה על הזמן ועל הסכום ועל כל מה שכתוב בשטר.

ואם נמחק או ניטשטש ורישומו ניכר כשר.

נקרע השטר ע"י אדם פסול, ואם נתקרע מעצמו כשר. לרב יהודה נקרע היינו קרע של בית דין, שקרע את מקום העדים והזמן והתורף, ולאב"י נקרע היינו שתי וערב.

כתיבת שתי שטרות

להלן יבואר באיזה אופן אין לכתוב שני שטרות על אותו דבר, שמא מחזיק השטר יעשה בו שימוש שלא כדין.

כשיש חשש שיגזלו את הקרקע והשטר הראשון - אין לכתוב שטר נוסף על בעלות בקרקע, שמא יבוא לטרוף פעמיים, שאם קנה באחריות ויטרוף ממנו בעל חוב את הקרקע, יבוא הלוקח ויגבה מלקוחות מאוחרים יותר, ויתן להם את שטר המקח כדי שיוכלו לגבות על ידו מהמוכר, וע"י השטר השני יגבה פעם נוספת מלקוחות אחרים, אלא (כשהיה חשש שהעבראי

לו שדה זו נתונה לך כל זמן שהשטר בידך, דא"כ אף אם השטר נאבד או אבד תחזור הקרקע, ולחכמים לא חזרה הקרקע לנותן, דס"ל שאין אותיות נקנות במסירה.

ק"ע. התובע קרקע ויש לנתבע שטר וחזקה, לרשב"ג נדון בחזקה, ולחכמים נדון בשטר. ביאור מחלוקתם-

כתב הרשב"ם שאין לגרוס בדברי רשב"ג בחזקה ולא בשטר, מפני שהדבר תלוי בביאורים דלהלן. ולתוס' (ד"ה בחזקה) ניתן לגרוס כן, והיינו לפי המסקנה שנחלקו אם צריך לברר.

אין לפרש שנחלקו אם **אותיות נקנות במסירה**, ואיירי שראובן טוען ששמעון שקנאה מלוי הקנה לו אותה ע"י השטר שנתן לו לוי, דלרבי זוכה בקרקע מכח השטר, דאותיות נקנות במסירה, וא"צ עידי חזקה, ולרשב"ג אין אותיות נקנות במסירה וצריך עידי חזקה, דא"כ לרשב"ג אין נקנות במסירה, וא"א לפרש את המחלוקת הקודמת באופן אחר.

ואין לומר דאיירי שאחד מהעדים **נמצא קרוב או פסול**, ורשב"ג ס"ל שעדי חתימה כרתי וכו"מ, וחכמים ס"ל דעידי מסירה כרתי ואין העדים חותמים אלא הגט אלא מפני תיקון העולם, ורבי אלעזר, ולכן לרשב"ג מספיק עידי מסירה, ולרבי אם אין עידי חתימה אין כאן שטר, וצריך עידי חזקה. שהרי רבי אלעזר מודה שמזויף מתוכו כגון שחתמו שקר או שהם פסולים פסול. וכתבו התוס' (ד"ה ורבן) שאף שמבואר בגיטין (י"א.) שרשב"ג עידי מסירה כרתי, היינו דווקא בגיטין ולא בשטרות ממון, ומסיימים התוס' שרשב"ג שם מדבר אליבא דרבנן.

אלא איירי **בשטר שאין בו עדים כלל**, ונחלקו אי עידי חתימה כרתי או עידי מסירה כרתי וכו"ל.

ועוד י"ל דאיירי **בשטר שאינו מקוים**, דלרשב"ג מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו ולכן צריך להביא ראיה על החזקה, אבל השטר לא מועיל א"כ נתקיים, ולחכמים א"צ לקיימו שמעיקר הדין לא נחשדו ישראל לזייף שטרות, אלא שחכמים הצריכו קיום, לא הצריכו קיום אלא היכא שיש ערעור.

ואמנם כיון שמצינו שרשב"ג מודה בשטר שכתבו א"צ לקיימו, ולחכמים צריך לקיימו (בשניים אדוקים בשטר, וכדלהלן), ממילא צריך להפוך את השיטות.

או דנימא שנחלקו אם הטוען שיש לו כמה ראיות **צריך לברר** את כולם וממילא כאן אף שמספיק עידי חזקה, מ"מ כיון שטען שיש לו שטר חייב להביא גם שטר, או לא דאין אדם צריך לברר את כל הטענות שטען, אם גם בלי טענה זו היה זוכה, וממילא כאן מספיק עידי חזקה, או שטר מכירה. וכמו שמצינו שאע"פ שהמלוה את חבירו בעדים א"צ לפורעו בעדים, מ"מ אם טוען פרעתיך בפני פלוני ופלוני, צריך להביאם להעיד, ואמנם אם באו ואמרו לא היו דברים מעולם, נשבע הלוה שפרעו

הבעלים, ויקרעו את שטר הטירפא כדי שלא יחזור ויטרוף בבית דין אחר, וישומו בית דין כמה מגיע לו מהקרקע, וככתבו שטר שומא, שהרי אם יש מעות ללוה יכול לסלק את המלוה מהקרקע לעולם, וכשכותבים לו שטר שומא קורעים את שטר האדרכתא, כדי שלא יחזור ויגבה על ידה. וכל טירפא שלא כתוב בה "קרעניה לשטרא דמלוה" לאו טירפא היא, ואדרכתא שלא כתוב בה "קרעניה לטירפא" אינה אדרכתא, ושומא שלא כתוב בה "קרעניה לאדרכתא" אינה שומא).

ולכן הגמ' מבארת שלא מלוה יבוא לטרוף מהלוקח, אלא יבוא אדם **ויטען שהקרקע היא של אבותיו** והמוכר גזלה ממנו, ויבא עדים על כך ויקבל את הקרקע, וכתבו ללוקח שיכול לטרוף קרקע אחרת מלקוחות של המוכר, והלוקח יעשה קנוניא עם הנגזל כמו שנתבאר לעיל לגבי בעל חוב.

ואין לכתוב שובר למוכר "כל שטרי דיפקון על ארעא דא פסולים, לבר מן דיפוק בזימנא דא", (שאף שרשב"ג מיירי שאינו לפנינו, לרבנן מיירי אפילו אם הוא לפנינו, שאף שכותבים לו שטר אחר לא כותבים אחריות. תוד"ה לכתוב), דאכתי יש לחוש שיטרוף מהלקוחות שאין להם את השובר, ואף שהלקוחות יבואו למוכר שיש לו שובר, מ"מ בינתיים יאכל פירות, או שיש לחוש שילך ללוקח בלא אחריות דעביד איניש דזבין ארעא ליומא, שאינו יכול לטרוף מהמוכר, אבל בסתם הלוואה י"ל שכותבים שובר, (ופלוגתא היא, ד"א שיכול הלוה לטעון שאינו רוצה לשמור שוברו מן העכברים, והפסיד המלוה חובו), ולא יאכל פירות כיון שהשובר ביד הלוה, ואין לחוש שילך המלוה עם השטר ויגבה מהלקוחות שאין להם שובר, דבהלוואה כיון שרוצה מעות ילכו ללוה לברר אם שילם לו מעות, אבל במקח לא ילכו לברר כיון שהוא רוצה קרקע ולא מעות. וכתבו התוס' (ד"ה דמאן) שנראה שהמוכר יכול לסלק את הלוקח בזווי.

קס"ט: והא דאמרין שכותבים שטר בלא אחריות, לרב נחמן כותבים בשטר שאינו השטר אלא כדי להעמיד את הקרקע בידו, אבל אינו יכול לגבות בו לא ממשועבדים ולא מבני חרי, ומבואר דאחריות טעות סופר, אבל לרב אשי כותבים שטר ולא מזכירים אחריות, דאחריות לאו טעות סופר.

שליח שקנה קרקע למשלחו בלא אחריות, כיון ש"לתקוני שדרתיך ולא לעוותי", צריך לקנות את הקרקע מהמשלח בלא אחריות, ולחזור ולמוכרה לו באחריות.

הנותן מתנה לחבירו וכתב לו שטר, לרשב"ג אם מחזיר לנותן את השטר חזרה הקרקע לנותן, **דאותיות נקנות במסירה**, דקיימא לן כרבי שיכול אדם לתת שטר שיש לו על קרקע, ועי"ז יקנה המקבל את הקרקע, אע"פ שלא כתב לו קני לך איהו וכל שעבודיה, (ואין לומר שהטעם הוא דנעשה כאומר

כתבו שטר חדש, יותר נראה שכותבים מהזמן הראשון, וכ"כ ר"י ורשב"ם. ואין להקשות למה בנמחק צריך בית דין, ולרבי יהודה הכא סגי בעדים, דהתם לא נכתב מדעת הלוח, ופעמים יתבע ממנו שנית, אבל כאן שנכתב מדעת הלוח סגי בעדים.

קע"א. ואף שמצינו שעדים כותבים 'י שטרות על שדה

אחת, איירי בשטר מתנה, או בשטר שאין בו אחריות, וכותבים בשטר שאין בזה אחריות, אבל שטר שאפשר לגבות בו מלקוחות אין להם כח לחזור ולכתוב.

שטר מאוחר - בסתם שטר מאוחר לרבי יהודה כשר, ולא תצא מזה תקלה כדלהלן כיון שאין כותבין שובר, ולרבי יוסי פסול, דכיון דכותבין שובר יצא מזה תקלה, שיטען שזו הלואה מאוחרת יותר מהשובר, ויחזור ויגבה את כל החוב, אבל שטר שהתאריך שבו חל בשבת או ב' תשרי, לכו"ע כשר, דמוכח מתוכו שלא נכתב ביום זה, ולכן תולים שהוא מאוחר, ואין תולים שהוא מוקדם ושטר מוקדם פסול, דמדאורייתא עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בבית דין, ורבנן הצריכו קיום, ש"מ שהבא לפסול שטר צריך להביא ראיה, וכן מצינו שאם אומרים על העדים עימנו היתם כשר, דחיישין שמא איחרוהו וכתבוהו. וכתבו התוס' (ד"ה שאם) שלפי ההוה אמינא שרבי יוסי פוסל בשטר כזה, בשלמא יום הכיפורים כיון שמזכיר היום בשבוע ודאי לא טעה בזה, אבל בשבת יש להכשיר שמא טעה בקביעה דירחא. וצ"ל דמייירי שעבר רובו של חודש, שכבר ודאי שמע מתי היה ר"ח, כמבואר בסנהדרין מ"א: .

קע"א: אם כותבים שובר על כל החוב - לרב הונא

בריה דרבי יהושע אם הלוח פרע את כל החוב לכו"ע אין כותבים שובר, דהמלוה אפסיד אנפשיה שלא שמר את השטר. והגמ' אומרת שזה לא נכון, שהרי היה מעשה שפרע אחד את כל החוב, ולא רצו לכתוב שובר מפני שלרב ושמואל אין כותבין שובר, ואמרו שלדעת רבי יוחנן וריש לקיש ורבי אילעא כותבין שובר, וכן מסתבר שאל"כ אם יאבד המלוה את השטר, ירויח הלוח וישמח באכילת ממון אחרים חיים. ואב"י שואל שגם אם כותבין שובר נחשוש שיאבד השובר וירויח המלוה וישמח. ורבא מתרץ דעבד לוח לאיש מלוה. וכתבו התוס' (ד"ה מתקיף) שנראה שאב"י קיבל את תשובת רבא.

דין שטרות מוקדמים או מאוחרים -

שטרי חוב המוקדמים פסולים, כיון שיכול לטרוף לקוחות שקנו לפני ההלואה, וזה שלא כדון, ולכן השטר פסול ואינו גובה בו גם מהזמן האמיתי, ודין זה הוא לכו"ע כשכתבו בשטר תאריך מוקדם ליום כתיבתו, אבל כתב בניסן תאריך של ניסן ולא עד תשרי, יש פוסלים, ויש מכשירים דס"ל עדיו בחתומיו זכין לו, ושטרי חוב המאוחרים כשרים.

ואמר רב המנונא שדווקא שטרי הלואה מאוחרים כשרים, אבל שטרי מקח וממכר מאוחרים פסולים, דיש לחוש שימכור על מנת שאם יהיה לו כסף יחזור ויקנה ממנו, ובאמת יחזור

ופטור, דכל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה. וכתבו התוס' (ד"ה אלא) שלרשב"ם אם לא מברר מפסיד (וי"א שלרשב"ג היינו דווקא כשלא הביאם כלל, אבל אם הביאם והכחישוהו הוחזק כפרן). ולר"ת אם הביאם והכחישוהו הפסיד, ואם לא הביאם כלל לא הפסיד, והתוס' מצדדים בתירוץ אחד שאפילו אם הביאם והכחישוהו אינו מפסיד.

שניים אדוקים בשטר, וטוען המלוה שהשטר שלו וממנו נפל והלוח מצאו, והלוח טוען שפרע את החוב וממנו נפל השטר, אם השטר מקוים יחלוקו לכו"ע, כמו בשניים אוחזים בטלית, ואם השטר אינו מקוים, לרבי יתקיים השטר בחותמו, דמודה בשטר שכתבו צריך לקיימו, ולרשב"ג יחלוקו, דמודה בשטר שכתבו א"צ לקיימו.

אם כותבים שובר, ודין שטר מאוחר או

מוקדם

להלן יבואר האם כותבים שובר על פריעת מקצת החוב, או על פריעת כל החוב כאשר המלוה אומר שהשטר אינו בידו, או שהשני יכול לטעון שאינו רוצה לשמור את שוברו. וכן יבוארו דיני שטרות שנכתבו על זמן מאוחר יותר מההלואה או על זמן מוקדם יותר, האם הם כשרים.

ק"ע: מי שפרע מקצת חובו ויש לחוש שיתבע המלוה את

כל החוב ע"י השטר, לרבי יהודה יחליף את השטר, ואין כותבים שובר כדי שלא יהיה צריך לשומרו מהעכברים. ולרבי יוסי כותבים שובר, וישמור שוברו, כדי שלא יורע כח המלוה דעבד לוח לאיש מלוה. ובברייתא איתא שלרבי יהודה **העדים** קורעים את השטר הראשון, וכותבים שטר חדש מהזמן הראשון, ולרבי יוסי ישאר השטר אצל המלוה וכותבים שובר, כדי שלא יכוף את הלוח לפרוע את שאר החוב, שדואג פן יפסיד שוברו, וכדי שהמלוה יוכל לגבות מהזמן הראשון (וטענה זו היא רק אם רבי יהודה סובר שכותבים שטר מהזמן השני). ורב אמר שלהלכה **בית דין** הם קורעים את השטר וכותבים שטר חדש מהזמן הראשון, ואף דשמיע ליה לברייא הנ"ל לא הדר ביה, דבית דין אלימי לאפקועי ממנוא דהפקר בית דין הפקר, אבל העדים שכבר עשו שליחותם וכי חוזרים ועושים שליחותם, דמי נתן להם כח לעשות שטר אחר. רשב"ם. והתוס' (ד"ה אלא) כתבו שמשמע שאם לא היו כותבים שטר אחד היו יכולים לכתוב שטר אחר, וזה ודאי לא נכון, דהוי מלוה על פה וזה שטר מוקדם דפסול, אלא כוונת הגמרא שאע"פ שכבר כתבו שטר וכבר חל שעבוד על ידם, אין יכולים לכתוב שטר אחר כמו הראשון, ואפילו אם הלוח מצוה להם לכתוב אין סברא להתיר, מפני שיאמרו ששטר מוקדם כשר, אבל כאשר בית דין יעשו זאת יתלו ההכשר בכח בית דין להפקיע ממון, ולא יבוא לחתום בשטר מוקדם. עוד כתבו התוס' (ד"ה אין הלכה) שרב ורבי יהודה נחלקו האם צריך בית דין או שמספיק עדים, אבל רב נחמן הבין שנחלקו האם כתיבת בית דין מועילה לגבות מהזמן הראשון או לא. ובנמחק שטר חובו ובית דין

הם להשכרה הרווח לשניהם, ואם הם לשימוש יכול העשיר לומר לעני שיקנה עבדים ויתרחצו שם, או שיקנה זיתים ויעשם בבית הבד, ואינו יכול להביא אנשים מבחוץ, אלא כאותם אנשים שהכניס האב, ואף למי"ד שיכול לכפות ולמור גוד או אגוד, שאני הכא דגוד איכא אגוד ליכא.

שני יוסף בן שמעון בעיר אחת

להלן יבואר מה עושים כאשר באותה עיר יש שני אנשים ששמים ושם אביהם זהה, כיצד אפשר לגבות מהם ע"י שטר, והאם הם יכולים לגבות מאחרים או זה מזה, ומה יעשו כדי שלא יהיה ספק על מי נכתב השטר.

שני יוסף בן שמעון הגרים באותה עיר, אין אחר יכול להוציא עליהם שטר חוב, דכל אחד דוחה אותו לשני, אא"כ יש עדים.

כיצד יעשו – יתלשו – יכתבו שם אבי אביו, ואם היו משולשים יכתבו סימן – גוף או לבן או גיחור, ואם היו סימניהם שונים יכתבו כהן, ואם שניהם כהנים יכתבו ד' דורות.

קע"ב: שטר שכתוב בו אני פלוני בן פלוני לויתי

ממך ואדם אחד מוחזק בו וטוען שהוא המלוה, לרוב הונא ממך היינו אפי' מריש גלותא או משבור מלכא, ושמה אדם אחר הלוה והשטר נפל ממנו. רשב"ם. והתוס' (ד"ה מינך) מבארים שרב הונא הסתפק אם המוחזק בשטר חוב זה יכול לגבות על ידו אפילו אם מוחזק בשטר אדם כריש גלותא או שבור מלכא שאין דרכם להלוות. ולרבה ממך היינו ממחזיק השטר, וכמו שאמר אבא שאול שגט שאין בו זמן דדינו שהוא פסול ואם נישאת הולד כשר, ואם כתוב בו גירשתיה היום, מעידים על פיו על היום שיצא בבית דין, דהיום היינו היום שהגט יוצא בו בבית דין, וזה זמן גמור, ואין לומר שאבא שאול סובר כרבי אלעזר דעידי מסירה כרתי, ולדבריו גט שאין בו עדים או זמן כשר, דהעעיד מסירה מעידים על הגט והזמן, ואין חותמים אלא מפני תיקון העולם, ואין כתבים זמן אלא משום פירי או שמה יחפה, וכשיש עדים אין חשש זה, (ומה שאבא שאול מצריך לכתוב היום, אינו משום זמן, אלא משום דבעי ידים מוכיחות שנתגרשה משעה שקיבלה את הגט, ואין כוונתו לגרשה עוד שנה או שנתיים. רשב"ם. ולתוס' (ד"ה עדי מסירה) רק כשעושה תנאי ורוצה שזמנו של שטר יוכיח שכוונתו שיחול מהיום ולא רק כשיתקיים התנאי, רק אז צריך לכתוב 'היום', אבל בשטר שכתוב לו לויתי ממך חוששים לנפילה, ואין חוששים שהגט נפל מאחר, ואב"י סובר שלנפילה דחד לא חיישינן ולנפילה דרבים חיישינן (לרשב"ם הכונה שנפל דווקא שנפל דווקא מיוסף בן שמעון אחד, ומצאו דווקא השני. ולתוס' (ד"ה לנפילה) הכונה שאין חוששים לנפילה מאדם אחד, משא"כ אם יכול ליפול מכל בני האדם שבעולם.

אם שני יוסף בן שמעון יכולים להוציא שטר חוב על

ויקנה את הקרקע מהלוקח, לפני הזמן הכתוב בשטר, ויאמר הלוקח שנאבד לו שטר הקנין, ויכתבו לו שובר, ויטען הלוקח שקנה ממנו אחרי שמכרה לו, אבל בשטרי הלואה אין לחוש שיטען שהשובר הוא של הלואה אחרת מוקדמת יותר, דס"ל שאין כותבים שובר.

והאידינא שכותבים שובר, צריך לכתוב בשטר מאוחר "לא בזימניה כתבתיה אלא אחרנוהו וכתבנוהו", ואחרי שאמר רב ספרא לסופריו לכתוב בשובר את הזמן הכתוב בשטר, ואם לא יודעים שלא יכתבו תאריך כלל, ממילא אין לחוש שיטען שהשובר הוא של הלואה אחרת, ואפי' רבי יוסי מכשיר בזה, ואף שהאידינא לא עבדינן הכי, מ"מ חכמים תיקנו שיוכל לעשות כך, ואם לא עשה איהו דאפסיד אנפשיה.

קע"ב. כתיבת זמן בשטרי אקנייתא – אם יודעים מתי

נעשה הקנין, שיכתבו זמן זה בשטר, ודין זה שייך בשטר מתנה בלא אחריות, או בשטר מכירה אפי' עם אחריות, דדינו לטרוף לקוחות כבר מזמן המכירה כיון שמכירה בעדים יש לה קול אף בלי שטר, (אבל בהלואה דבצינעא יזיף אין קול בלי שטר ואין לכתוב אלא את זמן הכתיבה, מפני שאין שעבוד אלא מזמן הכתיבה, ואפי' נכתב ביום ונחתם בלילה הוי מוקדם ופסול), ואם לא יודעים מתי נעשה הקנין, יכתבו את יום הכתיבה, כדי שלא יהא מחזי כשיקרא. ומטעם זה יש לכתוב בשטר הלואה או מכירה או מתנה או זכרון עדות את מקום כתיבתו, אע"פ שמעידים על מקום אחר, כגון בהיני ושילי אע"פ שהם קרובים זו לזו, ורגילים תמיד להיות שם ושם. תוד"ה כתבו, כדי שלא יהא מחזי כשיקרא.

מלוה שרוצה שיחליפו לו את השטר –

מלוה שרוצה שיכתבו לו שתי שטרות של חמישים במקום שטר אחד של מאה, אין שומעים לו, דניחא למלוה שיזדרז הלוח לפרוע הכל כדי שלא יצטרך לשמור שוברו, וניחא ללוה שהשטר שבידי המלוה יפגם דאינו נפרע על ידו אלא בשבועה.

ואם המלוה רוצה שיעשו לו שטר אחד של מאה במקום שתי שטרות של חמישים, אין שומעים לו, דניחא למלוה שלא יפגם שטרו, וניחא ללוה שיוכל לפרוע חמישים, ולכן אף אם יודעים שהשטר אינו פרוע אין שומעים לו. תוד"ה עבידו.

ואם המלוה רוצה שיעשו לו שטר אחד של חמישים במקום שטר של מאה, אין שומעים לו, דחיישינן שפרע מקצת וכתבו שובר, ויבוא לגבות בשטר זה ויטען שזו הלואה אחרת.

חלוקת ירושה – אם האב השאיר מרחץ ובית הבד, אם

בעל השטר על התחתונה, אבל בכותב שדי מכורה לך, מכר אין הגדולה מכורה, ואם כתב שדה שיש לי מכורה לך, אין כל השדות מכורות, דהמוציא מחבירו עליו הראיה.

דיני ערב

ערב זהו אדם שאינו הלוח והוא קיבל על עצמו לפרוע את ההלוואה. ולהלן יבואר כיצד חל שעבוד הערב, ובאיזה אופן נפרעים מן הערב רק כשהלוה לא משלם, שיש בזה חילוקי דינים בין ערב רגיל ל'ערב קבלן' או ערב, ומתי יתוּמים חייבים לשלם לערב שפרע את חובם.

קע"ג: אם יכול להפרע מן הערב תחילה - בסתמא אין

המלוה נפרע מן הערב תחילה, עד שיתבע את הלוה בבית דין ויחייבוהו ולא יהיה לו מה לשלם, ובטעם הדבר אמרו רבה ורב יוסף "גברא אשלימת לי, גברא אשלימי לך" והרי הוא לפניך לתבוע ממנו, ורק אם ימות או יברח אני ישלם, ולרב נחמן אין בזה טעם דא"כ מה מהני ערבות, אלא הכונה היא שלא יתבע את הערב תחילה, דלא נעשה ערב אלא שאם ימות או ימאן לבוא לבית דין או שיחייבוהו בית דין ולא יהיה לו ממה לפרוע, יפרע הלוה. ובי דינא דפרסאי נפרעים מהערב תחילה.

מנין לערב שמשמעבד באמירה בלא קנין, לרב הונא לומדים מ"אנוכי אערבנו מידי תבשקנו", ולרב חסדא שם זה קבלנות, דכתיב "תנה אותו על ידי ואני אשיבנו אליך" כאילו קיבלתיו בידי. לרב יצחק לומדים מ"לקח בגדו כי ערב זר", ואומר "בני אם ערבת לרעך" וכו'.

לאמימר שעבוד ערב תלוי אם **אסמכתא קניא**, דכל "דאי" הוי אסמכתא, ולרב אשי אף למ"ד אסמכתא לא קניא, בההוא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשעבד נפשיה בלב שלם, ושליחותא דערב קא עביד מלוה, כאילו הוא עצמו הלוה.

אם אמר על מנת שאפרע ממי שארצה, לא יפרע מן הערב אא"כ אין נכסים ללוה, וערב קבלן אע"פ שיש נכסים ללוה יפרע מהקבלן אם ירצה, ולרשב"ג גם בזה אם יש נכסים ללוה לא יפרע מן הערב, ואין הלכה כרשב"ג, דכל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו, חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה.

וכתבו התוס' (ד"ה חסורי) שיש חמש מדות בערבות: א' המלוה על ידי ערב ולא התנה ממי שארצה אפרע, תובע את הלוה תחלה בבית דין, בין שיש לו ובין שאין לו, ואם לא יוכל לכופו ללוה ולא ציית דינא נכנס לביתו של ערב. ב' אם התנה ממי שארצה אפרע ואין ללוה קרקעות, אם ירצה נפרע מן הערב תחילה, ואם ירצה יתבע את הלוה תחילה, דהתנה שהדבר תלוי ברצונו. ג' אם יש קרקעות ללוה, אף בהתנה ממי שארצה אפרע נפרע מהלוה תחילה. ד' ערב קבלן, והיינו שאמר תן לו ואני נותן לך, בין יש לו נכסים ללוה בין אין לו נפרע מן הערב תחילה. ה' נושא ונותן ביד, נפרע מן הערב ולא מן הלוה, שאין למלוה על הלוה כלום, ואם אין שום דבר להפרע לערב חוזר על הלוה מדין שעבודא דרבי נתן. עוד כתבו התוס' שכל ערבות צריכה קנין,

אחרים - במתני' משמע שיכולים, דאין חוששים לנפילה. ובברייתא איתא שאין יכולים, ונחלקו אם אותיות נקנות במסירה, דלנפילה לא חיישינן, אלא י"ל שמסרו לו וקנה את החוב, או שאין אותיות נקנות במסירה, ויטען למחזיק שהשטר פקדון אצלו, ולמלוה יטען אין השטר בידך, אמנם אם כתבו הרשאה זה לזה ישלם לו בעל כרחו. או שלכו"ע אותיות נקנות במסירה בלי שטר מכירה אחר, ונחלקו **האם הקונה שטר צריך להביא ראיה** שמסרו לו לקנין ולא לפקדון, כשיטת אב"י, או שא"צ להביא ראיה והשטר בחזקת המחזיק כשיטת רבא.

קע"ג. אב"י מוכיח שהלוקח צריך להביא ראיה ממה

שאם אחד מהאחים מוציא שטר חוב של אביו, צריך להביא ראיה. ורבא דוחה דשאני אחים דשמוטו מהדדי. וללישנא בתרא רבא מדייק משם שדווקא אח צריך להביא ראיה לפי ששמוטי מהדדי, אבל בעלמא לא, ואב"י דוחה דקמ"ל שאפ"י אחים לא זהירים.

אם שני יוסף בן שמעון יכולים להוציא שטר חוב זה

על זה - לתנא דמתני' אין יכולים, ויש ברייתא שסוברת שיכולים, דס"ל אין כותבין שטר ללוה אם אין מלוה עימו, וא"כ מסתמא שניהם היו שם, ולא הקפידו זה על זה, ולנפילה הא לא חיישינן. ולתנא דמתני' כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עימו, וממילא יש לחוש שיכתבו שטר ויגבה בו מיוסף בן שמעון השני.

שטר על יוסף בן שמעון שכתבו גם את הדור השלישי, ומצא אחד בין שטרותיו שובר על יוסף בן שמעון שאינו משולש, שטרות שניהם פרועים, ואע"פ שסימפון היוצא מתחת יד המלוה פסול, איירי הכא שהשטר נמצא בין שטרות קרועים, דהורע כוחו.

מי שלוח משני יוסף בן שמעון ומצא שובר שכתוב בו שטרו של יוסף בן שמעון עלי פרוע, שטרות שניהם פרועים, דיד בעל השטר על התחתונה, ואם כתבו הרשאה זה לזה נראה שיכולים לגבות חוב אחד, אא"כ טוען שפרע לשניהם והשובר נכתב בסתמא על שניהם.

מה הדין כשיש ספק איזה שטר פרוע -

האומר לבנו שאחד משטרותיו פרוע ואינו יודע איזה הוא, וציזוה כך בשעת מיתתו, ואמר שהלוה האמין לו, והוא לא רוצה ליענש, כל השטרות פרועים חוץ מאותם שיודו שלא פרע להם, ואם יש שתי שטרות של אחד, הגדול מביניהם פרוע, דשטר משמע אחד ולא שניים.

האומר לחבירו שטרך שבידי פרוע, הרי השטר הגדול שיש בידו עליו פרוע, אבל אם אמר חוב שלך פרוע דמשמע כל החובות ואפ"י בשטרות הרבה, כל השטרות פרועים, דיד

המלוה התקבלתי, דאז חשיב הערב מוחזק בשטר. ובזה מודה רב פפא, כיון שטרח וכתב ליה התקבלתי. וכתבו התוס' (ד"ה ואם) דלרב הונא נחא, דמייירי כשהחייב מודה, וע"י 'התקבלתי' הוי כמלוה בשטר שגובה גם מהיתומים. ובאופן אחר ביארו התוס' שלרב הונא נחא, דאין דרך להתפס צרי לערב, ולרב פפא מועיל אם כתב הלוה לערב 'התקבלתי', והיינו כאילו הערב הלוה ללוה, דבכהאי גוונא לא חיישינן שהתפס צרי לא למלוה ולא לערב, אבל מלוה בשטר לא מהני לגבות מן היתומים.

ערב על חוב לעכו"ם שפרע לעכו"ם לפני שתבע את היתומים, בשם רבא אמרו דכיון שהעכו"ם הולך לערב לא חיישינן לצררי דחושש שיגבה גם את הצרי וגם מהערב, ולרב אשי חיישינן לצררי, דכיון שהעכו"ם הולך לערב, לא היה מסכים להיות ערב בלי צרי.

הערב על כתובת אשה וגירשה בעלה ואין לו נכסים וצריך הערב לפרוע, לרשב"ג ידירנה הבעל הנאה על דעת רבים דאין לו הפרה, שמא עשו קנוניא על נכסיו וכוונתו להחזירה ולאכול כתובתה.

מעשה במשה בר עזרי שהיה ערב על כתובת כלתו, ובנו רב הונא היה ת"ח עני, ואמר אביי שיגרש את אשתו, שלא בבית דין- כדי שלא ידירוהו הנאה, ואחרי שיגבה את הכתובה מאביו יחזירנה, דשמא יפרע הערב בלא בית דין ובלא שידירה. (תוד"ה אטו). ולבסוף התברר שהוא כהן, דבתר עניא אזלא עניותא. ואף שהמשיא עצה למכור בנכסים כרשב"ג הרי זה רשע ערום מפני שמתעבר על ריב לא לו ומבטל דעת הנותן (באמר אחריו לפלוני, ומ"מ חלה המכירה, דאין לשני אלא מה ששייר ראשון), בנו שאני, וצורבא מרבנן שאני.

דין ערב וקבלן, בכתובה ובהלוואה- ערב דכתובה לכו"ע לא משתעבד, קבלן דבעל חוב לכו"ע משתעבד, קבלן דכתובה וערב דבעל חוב י"א שמשתעבד רק אם יש נכסים ללוה, אבל אם אין לו נכסים לא גמר בליבו להשתעבד כדי להפסיד, ואינו אלא פטומי מילי, (אמנם אבא לבנו משתעבד), וי"א שבכל גוונא משתעבד. ולהלכה כל ערב משתעבד אע"פ שאין נכסים ללוה, חוץ מערב דכתובה שאינו משתעבד אפי' אם יש לבעל נכסים, דמצוה הוא דעבד ואין כוונתו לפרוע אלא לזווגם, שע"י ערבות זו מתרצים, ולא מיד חסרה דטב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו. וכתבו התוס' (ד"ה בר) שלפי זה רשב"ג מייירי באב לגבי בנו דמשעביד נפשיה.

שכיב מרע שאמר מנה לפלוני ביד

להלן יבואר האם שכיב מרע שאמר 'מנה לפלוני ביד' נאמן כנגד הקדש אם הקדיש כל נכסיו, או כנגד הירושים, או שאינו נאמן.

חוץ מקבלן וערב בשעת מתן מעות, וקבלן היינו תן לו ואני אתן לך, אי נמי שאינו מזכיר לשון הלוואה אלא לשון פרעון, והקנין הוא בכליו של קונה, וכגון סודר שיש בו לפחות שלש על שלש, דבציר מהכי לא מהני אם אינו כלי, ואין חילוק בין עור לשק. עוד כתבו התוס' שאם כתוב בשטר שנעשה פלוני בן פלוני קבלן, הוי קבלן אע"ג דלא כתב בו תן לו ואני נותן לך.

קע"ד. מהו לשון ערבות ומהו לשון קבלנות- הלוהו ואני ערב לכו"ע זהו לשון ערבות, הלוהו ואני פורע, הלוהו ואני חייב, הלוהו ואני אתן, לרב הונא ורב יצחק הם לשון ערבות, דהא לשון הלוואה קאמר, ולרב חסדא הם לשון קבלנות, תן לו ואני קבלן, תן לו ואני פורע, תן לו ואני חייב, לרב הונא ורב יצחק ורב חסדא הם לשון קבלנות, ולרבא הם לשון ערבות, דמשמע אני יפרע בשבילו אם הוא לא יפרע, וה"ה שלפי רבא תן לו ואני קבלן זה לשון קבלנות, ואם אמר תן לו ואני נותן לכו"ע זה לשון קבלנות, והלכה כרבא שרק בתן לו ואני נותן זה לשון קבלנות, ולאמימר בכהאי גוונא אין למלוה על הלוה כלום, והגמ' אומרת שהלוה לא נפטר, אלא כשהערב נשא ונתן ביד.

רב חנין בריה דרב יבא סילק מלהיות דיין, דיין שהוריד את המלוה לנכסים לפני שתבע את הלוה, ואמר רבא שטעמו דנכסי האדם ערבים על חובו, דכתיב "אם אין לך לשלם למה יקח משכבך תחתיו", וכתב "יוציא אליך את העבוס החוצה" ואין נכון לתבוע את הערב לפני הלוה שמא יפרע הלוה עצמו, וכמו כן אין לזלזל בנכסיו קודם שרואים שאינו יכול לסלקו במעות.

ערב של יתומים שפרע לפני שהודיע ליתומים, אינו יכול לגבות מהיתומים עד שיגדלו, לרב פפא הטעם הוא דפריעת בעל חוב מצוה, והערב נעשה בעל חוב ומצוה על היתומים לפרועו, ויתמי לאו בני מיעבד מצוה ניהו, וכשיגדלו יעשה עמם דין, ולרב הונא בריה דרבי יהושע יתמי בני מיעבד מצוה ניהו, אלא הטעם הוא דאימור שאביהם בחייו צרי אתפסיה למלוה כדי לפטור את הערב, ובמלוה ע"פ חוששים לצררי, ונפקא מיניה כשהלוה הודה בשעת מיתתו, או שנידוהו ומת בנידויו ולא רצה לפרוע בחייו, ולהלכה כשנידוהו ומת בנידויו או שהלוה הודה חייבים הירושים לשלם בקטנותם, והא דאמר רבא אין נזקקים לנכסי יתומים אא"כ ריבית אוכלת בהם, לא איירי בשהחייב מודה, דכאומר תנו דמי, וגובה ממקרקעי דיתמי, ובזמן הזה דליכא מקרקעי כ"כ גובה אף ממטלטלי. וכתבו התוס' (ד"ה מקמי) שאם היתומים לא רוצים לפרוע את חוב אביהם חייב הערב לפרוע, ואינו יכול לומר שימתין שיגדלו, כמו שכל ערב לא יכול לומר שימתין שהלוה ישכיר את עצמו ויקנה נכסים.

קע"ד: ערב שבא עם השטר חוב אינו גובה

מהיתומים עד שיגדלו, ואז ישבע ויפרע מהם, אא"כ כתב בו

נאמן לומר שטעה בחשבון ולכן הוא חוזר בו, אא"כ מי שהוא חייב לו מודה שהיתה טעות, ולתוס' נאמן במיגו שהיה אומר שפרע אה"כ גם אם הם לא מודים לו אא"כ היה קנין דחשיב כ'תנו' דהכא. וי"מ שדווקא בשכיב מרע שאין דעתו מיושבת תולים שנזכר, אבל בבריא אינו נאמן כלל בטענה זו.

שכיב מרע שהודה שטען לו בעל חובו מנה לי בידך, ואמר הן, דבעלמא יכול לטעון משטה אני בך, הכא א"צ לומר אתם עידי, דאין אדם משטה בשעת מיתתו, וא"צ לומר כתובו, אע"ג דבעלמא הודא בפני שניים וצריך לומר כתובו, דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו, והיינו שיש דין נוסף בשכיב מרע (מלבד הדין הרגיל שא"צ קנין), דהוי כאילו אמר כתבו. תוד"ה ודברי.

אי שעבודא דאורייתא

להלן יבואר האם גובים חוב מנכסי הלוח שמכרם לאחרים או שהורישם לבניו, מדאורייתא ומדרבנן.

מלוה בשטר גובה מנכסים משועבדים – מכורים, ואפי' אם לא כתוב בשטר אחריות אמרינן אחריות טעות סופר. מלוה בעדים או בכתב ידו, גובה רק מנכסים בני חורין, דבעינן גם שטר וגם עדים כדי שיצא הקול, ובלא קול לא אמרינן שהלקוחות אפסדו אנפשיהו. וכתבו התוס' (ד"ה המלוה) שרש"י (גיטין נ"א.) כתב ש"א שמלוה על פה שהיא קצובה גובה ממשעבדי, וכאן מבואר שלא כדבריו, ושם מדובר דווקא באכילת פירות ומזון האשה והבנות, משום דקלא אית להו.

קע"ה: לעולא שעבודא מדאורייתא דכתיב "ויצא אליך העבט" וה"ה למקרקעי, ואף מלוה ע"פ גובה ממשועבדים, ואמרו חכמים שלא יגבה משום פסידא דלקוחות שאינם יכולים להזהר בדבר שאינו ידוע, אבל בשטר גובה, דאינהו אפסדו אנפשיהו. והקשו התוס' (שם) דאם שעבודא דאורייתא איך מודה במקצת בשבע, והרי אין נשבעים על כפירת שעבוד קרקעות. ותירצו דמיירי שמחל שעבודו, אי נמי בדליכא עדים, דדווקא בעדים שעבודא דאורייתא, ולא במודה על פי עצמו.

לרבה שעבודא לאו דאורייתא, ו"ויצא אליך העבט" איירי במשכנו שלא בשעת הלוואתו, ואף בשטר מדאורייתא אינו גובה ממשועבדים, ואמרו חכמים שגובה כדי שלא תנעול דלת בפני לוין, ומלוה ע"פ אינו גובה, דלית ליה קלא. ואף שרבה אמר שיוורשים שגבו קרקע על חוב, נוטל בזה הירוש פי שניים, דקרינן ביה "בכל אשר ימצא לו", אבל במעות לא, (ואין לומר איפוך, שהרי עולא אמר שמדאורייתא בעל חוב דינו בזיבורית דכתיב "והאיש אשר אתה נושה בו יוציא" ודרכו להוציא פחות שבכלים. וכתבו התוס' (ד"ה דבר תורה) דמדאקאמר דבר תורה בעל חוב דינו בזיבורית מבואר דס"ל ששעבודא דאורייתא, דמשמע דמיירי בקרקע, והיינו מלקוחות דמהלוח עצמו פשיטא שגובים מדאורייתא, ואם אין לו מעות חייב לתת סובין או קרקע, עוד כתבו שמהרשב"ם משמע שהמחלוקת אם שעבודא דאורייתא היא על הלוח עצמו, וקשה דאצל הלוח ודאי שעבודא דאורייתא, ועוד דשלא בשעת הלוואה זה גבית חוב וכ"ש

שכיב מרע שהקדיש את כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי, אם יש שטר נאמן, דחזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש, אבל אם אין השטר מקוים אינו נאמן, דאדם עשוי שלא להשביע את עצמו. וכתבו התוס' (ד"ה שכיב מרע) דמיירי שהשכיב מרע הקדיש את נכסיו כשהיה בריא, (דאל"כ תפשוט מהכא ששכיב מרע שעמד אינו חוזר, דאל"כ מה שייך קנוניא, והרי יכול לחזור בו מיד), וכשהיה שכיב מרע אמר מנה לפלוני בידי, דאם הוא בריא עכשיו אינו נאמן שזא זה קנוניא, אבל כשהוא שכיב מרע נאמן כיון שאין אדם חוטא ולא לו. עוד כתבו התוס' (ד"ה אדם) דמיירי כשאותו פלוני לא תבעו, אבל בתבעוהו והודה חייב, דבכהאי גוונא לא שייך לומר שאמר כן כדי שלא להשביע את בניו, וטענת משטה הייתי בך לא טוענים לשכיב מרע כיון שאין אדם משטה בשעת מיתתו (אבל לבריא טוענים משטה הייתי בך), וטענת אדם עשוי שלא להשביע את בניו טוענים לו, כמו בטענת אדם עשוי שלא להשביע את עצמו.

קע"ה. שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי, אם אין שטר אין גובים מהירורשים, דמלוה ע"פ אינו גובה מירורשים או מלקוחות, (ואף דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו, זה דווקא כשנותן מתנה, כדי שלא תיטרף דעתו עליו, ולא כשאומר שהוא חייב. תוד"ה ורב.) ואם יש שטר מקוים נותנים, ואם השטר אינו מקוים והחייב מודה, אם אמר תנו נותנים דקיימיה לשטרא, ולא משום מצוה לקיים דברי המת, דא"כ לא יתנו אלא לאחר מיתתו, ואם לא אמר תנו אין נותנים דלא קיימיה לשטרא, ואדם עשוי שלא להשביע את בניו שרוצה שלא יחזיקו אותו את בניו כעשירים, ואינו גובה עד שמקיים את השטר.

וכתבו התוס' (ד"ה הא דמקויים) דבלא הנאמנות של השכיב מרע, ובלא הסברא שאין אדם חוטא ולא לו ששייכת דווקא בשכיב מרע, גובה ע"י השטר, דבית דין יקיימוהו, ומה שצריך את הסברות הנ"ל זה לענין לגבות בלא שבועה, דבלאו הכי אף בלא להפרע מהקדש בעי שבועה. עוד כתבו התוס' (ד"ה הא דלא מקוים) שבשטר שאינו מקוים ואמר מנה לפלוני בידי, אומרים שאמר כן כדי שלא להשביע את בניו, אבל בשטר מקוים לא אמרינן הכי, מפני שיהיו סבורים שלא פרעו.

נאמנות הירורשים על פרעון – רבה אמר שאם שכיב מרע אמר מנה לפלוני בידי, נאמנים הירורשים לומר פרענו, ואם אמר תנו מנה לפלוני אין נאמנים לומר פרענו, והגמ' אומרת שמסתבר לומר הפוך, דאם אמר תנו מסתבר שעשו כדבריו, אלא הכי איתמר, שאם אמר מנה לפלוני בידי, וטוענים היתומים שאביהם אמר להם פרעתי, נאמנים, דתולים שנזכר שפרע ולכן לא רצה לומר להם תנו, אבל אם אמר תנו מנה לפלוני, וטוענים היתומים שאמר להם שפרע, אין נאמנים, דאם באמת פרע לא היה אומר להם תנו. וכתבו התוס' (ד"ה חזר) שבאמר תנו מנה לפלוני נאמנים הבנים לומר שאמר להם אביהם פרעתי קודם ההודאה, דנאמן במיגו שהיה יכול לומר פרעתי אחרי ההודאה (דאדם נאמן בטענה כזו אלא שהוא חייב שבועת היסט מדרבנן). ולר"ת ורבינו חננאל אין המתחייב

אלא שנמסר בפני עדים, הגט פסול לינשא בו, ואם נישאת הולד כשר, (וכן ביש עליו עדים ואין בו זמן, או שיש בו זמן ואין בו אלא עד אחד), ולרבי אלעזר אע"פ שאין עדים חתומים בשטר, אלא שיש עידי מסירה כשר לכתחילה, דעידי מסירה כרתי, ואם הוא שטר מלוה גובה מנכסים משועבדים, שאני התם שמשעת כתיבה שעבד עצמו, דנעשה על מנת להמסר בעדים, אבל הכא לא נעשה אלא כדי שלא יוכל לומר פרעת. וכתבו התוס' (ד"ה משעת) דגרסינן משעת כתיבה שעבד נפשיה, ולא משעת כתובה, דזה משמע דעידי חתימה כרתי בכתובה לרבי אלעזר, וזה אינו, דאפילו אין בכתובה אלא עידי מסירה כשר, דר"א מיירי והלכתא כוותיה בין בגיטין בין בשטרות.

עוד בדן שעבוד ערב

ערב היוצא לאחר חיתום שטרות שכתב אני פלוני בן פלוני ערב, אחרי חתימות העדים, **לרבי ישמעאל** גובה מהערב מנכסים בני חורין דמלוה על פה היא, וה"ה לערב בלא שטר אחר מתן מעות. והיוצא קודם חיתום שטרות, אם כתב פלוני ערב גובה מנכסים בני חורין, דילמא לא העידו העדים אלא על הענין הראשון, ואם כתב ופלוני ערב- לרב ורבי יוחנן גובה מנכסים משועבדים.

וכן מצינו שעדים החתומים על גט שכתוב בסופו שאילת שלום, אם כתוב ושאלו בשלום פלוני כשר, ואם כתוב שאילו בשלום פלוני פסול.

ולבן ננס בערב היוצא לאחר חיתום שטרות אינו גובה אף מבני חורין, שלא על אמונתו הלוהו, והוי כרואה אחד חונק את חבירו בשוק, ואמר לו הנח לו ואני אתן לך, ואינו חייב אלא באומר הלוהו ואני אתן לך. ולרבי ישמעאל אף בחנוק גובה מנכסים בני חורין, דמשום צערא דחבריה גמר ומקנה.

ואמר רבי ישמעאל שהרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, והן כמעין המתגבר, והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס.

ואע"פ שקילס רבי ישמעאל את בן ננס, הלכה כרבי ישמעאל שגובה מנכסים בני חורין, ואפי' בחנוק.

קע"ו: אי ערב בעי קנין- לשמואל סתם ערב לא בעי קנין, ובחנוק בעי קנין. ולרב נחמן אף סתם ערב בעי קנין, ורק ערב דבית דין לא בעי קנין. ולהלכה ערב בשעת מתן מעות לא בעי קנין, ואף בנעשה לאחר חיתום שטרות גובה מנכסים משועבדים, ואחר מתן מעות בעי קנין אפי' בחתום בשטר, ואם חתם לאחר חיתום שטרות בעי קנין וגובה מבני חורין, וערב דבית דין לא בעי קנין, דבההיא הנאה דמיהמן ליה גמר ומשעבד נפשיה.

דהוי דאורייתא, טעמא דבני מערבא קאמר, וליה לא ס"ל, אלא ס"ל שבכור אינו נוטל פי שניים לא בקרקע ולא במעות, דשעבודא לאו דאורייתא.

לרב ושמואל מלוה על פה אינו גובה לא מיורשים ולא מלקוחות, דשעבודא לאו דאורייתא. ואף שמלוה בשטר גובה מן היורשים אע"ג דשעבודא לאו דאורייתא, מלוה על פה אינו גובה, כיון שהמלוה בעדים בלא שטר מראה שאינו חושש לקול לגבות מלקוחות, משום הכי לא תיקנו חכמים שיגבה מן היורשים. תוד"ה אינו.

לרבי יוחנן וריש לקיש מלוה על פה גובה בין מיורשים בין מלקוחות, דשעבודא דאורייתא.

לרב פפא להלכה גובה מן היורשים כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין, ואינו גובה מלקוחות דלית ליה קלא. והקשו התוס' (ד"ה לא) שמשמע כאן שגובין מהיורשים יותר מלקוחות, ובב"ק ("א:): מבואר שגובים חוב מן העבדים אפילו מלקוחות בעשאו אפותיקי, ומשמע שמיטומים לא גובים. ותירצו שמלקוחות גובים יותר מיורשים, דמוכר שדהו בעדים גובה הלוקח מנכסים משועבדים, דאפסודי אפסדי אנפשיהו, דעשו חוצפה לקנות דבר שיש עליו קול שהוא משועבד, ואינו גובה מן היורשים, כיון שבהם לא שייך טעם זה. אך כתבו שנראה שבמוכר שדהו בעדים גובה גם מן היורשים, דאית להו קלא, כמו שמלוה בשטר לרב ושמואל גובה מן היורשים, משום נעילת דלת, וטעמא דנעילת דלת שייכת גם במקח וממכר משום תקנת השוק (כדמצינו שא"צ דרישה וחקירה בכל דיני ממונות משום שלא תנעול דלת בפני לוויין, בין בדיני ירושה בין בדיני מקח), וגם בגיטין חוב מעבדים גובים גם מיתומים. עוד כתבו התוס' (ד"ה גובה) שרב פפא לא פירש למה מלוה על פה גובה מן היורשים ולא מלקוחות, ובקידושין "ג: מבארת הגמרא הטעם שגובה מן היורשים משום דשעבודא דאורייתא, וכאן הגמרא מפרשת דבריו גם למ"ד שעבודא לאו דאורייתא, משום נעילת דלת. ולרבינו אליהו רב פפא סובר ששעבודא דאורייתא רק לענין שהיורשים צריכים להביא קרבן, כמו באשה שמתה שהיורשים מביאים עולתה.

חייב היורשים בנזקי האב- החופר בור ברה"ר ונפל לתוכו שור ומת החופר, פטור, ואם מת השור, חייבים היורשים לשלם לבעל השור. הגמ' מבארת שאם שעבודא לאו דאורייתא איירי שעשאו טריפה ועמד האב בדין קודם שיצאה נשמתו, או שישבו הדיינים על פתח הבור לפני מותו וחייבוהו, דמעשה בית דין כמלוה בשטר, (כיון דאית ליה קלא, או משום דהוי כמחזק, וראשון עיקר. תוס' שם. עוד כתבו התוס' (ד"ה דיתבי) שאף אם אותו אדם קרוב למות, מועיל מה שדנו לחייב אותו ממון, ולא אומרים שהוא כגברא קטילא).

קע"ו: כתב ידו אע"פ שהוחזק בבית דין ע"י הודאתו וכתבו בית דין אשרתא, אינו גובה מנכסים משועבדים כשטר שיש בו עדים, אלא מנכסים בני חורין, ואהני בית דין שלא יוכל להכחיש שזה כתב ידו, ואע"פ שלענין גט כתב ידו בלא עדים החתומים

